

BIBLIOTHEEK VAN GERECHTELIJK RECHT

Uitgegeven door
het Seminarie voor Privaatrechtelijk Procesrecht
aan de Rijksuniversiteit Gent
o.l.v. Prof. dr. Marcel Storme

De interpretatie- vrijheid van de rechter

M. Van Hoecke

**KLUWER RECHTSWETENSCHAPPEN
ANTWERPEN · 1979**

DE INTERPRETATIEVRIJHEID VAN DE
RECHTER

Bibliotheek van Gerechtelijk Recht
Uitgegeven door
het Seminarie voor Privaatrechtelijk Procesrecht aan de
Rijksuniversiteit te Gent
o.l.v. Prof. Dr. Marcel Storme

Deel VI

DE INTERPRETATIEVRIJHEID VAN DE RECHTER

door

Mark van Hoecke

Assistent aan de UFSIA te Antwerpen
Buitengewoon Docent aan de UFSAL te Brussel

Met een voorwoord van
Prof. Dr. M. Storme

KLUWER/ANTWERPEN
1979

D/1979/2664/9
ISBN 90 6321 023 x

© 1979, Kluwer, Antwerpen - M. van Hoecke, Gent

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

VOORWOORD

"L'homme de 1967 et surtout le juriste ne peut être semblable à celui-la qui devant les tragédies du passé encore proches et les bouleversements du présent s'enferme dans sa bibliothèque et va caresser avec amour les reliures de son Anatole France"

(P.H. Simon, L'homme en procès)

Dat mijn eerste promovendus tevens de eerste doctorandus in de rechten nieuw regime te Gent was, mag als een bijzondere eer voor de promotor worden beschouwd.

Men kan wellicht betreuren dat pas in 1979, d.w.z. zeven jaar nadat de eerste lichting licentiaten afswaaide het eerste doctoraat aan de Rechtsfaculteit te GENT werd uitgereikt, doch het lange wachten werd beloond door een rijpe zomervrucht.

Zoals reeds bij een andere gelegenheid werd onderstreept (zie mijn voorwoord bij VAN HOECKE, M., Mens- en Maatschappijbeeld van de rechter) behoort de auteur van dit proefschrift tot de allereerste generatie, die ik speciaal heb leren waarderen tijdens de talloze gesprekken in het kader van de cursus "Kritische studie van de rechtspraak".

Deze cursus die aan geen andere Rechtsfaculteit wordt gedoceerd en derhalve geen vast omliggende materie betrof, werd bij de aanvang zonder enige twijfel gekenmerkt door een actieve inbreng van die aankomende juristen, die zoals de heer VAN HOECKE, sterk gegrepen waren geworden door de contestatiebeweging van 1968-1969. Zij zijn het die de grondslag hebben gelegd voor de uitbouw van een vak, dat de charme heeft een open ruimte te bieden voor een vernieuwende, frisse en onbevangen kijk van laatstejaarsstudenten.

Ik durf zelfs bevroeden dat de idee van een proefschrift gewijd aan de interpretatievrijheid van de rechter is ontstaan tijdens de vele discussies die in 1971-1972 gewijd werden aan de kritische analyse

van de rechtspraak en van de rechterlijke taak.

Ondanks het feit dat de jongste rechtsliteratuur zowel in eigen land als in de meeste andere landen ter wereld wemelt van bijdragen over de taak en het beleid van de rechter, mag gerust gesteld worden dat de auteur van onderhavig proefschrift een bijzonder originele bijdrage op dit nochtans reeds sterk ontgonnen gebied heeft geleverd.

Marc VAN HOECKE heeft met name onderzocht hoe het komt dat de rechterlijke besluitvorming, ondanks rigiede beperkingen van de wet, toch de indruk wekt van een ruime beoordelingsvrijheid. Deze vrijheid ligt volgens de auteur in het feit dat de wet met een grote mate van vrijheid door de rechter kan worden geïnterpreteerd: de wettekst heeft volgens de auteur geen betekenis op zichzelf, maar krijgt pas betekenis door de interpretatie van de lezer, in casu de rechter. Deze stelling wordt dan in extenso geadstrueerd, o.m. dank zij een taalwetenschappelijke inbreng.

Er is een tweede reden waarom dit proefschrift als een oorspronkelijke bijdrage tot de vooruitgang van de rechtswetenschap dient te worden beschouwd. In de algemene rechtsleer worden de klassieke rechtsvindingsmethodes telkens op een rijtje gezet, doch zelden werden zij op hun ware betekenis getoetst aan de hand van een ver doorgevoerde ontleding van de rechtspraak. In deze leemte wordt door huidig werk voorzien dank zij een grondige analyse van de interpretatiemethodes: de grammaticale, de systematische en logische, de historische (voorbereidende werken, wetshistorisch, rechtshistorisch) en tenslotte de teleologische methode.

Tenslotte beperkt de auteur zich niet tot een rechtstheoretische studie, doch zoekt hij ook naar concrete beleidsopties om, gezien de ruime interpretatievrijheid van de rechter t.a.v. de wet, een betere samenwerking tussen wetgever en rechter tot stand te brengen.

In het licht van dit alles lijdt het geen twijfel dat dit baanbrekend werk, dank zij hetwelk de auteur met de grootste onderscheiding het doctoraat in de rechten behaalde, zowel voor de rechtstheorie als voor de rechtspraak een onmisbaar werkinstrument zal zijn.

Het moge meteen voor Dr. VAN HOECKE het startsein betekenen voor een wetenschappelijke loopbaan ten bate van het recht.

Marcel STORME

Gent, 3 augustus 1979

<u>INHOUD</u>	<u>blz.</u>	<u>nr.</u>
Voorwoord	V	
Inhoudsopgave	VIII	
Lijst van afkortingen en citeerwijzen	XII	
Inleiding	XV	
Deel I		
<u>Situering van de problematiek</u>	1	1
1. Interpretatie van teksten: de taalproblematiek	1	3
1.1. De functie van de taal	4	5
1.2. De notie "betekenis"	11	13
1.3. Betekenisdragers, betekeniseenheden	30	34
1.4. De kontekst	35	43
2. Interpretatie en interpretatievrijheid - definities	43	
2.1. Interpretatie van wetteksten	43	51
2.2. De interpretatievrijheid van de rechter	49	54
3. Normzender en normontvanger, de verhouding tussen rechter en wetgever	58	64
3.1. Normzender	60	66
3.2. Normontvanger	65	72
Deel II		
<u>Interpretatiekonteksten - interpretatiemethoden</u>	72	79
1. Grammatikale interpretatie	76	
1.1. De "duidelijke-tekst" - doktrine	76	83
a. Een duidelijke ontvangerbetekenis	79	85
b. Een duidelijke zenderbetekenis	83	87
b.1. De geslotenheid van het rechtssysteem	84	88
b.2. De consistentie van het wettengeheel	85	90
b.3. De exacte vertaling van de wil van de wetgever	91	98
b.4. De irrelevantie van absurde of onbillijke gevolgen van een letterlijke interpretatie	97	102

b.5. Een gemeenschappelijke taal voor de normzender en de normontvangers	105	105
b.5.1. Vaststelling en omschrijving van het gewone taalgebruik	107	107
b.5.2. Het technisch-juridisch taalgebruik	114	111
b.5.3. Historisch of hedendaags taalgebruik?	122	116
1.2. De "duidelijke-kern"-doktrine	127	122
1.3. Waarde van de grammatikale interpretatie	134	128
a. Duidelijkheid en onduidelijkheid van een tekst	134	129
b. De grammatikale interpretatie als methode	139	133
2. Kontekst van de wetgeving: systematische en logische interpretatie	143	137
2.1. Het "uitwendig" systeem van de wetgeving	147	144
2.2. Het "inwendig" systeem van het geheel van de juridische regelen	149	145
a. De diverse niveaus binnen het systeem	150	147
b. Historische evolutie en coherentie van het rechtssysteem	158	155
2.3. Logische regelen binnen het rechtssysteem	163	158
a. Beperkende interpretatie van uitzonderingen	164	159
b. A fortiori en a contrario redeneringen	176	168
c. Analogie en rechtsverfijning	181	174
2.4. Waarde van de systematische interpretatie	187	179
Addendum: Tweetalige wetgeving en systematische interpretatie	193	187
3. Kontekst van de voorbereidende werken	197	192
3.1. Omschrijving en afbakening van de voorbereidende werken	202	197
3.2. Dwingende kracht van de voorbereidende werken	209	203
3.3. Relevantie van de diverse voorbereidende werken	215	207
a. De wordingsgeschiedenis	215	208
b. De afzonderlijke voorbereidende werken	224	213
3.4. Waarde van de voorbereidende werken als interpretatiekontekst	228	216
4. De historische kontekst	234	222
4.1. De wetshistorische ontwikkelingen	238	228
a. De wetsgeschiedenis in de periode vóór de wet	238	229
b. De evolutie van de wetgeving na de stemming van de wet	243	
b.1. De uitdrukkelijke wilsuitingen van de "aktuele" wetgever	243	233
b.2. De anticiperende rechtsvinding	245	238
4.2. Rechtshistorische ontwikkelingen	251	

	<u>blz.</u>	<u>nr.</u>
a. De historische evolutie vóór de stemming van de wet	251	243
a.1. De verticale rechtshistorische kontekst	251	244
b.1. De horizontale rechtshistorische kontekst	252	245
b. Historische ontwikkelingen na de stemming van de wet	255	249
b.1. Materiële ontwikkelingen	256	251
b.2. Gewijzigde opvattingen in de samenleving	267	257
4.3. Waarde van de historische interpretatie	277	265
5. Het doel van de wet als interpretatiekontekst (teleologische interpretatie)	281	
5.1. Aard van de teleologische interpretatiebenadering	281	272
a. Het beter begrijpen van de wettekst	285	274
b. Het vermijden van absurde of onredelijke wetstoepassingen	289	276
c. Aanpassing van de wet aan gewijzigde omstandigheden	294	281
d. Het doel van de wet: geen meta-norm	296	283
5.2. Soorten doeleinden	300	285
a. Doeleinden op verschillende niveaus	300	286
a.1. Wetsteleologische interpretatie	301	287
a.2. Rechtsteleologische interpretatie	305	291
b. Historische versus actuele doelstellingen	312	295
5.3. Kenbronnen van de doeleinden	316	298
a. Wetsteleologische interpretatie	317	299
b. Rechtsteleologische interpretatie	321	302
5.4. Waarde van de teleologische interpretatie	323	304

<u>Deel III</u> <u>Besluit</u>	<u>blz.</u>	<u>nr.</u>
	331	
1. Wetsbetekenis en kontekstsituering	331	311
2. De interpretatievrijheid van de rechter	346	339
3. Welke beperkingen kunnen door de wetgever aan de interpretatievrijheid van de rechter worden aangebracht?	354	352
3.1. Wettelijke richtlijnen i.v.m. wetsinterpretatie	354	353
a. Het niveau van de interpretatiemethodologie	355	354
b. Het niveau van de motivering	357	358
3.2. Verbetering van het wetgevend werk	359	361
4. Samenwerking tussen wetgever en rechter	364	
4.1. Het samenwerkingsprincipe	364	369
a. Terugkoppeling van wetgever naar rechter	365	371
b. Terugkoppeling van rechter naar wetgever	369	379
4.2. De rol van de rechter	374	385
Algemeen besluit	382	400
Bibliografie	387	
1. Taalwetenschap, taalfilosofie	387	
2. Recht en Taal	389	
3. Rechtsvinding	392	
English Summary	414	
Trefwoordenregister	426	

LIJST VAN AFKORTINGEN EN CITEERWIJZEN

(voor vreemde tijdschriften en reeksen wordt tussen haakjes de nationaliteit vermeld)

<u>A.A.</u>	Ars Aequi (N)
<u>A.C.</u>	Law Reports, Appeal Cases, House of Lords (GB)
<u>A.P.R.</u>	Algemene Praktische Rechtsverzameling
<u>A.R.S.P.</u>	Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie (D)
<u>All.E.R.</u>	All England Law Reports (GB)
<u>Ann.not.enr.</u>	Annales du notariat et de l'enrégistrement (vanaf 1971 R.Not.B.)
Antwerpen	Hof van beroep te Antwerpen
Arbh.	Arbeidshof
Arbrb.	Arbeidsrechtbank
<u>Arr.Cass.</u>	Arresten van het Hof van Cassatie (tot 1961 Arr. Verbr.)
<u>Arr.R.v.St.</u>	Arresten en adviezen van de Raad van State, afdeling administratie
<u>Arr. Verbr.</u>	Arresten van het Hof van Verbreking (vanaf 1967 Arr. Cass.; tussen 1962 en 1966 niet verschenen)
<u>Arch.Phil.Dr.</u> art.	Archives de Philosophie du Droit artikel(en)
B.G.H.	Bundesgerichtshof
<u>B.G.H.Z.</u>	Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen (D)
B.J.	La Belgique Judiciaire
B.W.	Burgerlijk Wetboek
Brussel	Hof van beroep te Brussel
<u>C.B. (N.S.)</u>	Common Bench Reports (New Series) (GB) (1856-1865)
Cass.	Hof van Cassatie
<u>Col.L.R.</u>	Columbia Law Review (USA)
Corr.	Correctionele rechtbank
<u>D.</u>	Dalloz (F)
G.W.	Grondwet
<u>gecit.</u>	geciteerd
Gent	Hof van beroep te Gent
Ger.W.	Gerechtigd Wetboek
H.R.	Hoge Raad der Nederlanden
<u>Harv.L.R.</u>	Harvard Law Review (USA)
Hrb.	Handelsrechtbank
J.J.P.	Journal des Juges de Paix (vanaf 1936 ook T.Vred.)
<u>J.P.A.</u>	Jurisprudence du Port d'Anvers (vanaf 1966 ook Rechtspraak van de Haven van Antwerpen)
J.T.	Journal des Tribunaux
<u>J.T.T.</u>	Journal des Tribunaux du Travail
<u>J.Z.</u>	Juristenzeitung (D)
<u>Jur.comm.Brux.</u>	Jurisprudence commerciale de Bruxelles
<u>Jur.Liège</u>	Jurisprudence de la cour d'appel de Liège

K.B.	Koninklijk Besluit
Kort ged.	Kort geding
<u>l.c.</u>	loco citato
<u>Luik</u>	Hof van beroep te Luik
M.B.	Ministerieel Besluit
<u>M.L.R.</u>	Modern Law Review (GB)
N.J.	Nederlandse Jurisprudentie (N)
<u>N.J.B.</u>	Nederlands Juristenblad (N)
<u>N.J.W.</u>	Neue Juristische Wochenschrift (D)
<u>o.c.</u>	opere citato
<u>Parl. Ann.</u>	Parlementaire Annalen
<u>Parl. Besch.</u>	Parlementaire Bescheiden
<u>Pas.</u>	Pasicrisie
<u>Pol.rb.</u>	Politierechtbank
<u>Q.B.</u>	Law Reports, Queen's Bench Division (GB)
<u>R.C.J.B.</u>	Revue Critique de Jurisprudence Belge
<u>R.G.A.R.</u>	Revue Générale des Assurances et des Responsabilités
<u>R.I.T.D.</u>	Revue Internationale de la Théorie du Droit (F) (1926-1939)
R.M.	Rechtsgeleerd Magazijn (vanaf 1939 R.M.Themis) (N)
<u>R.M.Themis</u>	Rechtsgeleerd Magazijn Themis (N)
<u>R.Not.B.</u>	Revue du Notariat Belge (tot 1970 R.P.Not. en Ann.not.enr.)
<u>R.P.Not.</u>	Revue Pratique du Notariat belge (vanaf 1971 R.Not.B.)
<u>R.U.B.</u>	Revue de l'Université de Bruxelles
<u>R.v.St.</u>	Raad van State
<u>R.W.</u>	Rechtskundig Weekblad
<u>Rb.</u>	Rechtbank
<u>Rec.gén.enr.not.</u>	Recueil général de l'enrégistrement et du notariat
<u>Rec.jur.dr.adm.</u>	Recueil de la jurisprudence du droit administratif et du conseil d'état
<u>Rec.Jur.Niv.</u>	Recueil de la jurisprudence des tribunaux de l'arrondissement de Nivelles
Res Jur.Imm.	Res et Jura Immobilia
<u>Rev.dr.pén.crim.</u>	Revue de droit pénal et de criminologie
<u>Rev.trim.dr.civ.</u>	Revue trimestrielle de droit civil (F)
S.S.L.	Scandinavian Studies in Law (S)
S.W.	Strafwetboek
<u>Staatsblad</u>	Belgisch Staatsblad
<u>T.L.R.</u>	The Times Law Reports (GB) (1884-1952)
<u>T.Not.</u>	Tijdschrift voor Notarissen
<u>T.P.R.</u>	Tijdschrift voor Privaatrecht
<u>T.S.R.</u>	Tijdschrift voor Sociaal Recht
<u>T.Vred.</u>	Tijdschrift voor Vrederechters
<u>Tw.</u>	Trefwoord

vgl.
Vred.

vergelijk
Vredegerecht

W.
W.L.R.
W.P.N.R.

Wet
Weekly Law Reports (GB)
Weekblad voor Privaatrecht, Notarisambt en
Registratie (N)

INLEIDING

Wanneer men de rechtsvindingsliteratuur doorneemt, stelt men vast dat de auteurs steeds een normatief standpunt innemen t.a.v. wetsinterpretatie door de rechter; zij geven een eigen beoordeling van diverse interpretatiebenaderingen en koppelen hieraan een uiteenzetting over de wijze waarop de rechter recht behoort te vinden. Hierbij wordt echter nooit de vraag gesteld naar de objektieve juridische en taalkundige grenzen van de interpretatievrijheid van de rechter, d.i. de vraag welke verschillende betekenissen de rechter aan een wettekst kan toekennen zonder aan deze wettekst een juridisch of taalkundig niet verantwoorde interpretatie te geven. Bij de behandeling van de rechtsvindingsproblematiek worden in deze literatuur de rechtstechnische, de rechtsteoretische en de rechtsethische elementen onvoldoende uit elkaar gehouden. De auteurs omschrijven de interpretatievrijheid van de rechters vanuit hun persoonlijke rechtsteoretische, rechtsetische en rechtsfilosofische visie.

Er blijkt dus een nood te bestaan aan een zo objektief mogelijk onderzoek naar de interpretatievrijheid van de rechter (1), precies omdat een dergelijk onderzoek aan het licht moet brengen welke stellingnamen t.a.v. wetsinterpretatie normatief zijn, m.a.w. steunen op subjektieve waardeoordelen en inzichten, en welke beweringen i.v.m. wetsinterpretatie effectief steun vinden in dit onderzoek en bijgevolg als werkelijk dwingend kunnen worden beschouwd voor de rechter.

Dat de rechter over een ruime interpretatievrijheid beschikt werd weliswaar reeds meermaals geaffirmeerd, doch de interpretatievrijheid van de rechter werd nog nooit als dusdanig onderzocht. Eveneens werd reeds herhaaldelijk geponeerd dat ook "duidelijke" teksten voor interpretatie vatbaar zijn, doch dit werd nog nooit met bewijsmateriaal gestaafd. (2) Het is het opzet van voorliggend werk deze leemten te vullen.

- (1) Zie in dezelfde zin: VANQUICKENBORNE, M., Rechtsstudie als wetenschap, in: SWENNEN, H. (ed.), Actori incumbit probatio, Wilrijk, 1975, blz. 225-226.
- (2) Met uitzondering van een studie die verschenen is nadat dit werk reeds beëindigd was: VAN DE KERCKHOVE, M., La doctrine du sens clair des textes et la jurisprudence de la Cour de Cassation de Belgique, in: VAN DE KERCKHOVE, M., e.a., L'interprétation en droit, Brussel, 1978, blz. 13-50.

Bovendien is het niet enkel van belang te weten of de rechter al dan niet over een zekere interpretatievrijheid beschikt. Stelt men vast dat een dergelijke vrijheid bestaat, dat rijst onmiddellijk de vraag waar deze vrijheid ligt. Om deze vraag te kunnen beantwoorden zullen in het tweede deel de diverse mogelijke interpretatiebenaderingen afzonderlijk behandeld worden en zal onderzocht worden waar er keuzemogelijkheden open staan voor de rechter.

Er zal niet kunnen vermeden worden dat ook in dit werk normatieve stellingen zullen worden ingenomen t.a.v. de rechterlijke interpretatie van wetteksten. Deze normatieve stellingnamen zullen echter in principe beperkt worden tot het formuleren van die eisen die ofwel voortvloeien uit een toepassing van de taalwetenschap op het recht ofwel voortvloeien uit interne eisen van het rechtssysteem.

Het onderzoek naar de interpretatievrijheid van de rechter blijft hier beperkt tot de (rechterlijke) interpretatie van wetteksten, waarbij de interpretatie van feiten, de problematiek van de rechtsbronnen, van de gelding van de wet, e.d., buiten beschouwing worden gelaten.

Wellicht beschikt de rechter op het gebied van de interpretatie van feiten, de beoordeling van bewijsmateriaal, e.d., over een heel wat grotere beoordelingsvrijheid dan m.b.t. de interpretatie van wetteksten.

Wanneer hier sprake is van de interpretatievrijheid van de rechter dan gaat het om de beoordelingsvrijheid van de bewust wetsgetrouwe rechter, met uitsluiting dus van de rechter die geen rekening zou houden met de wet en geschillen zou beslechten louter op grond van de billijkheid of van de in de samenleving heersende rechtsopvattingen.

Naast het vullen van deze leemten op het vlak van de rechtsvindings-
theorie, kan dit onderzoek naar de interpretatievrijheid van de rechter m.i. ook nog op enkele andere punten nuttig zijn voor de rechtstheorie:

Een doorlichting van de klassieke interpretatiemethoden met de bril van de taalwetenschap kan nieuwe perspectieven openen voor de rechtstheorie. In de loop van het werk zal trouwens blijken dat aan de hand van taalwetenschappelijke inzichten een aantal rechtsteoretische probleemstellingen verfijnd kunnen worden en een aantal schijnproblemen geëlimineerd kunnen worden. Eveneens zullen een aantal begripsverfijningen kunnen worden doorgevoerd, o.m. met betrekking tot de historische en tot de teleologische interpretatie.

Een andere leemte waarin deze studie kan voorzien is het geven van een systematische beschrijving van de diverse interpretatiemethoden zoals die in de Belgische rechtspraak worden toegepast. Niet alleen ontbreekt een dergelijk globaal overzicht, maar zelfs van de afzonderlijke interpretatiemethoden treft men nergens in de Belgische rechtsliteratuur een beschrijving aan. Dit betekent dat de Belgische rechter tot op heden over geen enkele hulp of leidraad beschikt op het gebied van de methodologie van de wetsinterpretatie. Naast het geven van een kritische analyse van de juridische interpretatiemethodologie aan de hand van inzichten uit de taalwetenschap, poogt het voorliggend onderzoek terzelfdertijd deze methodologische leemte te vullen.

Om zo dicht mogelijk aan te sluiten bij de rechtspraktijk zal zoveel mogelijk vertrokken worden van de in de rechtspraak toegepaste interpretatiebenaderingen en zal een kritische ontleding van vonnissen en arresten verkozen worden boven een analyse van, vrijwel uitsluitend vreemde, auteurs. Ook door deze aanpak wijkt het voorliggend werk af van de bestaande studies over rechtsvinding.

Tenslotte zal, in tegenstelling tot de algemeen verspreide overaksentuering van het standpunt van de rechter bij de interpretatie van de wetteksten, gepleit worden voor een nauwere samenwerking tussen rechter en wetgever, vermits ze allebei beleidsorganen zijn in éénzelfde rechtssysteem.

De meeste rechtspraak die in de loop van dit werk aangehaald en besproken zal worden, bevat interpretaties van wetteksten uit het privaatrecht, en meer in het bijzonder uit het burgerlijk recht. De resultaten van het onderzoek gelden echter voor alle wetteksten zonder onderscheid, met dien verstande dat bij bepaalde rechtstakken bijkomende elementen de interpretatievrijheid van de rechter zullen beïnvloeden, zoals bijvoorbeeld de regel dat strafrechtelijke bepalingen eng moeten worden geïnterpreteerd in het voordeel van de beklaagde. Er zal dan ook slechts gebruik gemaakt worden van voorbeelden uit het publiek recht voor zover dergelijke specifieke elementen geen rol spelen bij de interpretatie.

Vermits de rechterlijke interpretatie van wetteksten in de eerste plaats een bijzondere vorm is van tekstinterpretatie, wordt er in het eerste deel van dit werk ruime aandacht besteed aan de algemene taalproblematiek en de interpretatie van teksten in het algemeen, terwijl ook in het verdere verloop van het werk de taalwetenschappelijke benadering van de problematiek een centrale rol blijft spelen.

In het tweede deel worden de verschillende interpretatiebenaderingen die men in de Belgische rechtspraak aantreft ontleed aan de hand van voorbeelden uit de rechtspraak en getoetst aan de bevindingen van het eerste deel.

In het besluit, dat het derde deel vormt, worden algemene konklusies getrokken m.b.t. de betekenis van wetteksten en de interpretatievrijheid van de rechter. Verder wordt onderzocht welke beperkingen de wetgever zou kunnen aanbrengen aan de huidige interpretatievrijheid van de rechter, terwijl in een laatste hoofdstuk wordt gepleit voor een betere samenwerking tussen rechter en wetgever.

Tenslotte worden de meest belangrijke stellingen die in dit werk verdedigd worden en door het onderzoek bevestigd worden, in een algemeen besluit beknopt weergegeven.

Tot slot wil ik op deze plaats nog de professoren M. Huybrechts, F. Van Neste, M. Van Quickenborne, en in het bijzonder mijn promotor prof. M. Storme danken voor de kritische opmerkingen die zij gemaakt hebben bij eerdere versies van deze studie, die in zijn huidige vorm als proefschrift werd ingediend.

DEEL I. SITUERING VAN DE PROBLEMATIEK

1. De centrale stelling die in deze studie verdedigd zal worden is de stelling dat de rechter bij de interpretatie van wetteksten steeds over een interpretatievrijheid beschikt, ook op die punten waar hij schijnbaar niet de minste persoonlijke inbreng heeft in het vaststellen van de betekenis van een wettekst. In het bijzonder zal in het eerste hoofdstuk van het tweede deel gepoogd worden de leer te weerleggen volgens dewelke een duidelijke tekst niet geïnterpreteerd kan (mag) worden. De kritiek op deze leer zal gesteund worden op bevindingen van de taalwetenschap, waaruit blijkt dat "betekenis" en "duidelijke betekenis" op zich reeds problematische begrippen zijn. Een uitvoerige inleiding m.b.t. deze algemene taalproblematiek dringt zich dan ook op.

2. Het eerste hoofdstuk van dit eerste deel heeft als opzet de, voor juristen schijnbaar probleemloze, begrippen "betekenis" en "duidelijke betekenis" te ontleden en te relativiseren en aldus, aan de hand van bevindingen uit de taalwetenschap, o.m. de grensfunctie te doorbreken die de "duidelijke tekst" heeft in de praktijk en de theorie van de wetsinterpretatie. In een volgend hoofdstuk wordt de problematiek van de wetsinterpretatie en van de interpretatievrijheid van de rechter nader omschreven, terwijl in het laatste hoofdstuk wordt ingegaan op de vraag op welke wijze rechter en wetgever zich ten aanzien van de wettekst verhouden.

1. Interpretatie van teksten: de taalproblematiek

3. De taal waarin de wetgeving is opgesteld is geen zuiver technische taal. Ze bestaat grotendeels uit een specifiek, juridisch-technisch, gebruik van de dagelijkse omgangstaal. Om de problematiek te ontleden in verband met de interpretatie van wetteksten komt het bijgevolg aangewezen voor te vertrekken van een onderzoek naar de problemen die zich stellen in verband met taalinterpretatie in het gewone taalgebruik.

In een eerste paragraaf van dit hoofdstuk zal de functie van de taal onderzocht worden en zal nagegaan worden welke besluiten hieruit moeten getrokken worden voor de interpretatie van wetteksten door de rechter. Deze algemene schets van de functie van de taal vormt tevens een inleiding op de drie volgende paragrafen, waarin zal worden nagegaan wat "betekenis" is, hoe de betekenis van woorden, zinnen en teksten wordt vastgesteld, welke elementen hierin een rol spelen, en welke verschillende invalshoeken hierbij mogelijk zijn.

In de tweede paragraaf zal, aan de hand van de lijst van betekenissen van "betekenis" die Ogden en Richards hebben opgesteld in hun klassiek werk "The Meaning of Meaning", in het bijzonder gepoogd worden aan te tonen hoe men voor éénzelfde tekst tot volledig verschillende betekenissen kan komen, naargelang men van een andere opvatting over "betekenis" uitgaat.

Er zal worden nagegaan of er één welbepaalde betekenis van "betekenis" specifiek weerhouden kan worden voor het toekennen van betekenis aan wetteksten, en, zo dit niet het geval blijkt te zijn, zal worden onderzocht welke betekenisdefinities in dit verband op objektieve gronden weerhouden kunnen worden en welke verworpen moeten worden.

In de derde paragraaf van dit eerste hoofdstuk zal worden nagegaan welke elementen in een tekst drager zijn van betekenis: lettergrepen, woorden, zinnen, alinea's, de tekst in zijn geheel?

In de vierde paragraaf ten slotte zal worden onderzocht in hoeverre de betekenis van een tekst beïnvloed wordt door de kontekst, met welke konteksten hierbij rekening moet worden gehouden, en in het bijzonder welke konteksten voor de wetsinterpretatie relevant kunnen worden geacht. Deze laatste vraag zal in dit eerste deel slechts even worden aangeraakt. Ze wordt grondig uitgediept in het tweede deel, waar zal blijken dat de klassieke interpretatiemethoden alle beschouwd kunnen worden als specifieke kontekstsitueringen, en waar eveneens zal blijken dat geen

enkele van deze konteksten aanspraak kan maken op een exclusiviteit of een prioriteit voor de toekenning van betekenis aan wetteksten, maar dat een verantwoorde interpretatie enkel kan steunen op een zo ruim mogelijke kontekstsituering.

Het begrip "kontekst" zal bijgevolg een centrale rol spelen in deze studie.

4. In de loop van het betoog zal omwille van de duidelijkheid van de uiteenzetting geleidelijk worden overgegaan van "woordbetekenis" naar "zinsbetekenis" en "betekenis in de kontekst". Wanneer hierbij relatief veel aandacht besteed wordt aan de betekenis van woorden, dan is dit zo omdat in de praktijk van de rechterlijke interpretatie de betekenis van woorden de volle aandacht krijgt en een discussie over de betekenis van een wettekst meestal herleid wordt tot een discussie over de betekenis van afzonderlijke woorden in deze wettekst. (1)

(1) Reeds Bentham heeft de juristen gewezen op het foutieve van een dergelijke benadering, doch blijkbaar zonder succes (zie: HART, H., Definition and Theory in Jurisprudence, Oxford, 1953, blz. 8).

1.1. De funktie van de taal

5. Het gebruik van de taal wordt in het algemeen door de juristen als probleemloos beschouwd. De, vrij zeldzame, moeilijkheden die zich bij het taalgebruik voordoen zijn naar de gangbare opvatting te wijten aan onduidelijke formuleringen, aan het vaag karakter van de gebruikte begrippen, aan de onvermijdelijke twijfel bij randgevallen, e.d.: wanneer is er bijvoorbeeld sprake van "dubbelzinnig bezit"? of van "verzwaring" van een erfdiensbaarheid? Tussen welke uren ligt precies de "nacht"? Buiten deze randgevallen stelt de taal voor de juristen schijnbaar geen problemen: vier uur 's morgens is duidelijk 's "nachts", een oplichter heeft zijn kontraktuele verbintenissen zonder twijfel "te kwader trouw" uitgevoerd, en wat bijvoorbeeld een "huis", een "uitweg", een "inventaris", een "chtscheiding", een "boek" of een "vonnis" is, moet normaalwijze altijd duidelijk zijn.

Vragen naar aard en funktie van de taal lijken dan ook weinig relevant te zijn voor juristen. Zelfs ter gelegenheid van de interpretatie van wetteksten of de bespreking van de interpretatiemethodologie komt de algemene taalproblematiek nooit ter sprake in rechtspraak of rechtsleer. Of woorden en zinnen op zichzelf, dan wel in een ruimere kontekst geïnterpreteerd moeten worden, is een vraag die door de juristen niet als een linguïstisch probleem ervaren wordt, maar als een keuze tussen juridische interpretatiemethodes: grammatikale, systematische, historische, e.a.

De verworvenheden van de taalwetenschap laten nochtans toe heel wat discussies rond de juridische interpretatie te beëindigen, terwijl tevens duidelijker gemaakt kan worden waar precies de problemen zitten, waar de jurist een waardeoordeel moet vellen, m.a.w. een keuze moet maken tussen verschillende betekenismogelijkheden zonder deze keuze te kunnen steunen op wetenschappelijke zekerheden.

Bij de interpretatie van de wet, bij de toepassing van de wet kent de rechter een betekenis toe aan wetteksten. Gebeurt deze betekenisverlening op een zelfde manier als bij de lektuur van een krant, een brief of een boek? En hoe wordt de betekenis van woorden, zinnen en teksten nu eigenlijk gevonden? Of wordt de betekenis niet in de tekst gevonden, maar door de lezers aan de tekst gegeven?

Dit zijn allemaal vragen die een analyse van de aard en de funktie van de taal oproepen.

6. Elke taaldaad is een middel tot communicatie tussen mensen. Elk taalgebeuren houdt een wederzijdse kontaktnaam in, het brengt een relatie tot stand tussen ten minste twee personen. De ene uit een psychische inhoud, de andere "ontvangt" de inhoud die tot hem gericht is. Door middel van de taal komt een communicatie tot stand. (1) Dit communicatief element in de taal wordt in de rechtstaal nog benadrukt door de eigenheid van het recht. De wetteksten houden geen poëtische ontboezemingen of vrijblijvende meningen in, ze zijn het middel bij uitstek voor sociale controle. Ze houden dwingende normen (2) in, die bovendien verondersteld worden de "ontvanger" van de wettekst, de rechtsonderhorige, steeds te bereiken: "Iedereen wordt geacht de wet te kennen". Een dergelijk beginsel impliceert dat men er van uit gaat dat er geen communicatiestoornissen optreden tussen de mededeling van de wetgever en de ontvanger ervan door de rechtsonderhorigen.
7. Opdat de communicatie effectief tot stand zou kunnen komen, opdat m.a.w. de taaldaad functioneel zou zijn, moeten een drietal voorwaarden vervuld zijn (3):
8. (a) Het is noodzakelijk dat spreker en hoorder, mededeler en ontvanger, dezelfde taal beheersen.
- Wanneer we de vreemdelingen die in ons land verblijven buiten be-

(1) SLAMA-CAZACU, T., Langage et contexte, blz. 20-21.

(2) "Dwingende norm" wordt hier niet gebruikt in de zin van imperatieve regel, als tegenhanger van suppletief recht, maar in de zin van een door de wetgever uitgevaardigde regel, waarbij er wordt van uitgegaan dat het dwingend karakter een wezenlijk bestanddeel uitmaakt van elke juridische regel.

(3) Zie: DIK, S.C., en KOOIJ, J.G., Beginnelsen van de algemene taalwetenschap, blz. 25-28.

schouwing laten, lijkt voor het recht aan deze voorwaarde steeds vol-
daan te zijn: alle wetgeving wordt immers zowel in het Nederlands als
in het Frans uitgevaardigd. (1) (2)

Toch kunnen een aantal punten aangestipt worden waarop een diskrepan-
tie kan bestaan tussen de taal van de wetgever en de taal van de rechts-
onderhorigen.

Elke taal evolueert. Een aantal begrippen en uitdrukkingen krijgen al-
dus op korte of lange termijn een andere betekenis. Zo is een "wagen"
in de negentiende eeuw ongeveer een synoniem van "kar", terwijl in de
twintigste eeuw hiermee een auto wordt aangeduid. Verder verdwijnen
er woorden uit het taalgebruik en worden er nieuwe gesmeed.

Bovendien is de rechtstaal, althans gedeeltelijk, een technische taal.
Er kan bijgevolg een diskrepantie bestaan tussen de technische taal
van de mededeler, de wetgever, en de dagelijkse omgangstaal van de
ontvanger, de rechtsonderhorige. Bezit, persoon, goede huisvader,
schuld, zijn begrippen die duidelijk een verschillende betekenis hebben
in de rechtstaal en in het gewone spraakgebruik. Ten slotte kan ook het
niet-technisch taalgebruik van de wetgever afwijken van het dagelijks
taalgebruik van de rechtsonderhorigen, in de mate waarin het algemeen
Nederlands afwijkt van de Vlaamse dialecten. Met de doorbraak van het
algemeen Nederlands in alle lagen van de bevolking langs onderwijs,
pers, radio en televisie om, zullen hieruit vermoedelijk steeds minder
problemen voortspruiten. Niettemin dient met de mogelijkheid van een
dergelijke diskrepantie steeds rekening te worden gehouden. (3)

9. (b) Voor het totstandkomen van communicatie is het noodzakelijk dat de
mededeler en de ontvanger over zeer veel gemeenschappelijke kennis
beschikken.

Dit is in de eerste plaats de gemeenschappelijke taalkennis, waarop ho-
ger werd ingegaan. Daarnaast dienen mededeler en ontvanger ook een

- (1) Sommige wetgeving wordt ook in het Duits uitgevaardigd.
(2) Volledigheidshalve dient aangestipt te worden dat de wetgeving die vóór
de gelijkheidswet van 18 april 1898 werd uitgevaardigd enkel in het
Frans werd afgekondigd, en enkel in deze taal authentieke kracht heeft.
Dit kan dus een bijkomend probleem scheppen, waarop hier echter niet
zal worden ingegaan.
(3) Zie bijvoorbeeld de rechtspraak aangehaald en besproken in: VAN HOECKE,
M., Mens- en maatschappijbeeld van de rechter, T.P.R., 1975, 644-645,
nr. 109.

gemeenschappelijke kennis te hebben van de buitentalige werkelijkheid
om zinvol met elkaar te communiceren.

Bijvoorbeeld de mededeling van een advocaat "Ik heb mijn zaak verloren"
vergt heel wat bestaande kennis vanwege de toehoorder om zinvol en
juist begrepen te worden. Uit het feit dat deze uitspraak wordt gedaan
in een gerechtsgebouw kan de toehoorder afleiden dat het om een proces
gaat. Hij weet ook dat de spreker het niet heeft over zijn eigen proces,
maar over een zaak van een cliënt, wanneer hij de spreker kent of deze
in een toga ziet (waarvan hij dan ook nog de betekenis dient te kennen).
Maar ook deze kennis is nog onvoldoende om een zinvolle communicatie
tot stand te brengen. De toehoorder zou uit de mededeling immers kunnen
besluiten dat deze advocaat slechts één zaak heeft. Opdat hij zou weten
over welke zaak de advocaat het juist heeft is dus vereist dat hij
reeds iets afweet van het proces, bijvoorbeeld doordat hij tijdens het
pleidooi van de advocaat in de gerechtszaal aanwezig was. De mededeling
"Ik heb mijn zaak verloren" kan bijgevolg, als geïsoleerde uitspraak,
slechts door een beperkt aantal toehoorders en binnen een welbepaalde
kontekst volledig en juist begrepen worden. Wel kunnen aan deze zin
los van elke kontekst meerdere betekenissen worden toegekend. Hier gaat
het echter om het exakt begrijpen van de door de spreker bedoelde be-
tekenis.

10. Geldt deze beperking ook voor de lektuur van wetteksten? Kunnen ook
wetteksten slechts binnen een bepaalde kontekst en door een beperkt
aantal lezers begrepen worden?

De wet van 1 maart 1961 betreffende de cheque bijvoorbeeld, is inder-
daad volstrekt onbegrijpelijk voor primitieve indianen uit het amazone-
gebied of voor de bewoners van onze streken ten tijde van Julius Caesar.
Men zou echter terecht kunnen opmerken dat deze vaststelling weinig re-
levant is, vermits deze personen geen rechtsonderhorigen zijn ten op-
zichte van deze wet; ze zijn geen "ontvangers" van de normatieve in-
houd van de tekst van deze wet. Nochtans toont dit voorbeeld aan dat
een gemeenschappelijke kennis van buitentalige elementen vereist is
opdat de rechtsonderhorige de tekst van de wet, de mededeling van de
wetgever, kan begrijpen.

Zonder twijfel is deze gemeenschappelijke kennis grotendeels aanwezig, in het bijzonder doordat de auteurs van de wetteksten dezelfde cultuur-historische achtergrond hebben als de bestemmingen van de wet, de rechtsonderhorigen. Ze leven in een zelfde economisch systeem, met bepaalde sociale verhoudingen, waarden en normen. Een zeker mens- en maatschappijbeeld is gemeenschappelijk voor alle leden van de gemeenschap, terwijl de heersende waarden en normen door iedereen gekend zijn. Het onderwijs en de communicatiemediën zijn hierbij sterk socialiserende factoren: de bestaande kennis in een maatschappij wordt systematisch doorgegeven en verspreid, evenals het heersend mens- en maatschappijbeeld, zodat onvermijdelijk ook de afwijkende opvattingen hierdoor beïnvloed worden. Het leven zelf in een gemeenschap vergt trouwens reeds een minimale kennis van de sociale structuur, van de economische, technische en culturele verworvenheden van de maatschappij, evenals een minimale aanpassing aan de heersende denkpatronen. Anderzijds is het echter duidelijk dat er geen twee mensen bestaan met identiek dezelfde kennis en ervaring. Men kan dus niet a priori uitsluiten dat een diskrepancie tussen de kennis van de wetgever (als mededeler) en de kennis van de rechtsonderhorige (als ontvanger) communicatieproblemen kan veroorzaken. Een dergelijk communicatieprobleem kan zich op twee wijzen voordoen: de mededeling wordt niet begrepen, of ze wordt verkeerd begrepen.

Het eerste geval zal in de praktijk relatief eenvoudig zijn: de rechtsonderhorige gaat bij een jurist te rade, en de jurist tracht met behulp van één of meerdere interpretatietechnieken de betekenis van de wettekst te achterhalen.

Problematischer is de tweede mogelijkheid, het verkeerd begrijpen van de wettekst, omdat hier per definitie de communicatiestoornis verborgen blijft. De lezer van de tekst is er zich niet van bewust dat hij op basis van een andere kennis van de werkelijkheid aan de tekst een andere betekenis toekent dan de auteur ervan. Een voorbeeld hiervan uit de rechtspraak wordt verder, in het tweede deel, ontleed bij de bespreking van de rechtshistorische interpretatie. (1)

(1) Zie nr. 255, waar rechtspraak wordt besproken waarin een interpretatie wordt gegeven van het K.B. van 20 december 1963 betreffende het volgen van beroepsopleiding.

Dit voorbeeld toont aan hoe op dergelijke wijze verkeerde interpretaties onzichtbaar de rechtspraak kunnen binnensluipen.

11. (c) Naast een gemeenschappelijke taalkennis en een gemeenschappelijke kennis van de werkelijkheid, vereist het totstandkomen van de communicatie ook een informatie over de linguïstische context.

Zo krijgt bijvoorbeeld de zin "Is hier een bank in de omgeving?" een totaal andere betekenis naargelang er aan wordt toegevoegd "Ik zou wat willen rusten" of "Ik wil geld wisselen".

Deze noodzaak aan informatie over de linguïstische context geldt evenzeer bij de lectuur van wetteksten, zoals uit volgend voorbeeld moge blijken:

Artikel 679 B.W. bepaalt: "Men mag op datzelfde erf geen zijdelingse of schuine uitzichten hebben, tenzij er een afstand is van zes decimeter". De uitdrukking "datzelfde erf" verwijst naar de voorgaande artikelen in het burgerlijk wetboek, in casu artikel 678 B.W. Om een duidelijke betekenis te krijgen dient artikel 679 dus in elk geval gelezen te worden in het licht van artikel 678. Bovendien blijkt het noodzakelijk te zijn ook artikel 680 B.W. erbij te betrekken, wil men de juiste betekenis van artikel 679 achterhalen. Artikel 680 B.W. bepaalt immers hoe de afstand "waarvan sprake in de twee vorige artikelen" berekend dient te worden.

12. In deze studie zal de linguïstische contextinterpretatie, het interpreteren van (wet)teksten in het licht van andere teksten, centraal staan. Een nadere omschrijving van het begrip "context" en van de problematiek hierrond vindt men verder onder paragraaf 1.4. ("De context"). (1) Vooraleer de contextproblematiek aan te snijden, wordt hier eerst nog nader ingegaan op de algemene taalproblematiek. Eén zaak is duidelijk: de techniek van de taal kan niet bestudeerd worden los van de functie van de taal. (2) De beschrijving van de

(1) Zie nr. 43 e.v.

(2) Weliswaar is men er in de geschiedenis van de linguïstiek tot op zekere hoogte in geslaagd op een vruchtbare manier de taal te bestuderen los van het concrete taalgebruik, doch dit betreft dan in wezen syntactische onderzoekingen, terwijl het hier uitsluitend gaat om semantiek, en dan nog meer bepaald om de semantiek van het juridisch taalgebruik.

taaltechniek kan geen abstraktie maken van het feit dat het taalgebeuren bipolair is, dat het m.a.w. een sociale relatie impliceert tussen zender en ontvanger. (1)

Het kernprobleem van de taal is de moeilijkheid om zich adequaat uit te drukken, om zijn bedoeling in de juiste nuances kenbaar te maken, en toch begrepen te worden, m.a.w. de moeilijkheid om de uitdrukking, de expressie, te doen samenvallen met het begrijpen, met de interpretatie ervan. (2)

Dit probleem wordt nog omvangrijker in het recht, waar aan de bipolaire communicatieverhouding nog een dimensie wordt toegevoegd.

Een wettekst bevat immers geen louter informatieve mededeling, hij heeft een normatieve inhoud met het oog op een welbepaalde maatschappelijke ordening. Het volstaat niet dat de ontvanger van de mededeling, de lezer van de wettekst, deze tekst in abstracto begrijpt; hij dient de tekst toe te passen op een concrete situatie. Elke wettekst wordt gelezen in het licht van dergelijke concrete toepassing. De toepassing van de wettekst dient adequaat te gebeuren in functie van een bewuste maatschappelijke ordening.

In een gewoon gesprek moet de luisteraar de uitdrukkingen van de spreker zinnig begrijpen. Hij moet ze m.a.w. zo interpreteren dat ze überhaupt hoe een betekenis krijgen. Deze houding volstaat echter niet voor de rechter, die met behulp van wettelijke regels een geschil moet beslechten. De betekenis van de wettekst moet niet enkel zinnig zijn in abstracto, maar tevens zinnig voor een adequate oplossing van de concrete problemen in het licht van een welbepaalde maatschappelijke ordening.

(1) SLAMA-CAZACU, T., Langage et contexte, blz. 149.

(2) o.c., l.c., blz. 150.

1.2. De notie "betekenis"

13. Wat "betekenis" is lijkt zo evident te zijn dat men in de literatuur over juridische interpretatie nergens een reflectie over dit begrip aantreft. Wanneer men de verschillende auteurs in de rechtsleer hun definitie van het begrip "betekenis" zou laten geven, zou hieruit nochtans blijken dat hun opvatting over "betekenis" grotendeels hun interpretatietheorie bepaalt. Er dient hier dan ook even te worden ingegaan op de notie "betekenis" met het oog op de omschrijving van een voor het recht aangepast, linguïstisch verantwoord betekenisbegrip. Deze op het recht toegespitste analyse van het begrip "betekenis" zal hier worden uitgevoerd aan de hand van de uitgebreide lijst van mogelijke definities van "betekenis" die door Ogden en Richards wordt gegeven in hun werk "The Meaning of Meaning". (1) Na een analyse van het betekenisbegrip bij gerenommeerde auteurs hebben Ogden en Richards volgende lijst opgesteld van de meest belangrijke definities van "betekenis" die in de literatuur worden voorgestaan:

Betekenis is

- I. Een intrinsieke eigenschap.
- II. Een unieke, niet analyseerbare relatie tot andere dingen.
- III. De andere woorden die aan een woord worden toegevoegd in het woordenboek.
- IV. De konnotatie van een woord.
- V. Een essentie.
- VI. Een activiteit, belichaamd in een objekt.
- VII. (a) Een bedoelde gebeurtenis.
(b) Een wil.
- VIII. De plaats van iets in een systeem.

(1) OGDEN, C.K., en RICHARDS, I.A., The Meaning of Meaning, blz. 185-187. Afgezien van de kritiek die soms wordt geformuleerd tegen de benaderingswijze van Ogden en Richards, is dit boek tot op heden een standaardwerk gebleven in de linguïstische literatuur en wordt er bij de behandeling van de betekenisproblematiek nog steeds naar verwezen (zie o.m.: LEECH, G., Semantiek, dl. I, blz. 13 e.v.; LYONS, J., Semantics, dl. I, blz. 1 e.v.).

- IX. De praktische gevolgen van iets voor onze toekomstige ervaring.
- X. De theoretische gevolgen die een bewering inhoudt of impliceert.
- XI. Een door iets opgewekte emotie.
- XII. Datgene wat in feite door een gekozen verband met een teken verbonden is.
- XIII. (a) De mnemische effecten van een stimulus; verworven associaties.
 (b) Een andere gebeurtenis waartoe de mnemische effecten van een gebeurtenis geschikt zijn.
 (c) Datgene waarvoor een teken staat volgens de interpretatie ervan.
 (d) Datgene wat door iets gesuggereerd wordt.
 (e) Bij symbolen (1): Datgene waarnaar de gebruiker van een symbool in feite verwijst.
- XIV. Datgene waarnaar de gebruiker van een symbool zou moeten verwijzen.
- XV. Datgene waarnaar de gebruiker van een symbool zelf denkt te verwijzen.
- XVI. Datgene waarnaar de interpretator van een symbool
 - (a) verwijst;
 - (b) zelf meent te verwijzen;
 - (c) meent dat de gebruiker van het symbool verwijst.

14. Het valt buiten het bestek van deze studie om elk van deze betekenis-definities hier uitvoerig te analyseren en op hun taalwetenschappelijke waarde te toetsen. Hiervoor kan verwezen worden naar het werk van Ogden en Richards en naar de taalwetenschappelijke literatuur in het algemeen.

Toch behoeven deze betekenisdefinities een korte bespreking, niet enkel om duidelijk te maken welke verschillende benaderingen van het begrip betekenis mogelijk zijn, maar in het bijzonder om na te gaan welk(e) betekenisbegrip(en) weerhouden kan (kunnen) worden voor het toekennen van betekenis aan wetteksten door de rechter.

(1) Ogden en Richards definiëren "symbolen" als "those signs which men use to communicate with one another" (o.c., blz. 23). Het begrip "symbool" is dus enger dan het begrip "teken", doch ruimer dan louter linguïstische symbolen; het dekt m.a.w. meer dan de taal alleen. Voor een omschrijving van het begrip "teken", zie voetnoot 2 op blz. 17.

Zo zal o.m. blijken dat er enerzijds een onderscheid dient te worden gemaakt tussen de prima-facie-betekenis van een wettekst en diens definitieve betekenissen en anderzijds een onderscheid tussen de zenderbetekenis en de ontvangerbetekenis van een wettekst. Het is dus de bedoeling de hoger opgesomde betekenisdefinities kort te overlopen om aan te tonen dat de betekenis van iets geenszins een objectief gegeven is, maar dat deze betekenis kan variëren naargelang het betekenisbegrip waarmee de interpretator werkt, zonder dat de meeste van deze betekenisbegrippen als verkeerd kunnen worden beschouwd. De problematisering van de notie "betekenis" is van essentieel belang als basis voor het verdere betoog, niet enkel voor de uiteenzetting over de rol van de kontekst voor het toekennen van betekenis aan woorden, zinnen en teksten, maar in het bijzonder als uitgangspunt voor de kritiek die in het eerste hoofdstuk van het tweede deel zal gegeven worden op de leer volgens dewelke duidelijke teksten niet geïnterpreteerd kunnen (mogen) worden.

Terzelfdertijd met de problematisering van de notie betekenis, is het echter ook de bedoeling de lijst van betekenisdefinities van Ogden en Richards te bekijken met de bril van de jurist, om na te gaan, enerzijds in hoeverre taalwetenschappelijk niet verantwoorde betekenisbegrippen door juristen gehanteerd worden, die er eventueel bepaalde interpretatiebenaderingen op hebben gebouwd, en anderzijds in hoeverre taalwetenschappelijk verdedigbare betekenisbegrippen op rechtstreeks bezwaren stuiten voor een toepassing in het recht. De bedenkingen die in deze paragraaf in dit verband zullen gemaakt worden vormen echter geenszins een systematische analyse van de problematiek, doch enkel een aanloop tot het eigenlijke onderzoek, waarbij hier gewezen zal worden op een aantal specifieke problemen die voortvloeien uit de eigenheid van het recht.

15. Ogden en Richards beginnen hun bespreking van de diverse betekenisdefinities met te stellen dat de definities I (betekenis als een intrinsieke eigenschap) en II (een unieke, niet analyseerbare relatie tot andere dingen) duidelijk in strijd zijn met de taalwetenschappelijke inzichten en met het taalgebruik zelf. Ze gaan dan ook niet verder

in op deze betekenisbegrippen.

Een dergelijke opvatting over betekenis treffen we aan in primitieve maatschappijen, en ook in het Romeinse recht, waar aan woorden een magische betekenis wordt toegekend, en zelfs een magische kracht. (1) Overeenkomsten komen hier niet tot stand door wilsovereenstemming, maar door het uitspreken van bepaalde woorden. Enkel deze woorden zijn belangrijk, niet de ideeën die er achter steken. Het gebruik van synoniemen of omschrijvende uitdrukkingen kan geen enkel rechtsgevolg doen ontstaan. Woorden hebben in deze juridische denkwereld immers een inherente, niet herleidbare betekenis.

In de moderne rechtspraak en interpretatieliteratuur vinden we deze betekenisopvatting niet meer terug, zodat we er ook geen verdere aandacht dienen aan te besteden.

16. Definitie III ("de andere woorden die aan een woord worden toegevoegd in het woordenboek") verwijst naar de omschrijving in het woordenboek. Dit is het betekenisbegrip van de filologen. (2) Een woordenboek geeft een lijst van onder bepaalde omstandigheden substitueerbare (linguïstische) symbolen. Het geeft de overlapping aan tussen symbolen met betrekking tot de elementen waarnaar ze verwijzen, eerder dan een afbakening van hun betekenisveld. (3) Betekenisdefinities in een woordenboek hebben dan ook slechts een relatieve waarde. Het volstaat niet de betekenisrijkdom van de taal "officieel" vast te leggen in woordenboeken om alle betekeniswaarden te omvatten, die in de praktijk van de taal voorkomen. (4) Een woordenboek kan een nuttig instrument zijn, doch kan geen zekerheid bieden omtrent de precieze betekenis van een woord in een bepaalde kontekst. Dit is zelfs waar voor juridische definities. Een woord in een wettekst heeft niet noodzakelijk dezelfde betekenis als hetzelfde woord

(1) Zie hierover: OLIVECRONA, K., Law as fact, blz. 240-245.
(2) OGDEN, C.K., en RICHARDS, I.A., o.c., blz. 187.
(3) o.c., blz. 207.
(4) SLÁMA-CAZACU, T., Langage et contexte, blz. 86.

in een andere wettekst, ook als dit woord in één van beide wetten expliciet gedefinieerd wordt. Deze definitie slaat immers uiteraard enkel op het woordgebruik in de wet, waarin de definitie is opgenomen. (1)

17. De omschrijving IV ("de konnotatie van een woord") en V ("een essentie") worden door Ogden en Richards samen behandeld, omdat met "essentie" vrijwel hetzelfde bedoeld wordt als met "konnotatie". "Konnotatie" betekent hier de eigenschappen aan de hand waarvan de toepasselijkheid van een symbool wordt vastgesteld, dus in zekere zin de kernelementen van het begrip. (2) Deze betekenisdefinities verschuiven echter het probleem, omdat het dan de vraag is hoe we deze kerneigenschappen of essentie kunnen ontdekken en afbakenen. Een mogelijk criterium zou bijvoorbeeld kunnen zijn: het "normale" taalgebruik. Dit brengt ons echter weer bij de woordenboekdefinities van omschrijving III (3), met alle bezwaren van dien. In deze definities IV en V herkennen we de geestesgesteldheid, die aan de Begrijfsjurisprudentz ten grondslag ligt: de interpretatie

-
- (1) Dat ook de opstellers van het burgerlijk wetboek van 1804 zich hiervan bewust waren blijkt o.m. uit artikel 533 B.W., waarin het woord "inboedel" wordt omschreven. In tegenstelling tot bijvoorbeeld artikel 534 en artikel 535 B.W., wordt in artikel 533 de draagwijdte van de erin gegeven definitie uitdrukkelijk uitgebreid tot elke wetsbepaling of beschikking van de mens, met dien verstande dat de wetgever deze definitie als een suppletieve begripsomschrijving invoert voor de gevallen waarin het woord "inboedel" alleen en zonder enige toevoeging of aanwijzing wordt gebruikt. Bovendien gaat het om een negatieve definitie. Artikel 533 B.W. somt enkel een reeks zaken op die niet onder het begrip inboedel begrepen zijn. Andere definities, zoals die in artikel 534 en 535 B.W. worden niet uitdrukkelijk toepasselijk geacht buiten het bestek van het burgerlijk wetboek. Hieruit kan men a contrario afleiden dat de wetgever in 1804 zich ervan bewust was dat de betekenis der woorden niet eens en voor altijd en voor alle domeinen kan worden vastgelegd. Zie i.v.m. de draagwijdte van juridische definities verder onder nr. 113-114.
- (2) Thans wordt het begrip "konnotatie" algemeen gebruikt in de zin van de door de kontekst aan een symbool toegevoegde betekenis en betekenisnuancering, terwijl men de "kernbetekenis" eerder aanduidt met het begrip "denotatie" (zie o.m.: LYONS, J., Semantics, dl. 1, blz. 278 voor een omschrijving van het begrip "konnotatie", en blz. 207 voor een omschrijving van het begrip "denotatie"; en LEECH, G., Semantiek, dl. 1, respektievelijk op blz. 28 en op blz. 24).
- (3) OGDEN, C.K., en RICHARDS, I.A., o.c., blz. 187-189, waar nog verdere bezwaren tegen deze omschrijving van het begrip "betekenis" worden aangevoerd.

van een begrip is het zoeken naar het wezen van dit begrip. (1)
 In deze optiek heeft een begrip bijgevolg een zelfstandige betekenis, los van elke kontekst en los van de individuele bedoeling van degene die het begrip hanteert. Dit standpunt is niet louter een gevolg van een miskenning van de kommunikatieve funktie van de taal. Het steunt tevens op een onhoudbare theorie over de aard van de wet. Aan de wet wordt een zelfstandige betekenis toegekend, bewust losgekoppeld van normzender en normontvanger; eenmaal uitgevaardigd leidt de wet (tekst) een eigen leven. (2) Afgezien van de kritiek die hoger op de definities IV en V werd uitgebracht, miskent deze theorie dus de bij uitstek kommunikatieve funktie van de rechtstaal, zoals deze neergelegd is in wetteksten.

18. Definitie VI ("een aktiviteit, belichaamd in een objekt") blijkt volgens Ogden en Richards op basis van de nadere preciseringen in de literatuur gelijkgesteld te mogen worden met omschrijving XIII.
19. Definitie VII ("een bedoelde gebeurtenis", "een wil") stelt betekenis gelijk met wil, bedoeling. De bedoeling is echter slechts één van de elementen van de taal. Het belang dat aan de bedoeling gehecht moet worden hangt af van geval tot geval. Bovendien kan er een diskrepantie bestaan tussen datgene waarnaar effectief verwezen wordt en hetgeen waarnaar men bedoelde te verwijzen. (3)
 Door juristen wordt de betekenis van de wet vaak gelijkgesteld met de wil van de wetgever. Men is hierin echter niet konsekvent, vermits men doorgaans pas zoekt naar de bedoeling die achter een wettekst schuilt wanneer de "betekenis" van deze tekst niet "duidelijk" is ("Interpretatio cessat in claris"). Dit impliceert dat deze laatste soort betekenis niet hetzelfde is als de wil, de bedoeling van de auteur van de tekst. Aldus werkt men in feite met twee verschillende betekenis-

-
- (1) "Ein Begriff wird definiert durch die Summe seiner Merkmale. Die Merkmale des Begriffs grenzen ab was unter den Begriff fällt, oder was ausserhalb seines Gebietes liegt." (HATZ, H., Rechtssprache und juristischer Begriff, blz. 59)
- (2) Zie voor de problematiek normzender-normontvanger verder onder hoofdstuk 3 van dit eerste deel, onder nr. 64 e.v.
- (3) OGDEN, C.K., en RICHARDS, I.A., o.c., blz. 192-193.

begrippen. Deze tweeslachtige houding ten aanzien van de notie betekenis blijkt in de praktijk trouwens voort te vloeien uit de moeilijkheid om met zekerheid de wil van de wetgever te achterhalen. (1)

20. Definitie VIII ("de plaats van iets in een systeem") omschrijft "betekenis" als de situering van iets in een bepaald systeem of in zijn relatie tot andere dingen. Een dergelijke benadering van het betekenisbegrip hangt samen met vragen naar de "betekenis" van bijvoorbeeld een bepaalde politieke beslissing. Ogden en Richards wijzen op het vaak karakter van deze definitie van "betekenis". Moet men de betekenis van een politieke beslissing zoeken in haar oorzaken of in haar gevolgen, in haar algemene draagwijdte of in haar konkrete gevolgen, in haar praktische of in haar theoretische gevolgen?
 Deze definitie heeft de verdienste te verwijzen naar een (potentieel) ruime kontekst, waarbinnen woorden, zinnen en teksten betekenis krijgen, doch is door haar vaak karakter moeilijk hanteerbaar. Immers, het komt er precies op aan het systeem te omschrijven, waarin een bepaald teken (2) door zijn plaats in dat systeem een bepaalde betekenis krijgt. Zo zou men kunnen stellen dat de betekenis van een wettekst moet worden afgeleid uit de plaats van deze tekst binnen het juridisch systeem. Dan stelt zich echter de vraag naar de afbakening van dit systeem: omvat het enkel het geschreven recht of ook het ongeschreven recht, enkel de wetgeving of ook de rechtspraak en de rechtsleer? Wanneer de plaats binnen het systeem belangrijk is voor de betekenisomschrijving, impliceert dit bovendien een bepaalde structuur binnen het systeem.

-
- (1) Zie hierover verder in deel II, hoofdstuk 3 (nr. 192 e.v.)
- (2) Het begrip "teken" wordt als dusdanig in de linguïstische literatuur niet omschreven. In de praktijk gebruikt men het als de meest algemene term voor alles wat een betekenis heeft: "Words and other expressions are held to be signs which, in some sense, signify, or stand for, other things." (LYONS, J., Semantics, dl. 1, blz. 95).
 Vertrekkend van het begrip "teken" worden dan andere begrippen gedefinieerd, zoals "symbol", "signal", "signification", "significatum" (zie hiervoor in het bijzonder: LYONS, J., o.c., blz. 95 e.v.).
 Zie verder nog: MOUNIN, G., La linguistique comme science auxiliaire dans les disciplines juridiques, Arch. Phil. Dr., 1974, blz. 15-16, waar uitdrukkelijk een onderscheid wordt gemaakt tussen het "linguïstisch teken" en het "niet-linguïstisch teken".

Binnen het rechtssysteem kan men echter zeker niet zonder meer een vaste structuur uittekenen. (1). Definitie VIII biedt dus ook voor het recht onvoldoende houvast om als bruikbaar betekenisbegrip te kunnen gelden.

21. De definities IX ("de praktische gevolgen van iets voor onze toekomstige ervaring") en X ("de theoretische gevolgen die een bewering inhoudt of impliceert") zijn in zekere zin een nadere specificering van het betekenisbegrip in definitie VIII. Deze definities verwijzen respectievelijk naar de feitelijke en naar de logische implicaties van beweringen. Veel houvast bieden deze benaderingen niet om de betekenis van uitspraken in concreto te bepalen. Om de feitelijke of de logische implicaties van een bepaalde uitspraak te omschrijven dient men immers voorafgaandelijk reeds een bepaalde betekenis aan deze uitspraak te hebben toegekend. Het is echter wel mogelijk dat de interpretator van een tekst de betekenis van deze tekst herdefinieert in functie van de praktische en/of theoretische gevolgen van de oorspronkelijk aan de tekst toegekende betekenis. In het tweede deel, bij de bespreking van concrete gevallen uit de rechtspraak, zal gepoogd worden aan te tonen dat dit bij de rechterlijke interpretatie van wetteksten frekwent voorkomt.
22. Definitie XI ("een door iets opgewekte emotie") geeft een duidelijk eenzijdige omschrijving van het begrip "betekenis". Zo men al zou aannemen dat begrippen steeds een emotionele bijklank hebben, dan hebben ze toch slechts in zeldzame gevallen een essentieel emotionele betekenis, en dit zeker in de rechtstaal. Definitie XI kan wellicht gelden als betekenisbegrip in de poëzie, doch is irrelevant voor het recht. Zo is bijvoorbeeld het begrip "goed" in de dagelijkse omgangstaal een emotioneel getint begrip. Wanneer daarentegen in het recht sprake is van "goede trouw" of van "goede huisvader", wordt verwezen naar een geobjectiveerd geheel van waarden en normen, zonder enige emotionele bijklank. Men legt de betrokkenen niet zozeer een emotioneel

"goed" gedrag op dan wel een maatschappelijk "juist" gedrag.

Psychologische elementen kunnen eventueel nog wel een zekere rol spelen bij de rechterlijke beoordeling van dit gedrag, doch ze staan in geen geval centraal.

23. In definitie XII ("datgene wat in feite door een gekozen verband met een teken verbonden is") wordt betekenis voor de eerste maal als een "teken" beschouwd: woorden verwijzen naar elementen, ze zijn een teken dat geen zelfstandige betekenis heeft, doch zijn betekenis krijgt in relatie met die elementen. Deze definitie steunt op de vaststelling dat elke gebeurtenis kausaal, in de tijd, of op een andere wijze in verband gebracht wordt met andere gebeurtenissen, zodanig dat wanneer men deze gebeurtenis beschouwt als een teken m.b.t. een van die relaties, er een andere gebeurtenis zal zijn die er de "betekenis" van is. (1) Hierbij gaat het om een kausaal verband in de zin waarin psychoanalisten betekenis toekennen aan dromen. Een droom is een teken voor een bepaalde psychische toestand. De "betekenis" van een droom is niets anders dan de oorzaak van deze droom. Hetzelfde geldt wanneer men vraagt naar de "betekenis" van een gewelddaad: een "zinloze" moord is een moord zonder reden en zonder aanwijsbare (en min of meer begrijpelijke) psychologische oorzaak.
- In de juridische sfeer vinden we het betekenisbegrip van definitie XII terug bij de historische interpretatie. Met deze interpretatiemethode zoekt de jurist naar de historische oorzaken van een rechtssysteem, een rechtsfiguur of een wettekst. De actuele wetteksten worden dan geïnterpreteerd vanuit die historische oorzaken.
- Wordt het betekenisbegrip van definitie XII hier konsekwent doorgevoerd, dan worden de wetteksten sekundair als kenbron van de juridische normen. Zoals de droom slechts een gebrekkig teken is voor iemands psychologische situatie, zo is in dezelfde optiek de wet slechts een gebrekkig teken voor belangenconflicten van waaruit een juridische normering groeit. Past men definitie XII als dusdanig toe in het recht,

(1) Zie in dit verband de problematiek rond de systematische interpretatie, die verder besproken wordt in deel II, onder hoofdstuk 2, nr. 137 e.v.

(1) OGDEN, C.K., en RICHARDS, I.A., o.c., blz. 199.

dan loopt men het risico dat het normatief element in de wetgeving miskend wordt door eerder oog te hebben voor de oorzaken van een wetgeving dan voor de bewuste ordening van de maatschappij die erin besloten ligt.

Ook definitie XII geeft ons dus een te eenzijdige begripsomschrijving van de notie "betekenis". Niettemin vestigt deze definitie onze aandacht op een relevant gegeven dat niet verwaarloosd mag worden bij het onderzoek naar de betekenis van een (juridische) tekst, namelijk de historische kontekst, die de betekenis van een (wet)tekst beïnvloedt, en dan ook als dusdanig bij de interpretatie betrokken dient te worden, wil men tot een volledig begrip van de tekst komen.

24. Definitie XIII (1) zou men de "realistische" betekenisdefinitie kunnen noemen: een tekst heeft die betekenis die de luisteraar, de lezer, de ontvanger eraan toekent op basis van zijn kennis, zijn gevoelens, zijn ervaring, en de gehele kontekst waarbinnen hij de tekst ontvangt. De betekenis wordt hierbij gedetermineerd door de psychische vóóringersteldheid van de ontvanger: "The meaning of A is that to which the mental process interpreting A is adapted". (2) Ogden en Richards beschouwen dit als de meest belangrijke zin waarin woorden betekenis hebben. Niets garandeert echter dat deze betekenis samenvalt met de betekenis die door de zender, door de auteur van de tekst aan die woorden werd gehecht. Integendeel, uit de aard van definitie XIII, waarin de betekenisverlening sterk geïndividualiseerd wordt en duidelijk behaviouristisch benaderd wordt, volgt dat er in de regel steeds een diskrepanctie zal bestaan tussen de betekenis die aan een woord wordt toegekend door de zender (definities VII en XV) en de betekenis die eraan wordt toegekend door de ontvanger. Dit is het onvermijdelijke gevolg van dergelijke eenzijdige benadering, waarbij geen rekening wordt gehouden met de betekenis die door de zender aan woorden, zinnen of teksten ge-

-
- (1) In definitie XIII wordt betekenis omschreven als: (a) "de mnemische effecten van een stimulus; verworven associaties;" (b) "een andere gebeurtenis waartoe de mnemische effecten van een gebeurtenis geschikt zijn;" (c) "datgene waarvoor een teken staat volgens de interpretatie ervan;" (d) "datgene wat door iets gesuggereerd wordt;" (e) "datgene waarnaar de gebruiker van een symbool in feite verwijst".
- (2) OGDEN, C.K., en RICHARDS, I.A., o.c., blz. 200.

geven werd, doch enkel met de betekenis die er door de ontvanger mee geassocieerd wordt. Het laten samenvallen van zender-betekenis met ontvanger-betekenis is precies het kernprobleem van de communicatie.

Zijn ze beide volledig identiek dan verloopt de communicatie ideaal, is er een min of meer ernstig betekenisverschil dan komt er geen werkelijke communicatie tot stand. Ogden en Richards definiëren dan ook de communicatie als volgt: "A language transaction or a communication may be defined as a use of symbols in such a way that acts of reference occur in a hearer which are similar in all relevant respects to these which are symbolized by them in the speaker". (1) Thans wordt in de linguïstische literatuur het begrip "communicatie" veel-
eer formeel opgevat, waarbij het irrelevant is of de ontvanger de zender wel juist begrepen heeft om van communicatie te kunnen spreken. Zo schrijft Leech: "'Communicatie' betekent meestal informatieoverdracht van een zender A naar een ontvanger B. Verder, zou men kunnen redeneren, kan communicatie alleen gezegd worden plaats gevonden te hebben wanneer we weten dat wat in geest A was overgedragen is naar, of gekopieerd in, geest B. Dat is allemaal waar, maar toch kan een taalkundige zich gerechtigd voelen het verschil te negeren tussen de bedoeling van een boodschap en het effect ervan; zijn belangstelling gaat immers uit naar de bestudering van het communicatiesysteem zelf, niet naar het gebruik of misbruik dat ervan gemaakt wordt". (2) In tegenstelling tot de taalkundige benadering dient bij de interpretatie van juridische teksten juist wel in de eerste plaats aandacht besteed te worden aan de vraag in welke mate de door de zender van

-
- (1) o.c., blz. 205-206. Deze definitie is niet vrij van kritiek. Zo beperken Ogden en Richards het voorwerp van de communicatie tot informatieve mededelingen, tot verwijzingen naar de werkelijkheid ("acts of reference"), daar waar een taaldaad ook bijvoorbeeld een bevel kan inhouden. En in de juridische taal treft men precies in de eerste plaats "direktieve taaluitingen" aan, dit zijn taaluitingen waarbij de bedoeling voorligt het gedrag of de houding van anderen te beïnvloeden (zie LEECH, G., Semantiek, dl. 1, blz. 65).
- (2) LEECH, G., Semantiek, dl. 1, blz. 40; vergelijk nog: LYONS, J., Semantics, dl. 1, blz. 32, waar onder communicatie wordt begrepen: "the intentional transmission of information by means of some established signallingssystem".

de tekst bedoelde betekenis samenvalt met de door de ontvanger van de tekst begrepen betekenis. Het begrip "kommunikatie" zal verder dan ook gebruikt worden in de zin van een optimale kommunikatietoestand, waarin zenderbetekenis en ontvangerbetekenis volledig samenvallen. De ideale kommunikatietoestand is de noodzakelijke (doch niet de voldoende) (1) voorwaarde om in een concreet geval te kunnen spreken van de betekenis van een woord, een zin of een tekst, die de enig mogelijke, exclusieve betekenis van dit woord, deze zin of deze tekst zou zijn. Alle theorieën die uitgaan van de betekenis van een woord, zin of tekst, van de "juiste", de "werkelijke", de "eigenlijke" betekenis vóórderstellen dus deze ideale kommunikatiere relatie, ofwel beperken zij hun blikveld tot één van de drie elementen van de driehoek zender-teken-ontvanger, m.a.w. tot de zender-betekenis, tot een a priori-betekenis (2), of tot de ontvanger-betekenis van het woord, de zin of de tekst. Toegepast op het recht leert ons dit het volgende: Men miskent de taal wanneer men voor het vaststellen van de betekenis van een wettekst enkel uitgaat van de tekst zelf van de wet, of enkel van de bedoeling van de auteur ervan, de wetgever, of enkel van de betekenis van de tekst in de aktuele dagelijkse omgangstaal, m.a.w. de prima-facie-betekenis van de wettekst voor de rechtsonderhorigen. Men miskent de realiteit van de taal eveneens wanneer men er a priori van uitgaat dat deze diverse betekenissen van een wettekst in de praktijk samenvallen.

25. In definitie XIV ("datgene waarnaar de gebruiker van een symbool zou moeten verwijzen") wordt er van uitgegaan dat de gebruiker van een symbool een welbepaalde gekende taal gebruikt en de symbolen op een konsekvente manier in de betekenissen van die taal hanteert. Betekenis is hier de veronderstelde betekenis waarin de zender het woord heeft gebruikt. Onbewust is een dergelijke vóórderstelling steeds aanwezig

-
- (1) Gaat men bijvoorbeeld uit van definitie III (de "woordenboekbetekenis") dan is het mogelijk dat bij een ideale kommunikatietoestand zender en ontvanger beiden het woord, de zin of de tekst in een "verkeerde" betekenis begrepen hebben.
- (2) Deze a priori-betekenis slaat op de betekenis die aan het woord, de zin of de tekst wordt toegekend los van de konkrete taaldaad, dus los van zender en ontvanger. Hieronder valt niet enkel de "intrinsieke" betekenis van definities I en II, maar o.m. ook de woordenboekdefinitie van woorden en uitdrukkingen.

bij de ontvanger van een taaluiting. Ze is immers noodzakelijk voor een normale kommunikatie. In een gewoon gesprek kan deze vóórderstelling trouwens weinig moeilijkheden veroorzaken: Wanneer een spreker een mededeling doet kent de ontvanger aan de uitgesproken woorden en zinnen de betekenis toe die ze hebben in de taal, die de spreker, naar de mening van de ontvanger, hanteert. Heeft de ontvanger de mededeling verkeerd begrepen, dan blijkt dit doorgaans uit zijn antwoord of reactie, en heeft de spreker de gelegenheid het misverstand recht te zetten.

Bij de interpretatie van een wettekst kan de ontvanger zich echter niet beperken tot een louter afwachtende houding. Een verkeerde interpretatie van een wettekst in de rechtspraak zal immers slechts uitzonderlijk een reactie van de wetgever uitlokken. Bovendien zal deze reactie in elk geval te laat komen om de vergissing ongedaan te maken in de konkrete betwisting waarover de rechter uitspraak heeft gedaan. (1) Toch zal de rechter in de praktijk onvermijdelijk het betekenisbegrip van definitie XIV hanteren tot bewijs, of minstens tot vermoeden van het tegendeel. Een permanent in vraag stellen van de betekenis van elk woord in elke wettekst zou een goede, vlotte rechtsbedeling onmogelijk maken.

Belangrijk is echter dat men zich er van bewust is dat het toekennen van betekenis aan woorden in de zin van definitie XIV niet leidt tot het vaststellen van de definitieve, onweerlegbare betekenis van het woord, maar dat dit ons niet meer biedt dan de prima-facie-betekenis van het woord voor de ontvanger van de tekst. Voor zover geen enkele tegenaanwijzing voorhanden is kan de rechter, om louter praktische redenen, deze prima-facie-betekenis beschouwen als de betekenis van de wettekst. Zodra echter enig element deze betekenis in vraag stelt, kan de rechter zich niet verschuilen achter de zogenaamde duidelijke betekenis van de wettekst om te weigeren een onderzoek in te stellen naar de bedoeling van de wetgever.

-
- (1) Zie bijvoorbeeld de interpretatieve wet van 4 januari 1960, die een interpretatie gaf van artikel 918 B.W. en een reactie was tegen een reeds tien jaar oud cassatiearrest (Cass., 20 jan. 1950, R.W., 1949-50, 1109-1112; Pas., 1950, I, 333-339). Zie in dit verband ook verder nog onder nr. 371 e.v.

Wel kan men eventueel bewust uitgaan van een bepaald soort taalgebruik, waarvan men postuleert dat de wetgever er gebruik heeft van gemaakt, zonder dat wordt nagegaan of dit met de werkelijkheid overeenstemt. Ofwel kan men stellen dat elke wettekst, onafhankelijk van de oorspronkelijke bedoelingen van de wetgever, steeds geïnterpreteerd moet worden in het licht van het hedendaags taalgebruik. Dit kunnen eventueel verdedigbare rechtspolitieke stellingnamen zijn, doch men kan het niet zó voorstellen dat de prima-facie-betekenis van de wettekst steeds de werkelijke betekenis is, die de wetgever eraan gegeven heeft, dat het veronderstelde taalgebruik van de wetgever steeds diens reëel taalgebruik is. Neemt men dit bewust of onbewust aan, dan geeft men een objectieve status aan een subjectief vermoeden.

26. In definitie XV (datgene waarnaar de gebruiker van een symbool zelf denkt te verwijzen) wordt het aksent verlegd van de veronderstelde bedoeling naar de werkelijke bedoeling van de zender. Deze betekenisomschrijving stelt, bijzonder in het recht, vaak praktische problemen bij het zoeken naar de eigenlijke bedoeling van de zender. Waar in een gewoon gesprek de hoorder nadere uitleg kan vragen aan de spreker, moet de interpretator van een wettekst zich noodgedwongen beperken tot de bestaande teksten van de voorbereidende werken, die zelden een duidelijke oplossing bieden voor het betekenisprobleem van de interpretator. Over de waarde van het gebruik van voorbereidende werken bij de interpretatie van de wet bestaat dan ook heel wat discussie. Verder wordt op deze problematiek uitvoerig ingegaan.

(1)

Afgezien van de praktische problemen om de wil van de zender, in casu de wetgever, te achterhalen, weten we na de analyse van de vorige betekenisdefinities, dat ook definitie XV geen exclusieve betekenisinhoud kan bieden. Ook deze soort "betekenis" is slechts een mogelijke betekenis naast andere mogelijke benaderingen, zonder dat er één van de onderzochte definities aanspraak kan maken op een absolute juistheid. Een betekenisomschrijving dient immers met alle mogelijke facetten,

die betekenis kunnen geven, rekening te houden, wil het op een zekere objectiviteit aanspraak kunnen maken.

27. Blijft dan de laatste definitie in de lijst van Ogden en Richards, definitie XVI (betekenis is datgene waarnaar de interpretator van een symbool verwijst, zelf meent te verwijzen, of meent dat de gebruiker van het symbool verwijst), een definitie die in de praktijk van de juridische interpretatie een zeer frekwente toepassing vindt. Ogden en Richards merken op dat de laatste variante van deze definitie (betekenis is datgene waarnaar de interpretator van een symbool meent dat de gebruiker van het symbool verwijst) meest van alle betekenisopvattingen aanleiding kan geven tot misverstanden in de interpretatie van andermans uitspraak. (1)
- Definitie XVI houdt in dat de betekenis van een tekst niet een eigenschap van die tekst is, die er door de interpretator wordt uitgehaald, maar een konstruktie van de interpretator bij het verbinden van de tekst met de werkelijkheid waarop deze tekst van toepassing is, of zou kunnen zijn. De betekenis van de tekst wordt door de interpretator vastgelegd op basis van zijn persoonlijke kennis en ervaring, zowel met betrekking tot de hedendaagse werkelijkheid als met betrekking tot de auteur van de tekst en de hele kontekst waarbinnen de tekst tot stand gekomen is. Bewust of onbewust betreft de interpretator dus een zeer ruime interpretatiekontekst bij het lezen van een tekst en het toekennen van betekenis aan die tekst.
- Definitie XVI geeft eerder een beschrijving weer van het feitelijk proces van betekenisverlening, dan dat ze een nieuw soort "betekenis" biedt. Deze definitie relativeert zeer sterk het betekenisbegrip zelf. Waar de andere definities van betekenis aanspraak maken op juistheid en op exclusiviteit, stelt definitie XVI dat de betekenis van woorden niets anders is dan de betekenis die de interpretator eraan geeft. Dit is weliswaar geen volstrekt willekeurige betekenis, los van elke taalkontekst, maar toch een subjectieve betekenis, gekonstrueerd vanuit de kennis en de ervaring van de interpretator, een kennis en

(1) Zie verder onder hoofdstuk 3, paragraaf 1, nr. 68 e.v., en in deel II, onder hoofdstuk 3, nr. 192 e.v.

(1) o.c., blz. 208.

ervaring die per definitie beperkt en subjectief is. Een zekere objectiviteit kan de betekenis van een woord wel bereiken wanneer er een intersubjectieve consensus bestaat omtrent deze betekenis.

In het recht wordt een dergelijke consensus bevorderd door voortdurende discussies en argumentaties in rechtspraak en rechtsleer rond interpretatievraagstukken. De hiërarchische structuur van de rechterlijke macht is er daarenboven op gericht een consensus te bereiken op gezagsbasis bij afwezigheid van een consensus op rationele basis. De betekenis van een wettekst is dan in de praktijk de betekenis die het hof van cassatie eraan geeft. (1)

28. Wat kunnen we uit de ontleding van deze diverse mogelijke definities van het begrip "betekenis" nu besluiten?
29. In de eerste plaats kunnen we besluiten dat er geen vaste en volledige definitie van het begrip "betekenis" gegeven kan worden. Bovendien stellen we vast dat in de praktijk reeds de notie zelf van "betekenis" veel verschillende, en zelfs sterk uiteenlopende betekenissen krijgt. Elke betekenisverlening veronderstelt dus een interpretatie. Het adagium "Interpretatio cessat in claris" - een duidelijke tekst behoeft geen interpretatie - is dan ook niet houdbaar, omdat het uitgaat van een verkeerde premisse. Deze premisse is, dat de duidelijke betekenis van een tekst onvermijdelijk de werkelijke betekenis van de tekst is. M.a.w. een bepaalde tekst heeft één welbepaalde betekenis; is deze tekst duidelijk, heeft de lezer op het eerste gezicht geen keuze tussen meerdere mogelijke betekenissen, dan heeft de lezer de enige, werkelijke betekenis van de tekst achterhaald; is de tekst onduidelijk, dan moet de lezer op basis van bepaalde criteria (interpretatieregels en interpretatiemethoden) een keuze maken tussen de verschillende mogelijke betekenissen tot er één betekenis definitief weerhouden wordt. Aldus maakt men een onderscheid tussen enerzijds het "aflezen" van de betekenis van een tekst en anderzijds het toekennen van een betekenis aan een tekst als besluit van een interpretatieproces. Nu blijken echter, los van de duidelijkheid of dubbelzinnigheid van

een tekst voor elk woord steeds diverse betekenismogelijkheden te bestaan, precies omwille van de meerduidigheid van het betekenisbegrip zelf. Het interpretatieproces vult de betekenisverlening of betekenis-"vaststelling" niet aan maar gaat er aan vooraf. Betekenisverlening is steeds interpretatie. De kwalificatie van een tekst als zijnde "duidelijk" is reeds een keuze, waarbij de interpretator heeft gekozen voor een bepaalde betekenisbegrip, bij uitsluiting van de andere.

30. Verder kunnen we uit de gevoerde analyse van de betekenisdefinities besluiten dat heel wat facetten de betekenis van een woord kunnen bepalen of medebepalen. Naargelang de gezichtshoek van waaruit het woord wordt benaderd krijgt het een andere betekenis. Al deze elementen blijken voldoende relevant te zijn opdat er bij de betekenisverlening rekening zou worden mee gehouden. Zo we niet beschikken over één, algemeengeldend betekenisbegrip, dan kunnen we toch pogen door het samenbrengen van al deze elementen te komen tot een zo volledig mogelijk betekenisbegrip. Een dergelijk betekenisbegrip zou ons de mogelijkheid geven bij de interpretatie van een woord te beschikken over rijke betekenisvariëaties, waartussen dan achteraf een bewuste keuze kan gemaakt worden aan de hand van duidelijk aangegeven, geargumenteerde (en minstens argumenteerbare) criteria. Het is nu echter nog te vroeg om te pogen een nauwkeurig en vastomlijnd betekenisbegrip te omschrijven voor de "betekenis" van wetteksten. In hoeverre de tot dusver weerhouden betekenissen van "betekenis" aangepast zijn voor het recht zal nog nader moeten blijken bij de behandeling van de diverse interpretatiebenaderingen in het tweede deel. In het besluit zal dan gepoogd worden een op de rechterlijke interpretatie van wetteksten toegespitst betekenisbegrip te omschrijven, uitgaande van de hier besproken betekenisdefinities en op basis van de bevindingen van het eerste en tweede deel van deze studie.
31. Hier kan er echter reeds op gewezen worden dat een woord of een zin nooit een betekenis op zichzelf heeft. Een woord of een zin is steeds een mededeling van een zender gericht tot een ontvanger. De essen-

(1) Vergelijk de bekende uitspraak "The Law is what the Court say it is". (zie o.m.: HOLMES, O.W., The Path of Law, Harv.L.R., 1897, 460; HART, H., The Concept of Law, blz. 138 e.v.; VERBEKE, J., De validiteit van rechterlijke beslissingen, R.W., 1977-78, 1808).

tieel kommunikatieve functie van de taal laat ons niet toe één van de drie elementen te verwaarlozen van de driehoek zender-teken-ontvanger.

(1) Wanneer de ontvanger een betekenis toekent aan een woord, dan is dit, verre van een objektieve "vaststelling" reeds de interpretatie van een interpretatie. Het is de "vertaling" van een woord, dat op zijn beurt een vertaling inhoudt van de ideeën van de zender.

Aan de uiteinden van het "betekeningsproces", het proces van betekenisverlening, staan enerzijds de zin en anderzijds de bedoeling. De zin van een woord, een zin of een tekst, is de ontvanger-betekenis ervan: de betekenis die door de ontvanger aan het woord, de zin of de tekst wordt toegekend. Niet zomaar een willekeurige betekenis, maar een betekenis die voor de ontvanger in zijn konkrete situatie zinnig is: "Le sens est créé par l'attitude objective (de l'homme) vis à vis du fait qui le pousse à agir, il est cette partie de la conscience individuelle, qui est déterminée par les attitudes que prend l'individu dans la vie." (2)

De bedoeling is de subjektieve houding van de zender van waaruit bepaalde woorden worden gekozen als (min of meer) adequate vertolking van de ideeën die de zender aan de ontvanger wil meedelen. Tussen deze twee uiteinden van het communicatieproces kunnen heel wat communicatiestoornissen optreden, zodat zin en bedoeling een sterk uiteenlopende inhoud kunnen krijgen.

32. Het is niet onbelangrijk even het aksent te leggen op deze twee extreme

(1) Deze "betekenisdriehoek" is sinds Ogden en Richards algemeen aanvaard in de taalwetenschappelijke literatuur. Hij blijkt nu ook door te dringen in de juridische literatuur (zie o.m.: OKSAAR, E., Sprache als Problem und Werkzeug des Juristen, A.R.S.P., 1967, 115).

Volledigheidshalve moet er op gewezen worden dat er ook nog een andere betekenisdriehoek bestaat, die zich beperkt tot de taaluiting in haar relatie tot de werkelijkheid, los van de verhouding zender-ontvanger. Dit is de driehoek "teken-concept-significatum" (LYONS, J., o.c., blz. 96) of, in de terminologie van Ogden en Richards: "symbol-thought (reference)-referent" (o.c., blz. 11), en bij Morris: "sign-significatum-denotatum" (MORRIS, C., Signs, Language and Behaviour, Prentice Hall, 1946, aangehaald door LYONS, J., o.c., blz. 97). Deze betekenisdriehoek geeft de relatie aan tussen een teken, een gedachte en de werkelijkheid waarnaar verwezen wordt. Deze problematiek komt als dusdanig in dit werk niet ter sprake, en het begrip "betekenisdriehoek" dient in de tekst steeds begrepen te worden als de verhouding zender-teken-ontvanger.

(2) SLAMA-CAZACU, T., Langage et contexte, blz. 146.

elementen in de communicatie. In het recht zijn ze immers beide belangrijk.

De bedoeling staat centraal wanneer de aandacht gaat naar de bewuste ordening van de maatschappij door de wetgever. De betekenis van de wet ligt dan in de eerste plaats in de bedoeling van de wetgever.

De zin staat centraal wanneer men vooral oog heeft op de toepassing van het recht binnen een bepaalde, aktuele maatschappelijke orde. Wanneer de rechter een wettekst in de eerste plaats functioneel wil toepassen op de konkrete geschil situatie, dan zal de "subjektieve" bedoeling van de wetgever minder relevant zijn, vooral wanneer de "duidelijke" prima-facie-betekenis van de wettekst een adequate en billijke oplossing biedt, ook al wijkt deze ontvanger-betekenis af van de oorspronkelijke zender-betekenis van de wettekst. Deze prima-facie-betekenis is trouwens juist de onbewuste, subjektieve interpretatie van de wettekst door de rechter, naar een zinvolle betekenis toe.

33. Het blijkt dus dat het betekenisbegrip dat een rechter hanteert niet los te denken is van diens visie op de rol van de rechter, op de verhouding rechter-wetgever, op de rol van het recht in de samenleving, kortom het geheel van de rechtsteoretische en rechtsfilosofische opvattingen van de rechter. Het feit dat dit proces van betekenisverlening volledig onbewust verloopt bemoeilijkt het inzicht in het interpretatiegebeuren. Bij de analyse van de verschillende interpretatiemethoden zal er verder nog regelmatig kunnen worden op gewezen hoe de duidelijke-tekst-opvatting, die weigert tot interpretatie over te gaan, zelf reeds een interpretatie inhoudt, en hoe de verschillende interpretatiemethoden op hun beurt bepaalde rechtsteoretische opvattingen vóóronderstellen.

1.3. Betekenisdragers en betekenseenheden

34. Na de vraag naar de betekenis van "betekenis", stelt zich de vraag naar de betekenisdragers. Welke taalelementen hebben betekenis: letters, lettergrepen, woorden (1), zinnen? Het antwoord op deze vraag is voor de juridische interpretatie niet zo relevant wanneer ze in abstracto gesteld wordt, doch wel wanneer ze toegespitst wordt op de vraag of woorden op zichzelf betekenis hebben, dan wel slechts in de vorm van een zin, als een geheel van woorden.
35. Het antwoord op de vraag naar de betekenisdragers stelt in feite geen problemen. Het is immers duidelijk dat letters en lettergrepen pas een betekenis krijgen wanneer ze samen met andere letters en lettergrepen in een bepaalde combinatie voorkomen. De letters k, b, n en a bijvoorbeeld hebben geen zelfstandige betekenis, en evenmin de combinaties kbna, nabk, aknb, enz..., doch wel de combinatie "bank", ten minste in zoverre deze combinatie als een woord gelezen wordt en niet als een loutere opeenvolging van letters. Pas het woord bank is immers drager van betekenis.
36. Is het woord dan meteen ook de betekenseenheid? Volstaat het m.a.w. om een tekst volledig te begrijpen dat men elk woord afzonderlijk begrijpt?
In de zin "Jan zit op een bank" bijvoorbeeld, lijkt dit op het eerste gezicht inderdaad zo te zijn. Begrijpt men de woorden "Jan", "bank", "een", "zit" en "op", dan begrijpt men de betekenis van de zin. Maar ook een zin is geen willekeurige combinatie van woorden, zoals een woord geen willekeurige combinatie van letters is. De samenstelling "Bank een op Jan zit" heeft niet enkel geen betekenis, maar zal niet eens als zin gekwalificeerd worden. Slechts een syntactisch korrekte

(1) Hierbij kan men nog een onderscheid maken tussen het grammatikaal en het psychologisch woord: "tot en met" bijvoorbeeld bestaat grammatikaal uit drie woorden, doch vormt psychologisch slechts één woord (zie hierover: SLAMA-CAZACU, T., o.c., blz. 67-68.)

kombinatie van woorden vormt een zin en heeft een zelfstandige betekenis. De structuur van de zin alleen volstaat echter niet: "Een bank zit op Jan" is een zin met dezelfde structuur als "Jan zit op een bank", doch heeft niettemin geen betekenis. Het is de betekenis van de woorden afzonderlijk die deze combinatie niet toelaat: een bank kan niet "zitten".

Eenzijds bepaalt de structuur van een zin dus de betekenis van een reeks woorden, doch anderzijds dient men voor een zinvolle zinsstructuur ook rekening te houden met de betekenis van de afzonderlijke woorden.

37. Men zou kunnen opwerpen dat deze beschouwingen voor de juridische interpretatie weinig relevant zijn vermits de interpretator steeds te doen heeft met syntactisch korrekte zinnen die een betekenis hebben, een betekenis die onduidelijk of twijfelachtig kan zijn, maar die nooit zinloos is.
Toch hebben die enkele beschouwingen in het kader van deze studie hun nut, doordat ze wijzen op de semantische (1) verbondenheid van woord en zin. Ze wijzen op het bestaan van een zeker dialektisch verband tussen woord-betekenis en zin-betekenis. Dat deze wisselwerking niet enkel optreedt bij het vormen, het uitspreken of neerschrijven van een zin, maar ook bij de lektuur, het begrijpen, het interpreteren van een zin, moge o.m. uit het volgende voorbeeld blijken:
38. Het betekenisverschil tussen "Jan zit op een bank" en "Jan zit op een stoel" is voor elke lezer duidelijk wanneer hij het verschil kent tussen de woorden "bank" en "stoel". Het betekenisverschil tussen beide zinnen wordt volledig bepaald door het betekenisverschil tussen die twee woorden. Hetzelfde geldt voor zinnen zoals "Jan zit op twee stoelen" of "Jan staat op een bank", enz... Doch nemen we nu eens volgende zinnen: "Jan gaat naar een bank" en "Jan werkt in een bank". Valt het betekenisverschil tussen deze zinnen en de zin "Jan zit op een bank" samen met het verschil tussen "gaan naar", "werken op" en "zitten in"?

(1) De semantiek is de leer van de betekenis, en staat tegenover de syntaxis, die de grammatikale ordening van de woorden in een zin bestudeert.

Neen, want nu blijkt door het gebruik van een ander werkwoord het woord "bank", dat onveranderd is gebleven, een andere betekenis te hebben gekregen. Met de woorden "zitten op" begrijpt de lezer "bank" in de betekenis van een zitmeubel, met de woorden "werken in" begrijpt hij het in de betekenis van een financiële instelling, en met de woorden "gaan naar" aarzelt de lezer: hier zijn beide betekenissen immers mogelijk. We stellen dus vast dat woorden een invloed kunnen hebben op de betekenis van andere woorden in een zelfde zin. In ons voorbeeld is deze invloed zelfs fundamenteel vermits de betekenis van het woord "bank" totaal verandert, en niet enkel een andere nuancering krijgt.

39. Al hebben woorden op zichzelf een betekenis, dan blijkt nu toch dat ze geen geïsoleerde betekenseenheden zijn. Een woord krijgt zijn specifieke betekenis in de kontekst van de zin. Het is de zin die de werkelijke betekenseenheid is in het taalgebruik. Deze stelling is heden ten dage algemeen aanvaard in de taalwetenschap. (1) Een woord heeft een kerninhoud, die zich aktualiseert en vervolledigd wordt door zijn verschijning in een konkrete taalkontekst. (2) Het is dan ook niet verwonderlijk dat men bijvoorbeeld bij de machinale vertaling van teksten ervaren heeft dat een woord per woord vertaling minder bevredigende resultaten geeft. Wanneer een woord, zoals bijvoorbeeld "bank", verschillende betekenissen kan hebben, blijkt de kontekst van de zin, waarin het woord voorkomt, in de regel de noodzakelijke (en voldoende) informatie te bieden om de juiste betekenis van het woord te achterhalen. Deze vaststelling heeft er toe geleid dat men is overgegaan van een woord per woord vertaling naar een machinale vertaling van zinnen in hun geheel, in die zin dat elk woord vooraf gesitueerd wordt in de zinkontekst. (3)

-
- (1) Zie GARDINER, A., The Theory of Speech and Language, Oxford, 1951, blz. 23. Vergelijk in de juridische literatuur: ZIMMERMAN, T., Der Wortlaut des Gesetzes im Spiegel höchstrichterlicher Rechtsprechung, N.J.W., 1956, 1262; STONE, J., Legal system and lawyers' reasonings, blz. 30.
- (2) SLAMA-CAZACU, T., o.c., blz. 147.
- (3) Zie hierover: YNGVE, V., Syntax and the Problem of Multiple Meaning, blz. 208 e.v.

40. Maar ook de zin is geen absolute, doch slechts een relatieve betekenseenheid. De betekenis van een zin is in verhouding vollediger dan de betekenis van een woord, doch, zoals de woordbetekenis door de zin beïnvloed wordt, ondergaat de zinsbetekenis een invloed van de ruimere kontekst waarbinnen de zin zich situeert. Soms houdt een lezer bewust rekening met een ruimere kontekst om een zin te begrijpen, namelijk in die gevallen waarin de prima-facie-betekenis van de zin als onduidelijk wordt ervaren. De zin "Jan gaat naar een bank" bijvoorbeeld, kan inderdaad slechts begrepen worden in een ruimere kontekst, waaruit moet blijken over welk soort "bank" de spreker het heeft. (1) Bij de lektuur of bij het horen van deze zin zal de lezer of luisteraar er zich echter vaak niet eens van bewust zijn dat deze zin slechts binnen een ruimere kontekst begrepen kan worden. Wordt de zin bijvoorbeeld uitgesproken door wandelaars in een park, dan zal de hoorder niet eens denken aan mogelijke andere betekenissen van "bank" dan in de zin van een zitmeubel. "Jan gaat naar een bank" heeft in deze kontekst een even duidelijke prima-facie-betekenis als de zin "Jan zit op een bank". Dezelfde zin krijgt echter voor dezelfde hoorder een even duidelijke andere prima-facie-betekenis wanneer diezelfde wandelaar vraagt: "Wie wenst vreemd geld te wisselen? Jan gaat naar een bank". De duidelijkheid van de prima-facie-betekenis versluiert de rol van de kontekst voor de betekenis van woorden en zinnen. Zelfs bij dergelijke frappante betekenisverschillen door een wijziging van de kontekst zal een hoorder of lezer in de praktijk die invloed niet eens merken, precies omdat hij de zin niet geïsoleerd van zijn kontekst hoort of leest. Hetzelfde geldt a fortiori voor minder ingrijpende betekenisbeïnvloedingen.

41. Tot besluit kunnen we stellen dat zowel woorden als zinnen betekenisdragers zijn, doch dat geen van beide als een absolute betekenseenheid mag worden beschouwd. Zowel zinnen als woorden krijgen hun werkelijke betekenis pas in een ruimere kontekst. Voor zover deze kontekstsituering onbewust gebeurt kunnen zinnen en woorden nochtans zowel door de zender als door de ontvanger toch als zelfstandige betekenseenheden

-
- (1) Vergelijk: YNGVE, V., o.c., blz. 209.

ervaren worden, die op zichzelf begrepen en geïnterpreteerd zouden worden. Om tot een juiste interpretatie van deze woorden en zinnen te komen is het echter precies noodzakelijk dat deze kontekst expliciet bij de interpretatie betrokken wordt.

42. Opnieuw dient er op gewezen te worden dat men bij de lektuur van juridische teksten een groter belang dient te hechten aan het relatief karakter van woorden en zinnen als betekenseenheden, dan bij de interpretatie van bijvoorbeeld losse gesprekken in de dagelijkse omgang. Een al te sterke relativering door de ontvanger van de prima-facie-betekenis van uitspraken zou de gewone dagelijkse communicatie in overdreven mate verstoren. Het is een praktische noodzaak uit te gaan van de prima-facie-betekenis van woorden en zinnen, tot aanwijzing of bewijs van het tegendeel. Wanneer men permanent zou twijfelen aan de betekenis van alle woorden en zinnen, dan heeft men geen houvast, en strikt genomen ook geen taalkontekst in het licht waarvan men die woorden of zinnen (beter) kan begrijpen.

Ook de jurist kan niet in onbeperkte mate de prima-facie-betekenis van woorden en zinnen relativieren en dient met deze realiteit rekening te houden. En waar een sterke betekenisrelativering misschien nog mogelijk is voor de rechtsdogmaticus, is dit in elk geval uitgesloten voor de rechter, die tot taak heeft een geschil binnen een redelijke termijn te beslechten. Doch anderzijds is het ook de taak van de rechter de wet toe te passen, m.a.w. de normen te konkretiseren die door de wetgever langs wetteksten om aan de rechtsonderhorigen worden meegedeeld.

De rechter kan zich dus niet beperken tot een oppervlakkige lektuur van de wetteksten en zonder verder onderzoek de prima-facie-betekenis van de wetteksten aanvaarden als de definitieve betekenis van deze teksten. Hij moet er zich van vergewissen dat de prima-facie-betekenis samenvalt met de betekenis die de wetgever aan de tekst heeft toegekend.

De rechter moet dus bij de lektuur van wetteksten steeds rekening houden met een ruime kontekst vooraleer hij aan de bewoordingen van de tekst een definitieve betekenis toekent.

Welk is nu de rol van deze ruimere kontekst voor het vastleggen van

woord- en zinsbetekenissen? Waaruit bestaat deze kontekst? Welke zijn de grenzen van de kontekst?

Op deze vragen wordt in het volgende hoofdstuk ingegaan.

1.4. De kontekst

43. De rol van de kontekst bij taalinterpretatie en het fundamentele belang ervan voor het goed en juist begrijpen van uitspraken en van teksten werden op meesterlijke wijze uiteengezet door Tatiana Slama-Cazacu in haar boek "Langage et contexte". (1) In dit boek wordt met behulp van uitgebreid empirisch materiaal de rol van de kontekst geanalyseerd bij de taalkommunikatie.

Een wederzijds begrip is in de communicatie slechts mogelijk omdat men zowel bij de produktie als bij de ontvangst van taaluitingen voortdurend steunt op, en verwijst naar, een kontekst die door beide communicatiepartners gekend is, of minstens ook voor de ontvanger kenbaar is. Ieders individuele taalkennis is op zichzelf reeds gestructureerde taalervaring. Deze taalervaring is gekonkretiseerd in diverse associatievelden, die gebruikt worden op het ogenblik van de communicatie. Uit de diverse mogelijke betekenissen van de taaltekens konkretiseert de kontekst één aktuele betekenis.

De kontekst is echter meer dan taalkontekst. Hij omvat tevens alle niet-linguïstische elementen en systemen die relevant zijn voor de taal.

De kontekst is een organisatie waarvan de specifieke eigenschappen bepaald worden door de communicatiebedoeling, door de medegedeelde betekenis en door de mogelijkheid tot interpretatie van de kant van de ontvanger. De kontekst is de organisatie van de werkelijkheid waarbinnen de communicatie zich situeert. De kontekst omvat dus naast de woorden die een ander woord vergezellen, naast het geheel van een tekst die een zin omringt, ook de totaalsituatie waarbinnen het taalteken zich situeert: de niet-linguïstische communicatieuitingen (gebaren e.d.), de, al dan niet gemeenschappelijke, konkrete situatie waarin de kommunika-

(1) Den Haag, 1961; zie in het bijzonder blz. 207 e.v.

tiepartners zich bevinden, en de complexe relatie die tussen hen tot stand komt door de taaldaad zelf.

Er bestaan dus diverse soorten kontekst. Men kan ze indelen naar verschillende criteria:

44. Meest algemeen kan men een onderscheid maken tussen de expliciete en de impliciete kontekst.

De expliciete kontekst bevat alle uitdrukkelijke communicatieuitingen en gegevens waarnaar in de communicatie verwezen wordt, m.a.w. de kontekst die door de zender gecreëerd wordt. Het is de totaliteit van de communicatieuiting, waarvan een bepaald woord of een bepaalde zin slechts een beperkt onderdeel vormt.

De impliciete kontekst is het komplement van de expliciete kontekst. Hij omvat alle kontekstelementen buiten de expliciete kontekst. Deze kontekst is zowel bij de zender als bij de ontvanger in de regel slechts onbewust aanwezig. Nochtans situeert de ontvanger de mededelingen van de zender voortdurend tegen de achtergrond van de impliciete kontekst. De ontvanger houdt, onbewust, permanent rekening met hetgeen hij afweet van de zender en van zijn kontekst.

45. Een tweede onderscheid kan gemaakt worden tussen de taalkontekst en de a-linguïstische kontekst.

Ruw genomen is de taalkontekst de meer onmiddellijke kontekst, de expliciete kontekst, terwijl de a-linguïstische kontekst ongeveer samenvalt met de impliciete kontekst. Deze parallel gaat echter slechts ten dele op. Ook de expliciete kontekst is vaak ten dele a-linguïstisch: begeleidende gezichtsuitdrukkingen en gebaren, verwijzingen naar de buitentalige werkelijkheid zijn a-linguïstische kontekstelementen. Anderzijds is eveneens de taalkontekst slechts gedeeltelijk expliciet. Bepaalde zinswendingen, bepaalde betekenissen worden vaak onbewust door de zender gekozen op basis van zijn persoonlijke taalervaring, van het taalgebruik in zijn streek, zijn werkring, enz.....

46. Een derde onderscheid kunnen we maken binnen de taalkontekst tussen de geschreven en de gesproken kontekst, de tekstuele en de a-tekstuele kontekst.

Dit onderscheid is relevant voor de problematiek van de juridische interpretatie, in het bijzonder omdat bij de interpretatie van de wet de tekstuele kontekst en de taalkontekst volledig samenvallen. Alle relevante gesproken informatie, zoals bijvoorbeeld de discussies in het parlement, wordt in teksten vastgelegd. (1) Wat niet in teksten is neergelegd gaat verloren. En zelfs wanneer dergelijke gesproken informatie bewaard zou blijven, zou ze bezwaarlijk een rol kunnen spelen bij de wetsinterpretatie. Niet zozeer omdat het geen "officiële" informatie betreft, maar wel omdat ze niet voor iedereen toegankelijk is. Omwille van de rechtszekerheid kan een kontekst slechts relevant worden geacht bij wetsinterpretatie wanneer hij voor alle normontvangers toegankelijk is.

Dat de wetsinterpretatie beperkt blijft tot teksten vloeit trouwens voort uit de wijze waarop de wetten tot stand komen. De wetgeving is de neerslag van besprekingen en discussies die op basis van teksten, en vaak door middel van teksten, gevoerd worden. Het is uiteindelijk steeds een geschreven tekst die als wet wordt uitgevaardigd: de publicatie in het staatsblad vormt als officiële bekendmaking een noodzakelijke schakel in de procedure om nieuwe regelen kracht van wet te verlenen.

Niet alleen is wetsinterpretatie per definitie een interpretatie van teksten, bovendien is de kontekst hiervan in de eerste plaats een kontekst van teksten. Doch niet uitsluitend: de historische ontwikkelingen, de sociaal-ekonomische toestand ten tijde van de invoering van een wet, het taalgebruik in die periode, vormen een deels a-tekstuele kontekst waarbinnen de konkrete wet gesitueerd moet worden om ten volle en adequaat begrepen te kunnen worden. Niet alleen het objekt van de rechterlijke interpretatie is een geschreven tekst, deze rechterlijke interpretatie wordt zelf eveneens in een tekst neergelegd. Ten onrechte meent Rigaux dat de interpretatievrijheid van de rechter verklaard zou kunnen worden op basis van het onderscheid tussen de gesproken taal en

(1) Uitzonderlijk kunnen deze "teksten" ook tekens (verkeersreglement) of plannen (wetgeving op de stedenbouw) zijn.

de geschreven taal. (1) De preciezer geschreven taal zou de taal zijn van de wetgever, terwijl de soepelere gesproken taal de taal zou zijn van de rechter. (2) Dit theoretisch onderscheid strookt echter geenszins met de werkelijkheid. Het aantal vonnissen dat eerst mondeling wordt uitgesproken en pas daarna wordt neergeschreven is vrij gering. Bovendien gaat het dan om eenvoudige gevallen, waarin de wet in een sterk gestandaardiseerde betekenis wordt toegepast, zonder specifieke nuancering naar de konkrete situatie toe. Het gaat ook niet op te wijzen op één moment in de procedure om het belang van de gesproken taal voor de rechter voorop te stellen, wanneer de procesvoering overwegend schriftelijk gebeurt: dagvaarding, besluiten, deskundig verslag, en uiteindelijk het vonnis zelf, dat pas in zijn geschreven vorm uitvoerbaar is.

47. Een vierde onderscheid kunnen we ten slotte maken tussen de juridische en de niet-juridische kontekst.

Elke kontekst die relevant is voor het begrijpen van een wettekst is in zeker opzicht een juridische kontekst, vermits hij op een of andere manier juridisch relevant is. Toch is het nuttig deze indeling te maken, ook al is de grens tussen de juridische en de niet-juridische kontekst niet steeds gemakkelijk te trekken.

Tot de juridische kontekst rekenen we: de wetgeving en het geheel van de rechtsregelen, de rechtspraak, en in het algemeen elke uitleg, commentaar of discussie m.b.t. het recht, binnen het forum van de juristen. In dit laatste zijn o.m. de voorbereidende werken van de wetgeving begrepen.

Alles wat hier niet onder valt vormt de niet-juridische kontekst. Dit onderscheid is vooral van praktisch belang. Het ligt voor de hand dat een jurist in de eerste plaats de wettekst zal situeren in een juridische kontekst, en dit niet zozeer om theoretische motieven dan wel om praktische redenen. De juridische kontekst is immers gemakkelijker toegankelijk: alle relevante informatie is neergelegd in teksten, deze teksten zijn publiek gemaakt, en de jurist is zowel vertrouwd met de

vindplaatsen als met de vorm en de inhoud van de teksten. Bovendien is de juridische kontekst begrensd en, in verhouding tot de niet-juridische kontekst, relatief beperkt in omvang. Juist deze praktische voordelen moeten ons wantrouwig maken. Ze kunnen er immers toe leiden dat een jurist eerder rekening gaat houden met een minder relevante juridische kontekst dan met een belangrijke niet-juridische kontekst van een wettekst. Een jurist kan er, ten onrechte, toe geneigd zijn bijvoorbeeld meer waarde te hechten aan een toevallige opmerking tijdens een parlementaire discussie, die hij in de voorbereidende werken terugvindt, dan aan de sociaal-ekonomische kontekst waarbinnen de wet tot stand komt. Het kan moeilijk betwist worden dat dit laatste relevanter is voor het begrijpen van een wet dan het eerste. Bij de analyse van de interpretatiemethoden in het tweede deel zal worden nagegaan welke de rol is van de niet-juridische kontekst in de praktijk van de juridische interpretatie.

48. De verhouding tussen en binnen deze diverse soorten kontekst is geen willekeurige verhouding. Elke kontekst is gestructureerd. De kontekst veronderstelt een organisatie, hij is een complexe eenheid van tijdelijke verbanden waarbinnen op een bepaald ogenblik een tekst, een zin, een woord, een bepaalde betekenis krijgt. In eerste instantie is de tekst zelf hiërarchisch gestructureerd: een woord moet binnen een zinsdeel gesitueerd worden, een zinsdeel binnen de zin, de zin in een alinea, de alinea in een hoofdstuk, enz.... Deze structurele opbouw van de taalkomponenten is een fundamentele eigenschap van teksten. De afzonderlijke elementen staan niet alleen in verband met elkaar, maar eveneens in ondergeschikt verband t.o.v. een overkoepelende eenheid (die op haar beurt, als element, deel uitmaakt van een grotere eenheid). De eenheid van het geheel primeert steeds op elk van de onderdelen. (1) De tekstuele kontekst moet dan op zijn beurt in de a-tekstuele kontekst geplaatst worden.

Enkel de totale kontekst is de reële kontekst waarbinnen tekens bete-

(1) RIGAUX, F., *Introduction à l'étude du droit*, Brussel, 1974, blz. 350.
(2) o.c., blz. 349.

(1) SLAMA-CAZACU, T., o.c., blz. 97 (met uitgebreide bewijsvoering).

kenis krijgen. De deekonteksten zijn slechts pseudokonteksten. De kontekst van de zender of de kontekst van de ontvanger kunnen pas zinvol benaderd worden wanneer ze gesitueerd worden in de komplekse verhouding zender-ontvanger, welke op haar beurt ingepast moet worden in het komplekse kader van de aktuele situatie (of van de aktuele en de vroegere situatie, wanneer er een diskrepancie is in de tijd tussen mededeling en ontvangst).

49. Welk is nu de konkrete funktie van de kontekst?

De kontekst heeft als eerste funktie de keuze van het adekwate woord, maar terzelfdertijd preciseert en nuanceert hij de betekenis van het woord volgens de behoeften van het ogenblik. De kontekst individualiseert de betekenis door de meer algemene woordbetekenis te konkretiseren en er de specifieke noot aan te geven die past bij de gegeven situatie. De kontekst vervolledigt de betekenis aan de hand van de verschillende nuances die voortvloeien uit de aanpassing van het woord aan een welbepaald objekt, gesitueerd in een welbepaald kader.

De kontekst kan ook vaak een woordbetekenis scheppen. Dit is het geval wanneer het woord enkel door de kontekst juist begrepen kan worden, of wanneer de uitdrukking te beknopt is. Wanneer we de gevallen overlopen waarin zich een dergelijke betekenisgeving voordoet, blijkt hieruit nogmaals het bijzonder belang van de kontekst voor de wetsinterpretatie:

Betekenisgeving doet zich voor:

- (a) Wanneer de tekst een zeldzame uitdrukking of een onbekend begrip bevat.

Gezien de techniciteit van het recht komen regelmatig minder gangbare woorden voor in wetteksten. Voor zover ze niet uitdrukkelijk in de wet zelf omschreven of toegelicht worden, zal hun betekenis uit een ruimere kontekst moeten blijken.

- (b) Wanneer het begrip een heel andere betekenis heeft dan de gangbare. De meeste technisch-juridische begrippen zijn woorden uit de dagelijkse omgangstaal die een specifieke juridische draagwijdte en betekenis krijgen: erkend (art. 396bis B.W.), bezit, vermogen, zekerheid, verzet, onbekwaam, verhaal, bevrijd (art. 1691 B.W.), aanwinst (art. 1499 B.W.), enz..... Los van hun juridische kontekst hebben deze woorden een bete-

kenis die soms sterk kan afwijken van de juridische betekenis van deze termen.

- (c) Wanneer de kontekst leemten in de uitdrukking moet aanvullen. Werkelijke leemten zijn in de wetteksten eerder zeldzaam. Wel vereist een korrekte lektuur van de meeste wetteksten een ruimere kennis van het recht. Deze teksten worden als onvolledig ervaren door niet-juristen, doch als "duidelijk" door juristen, die de tekst onbewust onmiddellijk situeren tegen de achtergrond van hun juridische kennis. Artikel 1691 B.W. bijvoorbeeld bepaalt: "Indien de schuldenaar de overdrager betaald heeft voordat hem de overdracht door de overdrager of de overnemer was betekend, is hij wettig bevrijd." Een jurist denkt hier automatisch bij: bevrijd van zijn schuld, terwijl een niet-jurist wellicht zou kunnen menen dat het hier gaat om een bevrijding uit de gevangenis. (1)

- (d) Wanneer de kontekst de uitdrukking korrigeert.

Fouten in een tekst blijken inderdaad uit de kontekst. Stelt de lezer een fout vast, dan verbetert hij de prima-facie-betekenis van het woord of de zin aan de hand van de kontekst. Bij een antinomie tussen deel en geheel primeert het geheel. De delen worden geïnterpreteerd aan de hand van, en in funktie van, het geheel. Dit wijst nogmaals op de structurele verhoudingen binnen de taal, op de structurele, hiërarchische opbouw van de kontekst.

Tenslotte kan de kontekst de betekenis van een woord wijzigen.

Ook dit verschijnsel doet zich eerder voor bij woorden die minder frekwent gebruikt worden dan bij meer gangbare woorden, die in het gebruik een vaste, zeer precieze betekenis hebben gekregen.

50. Het is een algemene regel in de werking van de taal dat zowel zender als ontvanger elk woord, elke zin, elke tekst in de kontekst inpassen en aan deze kontekst aanpassen. De lektuur van een tekst is een voortdurende interpretatie naar de kontekst toe. Toch is het niet de kontekst als dusdanig die aan het woord, aan de zin of aan de tekst zijn betekenis geeft. Hij verklaart voor een deel de betekenis die de zender aan de tekst gegeven heeft, en hij beïnvloedt in grote mate de betekenis die de ontvanger eraan geeft, zonder echter zelf de betekenis te scheppen. De kontekst kan beschouwd worden als een "informatievoorraad",

(1) De Franse tekst leent zich nog beter tot dergelijke interpretatie: "... il sera valablement libéré."

een "surplus", een noodzakelijke redundantie, d.w.z. een reeks elementen die overvloedig zijn om een mededeling op een verstaanbare wijze over te brengen en op een adequate manier te begrijpen, maar die nuttig en soms noodzakelijk zijn om mogelijke storingen uit te schakelen en bepaalde correcties aan te brengen.

2. Interpretatie en interpretatievrijheid – begripsomschrijvingen

2.1. Interpretatie van wetteksten

51. Tot nu toe kwam enkel de betekenis van teksten ter sprake en werd de interpretatieproblematiek als dusdanig nog niet behandeld. In de juridische literatuur echter wordt wel de interpretatie van teksten als een problematiek ervaren, doch niet de betekenis van teksten.

In de meest gangbare betekenis bedoelt men met interpretatie het geven van een betekenis aan een tekst, die geen voor de hand liggende, duidelijke betekenis heeft (1): interpretatie is het zoeken naar de juiste betekenis van een onduidelijke tekst, aan de hand van bepaalde hulpmiddelen en technieken, de interpretatiemethoden. De meeste auteurs die het begrip "interpretatie" niet omschrijven gebruiken het, impliciet, in deze betekenis.

Uit de behandeling van de betekenisproblematiek in het vorige hoofdstuk is echter gebleken dat in de praktijk geen onderscheid kan gemaakt worden tussen betekenisverlening en interpretatie. De betekenis van een tekst is immers geen vaststaand gegeven, maar het resultaat van een interpretatie van deze tekst. De betekenis van de tekst is de wijze waarop de tekst begrepen wordt. De betekenis wordt bij de lektuur niet "afgelezen", maar wordt door de lezer aan de tekst gegeven. De lektuur van een tekst is een actief proces, waarbij met behulp van diverse

(1) Zie o.m. FORIERS, P., Réflexions sur l'interprétation de la loi et ses méthodes, R.C.J.B., 1957, 333: "L'interprétation est l'explication d'une chose obscure ou douteuse"; HATZ, H., Rechtssprache und juristischer Begriff, blz. 43: "Interpretation ist Übersetzung vom Unverständlichen ins Verständliche". Zelfs Arnaud, die baanbrekend werk heeft verricht op het gebied van de rechtsteorie door een interdisciplinaire benadering van het recht (historisch, sociologisch en filosofisch hoofdzakelijk strukturalistisch) houdt zich aan de klassieke omschrijving van het begrip "interpretatie", dat hij definieert als "l'action de donner une signification claire à des textes obscurs ou silencieux sur un point de droit" (ARNAUD, A.-J., Clefs pour la justice, Parijs, 1977, blz. 220.).

(kontekst)gegevens de betekenis van de tekst wordt samengesteld. De lektuur van een tekst impliceert de interpretatie ervan, d.w.z. een analyse van de structuur van de tekst en een situering ervan in zijn totale kontekst. Begrijpen is interpreteren, interpreteren is betekenis geven. (1) Elke tekst wordt dus geïnterpreteerd. (2)

52. De meest essentiële vragen in de interpretatieproblematiek kunnen dan ook teruggevoerd worden tot de vraag hoe een tekst begrepen kan, en moet worden. Elke interpretatietheorie steunt op een keuze tussen de diverse mogelijke soorten "betekenis". De interpretatietheorieën zijn alle in de eerste plaats de uitwerking van betekenisletheorieën. Bij de bespreking van de diverse mogelijke betekenissen van "betekenis" kon dit reeds herhaaldelijk worden aangestipt. (3) Of een tekst op zichzelf een betekenis heeft, of rekening moet gehouden worden met de toepassing van de wet, met de bedoeling van de auteur, met de bestaansgrond van de wet, met het resultaat van de toekenning van een bepaalde betekenis, zijn vragen die niet enkel rijzen bij de interpretatie van een zogenaamde "onduidelijke" tekst, maar evenzeer bij het toekennen van een betekenis aan om het even welke tekst. Aan de hand van de omschrijving van het interpretatiebegrip bij de auteurs, kan men vaststellen van welk betekenisbegrip zij uitgaan. Hieruit blijkt dat de uiteenlopende opvattingen over de notie betekenis aan de basis liggen van de uiteenlopende juridische interpretatietheorieën. Zo is voor Savigny de betekenis van een wettekst uitsluitend de zenderbetekenis. Hij ziet het interpretatiegebeuren volledig als een reconstructie van de gedachte van de wetgever, die in de wet wordt uitgedrukt, en voor zover ze in de wet herkenbaar is. (4)

(1) Vergelijk: KALINOWSKI, G., Philosophie et logique de l'interprétation en droit, Arch. Phil. Dr., XVII, 1972, blz. 39; KELSEN, H., Zur Theorie der Interpretation, R.I.T.D., 1934, 11.

(2) Zelfs Laurent liet zich in deze zin uit: "Ainsi le Juge interprète la loi aussi souvent qu'il prononce un jugement" (LAURENT, F., Avant-projet de révision du code civil, dl 1, blz. 175).

(3) Zie hoger nr. 15 e.v.

(4) VON SAVIGNY, F.C., Juristische Methodenlehre (Kollegschrift), 1802 (uitgave Wesenberg, 1951), blz. 19.

Deze reconstructie is dus een abstracte reconstructie van de gedachte van de wetgever, waarbij enkel de kontekst van de wet zelf betrokken wordt. Uit deze beperking volgt dat niet de werkelijke zenderbetekenis van de wettekst achterhaald wordt, doch slechts de betekenis die de wetgever, naar de mening van de interpretator voor ogen zou hebben gehad. Men zou dit de prima-facie-zenderbetekenis kunnen noemen, namelijk een betekenisverlening die enkel steunt op de schijnbare bedoeling van de auteur, zoals deze op het eerste gezicht uit de tekst overkomt.

Esser anderzijds gaat uit van de ontvangerbetekenis bij de interpretatie van wetteksten: de interpretatie gebeurt in functie van de konkrete toepassing van de wettekst door de rechter, en aan de hand van aktuele inzichten, waarden en normen. (1) Interpreteren houdt hier uitdrukkelijk in: het geven van betekenis (door de ontvanger), en niet louter het achterhalen van een bestaande (zender)betekenis.

In het begin van de negentiende eeuw lijkt dit de gangbare betekenis van het begrip "interpretatie" te zijn geweest. Toen in 1804 het ontwerp van burgerlijk wetboek ter discussie lag luidde artikel 5 B.W.: "Il est défendu aux juges d'interpréter les lois par voie de disposition générale et réglementaire." Het woord "interpreteren" stootte echter verschillende juristen tegen de borst, die aan de rechter de bevoegdheid tot interpreteren ontzegden, omdat deze enkel aan de wetgever zou toekomen. (2)

Verder wordt de interpretatie van een wettekst door de rechter in de rechtsleer ook beschouwd als het toespitsen van een abstracte, algemene betekenis op een konkrete situatie.

Anderen sluiten uitdrukkelijk de feiten waarop de wet moet worden toegepast uit van de kontekst die relevant is voor de interpretatie van

- (1) ESSER, J., Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts, blz. 258 (met een verwijzing naar Gustav Radbruch); zie ook in hetzelfde werk op blz. 94, voetnoot 21, op blz. 262 en op blz. 287, waar Esser zijn opvattingen over de aard van de interpretatie nader omschrijft.
- (2) Zie DE MALEVILLE, J., Analyse raisonnée de la discussion du Code civil au Conseil d'Etat, Parijs, 1805, dl 1, blz. 14. De definitieve tekst van artikel 5 B.W. (thans art. 6 Ger. W.) luidt: "De rechters mogen in de zaken die aan hun oordeel onderworpen zijn geen uitspraak doen bij wege van algemene en als regel geldende beschikking."

de wettekst: volgens deze auteurs is de interpretator gebonden door de intrinsieke betekenis van de wettekst, en mag hij zich niet laten beïnvloeden door moeilijkheden die bij de toepassing van de wet kunnen rijzen. (1) Hij moet het begrijpen van de wet en het toepassen van de wet duidelijk gescheiden houden. (2)

Voor Vander Eycken ten slotte is de wet slechts een schakel tussen de bedoeling die achter de wet zit en de oplossing van een concreet geschil (door de rechter). Dit impliceert dat de wet niet op zichzelf begrepen kan worden, doch slechts in relatie tot deze twee elementen. (3)

Tot zover enkele verwijzingen naar auteurs die het interpretatiebegrip uitdrukkelijk gedefinieerd hebben. Op één punt stemmen deze omschrijvingen overeen: interpretatie is steeds het zoeken naar de betekenis van een (wet)tekst. (4) De meningen lopen echter uiteen wanneer beslist moet worden over welke soort "betekenis" het hier gaat, en welke kontekst relevant is bij het achterhalen en vastleggen van deze betekenis.

We staan dus niet zozeer voor een strijd tussen interpretatiemethoden of interpretatietechnieken, maar wel voor een fundamenteel menings-

- (1) Zie o.m.: RODIG, J., Die Theorie des gerichtlichen Erkenntnisverfahrens, blz. 271.
- (2) "Es ist eine der bedeutendsten Irrtumsquellen der juristischen Verstandenslehre, von dem Ziele der Entscheidung her die Interpretation des Begriffs motivieren zu wollen, da das teleologische Moment erst die nächste Stufe der Betrachtung bildet, dem reinen Verstehen fremd ist und klar geschieden betrachtet werden muss". (HATZ, H., Rechtssprache und juristischer Begriff, blz. 42).
- (3) VANDER EYCKEN, P., Méthode positive de l'interprétation juridique, blz. 88. Vander Eycken omschrijft de interpretatietechniek als "la recherche du droit dans un cas particulier à l'aide de toutes les données d'expression juridique dont on dispose" (o.c., blz. 348), en de interpretatiewetenschap als "la science qui étudie les rapports existant entre le droit et ses manifestations et qui indique les procédés par lesquels on découvre le droit à l'aide de ses manifestations" (o.c., blz. 349).
- (4) Vgl. nog de definitie van Mennicken, waarin het begrip "interpretatie", uitdrukkelijk hiertoe beperkt wordt: "Auslegung ist... die Ermittlung des Sinnes der Rechtssätze." (MENNICKEN, A., Das Ziel der Gesetzesauslegung, blz. 10). En in dezelfde zin: MARSH, N.S., Interpretation in a national and international context, Heule-Brussel-Namen, 1974, blz. 20 ("In referring to the juridical process of "interpreting" a statute I use that word in a very broad sense to cover the giving of a meaning to a statutory provision, which the judge applies to a particular factual situation, irrespective of whether that process is more accurately described as finding the intended meaning of, or as attributing a meaning to, the statutory provision").

verschil m.b.t. het betekenisbegrip. Het is ondermeer het opzet van deze studie dit aan te tonen en dit bij de analyse van de diverse "interpretatiemethoden" te expliciteren.

53. In welke betekenis zal het begrip "interpretatie" in deze studie gebruikt worden?

Interpretatie betekent hier: het toekennen van een betekenis door de rechter aan een (wet)tekst.

Het gaat dus om:

(a) het toekennen van betekenis

Interpretatie is het proces van betekenisverlening, om het even of dit gebeurt op basis van een eenvoudige lektuur van de tekst of na een grondig onderzoek van andere wetteksten, van de voorbereidende werken, van het taalgebruik van de wetgever of van de rechtsonderhorigen, enz.. Elke tekst wordt geïnterpreteerd, om het even of hij "duidelijk" of "onduidelijk" is, vermits elke tekst een betekenis heeft. Het onderscheid kan hoogstens kwantitatief zijn, niet kwalitatief, m.a.w. het interpretatieproces kan kort of lang zijn, doch het blijft steeds een interpretatieproces met een actieve inbreng van de interpretator. Dat de betekenis in vele gevallen automatisch en onbewust door de lezer aan de tekst wordt toegekend, mag ons niet misleiden nopens de wijze waarop deze betekenis aan de tekst wordt toegekend, de wijze waarop het "betekeningsproces" verloopt.

(b) door de rechter

Dit houdt in dat aan de klassieke "betekensdriehoek" (1) een dimensie wordt toegevoegd: de toepassing van de wettekst door de rechter op een concrete situatie. De rechter "leest" de wettekst steeds met het oog op de toepassing van deze wettekst op een welbepaald geschil. De rechter geeft geen theoretische interpretaties van de tekst, maar zoekt een praktisch bruikbare betekenis. Hierbij wordt voorlopig nog in het midden gelaten in hoeverre de rechter zich bij de wetsinterpretatie mag of moet laten leiden door het concrete geschil, in hoeverre hij rekening mag of moet houden met de gevolgen van een bepaalde tekstbetekenis voor de

- (1) Zie hoger, op blz. 28, voetnoot 1.

betwisting die hij moet beslechten. (1)

(c) aan een wettekst

Enkel de interpretatie van wetteksten zal hier worden behandeld. "Wetteksten" moet ruim worden begrepen, in de zin van "alle door het overheidsgezag uitgevaardigde normen, die in teksten zijn neergelegd". Hieronder vallen, naast de wetten in eigenlijke zin, dus ook koninklijke en ministeriële besluiten, besluitwetten e.d., doch niet: algemene rechtsbeginselen, regelen uit het gewoonterecht, e.d. Het gaat hier niet om de interpretatie van juridische normen als dusdanig, om de interpretatie van "het recht" (2), maar om de interpretatie van teksten, die normen bevatten; normen, die uitgevaardigd zijn door het overheidsgezag. De interpretatie van overeenkomsten, testamenten, e.d. valt buiten het bestek van dit onderzoek. Hetzelfde geldt voor de interpretatie van feiten, hoe belangrijk de beoordeling van de feiten en van het bewijsmateriaal ook moge zijn in de praktijk van de rechterlijke beslissingen.

Het thema van deze studie blijft dus beperkt tot de interpretatievrijheid van de rechter ten aanzien van wetteksten.

2.2. De interpretatievrijheid van de rechter

54. De vraag naar de interpretatievrijheid van de rechter is het centrale thema van deze studie.

Over welke soort vrijheid zal het hier gaan?

Louter taalkundig gezien is het aantal interpretatiemogelijkheden van woorden en zinnen onbeperkt, precies omdat interpretatie veel meer omvat dan de taalstructuur zelf en afhankelijk is van de kennis van buitentalige factoren. (1) Wanneer we een zin uit een wettekst volledig uit zijn juridische kontekst lichten zou de interpretatievrijheid van de rechter dus onbeperkt zijn. De betekenis van de tekst varieert volgens de kontekst die bij de interpretatie van deze tekst betrokken wordt. Zo de rechter vrij zou zijn om een wettekst los van zijn kontekst te interpreteren, of om het even welke kontekst erbij te betrekken, zou men kunnen stellen dat de interpretatievrijheid van de rechter onbeperkt is. De vraag naar de interpretatievrijheid van de rechter spitst zich dus toe op de vraag welke kontekst voor de rechter relevant is bij de interpretatie van een wettekst.

Hierbij moet onderzocht worden in hoeverre de rechter bij deze kontekstkeuze gebonden is door taalkundige, logische of juridische regels.

(a) Taalkundige regels.

55. Wanneer de rechter de wettekst in een welbepaalde taalkontekst situeert, dan moet hij de regels van die taal respekteren. Dit geldt in de eerste plaats voor de grammatikale regels en de betekenisregels van het Nederlands. Maar ook wanneer de rechter verwijst naar "de hedendaagse omgangstaal" of naar "de technisch-juridische betekenis, die de wetgever aan het begrip gegeven heeft", moet hij de regels van dit taalgebruik respekteren. De rechter heeft bijvoorbeeld niet de vrijheid te beweren dat een bepaald woord in de dagelijkse omgangstaal de door hem vooropge-

(1) Leest een rechter door zijn rechterlijke functie, door zijn rol als rechter, een wettekst niet alleen anders dan een filoloog, een politicus of een filosoof, maar ook anders dan een rechtsgeleerde, een advocaat of de personen op wie de wet toepasselijk is? Op deze vraag wordt een antwoord gezocht in hoofdstuk 3 (Normzender-normontvanger); zie vooral nr. 72 e.v.

(2) Vander Eycken gebruikt het interpretatiebegrip in deze ruimere zin. Zie de definities aangehaald in voetnoot 3 op blz. 46.

(1) Zie: DIK, S.C., en KOOIJ, J.G., Beginselen van de algemene taalwetenschap, blz. 165.

stelde betekenis heeft, wanneer empirisch vaststaat dat dit niet het geval is. Zo de rechter met deze regels geen rekening zou houden, dan zou hij de functie van de taal miskennen en elke kommunikatie uitsluiten. Een bewuste maatschappelijke ordening door middel van wetten zou hierdoor onmogelijk worden. Zo men de rechter de vrijheid zou toekennen om geen rekening te houden met de elementaire taalregels, dan zou dit trouwens de taak van de rechter zelf zinloos maken, vermits elk vonnis, net als elke wettekst, een onbeperkt aantal interpretatiemogelijkheden zou bieden en hierdoor onuitvoerbaar zou worden.

(b) Logische regels

56. Logika en taal hangen nauw samen. De taal heeft een invloed op het denken. (1) Omgekeerd wordt het denken in taal uitgedrukt. Kommunikatie is niet enkel slechts mogelijk door het gebruiken van een gemeenschappelijke taal, tevens moeten bepaalde logische denkpatronen gevolgd worden. Wie de elementaire logische regels niet volgt wordt trouwens uit de maatschappij geweerd en als "abnormaal" beschouwd. Een minimale logika is dus reeds vereist om zich in het maatschappelijk leven te kunnen integreren.

Bij de toepassing van de wet moet de rechter steeds een redenering volgen. Uitgaande van wetteksten en feiten moet de rechter tot een bepaalde beslissing komen. Deze beslissing heeft slechts juridische kracht wanneer ze steunt op die wetteksten, wanneer ze langs een logische lijn tot die wetteksten teruggevoerd kan worden. Om juridisch dwingend te zijn moet het vonnis steunen op een logisch dwingende redenering, of, voor zover dit niet mogelijk is, mag het minstens geen logische fouten inhouden. Zo men geen rekening houdt met de regels van de logika, dan doet het er weinig toe welke betekenis men aan een wettekst toekent, vermits de rechter uit de betekenis van de wettekst dan toch geen welbepaalde besluiten kan trekken.

Niet enkel bij het trekken van konklusies uit een wettekst, maar ook bij het bepalen van de betekenis zelf van deze wettekst, bij het

(1) Zie in dit verband: DE WITTE, A.J.J., De functie van de taal in het denken, Utrecht-Antwerpen, 1970.

toepassen van een of meer interpretatiemethoden, mogen deze logische regels niet miskend worden. Wanneer een rechter bijvoorbeeld de regel huldigt dat uitzonderingsbepalingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden, en in concreto vaststelt dat de te interpreteren wettekst een uitzonderingsbepaling bevat, dan kan hij deze tekst niet ruim gaan interpreteren zonder in een logische tegenstrijdigheid te vervallen. De interpretatievrijheid van de rechter wordt hier beperkt door de regels van de logika.

Dit geldt echter slechts voor de logische denkschema's die tot een dwingend besluit voeren. In de praktijk van het rechterlijk denken worden heel wat niet dwingende logische redeneringen gevoerd, zoals bijvoorbeeld de analogieredenering. (1) Vermits dergelijke denkschema's nooit tot een logisch dwingend besluit kunnen voeren, kunnen ze de rechter niet beperken in zijn interpretatievrijheid. De rechter zou slechts een logische fout begaan wanneer hij een dergelijke redenering juist wel als dwingend zou aanzien. Hierdoor zou hij zichzelf ten onrechte een beperktere interpretatievrijheid toeschrijven dan hij in werkelijkheid heeft.

(c) Juridische regels.

57. In hoeverre wordt de interpretatievrijheid van de rechter t.a.v. wetteksten door juridische regels beperkt?

Bij het beantwoorden van deze vraag moet men een onderscheid maken tussen wettelijke interpretatieregels en buitenwettelijke interpretatieregels.

(c.1) Wettelijke interpretatieregels

58. De Belgische wetgeving bevat geen aanwijzingen voor de rechter hoe hij te werk dient te gaan bij de uitlegging van de wet. (2) Sommige wetgevers in andere landen, zoals bijvoorbeeld Nieuw-Zeeland

(1) Zie hieromtrent uitgebreid: dl. II, hoofdstuk 2, par. 3, onder nr. 158 e.v.

(2) Wel achten sommigen de interpretatieregels m.b.t. de overeenkomsten, zoals deze in het burgerlijk wetboek geformuleerd zijn, toepasselijk op de wetsuitlegging (zie o.m.: LAURENT, F., Principes de droit civil, Brussel, 1869, dl 1, blz. 356). Voor zover men aanneemt dat deze analogie opgaat, kan er echter hoogstens sprake zijn van mogelijke hulpmiddelen bij de rechterlijke interpretatie, en niet van dwingende wettelijke richtlijnen.

en Polen, hebben wel gepoogd de interpretatievrijheid van de rechter te beperken door bepaalde interpretatierichtlijnen in de wetgeving op te nemen. (1)

Het belang van wettelijke interpretatieregels mag echter niet overschat worden. Vermits deze regels zelf in wetteksten zijn neergelegd zijn ze op hun beurt voor diverse interpretatiebenaderingen vatbaar. Bovendien houdt de wetgever bij het formuleren van dergelijke interpretatieregels per definitie slechts rekening met de zender-kontekst vermits de toekomstige ontvanger-kontekst hem minstens gedeeltelijk onbekend is. Wel zou de wetgever de interpretator kunnen opleggen of verbieden rekening te houden met een ruimere kontekst dan de zender-kontekst, doch in de praktijk zou de rechter deze regel steeds terzijde kunnen schuiven op basis van de specifieke situatie op het ogenblik waarop de wet moet worden toegepast, er van uitgaande dat de wetgever de huidige toestand niet voorzien heeft en dat mits een kennis van deze toestand de bestaande wettelijke interpretatieregels anders zouden hebben geluid.

Bovendien is de wettekst slechts één element in het communicatieproces tussen wetgever en rechtsonderhorige of tussen wetgever en rechter. Het hele proces van betekenisverlening kan onmogelijk volledig geleid en geregeld worden vanuit de te interpreteren teksten zelf. Wel kan de wetgever maximaal zijn bedoeling, m.a.w. de zender-betekenis van de

(1) De Nieuw-Zeelandse Acts Interpretation Act van 1924 legt de rechter een teleologische interpretatiebenadering op: "Every Act shall be deemed remedial, and shall accordingly receive such fair, large and liberal construction and interpretation as will best ensure the attainment of the object of the Act according to its true intent, meaning and spirit". Art. 4 van het Poolse B.W. bepaalt dat de regels van het burgerlijk recht geïnterpreteerd en toegepast moeten worden volgens de basisprincipes en de doelstellingen van de Poolse Volksrepubliek. De Zwitserse wetgever van zijn kant heeft er zich toe beperkt de rechter aanwijzingen te geven hoe hij "recht moet vinden" bij leemten in de wet (art. 1 Zwitsers B.W.), zonder hem richtlijnen te geven voor de eigenlijke interpretatie van wetteksten. Art. 2 van het Duitse Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche heeft een nog beperktere opzet, vermits het enkel een nadere specificering geeft van het begrip "wet": "Gesetz im Sinne des Bürgerlichen Gesetzbuchs und dieses Gesetzes ist jede Rechtsnorm". Voor vroegere wetgevingen in diverse landen (Pruisen, Saksen, Baden, Oostenrijk, Italië, Portugal), zie: GENY, F., Méthode d'interprétation, dl. 1, blz. 223, voetnoot 2.

wettekst, toelichten door het geven van definities, van voorbeelden en van nadere uitleg.

De wetsinterpretatie is in wezen een meta-wettelijke en deels ook een meta-juridische problematiek. (1), die in grote mate buiten het bereik ligt van een normering door de wetgever. Wanneer men over iets spreekt behoort deze uitspraak tot een hogere orde dan datgene waarover men spreekt. Zo is de taal het spreken zelf, en is de taalwetenschap het spreken over de taal als taal. De taalwetenschap is van een hogere orde dan de taal zelf. De filosofie op haar beurt spreekt over de wetenschap als wetenschap, en situeert zich bijgevolg op een hoger niveau dan de taalwetenschap. Meta-wettelijke en meta-juridische uitspraken kunnen per definitie niet in de wet, respectievelijk in het recht, worden opgenomen. De vraag naar de gelding van een wet bijvoorbeeld kan niet beantwoord worden in die wet zelf. Dit antwoord houdt een meta-wettelijke beoordeling in, die de wet in een ruimere kontekst situeert, in casu bijvoorbeeld de grondwet. De vraag naar de gelding van het rechtssysteem in zijn geheel is op haar beurt een meta-juridisch probleem, dat zich situeert op het vlak van rechtspolitiek en rechtsfilosofie. Deze vraag kan dus bijvoorbeeld niet beantwoord worden aan de hand van de grondwet, ze kan enkel beantwoord worden door een situering van het rechtssysteem in een ruimere, niet-juridische kontekst.

Ook de interpretatieproblematiek situeert zich op meta-wettelijk niveau, en deels ook op meta-juridisch niveau. Zoals we verder zullen zien verwijzen de diverse interpretatiemethoden en interpretatiebenaderingen die in de juridische praktijk worden toegepast in laatste instantie naar bepaalde rechtsteoretische inzichten en stellingnamen, en naar fundamentele rechtsfilosofische opties.

59. Niet alle interpretatieregels zijn per definitie meta-juridisch. Het is bijvoorbeeld perfect mogelijk dat in de wet een regel wordt opgenomen volgens dewelke de rechter verplicht wordt de betekenis van ook schijnbaar duidelijke wetteksten te toetsen aan het doel van de wet, zoals dit blijkt uit de voorbereidende werken.

(1) Meta-wettelijke en meta-juridische uitspraken zijn respectievelijk uitspraken over de wet en over het recht.

Anderzijds echter kan de wetgever onmogelijk aan de rechter het verbod opleggen de wet te interpreteren. Een dergelijke norm zou immers zinloos zijn, vermits hij de rechter de bevoegdheid zou ontzeggen aan de wet een betekenis toe te kennen, hetgeen de rechter aldus in de onmogelijkheid zou stellen de wetgeving, op welke wijze dan ook, toe te passen.

Verder zijn er ook interpretatieregels die als zinloos moeten worden beschouwd binnen de logika van het rechtssysteem, omdat ze aan de functionaliteit van dit systeem zouden schaden. Een voorbeeld van een dergelijke interpretatieregels zou bijvoorbeeld kunnen zijn de norm waarbij de rechter verbod wordt opgelegd bij de interpretatie van wetteksten rekening te houden met nieuwe omstandigheden van na de uitvaardiging van de te interpreteren wetteksten. Aldus zou de wetgever de rechter in bepaalde gevallen dwingen tot absurde wetstoepassingen doordat hij een wetteksten zou moeten toepassen op een situatie, die noch door de wetgever voorzien werd, noch zinvol onder de toepassing kan worden gebracht van de bestaande wetteksten in zijn oorspronkelijke zenderbetekenis.

Reeds GénY wees er op dat de interpretatieregels als een "kultuurgegeven" onafhankelijk van de wetgever bestaan, en dat de wetgever vergeefs zou pogen iets te regelen dat tot een hogere orde behoort dan het positieve recht. (1) Hetgeen GénY nog betitelde als een "kultuurgegeven" zouden we nu eerder rangschikken onder de verworvenheden van wetenschappen, zoals logika, taalkunde, e.d.; en deze wetenschappen vallen inderdaad alle buiten het bereik van een normering door de wetgever. De wetgever zou evenmin wetenschappelijke inzichten kunnen "legaliseren", door zijn gezag te verbinden aan door de wetenschap opgestelde interpretatieregels (2), vermits het om meta-wettelijke en deels meta-juridische uitspraken gaat.

-
- (1) GENY, F., Méthode d'interprétation, dl. 2, blz. 408; zie ook nog dl. 2, blz. 225, 232 en 234.
- (2) Laurent pleitte voor een dergelijke tussenkomst van de wetgever. Het opstellen van de interpretatieregels kon volgens hem worden overgelaten aan de wetenschap (waarmee hij dan eigenlijk de doktrine bedoelde). Zie: LAURENT, F., Avant-projet de révision du code civil, dl. 1, blz. 174.

Wellicht is het om dezelfde redenen dat het hof van cassatie er zich steeds van onthouden heeft ooit enige interpretatietheorie uit te werken, te verdedigen of te verwerpen. (1) Het hof oordeelde inderdaad terecht dat het bepaalde interpretatiemethoden en technieken kan toepassen, doch dat het niet tot zijn taak behoort een juridische methodologie uit te werken en aan de rechter op te leggen.

(c.2) Juridische (buitenwettelijke) interpretatieregels

60. Buiten de wetgeving kunnen interpretatieregels gevonden worden in de gewoonte, in algemene rechtsbeginselen, e.d. Dit is mogelijk voor zover het om meta-wettelijke interpretatieregels gaat. Meta-juridische regels kunnen echter per definitie niet in het recht opgenomen worden. Er zal hier niet worden ingegaan op de vraag welke gelding aan de rechtsbronnen buiten de wetgeving moet worden toegekend, en welke hun onderlinge hiërarchische verhouding is. Zonder op dit geldingsprobleem in te gaan kan men toch stellen dat buitenwettelijke interpretatieregels weinig invloed kunnen uitoefenen op de (princiële) interpretatievrijheid van de rechter, ook al worden dergelijke interpretatieregels in de praktijk effectief toegepast door de rechter. Deze beperkte invloed op de interpretatievrijheid van de rechter vindt haar verklaring niet enkel in het feit dat een overtreding van buitenwettelijke interpretatieregels niet gesanktionneerd wordt (2) (wat in ons huidig rechtsbestel met wettelijke interpretatieregels evenmin het geval zou zijn), maar ook, en vooral, in het feit dat deze interpretatieregels pas als algemeen rechtsbeginsel of als gewoonteregels naar voren komen door hun regelmatige toepassing in de rechtspraak. De rechtspraak is zowel de kenbron als de rechtsbron van die interpretatieregels: kenbron, omdat men ze als geldende regel enkel in de rechtspraak kan aantreffen, rechtsbron, omdat ze door de rechters minstens mede worden gevormd. (3)

-
- (1) Zie: DE VREESE, A., De taak van het hof van cassatie, T.P.R., 1967, 586.
- (2) Wat de rechtspraak in zijn geheel genomen betreft is een sanktie inderdaad uitgesloten. Binnen de rechtspraak is een sanktionering door het hof van cassatie van uitspraken van lagere rechters, die een dergelijke overtreding inhouden, wel denkbaar, doch in de praktijk doet zich dit niet voor.
- (3) De rechtsleer en de rechtspractici buiten de rechter spelen uiteraard ook een rol in deze rechtsvorming.

Voorbeelden van deze juridische interpretatieregels zijn:

"Uitzonderingen moeten beperkend geïnterpreteerd worden".

"Een bijzondere wet primeert op een algemene wet".

"Een recentere wet primeert op een oudere wet".

Het valt op dat deze interpretatieregels alle slaan op de hiërarchie binnen het wettensysteem. Ze voorkomen antinomieën, ze bakenen het gebied af van tegenstrijdige wetten. Ze kunnen de rechter wel leiden bij de interpretatie van wetteksten, maar ze bieden hem in geen geval een volledig geheel van regelen, aan de hand waarvan hij aan elke wettekst één welbepaalde betekenis zou kunnen toekennen. Deze regels kunnen dus de rechterlijke interpretatie van wetteksten beïnvloeden, zonder echter de interpretatievrijheid van de rechter fundamenteel te beperken.

61. We kunnen uit het voorgaande besluiten dat de interpretatievrijheid van de rechter a priori slechts door een gelimiteerd aantal taalkundige en logische regels beperkt wordt en in zeer geringe mate door juridische regels wordt beïnvloed.
- Er dient er nogmaals op gewezen te worden dat het hier enkel gaat om de interpretatie van wetteksten, en niet om de beoordelingsvrijheid van de rechter in het algemeen.
62. We zullen in dit onderzoek moeten nagaan welke andere factoren een invloed uitoefenen op de interpretatievrijheid van de rechter, en vooral welke de determinerende factoren zijn.
63. Wanneer men in de juridische literatuur handelt over de interpretatievrijheid van de rechter, dan heeft men het steeds over de beoordelingsvrijheid van de rechter in ruime zin en niet over de vrijheid bij het geven van een betekenis aan wetteksten. Bovendien treft men nergens een beschrijvend onderzoek aan naar deze beoordelingsvrijheid. De auteurs nemen steeds een normatief standpunt in t.a.v. de interpretatievrijheid van de rechter. Zij poneren enkel wat de rechter, volgens hen, mag doen en wat hij niet mag doen, welke beslissingen nog "juist" zijn en welke "foutief". Dit normatief element vindt men zelfs terug in de omschrijvingen van het begrip "interpretatievrijheid": volgens

Langemeyer bijvoorbeeld staat men voor een beoordelingsvrijheid van de rechter wanneer sterk uiteenlopende beslissingen alle even juist kunnen zijn. (1) Welke factoren bepalen echter de "juistheid" van een interpretatie? Juridische regels of extra-juridische normen? En welke juridische en/of extra-juridische normen?

Om deze discussie nu zinvol te kunnen voeren is het precies noodzakelijk vooraf een beschrijvend onderzoek uit te voeren naar de feitelijke grenzen, de niet-normatieve grenzen van de interpretatievrijheid van de rechter. Vooraleer men zich afvraagt naar welke normen de rechter zich moet richten voor de interpretatie van wetteksten, dient men eerst te weten op welk niveau de interpretatiekeuze van de rechter zich voordoet: is het een keuze tussen taalbenaderingen, tussen logische benaderingen, tussen juridische benaderingen, tussen politieke benaderingen, tussen filosofische benaderingen, enz...? Stelt de keuzemogelijkheid zich op meerdere niveaus? In welke mate en in welke verhouding? Dit onderzoek naar de niet-normatieve grenzen van de interpretatievrijheid van de rechter is het opzet van deze studie.

In het kader van dit onderzoek definiëren we de interpretatievrijheid van de rechter dan ook als: de mogelijkheid die de rechter heeft om aan een wettekst meerdere uiteenlopende betekenissen toe te kennen, zonder hierbij taalkundige, logische of juridische regels te miskennen.

Vooraleer met het eigenlijke onderzoek te starten, dient in het volgende hoofdstuk nog even te worden ingegaan op de vraag wie de normzender is, m.a.w. wie de "wetgever" is, en wie normontvanger is: de rechter of de rechtsonderhorige, of beiden. In het bijzonder interesseert ons het antwoord op de vraag welke plaats de rechter inneemt in de (kommunikatie)verhouding normzender-normontvanger.

(1) LANGEMEYER, G.E., Das Billigkeitsermessen des Zivilrichters in den Niederlanden, in: Ermessensfreiheit und Billigkeitsspielraum des Zivilrichters, Frankfurt/Berlijn, 1964, blz. 102; vgl.: "Der Zivilrichter hat den Zivilrechtsstreit "richtig" zu entscheiden, wozu ihm das Gesetz (und die Präjudizien) die nötigen Regeln bietet". (RITTNER, F., Ermessensfreiheit und Billigkeitsspielraum des Zivilrichters im deutschen Recht, in: Ermessensfreiheit und Billigkeitsspielraum des Zivilrichters, Frankfurt/Berlijn, 1964, blz. 27).

3. Normzender en normontvanger, de verhouding tussen rechter en wetgever

64. In het hoofdstuk over de taalproblematiek, en meer speciaal in de paragraaf gewijd aan de betekenis van "betekenis", is naar voor gekomen dat de betekenis van een mededeling niet enkel met de mededeling zelf verbonden is, maar tevens met de zender en met de ontvanger van deze mededeling. (1) Samen vormen ze de betekenisdriehoek zender-mededeling-ontvanger. (2)

In het licht hiervan is het noodzakelijk bij het bestuderen van wetteksten te preciseren wie nu juist zender en wie ontvanger is van de wetteksten. Dit is onontbeerlijk om bij een welbepaalde wettekst een zenderbetekenis en een ontvangerbetekenis te kunnen aangeven en deze duidelijk te kunnen omschrijven. Zonder nadere identificering en omschrijving van zender en ontvanger kan men slechts een zeer beperkt betekenisbegrip hanteren, dat de betekenisdriehoek herleidt tot één van zijn elementen, met name de loutere mededeling, in casu de wettekst, als geïsoleerde entiteit. (3)

65. Bovendien mogen we de aard van de taaluiting die veruitwendigd is in een wettekst niet uit het oog verliezen. De wetteksten bevatten geen loutere informatie, maar normen. T.a.v. wetteksten spreken we dan ook van normzender en van normontvanger. We zullen ons konkreet dienen af te vragen welke plaats de rechter inneemt in deze normatieve verhouding. Dit kan immers een invloed hebben op de relevante interpretatiecontext waarmee de rechter rekening kan, mag of moet houden bij het toekennen van een betekenis aan een wettekst. Inzoverre de rechter normatief onderworpen is aan de zender van de wettekst, is de verhouding van de rechter tot de wettekst minder vrijblijvend dan de verhouding van een ontvanger tegenover een louter informatieve mededeling.

(1) Zie hoger nrs. 13 t.e.m. 33.

(2) Zie nr. 31.

(3) Zie hoger de definities I t.e.m. VI, VIII, X en XII van Ogden en Richards, onder nrs. 13 t.e.m. 18, nr. 20, nr. 21 en nr. 23.

In een eenvoudig tafelgesprek bijvoorbeeld is de interpretatievrijheid van de ontvanger onbeperkt, voor zover hij de communicatie als dusdanig tussen de gesprekspartners in stand houdt. Dergelijke gesprekken hebben immers eerder een sociale functie (1), met name het onderhouden van sociale kontakten, dan een informatieve functie, namelijk het bewust mededelen van relevante informatie. Het volledig verkeerd begrijpen van een mededeling kan in deze omstandigheden door een komisch effect de communicatie precies bevorderen in plaats van ze tegen te werken.

Nog anders stelt het betekenisprobleem zich bij een historische tekst. Wanneer een historicus een tekst uit de oudheid leest, zal hij in veel gevallen die tekst moeten trachten te begrijpen los van de oorspronkelijke zender en ontvanger, vermits geen van beiden zelfs maar bij benadering, gekend is. Zijn opgave ligt er dan niet in een (fiktieve) bedoeling van een onbekende auteur te reconstrueren, maar wel de tekst een vruchtbare betekenis te geven vanuit zijn kennis van de oudheid en van de latere geschiedenis, en vanuit de problematiek van zijn eigen tijd. (2)

Voor het begrijpen van een juridische tekst echter zijn zender en ontvanger van de wettekst wel belangrijk, in het bijzonder omwille van de normatieve verhouding tussen normzender en normontvanger.

(1) In de linguïstische literatuur noemt men dit de "fatische" functie van de taal (zie LEECH, G., Semantiek, dl. 1, blz. 81 e.v.).

(2) Zie hierover uitgebreid: GADAMER, H.-G., Wahrheit und Methode, Tübingen, 1972.

3.1. Normzender

66. De vraag wie als normzender moet worden beschouwd t.a.v. de wetteksten lijkt op het eerste gezicht een triviale vraag te zijn. De wetten worden immers uitgevaardigd door de wetgever, de dekreten door de kultuurraad, de koninklijke besluiten door de koning, de ministeriële besluiten door de minister, enz.... Men kan zich nochtans afvragen of de instantie die de norm uitgevaardigt noodzakelijkerwijze steeds als de normzender moet worden beschouwd. Men kan inderdaad de wetgever bijvoorbeeld aanzien als een tussenfiguur die de in het volk levende rechtsopvattingen (de Volksgeist) in wetteksten neerlegt. De eigenlijke normzender is dan "het volk" (1), de gemeenschap der burgers, terwijl het parlement een louter organisatorische tussenschakel vormt. Om de betekenis van de wetteksten nauwkeurig te bepalen dient men dan in de eerste plaats het algemeen "rechtsbewustzijn" grondig te ontleden. Heeft de wetgever dit rechtsbewustzijn verkeerd vertolkt, dan dienen de teksten eventueel in het licht hiervan door de interpretator verbeterd te worden. Deze visie op de oorsprong van de wettelijke normen behoort tot de opvattingen van de historische school (Savigny, Grimm, e.a.), die de rol van de wetgever bij de totstandkoming van rechtsnormen tot een minimum wil herleiden. (2) Deze theorie van de historische school is een exponent van de negentiende eeuw, toen het gewoonterecht in het rechtsleven nog een belangrijke rol vervulde, en in sommige landen, zoals bijvoorbeeld Duitsland, zelfs een primordiale rol. Het is slechts in een dergelijke kontekst dat deze opvatting een ruime weerklank kon vinden.

(1) Zie: VON SAVIGNY, F.C., Vom Beruf unsrer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, blz. 5 e.v.

(2) Zie: VON SAVIGNY, F.C., System des heutigen römischen Rechts, Berlijn, 1940, dl. 1, boek I, par. 13, blz. 38-44; en vooral: VON SAVIGNY, F.C., Vom Beruf unsrer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, blz. 98; GRIMM, J., Über die Alterthümer des deutschen Rechts, Göttingen, 1828, blz. 548.

Men zou echter in een andere optiek, die beter past bij de huidige sociale realiteit, bijvoorbeeld kunnen voorhouden dat de wetgeving het resultaat is van een vergelijk tussen drukingsgroepen. Maar in een dergelijke visie is de wetgever (1) reeds meer dan een loutere tussenschakel tussen de "eigenlijke" normzender en de normontvangers, hij is een instantie die zelf een beleid voert, zij het binnen beperkte grenzen.

67. Zonder op deze problematiek verder in te gaan - hetgeen ons trouwens te ver zou voeren - kan men toch stellen dat de wetgever in elk geval steeds de onmiddellijke normzender is. Het is de wetgever die de auteur is van de wettekst, de "mededeler" van de norm. Het is deze wettekst die centraal staat bij de interpretatie. De wetgever dient dus als de normzender aangezien te worden, precies omdat hij de wettekst uitgevaardigt. De wijze waarop de normen die in deze tekst besloten liggen tot stand kwamen, de personen en groepen die hierbij een rol hebben gespeeld, de informele procedures die aan de wetgevende procedure zijn voorafgegaan, zijn alle weliswaar elementen die een relevante interpretatiekontekst kunnen vormen voor de rechter wanneer hij de wettekst interpreteert, doch ze fungeren niet als rechtstreekse betekenisgegevens t.o.v. de wettekst. Ze vormen enkel een zenderkontekst, m.a.w. een achtergrond waartegen de bedoeling van de wetgever nauwkeuriger begrepen kan worden.

68. Door de wetgever te aanzien als enige zender van de wettekst is het probleem van de normzender echter nog niet opgelost. Nu rijst immers de vraag wie men als "de wetgever" moet beschouwen: de (misschien toevallige) parlementaire meerderheid? de (geïnteresseerde) meerderheid in de parlementaire commissies, die, buiten de formele goedkeuring door het parlement, het eigenlijk wetgevend werk hebben verricht? de ambtenaren die de tekst van het koninklijk of ministerieel besluit hebben opgesteld? of "het parlement", de "kultuurraad", de "koning", "de minister", "de provincie", "de gemeenteraad", enz..., als abstracte juridische entiteiten?

(1) "Wetgever" moet hier evenals "wet" in een zeer ruime zin begrepen worden, en omvat alle instanties die teksten uitgevaardigen die juridische regelen bevatten. Zie hoger de omschrijving van "wetteksten" onder nr. 53 (c).

Om deze vraag op te lossen moet men een onderscheid maken tussen de opstellers, de ontwerpers van de teksten enerzijds en de juridische zenders van deze teksten, degenen die de teksten als wetteksten uitvaardigen anderzijds. Ze zijn weliswaar allebei zenders van soms identieke teksten, doch in verschillende communicatieprocessen.

In het eerste geval, bij de voorbereiding van een wet, fungeren de ambtenaren, commissieleden, e.d., als zenders van de ontwerptekst t.o.v. de minister, de koning, de parlementsleden, enz..., die de ontvangers zijn in dit communicatieproces. Deze tekst wordt door de ontvangers (de uiteindelijke normzenders) geïnterpreteerd, en op basis van deze interpretatie eventueel gewijzigd, aangevuld of verbeterd. Dit proces van betekenisverlening, waarbij bijvoorbeeld de parlementsleden een betekenis toekennen aan de tekst van een door een minister ingediend wetsontwerp, zal gebeuren op basis van een min of meer uitgebreide communicatie tussen de parlementsleden en de minister en tussen de parlementsleden onderling: toelichtingen bij het wetsontwerp, vragen en antwoorden, en parlementaire discussies. Op deze wijze krijgt de tekst een min of meer omlinjnde betekenis in hoofde van de parlementsleden, m.a.w. een welbepaalde ontvangerbetekenis, die in tamelijk grote mate kan afwijken van de zenderbetekenis van het wetsontwerp, d.i., de oorspronkelijke bedoeling van de ambtenaren die de tekst van het wetsontwerp hebben opgesteld. Het feit dat de uiteindelijke normzenders de teksten niet volledig zelf hebben opgesteld is niet relevant, vermits zij de definitieve tekst vastleggen en stemmen op basis van de betekenis die zij aan de tekst toekennen. De ontwerptekst wordt dus in zijn ontvangerbetekenis als wettekst uitgevaardigd, dus niet in de betekenis die aan de ontwerptekst werd toegekend door zijn auteur(s), maar in de betekenis die de parlementsleden aan deze tekst hebben gegeven. Deze ontvangerbetekenis wordt dan de zenderbetekenis in de communicatieverhouding tussen normzender en normontvanger, en dient beschouwd te worden als de "wil van de wetgever". Bij de interpretatie van een wettekst dient een rechter zich dus niet af te vragen welke de bedoeling geweest is van de auteurs van deze tekst, maar welke interpretatie

de leden van de wetgevende instellingen aan deze tekst hebben gegeven: hoe hebben zij de teksten begrepen? welke betekenis hebben zij eraan toegekend?

Rechterlijke interpretatie van wetteksten is dus in de praktijk een interpretatie van interpretaties.

69. Om de zenderbetekenis van een wettekst, m.a.w. de wetgeverbetekenis van deze tekst, te achterhalen moet de rechter de interpretatiecontext van de wetgever bij zijn interpretatie betrekken. Voor de wetteksten in enge zin is deze context gemakkelijk toegankelijk vermits deze volledig in teksten is neergelegd (de parlementaire handelingen en de parlementaire bescheiden). Voor de andere teksten, de wetteksten in ruime zin, zal deze context in de regel veel moeilijker toegankelijk zijn en zal de informatie beperkter zijn: de rechter zal hier met minder zekerheid de betekenis kunnen achterhalen die de wetgever aan deze teksten gegeven heeft.
- De voorbereidende werken zijn dus dienstig voor het achterhalen van de wil van de wetgever, doch kunnen niet beschouwd worden als eigenlijke wilsuiting van de wetgever. De wil van de wetgever komt immers slechts tot uiting in de tekst zelf van de wet. Dit wil echter niet zeggen dat de rechter zich bij de interpretatie zou mogen beperken tot de loutere tekst van de wet, vermits de betekenis die de wetgever aan de tekst heeft gegeven in zeer hoge mate gedetermineerd is door de toelichtingen, de vragen en antwoorden, en de discussies, die in de voorbereidende werken zijn neergelegd.
70. Uit deze analyse blijkt dat het parlement en de andere legifererende instanties als "de wetgever", "de normzender" beschouwd moeten worden, en niet de parlementaire commissies, de verslaggevers, de ministeriële ambtenaren e.d., ook al zijn deze laatsten de eigenlijke auteurs van de teksten, die uiteindelijk als wetteksten worden uitgevaardigd, en ook al zijn hun verklaringen van essentieel belang om te begrijpen welke betekenis de "wetgever" aan de wettekst heeft toegekend. De oorspronkelijke bedoelingen van de ontwerpers van de wetteksten zijn slechts relevant in zoverre de wetgever zich deze bedoelingen eigen heeft gemaakt.

Het is dan ook verkeerd het begrip "wetgever" zodanig te relativieren dat men "de wetgever" enkel nog gaat beschouwen als een symbolische uitdrukking, die het gehele wetgevingsproces omvat met alles wat erbij hoort en eraan voorafgaat. (1) Een dergelijke opvatting maakt het begrip wetgever te vaag en onbruikbaar, daar waar de wetgever, als normzender, zeer precies geïdentificeerd en omschreven moet worden om de zenderbetekenis van de wettekst te kunnen bepalen.

Over de juiste waarde van de voorbereidende werken en de rol ervan bij de rechterlijke interpretatie van wetteksten zal verder gehandeld worden in het tweede deel bij de bespreking van het gebruik van de voorbereidende werken als interpretatiecontext. (2)

71. Blijft dan nog de vraag of men de legifererende instelling zelf als de "wetgever" moet beschouwen, of integendeel de personen die op het ogenblik waarop de wet gestemd werd deze wetgevende instelling vormden. Het antwoord op deze vraag is vrij eenvoudig. Wanneer men spreekt van de "wil van de wetgever", van de "bedoeling van de wetgever", van de "betekenis die de wetgever aan de wettekst heeft toegekend", dan is het duidelijk dat men het hier heeft over de wil, de bedoeling, e.d., van de personen die de wetgevende organen uitmaken, en niet van de organen zelf als juridische begrippen. Anderzijds echter kan deze wil pas als "wil van de wetgever" gekwalificeerd worden wanneer deze personen optreden als wetgever. Hiervoor dient aan een reeks juridische voorwaarden voldaan te zijn: o.m. de geldige verkiezing van mandatarissen, het volgen van de wettelijk (of grondwettelijk) voorziene procedure, en het behalen van de vereiste meerderheid. Voor zover aan die voorwaarden voldaan is, is elke wettekst steeds het produkt van de wetgever, ook al werd deze tekst slechts door een krappe meerderheid goedgekeurd.

(1) Zie bv.: BEUTEL, F.K., Some Potentialities of Experimental Jurisprudence as a New Branch of Social Science, Lincoln, 1957, blz. 61: "Today 'the lawmaking function' and 'the lawmakers' are simply symbolic expressions to cover the entire process of making laws".
(2) Zie deel II, hoofdstuk 3, onder nr. 192 e.v.

3.2. Normontvanger

72. Een klassiek discussietema in de Duitse rechtsteoretische literatuur is de vraag of de rechter, de rechtsonderhorige, dan wel beiden, normontvanger zijn t.o.v. de wetgever. Ons interesseert vooral de vraag in welke verhouding de rechter t.o.v. de wetgever staat. Het antwoord op deze vraag moet ons dan toelaten de verhouding van de rechter tot de wettekst klaarder te stellen. Het is in deze optiek dat hier even zal worden ingegaan op de discussie over de normontvangers.

73. Een belangrijke strekking in de rechtsteoretische literatuur beschouwt de rechter, met uitsluiting van de rechtsonderhorige, als de enige normadressaat t.o.v. de wetgeving. Deze theorie steunt op een of meer van de volgende elementen:

- de vaststelling dat de burgers het recht niet zouden kennen (1);
- de formulering van de wetten, die eerder tot de rechter dan tot de rechtsonderhorige gericht lijken te zijn: de wet zegt niet "Het is verboden te stelen", maar "Wie steelt wordt gestraft met..." (2);
- de stelling dat een sanktionering (van een wetsovertreding) slechts mogelijk is door tussenkomst van de rechter (3); of, zoals Mayer het stelt: het konkreet bevel, als toepassing van de abstrakte regel, wordt pas door de rechter in een vonnis gegeven. (4)

In zijn kritiek op deze theorieën wijst Krüger er terecht op dat ze alle impliciet steunen op de zogenaamde "imperatieweenteorie". In de imperatieweenteorie wordt elke wet begrepen als een bevel, dat door de overheid aan één of meer rechtsonderhorigen gericht wordt. De imperatieweenteorie is echter volgens Krüger niet houdbaar, en de theorieën waarbij

(1) Zie: MAYER, M.E., Rechtsnormen und Kulturnormen, blz. 6-9.
(2) Zie: BINDER, J., Rechtsnorm und Rechtspflicht, blz. 11; MAYER, M.E., o.c., blz. 7-8.
(3) VON JHERING, R., Der Zweck im Recht, dl. 1, blz. 333-338.
(4) MAYER, M.E., o.c., blz. 45; in dezelfde zin: ROSS, A., On Law and Justice, Berkeley en Los Angeles, 1959, blz. 33.

de rechter als enige, of althans als meest belangrijke, normadressaat beschouwd wordt, houden evenmin stand, vermits ze op een onjuiste basis steunen. (1) Krüger poogt dan de problematiek van de normontvangers beter te omlijnen, in het bijzonder door een begripsverfijning door te voeren: bij de vraag tot wie de wet gericht is, gaat het niet om "onderdanen" of "ontvangers van een bevel", maar om "normadressaten". (2) Dit is een gelukkige begripsverbetering. Ze biedt immers een verruiming die toelaat ook die personen als normadressaat te beschouwen, die niet rechtstreeks door de inhoud van de norm geraakt worden.

Een tweede verheldering brengt Krüger in de discussie over de normontvangers door een onderscheid te maken tussen formele en materiële normzending ("Adresse"). (3) Formeel gezien richt de wet zich tot iedereen, maar naar de inhoud kan de wet beperkt blijven tot een deel van de formele normadressaten. Zo is de burger de materiële normadressaat van bijvoorbeeld het verbod van diefstal en is de rechter de formele normadressaat van deze regel, terwijl omgekeerd de rechter materiële normadressaat is van de verplichting de dief te straffen, terwijl de burger t.o.v. deze verplichting slechts een formele normadressaat is.

Dit betekent dat de wetteksten zowel tot de rechter als tot de rechtsonderhorige gericht zijn, doch niet op dezelfde wijze.

74. In linguïstische termen vertaald, moeten de wetteksten (met uitzondering van diegene die rechtstreeks tot de rechter gericht zijn) t.o.v. de rechtsonderhorigen dus beschouwd worden als direktieve taaluitingen met een horizontale structuur, terwijl ze voor de rechters informatieve taaluitingen zijn met een vertikale structuur.

(1) KRUGER, U., Der Adressat des Rechtsgesetzes, blz. 41-56, waar deze kritiek uitgebreid geargumenteed en gestaafd wordt. Hier zal op deze discussie niet nader worden ingegaan, vermits ze te ver buiten het bestek van deze studie valt.

(2) KRUGER, U., o.c., blz. 17.

(3) KRUGER, U., o.c., blz. 63-68.

Een direktieve taaluiting is een taaluiting die, eventueel naast een mededeling, een bevel, een verbod of een toelating inhoudt, m.a.w. een aanwijzing tot handelen gericht tot de rechtsonderhorige. Een dergelijke taaluiting heeft de bedoeling het gedrag of de houding van anderen te beïnvloeden. (1)

Een informatieve taaluiting daarentegen bevat enkel een informatieve mededeling. T.o.v. de rechter dient de wet als een informatieve taaluiting beschouwd te worden omdat de inhoud van de norm als dusdanig, namelijk als gedragsregel, niet tot de rechter gericht is; de rechter is een buitenstaander t.o.v. het concrete bevel of verbod, hij is noch zender noch ontvanger van de inhoud van de wettekst als imperatieve gedragsregel, doch enkel een formele normadressaat.

De horizontale dimensie van de taal is de abstracte conceptuele dimensie. In casu is dit de wettekst in zijn algemene draagwijdte, met begrippen in hun abstrakttheoretische betekenis, los van een welbepaalde concrete situatie. De vertikale dimensie van de taal is de toepassing van het abstracte begrip op een concrete realiteit. In casu is dit de toepassing van een wettekst door de rechter op de feitelijke situatie die hem door de partijen wordt voorgelegd. (2)

75. Zo de inhoud van de meeste wetteksten t.o.v. de rechter van louter informatieve aard is, dan blijft hij er toch normatief aan gebonden in de mate dat hij formele normadressaat is. Anders geformuleerd kan men stellen dat de rechter onderworpen is aan de meta-regel: "Pas in uw rol van rechter de wetteksten toe waarvan de inhoud als dusdanig niet tot u gericht is". Een dergelijke regel wordt noch in de wet, noch in de grondwet uitdrukkelijk geformuleerd, doch vloeit voort uit de organisatie van ons rechtssysteem.

Voor de rechter als formele normadressaat is de wetsinterpretatie een kenprobleem: welk is de betekenis van de wettekst? De rechter staat hierbij echter niet in de rol van een geïnteresseerde buitenstaander,

(1) LEECH, G., Semantiek, dl. 1, blz. 65.

(2) Over de horizontale en de verticale dimensie van de taal, zie: KAUFMANN, A., Die Geschichtlichkeit des Rechts im Lichte der Hermeneutik, in: Festschrift für Karl Engisch zum 70. Geburtstag, Frankfurt, 1969, blz. 243-271.

maar in de rol van een beslisser binnen het organisatiesysteem van het recht. Bijgevolg is de interpretatie van wetteksten voor de rechter niet enkel een kenprobleem maar tevens een beleidsprobleem. Om deze reden kan de rechter de wettekst in zijn prima-facie-betekenis eventueel corrigeren aan de hand van de realiteit zoals ze zich in de feiten van het proces aandient. Eveneens kan de rechter rekening houden met buiten-wettelijke waarden en normen en hierbij een meta-wettelijke waardenkeuze doen, d.w.z. wettelijke waarden en normen afwegen tegen buitenwettelijke en niet-juridische waarden en normen, waarbij de rechter deze laatste eventueel laat prevaleren boven de eerste. (1)

De vraag of de rechter normadressaat is t.o.v. de wetteksten, is bijgevolg een theoretische, zelfs bijna een retorische vraag. Het is immers de functie zelf van de rechter recht te spreken, te zeggen wat wet is en wat recht is, en dit recht toe te passen op concrete feiten. Het staat buiten kijf dat in de rechtspraktijk de wet de meest belangrijke rechtsbron is. Rechtspreken betekent in de rechterlijke praktijk vrijwel steeds "wetgeving toepassen". Dat deze wetgeving door de rechter niet willekeurig geïnterpreteerd en toegepast mag worden blijkt in de organisatie van ons rechtssysteem in het bijzonder uit het cassatietoezicht: een vonnis of arrest wordt door het hof van cassatie verboden wanneer de wet miskend wordt of verkeerd wordt toegepast. De rechter wordt dus gesanktionerd voor een overtreding van de wet. (2) Uit de structuur van de rechterlijke macht en uit de verhouding van de rechterlijke tot de wetgevende macht blijkt echter anderzijds dat we niet staan voor een zuivere onderworpenheid van de rechter aan de wetgever. De rechters worden immers enkel door rechters gecontroleerd en gesanktionerd. (3) Als hoogste orgaan van de rechterlijke macht

(1) Voor een concreet voorbeeld, zie: VAN GERVEN, W., Bedrijfsbezetting en verkoop in eigen beheer door werknemers van de onderneming, R.W., 1976-77, 65-78.

(2) Vgl. MAYER, M.E., Rechtsnormen und Kulturnormen, blz. 31.

(3) "Gesanktionerd" wordt hier gebruikt in de zin van een maatregel die genomen wordt om de wetsovertreding ongedaan te maken, in casu dus de verbreking van de uitspraak en de verwijzing van de zaak naar een andere rechtsmacht. Doch zelfs in de strafrechtelijke zin worden de rechters enkel door rechters gesanktionerd: artikel 100 G.W. bepaalt dat geen rechter uit zijn ambt kan worden ontzet of geschorst kan worden dan door een vonnis.

oordeelt het hof van cassatie soeverein over de betekenis en de draagwijdte van elke wet. De wetgever kan tegen deze interpretatie door het hof wel reageren door een interpretatieve wet te stemmen, doch dit kan geen enkele direkte invloed hebben op de rechterlijke beslissingen waartegen gereageerd wordt. Ook na een interpretatieve wet blijven deze beslissingen, die op een verkeerde wetsinterpretatie steunen, hun volledige rechtskracht behouden.

Bijgevolg kan men stellen dat de (feiten)rechters niet zozeer onderworpen zijn aan de wettekst of aan de wetgever, doch eerder aan de interpretatie van de wetgeving door andere rechters, met name het hof van cassatie. De facto oordeelt de rechterlijke macht, in haar geheel genomen, dus soeverein over de betekenis van de wetteksten. Het ontbreken van een feitelijke sanktionering door de wetgever van een verkeerde rechterlijke interpretatie van de wet, mag echter niet tot de konklusie leiden dat de rechter geen normadressaat zou zijn t.o.v. de wettekst. Zoals hoger werd uiteengezet is de rechter wel degelijk een formele normadressaat van de wetteksten.

76. Om de verhouding van de rechter tot de wetgever precies te kunnen omschrijven is het dus noodzakelijk om uit te gaan van de functie van het recht en van de organisatie van het rechtssysteem. De rechter is een element binnen deze organisatie. De verhouding van de rechter tot een ander element binnen het rechtssysteem, in casu de wetgever, kan slechts vanuit dit systeem ten volle begrepen worden. Zonder op deze problematiek, met alle mogelijke discussies van dien, in te gaan, kunnen we die verhouding toch in essentie als volgt omschrijven:

Het recht kan beschouwd worden als een georganiseerde (1) uitwendige organisatie (2) van het menselijk handelen. De funktionaliteit van deze organisatie eist dat de rechter, als oplosser van juridische geschillen, zich richt naar de wetgeving, die indirect steunt op een

(1) D.w.z. dat het recht niet enkel gedragsregelen bevat maar tevens procedures voorziet om door geïstitutionaliseerde organen de naleving ervan te bekomen.

(2) Deze organisatie is een maatschappelijke zelforganisatie: het zijn de in gemeenschap levende mensen zelf die het sociaal gedrag ordenen.

beslissing van een meerderheid van de bevolking waarop deze wetgeving toepasselijk is. De rechter kan bijgevolg niet willekeurig van deze wetgeving afwijken zonder de functionaliteit van het rechtssysteem te ondergraven. Anderzijds eist deze functionaliteit tevens dat de rechter de wetgeving zinvol toepast. Ook de wetteksten moeten immers gesitueerd worden binnen het systeem van de organisatie van het menselijk handelen. Wanneer de rechter er bijvoorbeeld geen rekening mee houdt dat de konkrete feiten van het geschil niet voorzien werden door de wetgever, dan miskent hij evenzeer de functionaliteit van het rechtssysteem. De rechter is t.o.v. de wettekst inderdaad een normadressaat, maar dan een kritische normadressaat, die niet gebonden is door de (toevallige) bewoordingen van de wettekst, en zelfs niet door een achterhaalde wettelijke regeling. (1)

77. Deze vrij beknopte uiteenzetting moge voorlopig volstaan om in het volgende deel de diverse interpretatiemethoden of interpretatiebenaderingen te ontleden en de rechtspraak in dit verband te analyseren. In de loop van deze studie zal de juiste verhouding van de rechter tot de wettekst en zijn interpretatievrijheid t.o.v. deze wettekst nader gepreciseerd kunnen worden. In het besluit zullen dan de nodige konklusies getrokken worden.
78. In dit eerste deel kwam de meer algemene problematiek aan de orde i.v.m. de rechterlijke interpretatievrijheid t.a.v. (wet)teksten: de taalproblematiek, definities van interpretatie en interpretatievrijheid, en de normatieve verhouding tussen rechter en wetgever. Bij de bespreking van de algemene taalproblematiek kwam naar voor welk een belangrijke rol de kontekst speelt bij de interpretatie van teksten. In het tweede deel van deze studie zullen de klassieke interpretatiemethoden in deze optiek bestudeerd worden als diverse kontekstsitueringen. Op basis hiervan zal de vraag naar de interpretatievrijheid van de rechter in de eerste plaats toegespitst worden op de vraag welke kontekst van de wettekst relevant is voor de interpretatie van deze tekst.

(1) Zie het hoger geciteerde artikel van Van Gerven, in voetnoot 1 op blz. 68.

Vooraf in het eerste hoofdstuk, waarin de grammatikale interpretatie besproken zal worden, zal de taalproblematiek nog nader worden uitgewerkt.

De centrale vraagstelling in dit tweede deel is: welke keuze heeft de rechter in het betrekken van diverse konteksten bij de interpretatie van wetteksten, en in hoeverre kan het interpreteren in functie van verschillende konteksten tot verschillende resultaten leiden?

DEEL II. INTERPRETATIEKONTEKSTEN – INTERPRETATIEMETHODEN

79. In het eerste deel is gebleken dat de betekenis van een (wet)tekst in sterke mate gedetermineerd wordt door de kontekst waarbinnen deze tekst gelezen wordt. (1)

Nu kan men de diverse interpretatiemethoden die in de rechtsleer werden ontwikkeld en in de rechtspraak worden toegepast beschouwen als kontekstsitueringen, waarbij telkens één welbepaalde kontekst relevant wordt geacht voor het toekennen van betekenis aan een konkrete wettekst. De klassieke interpretatiemethoden zullen in dit deel dan ook als kontekstsitueringen bestudeerd worden.

80. Zoals hoger werd uiteengezet (2) kan men de soorten kontekst indelen naar verschillende criteria: impliciet/expliciet, linguïstisch/a-linguïstisch, tekstueel/a-tekstueel, juridisch/niet-juridisch.

Tot de expliciete kontekst behoort de wettekst zelf (grammatikale interpretatie), de wettelijke bepalingen die samen met deze wettekst werden uitgevaardigd (systematische interpretatie), en de voorbereidende werken die rechtstreeks met de betrokken tekst verband houden ("wil van de wetgever"). De overige wetgeving en de overige voorbereidende werken, de niet uitdrukkelijk geformuleerde algemene bedoeling van de wetgever, de historische achtergrond, wets- en rechtshistorische evoluties na de totstandkoming van de wet vormen de impliciete kontekst van een wet.

Het onderscheid tussen linguïstische en a-linguïstische kontekst enerzijds en tussen tekstuele en a-tekstuele kontekst anderzijds valt voor de wetsinterpretatie in feite samen.

Tot de tekstuele kontekst behoren de wetgeving en de voorbereidende werken. Tot de a-tekstuele kontekst behoren de algemene bedoeling van de wetgever voorzover deze niet uitdrukkelijk in een geschreven tekst is geformuleerd, de historische achtergrond van de wet en de historische ontwikkelingen na de totstandkoming van de wet. Vrijwel de volledige kontekst die bij de wetsinterpretatie betrokken wordt is een juridische kontekst. Tot de niet-juridische kontekst behoort gedeeltelijk de historische kontekst, in zoverre het om materiële of socio-

(1) Zie hoger, in het bijzonder onder nr. 39 t.e.m. 50.

(2) Zie nr. 44 t.e.m. 47.

logische gegevens of ontwikkelingen gaat, de aktuele sociale werkelijkheid en de meta-juridische normen- en waarden-systemen (ideologieën, morele en filosofische systemen). De relevantie van deze verschillende indelingen zal verder behandeld worden bij de bespreking van de diverse interpretatiemethoden afzonderlijk.

Een laatste onderscheid, dat de hoger gemaakte indelingen doorkruist, is dat tussen de ontvanger-kontekst en de zender-kontekst.

Waar het onderscheid tussen expliciete en impliciete kontekst, tussen tekstuele en a-tekstuele kontekst en tussen juridische en niet-juridische kontekst eerder een verschil inhoudt in praktische relevantie voor de interpretatie van wetteksten, steunt het onderscheid tussen zenderkontekst en ontvangerkontekst op een fundamentele optie van de interpretator. De keuze tussen een zo nauwkeurig mogelijk toepassen van de "wil van de wetgever" en een toepassing van de wet door de rechter in functie van de konkrete feiten van het geschil en/of de aktuele waarden, normen en behoeften is een principiële keuze, niet enkel tussen konteksten, maar tevens, en zelfs in de eerste plaats, tussen betekeningen. Men kiest niet zozeer tussen zenderkontekst en ontvangerkontekst, dan wel tussen zenderbetekenis en ontvangerbetekenis. In de rechtsliteratuur wordt dit de keuze genoemd tussen subjektieve interpretatie en objektieve interpretatie. (1) Het predikaat "objektief" is hier misleidend: de ontvangerbetekenis is niet objektiever dan de zenderbetekenis. Bij de analyse van de taalproblematiek in het eerste deel is trouwens gebleken dat men t.a.v. "betekenis" geen tegenstelling kan maken tussen objektief en subjektief. (2) Van objektieve betekenis zou men hoogstens kunnen spreken in een ideale kommunikatietoestand, waar zenderbetekenis en ontvangerbetekenis perfekt samenvallen. In zoverre de predikaten "objektief" en "subjektief" slaan op de gevolgde interpretatiemethode is de "subjektieve" interpretatie zelfs objektiever dan de "objektieve" interpretatie. Bij de "subjektieve"

(1) Zie hierover o.m. ROSS, A., On law and Justice, blz. 122; HECK, Ph., Gesetzesauslegung und Interessenjurisprudenz, blz. 56-68; MENNICKEN, A., Das Ziel der Gesetzesauslegung, blz. 30-58.

(2) Zie hoger nr. 13 t.e.m. 33.

interpretatie poogt de interpretator, de ontvanger, zo getrouw mogelijk de zender-betekenis te achterhalen. Als ontvanger houdt de interpretator minstens onbewust toch ook gedeeltelijk rekening met de ontvangerkontekst. Het is hem immers niet mogelijk volledig abstraktie te maken van zijn persoonlijke kennis en taalgebruik. Bij de "objektieve" interpretatie echter wordt de zenderbetekenis en de zenderkontekst volledig uitgesloten bij het toekennen van een betekenis aan de wettekst. Bij de "subjektieve interpretatie" kan men dus stellen dat de volledige betekenisdriehoek zender-tekst-ontvanger min of meer aan bod komt, terwijl de "objektieve interpretatie" de zenderbetekenis a priori volledig uitschakelt.

Vermits de tegenstelling tussen "objektieve" en "subjektieve" interpretatie een kernprobleem uitmaakt van alle interpretatiebenaderingen, zal deze problematiek uitvoerig ter sprake komen bij de behandeling van de verschillende interpretatiemethoden.

81. Samenvattend kan gesteld worden dat bij de rechterlijke interpretatie twee niveaus moeten worden onderscheiden:

- Eerst opteert de rechter voor een bepaalde soort betekenis: zenderbetekenis, ontvangerbetekenis of een combinatie tussen beide.
- Daarna oordeelt hij over de relevantie van diverse konteksten voor het achterhalen van de gekozen soort betekenis. Hierbij kunnen gedeeltelijk dezelfde konteksten worden aangewend om tot verschillende soorten betekenis te komen.

Zo is de grammatikale interpretatie in de Belgische rechtspraak steeds beschouwd geworden als een methode om de zenderbetekenis van de wet nauwkeuriger te omschrijven, terwijl men in de Angelsaksische landen dezelfde methode soms heeft aangewend om de ontvangerbetekenis van de wettekst vast te leggen, door een analyse van de tekst in het licht van het actuele, normale taalgebruik. (1)

(1) Zie bv. HOLMES, O.W., The Theory of Legal Interpretation, Harv. L.R., 1898-99, 419-420. Oliver Wendell Holmes was destijds rechter in de Supreme Court van de Verenigde Staten. Zie ook: EKELÖF, P.O., Teleological Construction of Statutes, S.S.L., 1958, blz. 95, met verwijzing naar uitspraken van Engelse rechters. Vgl. verder: STONE, J., Legal System and Lawyers Reasonings, blz. 32-33, met verwijzingen naar Amerikaanse rechtspraak.

Omgekeerd worden, voor het achterhalen van een zelfde soort betekenis, niet noodzakelijk dezelfde soorten kontekst relevant geacht.

Waar in de Belgische rechtspraak vrij regelmatig beroep wordt gedaan op de voorbereidende werken om de zenderbetekenis van de wet zo goed mogelijk te achterhalen, is het de Engelse rechter zelfs verboden gebruik te maken van de voorbereidende werken om de zenderbetekenis van de wet nauwkeuriger te kunnen omschrijven. (1)

82. In de volgende hoofdstukken zullen achtereenvolgens behandeld worden:
1. De betekenisverlening zonder interpretatie (bij "duidelijke wetteksten") en de interpretatie zonder kontekstsituering (grammatikale interpretatie)
 2. De interpretatie in het licht van een deel of van het geheel van de wetgeving (systematische interpretatie en logische interpretatie).
 3. De interpretatie in het licht van de voorbereidende werken.
 4. De interpretatie in het licht van historische ontwikkelingen (historische interpretatie).
 5. De interpretatie in het licht van het doel van de wet (teleologische interpretatie).

Bij elke interpretatiebenadering zal onderzocht worden in hoeverre de benadering op zichzelf houdbaar, efficiënt, wenselijk en/of noodzakelijk is, en in hoeverre ze verdedigbaar is als exclusieve interpretatiemethode, m.a.w. in hoeverre ze dient aangevuld te worden met andere interpretatiebenaderingen. Er zal worden nagegaan welke de zwakke punten zijn van de diverse interpretatiebenaderingen en welke vooronderstellingen en rechtsteoretische stellingnamen ze impliceren.

(1) Zie CROSS, R., Statutory Interpretation, blz. 55-56, met verwijzing naar rechtspraak. In het Europese recht anderzijds worden er zelfs, althans m.b.t. de drie basisverdragen, geen voorbereidende werken vrijgegeven (zie: DUMON, F., en VEROUGSTRAETE, I., De Jurisprudentie van het Hof van Justitie, blz. 98-99).

1. Grammatikale interpretatie

1.1. De "duidelijke tekst" doktrine

83. De grammatikale of woordelijke interpretatie kent een betekenis toe aan een wettekst op basis van de woorden zelf van die tekst, zonder met enige kontekst rekening te houden.
- De basisregel bij deze interpretatiebenadering is het principe "Interpretatio cessat in claris". Zo de woorden van de wet duidelijk zijn mogen geen andere elementen bij de wettekst betrokken worden om deze te interpreteren. De letterlijke betekenis van de tekst wordt beschouwd als de "werkelijke" betekenis, waaraan door geen andere gegevens of interpretatiebenaderingen afbreuk kan worden gedaan. (1)
- De regel dat een duidelijke tekst niet geïnterpreteerd moet worden, werd oorspronkelijk zelfs opgenomen in het ontwerp van het burgerlijk wetboek van het jaar VIII. (2) In de definitieve tekst van het burgerlijk wetboek vinden we die regel niet meer terug. Niet omdat men hem had verworpen, maar omdat men dit beginsel té vanzelfsprekend vond om in een wettekst geformuleerd te moeten worden. (3)
- Deze regel is in de loop van de jaren regelmatig herhaald geworden door

(1) "La méthode technique comporte:...¹⁰ L'interprétation grammaticale et et logique du texte en vue d'établir son sens réel." (BEKAERT, H., Introduction à l'étude du droit, Brussel, 1973, blz. 223)

(2) Art. 5 van titel V van het inleidend boek.

(3) Zie FENET, P.A., Recueil complet des travaux préparatoires du code civil, dl. II, blz. 7.

de rechtsleer en bevestigd door de rechtspraak. (1) Opmerkelijk is dat het principe dat een duidelijke wettekst niet geïnterpreteerd moet worden, als zó vanzelfsprekend moet beschouwd worden dat men noch in de rechtspraak noch in de rechtsleer de behoefte voelt om er enige toelichting of verantwoording bij te verstrekken. Nochtans wordt in de literatuur regelmatig kritiek uitgeoefend op deze regel, zij het door-

(1) Zie o.m.: LAURENT, F., Cours élémentaire de droit civil, Brussel 1878, dl. I, blz. 15; Pandectes belges, tw. Interprétation des Lois, 1896, kol. 650, nr. 16; WARLOMONT, R., L'interprétation terminologique dans la doctrine et la jurisprudence, J.T., 1951, 177; DE HARVEN, P., Réflexions sur la technique de l'interprétation judiciaire des lois, J.T., 1960, 205-207, met een overzicht van rechtspraak en rechtsleer in deze zin; DE PAGE, H., Traité élémentaire de droit civil belge, Brussel, 1939, dl. I, blz. 258, die echter aan het principe een belangrijke nuancering aanbrengt; VANHOUDT, C.J., en CALEWAERT, W., Belgisch Strafrecht, Gent, 1968, dl. I, blz. 246; JACOBS, R., Schuilt er een redactiefout in het tweede lid der art. 1211 en 1220 Ger. W.?, R.W., 1969-70, 250; HERBOTS, J., Meertalig rechtswoord, rijkere rechtsvinding, blz. 29; VAN GERVEN, W., Een en ander over rechtsvorming, in: Liber Amicorum Mgr. Oncln. Gembloux, 1976, blz. 387. Cass. 22 nov. 1949, Arr. Verbr., 1950, 162; Pas., 1950, I, 181; Cass. 20 feb. 1951, Arr. Verbr. 1951, 343; Pas., 1951, I, 412; Cass. 31 jan. 1950, Arr. Verbr., 1950, 349; Pas., 1950, I, 376; Cass. 10 juni 1952, Arr. Verbr., 1952, 575; Pas., 1952, I, 656; Cass. 16 juni 1953, Arr. Verbr. 1953, 710; Pas. 1953, I, 818; Cass. 10 dec. 1959, Arr. Verbr., 1960, 322. Pas., 1960, I, 426; deze zes cassatiearresten werden alle gewezen in belastingzaken. Zie verder nog: Cass. 28 juni 1956, Arr. Verbr. 1956, 919; J.T., 1956, 490 (i.v.m. de geldigheid van een oktrooi); Raad van State, 27 september 1957, Arr. R.v.St., 1957, 569 (i.v.m. de toekenning van een burgerlijk invaliditeitspensioen). Zie tevens: WROBLEWSKI, J., L'interprétation en droit: théorie et idéologie, Arch. Phil. Dr. XVII, 1972, blz. 61; CLAUSS, K., Die sens-clair Doctrine als Grenze und Werkzeug, in HUBIEN, H., Le raisonnement juridique, blz. 251; DE LA MARNTERRÉ, E.S., Les techniques d'interprétation de la loi, Rev. trim. dr. civ., 1971, 231-249; STRATENWERTH, G., Zum Streit der Auslegungstheorien, blz. 267.

De "plain meaning rule" wordt ook regelmatig toegepast in de Angelsaksische rechtspraak. Zie de rechtspraak aangehaald in: CROSS, R., Statutory interpretation, blz. 13; ALLEN, C.K., Law in the making, blz. 512. LEVI, E.H., An Introduction to Legal Reasoning, blz. 29; LANGAN, P.S.J., Maxwell on the Interpretation of Statutes, blz. 29.

Diverse Europese rechtsmachten, en in het bijzonder de Franse Conseil d'Etat beroepen zich op de duidelijke-tekst-doktrine (théorie de l'acte clair) om zich te onttrekken aan het stellen van een prejudiciële vraag aan het Europese Hof van Justitie m.b.t. de interpretatie van het communautaire recht: wanneer de betwiste bepaling "duidelijk" is, bestaat er geen grond tot verwijzing van de zaak naar het Hof van Justitie (zie bv. Conseil d'Etat Fr., 19 juni 1964, Actualité Juridique, Droit Administratif, 1964, 438; Clunet, 1964, 794; Conseil d'Etat Fr., 27 jan. 1967, Revue trimestrielle de droit européen, 1967, 398; Cour d'appel de Chambéry, 28 maart 1968, Revue trimestrielle de droit européen, 1968, 598.

gaans op een al even lakonieke wijze. (1)

84. In het eerste deel van dit werk werd gepoogd aan te tonen dat een tekst, en dus ook een wettekst, geen betekenis heeft op zichzelf, doch een betekenis krijgt, door een situering van deze tekst binnen een bepaalde kontekst.

Er bestaan geen teksten die duidelijk zijn in se. Stellen dat een tekst duidelijk is en bijgevolg niet geïnterpreteerd hoeft te worden is reeds

- (1) LEGROS, R., Considérations sur les lacunes et l'interprétation en Droit Pénal, Rev.dr.pén.crim., 1966-67, 8-9; ESSER, J., Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts, blz. 253-254; VAN DER EYCKEN, P., Méthode positive de l'interprétation juridique, blz. 27 en 346 e.v.; WROBLEWSKI, J., Legal reasoning in legal interpretation, blz. 16; WILLIAMS, G., Language and the law, L.Q.R., 1945, 73 en 384 ("In themselves words are nothing"); HORN, D., Rechtswissenschaft und Kommunikationstheorie, A.R.S.P., 1967, blz. 577; PERELMAN, Ch., Traité de l'argumentation, blz. 168 en 181; SCHOORDIJK, H.C.F., Oordelen en vooroordeelen, blz. 59-62; VONGLIS, B., La lettre et l'esprit de la loi, blz. 40-41, 122 en 180; HECK, Ph., Gesetzesauslegung und Interessenjurisprudenz, blz. 95. VAN GERVEN, W., Algemeen deel, blz. 30; LARENZ, K., Methodenlehre der Rechtswissenschaft, blz. 182 en 332-333; MONTROSE, J.L., Note, L.Q.R., 1960, 361-363; SNELL, J., Trouble on oiled waters - statutory interpretation, M.L.R., 1976, 404; FORTIERS, P., Réflexions sur l'interprétation de la loi et de ses méthodes, R.C.J.B., 1957, 336; MAKKONEN, K., Zur Problematik der juristischen Entscheidung, blz. 98; BODENHEIMER, E., Jurisprudence, blz. 362; COX, A., Judge Learned Hand and the Interpretation of Statutes, Harv.L.R., 1946-47, 376; ZIMMERMAN, T., Der Wortlaut des Gesetzes im Spiegel höchstrichterlicher Rechtsprechung, N.J.W., 1956, 1264; RADIN, M., Statutory Interpretation, Harv.L.R., 1929-30, 879; DUMON, F., De opdracht van de hoven en rechtbanken, R.W., 1975-76, 210-211; DUMON, F., en VEROUGSTRAETE, I., De Jurisprudentie van het Hof van Justitie, blz. 109-110.

Nog in een recent vonnis van de rechtbank van Koophandel te Brussel werd uitdrukkelijk, doch zonder motivering, afstand genomen van de duidelijke-tekst-doktrine: "On ne peut jamais dire a priori qu'un texte est entièrement clair; il y a toujours une certaine marge d'interprétation qui est exigée". (Hrb. Brussel, 14 maart 1975, J.T., 1975, 481). Een eerste kritiek op de duidelijke-tekst-doktrine, die steunt op een taalwetenschappelijke basis vindt men bij: DRILSMA, R.L., De woorden der wet of de wil van de wetgever, Amsterdam, 1948, o.m. op blz. 126-127.

een interpretatie van deze tekst. Interpretatie werd hoger (1) trouwens omschreven als het toekennen van betekenis aan een tekst, zodat elke tekst geïnterpreteerd wordt van zodra de ontvanger er een betekenis aan toekent.

Vermits er verschillende soorten betekenis kunnen worden onderscheiden (2), kan éénzelfde tekst verschillende "duidelijke" betekenissen hebben. Poneren dat een bepaalde wettekst duidelijk is, is in feite een weinig zeggende bewering wanneer men nalaat te preciseren over welke soort betekenis men het heeft.

Doordat de duidelijke-tekst-doktrine, ondanks een frekwente toepassing, nergens een theoretische basis en een systematische uitwerking heeft gekregen, dienen we thans te onderzoeken op welke theoretische opvattingen en feitelijke vóóronderstellingen de duidelijke-tekst-doktrine kan steunen.

a. Een duidelijke ontvangerbetekenis

85. Wanneer men de betekenis van een wettekst "duidelijk" acht, verwijst deze kwalifikatie in eerste instantie naar een ontvangerbetekenis. De betekenis van de wettekst is duidelijk voor de lezer van de tekst.

In een eerste hypothese steunt de duidelijke-tekst-doktrine op de volgende stellingname:

De rechter dient niet na te gaan welke de precieze bedoeling geweest is van de wetgever, doch dient na te gaan welke de actuele betekenis is, die de rechtsonderhorigen thans aan de wettekst toekennen. (3)

Hierbij zijn nog twee verschillende houdingen mogelijk:

- (1) Zie nr. 53.
(2) Zie hoger nr. 13-33.
(3) "We are seeking not what Parliament meant, but the true meaning of what they said". (Lord REID in Black-Clawson International Ltd. v. Papierwerke Waldhof-Aschaffenburg A.G., All.E.R., 1975, 814, W.L.R., 1975, 517)
"We do not inquire what the legislature meant; we ask only what the statute means". (HOLMES, O.W., The Theory of Legal Interpretation, Harv.L.R., 1898-99, 419)
Zie ook: RADIN, M., Statutory Interpretation, Harv.L.R., 1929-30, 866-867.

ofwel meent de lezer dat de wettekst na zijn uitvaardiging een "eigen" betekenis krijgt los van de bedoeling van de wetgever, maar ook los van subjektieve interpretatie van de ontvangers van de wettekst (1), ofwel gaat de lezer er van uit dat de rechtsonderhorigen enkel de tekst zelf van de wet kennen en niet de zenderkontekst ervan of de subjektieve bedoeling van de wetgever, zodat omwille van de rechtszekerheid enkel met de ontvangerbetekenis van de wettekst rekening mag worden gehouden. (2)

De eerste houding is duidelijk in strijd met de taalkundige bevindingen van deel I. Teksten hebben geen betekenis los van een zender of een ontvanger.

Betekenis is geen eigenschap van een tekst, maar een relatie (3) tussen een mens en een tekst en een hele reeks andere elementen, o.m. de taalkonventie binnen een bepaalde gemeenschap, en de materiële werkelijkheid waarnaar in de tekst verwezen wordt.

De tweede houding lijkt meer verdedigbaar. De individuele burger beschikt inderdaad niet over de mogelijkheden om voorbereidende werken te raadplegen, of om op een andere wijze de precieze bedoeling van de wetgever te achterhalen.

Omwille van de rechtszekerheid lijkt het dus wenselijk enkel rekening te houden met de tekst zelf van de wet en niet met de zenderkontekst ervan. Hierbij verliest men echter uit het oog dat een leek zelden

-
- (1) "A written work once created acquires a meaning which, though still dependent on men's usage, is still independent of its creator's motives". (STONE, J., Legal System and Lawyer's Reasonings, blz. 32) Zie ook de hoger geciteerde uitspraak van Lord REID, die eveneens in deze richting wijst. Zie nog in dezelfde zin: RADIN, M., Statutory Interpretation, Harv.L.R., 1929-30, 866-867, 871; en de auteurs geciteerd in: MENNICKEN, A., Das Ziel der Gesetzesauslegung, blz. 48, voetnoot 112.
- (2) Zie bv. DE LA MARNIERRE, E.S., Les techniques d'interprétation de la loi, Rev.trim.dr.civ., 1971, 231-232; WARLOMONT, R., L'interprétation terminologique dans la doctrine et la jurisprudence, J.T., 1951, 177, nr. 2, waarin gesteld wordt dat men niet kan verwachten van de rechter, en nog minder van de rechtsonderhorige, dat hij de wetteksten als een filoloog benadert.
- (3) BUCKLEY, W., Sociology and modern systems theory, Prentice-Hall, 1967, blz. 92.

of nooit wetteksten leest. De rechtsonderhorige leest niet eerst een wettekst om er daarna zijn gedrag op af te stemmen. De meeste juridische regels bereiken de rechtsonderhorige langs niet-juridische kanalen: opvoeding, onderwijs, nieuwsmedia, vakbladen, enz... Wanneer een leek nadere informatie wenst over een bepaald rechtsprobleem of een bepaalde situatie zal hij een persoon raadplegen die naar zijn mening voldoende juridische kennis bezit om de juridische aspecten van het probleem of van de situatie volledig en juist te kunnen belichten. (1) Zo de rechtsonderhorige dan toch op eigen initiatief wetteksten gaat lezen, zullen deze voor hem zelden of nooit duidelijk zijn, in het bijzonder door de techniciteit van de juridische terminologie. Zo men zich tenslotte een situatie zou indenken waarin een leek op juridisch gebied zijn gedrag afstemt op een wettekst, die hij zonder juridische bijstand gelezen heeft, waarbij deze rechtsonderhorige een "duidelijke" betekenis uit de wettekst heeft gehaald, die afwijkt van de betekenis die de wetgever eraan gegeven heeft, dan staat men voor het probleem van de normativiteit van de wetgeving, van de bewuste maatschappelijke ordening, die door de wetgever beoogd werd, en die in casu door een communicatiestoornis tussen zender en ontvanger verstoord wordt.

86. Elke wet dient in deze normatieve kontekst gesitueerd te worden. Een wettekst bevat immers geen loutere mededeling, maar is een uitspraak waarmee de auteur ervan een welbepaalde ordening beoogt. (2) De wet bevat aanwijzingen voor het handelen, waardeoordelen, beslissingsmodellen. Dit maakt dat een tekst die een normering inhoudt pas werkelijk en volledig begrepen kan worden vanuit een voorafgaand

-
- (1) Stelt men zich op het standpunt dat de wetteksten niet zozeer door de rechtsonderhorigen dan wel door de juristen gemakkelijk begrepen en toegepast moeten kunnen worden, dan vermindert in grote mate het belang van de prima-facie-betekenis van de wettekst, vermits de juristen per definitie op de hoogte zijn van een belangrijk deel van de kontekst van deze wettekst en relatief gemakkelijk toegang hebben tot andere konteksten, zoals de voorbereidende werken, de wetsgeschiedenis e.d..
- (2) In deze zin: BATIFFOL, H., Questions de l'interprétation juridique, Arch. Phil. Dr. XVII, 1972, blz. 18; ECKER, W., Das Recht wird in und mit der Auslegung, J.Z., 1969, 479.

inzicht in de problematiek die een normering behoeft en in de aangepaste oplossingen voor deze problemen. (1) De hier geformuleerde kritiek slaat niet op het loutere feit dat de ontvanger een betekenis toekent aan de wettekst, die vrij fundamenteel afwijkt van de bedoeling van de wetgever. Wanneer men de normativiteit van de wetgeving, m.a.w. de bewuste bedoeling van de wetgever, al te exclusief benadrukt, miskent men dan weer de maatschappelijke functionaliteit van het recht. Bij bepaalde materiële, sociale, ideologische wijzigingen in de samenleving dient men in het belang van een goede rechtsorde hiermee rekening te houden bij de interpretatie van de wetteksten, en deze toe te passen in het licht van de ontvangercontext, ook al kent men hierdoor een betekenis toe aan de wettekst, die fundamenteel verschilt van de oorspronkelijke bedoeling van de wetgever. (2) De kritiek die hier op de duidelijke-tekst-doktrine wordt uitgebracht slaat precies op het feit dat de normativiteit van de wetgeving miskend wordt zonder enige waarborg dat dit gebeurt met het oog op een betere maatschappelijke functionaliteit van het recht. De interpretatiebenadering van de duidelijke-tekst-doktrine laat de mogelijkheid open dat de (bijna toevallige) betekenis die de rechtsonderhorige aan de wettekst toekent én afwijkt van de bedoeling van de wetgever, én eerder leidt tot een verstoring van een goede rechtsorde dan tot een bevordering ervan.

- (1) Vgl. ESSER, J., Vorverständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung, blz. 137, waar echter niet zozeer de normatieve wil van de wetgever centraal staat, dan wel een rechtvaardige en billijke regeling voor de problemen: "Der hermeneutische Zirkel" liegt dabei in dem Verhältnis von Fragestellungen und Antworten qua Normverständnis, also in der Tatsache, dass ohne Vorurteil über die Ordnungsbedürftigkeit und Lösungsmöglichkeit die Sprache der Norm überhaupt nicht das Aussagen kann, was erfragt wird: die gerechte Lösung". Zie ook: HORN, D., Rechtswissenschaft und Kommunikationstheorie, A.R.S.P., 1967, blz. 577.
- (2) Vgl. in dit verband: VAN GERVEN, W., Plaats en functie van regelgeving, rechtspraak en rechtsleer in het kader van de rechtsvorming, blz. 3-24. Op deze problematiek zal verder uitvoeriger worden ingegaan bij de bespreking van de ontvangercontexten (i.h.b. de historische interpretatie).

Dit alles maakt dat het argument dat de duidelijke-tekst-doktrine de rechtszekerheid zou dienen niet zeer overtuigend is, terwijl deze theorie anderzijds een zeer grote zwakte vertoont waar ze de normativiteit van de wetgeving miskent en de maatschappelijke ordening laat totstandkomen op basis van de (toevallige) betekenis die de rechtsonderhorigen met de wetteksten verbinden, zelfs zo deze betekenis rechtstreeks ingaat tegen de bedoeling van de wetgever, en zelfs zo deze betekenis tot absurde of onbillijke resultaten zou leiden.

b. Een duidelijke zenderbetekenis

87. Op het eerste gezicht verwijst de duidelijke-tekst-doktrine naar de ontvangerbetekenis van wetteksten, vermits men steunt op een voor de ontvanger duidelijke betekenis, zonder dat een onderzoek wordt ingesteld naar de juiste bedoeling van de zender van de wettekst. In de praktijk echter blijkt men de "duidelijke tekst" van de wet doorgaans te beschouwen als de klare en duidelijke vertolking van de wil van de wetgever, m.a.w. een weergave van de zenderbetekenis van de wettekst. In deze visie springt de zenderbetekenis zonder meer uit de tekst naar voor. De wil van de wetgever blijkt uit de tekst zelf van de wet. (1) Deze theorie steunt op een aantal betwistbare premissen: de geslotenheid en de consistentie van het rechtssysteem, de perfecte vertaling van de wil van de wetgever in de wetteksten, de irrelevantie van eventueel absurde of onbillijke gevolgen bij de toepassing van de wettekst in zijn "duidelijke" betekenis, en het bestaan van één gemeenschappelijke taal tussen normzenders en normontvangers. Deze vóóronderstellingen van de duidelijke-tekst-doktrine worden in de volgende paragrafen onderworpen aan een uitvoerig kritisch onderzoek.

- (1) BEKAERT, H., introduction à l'étude du droit, blz. 222-223; VANHOUDT, C.J., en CALEWAERT, W., Belgisch Strafrecht, deel I, blz. 246; BONNECASE, J., L'école de l'Exégèse, blz. 128 e.v.; zie verder nog de rechtspraak en rechtsleer geciteerd in voetnoot 1 op blz. 64. Voor de toepassing van deze theorie in het Romeins recht, zie: VONGLIS, B., La lettre et l'esprit de la loi, blz. 42. Vooral in Engeland wordt de nadruk gelegd op de tekst van de wet als de beste kenbron voor de wil van de wetgever: zie de rechtspraak aangehaald in CROSS, R., Statutory Interpretation, blz. 13 en 36-39 en in SNELL, J., Trouble on oiled waters - statutory interpretation, M.L.R., 1976, 408.

b.1. De geslotenheid van het rechtssysteem

88. De duidelijke-tekst-doktrine gaat er van uit dat het recht, de juridische oplossing voor een welbepaalde situatie, volledig vervat zit in een wettekst.

Deze wettekst bestaat op zichzelf en geldt onafhankelijk van andere normbronnen, zoals gewoonte, algemene rechtsbeginselen, algemeen aanvaarde morele opvattingen e.d. Bovendien gaat men er van uit dat de wettekst, eenmaal uitgevaardigd, een zelfstandig leven leidt, onafhankelijk van de auteur van de tekst en van de adressaten van de tekst.

In deze optiek is het rechtssysteem dus in twee opzichten een gesloten systeem: enerzijds gelden de wettelijke normen als absolute normen, boven en eventueel tegen alle andere normen, anderzijds zijn deze normen algemeen: voor alle problemen kan men een juridische oplossing vinden in de teksten van de wet. Niet zozeer het rechtssysteem wordt als een gesloten geheel beschouwd. Vermits men er van uitgaat dat het rechtssysteem volledig in de wet besloten ligt, gaat het hier in de eerste plaats om de geslotenheid van het geheel van wetteksten. Het recht en de wet worden verengd tot de wettekst.

89. Sinds Gény (1) werd herhaaldelijk en uitvoerig aangetoond dat het rechtssysteem een open systeem is en ook niet anders kan zijn dan een open systeem. (2) Op deze discussie wordt hier niet ingegaan. Het moge volstaan te verwijzen naar de hoger vermelde literatuur, naar de aanwezigheid van leemten in elk wettengeheel, en in het bijzonder naar de figuur van het rechtsmisbruik, die een algemeen aanvaarde toepassing heeft gekregen in de Belgische rechtspraak. (3)

(1) GENY, F., Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif, 1899, dl. I, blz. 193 e.v., dl. II, blz. 339 e.v.

(2) Zie vooral SCHOLTEN, P., Algemeen deel, blz. 100-103, en recent: VAN GERVEN, W., en LEYTEN, J.C.M., Theorie en praktijk van de rechtsvinding, Zwolle-Antwerpen, 1977.

(3) Zie VAN NESTE, F., Misbruik van recht, T.P.R., 1967, 340; Cass., 10 september 1971, R.W., 1970-71, 321.

Dergelijke rechtsfiguur, waarbij de rechters uitdrukkelijk wetteksten in hun "duidelijke betekenis" ondergeschikt maken aan niet-juridische normen, toont voldoende aan dat het rechtssysteem in de praktijk een open systeem is.

b.2. De consistentie van het wettengeheel

90. De duidelijke-tekst-doktrine beschouwt het wetssysteem als een consistent geheel, zonder afwijkingen of tegenstrijdigheden, zowel inhoudelijk als m.b.t. het taalgebruik van de wetgever.

De inhoudelijke consistentie betekent dat de wetgeving een perfecte coherentie heeft en dus geen antinomieën bevat. Dit principe vloeit noodzakelijk voort uit de aanvaarding van het beginsel van de geslotenheid van het recht. Een inhoudelijke inkonsistentie zou het (gesloten) rechtssysteem immers logisch uit elkaar doen vallen. In een open systeem kunnen antinomieën met elkaar verzoend worden, doch dan niet op basis van de wetteksten zelf, maar aan de hand van externe factoren. Stelt de rechter bijvoorbeeld een antinomie vast tussen een regel van het burgerlijk recht en een regel van het sociaal recht, dan kan hij deze antinomie niet oplossen aan de hand van de wetteksten zelf, en in de regel evenmin aan de hand van andere wetteksten. Hij zal moeten verwijzen naar de algemene principes die in de wetteksten hun neerslag hebben gevonden, naar basisbeginselen van het recht, en vooral naar niet-juridische waarden en normen. Een inkonsistentie in het wettengeheel dwingt de interpretator dus de wetteksten in een ruimere kontekst te situeren. Om deze mogelijkheid te vermijden dient de duidelijke-tekst-doktrine uit te gaan van het a priori van de inhoudelijke consistentie van het wetssysteem.

Ook deze premisse wordt in de praktijk weerlegd door de vaststelling dat er in elk rechtssysteem antinomieën worden aangetroffen. (1) Dergelijke antinomieën worden door de uitgebreidheid en de onoverzichtelijkheid van de wetgeving trouwens meer en meer onvermijdelijk.

(1) Zie PERELMAN, Ch., (ed) Les antinomies en droit, Brussel, 1965.

Vele wetswijzigingen noodzaken een aanpassing van een hele reeks bepalingen in andere wetten. Men kan bezwaarlijk a priori uitsluiten dat de wetgever sommige teksten bij vergetelheid ongewijzigd heeft gelaten.

Zo blijkt bijvoorbeeld dat de wetgever bij de goedkeuring van de wet van 9 juli 1975 (waarbij o.m. art. 301 B.W. werd vervangen) de aanpassing van talrijke wetteksten over het hoofd heeft gezien (o.m. art. 561 en 679 Ger. W.). (1) Een letterlijke toepassing van de duidelijke tekst van de per vergissing ongewijzigde artikelen leidt er dan toe dat men in schijn een getrouwe toepassing maakt van de wil van de wetgever, terwijl men in werkelijkheid juist de wil van de wetgever, zoals die in de laatste wetswijziging tot uiting is gekomen, fundamenteel miskent.

91. De tweede door de duidelijke-tekst-doktrine vóóronderstelde consistentie is de consistentie van het taalgebruik van de wetgever bij het formuleren van de wetteksten. Deze consistentie volgt uit de toepassing van volgende regels, waarvan verondersteld wordt dat ze door de wetgever worden gevolgd:

- De wetgever gebruikt de woorden steeds in hun normale betekenis in het gewone spraakgebruik, behalve wanneer hij er zelf uitdrukkelijk een andere, technische betekenis aan gegeven heeft. (2)
- Eenmaal een bepaald woord een specifieke technische betekenis heeft gekregen in een wettekst, behoudt dit woord deze betekenis in alle andere, en in alle nieuwe wetteksten, tenzij de wetgever er uitdrukkelijk van afwijkt. (3)

(1) LAENENS, J., Bevoegdheid van de vrederechter inzake uitkeringen na echtscheiding, noot onder Vred. Brasschaat, 19 november 1975, R.W., 1975-76, 2382.

(2) Deze regel wordt algemeen aanvaard en toegepast door de Belgische rechtspraak: Cass. 12 juni 1952, Arr. Verbr., 1952, 580; Pas., 1952, 1, 664; Cass. 24 mei 1938, Arr. Verbr., 1938, 115; Pas., 1938, 1, 187; Cass., 12 febr. 1940, Arr. Verbr., 1940, 17; Pas., 1940, 1, 49; Corr. Leuven, 24 mei 1951, R.W., 1951-52, 740; Gent, 30 juni 1964, R.W., 1964-65, 672.

(3) Deze regel wordt toegepast, doch niet unaniem, in de Engelse rechtspraak: zie ALLEN, C.K., Law in the making, blz. 508, voetnoot 1; LANGAN, P., Maxwell on Interpretation of Statutes, blz. 278.

- Wanneer de wetgever twee verschillende woorden gebruikt dekken deze ook een verschillende inhoud, ook al gaat het min of meer om synoniemen. (1)
- Wanneer de wetgever een deel van een wet opheft, waarin een begrip omschreven wordt, dan verliest dit begrip in de niet opgeheven wetteksten zijn technisch-juridische betekenis, en diert het gelezen te worden in de betekenis die het heeft in het gewone taalgebruik. (2)

92. De problematiek van het taalgebruik van de wetgever wordt verder behandeld onder de nummers 105 t.e.m. 121. Hier kan er reeds op gewezen worden dat, afgezien van het soort taalgebruik dat men in de wetgeving aantreft (technische of omgangstaal), men bezwaarlijk a priori de consistentie van dit taalgebruik kan poneren. Elke taal evolueert voortdurend. Vermits de wetgever de woorden grotendeels gebruikt in hun betekenis die ze hebben in de dagelijkse omgangstaal, kunnen bepaalde woorden in de loop der jaren ongemerkt belangrijke betekenisverschuivingen ondergaan. Zo kan hetzelfde woord in een wettekst van 1804 een andere betekenis hebben dan in een wettekst van 1977.

Door a priori uit te gaan van de consistentie van het taalgebruik in de wetgeving loopt men het risico dergelijke historische ontwikkelingen te veronachtzamen en een "duidelijke" ontvangerbetekenis van vandaag verkeerdelijk te aanzien als de "duidelijke" zenderbetekenis van de wetgever van gisteren.

93. Verder kan men evenmin a priori stellen dat niet specifiek door de wetgever gedefinieerde begrippen gelezen moeten worden in de betekenis die ze hebben in de dagelijkse omgangstaal. Het zou een onmogelijke opgave zijn voor de wetgever wanneer men van hem zou eisen dat hij elk woord, dat gebruikt wordt in een enigszins van de omgangstaal afwijkende

(1) Deze regel wordt toegepast door het Europese Hof van Justitie (zie VALENTINE, D.G., The Court of Justice of the European Communities, deel 1, blz. 380) en door de Engelse rechtspraak (zie LANGAN, P., o.c., blz. 282).

(2) Deze regel is toegepast geworden in Engeland: in Chapman v. Kircke, All E.R., 1948, 556.

betekenis, uitdrukkelijk zou omschrijven. (1) Dergelijke nuancerings- en betekenisverschillen kunnen trouwens voldoende uit de kontekst blijken, zonder dat een betekenisomschrijving noodzakelijk is.

94. Nog minder verdedigbaar is de tweede regel i.v.m. het consistent taalgebruik in de wetgeving, namelijk dat een uitdrukkelijk gedefinieerd woord zijn technische betekenis behoudt in alle andere wetten, tenzij de wetgever het tegendeel heeft laten blijken. Ook hier is een perfecte consistentie een vrijwel onmogelijke opgave voor de wetgever omwille van de omvang en de techniciteit van de wetgeving en de wijze waarop de wetten tot stand komen: een beperkt aantal mensen werkt aan de voorbereiding en de technisch-juridische uitbouw van de wetgeving (2), terwijl bovendien in de loop van de procedures voor de totstandkoming van de wetten heel wat wijzigingen kunnen worden aangebracht, die vaak onvoldoende technisch-juridisch werden voorbereid. (3) Men hoeft hierbij nog niet meteen te denken aan begrippen die een verschillende inhoud hebben in het burgerlijk recht, het sociaal recht, het strafrecht, enz...

Binnen elk van deze rechtstakken afzonderlijk geldt de hoger vernoemde regel evenmin, zoals blijkt uit volgend voorbeeld uit de Belgische rechtspraak: het hof van cassatie gaf aan het begrip "huisraad" in artikel 1752 B.W. een betekenis, die inging tegen de wettelijke definitie van het begrip huisraad, zoals ze geformuleerd is in artikel 534 B.W.. (4)

- (1) Zelfs in één zelfde wet kan het voorkomen dat hetzelfde woord in een bepaalde zin niet dezelfde betekenis heeft als in een andere zin (zie GERMANN, O.A., Probleme und Methoden der Rechtsfindung, blz. 59, met verwijzing naar Zwitserse rechtspraak; en LANGAN, P., o.c., blz. 279, met verwijzing naar Engelse rechtspraak).
- (2) Er kan ook nog gewezen worden op de beperkte rol van de afdeling wetgeving van de Raad van State, die een zuiver adviserende en grotendeels fakultatieve bevoegdheid heeft (zie hierover: MAST, A., Overzicht van het Belgisch grondwettelijk recht, Gent, 1975, blz. 190-195).
- (3) Zie bv. de talloze amendementen die, soms op hun beurt geamendeerd, in het parlement worden aangenomen zonder technisch-juridische discussies of onderzoek.
- (4) Cass., 18 oktober 1957, Pas., 1958, I, 149; Arr. Verbr., 1958, 86.

Het hof van cassatie kwalificeerde als huisraad in de zin van artikel 1752 B.W. (1) het gereedschap en de koopwaar die dienstig zijn voor de uitbating van een garage, terwijl artikel 534 B.W. het begrip "huisraad" uitdrukkelijk beperkt tot "de meubelen die dienen tot gebruik en versiering van de vertrekken, zoals behangsels, bedden, stoelen, spiegels, pendules, tafels, porselein en andere voorwerpen van die aard". Op het gebied van de wettelijke begripsomschrijvingen gaat het hof van cassatie dus niet uit van een consistent taalgebruik van de wetgever, zelfs niet van een consistent taalgebruik binnen éénzelfde wetboek. Ook de wetgever is zich blijkbaar bewust van het gevaar van een dergelijke theorie, die ertoe leidt dat bepaalde begripsomschrijvingen worden toegepast op wetteksten waarvoor zij niet bedoeld zijn en op feiten waarvoor zij niet zijn aangepast. Zo worden in artikel 1 van de wet van 12 juli 1971 op de handelspraktijken de woorden "produkten", "diensten" en "minister" gedefinieerd. Doch de gelding van deze definities wordt uitdrukkelijk beperkt tot deze wet: "Art. 1: Voor de toepassing van deze wet moet worden verstaan onder: ...".

95. Verder houdt de premisse van de consistentie van het taalgebruik van de wetgever ook nog de regel in dat een verschillend woordgebruik in de wetgeving een verschil in betekenis impliceert. (2) Deze regel vormt het corrolarium van de vorige, die er op neerkwam dat een zelfde woordgebruik noodzakelijkerwijze een zelfde betekenis impliceert. Mutatis mutandis gelden hier dan ook dezelfde opmerkingen. Wanneer een betekenisverschil tussen twee synoniemen niet blijkt uit andere elementen, is er evenveel reden om te veronderstellen dat de wetgever enkel een stilistische afwijking heeft beoogd als om te menen dat de wetgever door het gebruik van een ander woord een nuancering heeft willen aanbrengen. (3)

96. Een vierde regel ten slotte stelt dat de opheffing van een artikel, waarin een begrip nader wordt omschreven, automatisch met zich meebrengt

- (1) Art. 1752 B.W. bepaalt: "De huurder die het huis niet van genoegzaam huisraad voorziet kan eruit worden gezet, tenzij hij voldoende zekerheid stelt voor de betaling van de huur".
- (2) Voor een toepassing hiervan in de rechtspraak, zie: Vred. Maaseik, 2 feb. 1973, R.W., 1973-74, 1284 (interpretatie van de begrippen "meubels" en "meubles meublants" in de wet op de kleine nalatenschappen). De vrederechter gaat er uitdrukkelijk van uit dat de redactie van de wetgeving op een technisch perfecte wijze is geschied.
- (3) Zie trouwens de rechtspraak aangehaald in LANGAN, P.St.J., Maxwell on interpretation of statutes, blz. 286-289.

dat dit begrip, dat voorkomt in niet opgeheven artikelen van dezelfde wet, zijn technisch-juridische betekenis verliest en begrepen moet worden in de betekenis die het heeft in de dagelijkse omgangstaal. Deze regel is een konsekwente gevolgtrekking uit de eerste regel, doch is in zekere mate in strijd met de tweede regel. Uiteindelijk kan de bedoeling van de wetgever niet blijken uit de wetswijziging zelf. Het kan immers aan de aandacht van de wetgever ontsnapt zijn dat het begrip ook in niet opgeheven bepalingen nog voorkomt. Dit zou trouwens vermoed kunnen worden op basis van het feit dat de wetgever de wettelijke definitie van het begrip niet gewijzigd heeft, doch zonder meer opgeheven. Om hieromtrent zekerheid te bekomen is het bijgevolg noodzakelijk de ratio legis te onderzoeken van deze wetswijziging evenals de ratio legis van de wetteksten waarin het te interpreteren begrip thans nog voorkomt. Dergelijk onderzoek dringt zich ten andere alleszins op wanneer de rechter voor een begrip staat dat geen welbepaalde betekenis heeft in de dagelijkse omgangstaal. (1)

97. De vóóronderstelling van de duidelijke-tekst-doktrine dat het taalgebruik van de wetgever consistent zou zijn is niet enkel vals, het is tevens een premisse die weinig bruikbaar is in de praktijk van de rechtsvinding. Wanneer men er van uitgaat dat men uit de tekst van de wet de wil van de wetgever moet halen, dan zijn andere elementen relevanter om de wil van de wetgever t.a.v. die specifieke wet te achterhalen dan het woordgebruik in andere wetten. De consistentie van het wettelijk taalgebruik zou dan in feite slechts een rol kunnen spelen wanneer na toepassing van alle andere interpretatietechnieken er nog twijfel zou bestaan omtrent de meest adequate betekenis, die aan het toe te passen

(1) Omdat de Engelse rechter geen werkelijk onderzoek kan instellen naar de wil van de wetgever (omwille van het verbod gebruik te maken van de voorbereidende werken), is hij verplicht in dergelijke gevallen de opgeheven definitie te beschouwen als nog geldend recht (zie de rechtspraak aangehaald in KAHN-FREUND, O., Repeal of Statutory Definitions- Powers of Public Corporations, M.L.R., 1949, 97-99). Dit is een praktische oplossing, die echter een aantasting betekent van de fundamentele van de duidelijke-tekst-doktrine: de "duidelijke" wil van de wetgever kan dus soms iets heel anders zijn dan de "eigenlijke" wil van de wetgever!

begrip moet worden toegekend. (1)

b.3. De exakte vertaling van de wil van de wetgever

98. Een derde uitgangspunt van de duidelijke-tekst-doktrine is de veronderstelling dat de woorden van de wet steeds adequaat het idee vertolken dat de wetgever voor ogen stond bij de redactie van de tekst. Gebrekkige uitdrukkingen en fouten worden uitgesloten geacht: "Si vicieuse que soit la confection des lois en Belgique, elles ont passé par une gestation, un travail d'élaboration pour la forme et pour le fond, des débats publics qui doivent, tout au moins, faire admettre qu'il est probable que l'expression définitivement adoptée rend la pensée du législateur, de telle sorte que le texte est le véritable esprit de la loi". (2) In deze visie lijkt het ongehoord te veronderstellen dat één of ander probleem aan de aandacht van de wetgever zou ontsnapt zijn. Meer nog, een duidelijke tekst laat de rechter niet eens toe dergelijke mogelijkheid te onderzoeken. (3) Men dient er van uit te gaan, zonder mogelijkheid van tegenbewijs, dat de wettekst een perfecte vertolking is van de wil van de wetgever. (4)

(1) In deze zin: ZIPPELIUS, R., Einführung in die juristische Methodenlehre, blz. 59.

(2) PANDECTES BELGES, tw. Interprétation des lois, kol. 650, nr. 17. Zie ook GENY, F., Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif, dl. I, blz. 119.

(3) JACOBS, R., Schuilt er een redactiefout in het tweede lid der art. 1211 en 1220 van het gerechtelijk wetboek?, R.W., 1969-70, 250-251.

(4) Dit beginsel lijkt algemeen aanvaard geweest te zijn in het Romeinse recht: zie VONGLIS, B., La lettre et l'esprit de la loi, blz. 33 en 102. Ook in de Engelse rechtspraak is dit beginsel geponoerd geworden: "Whatever the real fact may be I think a court of law is bound to proceed on the assumption that the legislature is an ideal person that does not make mistakes. It must be assumed that it has intended what it has said". (Lord HALSBURY in: Income Tax Special Purposes Commissioner v. Pemsel, A.C., 1891, 531, blz. 549).

99. In de praktijk blijkt deze veronderstelling echter een illusie te zijn. Gebrekkige formuleringen, en zelfs fouten in de wetteksten, komen onvermijdelijk voor. (1)

Men kan van de wetgever niet verwachten dat hij elke tekst woord voor woord afweegt, er alle gevolgen van overziet en alle mogelijke betekenissen van elk woord en van elke zin voor ogen heeft.

In de Belgische rechtspraak werd reeds herhaaldelijk gewezen op fouten of onoplettendheden van de wetgever.

- Zo merkte de werkrechtensraad van beroep te Antwerpen in een arrest van 29 november 1963 op dat een zinsnede in de wet van 18 maart 1950 bij vergetelheid van de wetgever in de wet was blijven staan. (2)
- Het hof van cassatie leidde uit de voorbereidende werken van de wet van 17 februari 1889 af dat naar de wil van de wetgever de woorden exécutoire en promulgation in art. 2 van deze wet de betekenis hebben van de woorden obligatoire en publication. (3)
- De vermelding van artikel 3 in artikel 26 W. 27 juni 1921 op de v.z.w. is volgens het hof van cassatie een loutere onoplettendheid van de wetgever geweest, zodat met deze vermelding geen rekening moet gehouden worden bij de toepassing van deze wet. (4)

-
- (1) -SCHOLTEN, P., Algemeen Deel, blz. 53; en POLAK, J.M., Theorie en praktijk der rechtsvinding, blz. 21, die verschillende voorbeelden uit de Nederlandse wetgeving geven, met verwijzing naar rechtspraak.
- SNELL, J., Trouble on oiled waters, M.L.R., 1976, 407; en CROSS, R., Statutory Interpretation, blz. 88-89, met voorbeelden uit de Engelse rechtspraak.
- VONGLIS, B., o.c., blz. 167, voetnoot 1.
- (2) R.W., 1963-64, 1675.
- (3) Cass. 8 april 1889, Pas., 1889, I, 178. Zie verder nog een hele reeks voorbeelden in: PANDECTES BELGES, tw. Erreur matérielle, de rédaction etc., dl. 37, Brussel, 1891, kol. 637-641, nrs. 97-123.
- (4) Cass. 23 januari 1936, Pas., 1936, I, 128.

- Verschillende rechtbanken hebben gesteld dat de verwijzing in artikel 1211 Ger. W. naar de hoofdstukken IV en V van boek IV deel IV van het gerechtelijk wetboek, als een redaktiefout van de wetgever moet gelezen worden, vermits de gevolgen ervan volledig in strijd zijn met de ratio legis van het gerechtelijk wetboek. (1)

De regelmatige wijzigingen en amenderingen van wetsontwerpen en wetsvoorstellen in de loop van de wetgevende procedure werken dergelijke fouten of vergetelheden in de hand. Zo bepaalde een eerste wetsontwerp tot wijziging van het erfrecht van de langstlevende echtgenoot dat de woorden "is nietig" in artikel 1099 B.W. vervangen zouden worden door de woorden "is onderworpen aan de inkorting". (2) De nietigheid van artikel 1099 B.W. wordt ten andere door de Belgische rechtspraak sinds lang in deze zin geïnterpreteerd. (3) De bespreking van het eerste wetsontwerp in de senaat leidde tot het opstellen van een geheel nieuw ontwerp, waarin de hoger vermelde tekstwijziging niet meer voorkomt. (4)

-
- (1) "Overwegende dat het ondenkbaar is dat een democratische wetgever zou gewild hebben dat een rechtbank in de plaats van eensgezinde bekwame partijen zou oordelen over hun belangen." (Rb. Antwerpen, 27 febr. 1969, R.W., 1968-69, 1468). In dezelfde zin: Vred. Schaarbeek, 5 febr. 1969, T. Vred., 1969, 59; Rb. Charleroi, 6 febr. 1969, R.P.Not., 1969, 98; Vred. Ronse, 20 mei 1969, T. Vred., 1969, 184. In zijn hoger geciteerd artikel geeft R. Jacobs uitvoerig kritiek op deze rechtspraak op basis van de principes van de duidelijke-tekst-doktrine (JACOBS, R., o.c., 249-254). De door de rechtspraak gesignaleerde fout werd door de wetgever hersteld door bij artikel 23 van de wet van 24 juni 1970 artikel 1211 Ger. W. te wijzigen.
- (2) Parl. Besch., Senaat, zitting 1968-69, nr. 200, art. 15.
- (3) Cass., 29 december 1865, Pas., 1866, I, 241; Cass., 26 januari 1928, Pas., 1928, I, 63; Rb. Namen, 23 juni 1970, Rec. gén. enr. not., 1971, 401, nr. 21510.
- (4) Parl. Besch., Senaat, zitting 1973-74, nr. 30.

Volgens Van Quickenborne moet men hier echter niet uit afleiden dat de senaat de interpretatie van de Belgische rechtspraak wou veroordelen. Naar zijn mening staan we hier voor een loutere vergetelheid van de wetgever, die hij eufemistisch als "Schönheitsfehler" betitelt. (1) Dergelijke "schoonheidsfouten" zijn inderdaad niet te vermijden. (2)

100. Opmerkelijk is trouwens dat de wetgever af en toe dergelijke "korrekties", die de rechtspraak aan sommige wetteksten aanbrengt, expliciet aanneemt en "legaliseert" door de wettekst te wijzigen in de zin, waarin deze reeds door de rechtspraak wordt toegepast.
- Een recent voorbeeld is de wijziging van artikel 218 B.W. door de wet van 14 juli 1976. Het begrip "lasten van de huishouding" in het oud artikel 218 B.W. werd door de rechtspraak verruimd tot het begrip "lasten van het huwelijk". (3) Het nieuw artikel 221 B.W., dat het vroegere artikel 218 B.W. vervangt, spreekt thans over "lasten van het huwelijk". Casman merkt hierbij op dat door deze wijziging "eerder dan een begripsverruiming, een aanpassing van de wettelijke term aan de inhoud van het begrip werd beoogd". (4) Naar haar mening had de wetgever met het vroegere artikel 218 B.W. dus reeds de lasten van het huwelijk op het oog, eerder dan de lasten van het huishouden, en zou de wijziging aangebracht door de wet van 14 juli 1976 niet beschouwd moeten worden als een wetswijziging, doch enkel als een correctie, die door de wetgever aan de bewoordingen van de tekst werd aangebracht, teneinde deze bewoordingen meer in overeenstemming te brengen met de oorspronkelijke, en ongewijzigde bedoeling van de wetgever.

-
- (1) VAN QUICKENBORNE, M., Gedeeltelijke schenkingen, T.P.R., 1976, 47.
(2) Zie bijvoorbeeld nog het begrip "substantiële pleegvorm" in art. 608 Ger. W. Dit begrip was een creatie van de rechtspraak onder het regime van het vroegere Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Deze jurisprudentiële constructie paste niet meer in het systeem van het gerechtelijk wetboek, waarin dit begrip dan ook niet meer voorkomt, behoudens in art. 608, waarin het duidelijk per vergissing werd opgenomen.
(3) Cass., 24 april 1976, R.W., 1976-77, 997; Cass., 29 november 1968, Arr. Cass., 1969, 338; Pas., 1969, 1, 315. Zie verder de rechtspraak besproken in: VIEUJEAN, E., Examen de jurisprudence (1960 à 1964), Les personnes, R.C.J.B., 1965, 449, nr. 20; en in: DELVA, W., en BAERT, G., Overzicht van rechtspraak, (1960-1963), Personen- en familierecht, T.P.R., 1964, 374, nr. 52.
(4) CASMAN, H., Noot onder Cass., 24 april 1976, R.W., 1976-77, 998.

Men kan er natuurlijk over discussiëren of we hier voor een onnauwkeurige formulering van een wettekst staan, of voor een toepassing door de rechtspraak van de wettekst in een andere betekenis, dan de betekenis, die er oorspronkelijk door de wetgever aan gegeven werd. In dit geval zou de rechtspraak zichzelf een veel ruimere interpretatievrijheid hebben toegemeten, en een "duidelijke" wettekst tegen de wil van de wetgever in hebben aangepast aan actuele maatschappelijke behoeften en aan niet-juridische waarden en normen, hetgeen een volledige verloochening zou betekenen van de duidelijke-tekst-doktrine. (1) We kunnen hier in het midden laten of we hier met de ene of met de andere interpretatiebenadering te doen hebben. (2) In beide gevallen wordt impliciet of expliciet afstand genomen van de duidelijke-tekst-doktrine. Het hof van cassatie heeft dit zelfs zeer expliciet gedaan in een arrest van 9 februari 1925, waar het stelt dat het soms nodig is te onderzoeken welke de precieze bedoeling van de wetgever is geweest, eerder dan te steunen op wat hij letterlijk heeft gezegd. Het is volgens het hof in principe verkieslijker te veronderstellen dat de wetgever bewoordingen heeft gebruikt, die zijn gedachten onnauwkeurig weergeven, dan hem bedoelingen toe te schrijven die louter arbitrair zijn. (3)

101. De duidelijke-tekst-doktrine wordt doorgaans verdedigd met het argument dat eenmaal men afstapt van het beginsel dat duidelijke teksten niet geïnterpreteerd mogen worden, men een hoeksteen van de rechtszekerheid wegneemt, vermits het de taak van de wetgever en niet van de rechter is

-
- (1) Men zou ook niet kunnen voorhouden dat de rechtspraak het oud artikel 218 B.W. heeft toegepast in zijn duidelijke ontvanger-betekenis, die wellicht afweek van de oorspronkelijke zenderbetekenis. Men kan immers bezwaarlijk aannemen dat de begrippen "lasten van de huishouding" en "lasten van het huwelijk" in de huidige omgangstaal allebei dezelfde inhoud dekken. In de rechtspraak werd trouwens nooit in deze zin geargumenteed.
(2) Voor de interpretatie in het licht van gewijzigde materiële toestanden of gewijzigde maatschappelijke opvattingen, zie hoofdstuk 4. De historische interpretatie (nr. 222-271).
(3) Cass., 9 febr. 1925, Pas., 1925, 1, 142.

om de wet te wijzigen of te verbeteren. (1) Uit de hoger aangehaalde voorbeelden blijkt echter dat dit in de praktijk niet het geval is. Verre van bijvoorbeeld door de uitvaardiging van een interpretatieve wet te reageren tegen de rechtspraak die de duidelijke-tekst van de wet miskende, heeft de wetgever integendeel in sommige gevallen de zogenaamde "duidelijke" tekst aangepast aan de betekenis die de rechtspraak er aan gegeven had, waarmee hij impliciet te kennen gaf dat de "duidelijke" betekenis van de wettekst slechts een prima-facie-betekenis was, die niet overeenstemde met de "werkelijke" betekenis van de tekst. Met opzet wordt hier het (vage) begrip "werkelijke betekenis" gebruikt in plaats van bvb. het begrip "zenderbetekenis", omdat hiermee nog in het midden kan worden gelaten of de wetgever in alle gevallen de wettekst heeft aangepast aan de oorspronkelijke bedoeling van de wetgever, dan wel dat de wetgever in sommige gevallen in navolging van de rechtspraak een wettekst heeft aangepast aan aktuele behoeften en opvattingen, die afwijken van de oorspronkelijke bedoeling van de wetgever, doch die de wetgever zich thans eigen heeft gemaakt.

Hoe dan ook, in minstens een deel van de aangehaalde voorbeelden stond de rechtspraak ongetwijfeld voor een fout of een vergetelheid van de wetgever, zodat de vóóronderstelling van de duidelijke-tekst-doktrine dat de wetteksten steeds een exacte vertolking zijn van de bedoeling van de wetgever in de praktijk voldoende weerlegd wordt.

(1) Zie de literatuur geciteerd in voetnoot 1 op blz. 77. Zie ook Rigaux en Trousse, die een vergissing van de wetgever vaststellen in de formulering van de artikelen 218 en 219 S.W.: "Il y a une lacune dans la loi, par suite d'une erreur. Mais il n'appartient pas au juge, sous prétexte que le législateur s'est trompé, de redresser cette erreur". (RIGAUX, M., en TROUSSE, P.-E., Les crimes et les délits, dl. IV, 1963, blz. 57). Deze houding kan wel aanvaard worden, in zoverre het hier gaat om de interpretatie van strafwetten. Terecht voegen de auteurs er dan ook aan toe: "L'interprétation stricte des textes répressifs s'oppose à pareille solution."

Dat deze vóóronderstelling inderdaad een fictie is, wordt ook door de verdedigers van de duidelijke-tekst-doktrine soms toegegeven, doch deze fictie wordt dan verdedigd als een noodzakelijke fictie met het oog op rechtszekerheid, d.w.z. uit angst voor de gevolgen, die verbonden zouden zijn aan de verwerping van de regel dat een duidelijke tekst niet geïnterpreteerd moet worden. (1) Dat ook dit argument niet opgaat blijkt eveneens uit de behandelde rechtspraak. Meer nog, de korrektes die de rechtspraak aan sommige wetteksten heeft aangebracht lijken precies de rechtszekerheid te hebben bevorderd, vermits de interpretatie van de lagere rechters zonder aarzeling werd overgenomen door het hof van cassatie en zelfs door de wetgever, die uiteindelijk, onder invloed van de jurisprudentiële interpretatie, in sommige gevallen ertoe gekomen is zelf de wetteksten te verbeteren.

b.4. De irrelevantie van absurde of onbillijke gevolgen van een letterlijke interpretatie.

102. Vermits volgens de duidelijke-tekst-doktrine het de rechter niet toekomt onnauwkeurigheden of fouten in de formulering van een wettekst recht te zetten, komt het hem evenmin toe rekening te houden met de naar zijn mening absurde of onbillijke gevolgen van de letterlijke betekenis van de wettekst: dura lex, sed lex. Enerzijds wordt uitgegaan van een perfecte rationaliteit van de wetgever, die alle situaties en

(1) "Whatever the real fact may be I think a court of law is bound to proceed on the assumption that the legislature is an ideal person that does not make mistakes. It must be assumed that it has intended what it has said, and I think any other view of the mode in which we must approach the interpretation of a statute would give authority for the interpretation of the language of Parliament which would be attended with the most serious consequences". (Lord HALSBURY in: Income Tax Special Purposes Commissioner v. Pemsel, A.C., 1891, 531, blz. 549).

alle mogelijke toepassingen van de wet voorzien zou hebben, en anderszijds wordt de rechter de mogelijkheid ontzegd het oordeel van de wetgever te evalueren. De rechter is gebonden aan de wet en dient deze toe te passen, hoe absurd of onbillijk de gevolgen ervan hem ook mogen lijken: "Respect à la loi, fût-elle absurde". (1) Voor de duidelijke-tekst-doktrine bestaat er geen onderscheid tussen de wet en de tekst van de wet. Inhoud en vorm vallen volledig samen. Elke (duidelijke) tekst kan slechts één betekenis hebben, een betekenis die inherent is aan de tekst, onafhankelijk van de eigenlijke bedoeling van de zender van de tekst, en alleszins onafhankelijk van de persoonlijke inzichten van de ontvanger van de tekst. Met dit uitgangspunt steunt de duidelijke-tekst-doktrine op een betekenisbegrip dat verwijst naar betekenis als een intrinsieke eigenschap, als een essentie, losgekoppeld van de werkelijke bedoeling van de zender van de tekst. In deel I werd er op gewezen dat dergelijke opvattingen van de "betekenis" van teksten vol-

ledig in strijd zijn met de beginselen van de taalwetenschap. (1) De vooropgestelde betekenis is niet eens de zenderbetekenis, het is de veronderstelde betekenis die door de wetgever aan de tekst zou toegekend geweest zijn. De betekenis van een tekst voor de duidelijke-tekst-doktrine is een arbitraire betekenis, die noch verband houdt met de bedoeling van de zender van de tekst, noch verband houdt met de zin die er door de ontvanger aan gegeven wordt. De vertegenwoordigers van de duidelijke-tekst-doktrine passen niet de normen toe die door de wetgever werden uitgevaardigd, maar wel normen die ze zelf hebben gekonstrueerd, door een normatieve waarde toe te kennen aan de prima-facie-betekenis van de wetteksten. Zij voelen zich niet gebonden door het maatschappelijke orderingsmodel van de wetgever, door de beleidsopties van de wettelijke organen van de overheid, door de keuze van de wetgever tussen konfliktierende waarden en belangen. Zij voelen zich evenmin gebonden door de bedoeling van de wetgever bij het uitvaardigen van de konkrete wettekst, maar wel door de betekenis die zij zelf op het eerste gezicht aan de wettekst toekennen zonder de minste (juridische) kontekstsituering.

Het gaat hier nog niet eens om een weigering de bedoeling van de wetgever te corrigeren aan de hand van door de wetgever niet voorziene gevallen, met het oog op een maatschappelijk functionele konkrete toepassing van (te) algemeen gestelde juridische regelen. Het gaat hier om een onbegrip t.a.v. de betekenis van de wetteksten, t.a.v. de inhoud van de juridische normen, die haar oorzaak vindt in een fundamentele miskennis van de regels van de taal. (2) Onafhankelijk van de "duidelijkheid" of de "onduidelijkheid" van een tekst kan deze meerdere betekenissen hebben, omwille van het feit dat er niet één welbepaalde soort betekenis bestaat, die in alle gevallen de enige "juiste" betekenis zou zijn.

(1) "Et quand même la loi n'aurait pas de raison d'être, mieux vaut obéir à une loi absurde que d'autoriser l'interprète à lui désobéir. Respect à la loi, fût-elle absurde, sauf à en provoquer le changement". (LAURENT, F., Avant-projet de révision du code civil, dl. I, blz. 183) "Ita lex scripta est" (ULPIANUS, geciteerd in VONGLIS, B., La lettre et l'esprit de la loi, blz. 44). Vooral in Engeland schijnt deze regel vrij algemeen aanvaard te zijn: "If the words of an Act are clear, you must follow them, even though they lead to a manifest absurdity." (Lord ESHER, M.R. in The Queen v. Judge of City of London Court, Q.B., 1892, blz. 290) "Where, by the use of clear and unequivocal language capable of only one meaning, anything is enacted by the legislature, it must be enforced however harsh or absurd or contrary to common sense the result may be". (LANGAN, P. St.J., Maxwell on the Interpretation of Statutes, blz. 29, met verwijzing naar arresten van 1853, 1878, 1952 en 1963). Zie verder nog: Dredge v. Dredge, T.L.R., 1947, 113, bekritiseerd in een noot van E.J.C. in L.Q.R., 1947, 156-157; Inland Revenue Commissioners v. Hinchy, W.L.R., 1960, 448, bekritiseerd in een noot van A.L.G. in L.Q.R., 1960, 215-223 en in een noot van MONROSE, J.L., in L.Q.R., 1960, 359-363. Voor Duitsland, zie MULLER, F., Juristische Methodik, blz. 142-143.

(1) Zie hoger onder nr. 13 t.e.m. 17.

(2) En ook een miskennis van de taak van de rechter, doch zie hiervoor verder in het besluit.

Het geven van betekenis aan een tekst is bijgevolg steeds interpretatie, vermits de lezer van de tekst, behoudens in het (teoretische) geval van een ideale kommunikatietoestand, steeds moet kiezen tussen verschillende soorten betekenis. (1)

103. De "betekeniskeuze" van de duidelijke-tekst-doktrine is precies een zeer betwistbare keuze omdat onvoldoende rekening wordt gehouden met de bedoelde betekenis van de zender, evenmin als met een zinvolle betekenis in hoofde van de ontvanger van de wettekst. Het aksent ligt noch op een bewuste normering van de wetgever, noch op een door de rechts-onderhorigen als maatschappelijk functioneel ervaren toepassing van de wet, d.w.z. een toepassing die de maatschappelijke orde bevordert en niet de maatschappelijke orde verstoort door absurde of onbillijke maatregelen.

Als voorbeeld kan hier een interpretatie worden aangehaald van artikel 1 van de wet van 10 april 1975 op de huurprijzen.

Dit artikel bepaalt dat de wet toepasselijk is op huurovereenkomsten i.v.m. woningen "waar de bewoner als hoofdverblijfplaats zijn inschrijving heeft in het bevolkingsregister". Het was immers de bedoeling van de wetgever op het gebied van de huurprijs enkel de huurders te beschermen m.b.t. hun hoofdverblijf en niet m.b.t. een eventuele tweede verblijfplaats. Aanhangers van de duidelijke-tekst-doktrine verbinden echter nog andere, flagrant onbillijke, gevolgen aan deze "duidelijke" tekst. De wet van 10 april 1975 is volgens hen evenmin van toepassing op vreemdelingen, ook al gaat het om hun hoofdverblijf. Vreemdelingen zijn immers niet ingeschreven in de bevolkingsregisters, maar in de vreemdelingenregisters. Bijgevolg is de wet niet toepasselijk op vreemde huurders, vermits deze "duidelijke tekst" elke interpretatie uitsluit, ook al lijkt deze tekst in strijd te zijn met de bedoeling van de wetgever. (2)

(1) In de lijst van Ogden en Richards zijn dit er 16 verschillende, en zelfs 23 wanneer men rekening houdt met de verdere onderverdelingen (zie hoger deel I, nr. 13 tot 33).

(2) "Sans doute la condition (d.i. de inschrijving in de bevolkingsregisters) fut-elle inspirée par la volonté légitime du Parlement d'exclure du champ d'application de la loi, les secondes résidences. Mais il n'appartient pas au commentateur d'interpréter la loi de manière extensive, devant des textes clairs, et celles que soient les intentions qui les ont inspirés." VAN-KERCKHOVE, J., Sur la loi du 10 avril 1975, J.T., 1975, 484.)

Deze stelling steunt op de valse premisse dat het woord "bevolkingsregisters" slechts één betekenis kan hebben en dat de betekenis van dit woord de betekenis van een ander woord niet kan overlappen. Door het loutere feit dat het woord "vreemdelingenregisters" bestaat lijkt het onmogelijk dat dezelfde registers eveneens onder het begrip "bevolkingsregisters" zouden kunnen vallen.

Nu werd in het eerste deel precies aangetoond dat elk woord meerdere betekenissen kan hebben, en in principe zelfs een oneindig aantal betekenissen, en dat de konkrete betekenis gedetermineerd wordt door de kontekst waarin het woord geschreven wordt en waarin het woord gelezen wordt.

In casu blijkt uit de kontekst dat het woord "bevolkingsregisters" in artikel 1 W. 10 april 1975 niet datgene betekent wat de lezer op het eerste gezicht zou menen, maar dat het begrip "bevolkingsregisters" hier zowel de bevolkingsregisters als de vreemdelingenregisters dekt. Uit de bedoeling van de wetgever blijkt dat hij het woord "bevolkingsregisters" in deze wet in een ruime betekenis heeft gebruikt, die wellicht afwijkt van de gebruikelijke betekenis van het woord in een bepaald soort taalgebruik. (1) Wanneer men deze andere betekenis a priori uitsluit verwacht men de benaming met het benoemde, men verwacht de naam, met het voorwerp waarop deze naam betrekking heeft. Men ervaart de tekst niet als teken, waarmee een zender iets kenbaar wil maken aan een ontvanger, maar als een tot inherente betekenis gekristalliseerde entiteit, die één is met één welbepaalde werkelijkheid, die door de woorden van deze tekst gedekt wordt. Het woord "bevolkingsregisters" en de konkrete registers die (in een bepaald taalgebruik) bevolkingsregisters worden genoemd, vormen in deze visie één onverbreekelijk geheel.

Door geen onderscheid te maken tussen woord en werkelijkheid, evenmin als tussen norm en wettekst, laat de jurist zich vangen door hetgeen genoemd werd de list van de taal. (2)

(1) Het is trouwens niet uitgesloten dat in de dagelijkse omgangstaal van de niet-juristen het woord bevolkingsregisters automatisch geassocieerd wordt met alle registers waarin leden van de bevolking, zowel Belgen als vreemdelingen, staan ingeschreven.

(2) Zie bv. TER HEIDE, J., De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, blz. 33, die het idee heeft overgenomen van Wittgenstein (zie: WITTGENSTEIN, L., Investigations Philosophiques, Parijs, 1961, nr. 115: "Une image nous captivait. Et nous ne pouvions en sortir car elle résidait dans notre langage et il semblait ne la répéter que de façon inexorable!").

Daardoor is het voor hem ondenkbaar dat het woord "bevolkingsregisters" in sommige gevallen tevens op "vreemdelingenregisters" zou slaan en in andere gevallen dit soort registers niet zou omvatten, terwijl het eveneens ondenkbaar is dat de wettelijke norm een andere inhoud zou hebben dan hetgeen duidelijk in de wettekst geschreven staat.

Onder het mom van een zeer strikte wetstoepassing, wordt op deze wijze de toepassing van de wet volledig ontkracht, om het even of men zich hierbij stelt op het standpunt van de zenderbetekenis of op het standpunt van de ontvangerbetekenis. Niet de wet wordt hier toegepast, maar een woord, geïsoleerd van zijn normatieve kontekst en geïnterpreteerd in het licht van een irrelevante kontekst, nl. de kontekst van een taalgebruik en van materiële feiten, die volledig vreemd zijn aan de door de wetgever beoogde maatschappelijke ordening. Deze (vluchtige) interpretatie leidt tot een prima-facie-betekenis van de wettekst, die zowel vreemd is aan de bedoelde zenderbetekenis als aan een (socio-juridisch) zinvolle ontvangerbetekenis.

Enerzijds wordt op grond van een beweerde wetsgetrouwheid het billijkheidsgevoel van de rechtsonderhorige geschokt, doch anderzijds wordt ook de bedoeling van de wetgever fundamenteel miskend. De ratio legis van de wet van 10 april 1975 was de bescherming van de zwakkere groep van de huurders tegenover de sterkere groep van de eigenaars. Binnen de groep van de huurders vormen de vreemdelingen, globaal genomen, op hun beurt de maatschappelijk zwakkere groep. Het is dan ook volstrekt onlogisch aan te nemen dat de wetgever bij de bescherming van een zwakke groep, de zwaksten uit deze groep zou hebben willen uitsluiten.

104. Alhoewel het principe zelf van de duidelijke-tekst-doktrine nog in ruime kringen wordt aanvaard (1), schrikt men er doorgaans toch voor terug absurde of onbillijke gevolgen te hebben laten voortvloeien uit een al te letterlijke interpretatie van de wettekst. Dit schept dan echter de moeilijkheid dat deze "toegeving" de deur opent voor subjectieve evaluaties van de interpretator, die de wet opzij zou kunnen

(1) Zie de rechtspraak en de rechtsleer, geciteerd in voetnoot 1 op blz. 77.

schuiven telkens de toepassing ervan gevolgen met zich meebrengt die naar zijn mening absurd of onbillijk zijn. Deze moeilijkheid poogt men dan op te lossen door een nieuwe fictie in te voeren. Enerzijds gaat men er van uit dat de tekst van de wet een perfecte vertolking is van de wil van een rationele wetgever die alles heeft voorzien. Het aksent ligt hier op de vóóronderstelde rationaliteit van de wetgever bij de formulering van zijn wil in wetteksten. Anderzijds voegt men daar nu een nieuwe vóóronderstelling aan toe, namelijk een vóóronderstelde rationaliteit van de wetgever t.a.v. zijn wil. Wanneer de letterlijke interpretatie van een wettekst tot absurde of onbillijke resultaten leidt, redeneert men: dit kan een rationele wetgever niet gewild hebben! (1) Men verkiest dus uit te gaan van het (wellicht fiktieve) beeld van een technisch onkundige, maar rationele wetgever, liever dan van het (alleszins nog meer fiktieve) beeld van een irrationele, maar technisch perfecte wetgever. In de Belgische rechtspraak, waar zelden de gevolgde interpretatiebenadering en de toegepaste interpretatietechnieken worden geëxpliciteerd, wordt dit principe als dusdanig niet uitdrukkelijk geformuleerd, doch blijktbaar past men het wel toe.

Zo voorzien de artikelen 1187 en 1193 Ger. W. dat de verkoop van onroerende goederen, die geheel of gedeeltelijk aan een minderjarige toebehoren, steeds bij openbare verkoping dient te geschieden. De rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen diende zich uit te spreken over de homologatie van een onderhandse verkoop van een stuk grond, waarvan vier minderjarigen elk voor 1/20° medeëigenaar waren. Het betrof een reep grond, met een oppervlakte van slechts 12 m², waarvoor er in de praktijk slechts één kandidaat-koper kon zijn, met name de eigenaar van het

(1) Zie de rechtspraak aangehaald in: CROSS, R., Statutory Interpretation, blz. 29; ALLEN, C.K., Law in the making, blz. 504-505; LEVI, E.H., An Introduction to Legal Reasoning, blz. 29; FOCKEMA ANDREA, J.P., Tien jaren rechtspraak van den Hoogen Raad, blz. 45. Reeds QUINTILIANUS en CICERO aanvaardden deze belangrijke nuancering van de duidelijke-tekst-doktrine (zie VONGLIS, B., La lettre et l'esprit de la loi, blz. 121).

aanpalend erf. Deze eigenaar bood onderhands een redelijke prijs voor deze grond. Een openbare verkoping was bijgevolg niet alleen zinloos, maar zou bovendien belangrijke en volstrekt nutteloze kosten met zich meebrengen.

De rechtbank hield met deze beschouwingen echter geen rekening: "Overwegende dat artikel 1193 van het gerechtelijk wetboek voorziet dat de verkoop van onroerende goederen waarin minderjarigen gerechtigd zijn geschiedt op de wijze die gebruikelijk is in zake gewone openbare verkoping van onroerende goederen; dat geen uitzondering hierop wordt voorzien; dat derhalve het verzoek tot homologatie dient afgewezen te worden". (1) De rechtbank liet een wetsbepaling die de belangen van de minderjarige beoogt te beschermen hier in het nadeel van de minderjarige werken omwille van de "duidelijkheid" van de tekst.

Deze zienswijze werd niet gevolgd door het hof van beroep te Brussel, dat in tweede aanleg over dezelfde zaak uitspraak diende te doen. Uit de overwegingen in het arrest blijkt dat het hof het door de wetgever beschermde belang van de minderjarige liet primeren op de prima-facie-betekenis van de teksten van artikel 1187 en 1193 Ger. W.: "Overwegende dat, gelet op de bijzondere voorwaarden in dewelke deze verkoop zich voordoet en gelet op het voordeel van de minderjarige, het past de beslissing van de familieraad te homologeren". (2)

Opmerkelijk is wel dat het hof met geen woord rept over mogelijke betwistingen omtrent de interpretatie van de artikelen 1187 en 1193 Ger. W. (3), laat staan een motivering geeft van zijn interpretatiebenadering.

(1) Rb. Antwerpen, 18 juni 1970, R.W., 1970-71, 765.

(2) Brussel, 23 november 1970, R.W., 1970-71, 764. Sinds dit arrest werd in gelijkaardige gevallen herhaaldelijk in dezelfde zin gevonnist; zie o.m. rb. Antwerpen, 15 juni 1972, R.W., 1972-73, 916; Vred. Namen, 3 april 1974, Jur. Liège, 1974-75, 39 (met de verwijzing naar een hele reeks gelijkaardige rechtspraak); rb. Mechelen, 4 april 1974, T.Not., 1975, 244; rb. Mechelen, 26 november 1974, T.Not., 1975, 246.

(3) Het hof treedt niet eens in discussie met de rechtbank van eerste aanleg. Het hof geeft zijn interpretatie van de wet, zonder enige kritiek uit te oefenen op de, nochtans lijnrecht tegengestelde, interpretatie van de rechtbank van eerste aanleg.

Deze houding is kenschetsend voor de Belgische rechtspraak. Men hoedt zich voor theoretische beschouwingen i.v.m. juridische interpretatie, zodat men ongemerkt de interpretatiebenadering kan aanpassen aan de praktische behoeften van het ogenblik. In casu laat dit het hof toe een gewenst resultaat te bereiken zonder uitdrukkelijk afstand te hoeven nemen van de duidelijke-tekst-doktrine. (1)

b.5. Een gemeenschappelijke taal voor de normzender en de normontvanger

105. Wanneer men er van uitgaat dat de teksten duidelijk kunnen zijn in se impliceert dit de vóóronderstelling dat zender en ontvanger volledig dezelfde taal spreken, d.w.z. elk woord in precies dezelfde betekenis gebruiken, zodat de "duidelijke" betekenis die de rechtsonderhorige of de rechter uit een wettekst "afleest" noodzakelijk samenvalt met de betekenis die door de wetgever aan deze wettekst wordt toegekend. Uit deze premisse vloeit de regel voort dat de wetteksten steeds moeten gelezen worden in de betekenis die ze hebben in het normale, gewone, taalgebruik, voorzover de wetgever zelf niet uitdrukkelijk bepaalde woorden in een andere zin heeft gedefinieerd.

(1) Deze pragmatische houding van de rechters maakt het trouwens bijzonder moeilijk om de Belgische rechtspraak te ontleden op het gebied van de juridische interpretatie. Dit werd eerder reeds vastgesteld in een onderzoek naar het mens- en maatschappijbeeld van de rechters, dat werd uitgevoerd aan de hand van de rechtspraak van de burgerlijke kamers van het hof van beroep te Gent in het jaar 1972 (zie: VAN HOECKE, M., Mens en maatschappijbeeld van de rechter, T.P.R., 1975, 575 e.v.).

Van alle premissen van de duidelijke-tekst-doktrine heeft deze regel de ruimste aanvaarding gekregen in de rechtspraak en rechtsleer. (1) Doch ook dit principe kan niet gelden als een algemeen beginsel dat a priori en in alle omstandigheden zou gelden. Het is niet omdat de wetgever in de regel eenzelfde betekenis toekent aan woorden en zinnen als de meeste rechtsonderhorigen, dat deze premisse bruikbaar is als interpretatieregel. Het volstaat immers dat er een diskrepantie kan bestaan tussen de taal van de wetgever en de taal van de rechtsonderhorigen om deze vóóronderstelling te falsifiëren. Zodra de mogelijkheid bestaat dat de "duidelijke" betekenis in de taal van de rechtsonderhorige verschilt van de "duidelijke" betekenis in de taal van de wetgever, vervalt automatisch de interpretatieregel dat duidelijke teksten niet geïnterpreteerd moeten worden, vermits dan ook een "duidelijke tekst" meerdere

betekeningen kan hebben. Om tussen deze betekenissen de juiste (of de meest adequate, de meest wenselijke, enz..) betekenis van de wettekst te kiezen moet de lezer van deze tekst noodgedwongen tot interpretatie overgaan.

(1) Zie Cass., 15 oktober 1962, Pas., 1963, 1, 194; Cass., 27 juni 1960, Arr. Verbr., 1960, 967; Pas., 1960, 1, 1220; Cass., 10 december 1959, Arr. Verbr., 1960, 322; Pas., 1960, 1, 426; Cass., 22 september 1958, Arr. Verbr., 1959, 44; Pas., 1959, 1, 77; Cass., 12 juni 1952, Arr. Verbr., 1952, 580; Pas., 1952, 1, 664; Cass., 27 november 1950, Arr. Verbr., 1951, 139; Pas., 1951, 1, 176; Cass., 21 november 1949, Arr. Verbr., 1950, 154; Pas., 1950, 1, 171; Cass., 12 februari 1940, Arr. Verbr., 1940, 17; Pas., 1940, 1, 49; Cass., 24 mei 1938, Arr. Verbr., 1938, 115; Pas., 1938, 1, 187; R.v.S., 16 oktober 1964, Arr. R.v.S., 1964, 849; R.v.S., 20 december 1963, Arr. R.v.S., 1964, 1020; R.v.S., 16 november 1956, Arr. R.v.S., 1956, 782; Hrb. Brussel, 14 maart 1975, J.T., 1975, 481; Luik, 11 maart 1971, J.T., 1972, 87; Gent, 30 juni 1964, R.W., 1964-65, 672; Rb. Antwerpen, 2 juni 1961, R.W., 1964-65, 926; Rb. Kortrijk, 22 mei 1958, T. Vred., 1958, 292; Corr. Leuven, 24 mei 1951, R.W., 1951-52, 740; DE HARVEN, P., Réflexions sur la technique de l'interprétation judiciaire des lois, J.T., 1960, 206; VANHOUDT, C.J. en CALEWAERT, W., Belgisch strafrecht, deel I, blz. 246; HERBOTS, J., Meertalig rechtswoord, rijkere rechtsvinding, blz. 29; HAYOIT DE TERMICOURT, advies vóór Cass., 27 november 1950, Pas., 1951, 1, 180; SPRUYT, M.H., Introduction à la dialectique légale, blz. 19; POLAK, J.M., Het "gewone spraakgebruik" bij de uitlegging van wetten, N.J.B., 1948, 182; GENY, F., Méthode d'interprétation, dl. I, blz. 31; LARENZ, K., Methodenlehre der Rechtswissenschaft, blz. 307; EKELØF, P.O., Teleological Construction of Statutes, S.S.L., 1958, 95; CROSS, R., Statutory Interpretation, blz. 18; HOLMES, O.W., The Theory of Legal Interpretation, Harv.L.R., 1898-99, 417; Lord SIMON OF GLAISDALE in Maunsell v. Olins, A.C., 1975, 390-391. Kritische geluiden t.a.v. deze regel vindt men bij: ROSS, A., On Law and Justice, blz. 117 e.v.; SCHOLTEN, P., Algemeen deel, blz. 51; PORTALIS in: FENET, P.A., Recueil complet des travaux préparatoires du code civil, dl. XIII, blz. 47: "On se méprend sur le sens des lois, lorsqu'on prend leurs expressions dans l'acception qu'elles ont dans le langage ordinaire".

106. In de volgende paragrafen zal blijken dat een diskrepantie tussen de taal van de zender en de taal van de ontvanger, tussen de taal van de wetgever, de taal van de rechtsonderhorigen en de taal van de rechters, op meerdere punten mogelijk is: vooreerst stelt zich het probleem van de omschrijving van het "gewone taalgebruik", verder is er de tegenstelling tussen de dagelijkse omgangstaal en het technisch-juridisch taalgebruik, en tenslotte kan een evolutie van de taal in de loop der jaren een diskrepantie doen ontstaan tussen het "historisch" taalgebruik van de wetgever en het hedendaags taalgebruik van rechtsonderhorigen en rechters.

b.5.1. Vaststelling en omschrijving van het gewone taalgebruik

107. De duidelijke-tekst-doktrine laat het zo voorkomen alsof er slechts twee soorten taalgebruik zouden zijn: een technisch-juridisch taalgebruik en de dagelijkse omgangstaal. Het is echter de vraag of er niet verschillende omgangstalen bestaan in één zelfde samenleving. Bestaat er geen verschil tussen de taal van de arbeiders en de taal van de burgerij, tussen de volkstaal op het platteland en de volkstaal in de steden, tussen de taal van de jongeren en de taal van de ouderen? Ook wanneer deze verschillen wellicht niet opvallend zijn, kan men het bestaan ervan toch moeilijk ontkennen. Wanneer men dus een woord interpreteert in het licht van "het" gewone taalgebruik, maakt men bewust of onbewust een keuze tussen een hele reeks "dagelijkse omgangstalen". Zo stelde de Nederlandse Hoge Raad in 1903 dat in het algemeen het taalgebruik van de wetgever geacht moet worden dat van het "beschaafde da-

gelijke leven" te zijn (1) waarmee duidelijk gerefereerd wordt naar het taalgebruik van de burgerij, met uitsluiting van het nochtans ruimer verspreide taalgebruik van arbeiders, landbouwers, e.d. In de Belgische rechtspraak wordt het "gewone taalgebruik" nooit nader gepreciseerd. Nochtans laten een aantal toepassingen door de rechtspraak van het "gewone taalgebruik" vermoeden dat men het te interpreteren woord situeert in de kontekst van een specifiek soort taalgebruik en niet van een algemene dagelijkse omgangstaal.

Zo meende het Hof van beroep te Luik dat het begrip "ontbossing" (2) in zijn "gebruikelijke en normale betekenis" enkel kan slaan op bossen met een zekere omvang en niet op kleine bosjes, boomgaarden, boomaanplantingen langs de wegen, enz.... Meer zelfs, naar de mening van het hof is het begrip enkel toepasselijk op percelen die hoofdzakelijk als bos worden uitgebaat. (3) Deze omschrijving zal wel overeenstemmen met het taalgebruik van boswachters, jagers, kasteel-eigenaars, e.d., doch waarschijnlijk veel minder met het taalgebruik van stedelingen, van leden van milieugroeperingen e.d.

Het is dan ook niet zo verwonderlijk wanneer twee rechtbanken, allebei met verwijzing naar het gewone taalgebruik, aan een zelfde woord een diametraal tegengestelde betekenis toekennen. Zo gaven de rechtbank van koophandel te Brussel en het hof van beroep te Brussel in gelijkaardige zaken een omschrijving van het begrip "zelfmoord". De rechtbank van koophandel meende dat zelfmoord een bewuste daad is: "Dans le langage courant ce mot se définit plutôt comme l'acte libre d'un homme qui se donne volontairement à la mort". (4) Volgens het hof van beroep daar-

entegen kan zelfmoord evengoed een onbewuste daad zijn: "Dans le langage courant le suicide conscient ou non reste toujours un suicide". (1) Blijkbaar wordt in elk van deze gevallen naar een ander soort "normaal taalgebruik" verwezen. De rechters waren er zich blijkbaar niet van bewust dat er in de samenleving meerdere concurrerende omgangstalen bestaan, die elk in een bepaald sociaal milieu of een bepaalde sociale groep het heersend taalgebruik uitmaken, zonder dat één van hen algemeen maatschappelijk gezien als het "normale" taalgebruik kan worden gekwalificeerd. Om dit probleem op te lossen is voorgesteld geworden om een onderscheid te maken tussen "gewone" wetteksten en "technische" wetteksten. In de regel zouden de wetteksten in de kontekst van de dagelijkse omgangstaal gelezen moeten worden, terwijl men zou moeten uitgaan van een technisch taalgebruik bij technische wetteksten, die enkel door specialisten ter zake begrepen kunnen worden. (2) Bij deze technische wetteksten zou de rechter dus dienen uit te gaan van het "normale taalgebruik" binnen een bepaalde beroepsgroep of arbeidssector. Dit is inderdaad een nuttige, doch onvoldoende nuancerende van het hoger geciteerde principe. Er bestaat niet enkel een onderscheid tussen technisch woordgebruik en dagelijkse omgangstaal. Ook deze omgangstaal vertoont een min of meer grote verscheidenheid naargelang de sociale groep of het sociaal milieu. Zoals er meerdere technische talen bestaan naargelang het aantal "technische sectoren", zo bestaan er meerdere omgangstalen, naargelang het aantal "sociale sectoren". Net zoals de technische talen bevatten deze diverse omgangstalen slechts een beperkt

(1) H.R., 1 mei 1903, Weekblad van het Recht, 1903, nr. 7919; zie verder in dit verband: EKELØF, P.O., Teleological Construction of Statutes, S.S.L., 1958, 95-96.

(2) In de wet van 29 maart 1962.

(3) Luik, 11 maart 1971, J.T., 1972, 87.

(4) Hrb. Brussel, 10 november 1938, Pas., 1941, III, 26; bevestigd in hoger beroep door het hof van beroep te Brussel, 18 maart 1939, Pas., 1941, II, 27.

(1) Brussel, 3 maart 1948, J.T., 1948, 234.

(2) VINOGRADOFF, P., Common-Sense in Law, blz. 128. Toch is Vinogradoff zich ook bewust van de normbepaaldheid van de betekenis van woorden in wetteksten: "even in matters of the most technical nature, the ultimate opinion must rest with the Court". (o.c., blz. 133). Dit betekent dat de betekenis van een wetttekst in laatste instantie gedetermineerd wordt door zijn normatieve kontekst (wil van de wetgever, functionele maatschappelijke ordening, enz..)

aantal eigen woorden en woorden met een specifieke betekenis. Het basistaalgebruik is de "algemene omgangstaal". Doch deze algemene omgangstaal is dan ook beperkt tot het woordgebruik dat identiek is in elk mogelijk taalgebruik binnen de samenleving. Of dit nu voor een bepaald woord in concreto het geval is, kan een jurist slechts met zekerheid weten na een voorafgaand onderzoek. Hij kan dit in geen geval afleiden uit het feit dat dit woord door hem slechts met één betekenis geassocieerd wordt.

108. Verwijzingen naar het "normale taalgebruik" (1) of naar de "natuurlijke" betekenis van woorden (2) zijn bijgevolg erg vaag en versluisen dan ook eerder het interpretatieproces dan dat ze een verheldering brengen t.a.v. de betekenis waarin de woorden in casu begrepen dienen te worden. Ogenschiedlijk steunt de rechter op algemeen aanvaarde woorddefinities, terwijl hij in feite vaak, bewust of onbewust, een keuze heeft gemaakt tussen verschillende mogelijke woordbetekenissen, die geen van alle a priori als de "normale" of de "natuurlijke" betekenis van het woord kunnen worden beschouwd. Hierbij is het enerzijds mogelijk dat de rechter in de kontekst van een bepaalde wet een woord terecht omschrijft in de zin waarin het wordt gebruikt in het specifiek taalgebruik van een bepaalde bevolkingsgroep, doch verkeerdelijk zijn interpretatie motiveert met een verwijzing naar het "gewone taalgebruik". Anderzijds is het eveneens mogelijk dat de rechter aan het woord een betekenis toekent, die in ruimere kringen gebruikelijk is, doch die niet past in de konkrete juridische kontekst en mogelijk zelfs strijdig is met de bedoeling van de wetgever. In het eerste geval zou de rechter de facto de regel overtreden dat de woorden in hun meest gebruikelijk betekenis begrepen moeten worden, doch hij zou aan de wettekst een interpretatie geven, die een getrouwe vertolking is van de wil van

de wetgever. In het tweede geval zou de rechter door een toepassing van de duidelijke-tekst-doktrine precies de wil van de wetgever misskennen en aan de wettekst een arbitraire betekenis toekennen, afhankelijk van het toevallig taalgebruik van de meest omvangrijke sociale groep.

109. In zeldzame gevallen, waarin de rechters er aan twifelen welke betekenis de meest gebruikelijke is, wordt al eens verwezen naar het woordenboek. (1) Alhoewel dit de enige objektieve bron is waaraan de taalinterpretaties van de rechters getoetst kunnen worden, kan van een woordenboek weinig houvast verwacht worden voor de interpretatie van wetteksten. (2)

De taal ontwikkelt zich voortdurend in een dynamisch proces. In de loop der jaren wordt een zelfde woord in diverse betekenissen gebruikt, die zich in de taal kristalliseren tot zovele verschillende vast woordbetekenissen.

Wanneer men in een woordenboek een zo volledig mogelijk beeld pogt te geven van de taal, is men verplicht een zeer gevarieerde reeks betekenissen en nevenbetekenissen op te nemen, die overeenstemmen met diverse nuances of zelfs met fundamenteel verschillende betekenisinhouden. Hoe vollediger het woordenboek is, des te gevarieerder is het aantal mogelijke woordbetekenissen. (3) Men kan dus niet aan de hand van het woordenboek alleen de precieze betekenis van een woord bepalen. De juiste betekenis kan men slechts achterhalen door een interpretatie in het licht van de kontekst waarin het woord geschreven is en de kontekst waarin de wettekst moet worden toegepast.

(1) Cass., 9 oktober 1922, Pas., 1923, I, 9; Cass., 4 februari 1929, Pas., 1929, I, 80; Cass., 17 maart 1930, Pas., 1930, I, 166.
(2) Cass., 10 mei 1938, Arr. Verbr., 1938, 97; Pas., 1938, I, 163.

(1) Zie bv. Corr. Leuven, 24 mei 1951, R.W., 1951-52, 740, waarin verwezen wordt naar Van Dale en naar Littré. Zie ook: Hrb. Brussel, 11 september 1975, B.R.H., 1976, 77, waarin gesteund wordt op een definitie in Larousse. "Pour les lois belges, dont le texte officiel est en langue française, on s'accorde à attribuer au dictionnaire de l'Académie une grande autorité, en ce qui concerne le sens vulgaire des expressions". (PANDECTES BELGES, tw. Interprétations des lois, nr. 11). Zie ook: POLAK, J.M., Het "gewone spraakgebruik" bij de uitlegging van wetten, N.J.B., 1948, 182; CROSS, R., Statutory Interpretation, blz. 54; zie verder de rechtspraak aangehaald in LANGAN, P.St.J., MAXWELL on the Interpretation of Statutes, blz. 55.
(2) In dezelfde zin: MARSH, N., Interpretation in a national and international context, blz. 23.
(3) "Il consacre par cela même la polysémie de tous les termes". (SLAMACAZACU, T., Langage et contexte, blz. 71)

Dit blijkt ook uit volgend voorbeeld:

Het hof van beroep te Gent maakte gebruik van een woordenboek om de juiste betekenis na te gaan van het begrip "avertissement" blijkbaar echter om een nuancering aan te brengen aan de prima-facie-betekenis van dit woord, die het hof in casu minder aangepast leek: "Al wordt het woord "avertissement" meer gebruikelijk vertaald door "waarschuwing" is de Raad der Orde vrij, bij ontstentenis aan officiële Nederlandse vertaling, een andere terminologie te gebruiken, die tevens steun vindt in woordenboeken zoals Van Dale en Gallas". (1) Het begrip "avertissement" duidt hier een sanktie aan, het ligt dus voor de hand dat de precieze omschrijving ervan dient te gebeuren in het licht van de norm die deze sanktie inhoudt en van de kontekst waarin de sanktie moet worden toegepast. Het woordenboek kan hierbij een hulpmiddel vormen, doordat het de rechter op een bepaalde betekenisnuance kan wijzen. Op basis van het woordenboek alleen is het echter onmogelijk de konkrete betekenis van een woord vast te stellen.

Zo vindt men immers in het woordenboek ook "bericht" als vertaling van "avertissement". (2) Het is enkel uit de kontekst dat in het gegeven voorbeeld blijkt dat "bericht" in casu uitgesloten is als vertaling van "avertissement".

Zo het woordenboek een hulpmiddel kan zijn bij de wetsinterpretatie, dan blijft het toch een beperkt hulpmiddel. In het dagelijkse taalgebruik krijgen woorden en zinnen voortdurend nieuwe nuanceringen en nieuwe betekenisverschakelingen.

Een woordenboek kan onmogelijk de volledige rijkdom van de taal opnemen en weergeven. Bij elk woord moet men zich noodgedwongen beperken tot de meest voorkomende standaardbetekenissen; zodat de nuanceringen, die noodzakelijk zijn voor een adequaat begrip van de konkrete taaluitingen, hierbij verloren gaan. (3)

(1) Gent, 12 april 1962, R.W., 1961-62, 1864.

(2) Callewaerts Nederlands-Frans zakwoordenboek, Grootaers' Nederlands-Frans handwoordenboek.

(3) SLAMA-CAZACU, T., o.c., blz. 189.

Dit maakt dat de "woordenboekbetekenissen" niet enkel onvoldoende en inadekwaat zijn om de bedoeling van de auteur van een (wet)tekst te achterhalen, maar dat ze bovendien zelfs niet kunnen gelden als afbakening van de theoretisch mogelijke betekenissen van een woord. (1) Steeds blijft de mogelijkheid open dat de wetgever een bepaald woord in concreto een nieuwe nuancering, of zelfs een nieuwe betekenis heeft gegeven, zonder dat hij deze specifieke betekenis nader heeft gedefinieerd. Deze betekenisverschuiving moet in voorkomend geval blijken uit de kontekst van de wet: de teksten die het woord omringen, de toelichtingen in memories, in verslagen, in parlementaire besprekingen e.d., de algemene bedoeling van de wetgever zoals die naar voren komt uit deze teksten, uit historische achtergronden, enz...

Ook al komen dergelijke nieuwe betekenisverschakelingen in wetteksten wellicht zelden voor en zal men zich in de praktijk in principe kunnen beperken tot die betekenissen die men in het woordenboek aantreft, dan kan dit in geen geval betekenen dat de rechter bij de interpretatie beperkt wordt door de betekenissen die het woordenboek biedt.

110. Samenvattend kan gesteld worden dat de regel volgens dewelke een wettekst in de regel moet worden gelezen in de betekenis die hij in het "gewone taalgebruik" heeft, nauwelijks enig houvast biedt aan de rechter. Er bestaat noch een objektieve omschrijving van dit taalgebruik, noch een wetenschappelijke bron die de rechter één welbepaalde vaste betekenis biedt. Wanneer een rechter verwijst naar de "normale", de "natuurlijke", de "gebruikelijke", de "gewone" betekenis van een woord, kan deze kwalificatie enkel steunen op het persoonlijk inzicht van de

(1) In dit kader kan trouwens gewezen worden op de mogelijkheid dat men naargelang het gebruikte woordenboek tot meer of minder, en zelfs andere betekenissen zou kunnen komen.

rechter in wat volgens hem het "normale" taalgebruik is. (1) Wil men de subjektieve elementen zo weinig mogelijk invloed laten uitoefenen op het interpretatieproces dan kan een verwijzing naar het "gewone taalgebruik" pas een rol spelen wanneer andere, meer objectieve interpretatiebenaderingen geen uitkomst bieden. In geen geval echter kan men betonen dat de rechter bepaalde interpretatietechnieken aanwendt, omdat de tekst van de wet voldoende duidelijk zou zijn, wanneer men deze leest in zijn gebruikelijke betekenis, zodat de wettekst om deze reden niet meer geïnterpreteerd zou mogen worden.

b.5.2. Het technisch-juridisch taalgebruik

111. De juridische taal is geen aparte taal, maar een specifiek gebruik van de dagelijkse omgangstaal. (2) In tegenstelling tot bepaalde technische talen creëert het recht geen nieuwe symbolen en eigen taalregels, maar herdefinieert het bepaalde woorden uit de omgangstaal in een specifieke juridische betekenis. Precies hierdoor is het in de praktijk moeilijk een grens te trekken tussen het technisch-juridisch taalgebruik van de wetgever en het "gewone" taalgebruik van de wetgever. (3) Men kan de woorden en begrippen in een wettekst niet zonder meer in één van deze beide categorieën onderbrengen. Er is een gradatie in techniciteit, zodat de overgang tussen beide categorieën geleidelijk verloopt. Bovendien bestaan er geen zuiver technische begrippen. Woorden zoals borgtocht, bewaargeving, dading, heling, homologatie, hypotheek, legaat, natrekking, openbare orde, sekwestering, vrijwaring, e.d. zijn woorden uit de omgangstaal die door hun vrijwel uitsluitend gebruik binnen een juridische kontekst in de praktijk als zuiver-juridische begrippen

-
- (1) In Engeland gaat men zelfs zover aan de procespartijen te verbieden het bewijs te leveren van wat het normale taalgebruik is (zie de rechtspraak geciteerd in CROSS, R., *Statutory Interpretation*, blz. 54, voetnoot 18) Het is dan ook weinig verwonderlijk dat er in de Engelse rechtspraak af en toe onenigheid bestaat over de "normale", "gebruikelijke" betekenis van een bepaald woord (zie de rechtspraak geciteerd in CROSS, R., o.c., blz. 61-64).
- (2) Zie: VISSER 'T HOOFT, H.Ph., *La philosophie du langage ordinaire et le droit*, Arch.Phil.Dr. XVII, 1972, blz. 275 en 278 e.v.; WROBLEWSKI, J., *Legal reasoning in legal interpretation*, blz. 6; LARENZ, K., *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, blz. 307.
- (3) Zie in dit verband: SIMPSON, A.W.B., *The Analysis of legal Concepts*, L.Q.R., 1964, 548.

worden beschouwd. Door een wijziging in het taalgebruik van de wetgever kunnen deze begrippen echter steeds hun technische betekenis geheel of gedeeltelijk verliezen. Als voorbeeld kan verwezen worden naar het onderscheid tussen roerende en onroerende goederen, dat in de 19 e eeuw een fundamentele rol vervulde in het privaatrecht, en thans, in het bijzonder sinds de wijziging van het huwelijksvermogensrecht door de wet van 14 juli 1976, langzaam verdwijnt als juridisch relevant onderscheid. De meeste technisch-juridische begrippen zijn echter woorden die terzelfdertijd in de omgangstaal frekwent worden gebruikt in een niet-juridische betekenis: afwezigheid, bekwaamheid, bezit, derde, erkenning, gemeenschap, inkorting, onvermogen, openbaarheid, persoon, sterk maken, titel, tussenkomst, verhaal, voorrecht, woonplaats. Deze begrippen zijn doorgaans preciezer in hun technisch-juridische betekenis dan in hun betekenis uit de dagelijkse omgangstaal, omdat ze als juridische begrippen verwijzen naar een geheel van juridische regelen, die de betekenis van de begrippen bepalen en omschrijven. Zo wordt de inhoud van het begrip "bezit" niet enkel gedetermineerd door de definitie ervan in artikel 2228 van het burgerlijk wetboek, maar tevens door alle regelen die het juridisch statuut van het bezit bepalen. Toch mag men zich geen illusies maken omtrent de "duidelijkheid" van deze juridische begrippen. De fundamentele begrippen in het recht, die naar een belangrijk aantal juridische regelen verwijzen, hebben hierdoor een zeer complexe inhoud. De interpretatie van dergelijke begrippen splitst zich dus op in een hele reeks deelinterpretaties: is het bezit openbaar, te goeder trouw, ondubbelzinnig, enz...? Deze opsplitsing verhoogt in belangrijke mate het aantal betekenis mogelijkheden en betekenisnuanceringen. De minder fundamentele juridische begrippen, die slechts "terloops", voor een specifieke juridische regeling, van de wetgever een bepaalde nuancing, betekenisverschuiving, betekenisverruiming of betekenisverenging hebben gekregen t.o.v. hun betekenis in het dagelijks taalgebruik, kunnen evenmin eenduidig zijn, vermits zelfs in een technische of wetenschappelijke taal de eenduidigheid van de woorden niet haalbaar is en elk woord steeds meerdere betekenissen of betekenisnuanceringen kan

hebben. (1) In het juridisch taalgebruik komt hier nog bij dat de specifiek technisch-juridische betekenis van een woord normbepaald is. Wanneer de wetgever een bepaald begrip in een wettekst (expliciet of impliciet) herdefinieert, dan doet hij dit omdat deze betekeniswijziging relevant is in het licht van de door de hem beoogde juridische regeling. Om de precieze betekenis van het begrip te omschrijven dient men dit begrip dan ook te situeren in zijn normatieve kontekst.

112. Voor de duidelijke-tekst-doktrine stellen zich op het gebied van het technisch-juridisch taalgebruik weinig problemen. De wetgever wordt immers verondersteld de woorden steeds te gebruiken in de betekenis, die ze hebben in de dagelijkse omgangstaal, behalve wanneer hij er zelf uitdrukkelijk een andere, technisch-juridische betekenis aan gegeven heeft. Hoger (2) werd er reeds op gewezen dat dit een Überforderung is van de wetgever. Men kan niet verwachten dat elke betekeniswijziging en elke betekenisnuancering zorgvuldig in de wet zelf omschreven zou worden. Bovendien verliest men de rol van de rechtsdogmatiek uit het oog, die, veel meer dan de wetgever, gewerkt heeft aan de uitbouw van het juridisch begrippenapparaat. (3) Het juridisch taalgebruik is dan ook heel wat ruimer dan de door de wetgever gedefinieerde begrippen. Het omvat niet enkel de taal van de wetgever, het omvat de taal van de juristen. Sommige aanhangers van de duidelijke-tekst-doktrine hebben de hoger geformuleerde regel aangepast om aan de hier geformuleerde kritiek tegemoet te komen. Zo werd onderscheid gemaakt tussen de wetboeken en de afzonderlijke wetten. De wetboeken zouden, als uitgebalanceerde juridische constructies, in het licht van het juridisch taalgebruik gelezen moeten worden,

(1) SLAMA-CAZACU, T., o.c., blz. 72.

(2) Zie nr. 94.

(3) Zie reeds in deze zin: SCHOLTEN, P., Algemeen deel, blz. 51. Ook Polak lijkt in dezelfde zin te denken: zie hiervoor POLAK, J.M., Het "gewone spraakgebruik" bij de uitlegging van wetten, N.J.B., 1948, 183.

terwijl de afzonderlijke wetten, die eerder onder druk van de omstandigheden tot stand komen, in de kontekst van het gewone taalgebruik gesitueerd moeten worden. (1)

Een dergelijk onderscheid is vrij arbitrair. De wetboeken hebben sinds lang hun homogeniteit verloren door de regelmatige en vrij grondige wijzigingen die ze ondergaan hebben, vaak precies "onder druk van de omstandigheden". Dat wetten afzonderlijk tot stand komen impliceert anderzijds niet noodzakelijk dat ze niet grondig juridisch zouden zijn voorbereid.

113. Welke nuancering of onderscheiding men ook aanbrengt, een oplossing voor het hier besproken probleem kan slechts gevonden worden wanneer men de wetteksten situeert in hun normatieve kontekst. Het is deze normatieve kontekst die de betekenis van de woorden omlijnt. Wanneer deze betekenis afwijkt van de gebruikelijke betekenis in de dagelijkse omgangstaal, heeft het woord een "technisch-juridische" betekenis, d.w.z. dat de betekenis van dit woord specifiek toegespitst is op de door de wetgever beoogde juridische regeling. Niet zozeer de uitdrukkelijke definitie in een wettekst geeft het woord zijn technisch-juridische draagwijdte, dan wel de normatieve kontekst waarbinnen dit woord voorkomt. De uitdrukkelijke definitie die de wetgever er aan geeft is niets anders dan een bevestiging van deze specifieke "normatieve" betekenis van het woord en een nadere precisering van inhoud en draagwijdte ervan. Dit brengt met zich mee dat dergelijke wettelijke definities in principe niet uitgebreid kunnen worden tot alle wetteksten waarin het gedefinieerde woord voorkomt.
114. Als voorbeeld kan hier de omschrijving worden aangehaald die aan het begrip "cheque" wordt gegeven in de artikelen 1 en 2 van de wet van 1 maart 1961, betreffende de invoering in de Belgische wetgeving van de eenvormige wet op de cheque. (2)

(1) WARLOMONT, R., L'interprétation terminologique dans la doctrine et la jurisprudence, J.T., 1951, 178.

(2) Staatsblad, 2 februari 1962.

Artikel 1 van deze wet geeft een opsomming van de vermeldingen die verplicht op de cheque moeten voorkomen: de benaming "cheque", betalingsopdracht voor een bepaalde som, naam, plaats, datum en handtekening.

Artikel 2 bepaalt uitdrukkelijk dat de titel waarin één van deze vermeldingen ontbreekt, niet geldt als cheque. (1)

Artikel 61 van dezelfde wet legt een gevangenisstraf en een geldboete op, o.m. aan diegene die wetens en willens een cheque uitgeeft zonder voorafgaand, toereikend en beschikbaar fonds. Het hof van cassatie heeft geoordeeld dat de strafrechter bij de toepassing van dit artikel 61 niet strikt gebonden is door de geldigheidsvoorwaarden bepaald in de artikelen 1 en 2 van dezelfde wet. (2) Dit is des te meer opmerkelijk waar het enerzijds gaat om een definitie die in de wet zelf is opgenomen en anderzijds om een strafrechtelijke bepaling, die strikt geïnterpreteerd moet worden.

Hoe is het hof van cassatie er toe gekomen om op zulk een duidelijke wijze, en dan nog in een strafzaak, in te gaan tegen een regel van de duidelijke-tekst-doktrine waarvan het nochtans de basisprincipes aanvaardt? (3)

In casu had de beklagde, vervolgd voor de uitgifte van cheques zonder dekking, een cheque uitgegeven waarop geen datum vermeld was. Zich steunend op de definitie van het begrip "cheque" in artikel 1 en 2 van de wet van 1 maart 1961, die de vermelding van de datum verplicht stellen, hield hij voor dat hij dus in feite geen "cheque" had uitgegeven, en niet veroordeeld kon worden voor de uitgifte van cheques zonder dekking. Het hof verwierp deze argumentatie met de volgende overwegingen: "Dat onder andere niet-vermelding van de datum en van de plaats van uitgifte van een cheque niet noodzakelijk belet dat de uitgifte zonder dekking wordt gestraft volgens de regels die zijn vastgesteld ter bescherming van het publiek, ter vergemakkelijking en beveiliging van het handels-

(1) Behoudens drie uitzonderingsgevallen, die verder in het artikel worden opgesomd.

(2) Cass., 19 januari 1976, R.W., 1976-77, 426.

(3) Met name de regel dat duidelijke teksten niet geïnterpreteerd moeten worden (zie de cassatierechtspraak geciteerd in voetnoot 1 op blz. 77) en de regel dat wetteksten steeds gelezen moeten worden in de betekenis die ze hebben in het gewone taalgebruik, tenzij de wetgever bepaalde woorden uitdrukkelijk anders heeft gedefinieerd (zie de cassatierechtspraak geciteerd in voetnoot 1 op blz. 106).

verkeer; dat het in dit opzicht volstaat om de veroordeling wettelijk te rechtvaardigen, dat de uitgegeven titel werd beschouwd als een cheque in de gewone betekenis van het woord." (1) Een gewoontegetrouw erg summiere motivering, achter dewelke de volgende redenering lijkt schuil te gaan:

De omschrijving van het begrip cheque in artikel 1 en 2 van de wet van 1 maart 1961 is een definitie die bepaalt onder welke voorwaarden een cheque als betaalmiddel aanvaard kan worden, d.w.z. de voorwaarden onder dewelke een cheque bij een bankinstelling tegen geld kan worden ingevuld. Artikel 61 beoogt daarentegen de bescherming van bankinstellingen, maar vooral van partikulieren tegen oneerlijke praktijken uitgevoerd met behulp van ongedekte cheques. Nu worden in de praktijk door partikulieren vaak cheques aanvaard waarop geen datum of plaats van uitgifte is vermeld, vermits zij vooral, zoniet uitsluitend, letten op het ingevulde bedrag en op de handtekening. Door gewoonweg te "vergeten" de datum of de plaats van uitgifte op de cheque te vermelden zou men ongestraft cheques zonder dekking kunnen uitgeven, doordat ze enerzijds niet als "cheque" aangezien kunnen worden in de betekenis zoals ze in de wet omschreven is, doch anderzijds wel als "cheque" beschouwd worden door de partikulieren, die ze als betaalmiddel aanvaardden in het dagelijks handelsverkeer.

Het is nu de vraag in hoeverre deze (vermoedelijke) redenering van het hof van cassatie volstaat om voor de toepassing van artikel 61 van de wet van 1 maart 1961 geen rekening te houden met de definitie van het begrip "cheque", zoals omschreven in artikel 1 en 2 van deze wet. De redenering van het hof kan gevolgd worden wanneer men het begrip respectievelijk in de strafrechtelijke en in de handelsrechtelijke normatieve kontekst situeert.

Een begrip wordt omschreven aan de hand van zijn relevante kenmerken. De relevantie van de juridische elementen van een begrip wordt bepaald door de beoogde juridische ordening. Zo is de vermelding van de datum op een cheque essentieel voor de ordening van het handelsverkeer.

(1) Cass., 19 januari 1976, R.W., 1976-77, 426-427.

Volgens artikel 29 van de wet van 1 maart 1961 moet de cheque die in België uitgegeven en betaalbaar is binnen een termijn van acht dagen ter betaling worden aangeboden. Zonder vermelding van de datum van uitgifte is het onmogelijk om uit te maken of de cheque een geldig betaalmiddel is of niet. De noodzakelijkheid van deze vermelding vloeit dus niet zozeer voort uit de definitie van artikel 1 en 2, dan wel uit de regels vervat in artikel 29. In artikel 1 wordt deze noodzakelijkheid enkel bevestigd. Anderzijds is het voor de ordening van het handelsverkeer irrelevant of de cheque groen of blauw is, ingevuld is met vulpen of met viltstift, enz....

Deze laatste elementen zijn eveneens irrelevant voor de ordening van de maatschappij vanuit het oogpunt van het strafrecht. Doch ook de vermelding van plaats en datum zijn voor deze ordening irrelevant. Niet het gebruik van ongeldige cheques moet worden beteugeld, maar het gebruik van ongeldige (in casu: ongedekte) cheques, die in schijn geldig zijn. Deze schijn wordt eerder gewekt door bepaalde niet wettelijk voorziene elementen van de cheque, zoals vorm, wijze van bedrukking, kleur e.d. dan door sommige elementen die wel in de wettelijke omschrijving opgenomen zijn, zoals de vermelding van plaats en datum van uitgifte. (1) Dit is de reden waarom voor de toepassing van artikel 61 van de wet van 1 maart 1961 aan het begrip "cheque" de betekenis moet worden toegekend die het heeft in het algemeen taalgebruik en niet de betekenis die er door de wetgever aan gegeven werd in artikel 1 en 2 van deze wet.

Het hof van cassatie heeft hier zeker niet de regel toegepast dat de

(1) De datum zelf is wel strafrechtelijk relevant, omdat art. 61 een onderscheid maakt naargelang men de fondsen terugneemt tijdens of na de aanbiddingstermijn (die precies begint te lopen vanaf de dag van uitgifte). Precies daarom kan het niet vermelden van de datum ook reeds met oneerlijke bedoelingen gebeurd zijn.

wetteksten moeten gelezen worden in de betekenis die ze hebben in het gewone taalgebruik, tenzij de wetgever zelf de begrippen uitdrukkelijk anders heeft omschreven.

In casu heeft het hof zich gesteund op de betekenis van het begrip "cheque" in de dagelijkse omgangstaal, ondanks het feit dat de wetgever in dezelfde wet het begrip uitdrukkelijk anders heeft gedefinieerd. Ook voor het hof van cassatie is een woord in een wettekst dus in de eerste plaats normbepaald, d.w.z. dat de betekenis ervan gedetermineerd wordt door de normatieve kontekst waarin het voorkomt, m.a.w. dat de specifieke betekenis van het woord in functie staat van de juridische regeling die met de wettekst beoogd wordt. Het hof verwijst hiernaar, waar het spreekt over de strafbaarheid "volgens de regels die zijn vastgesteld ter bescherming van het publiek, ter vergemakkelijking en beveiliging van het handelsverkeer". (1) Precies omwille van de bescherming van het publiek volstaat het "om de veroordeling wettelijk te rechtvaardigen, dat de uitgegeven titel werd beschouwd als een cheque in de gewone betekenis van het woord". (2)

115. De voorafgaande beschouwingen tonen aan dat de technisch-juridische betekenis van een woord niet voortvloeit uit een wettelijke definitie, maar uit de functie van het woord in de wet en uit de door de wetgever beoogde juridische ordening. (3) Om de betekenis van een wettekst te achterhalen dient men dus steeds deze wettekst voorafgaandelijk in zijn normatieve kontekst te situeren. Wanneer deze tekst zonder deze kontekstsituering een "duidelijke" betekenis heeft, dan is dit slechts een prima-facie-betekenis, die kan overeenstemmen met de door de wetgever bedoelde betekenis, doch er ook van kan afwijken. Slechts door een kontekstsituering kan men weten of er een discrepantie bestaat tussen de "bedoelde" betekenis en de "gelezen" betekenis.

(1) R.W., 1976-77, 426-427.

(2) R.W., 1976-77, 427.

(3) Zo stelde het hof van cassatie ook nog dat de definitie die in het burgerlijk wetboek gegeven wordt van het begrip "pand" niet zonder meer toepasselijk is op het handelspand (Cass. 26 mei 1972, R.W., 1972-73, 299).

b.5.3. Historisch of hedendaags taalgebruik?

116. Wanneer de duidelijke-tekst-doktrine er van uitgaat dat wetgever, rechtsonderhorige en rechter dezelfde taal spreken, ontkent ze de mogelijkheid van een discrepantie in de tijd tussen het "historisch" taalgebruik van de wetgever en het aktueel taalgebruik van de rechtsonderhorigen en van de rechters. Ze miskent het feit dat ook de taal als dusdanig zich ontwikkelt in de loop der tijden, en niet enkel naar de vorm, maar ook naar de inhoud. (1) De betekenis van de begrippen evolueert samen met de werkelijkheid die zij symboliseren. (2) Wanneer men geen rekening houdt met een mogelijke betekenisverschuiving ten gevolge van de ontwikkeling van de taal, impliceert dit dat men in de praktijk steeds uitgaat van het hedendaags taalgebruik. Dit betekent dat een evolutie van het taalgebruik ongemerkt een evolutie van de wet met zich meebrengt. Wanneer een wettekst een andere betekenis krijgt, wijzigen zich ook de juridische gevolgen die uit de wet voortvloeien. Wanneer men de wettekst beschouwt als een uiting van de wil van de wetgever en men in de eerste plaats de bedoeling van deze wetgever wil respekteren, hetgeen het standpunt is van de duidelijke-tekst-doktrine, dan is het niet aanvaardbaar dat men aan de wettekst een betekenis zou geven, die er niet aan gegeven is door de wetgever.
117. De meeste auteurs, die zich bewust zijn van deze problematiek van de evolutie van de taal, gaan daarom uit van het historisch taalgebruik

-
- (1) Heck wijst op de ernstige vergissingen die ontstaan zijn door het feit dat men eertijds regelmatig Latijnse geschriften uit de middeleeuwen niet las in het licht van het middeleeuwse Latijn, maar volgens de regels van het klassieke Latijn (HECK, P., Gesetzesauslegung und Interessenjurisprudenz, blz. 58).
- (2) "Loin d'avoir des contenus significatifs, univoques, fixés une fois pour toujours et valables pour un unique emploi, les mots sont variables et, comme tels, aptes à refléter la réalité dynamique et changeante". (SLAMA-CAZACU, o.c., blz. 139-140). In dezelfde zin: KALINOWSKI, G., Introduction à la logique juridique, blz. 54.

van de wetgever(1): de wetteksten moeten gelezen worden in het licht van het taalgebruik ten tijde van de totstandkoming van de wet. In de regel zal dit taalgebruik geen betekenisverschuiving hebben ondergaan en zal de aktuele betekenis samenvallen met de historische betekenis. Het volstaat echter dat een dergelijke betekenisverschuiving kan voorkomen om te kunnen stellen dat ook "duidelijke" teksten geïnterpreteerd moeten worden. Immers, in die gevallen blijkt de "duidelijke" ontvangerbetekenis te verschillen van de "duidelijke" zenderbetekenis. De schijnbaar duidelijke betekenis van de wettekst blijkt slechts een misleidende, intuïtieve prima-facie-betekenis te zijn in hoofde van de lezer van deze tekst, die door een historische ontwikkeling van de taal afwijkt van de betekenis die de wetgever indertijd aan die tekst heeft gegeven. Uiteraard stelt dit probleem zich slechts wanneer er effectief een betekenisverschil bestaat, doch om te weten of er al dan niet sprake is van een betekenisverschuiving, moet de lezer de tekst eerst interpreteren, vooraleer te kunnen stellen dat hij "duidelijk" is, m.a.w. dat de ontvangerbetekenis samenvalt met de zenderbetekenis. De lezer moet eerst onderzoeken of er zich al dan niet betekenisontwikkelingen hebben voorgedaan t.a.v. bepaalde woorden van de wettekst. In geen geval kan hij dit onderzoek a priori uitsluiten op grond van de overweging dat de tekst "duidelijk" zou zijn en bijgevolg geen mogelijkheid zou laten tot interpretatie.

118. Wanneer uitsluitend rekening wordt gehouden met het historisch taalgebruik van de wetgever, kan dit ook weer problemen met zich mee brengen. Vooral wanneer thans onder een bepaald woord sommige zaken worden begrepen die nog niet bestonden ten tijde van de totstandkoming van de wet en bijgevolg evenmin in het taalgebruik onder een of ander woord begrepen werden.

-
- (1) "On aura soin de situer la loi analysée dans le langage écrit et parlé à l'époque où elle a été promulguée." (BEKAERT, H., Introduction à l'étude du droit, blz. 223) Zie verder: POLAK, J.M., Het "gewone spraakgebruik" bij de uitlegging van wetten, N.J.B., 1948, 183; RODIG, J., Die Theorie des gerichtlichen Erkenntnisverfahrens, blz. 282-283; CROSS, R., Statutory Interpretation, blz. 45-48, en de aldaar geciteerde rechtspraak.

Zo werd de vraag gesteld of het woord "telegraaf" in een wettekst van 1869 ook het begrip "telefoon" kon dekken in 1880 (1), of een "fiets" in 1912 kan gebracht worden onder het woord "waggen" in een wettekst van 1836 (2), of ondoorzichtige glasblokken beschouwd moeten worden als "vaststaand glasraam" voor de toepassing van artikel 675 B.W. (3), of betonplaten een "muur" vormen in de zin van de artikelen 653 tot 665 B.W. (4)

Stelt men zich louter op het standpunt van het historisch taalgebruik, dan loopt men het risico zowel de algemene bedoeling van de wetgever te miskennen, als maatschappelijk onfunktionele beslissingen te treffen.

119. Om dit euvel te ondervangen is er voorgesteld geworden de technisch-juridische uitdrukkingen in het licht van het historisch taalgebruik te lezen, terwijl de andere woorden, waarvan de betekenis door de wetgever niet in een bepaalde zin gefixeerd werd, naar het hedendaags taalgebruik zouden moeten worden uitgelegd. (5) Dit onderscheid is weinig bruikbaar. Hoger werd er reeds op gewezen dat woorden en zinnen door hun gebruik binnen een bepaalde kontekst een welbepaalde betekenis krijgen. Deze betekenis vloeit niet zozeer voort uit de uitdrukkelijke definitie van de woorden, dan wel uit het gebruik binnen een bepaalde kontekst.

-
- (1) Zie de rechtspraak aangehaald in CROSS, R., Statutory Interpretation, blz. 45-46.
(2) Zie de rechtspraak aangehaald in VINOGRADOFF, P., Common-sense in law, blz. 125.
(3) Zie o.m. rb. Brugge, 25 februari 1914, J.J.P., 1916, 107. De problematiek die in dit vonnis ter sprake komt wordt verder uitvoerig behandeld in hoofdstuk 4.2.b.1., bij de bespreking van materiële ontwikkelingen na het totstandkomen van de wet, in het kader van de historische interpretatie. (zie nr. 251 e.v.)
(4) Zie o.m. rb. Kortrijk, 5 maart 1953, R.W., 1953-54, 1815. Voor deze problematiek geldt dezelfde verwijzing als in de vorige voetnoot.
(5) WARLOMONT, R., L'interprétation terminologique dans la doctrine et la jurisprudence, J.T., 1951, 177, voetnoot 5.

Uit een kontekstsituering kan blijken dat de betekenis van het woord, in meerdere of in mindere mate, afwijkt van de "normale" betekenis van het woord binnen een bepaald taalgebruik in een bepaalde periode. Dit heeft voor gevolg dat men de niet uitdrukkelijk door de wetgever gedefinieerde woorden niet als blanco-begrippen mag beschouwen, waarvan de betekenis vreemd is aan de wil van de wetgever en de kontekst van de wet, en die men vrijblijvend zou mogen invullen volgens de "toeval-lige" betekenis die deze begrippen hebben in een ander taalgebruik. De betekenis van woorden en zinnen in wetteksten is kontekstgebonden, en is in het bijzonder normgebonden. Het is vanuit de beoogde maatschappelijke ordening dat de interpretator ook de niet uitdrukkelijk gedefinieerde begrippen kan omschrijven. Bovendien zijn ook de technisch-juridische begrippen vatbaar voor historische ontwikkelingen. Warlomont geeft als voorbeeld het begrip "stedelijk" (urbain) in artikel 687 B.W., dat in het taalgebruik ten tijde van de totstandkoming van het burgerlijk wetboek niet tegengesteld was aan het begrip "landelijk" (rural), zoals dit nu integendeel wel het geval is. (1)

120. Dit alles maakt dat de keuze tussen historisch of hedendaags taalgebruik een vals probleem is. Men dient niet te kiezen tussen de "gebruikelijke" woordbetekenis ten tijde van de totstandkoming van de wet en de hedendaagse "normale" woordbetekenis, men dient enerzijds de woorden en zinnen een betekenis toe te kennen in het licht van hun normatieve kontekst, en anderzijds de destijds beoogde ordening te situeren in de hedendaagse maatschappelijke kontekst. (2)
- Het historisch taalgebruik en het hedendaags taalgebruik (waaronder telkens zowel het technisch-juridisch taalgebruik als de dagelijkse omgangsta(a)l(en) begrepen worden) vormen hierbij een deel van de relevante kontekst voor de interpretatie van de wettekst, doch zeker niet het belangrijkste deel.

-
- (1) WARLOMONT, R., L'interprétation terminologique dans la doctrine et la jurisprudence, J.T., 1951, 177, voetnoot 5.
(2) Voor een verdere uitwerking hiervan, zie verder onder de volgende hoofdstukken, en in het bijzonder hoofdstuk vier en vijf.

121. Tot besluit van deze drie paragrafen over de problematiek van de keuze tussen historisch en aktueel taalgebruik en tussen dagelijkse omgangstaal en technisch-juridisch taalgebruik, kan gesteld worden dat de principes van de duidelijke-tekst-doktrine wel nuttig zijn als praktische regel bij de lektuur van wetteksten om nutteloze opzoekingen en kunstmatige interpretatieproblemen te vermijden, doch niet kunnen gelden als teoretisch gegronde principes aan de hand van dewelke men interpretatieproblemen zou kunnen oplossen. Zolang er geen enkele tegenindicatie te bespeuren valt tegen de interpretatie in het licht van de hedendaagse dagelijkse omgangstaal, en zolang alle partijen over deze betekenis akkoord gaan, ligt het voor de hand dat de rechter geen ingewikkelde opzoekingen moet uitvoeren om na te gaan of deze ontvangerbetekenis inderdaad overeenstemt met de zenderbetekenis. Doch van zodra een interpretatieprobleem wordt opgeworpen kan de rechter zich niet verschuilen achter de "duidelijkheid" van de wettekst in het licht van één of ander "taalgebruik", om te weigeren de tekst te interpreteren.

1.2. De duidelijke-kern-doktrine

122. Naast de duidelijke-tekst-doktrine wordt in de literatuur een doktrine verdedigd, die hier deels bij aansluit, en die men de duidelijke-kern-doktrine kan noemen. Deze duidelijke-kern-doktrine vindt haar oorsprong in een reactie op de onhoudbare konsekventies van de duidelijke-tekst-doktrine, en houdt een meer genuanceerde betekenisestheorie in. Volgens de duidelijke-kern-doktrine heeft elk woord een vaste betekenis-kern en naast deze vaste kern een randzone waarin de betekenis variabel is en waarvan de grenzen vervloeien. (1) De voorstanders van de duidelijke-kern-doktrine zijn er zich dus van bewust dat elk woord in het gebruik betekenisverschuivingen kan ondergaan. De interpretator van een wettekst is volgens hen dan ook enkel gebonden aan de duidelijke kernbetekenis van de woorden, terwijl hij in de randzone over een min of meer grote interpretatievrijheid beschikt.
123. Dat de betekenis van woorden een vaste kern heeft, die geen veranderingen ondergaat in het taalgebruik (behoudens eventueel op lange termijn) kan bezwaarlijk ontkend worden. Deze betekenis wijzigt zich inderdaad

(1) "All words are vague, that is, that their field of reference is indefinite, consisting of a core or central zone and a nebulous outer circle of uncertainty; and that the precise meaning of a word in a specific situation is always a function of the whole unit or entity: the utterance as such, the context and the situation." (ROSS, A., On Law and Justice, blz. 134).

"The colloquial words of a statute have not the fixed and artificial content of scientific symbols; they have a penumbra, a dim fringe, a connotation, for they express an attitude of will, into which it is our duty to penetrate and which we must enforce when we can ascertain it, regardless of imprecision in its expression". (Judge Hand, geciteerd in: COX, A., Judge Learned Hand and the Interpretation of Statutes, Harv.L.R., 1946-1947, 376).

Zie verder: CROSS, R., Statutory Interpretation, blz. 57; SCHOLTEN, P., Algemeen deel, blz. 50; VOGEL, Th., Zur Praxis und Theorie der richterlichen Bindung an das Gesetz im gewaltenteilenden Staat, Berlijn, 1969, blz. 32; ZIPPELIUS, R., Einführung in die juristische Methodenlehre, blz. 55-56; WROBLEWSKI, J., Legal reasoning in legal interpretation, blz. 16; HART, H., The concept of law, Oxford, 1970 (1° uitg. 1961), blz. 122 e.v.; VAN GUNSTEREN, H.R., Recht en taal, het interpretatieprobleem, A.A., 1967, blz. 43; HECK, Ph., Gesetzesauslegung und Interessenjurisprudenz, blz. 66.

niet voortdurend op ingrijpende wijze, maar slechts gedeeltelijk, door nuancerings en aksentverschuivingen. Elk woord in een bepaalde taal bevat een zekere betekenisvastheid, die belet dat het woord in een arbitraire betekenis gebruikt of begrepen wordt. Binnen en door het taalgebruik verwerft elk woord een konventionele kern of fundamentele betekenisinhoud. Deze betekenisinhoud wordt verworven in het kader van een ieders sociale ervaring en is gesteund op een hele reeks vroegere betekenisassociaties die uit deze ervaring voortvloeien. Het vast element in deze reeks associaties vormt de kernbetekenis van het woord. In elk woord kan men dergelijke kernbetekenis terugvinden, waarrond door nuancerings, afleidingen e.d. zich een heel gamma aan betekenissen ontwikkeld heeft. Deze kernbetekenis vormt het bindelement tussen de diverse woordbetekenissen, en geeft een relatieve stabiliteit aan de taal, hetgeen noodzakelijk is voor de onderlinge communicatie en het wederzijds begrip. De ontvanger kan de juiste, konkrete betekenis van een woord achterhalen, enerzijds door zijn voorafgaande kennis van de kernbetekenis van het woord en anderzijds door zijn kennis van de kontekst waarbinnen het woord geschreven of gesproken is geworden. (1)

124. De duidelijke-kern-doktrine stelt dat de interpretator van een wettekst gebonden is door de kernbetekenis van de woorden. Hieronder verstaat men echter niet altijd hetzelfde als de taalkundige kernbetekenis, zoals ze hoger werd geschetst. Men ziet de kernbetekenis soms eerder als de type-betekenis, als de meest gebruikelijke betekenis, als de "zuivere" gevallen waarop het woord in elk geval toepasselijk is. Zo behoort een stoel tot de "kernbetekenis" van het woord "meubilair", terwijl het onzeker is of de vloerbedekking nog als meubilair kan worden beschouwd of niet. (2) Ten aanzien van een stoel is "meubilair" dus een "duidelijk" begrip, doch niet t.a.v. voltapijt.

(1) SLAMA-CAZACU, T., Langage et contexte, blz. 141-142.
(2) CROSS, R., Statutory interpretation, blz. 57.

Hoger werd er op gewezen dat de betekenis van een woord en de "duidelijkheid" van deze betekenis geen intrinsieke elementen zijn van het woord, doch bepaald worden door de kontekst. Men kan dus niet a priori uitmaken welke zaken onder de kernbetekenis van een woord vallen en welke onder de randbetekenis.

De juiste omschrijving van het begrip "kernbetekenis" is echter niet zo relevant voor de interpretatieproblematiek. Er wordt hier dan ook niet verder op ingegaan. Belangrijker is de stelregel van de duidelijke-kern-doktrine dat de interpretator beperkt wordt door de mogelijke betekenissen van een woord. De grens van de betekenis mogelijkheden van een woord vormt de grens van de interpretatiemogelijkheden van dat woord. (1) Deze stelling is in beginsel juist. Zij vergt echter voorafgaandelijk een antwoord op de vraag waar de grens ligt van de betekenis mogelijkheden van een woord. Precies op dit punt neemt de duidelijke-kern-doktrine een te beperkt standpunt in. Ze verwaarloost de mogelijkheid dat een woord in de verschillende "talen" waarin het gebruikt wordt (omgangstalen, technische talen, historisch taalgebruik, enz..) niet alleen verschillende "randbetekenissen" krijgt, maar ook een verschillend kernbetekenis.

125. In het bijzonder echter miskent de duidelijke-kern-doktrine dat binnen een zelfde taal elk woord in bepaalde omstandigheden een betekenis kan krijgen die volledig afwijkt van de kernbetekenis en hiermee zelfs tegenstrijdig kan zijn. (2) Zo heeft een rechter in Oakland in Californië (USA) zich in volgend geval (3) duidelijk laten leiden door de duidelijke-kern-doktrine.

(1) ZIPPELIUS, R., Einführung in die juristische Methodenlehre, blz. 55; LARENZ, K., Methodenlehre der Rechtswissenschaft, blz. 332; ENGISCH, K., Einführung in das juristische Denken, blz. 83; MEIER-HAYOZ, A., Die Bedeutung der Materialien für die Gesetzesanwendung, Schweizerische Juristenzeitung, 1952, 235.
Zie ook, doch in een meer genuanceerde zin: HECK, P., Gesetzesauslegung und Interessenjurisprudenz, blz. 99.
(2) SLAMA-CAZACU, T., Langage et contexte, blz. 143.
(3) Volgens een krantenbericht uit 1976.

Vijf voddenrapers hadden in een vuilnisbak tienduizend dollar gevonden. Volgens de vigerende wetgeving en reglementering "behoort alle afval en vuilnis in de stad toe aan de gemeente". Het stadsbestuur vorderde op deze grond 10.000 dollar van de vijf voddenrapers. De eis werd door de rechtbank afgewezen op grond van de overweging "dat de biljetten van de bank van Amerika in geen enkel geval als "afval" beschouwd kunnen worden". De rechtbank was blijkbaar de mening toegedaan dat "afval" noodzakelijkerwijze slaat op waardeloze zaken, en heeft uit het oog verloren dat in de kontekst van de hoger geciteerde regel niet de waardeeloosheid van de objekten het kernelement uitmaakt om als "afval" beschouwd te worden, maar het feit dat iemand te kennen geeft afstand te doen van een bepaald objekt, bijvoorbeeld door dit objekt te deponeren in een vuilnisbak.

De rechtbank voelde zich verplicht de eis af te wijzen omdat zij zich, ten onrechte, beperkt achtte door de "mogelijke betekenissen" die het begrip "afval" naar haar mening had. Ten onrechte, omdat zij deze mogelijke betekenissen op hun beurt gedetermineerd en beperkt achtte door de kernbetekenis van het woord in de gewone omgangstaal, terwijl in casu uit de kontekst blijkt dat het meest essentiële element in die kernbetekenis uit de omgangstaal m.n. de waardeloosheid van de "afval", voor de toepassing van de hoger vermelde regel volstrekt irrelevant is.

Trouwens, de duidelijke-kern-doktrine legt ook te veel het aksent op woordinterpretatie, geïsoleerd uit zijn tekstuele kontekst. Zoals hoger werd opgemerkt is niet het woord, maar de zin betekeniseenheid, terwijl deze zin op zijn beurt, voor een goed begrip ervan gesitueerd moet worden in de kontekst van de volledige tekst. Precies uit de kontekst blijkt of er interpretatieproblemen en meerdere betekenismogelijkheden bestaan en niet uit een voorafgaande afbakening van betekeniszones (kernbetekenis en randbetekenissen) van een woord.

126. Net zoals de kontekst een "duidelijk" woord "onduidelijk" kan maken en de vaste kernbetekenis van een woord "onvast" kan maken, kan ook omgekeerd een onduidelijke betekenis duidelijk worden en een vage

randbetekenis een vaste inhoud krijgen. De uitdrukking in zijn geheel kan duidelijk zijn ook wanneer sommige woorden, afzonderlijk genomen, minder duidelijk zijn. (1) De kontekst selekteert en elimineert mogelijke betekenissen. Aan de hand van voorbeelden uit het Romeinse recht wijst Vonglis er op dat een wettekst niet dubbelzinnig is omwille van het loutere feit dat hij een dubbelzinnig woord bevat, wanneer men aan de hand van de kontekst zonder mogelijkheid van vergissing de juiste betekenis van de wettekst kan bepalen. Dergelijke teksten zijn slechts dubbelzinnig wanneer men ze enkel vanuit een grammatikaal oogpunt bekijkt en abstraktie maakt van elke juridische kennis. (2) Omgekeerd kan de kontekst een duidelijk woord of een duidelijke tekst "onduidelijk" maken bvb. omwille van de absurde gevolgen van de duidelijke betekenis van de tekst. Deze "onduidelijkheid" volgt uit een situering van de toe te passen wettekst in de juridische (normatieve) kontekst enerzijds en in de materiële kontekst van feiten en maatschappelijke situaties waarop de tekst moet worden toegepast anderzijds. De toepassing van een abstrakte juridische regeling op konkrete feiten kan de betekenis van een wettekst "problematiseren".

Woorden die schijnbaar duidelijk zijn worden toch weer onduidelijk in verband met de voorgelegde feiten (3), doch niet in verband met de feiten op zichzelf, maar met de feiten gezien in het licht van de beoogde juridische ordening. (4) Terecht stelt Fuller dan ook de vraag of het werkelijk mogelijk is een woord in een wettekst adequaat te interpreteren zonder het doel van deze wet te kennen. (5)

-
- (1) Vgl. SLAMA-CAZACU, T., Langage et contexte, blz. 229.
(2) VONGLIS, B., La lettre et l'esprit de la loi, blz. 83; Hierbij kan nog eens verwezen worden naar het begrip "bank" in het voorbeeld dat uitgewerkt werd in deel I, hoofdstuk 1.3., onder nr. 36 e.v.
(3) SCHOLTEN, P., Algemeen deel, blz. 49.
(4) In deze zin ook: GERMANN, O.A., Probleme und Methoden der Rechtsfindung, blz. 104: "Selbst bei 'klarem Wortlaut des Gesetzes' (texte clair) kann man genötigt sein, eine Gesetzesnorm davon abweichend nach ihrem Sinn auszulegen".
(5) FULLER, L., Positivism and Fidelity to Law, Harv. L. R., 1957-58, 664.

De betekenis van een wettekst vloeit immers in eerste instantie voort uit de beoogde (en funktionele) maatschappelijke ordening en niet uit de standaardbetekenis van het woord in het algemeen spraakgebruik.

127. Uiteindelijk verwijst de duidelijke-kern-doktrine evenals de duidelijke-tekst-doktrine naar het "normale taalgebruik", zij het dat de duidelijke-kern-doktrine veel meer oog heeft voor de betekenisrijkdom van de taal. Waar de duidelijke-tekst-doktrine zich bij de wetsinterpretatie laat leiden door de, toevallige, woordbetekenis in een bepaald taalgebruik (aktuele, "beschaafde" omgangstaal, historisch technisch-juridisch taalgebruik enz...), laat de duidelijke-kern-doktrine zich leiden door de, toevallige, mogelijke betekenissen van het woord in dat taalgebruik. In de praktijk steunt de duidelijke-kern-doktrine, op deze verruiming na, op dezelfde, foutieve, vóóronderstellingen als de duidelijke-tekst-doktrine.

Kenschetsend hiervoor is dat men soms heeft voorgehouden dat men de duidelijke betekenis van een wettekst niet mag aanpassen aan gewijzigde maatschappelijke opvattingen, doch enkel voorzover slechts één betekenis mogelijk is, en niet wanneer "de letter der wet het slechts even gedooft". (1) Dit betekent dat de duidelijke-kern-doktrine meer dan de duidelijke-tekst-doktrine oog heeft voor de functionaliteit van het recht en wel rekening houdt met o.m. absurde of onbillijke gevolgen van de toepassing van een wettekst in zijn prima-facie-betekenis. Het laatste criterium blijft echter steeds de mogelijke woordbetekenissen van het woord binnen een kontekst die vreemd is aan de kontekst van de wettekst.

De duidelijke-kern-doktrine biedt de interpretator ruimere interpretatiemogelijkheden, die echter even arbitrair zijn als de "duidelijke" prima-facie-betekenis van een wettekst. De rechter beschikt over een

interpretatievrijheid, die niet in functie staat van de beoogde juridische regeling of van een adequate maatschappelijke ordening, maar die gedetermineerd wordt door elementen, die vreemd zijn aan de wet en aan de juridische kontekst.

(1) Zie de literatuur en de rechtspraak geciteerd in FOCKEMA ANDREAE, J.P., Tien Jaren Rechtspraak van den Hoogen Raad, blz. 49 e.v.; in dezelfde zin: LARENZ, K., Methodenlehre der Rechtswissenschaft, blz. 329-330, met verwijzing naar uitspraken van het Bundesverfassungsgericht; BALLOT-BEAUPRE, Le centenaire du Code Civil, Parijs, 1904, blz. 27.

1.3. Waarde van de grammatikale interpretatie

128. De toepassing van de grammatikale interpretatiemethode betekent in de praktijk doorgaans een afwezigheid van methode. Zelden wordt een wettekst grammatikaal ontleed in functie van de interpretatie van deze tekst.

De "grammatikale interpretatie" blijft in de regel beperkt tot de vaststelling dat de tekst "duidelijk" is en bijgevolg niet hoeft geïnterpreteerd te worden.

In een eerste paragraaf wordt hierna nog eens ingegaan op de waarde van de duidelijke-tekst-doktrine en van de duidelijke-kern-doktrine, terwijl in een tweede paragraaf de mogelijkheden en beperkingen van de grammatikale interpretatie als methode onderzocht zullen worden.

a. Duidelijkheid en onduidelijkheid van een tekst

129. Afgezien van de kritiek die hoger werd uitgebracht op de duidelijke-tekst-doktrine en op de duidelijke-kern-doktrine, blijkt de "duidelijkheid" van teksten in de praktijk bovendien weinig houvast te bieden. Dezelfde teksten worden soms door de ene duidelijk genoemd, terwijl de andere ze onduidelijk acht: "What is clarity to one is obscurity to another." (1)

Bovendien kan een rechter een tekst "duidelijk" noemen wanneer de prima-facie-betekenis tot een resultaat leidt dat naar zijn mening wenselijk, of althans aanvaardbaar is. De "duidelijkheid" van de tekst belet dan elke interpretatie, zodat de rechter een mogelijke tegenstelling tussen de prima-facie-betekenis en de werkelijke zenderbetekenis kan ontwijken, zonder zijn beslissing als het resultaat van een welbepaalde interpretatie te moeten motiveren.

Leidt de prima-facie-betekenis van de wettekst naar de mening van de rechter niet tot een aanvaardbaar resultaat, dan kan hij wijzen op een vergetelheid van de wetgever, op de onbillijke gevolgen van de prima-facie-betekenis van de tekst, of gewoonweg op de "onduidelijkheid" van

(1) MITCHELL, J., Noot, M.L.R., 1952, 219; zie ook de rechtspraak die ontleed wordt in A.L.G., Treble Penalties in Income Tax Law, L.Q.R., 1960, 220.

de tekst. Hij kan dan verwijzen naar een vóóronderstelde rationaliteit van de wetgever, die hem toelaat van de prima-facie-betekenis van de wettekst af te wijken op grond van de overweging dat "de wetgever die bepaalde gevolgen (van de prima-facie-betekenis) toch niet kan gewild hebben". (1)

Eenmaal de tekst als "onduidelijk" is gekwalificeerd kan de rechter verwijzen naar de werkelijke wil van de wetgever, naar het doel van de wet, naar gewijzigde maatschappelijke opvattingen of nieuwe juridische ontwikkelingen, enz...

130. Ook in éénzelfde vonnis kan men deze tegengestelde houdingen aantreffen, waarbij de rechter zich naargelang van het gewenste resultaat al dan niet verschuilt achter de "duidelijkheid" van een wettekst.

Een voorbeeld hiervan is een arrest van de werkrechtshoofdraad van beroep van Antwerpen van 29 november 1963. (2) In dit arrest wordt de basisregel van de duidelijke-tekst-doktrine toegepast, waar gesteld wordt dat "indien de wettekst duidelijk is, geen analogische verklaring moet gezocht worden bij een andere wet over een ander onderwerp". (3) Wanneer het resultaat van de toepassing van een wettekst in zijn prima-facie-betekenis echter minder aanvaardbaar lijkt voor de werkrechtshoofdraad van beroep, is er geen sprake meer van de duidelijkheid van de tekst, die elke interpretatie zou uitsluiten. In hetzelfde arrest wordt immers

(1) Naargelang de soort rationaliteit van de wetgever waarvan men uitgaat kan men tot tegengestelde resultaten komen: Gaat men er van uit dat de wettekst een perfecte vertolking is van de wil van de wetgever, dan kan men de "duidelijke" wettekst zonder enige "interpretatie" toepassen. Wanneer men er echter van uitgaat dat de wetgever geen absurde of onbillijke resultaten kan beoogd hebben, laat deze houding de interpretator toe een interpretatie te geven aan de wettekst tegen de duidelijke bewoordingen van de tekst in (zie in dit verband verder in het besluit onder nr. 325 e.v.).

(2) Werkr. ber. Antwerpen, 29 november 1963, R.W., 1963-64, 1672.

(3) R.W., 1963-64, 1677.

artikel 21 par. 2 van de wet van 18 maart 1950 op de organisatie van het bedrijfsleven (1) geïnterpreteerd, ondanks het feit dat deze tekst voor een doorsnee lezer alleszins een duidelijke prima-facie-betekenis heeft. (2) Aan de hand van de wetsgeschiedenis en met uitvoerige verwijzing naar de parlementaire besprekingen wordt in het arrest vastgesteld dat de woorden "de ondernemingsraad, of, wanneer deze nog niet bestaat" bij vergetelheid van de wetgever in de wet zijn blijven staan. (3) Met deze, nochtans "duidelijke", zinsnede wordt dan ook geen rekening gehouden bij de toepassing van de wet op de konkrete betwisting. De werkrechtshoofden van beroep neemt hier een zeer pragmatische houding aan waarbij volgens de noodzaak hetzelfde interpretatieprincipe nu eens niet en dan weer wel wordt toegepast. Het resultaat van deze interpretatiebenadering is niet noodzakelijk aanvechtbaar: langs andere wegen zou men wellicht tot dezelfde interpretaties gekomen zijn. De door de werkrechtshoofden van beroep gevolgde interpretatiemethode is echter op zijn minst inkonsekvent en is zelfs willekeurig in zoverre ze gesteund is op de duidelijke-tekst-doktrine.

131. De duidelijke-tekst-doktrine biedt de interpretator inderdaad de mogelijkheid om tot de meest willekeurige interpretaties te komen onder

-
- (1) gewijzigd door de wet van 15 juni 1953.
(2) Art. 21 par. 2 bepaalt: "Van de 15 dagen af die het ogenblik voorafgaan waarop de ondernemingsraad of, wanneer deze nog niet bestaat, het bedrijfshoofd, voor de eerste maal, door middel van aanplakking, de datum waarop hij de verkiezing heeft vastgesteld aan de arbeiders heeft bekendgemaakt, en tot de volgende verkiezingen, mag de arbeider die op een kandidatenlijst werd voorgedragen slechts afgedankt worden wegens.."
(3) R.W., 1963-64, 1675.

de schijn van een strikte toepassing van de letter van de wet. (1) Zo bepaalde het verdrag van Utrecht dat de haven van Duinkerke ontmanteld zou worden. Het lag in de bedoeling de Fransen te beletten van daaruit de Schelde met hun vloot te controleren. Lodewijk XIV beval de haven te dichten, doch liet terzelfdertijd een haven van dezelfde omvang bouwen te Mardijk, op nauwelijks 3 km van Duinkerke. (2) Hiermee kon hij door een letterlijke toepassing van de tekst van het verdrag, de verdragsbepaling zelf handig omzeilen. In de literatuur noemt men dit de tegenstelling tussen de letter van de wet en de geest van de wet, m.a.w. de tegenstelling tussen de letterlijke ontvangerbetekenis en de bedoelde zenderbetekenis, de tegenstelling tussen de prima-facie-betekenis en de werkelijke betekenis. De uitdrukkingen "letter van de wet" en "geest van de wet" zijn enigszins misleidend. Ze wekken de indruk dat letter en geest van de wet in de regel samenvallen, behalve wanneer de "letter" op onnauwkeurige of verkeerde wijze de "geest" van de wet, de bedoeling van de wetgever weergeeft.

-
- (1) "Aber gerade deshalb, weil wir in der sens-clair-doctrine eine Grenze erblicken, die den Aktionsradius des Interpretieren beschränkt, ..., haben wir lange Zeit übersehen, dass diese Regel zugleich auch dem Interpretieren als Instrument zu dienen vermag, als ein Schild nämlich, hinter dem er seine wirkliche Motive und Ziele zu verbergen vermag." (CLAUSS, K., Die sens-clair-doctrine als Grenze und Werkzeug, blz. 251). In dezelfde zin: GENY, F., Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif, dl. I, blz. 67.
(2) ADLER, H., The interpretation of treaties, The Law Magazine and Review, 1900; aangehaald door Vander Eycken, P., Méthode positive de l'interprétation juridique, blz. 398. Van der Eycken haalt een hele reeks dergelijke voorbeelden aan.

De betekenisproblematiek is veel complexer. Hoger hebben we gezien dat de "letterlijke" betekenis van een woord of van een zin kan variëren naargelang het taalgebruik (historisch, hedendaags, technisch-juridisch, enz..) en dat bovendien de letterlijke betekenis, de prima-facie-betekenis van een wettekst niet enkel getoetst moet worden aan de oorspronkelijke zenderbetekenis, de betekenis die de wetgever met de woorden verbonden heeft, maar ook aan aktuele gegevens, die de betekenis van de tekst leiden in de richting van een zinvolle betekenis, met het oog op een adekwate, hedendaagse maatschappelijke ordening.

132. De hoger aangestipte pragmatische houding van sommige rechtspraak t.a.v. de interpretatieproblematiek vindt men ook terug bij het hof van cassatie. Uit de bespreking van de duidelijke-tekst-doktrine is gebleken dat het hof van cassatie de beginselen van de duidelijke-tekst-doktrine in principe wel aanvaardt, doch niet alle premissen en alle gevolgen ervan. Het hof heeft herhaaldelijk gestatuteerd dat duidelijke wetteksten niet vatbaar zijn voor interpretatie (1) en dat men de bewoordingen van een wettekst steeds moet lezen in de betekenis, die ze hebben in het gewone taalgebruik, tenzij de wetgever zelf aan de woorden uitdrukkelijk een andere omschrijving heeft gegeven. (2) In de praktijk verworpt het hof echter de regel dat de wettelijke woorddefinities voor alle wetteksten gelden waarin de wetgever dat woord gebruikt. (3) Het hof houdt eveneens rekening met de mogelijkheid dat de wetgever bij de formulering van de wettekst een onnauwkeurigheid of een vergissing kan hebben begaan, en corrigeert in voorkomend geval "duidelijke" teksten. (4) Het hof heeft zelfs geponeerd dat het verkieslijker is uit te gaan van een onnauwkeurigheid van de wetgever dan aan de wettekst

(1) Zie hoger op blz. 77, voetnoot 1.

(2) Zie hoger op blz. 86, voetnoot 2, en op blz. 106, voetnoot 1.

(3) Zie hoger nr. 114 en op blz. 88, voetnoot 4.

(4) Zie hoger op blz. 92, voetnoten 2 en 3.

een arbitraire betekenis toe te kennen. (1)

Dit betekent dat in de praktijk van de Belgische rechtspraak de duidelijke-tekst-doktrine slechts een beperkte toepassing krijgt, ondanks het feit dat de basisbeginselen ervan algemeen en uitdrukkelijk aanvaard zijn geworden door de rechtspraak. (2)

De praktijk voelt duidelijk de gebreken aan van de duidelijke-tekst-doktrine, doch lijkt er naar buiten uit niet te willen van afwijken omwille van de rechtszekerheid. De hoger uitgevoerde analyse van de duidelijke-tekst-doktrine heeft echter uitgewezen dat de duidelijke-tekst-doktrine op een hele reeks verkeerde vóóronderstellingen steunt en bovendien de rechtszekerheid niet dient maar ze eerder verstoort. De duidelijke-tekst-doktrine is dan ook niet verdedigbaar als theoretisch uitgangspunt voor de interpretatie van wetteksten. Ook de duidelijke-kern-doktrine vormt geen voldoende basis in zoverre ze slechts een nuancering inhoudt van de duidelijke-tekst-doktrine. Inzoverre ze echter wijst op de rijkdom van de taal en op de mogelijke betekenisverschakelingen van eenzelfde woord, verwijst ze onvermijdelijk naar een ruimere kontekst, in het licht waarvan men de precieze betekenis van het woord kan omschrijven. Deze kontekst wordt besproken in de volgende hoofdstukken.

b. De grammatikale interpretatie als methode

133. Hoe rijk ze ook moge zijn, elke taal is beperkt als middel om een gedachte uit te drukken. Ook de rechtstaal, in casu de taal van de wetgever, is noch volledig, noch volkomen duidelijk. Opdat de rechtstaal een exacte taal zou zijn aan de volgende twee voorwaarden voldaan moeten zijn (3):

(1) Zie hoger nr. 100.

(2) Reeds Van Dievoet stelde in 1943 vast dat de duidelijke-tekst-doktrine in de Belgische rechtspraak nooit letterlijk toegepast is geworden (VAN DIEVOET, E., Het burgerlijk recht in België en in Nederland van 1800 tot 1940, blz. 343)

(3) ZIPPELIUS, R., Einführung in die juristische Methodenlehre, blz. 122.

- de rechtstaal zou een exacte semantiek moeten hebben, d.w.z. een precieze bepaling van de betekenis van elk woord dat in de wet voorkomt, en
- binnen de rechtstaal moet de mogelijkheid bestaan om formeel logische bewerkingen uit te voeren op juridische uitspraken.

Aan geen van beide voorwaarden is echter voldaan. De wetgever wordt dus noodgedwongen beperkt door de moeilijkheden, onduidelijkheden, onzekerheden en leemten, die inherent zijn aan de omgangstalen. (1) Dus ook wanneer er geen betekenisverschil is t.a.v. bepaalde woorden en zinnen tussen de taal van de wetgever en de taal van de normontvangers, wanneer er geen fout geslopen is in de formulering van de wettekst, en de tekst in zijn prima-facie-betekenis niet leidt tot absurde of onbillijke gevolgen, kunnen de wettekst of bepaalde woorden in de tekst onduidelijk zijn.

134. Wanneer de bedoeling van de wetgever niet uitdrukkelijk blijkt uit andere wetteksten of uit de voorbereidende werken, kan de grammatikale interpretatie haar nut hebben om de juiste betekenis van de tekst te achterhalen. De kontekst van de zin is trouwens de eerst aangewezen kontekst waarin een woord moet gesitueerd worden. Hoger werd er op gewezen dat niet het woord maar de zin de betekenseenheid is. (2) Dit wil echter niet zeggen dat de woorden afzonderlijk geen betekenis hebben, wel dat de betekenis van de woorden zeer sterk gedetermineerd en gepreciseerd wordt door de kontekst van de zin. Ook de zin zelf kan door zijn structuur onduidelijk zijn, waardoor een grammatikale ontleding van de zin zich opdringt. Uiteraard kan een grammatikale ontleding niet steeds een onduidelijk woord of een onduidelijke zin duidelijk maken. Bovendien hebben we hoger gezien dat deze duidelijkheid op syntactisch niveau geen waarborg biedt voor de uiteindelijke betekenis die door de rechter aan de wettekst zal worden toegekend.

(1) ZIPPELIUS, R., Rechtsnorm und richterliche Entscheidungsfreiheit, J.Z., 1970, 241; RODIG, J., Die Theorie des gerichtlichen Erkenntnisverfahrens, blz. 280-281.

(2) Zie deel I, hfdst. 1.3., nr. 39.

135. Als eventueel voorbereidend stadium in het interpretatieproces kan een grammatikale interpretatie soms nuttig, en zelfs noodzakelijk zijn. Het is dan ook opmerkelijk dat de grammatikale interpretatie nooit als grammatikale methode uitgewerkt is geworden. De rechterlijke motiveringen blijven vrijwel steeds beperkt tot lakonieke uitdrukkingen, zoals: "Uit de wijze waarop de tekst is opgesteld blijkt dat..." (1), of: "Uit de bewoordingen van artikel... blijkt dat....". (2) Het is nochtans mogelijk een methodologie van de grammatikale ontleding van wetteksten op te stellen. Een eerste aanzet hiertoe treffen we aan bij Alf Ross, in zijn werk On Law and Justice. (3) Men kan bijvoorbeeld een onderscheid maken tussen basisbegrippen in de taal, zoals voegwoorden e.d. enerzijds, en substantieven, adjektieven en werkwoorden anderzijds, die heel wat meer onstabiele en variabele

-
- (1) Rb. Brussel, 16 januari 1970, Pas., 1970, III, 83. De rechtbank interpreteerde de tekst van art. 350 par. 2 B.W.: "Volgens de termen van het tweede lid van art. 350 par. 2 B.W. wordt het verzoekschrift tot homologatie van de adoptie ondertekend hetzij door de adoptant of de twee adopterende echtgenoten, hetzij door de geadopteerde of één van de geadopteerden; de vertegenwoordiging is nochtans voorzien voor de geadopteerde die jonger is dan 15 jaar of onbekwaam verklaard is. Uit de wijze waarop deze tekst is opgesteld blijkt dat de persoonlijke handtekening hetzij van de adoptant of van ieder der adopterende echtgenoten, hetzij van de geadopteerde zelf als hij ouder is dan 15 jaar, door de wet vereist wordt".
- (2) Luik, 10 november 1964, Pas., 1964, II, 272: "Il résulte des termes de l'art. 29 du décret du 14 décembre 1810 que la voie de l'appel n'est ouverte qu'à l'avocat censuré, réprimandé, interdit ou rayé du tableau. N'est, dès lors pas recevable l'appel introduit devant la cour d'appel par l'avocat frappé de la sanction disciplinaire de l'avertissement". Het hof stelt zich blijkbaar geen vragen over een eventuele discrepantie tussen het historisch en het hedendaags woordgebruik, alhoewel het dekreet meer dan 150 jaar oud is.
- (3) Londen, 1974, blz. 123-128.

elementen bevatten, en die precies de groei en ontwikkeling van de taal tot uiting laten komen. (1)

Ross gaat echter vooral in op problemen van de zinsstructuur, in het bijzonder de problemen die kunnen rijzen wanneer het voor de lezer niet duidelijk is op welk deel van de hoofdzin een bijzin precies slaat.

De grammatikale interpretatiemethode situeert de te ontleden woorden en zinsdelen in een juridische, tekstuele en expliciete kontekst. Deze kontekst is een zeer toegankelijke en een zeer relevante kontekst. Hij vergt geen opzoekingen in voorbereidende werken of historische teksten en hij vormt alleszins een uitdrukkelijke wilsuiting van de wetgever i.v.m. het te interpreteren tekstgedeelte. Een interpretatie die een woord uit een wettekst isoleert kan geen methodologisch verantwoorde interpretatie zijn. De kontekst van de wettekst zelf is de eerste kontekst die de rechter bij de interpretatie moet betrekken. Het is echter een zeer beperkte kontekst, die slechts duidelijkheid kan brengen op syntactisch niveau en niet kan volstaan om de precieze zenderbetekenis van de tekst te achterhalen en niet kan helpen om bijvoorbeeld een keuze te maken tussen de oorspronkelijke zenderbetekenis en de aktuele zinvollere, maatschappelijk meer funktionele ontvangerbetekenis van de wettekst.

136. Hoe nuttig de grammatikale interpretatie in sommige gevallen ook moge zijn, de resultaten ervan blijven noodzakelijk beperkt tot een beter inzicht in de structuur van de tekst en de verschillende mogelijke betekenissen van de woorden in het kader van deze tekst. Zoals in het eerste deel naar voor is gekomen eist een volledig en adequaat begrip van een bepaalde tekst echter een situering ervan in een ruimere kontekst, en idealiter in de totaalkontekst van de uitdrukking.

(1) SLAMA-CAZACU, T., Langage et contexte, blz.144.

2. Kontekst van de wetgeving: systematische en logische interpretatie

137. Eens men aanneemt dat woorden en zinnen nooit op zichzelf "duidelijk" kunnen zijn, d.w.z. dat men beseft dat onafgezien de duidelijkheid van de prima-facie-betekenis van een tekst, men slechts een definitieve betekenis aan deze tekst kan toekennen door hem te situeren in zijn kontekst, staat men voor het probleem van de afbakening van deze kontekst: dient men naast de tekstuele ook de a-tekstuele kontekst erbij te betrekken? naast de expliciete tevens de impliciete kontekst? en naast de juridische eveneens de niet-juridische kontekst? En ook wanneer men zich beperkt tot de expliciete, juridische, tekstuele kontekst is het de vraag of deze volledig of slechts gedeeltelijk in ongeschouwd moet worden genomen.
138. De kontekst van de wetgeving is voor de interpretatie van een wettekst de meest voor de hand liggende kontekst. Hij is een juridische en tekstuele kontekst, doch hij vormt vooral de meest expliciete kontekst. Deze kontekst omvat een reeks uitdrukkelijke mededelingen van de wetgever, die voor een deel zelfs samen werden geuit met de mededeling die besloten ligt in de te interpreteren tekst. Deze kontekst is hierdoor niet enkel zeer gemakkelijk toegankelijk maar biedt bovendien de meest zekere informatie omtrent de wil van de wetgever. Hij bevat immers enkel teksten die uitdrukkelijk door de wetgevende organen werden aangenomen. Zeker wanneer het gaat om de teksten die de te interpreteren wettekst onmiddellijk omringen vormt de kontekst van de wetgeving de meest voor de hand liggende kontekst voor de interpretatie van wetteksten. Het valt dan ook op dat in de rechtspraak relatief zelden naar deze kontekst verwezen wordt bij de interpretatie van wetteksten. Dit kan wellicht als volgt verklaard worden.

139. Inzoverre de rechter zijn interpretatiecontext beperkt tot de meest nabij gelegen teksten - dit kan zijn, naargelang het geval, de paragraaf waarin de zin of het woord voorkomt, het artikel, het hoofdstuk of de volledige wet - speelt deze context, deels onbewust, reeds een rol bij de toekenning van een prima-facie-betekenis aan de tekst. Deze tekst, die uit zijn context gelicht wellicht onduidelijk zou zijn, lijkt voor de rechter een duidelijke betekenis te hebben, precies omdat hij deze tekst in een bepaalde context leest en deze context de onduidelijkheid wegneemt. (1) In dergelijk geval zal de rechter niet tot een nadere interpretatie overgaan op basis van een "onduidelijke" prima-facie-betekenis, maar zal de contextsituering reeds een determinerende rol spelen bij de toekenning van de prima-facie-betekenis, zodat de rechter niet de indruk heeft een bepaalde interpretatiemethode te hebben aangewend maar schijnbaar een "duidelijke tekst" toepast zonder enige "interpretatie". Inzoverre de rechter beroep moet doen op wetteksten die geen rechtstreeks verband hebben met de te interpreteren tekst, zal hij zo mogelijk gebruik trachten te maken van ander materiaal, dat nauwer verband houdt met die tekst.

In dergelijk geval zal een onderzoek van bijvoorbeeld de voorbereidende werken doorgaans meer helderheid brengen dan een systematische interpretatie, zodat de rechter in zijn motivering geen gewag zal maken van andere wetteksten als interpretatiecontext of er hoogstens zal op wijzen dat het resultaat dat de toepassing van een of meerdere andere interpretatiemethoden heeft opgeleverd bovendien nog bevestigd wordt door een situering van de wettekst in de context van de overige wetgeving.

140. De interpretatie van een wettekst in het licht van de context van de overige wetgeving vergt voorafgaandelijk een afbakening van deze context, een afbakening op twee niveaus:

De interpretator dient eerst de relevante teksten te scheiden van de irrelevante; hij moet het systeem omlijnen waarbinnen hij dan "systematisch" gaat interpreteren. Daarnaast moet hij logische regels vastleggen die binnen dit systeem gelden.

(1) Volgende uitspraak van een Engelse rechter is hiervan een treffend voorbeeld: "It is unreal to proceed as if the court looked first at the provision in dispute without knowing whether it was contained in a Finance Act or a Public Health Act." (Lord SOMERVILL in A.G. v. Prince Ernest Augustus of Hanover, A.C., 1957, blz. 473)

141. Wanneer gesproken wordt over "systematische interpretatie" en over "logische interpretatie" worden met deze termen in feite dezelfde interpretatiebenaderingen aangeduid.

Men kan immers geen logische regelen toepassen zonder eerst een systeem te hebben omlind waarbinnen deze regels gelden, terwijl men anderzijds binnen een geheel van wetteksten geen willekeurige verbanden mag leggen maar hierbij een bepaalde logika moet volgen.

Terloops moet worden opgemerkt dat men in de negentiende eeuw onder "logische interpretatie" iets heel anders begreep: "L'interprétation logique consiste à déterminer le sens de la loi d'après son esprit dans le cas où l'obscurité ne résulte pas de l'équivoque des termes, mais plutôt d'une rédaction mauvaise ou incomplète ou d'une contradiction entre plusieurs dispositions de la même loi." (1) Hetgeen eerder neerkomt op een teleologische interpretatie dan op een systematische interpretatie.

Hierdoor werkt het gebruik van het begrip "logische interpretatie" eerder verwarrend. Trouwens, ook wanneer men deze term aanwendt om de interpretatiemethode aan te wijzen die gebruik maakt van logische redeneringen zoals de analogieredenering, de a fortiori-redenering, de a contrarioredenering e.d., is de kwalifikatie "logische interpretatie" enigszins misleidend. In casu gaat het immers niet om zuivere logische regels en logische redeneringen maar om para-logische gedachtengangen. Geen van deze redeneringen zijn immers logisch dwingend. De benadering die traditioneel als "systematische interpretatie" wordt betiteld steunt anderzijds op redeneringen die niet minder logisch zijn dan diegene die gevolgd worden bij een "logische interpretatie". Het komt dan ook aangewezen voor de benaming "logische interpretatie" uit het rechtsteoretisch vocabularium te schrappen en enkel nog te spreken over "systematische interpretatie". (2)

(1) PANDECTES BELGES, tw. Esprit de la loi, du texte, kol. 781, nr. 6. Zie ook tw. Interprétation des lois, kol. 649, nr. 8: "(L'interprétation logique) fait connaître l'esprit de la loi, les motifs qui ont guidé ses auteurs".

(2) Het zal ook niet toevallig zijn dat de term "logische interpretatie" niet meer voorkomt in het Algemeen Deel van Van Gerven (zie VAN GERVEN, W., Algemeen Deel, blz. 51-61: De interpretatie van wetten). Ook Scholten spreekt over de "logisch-systematische methode" als één enkele interpretatiemethode (SCHOLTEN, P., Algemeen Deel, blz. 64).

142. Onder "systematische interpretatie" moet dan de methode worden begrepen waarbij een wettekst gesitueerd wordt in de kontekst van het geheel of van een deel van de geldende juridische regelen en waarbij op basis van deze kontekst bepaalde konklusies worden getrokken t.a.v. de betekenis van de wettekst. Deze kontekst kan ruimer zijn dan de geschreven wetgeving, vermits een wettekst steeds geïnterpreteerd kan worden in het licht van het volledig rechtssysteem, waarbinnen ook ongeschreven regelen kunnen voorkomen die niet uitgaan van een formele "wetgever". Dit betekent dat deze kontekst deels ook een impliciete en a-tekstuele kontekst kan zijn. Impliciet, omdat sommige regelen zoals bijvoorbeeld algemene rechtsbeginselen, geen expliciete wilsuittingen zijn van de wetgever die de te interpreteren tekst voorafgaan of volgen. A-tekstueel omdat sommige regelen, zoals bijvoorbeeld die van het gewoonterecht ongeschreven zijn. Dit laatste onder het voorbehoud dat alle ongeschreven rechtsregelen in feite steeds op een of andere plaats hun neerslag hebben gevonden in een tekst, zij het in de literatuur, in de rechtspraak of in niet-juridische geschriften. Bij de systematische interpretatie moet tenslotte nog een onderscheid gemaakt worden tussen het "inwendig" systeem en het "uitwendig" systeem van de wetgeving.

Het inwendig systeem bevat de juridische regelen en wetteksten zelf, terwijl het uitwendig systeem de formele indeling ervan omvat in wetboeken, wetten, titels, hoofdstukken, paragrafen, artikelen, enz...

143. Hierna zullen achtereenvolgens behandeld worden: het uitwendig systeem van de wetgeving, het inwendig systeem, en binnen dit laatste, de problematiek van de interne hiërarchie, de verhouding tussen de teksten onderling: tekstniveaus en normniveaus en de invloed van historische ontwikkelingen op de coherentie van het wettengeheel en het rechtssysteem. In een derde paragraaf zal worden ingegaan op de waarde van de diverse (para-)logische regelen die in de rechtspraak worden toegepast. In een vierde paragraaf tenslotte zullen nut, bruikbaarheid en beperkingen van de systematische interpretatie geanalyseerd worden.

2.1. Het "uitwendig" systeem van de wetgeving

144. Het uitwendig systeem van de wetgeving is de structuur die de wetgeving krijgt door de indeling van de wetten in wetboeken, afzonderlijke wetten, titels, hoofdstukken, artikelen en paragrafen en door de benaming van deze wetten en van onderdelen (opschriften, titels e.d.). Uit de plaats die de te interpreteren tekst in die structuur inneemt, en uit de hoofdingen, die boven de tekst prijken, worden bepaalde konklusies getrokken t.a.v. de betekenis van de tekst. Om dergelijke konklusies hieruit te kunnen trekken dient men impliciet uit te gaan van de vóóronderstelling dat deze structuur van de wetgeving rationeel en konsekvent is opgebouwd, hetgeen uiteraard een weerlegbaar vermoeden is, te meer daar bij de parlementaire behandeling minder aandacht wordt besteed aan deze structuur dan aan de tekst zelf van de wet. In de praktijk dient men dan ook op zijn hoede te zijn wanneer men uit opschriften of indelingen gevolgtrekkingen maakt t.a.v. de betekenis van een wettekst, vermits hier nog eerder dan in de wetteksten zelf onvolkomenheden, onnauwkeurigheden of fouten kunnen voorkomen. (1)

De auteurs die het gebruik van het uitwendig systeem van de wetgeving als interpretatiekontekst bespreken menen dan ook aan tot voorzichtig-

(1) "Doch sogar in einer sorgfältig redigierten und in ein übersichtliches System gebrachten Kodifikation wie dem Schweizerischen Zivilgesetzbuch kann, wie sich gezeigt hat, der Auslegung nach dem System des Gesetzes wiederum bestenfalls die Bedeutung von Indizien zukommen, die der Nachprüfung mit sachlich begründeten Argumenten bedürfen. Insbesondere gilt das auch für Schlussfolgerungen aus dem Abschnittstiteln und Randtiteln (Marginalien), die häufig den Inhalt des Abschnittes oder Unterabschnittes bloss unvollkommen oder ungenau bezeichnen". (GERMANN, O.A., Probleme und Methoden der Rechtsfindung, Bern, 1967, blz. 63-64). Vgl. ook nog RÖDIG, J., Die Theorie des gerichtlichen Erkenntnisverfahrens, Berlin, 1973, blz. 285 e.v.

heid en wijzen op de beperkte mogelijkheden die deze interpretatiebena-dering te bieden heeft. (1)

Ook het hof van cassatie blijkt weinig waarde toe te kennen aan het uitwendig systeem van de wetgeving als hulpmiddel bij de interpretatie van de wet. In een arrest van 28 januari 1967 stelt het hof dat de opschriften van wetten en besluiten slechts algemene aanwijzingen inhouden en geen normatieve draagwijdte hebben. (2)

Deze interpretatiemethode wordt trouwens in de praktijk zelden of nooit toegepast.

Toch lijkt de wetgever zorg te besteden aan het uitwendig systeem van de wetgeving.

Bij de wijziging van artikel 428 van het gerechtelijk wetboek door de wet van 2 juli 1975 (3) waarmee de facto de titel "advokaat bij het hof van beroep" werd afgeschaft, heeft de wetgever er zorg voor gedragen dat het opschrift van het hoofdstuk waarin artikel 428 voorkomt aan deze inhoudswijziging werd aangepast. Bij artikel 1 van de wet van 2 juli 1975 werd het opschrift "Advokaten ingeschreven bij de balie bij de hoven van beroep en de rechtbanken" vervangen door de woorden "Algemene bepalingen".

Dit was niet eens een noodzakelijke wijziging, vermits het bestaande opschrift niet onverenigbaar was met de nieuwe tekst van artikel 428. Toch heeft de wetgever het nuttig geacht enerzijds een opschrift te formuleren dat meer adequaat de inhoud van het hoofdstuk dekte en anderzijds het overbodig geworden onderscheid te doen verdwijnen tussen advokaten aan de balie bij de hoven van beroep en advokaten aan de balie bij de rechtbanken.

-
- (1) "L'intitulé des lois n'est pas voté par le pouvoir législatif. Néanmoins, il peut servir d'élément d'interprétation, car le législateur l'accepte implicitement par cela qu'il ne le contredit. Mais il ne peut que servir à l'explication de la loi; il est impuissant à la contrarier ou à la modifier." (PANDECTES BELGES, tw. Interprétation des lois, kol. 652, nr. 25). "Das Argument aus der systematischen Stellung einer Vorschrift im Gesetz, als aus dessen "äusserem System", darf aber nicht überschätzt werden." (LARENZ, K., Methodenlehre der Rechtswissenschaft, blz. 313). In dezelfde zin: CROSS, R., Statutory Interpretation, blz. 107 e.v.; FOCKEMA ANDREAE, J.P., Tien Jaren Rechtspraak van den Hoogen Raad, blz. 104 e.v.
- (2) Cass., 28 juni 1967, Pas., 1967, I, 652.
- (3) W. 2 juli 1975 tot wijziging van artikel 428 van het gerechtelijk wetboek en van het opschrift van de eerste titel van boek III van deel II van dit wetboek, Staatsbl., 17 juli 1975, nr. 137.

2.2. Het "inwendig" systeem van het geheel van de juridische regelen

145. Dat wetteksten in een ruimere kontekst gesitueerd moeten worden om ze adequaat te kunnen interpreteren wordt vrij algemeen aanvaard: "Het ligt voor de hand dat de woorden en zinnen van een wetstekst moeten worden verstaan in verband met andere wetsvoorschriften en deze weer in verband met de rechtsorde in haar geheel." (1) Toch lijken sommige auteurs zelfs deze vrij beperkte kontekstsituering voor te behouden voor de interpretatie van "onduidelijke" teksten. (2) Zij zijn er zich niet van bewust dat ook de betekenis van zinnen met een duidelijke prima-facie-betekenis fundamenteel beïnvloed kan worden door de kontekst. Ook al heeft de betekenis van zinnen een grotere stabiliteit dan de betekenis van woorden, toch heeft deze betekenis op zichzelf nog geen absoluut karakter en is ze volgens de omstandigheden onderhevig aan nuancerings- en betekeniswijzigingen. (3) Dit geldt zelfs voor de betekenis van volledige paragrafen en hoofdstukken. (4)
- Zoals hoger uitvoerig werd betoogd kan de (schijnbare) duidelijkheid

-
- (1) VAN GERVEN, W., Algemeen Deel, blz. 58; LARENZ, K., Methodenlehre der Rechtswissenschaft, blz. 248 en 333; LANGAN, P., Maxwell on Interpretation of Statutes, blz. 58; LLOYD OF HAMPSTEAD, Introduction to Jurisprudence, blz. 737-738; "Gelijk de woorden moeten uitgelegd worden in het verband van de zin, waarin zij zijn gebruikt, moeten de zinnen worden verstaan in het verband der wetsvoorschriften, deze weder in dat der wet en de afzonderlijke wet in dat der rechtsorde in haar geheel". (SCHOLTEN, P., Algemeen Deel, blz. 59).
- (2) Zie bvb. HERBOTS, J., Meertalig rechtswoord, rijkere rechtsvinding, blz. 105; VAN GERVEN, W., o.c., blz. 51, die vooraf aanstipt "dat interpretatie slechts moet geschieden wanneer de betrokken wetstekst op een of ander punt onduidelijk is". STEIN, E., Die Verfassungsrechtlichen Grenzen der Rechtsfortbildung durch die Rechtsprechung., N.J.W., 1964, 1750.
- (3) SLAMA-CAZACU, T., Langage et contexte, blz. 74.
- (4) SLAMA-CAZACU, T., Langage et contexte, blz. 75.

van een tekst in zijn prima-facie-betekenis in geen geval een beletsel vormen voor een nader onderzoek naar de betekenis van deze tekst. Een duidelijke prima-facie-betekenis mag dan ook geen hinderpaal betekenen voor een situering van een wettekst in de kontekst van andere wetteksten, en eventueel van het volledige rechtssysteem.

146. Het is verder ook niet mogelijk a priori de kontekst af te bakenen die voor de interpretatie van alle wetteksten relevant is. Telkens moet in concreto worden nagegaan welke teksten en welke delen van het rechtssysteem relevant zijn om aan de wettekst zijn definitieve betekenis toe te kennen.
- Hier kan bijgevolg enkel worden onderzocht welke verschillende niveaus van teksten en van juridische regelen in dit verband kunnen worden onderscheiden en welke bijzondere problemen hierbij kunnen rijzen.

a. De diverse niveaus binnen het systeem

147. Binnen het rechtssysteem kan men een hiërarchie uittekenen die voor een groot deel de verhouding bepaalt tussen de juridische regelen en wetteksten onderling.
- Deze hiërarchie is voor een deel door het recht zelf gegeven. Wanneer men voor een wettekst staat die geïnterpreteerd moet worden, kan men onmiddellijk de andere wetteksten rangschikken onder één van de volgende drie categorieën: deze wetteksten bevatten hogere normen, gelijke normen of lagere normen.
- Zo vormt voor een wetsartikel de grondwet een kontekst van een hoger niveau, terwijl dekreten, koninklijke en ministeriële besluiten e.d. een kontekst van lager niveau uitmaken.
- Dit onderscheid is niet onbelangrijk, vermits voor de interpretatie van een wettekst deze verschillende niveaus niet alle in dezelfde mate relevant zijn.

In principe zal een tekst of een regel van een hoger niveau de betekenis determineren van een tekst van een lager niveau, en niet omgekeerd. Wanneer men toch wetteksten interpreteert in het licht van teksten van een lager niveau (1) dan wijst dit er op dat de systematische interpretatie niet aangewend wordt om zo nauwkeurig mogelijk de oorspronkelijke bedoeling van de wetgever te achterhalen, doch eerder als een doel op zichzelf, namelijk het bereiken van een maximale coherentie binnen het rechtssysteem. Een dergelijke interpretatiebenadering werd door het hof van cassatie uitdrukkelijk verworpen. (2)

148. In de praktijk treft men echter vooral systematische interpretaties aan waarbij teksten van een zelfde niveau met elkaar in verband gebracht worden. Teksten en regelen van een hoger niveau worden eerder zelden bij de interpretatie van een wettekst betrokken. (3) Wel werd reeds herhaaldelijk in de rechtspraak gesteld dat bij verschillende mogelijke interpretaties van een zelfde wet, men aan die interpretatie de voorkeur dient te geven die het meest in overeenstemming is met de grondwet. (4)

149. Maar ook binnen het geheel van wetteksten van een zelfde niveau kan men verschillende niveaus of deelstructuren onderscheiden. Dit volgens een indeling die steunt op de mate waarin de kontekst verband houdt met de te interpreteren tekst.

Hoe losser dit verband des te minder is deze kontekst relevant voor het

-
- (1) Deze interpretatiewijze treft men aan in de rechtspraak van het Europees Hof van Justitie (zie: VALENTINE, D., The Court of Justice of the European Communities, dl. 1, blz. 373-376), zij het in een beperkte vorm (zie: Europees Hof van Justitie, 8 mei 1974, zaak 183-73, Jurisprudentie van het Hof van Justitie, 1974, 477; zie verder nog: DUMON, F., en VEROUĞSTRAETE, I., De Jurisprudentie van het Hof van Justitie, blz. 105-106).
- (2) Cass., 25 mei 1976, Arr. Cass., 1976, 1060; Pas., 1976, I, 1026; in casu werd in de verbroken beslissing een artikel van het strafwetboek geïnterpreteerd aan de hand van een gemeentelijk politiereglement.
- (3) Deze vorm van systematische interpretatie wordt bijvoorbeeld wel regelmatig toegepast door het Europees Hof van Justitie (zie: DUMON, F., en VEROUĞSTRAETE, I., o.c., blz. 129-130).
- (4) Zie o.m.: Cass., 20 april 1950, Pas., 1950, I, 572; Corr. Brussel, 14 dec. 1973, Pas., 1974, III, 70. Vgl. verder nog: Cass., 20 nov. 1975, Arr. Cass., 1976, 359; Pas., 1976, I, 347.

bepalen van de betekenis van de wettekst. Anderzijds kan een tekst, gesitueerd in een beperkte kontekst, een bepaalde betekenis krijgen, die herzien moet worden wanneer de tekst in een ruimere kontekst gesitueerd wordt. In het eerste deel werd er trouwens op gewezen dat de interpretatiekontekst idealiter steeds de totaaltekst zou moeten zijn.

150. Bij de indeling van de teksten die zich op een zelfde niveau situeren kan men een lijn trekken tussen de teksten die samen met de te interpreteren tekst werden uitgevaardigd en de andere teksten die ofwel vroeger ofwel later werden uitgevaardigd.

De eerste groep kan nu eens een afzonderlijk artikel zijn dan eens een wet of een volledig wetboek, doch telkens gaat het om een geheel dat als een coherente structuur kan worden beschouwd, als een geordende verzameling juridische zinnen (1), omdat zij als één geheel door de wetgever worden uitgevaardigd.

Het gaat dan ook niet op één of meerdere artikelen uit een wet of een wetboek te isoleren en zich te beroepen op een duidelijke prima-facie-betekenis om te weigeren de volledige kontekst van de wet of van het wetboek in acht te nemen.

Zo besliste het hof van beroep te Gent dat de artikelen 538 en 644 B.W. voldoende duidelijk zijn, zodat ze zonder verdere interpretatie kunnen worden toegepast. (2) Het hof verwierp de systematische interpretatie waarop één der procespartijen een andere uitleg van de wet steunde.

In tegenstelling tot de principes die het zelf poneert (3) hield het hof van cassatie zich echter niet aan de "duidelijke" betekenis van de

(1) RODIG, J., Theorie des gerichtlichen Erkenntnisverfahrens, blz. 279. "L'art. 6 du livre préliminaire portait que pour fixer le vrai sens d'une partie de la loi, il faut en combiner et en réunir toutes les dispositions. Cela va de soi car une loi forme un tout. On se ferait une idée fautive de la portée d'un article en l'isolant." (PANDECTES BELGES, tw. Interprétation des lois, kol. 652, nr. 28).

(2) Gent, 10 juli 1943, Pas., 1943, II, 60.

(3) Zie de cassatierechtspraak geciteerd in voetnoot 1 op blz. 77.

artikelen 538 en 644 B.W. Het hof kende aan deze artikelen een betekenis toe, die afwijkt van de prima-facie-betekenis waarin het hof van beroep te Gent deze artikelen had toegepast. Het hof van cassatie kwam tot deze andere betekenis door een situering van deze artikelen in het licht van andere artikelen van het burgerlijk wetboek.

Volgens dit hof weerleggen de artikelen 556 en 563 B.W., samengenomen, de konklusies die men op het eerste gezicht uit de artikelen 538 en 644 B.W. zou kunnen trekken. (1)

Wetteksten die samen werden uitgevaardigd moeten in principe, dit is tot aanwijzing van het tegendeel, beschouwd worden als een coherent geheel. Wanneer men door deze teksten van elkaar te isoleren kunstmatig onzekerheden en antinomieën in de wetgeving creëert, miskent men niet enkel de (vermoedelijke) wil van de wetgever maar doet men tevens afbreuk aan de functionaliteit van het recht. Nochtans moet worden opgemerkt dat dergelijke kontekstsituering op zichzelf nog geen uitkomst biedt voor de interpretatie van een bepaalde tekst.

Wanneer men bij twee teksten van eenzelfde niveau de ene tekst de betekenis van de andere tekst laat domineren dan is deze hiërarchische ondergeschiktheid van de ene tekst t.o.v. de andere geen voorafgaandelijk vaststaand gegeven maar een waardeoordeel van de interpretator. Dit is niet noodzakelijk een louter subjectief inzicht van de interpretator, dit betekent enkel dat de uiteindelijke beslissing van de interpretator noch juridisch noch logisch dwingend volgt uit de kontekstsituering. Op deze problematiek wordt verder ingegaan bij de bespreking van de in de rechtspraak toegepaste para-logische regelen.

(1) "Overwegende dat indien artikelen 538 en 644, alinea 1, van het Burgerlijk Wetboek aan de waterlopen, die noch bevaarbaar noch vlotbaar zijn, niet het karakter toekennen van aanhorigheden van het openbaar domein, uit artikelen 556 tot 563 van hetzelfde wetboek samen genomen nochtans blijkt, dat, naar het oordeel van de wetgever, de bedding van die waterlopen deel uitmaakt van het domein van de Staat wanneer geen strijdige titel bestaat (art. 713 en 714);" (Cass., 2 december 1948, Arr. Verbr., 1948, 605; Pas., 1948, I, 690) In dezelfde zin: Gent, 7 januari 1965, R.W., 1964-65, 1769.

(2) Het Europese Hof van Justitie blijkt expliciet van dit principe uit te gaan (zie de rechtspraak aangehaald in: DUMON, F., en VEROUGSTRAETE, I., De Jurisprudentie van het Hof van Justitie, blz. 136-138).

151. Wanneer men wetteksten in verband gaat brengen met teksten die er niet samen mee zijn uitgevaardigd gaat de systematische interpretatie geleidelijk over van een middel om de wil van de wetgever te achterhalen naar een middel om een optimale coherentie van het rechtssysteem te bereiken als een doel op zichzelf. Men kan immers stellen dat voor een onderzoek naar de concrete bedoeling van de wetgever enkel die teksten een relevante kontekst vormen die samen met de te interpreteren tekst werden uitgevaardigd of waarnaar door de wetgever uitdrukkelijk verwezen wordt. Slechts uit die teksten kan (gedeeltelijk) blijken welke betekenis de wetgever aan de te interpreteren tekst heeft willen toekennen. Enkel deze kontekst is relevant voor het achterhalen van de oorspronkelijke zender-betekenis van een wettekst.

De overige wetteksten en juridische regelen maken weliswaar ook deel uit van de zenderkontekst, voor zover ze van kracht waren bij de totstandkoming van de betrokken wettekst, doch zij vormen een ander soort kontekst, op een verschillend niveau. Deze wetteksten en juridische regelen vormen veeleer een algemene achtergrond, waarbij men er mag van uitgaan dat enkel de algemene principes en basisregelen de wetgever voor ogen stonden bij de uitvaardiging van de wettekst. Het zou immers onrealistisch zijn te menen dat de wetgever bij de uitvaardiging van een wettekst deze voorafgaandelijk vergelijkt met alle bestaande wetteksten en rechtsregelen en deze tegenover elkaar afweegt. (1)

(1) "En effet, une loi n'est jamais une manifestation isolée de l'idée de justice. Dans une législation déterminée, toutes les lois se combinent entre elles, en ce sens qu'elles procèdent de quelques conceptions générales sur la notion du juste, qui sont à la fois la base et le propre d'une civilisation. Ce sont ces principes généraux que le juge doit rechercher. C'est à leur lumière qu'il interprètera une loi dont le sens est douteux, parce que ces principes sont aussi ceux qui guidèrent le législateur." (DE PAGE, H., Traité élémentaire de droit civil Belge, deel 1, blz. 258)

Wanneer een rechter dan een wettekst in een ruime kontekst van juridische regelen situeert dan moet deze interpretatie niet in de eerste plaats, en alleszins niet uitsluitend, beschouwd worden als een onderzoek naar de concrete bedoeling van de wetgever t.a.v. een concrete wettekst, doch eerder als een poging van de rechter om deze wettekst optimaal in het vigerend rechtssysteem in te passen. De rechter interpreteert de wettekst naar het systeem toe, teneinde frikties en anomieën in het rechtssysteem te vermijden met het oog op het behoud van de functionaliteit van het recht. Het recht wordt beschouwd als een organisch geheel. (1)

In deze zin wordt de systematische interpretatiemethode toegepast in de volgende rechtspraak:

152. De rechtbank van eerste aanleg te Brussel interpreteerde art. 344 B.W. in het licht van diverse bepalingen in het privaatrecht:
- "De wetgever heeft op het gebied van het privaatrecht in verschillende gelegenheden gepreciseerd dat een wetsbepaling op het aangenomen kind toepasselijk is.
- In art. 350 B.W. wordt een onderscheid gemaakt tussen kind naar het bloed en geadopteerd kind. Noch de tekst, noch de ratio legis, noch

(1) In deze zin: EGGENS, J., Iets over de verhouding van wet en recht, blz. 10. Vgl. ook nog: "Denn, weit davon entfernt, sich in ihrer ursprünglichen Fassung zu erschöpfen, ist der Sinn der Rechtsnorm mit dem System, dessen integrierenden Bestandteil sie bildet, verwachsen: ihr wohnt eine mit diesem als Rechtsordnung auftretenden System zusammenhängende aktuelle Kraft und Geltung inne." (BETTI, E., Allgemeine Auslegungslehre als Methodik der Geisteswissenschaften, blz. 626-627). Zie verder de omschrijving van de systematische interpretatiemethode in de Oost-duitsse rechtspraak: "Die systematische Auslegungsmethode fördere das Verständnis des Inhalts einer Rechtsnorm aus ihre Stellung im einheitlichen sozialistischen Rechtssystem, aus ihrer Wechselbeziehung als Teil eines Ganzen zu anderen Teilen dieses Ganzen". (PFARR, H., Auslegungstheorie und Auslegungspraxis im Zivil- und Arbeitsrecht der DDR, blz. 42, met verwijzing naar Oost-duitsse rechtsliteratuur.)

de geest van de wet van 10 februari 1958 kunnen aanleiding geven tot een interpretatie volgens dewelke het door een der echtgenoten aangenomen kind de toepassing van art. 344, lid 6, zou genieten". (1)

De rechtbank redeneert dus als volgt: art. 344, lid 6 B.W. is voor twee uitleggingen vatbaar; vermits diverse interpretatiemethoden niet tot een duidelijke keuze leiden, dient men die betekenis aan de tekst toe te kennen die het meest in de lijn ligt van de andere wettelijke bepalingen in verband met de adoptie.

Opmerkelijk is wel dat de rechtbank blijkbaar eerst de algemene bedoeling van de wetgever heeft onderzocht t.a.v. de specifieke wet waarin de wettekst voorkomt (m.n. W. 10 februari 1958) en pas wanneer hieruit geen duidelijk antwoord op de interpretatievraag naar voor kwam zich op een ruime systematische interpretatie heeft gesteund om aan de wettekst de meest systeemfunctionele betekenis toe te kennen.

153. In een vonnis van 2 oktober 1970 interpreteerde de rechtbank van eerste aanleg te Brussel artikel 358 par. 4 B.W. in het licht van het strafrecht en van het burgerlijk recht:

" La protection du nom et son immutabilité étant de principe, assurées qu'elles sont à la fois par la loi pénale et par la prohibition de tout changement volontaire de nom, il importe de réserver l'application de l'art. 358, par. 4, C.C. aux cas qui répondent en tout point à l'intention du législateur, de manière au surplus à ne léser aucun intérêt respectable." (2)

Dergelijke interpretaties waarbij een wettekst gesitueerd wordt in de kontekst van diverse rechtstakken, houden wel het gevaar in dat de interpretator de autonomie van deze rechtstakken gaat miskennen. In het hier aangehaalde vonnis bestaat hiervoor weinig risico vermits er enkel wordt op gewezen dat een bepaald beginsel niet enkel geldt

(1) Rb. Brussel, 21 maart 1964, T.Not., 1964, 154.
(2) Rb. Brussel, 2 oktober 1970, J.T., 1970, 651.

in het burgerlijk recht maar tevens in het strafrecht. Het wordt echter wel delikater wanneer men bijvoorbeeld een burgerrechtelijke bepaling gaat interpreteren in functie van strafrechtelijke teksten. Men moet immers rekening houden met de eigenheid van het strafrecht, waardoor sommige begrippen en bepalingen een andere inhoud krijgen dan dezelfde begrippen en bepalingen in het burgerlijk recht, zoals bijvoorbeeld het onderscheid tussen strafrechtelijke aansprakelijkheid en burgerrechtelijke aansprakelijkheid.

154. Hetzelfde geldt voor de vergelijking tussen teksten uit verschillende rechtstakken, zoals bijvoorbeeld het sociaal recht en het burgerlijk recht.

Een illustratie hiervan vindt men in een vonnis van de vrederechter van Antwerpen, waarin artikel 150 van het organiek koninklijk besluit van 1938 over de gezinsvergoedingen voor niet-loontrekkenden geïnterpreteerd wordt aan de hand van de artikelen 630 e.v. van het burgerlijk wetboek. De vrederechter stond voor de vraag of t.a.v. een gehuwde vrouw sprake is van een "recht van gebruik of verblijf" op het huis waarin zij met haar echtgenoot woont, en waarvan deze laatste uitsluitend eigenaar is. (1)

De vrederechter interpreteerde het begrip "recht van gebruik of verblijf" in art. 150 van het K.B. van 1938 volledig in functie van de betekenis die ditzelfde begrip heeft in het burgerlijk wetboek, zonder nader te onderzoeken of de algemene beginselen van het sociaal zekerheidsrecht, en van het K.B. van 1938 in het bijzonder, niet dermate verschillen van de principes van het burgerlijk recht dat het begrip "recht van gebruik of verblijf" een heel andere betekenis krijgt dan diegene die het begrip heeft in de kontekst van het burgerlijk wetboek. Het hoeft immers geen betoog dat de ideologie van het liberale burgerlijk wetboek, dat ontworpen werd voor de negentiende-eeuwse burgerij en tot op heden grotendeels ongewijzigd is gebleven, fundamenteel verschilt van de ideologie die besloten ligt in het sociaal recht en het sociale zekerheidsrecht, die in hoofdzaak werden uitgebouwd ten behoeve

(1) Vred. Antwerpen, 18 februari 1959, T.Vred., 1960, 98.

van de werknemers in de twintigste eeuw. (1)

Hier kan in het midden gelaten worden of dit onderscheid in casu een betekenisverschil met zich mee brengt voor het begrip "recht van gebruik of verblijf" naargelang het voorkomt in het burgerlijk wetboek of in het koninklijk besluit van 1938 over de gezinsvergoedingen, doch er kan wel op gewezen worden dat een rechter geen systematische interpretatie mag toepassen zonder met deze mogelijkheid rekening te houden. Zoniet loopt de rechter het risico de wil van de wetgever te missen door een wettekst te interpreteren naar het (traditionele) rechtssysteem toe, daar waar de wetgever precies een wijziging aan het systeem heeft willen aanbrengen door het invoeren van een nieuwe regel, van een nieuwe juridische ordening.

Vooraf de historische evolutie van het recht kan een belangrijke invloed uitoefenen op de coherentie van het rechtssysteem. Op deze problematiek wordt in de volgende paragraaf nader ingegaan.

b. Historische evolutie en coherentie van het rechtssysteem

155. Elke systematische interpretatie die een ruimere kontekst in acht neemt dan die van de wet zelf waarin de te interpreteren tekst voorkomt, wordt gekonfronteerd met het probleem van de coherentie tussen in de tijd min of meer ver uiteenliggende wetteksten. Dergelijke inkoherenties zijn onvermijdelijk vermits de wetgever niet steeds elke invloed kan voorzien die een wettekst op andere wetteksten kan uitoefenen. Vooral voor wetteksten die op het eerste gezicht geen rechtstreeks verband met elkaar hebben is dit niet te vermijden. Doch ook binnen duidelijk afgebakende delen van de wetgeving, zoals bijvoorbeeld het burgerlijk wetboek, is de coherentie in de loop der jaren duidelijk zoek geraakt.

(1) Vgl.: "Das freilich ist eine allgemeine Erfahrung, dass die Schulprinzipien eines Kodex und seiner "Eigenwelt" ideologisch noch lange intakt bleiben können, während in Spezialgesetzen längst ein gegenteiliges Prinzip zur Praxis wird." (ESSER, J., Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts, blz. 158).

Delva wijst er op dat aan de vele opeenvolgende fragmentaire hervormingen van dit wetboek een totaalvisie ontbrak waardoor de rechtspolitieke opties zoek zijn geraakt en er een schrijnend gemis aan eenheid is ontstaan. (1)

De interpretator dient dit voor ogen te houden wil hij de systematische interpretatiebenadering op een zinvolle wijze toepassen.

Wanneer immers de systematische interpretatiemethode wordt toegepast met het oog op een interpretatie van de wettekst in functie van een zo hecht mogelijke eenheid van het rechtssysteem, kan dit er toe leiden dat onvoldoende rekening gehouden wordt met het historisch element in de structuur en de opbouw van het rechtssysteem.

Wordt er bewust rekening gehouden met een historische evolutie dan wordt de systematische interpretatie meteen ook gedeeltelijk wetshistorische of rechtshistorische interpretatie. (2)

Twee mogelijke situaties kunnen zich voordoen: ofwel wordt een oudere wettekst geïnterpreteerd in het licht van meer recente wetgeving, ofwel wordt een recentere wettekst geïnterpreteerd in functie van oudere wetgeving.

156. Wanneer men nieuwe wetten interpreteert in functie van oude gaat de interpretator impliciet uit van de vooronderstelling dat de wetgever uitdrukkelijk de bedoeling had verder te bouwen op de bestaande wetgeving (in haar geheel). Men veronderstelt dat elke wijziging expliciet door de wetgever geformuleerd wordt, zodanig dat bij gebrek aan uitdrukkelijk afwijkende teksten de oudere wetgeving volledig toepasselijk blijft. Oude en nieuwe wetgeving verhouden zich in deze visie dus als regel en uitzondering. Een dergelijke interpretatie werkt systeembestendigend. De nieuwere wetgeving wordt geïnterpreteerd naar de oudere wetgeving toe, de door de wetgever nieuw ingevoerde regelen die afbreuk doen aan de tot dan toe geldende principes worden beperkend geïnterpreteerd.

(1) DELVA, W., De metamorfose van het Belgisch civielrecht, Thorbecke-colleges 3, Leiden-Zwolle, 1977, blz. 25. Zie ook: BAETEMAN, G., e.a., Het echtscheidingsrecht in België na de hervorming 1974-75, Gent, 1977, blz. 265-266.

(2) Zie voor de historische interpretatie verder onder hoofdstuk 4.

Een voorbeeld van dergelijke interpretatiebenadering is het hoger besproken vonnis van de vrederechter van Antwerpen, waarin een wettekst van 1938 geïnterpreteerd wordt in functie van artikelen uit het burgerlijk wetboek van 1804. (1)

157. In de regel echter worden oudere wetteksten geïnterpreteerd in het licht van meer recente wetten. Door de historische ontwikkeling van het recht ontstaan er diskrepancies en inkoherenties binnen het rechtssysteem. Om de coherentie van het rechtssysteem te herstellen interpreteert men de oudere wetteksten naar de recente wetgeving toe. Men past de oude teksten in het actuele ordeningssysteem in. (2)
- Dit is noodzakelijk wanneer blijkt dat de wetgever bij een wetswijziging

-
- (1) Vred. Antwerpen, 18 februari 1959, T.Vred., 1960, 98, zie hoger onder nr. 154.
- (2) "Lorsque la nouveauté sera assez considérable pour détruire complètement les buts anciens, les prescriptions nouvelles entraîneront même l'abrogation tacite des textes que ces buts inspiraient. Cette façon d'envisager la solidarité des buts et ses conséquences à propos de l'interprétation nous paraît la seule manière d'adapter fidèlement l'interprétation à l'évolution de la réalité". (VANDEREYCKEN, P., Méthode positive de l'interprétation juridique, blz. 207).
- Art. 31, derde lid van de Conventie van Wenen over het verdragsrecht bepaalt dat voor de interpretatie van verdragen o.m. rekening moet worden gehouden met latere akkoorden en latere praktijken. Esser en Larenz geven voorbeelden uit de Duitse rechtspraak waarin oudere teksten aan de actuele wetgeving worden aangepast: ESSER, J., Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts, blz. 180; LARENZ, K., Methodenlehre der Rechtswissenschaft, blz. 327. Voor een toepassing van deze interpretatiebenadering door de school van de Interessenjurisprudenz, zie KALLFASS, W., Die Tübinger Schule der Interessenjurisprudenz, blz. 95-98. Ook in Engeland wordt deze wijze van interpreteren toegepast, doch met grote terughoudendheid: zie LANGAN, P., Maxwell on Interpretation of Statutes, blz. 69-71. Voor de toepassing van deze interpretatiebenadering door het Europese Hof van Justitie, zie: VALENTINE, D., The Court of Justice of the European Communities, blz. 372-373.

bij vergetelheid heeft nagelaten bestaande wetteksten hieraan aan te passen. (1) Deze vorm van systematische interpretatie beoogt in feite niet het achterhalen van de oorspronkelijke zenderbetekenis van de wettekst. Integendeel zelfs. Men kent aan de wettekst een betekenis toe die de regel die in de wettekst besloten ligt zo functioneel mogelijk maakt in het raam van het actuele rechtssysteem, welke ook de oorspronkelijke bedoeling van de wetgever moge geweest zijn. Aan deze beslissing kan de interpretator niet onderuit. De historische ontwikkeling van het recht is een feitelijk gegeven waarmee hij gekonfronteerd wordt. Wanneer hij het rechtssysteem beschouwt als één coherent en functioneel geheel wordt hij er toe genoopt ofwel de hedendaagse wetteksten naar de oudere wetgeving toe te interpreteren, ofwel de oudere wetteksten aan te passen aan de actuele juridische ordening. Alhoewel op het eerste gezicht deze laatste keuze de voorkeur verdient, kan men deze regel niet veralgemenen en moet steeds in concreto de volledige kontekst in acht genomen worden en moeten alle elementen tegen elkaar worden afgewogen. Nieuwe wetten die bijvoorbeeld afbreuk zouden doen aan de rechten van de verdediging zouden beperkend, d.i. naar de oudere wetgeving toe geïnterpreteerd moeten worden. Onder dit voorbehoud kan de hiernavolgende stelling van Emilio Betti onderschreven worden: "Auch hier wird das doppelte Geschäft offenbar, das der Auslegung mit normativer Aufgabe zufällt, nämlich den inneren Zusammenhang der Rechtsordnung aufrechtzuerhalten, sei es

- a) in der Dimension der zeitlichen Abfolge, indem es gilt, Kollisionen und Unstimmigkeiten zwischen vorbestehenden und hinzugekommenen Rechtsnormen zu vermeiden, sei es

-
- (1) Zie voor voorbeelden uit de rechtspraak hoger onder nr. 99. Zie ook nog MURRAY, D., When is a Repeal not a Repeal?, M.L.R., 1953, 58, die er op wijst dat nieuwe wetten soms "impliciete wetswijzigingen" inhouden.

- b) in der Dimension des gleichzeitigen Nebeneinanderseins, insoweit es darauf ankommt, die Kollision der Rechtsordnung, zu deren Standpunkt sich der Interpret (als Richter) zu stellen hat, mit der Normierung anderer Rechtsordnungen (völkerrechtlicher, staatlicher oder anderer Natur und Eigenart), auf die sie verweist, zu vermeiden.

Das Streben einer Anpassung und Angleichung bzw. einer Harmonisierung spiegelt auf diesem Feld die Forderung des hermeneutischen Kanons der Ganzheit wider. Dieses Streben ist eine grundsätzliche Gegebenheit, von der die Fachjuristen nicht die geringste Ahnung zu haben scheinen". (1)

(1) BETTI, E., Allgemeine Auslegungslehre als Methodik der Geisteswissenschaften, blz. 635-636.
Vgl.: "The judge should make it his constant aim to rejuvenate the old laws on the model of the new." (SCHMIDT, F., Construction of Statutes, S.S.L., 1957, 196).

2.3. Logische regelen binnen het rechtssysteem

158. Na de afbakening van de kontekst, de omlijning van het "systeem" waarbinnen de wettekst gesitueerd wordt, dient de interpretator een logische structuur in dit systeem aan te brengen om vanuit het rechtssysteem bepaalde gevolgen te kunnen trekken m.b.t. de betekenis van de wettekst. Voor een deel kan de interpretator steunen op een vastliggende juridische hiërarchie: grondwet, wetten, dekretten, koninklijke besluiten, ministeriële besluiten, enz.. Hoger werd er echter op gewezen dat de systematische interpretatie doorgaans wordt toegepast op wetteksten die zich op een zelfde niveau situeren in de "wetshiërarchie". Wanneer de interpretator op deze teksten een analogieredenering, een a fortiori-redenering, enz.. wil toepassen moet hij zelf een hiërarchie aanbrengen binnen die wetteksten. Hij moet bijvoorbeeld bepalen welke regels de algemene principes vormen en welke regels de uitzondering. Op basis van deze hiërarchische structuur van het afgebakende systeem kunnen dan met behulp van logische regelen uit sommige wetteksten konklusies worden getrokken t.a.v. de betekenis van een andere wettekst. Zoals verder zal blijken gaat het in de praktijk niet om dwingende logische regelen maar om niet-dwingende para-logische regelen. (1)

Achtereenvolgens zullen worden besproken:

- de regel volgens dewelke uitzonderingsbepalingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden
- de a fortiori en de a contrario redeneringen
- de analogieredenering en de rechtsverfijning

(1) Dit wordt in de literatuur meestal erkend. Zie bv.: ROSS, A., On Law and Justice, blz. 134; PFARR, H., Auslegungstheorie und Auslegungspraxis im Zivil- und Arbeitsrecht der DDR, blz. 46; SCHMIDT, F., Construction of Statutes, S.S.L., 1957, 195; SCHOLTEN, P., Algemeen Deel, blz. 61; STONE, J., Legal system and Lawyers' reasonings, blz. 215.

a. Beperkende interpretatie van uitzonderingen

159. Een regel die in de Belgische rechtspraak frekwent wordt toegepast is het beginsel dat uitzonderingsbepalingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden. (1)

De toepassing van dit beginsel vereist echter een voorafgaande interpretatie waarbij de ene regel als uitzondering gekwalificeerd wordt, en de andere als algemene regel. Bij uitzondering op uitzondering krijgt men een piramidaal hiërarchische opbouw van de rechtsregelen, waarbij wordt uitgegaan van de vóóronderstelling dat de wetgever elke uitzondering ziet als een beperkte uitzondering op de meer algemene regel, tenzij het in de wet zelf uitdrukkelijk anders bepaald wordt. Zo "bewijst" volgens het hof van cassatie het stilzwijgen van de wetgever, zowel in de wet zelf als in de voorbereidende werken, dat "het gemeen recht van toepassing blijft". (2)

Een nieuwe regel die afbreuk doet aan de tot dan toe heersende principes kan naast een uitzondering echter ook een nieuwe algemene regel zijn. Ook wanneer de nieuwe wettekst niet in algemene bewoordingen

gesteld is kan de interpretator hem nog beschouwen als de uiting van een nieuw algemeen beginsel (1) en niet als een uitzondering op de bestaande regel. Hiervoor kan hij trouwens steun zoeken in een andere "logische" regel: lex specialis derogat lege generali: de uitzondering primeert op de algemene regel. Dit kan geargumenteed worden door er op te wijzen dat de algemene regel zich op een abstrakter niveau situeert dan de "uitsonderingsregel" en daardoor minder aangepast is aan de specifieke situatie die door de "uitsonderingsregel" geregeld wordt. Dit is trouwens de reden waarom een nieuwe algemene wet niet automatisch een bestaande specifieke wettelijke bepaling opheft.

160. Om met zekerheid te kunnen stellen dat een bepaalde regel een uitzondering vormt en dat deze regel bovendien om deze reden beperkend geïnterpreteerd moet worden, moet dit blijken uit elementen die rechtstreeks verband houden met deze tekst zelf, in het bijzonder uit de bedoeling van de wetgever m.b.t. deze tekst en niet enkel uit de bedoeling van de wetgever m.b.t. andere teksten waaraan door deze regel precies afbreuk wordt gedaan. De regel dat uitzonderingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden is een typevoorbeeld van een systeembestendige interpretatiebenadering.

In het hoger besproken vonnis van de vrederechter van Antwerpen d.d. 18 februari 1959 waarin artikel 150 van het K.B. van 1938 over de gezinsvergoedingen geïnterpreteerd wordt, gaat de rechter zelfs zo ver het burgerlijk recht als de regel, als het "gemeen recht" te beschouwen en het sociaal recht als uitzondering (2), waardoor dan automatisch de sociaalrechtelijke bepalingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden. In een dergelijke benadering wordt het recht beschouwd als een logisch monistisch systeem. (3) Dit is niet noodzakelijk een gesloten systeem,

(1) Cass., 1 april 1976, Arr. Cass., 1976, 890; Cass., 6 juli 1933, Pas., 1933, I, 287; Cass., 28 juni 1950, R.W., 1950-51, 710-711; Corr. Mechelen, 17 juni 1948, J.P.A., 1949, 149-150; Vred. Edingen, 20 juni 1960, J.T., 1960, 379; Vred. Antwerpen, 18 febr. 1959, T. Vred., 1960, 98; Rb. Brussel, 2 okt. 1970, J.T., 1970, 651. Vred. Maaseik, 2 febr. 1973, R.W., 1973-74, 1285; Hrd. Tongeren, 3 april 1978, B.R.H., 1979, 164. Dit is het argument ab exceptione ad regulam (zie hierover SPRUYT, M.-H., Introduction à la dialectique légale, Brussel, 1814, blz. 48-52). Vgl. ook nog BATIFFOL, H., Questions de l'interprétation juridique, Arch. Phil. Dr. 1972, blz. 20; en zeer uitvoerig: VANDER EYCKEN, P., Méthode positive de l'interprétation juridique, Brussel, 1907, blz. 277-302. Ook in de Nederlandse rechtspraak heeft deze benadering veel succes (zie: POLAK, J.M., Theorie en praktijk der rechtsvinding, blz. 35-36), evenals in de rechtspraak van het Europees Hof van Justitie (zie: DUMON, F., en VEROUGSTRAETE, I., De Jurisprudentie van het Hof van Justitie, blz. 123-126).

In Engeland wordt de Common Law als regel beschouwd en Statute Law als uitzondering, wat tot een beperkende interpretatie van de wetgeving, d.i. de Statute Law, leidt (zie: PATON, G., A Textbook of Jurisprudence, blz. 219).

(2) Cass., 6 juli 1933, Pas., 1933, I, 287.

(1) "Es liegt je am Interpretieren, ob er das Einzelne als Sonderfall oder als Durchbruch eines allgemeinen Prinzips ansehen will." (ESSER, J., Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts, BZ. 167).

(2) Vred. Antwerpen, 18 febr. 1959, T. Vred., 1960, 98.

(3) Zie in dit verband: STONE, J., Legal system and lawyers' reasonings, blz. 47.

maar wel een strak opgebouwde hiërarchische structuur, waarin elke rechtsregel zijn plaats heeft en waarin met zo weinig mogelijk regels en begrippen een zo uitgebreid mogelijke juridische ordening wordt uitgewerkt. (1) Hierbij worden alle juridische regels logisch met elkaar in verband gebracht, ofwel door ze tot dezelfde basisregelen terug te voeren, ofwel door de ene regel hiërarchisch ondergeschikt te maken aan de andere.

Deze benadering miskent de mogelijkheid dat diverse rechtsregels en rechtskonstrukties, die een toepassing bevatten van principes die op zich tegenstrijdig zijn, toch naast elkaar kunnen gelden, voorzover ze verschillende materies en verschillende feitelijke situaties ordenen.

161. Of een "uitzonderingsregel" beperkend geïnterpreteerd moet worden kan slechts blijken wanneer men de ratio legis van deze regel in ogenschouwing neemt en wanneer men onderzoekt welke waarden door de twee tegenstrijdige regels beschermd worden, om dan vanuit de totale kontekst na te gaan welke van deze waarden de doorslag moet krijgen in de konkrete situatie die aan de beoordeling van de rechter voorligt.
- In sommige gevallen beschermt de "algemene regel" een fundamentele waarde, waaraan zonder gegronde reden geen afbreuk mag worden gedaan. Deze regel is dan effectief een algemene regel, terwijl de uitzonderingsbepalingen inderdaad uitzonderingen zijn in de volledige zin van het woord. Deze uitzonderingen moeten bijgevolg beperkend geïnterpreteerd worden, niet door het loutere feit dat het om uitzonderingsgevallen gaat, maar omwille van het fundamenteel belang van de waarde die door de algemene regel beschermd wordt en waaraan zij afbreuk doen.

(1) "was die Jurisprudenz mit den gegebenen Mitteln und Begriffen zu Wege bringen kann, dafür soll sie keine neue schaffen." (VON JEHRING, R., Vom Geist des römischen Rechts, deel III, 1, Leipzig, 1877, blz. 236)

Doch ook hier kan de uitzonderingsregel precies de bescherming beogen van een andere fundamentele waarde (1), in welk geval men ook niet meer kan redeneren op basis van regel en uitzondering, maar deze waarden vanuit een andere gezichtshoek tegenover elkaar moet afwegen. Hoe dit precies kan of moet gebeuren wordt voorlopig in het midden gelaten. Het gaat er hier enkel om er op te wijzen dat de regel dat uitzonderingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden niet kan gelden als algemene interpretatieregel en bovendien dat de toepassing van deze regel op praktische moeilijkheden stuit bij de omschrijving van wat als regel moet worden beschouwd en wat als uitzondering.

162. In de rechtspraak echter wordt de beperkende interpretatie van uitzonderingen duidelijk als een absolute interpretatieregel beschouwd, zoals blijkt uit de volgende rechterlijke overwegingen:
- "Aangezien het recht van afstand een voorrecht is eigen aan de eigenaar van het schip en alleen de burgerlijke verantwoordelijkheid van de eigenaar van het schip beperkt, dat dit voorrecht een afwijking is van het gemeen recht en derhalve in enge zin moet toegepast worden, 't is te zeggen, alleen in de gevallen voorzien door art. 46 van de Zeevaartwet, en ten voordele van de eigenaar van het schip. (2)"
- In casu beriep de kapitein van het schip zich op het recht van afstand, waarbij hij zich vermoedelijk steunde, of althans had kunnen steunen, op een analogieredenering in de volgende zin.

(1) In een noot in de *Modern Law Review* geeft Coutts voorbeelden uit de rechtspraak waarin een Noordierse wettekst eng geïnterpreteerd wordt omdat hij afbreuk doet aan persoonlijke rechten en vrijheden. Uit de voorbereidende werken blijkt echter dat dit precies de bedoeling van de wetgever was geweest met het oog op de bescherming van de openbare orde (Coutts, J., Noot in: *M.L.R.*, 1937-38, 166).

(2) *Corr. Mechelen*, 17 juni 1948, *J.P.A.*, 1949, 149-150. In dezelfde zin: *Cass.*, 13 jan. 1976, *R.W.*, 1976-77, 1696.

Volgens artikel 47 van de zeevaartwet geldt het recht van afstand, m.a.w. de beperking van aansprakelijkheid, ook voor de eigenaar of medeëigenaar die terzelfdertijd kapitein is van het schip voorzover de schade te wijten is aan een nautische fout van hemzelf of aan een fout van het scheepspersoneel.

Naar analogie kan men stellen dat ook de kapitein, die geen eigenaar is van het schip zich op de aansprakelijkheidsbeperking kan beroepen op voorwaarde dat de schade veroorzaakt werd door een nautische fout of een fout van het scheepspersoneel. Het is immers onbillijk en onlogisch in dergelijke situatie de scheepskapiteins ongelijk te behandelen naargelang zij al dan niet eigenaar of medeëigenaar zijn van hun schip. (1) In casu ging het om een nautische fout van de kapitein. (2)

Deze analogieredenering is niet minder doch ook niet meer logisch dwingend dan de konklusie die de rechtbank trekt uit de regel dat uitzonderingsbepalingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden. De analogieredenering steunt immers op de irrelevantie van het element "eigenaar zijn van het schip". Ze zou bijgevolg verworpen moeten worden wanneer zou blijken dat de wetgever precies een onderscheid heeft willen maken tussen de kapitein-eigenaar en de kapitein-niet-eigenaar m.b.t. de hier besproken aansprakelijkheidsbeperking. Zo dit echter niet het geval is (3) lijkt om diverse

-
- (1) Desgevallend zou men de scheepskapiteins de raad kunnen geven voor een zeer kleine fractie (bijvoorbeeld één honderdduizendste) medeëigenaar te worden van hun schip, hetgeen op een goedkope manier een belangrijke aansprakelijkheidsbeperking met zich zou meebrengen.
 - (2) Zie de noot onder het vonnis (J.P.A., 1949, 150.)
 - (3) Op 21 november 1972 werd door de regering een wetsontwerp ingediend tot wijziging van boek II van het wetboek van koophandel t.a.v. de beperking van de aansprakelijkheid van eigenaars van zeeschepen en binnenvaartuigen (Parl.Besch., Kamer, 1972-73, nr. 448, 1). In de memorie van toelichting wordt een uitbreiding voorgesteld van het voordeel van de aansprakelijkheidsbeperking, o.m. tot de kapitein die geen eigenaar of medeëigenaar is van het schip. Het voorstel gaat zelfs zo ver dat thans voor de kapitein een gunstigere regeling voorzien wordt dan voor de eigenaar. De kapitein, de loods en de leden van de bemanning zouden immers voortaan niet enkel bij een nautische fout maar tevens bij een persoonlijke fout de aansprakelijkheidsbeperking kunnen inroepen.

redenen (1) de analogieredenering, die de aansprakelijkheidsbeperking uitbreidt, logisch dwingender te zijn dan de door de rechtbank gevolgde redenering, die de aansprakelijkheidsbeperking beperkend interpreteert. De beslissing van de rechtbank steunt op een argument dat verkeerdelijk als een logisch dwingend argument wordt opgeworpen en dat bovendien niet eens zo een sterk argument blijkt te zijn.

163. In een arrest van 1 april 1976 bevestigde het hof van cassatie een vonnis in hoger beroep gewezen door de rechtbank van eerste aanleg te Charleroi, waarin gesteld werd dat artikel 11, par. 1, lid 2 van de regels betreffende de handelshuur "van het gemeen recht afwijkt en derhalve strikt moet worden uitgelegd". (2) Het hof verwierp het cassatieberoep van de eisers omdat "niets in de tekst van deze van het gemene recht afwijkende bepaling het mogelijk maakt eraan de extensieve uitlegging te geven die het middel voorstelt". (3) Het hof wijst er bovendien op dat een onderzoek van de voorbereidende werken tot het zelfde besluit voert. Uit dit laatste mag men echter niet afleiden dat een bevestiging door middel van een andere interpretatiebenadering volgens het hof van cassatie noodzakelijk zou zijn om uit deze systematische interpretatie dwingende konklusies te kunnen trekken. Integendeel, het hof van cassatie lijkt de regel dat uitzonderingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden te beschouwen als een absoluut principe.

-
- (1) De omvang van de schadevergoeding die het slachtoffer ontvangt kan bezwaarlijk afhangen van het toevallig element dat de kapitein al of niet eigenaar is van het schip. Bovendien is het onbillijk dat de "rijkere" kapitein, die één of meer schepen bezit, bevoordeligd zou worden t.o.v. de "armere" kapitein, die geen schip in eigendom heeft. Tegenover het argument dat deze interpretatie in casu een benadeling inhoudt voor het slachtoffer, kan men inroepen dat de wetgever zelf dit argument terzijde heeft geschoven door de invoering van artikel 47 van de zeevaartwet.
 - (2) Rb. Charleroi, 16 januari 1975, aangehaald in Cass., 1 april 1976, Arr. Cass., 1976, 890.
 - (3) Cass., 1 april 1976, Arr. Cass., 1976, 890.

164. Gegevens uit de voorbereidende werken kunnen voor het hof niet volstaan om deze regel in een konkreet geval terzijde te schuiven. Dat blijkt uit twee arresten van het hof van cassatie van 14 juni 1945 (1) en van 29 november 1945 (2), waarin artikel 1 van het besluit van de sekretarissen-generaal dd. 24 december 1941 geïnterpreteerd wordt. Dit artikel bepaalt dat de wetgeving op de arbeidsongevallen eveneens toepasselijk wordt op de ongevallen op de weg naar en van het werk. Deze weg moet de "normale" weg zijn en het ongeval moet veroorzaakt zijn door een risico dat eigen is aan deze weg.

In de twee arresten van 1945 gaf het hof van cassatie een enge, beperkende interpretatie van het begrip "risiko eigen aan de normale weg". Het hof oordeelde dat wanneer het ongeval veroorzaakt werd door een fout van de werknemer, dit niet beschouwd kan worden als een risico eigen aan de normale weg. Deze interpretatie wordt bijgetreden door Vauthier, omdat de foutaansprakelijkheid een algemene regel is in het Belgisch recht en een afwijking van het gemeen recht volgens deze auteur noodzakelijkerwijze beperkend geïnterpreteerd moet worden. (3) Nochtans blijkt uit de algemene beschouwingen die het besluit van 1941 voorafgaan dat volgens de bedoeling van de wetgever een fout vanwege de werknemer geen invloed heeft op de toepasselijkheid van de wetgeving op de arbeidsongevallen, tenzij wanneer deze fout geen enkel verband zou hebben met de risico's eigen aan de normale weg naar en van het werk. (4)

(1) Cass., 14 juni 1945, Arr. Verbr., 1945, 170; Pas., 1945, I, 184.

(2) Cass., 29 november 1945, Arr. Verbr., 1945, 254; Pas., 1945, I, 283.

(3) VAUTHIER, M., Noot onder Cass., 14 maart 1946, Rec.jur.dr.adm., 1946, 166.

(4) "Tenslotte, zal de schuld van het slachtoffer het bedrijfshoofd niet vrijstellen als zij niet buiten het met de af te leggen weg verbonden risico valt". (Algemene beschouwingen bij het besluit van 24 dec. 1941 betreffende de vergoeding der schade voortvloeiende uit ongevallen die zich op de weg naar en van het werk voordoen, Staatsbl., 8 jan. 1942, nr. 8; Verzameling van Wetten en besluiten, 1942, blz. 61.)

Uit de hoger geciteerde arresten blijkt impliciet dat het hof van cassatie van het standpunt uitgaat dat de bedoeling van de wetgever zoals ze blijkt uit de voorbereidende werken niet kan opwegen tegen de resultaten van een systematische interpretatie. Deze impliciete stellingname van het hof wordt uitdrukkelijk bijgetreden door Vauthier "car on ne peut considérer comme valant expression d'un impératif légal le commentaire des considérations générales des secrétaires généraux". (1)

Er dient hierbij te worden opgemerkt dat het niet gaat om een interpretatie van een tekst, die volgens de interpretator omwille van zijn duidelijkheid niet meer geïnterpreteerd hoeft te worden. In casu staan we volgens Vauthier wel degelijk voor een onduidelijke tekst. (2)

Dit betekent dat het hof van cassatie in de hier besproken rechtspraak een duidelijke keuze heeft gemaakt tussen twee interpretatiebenaderingen: enerzijds de situering van de wettekst in de kontekst van de wetgeving en het rechtssysteem en anderzijds de situering van de wettekst in de kontekst van de voorbereidende werken.

Het hof opteerde voor de eerste benadering, waardoor het de wettekst, tegen de bedoeling van de wetgever in, systeembestendigend interpreteerde in het licht van het klassieke beginsel van de foutaansprakelijkheid uit het burgerlijk recht.

Dat de bedoeling van de wetgever hierdoor fundamenteel miskend werd, blijkt ten overvloede ook uit het feit dat de wetgever nog in hetzelfde jaar tegen deze rechtspraak reageerde met een interpretatieve wet, waarin bepaald wordt:

"Art. 2. Onder "aan de normalen weg onafscheidelijk verbonden risico" dient verstaan: ieder risico dat eenig verband houdt met de noodzakelijkheid, waarin de arbeider zich bevindt, om zich te verplaatsen ten einde zich naar de hierboven bedoelde plaatsen te begeven en ervan terug te keren.

(1) VAUTHIER, M., o.c., 166.

(2) VAUTHIER, M., o.c., 168.

De fout die geen enkel verband houdt met den af te leggen weg wordt in het risico niet begrepen". (1)

In de voordracht aan de regent, die aan de besluitwet van 13 december 1945 voorafgaat wordt de interpretatiebenadering van het hof van cassatie trouwens impliciet, zij het erg duidelijk, veroordeeld:

" Het besluit dd. 24 December 1941 had reeds zulke draagwijdte: de algemeene beschouwingen die dit besluit voorafgingen, luidden als volgt: "De schuld van het slachtoffer zal het bedrijfshoofd niet vrijstellen, als zij niet buiten het met den af te leggen weg verbonden risico valt". Desniettegenstaande zijn zekere vonnissen die daaromtrent geveld werden, te restrictief geweest en een verklarende bepaling is noodzakelijk geworden: dit maakt het voorwerp uit van het 2° en 9° artikel van onderhavig besluit." (2)

165. Dat de regel dat uitzonderingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden, door de rechters als een dwingend logische regel wordt ervaren, blijkt zelfs uit rechtspraak die de toepassing van deze regel de facto afwijst. De volgende redenering van de arbeidsrechtbank te Hasselt is hiervan een kenschetsend voorbeeld:

"De vordering van eiser doet de vraag rijzen of, wanneer de dienstbetrekking van een werknemer in de loop van een jaar een einde neemt, de valorisatie van de dagen bijkomende vakantie impliceert dat de coëfficiënt van het "vakantiegeld einde dienst" wordt verhoogd.

Een feit is zeker: in geen enkele der beschikbare rechtsbronnen wordt zulks uitdrukkelijk gesteld.

In functie van die situatie kan wellicht geredeneerd worden als volgt: wijl de regelingen over het vakantiegeld voor de werkgever die het moet betalen een last zijn en "onera sunt restringenda", moet worden

(1) Art. 2. Besluitwet 13 december 1945, Staatsbl. 16 febr. 1946, nr. 47. Artikel 9 van deze besluitwet bepaalt uitdrukkelijk dat art. 1 van het besluit dd. 24 dec. 1941 verklaard dient te worden overeenkomstig de tekst van dit artikel 2.

(2) Voordracht aan de Regent vóór de besluitwet dd. 13 dec. 1945, Verzameling van Wetten en Besluiten, 1946, blz. 551.

aanvaard dat het stilzwijgen van de teksten impliceert dat de werknemer geen rechten op een aanpassing van de berekeningscoëfficiënten kan laten gelden.

Men kan echter ook de stelling aanhouden dat wijl de teksten geen richtlijn geven de rechter gehouden is te vonnissen bij wijze van vrije rechtsvinding naar de geest van de instelling in het kader waarvan de betwisting ligt. De rechtbank meent zich bij deze laatste theoretische stelling te moeten aansluiten." (1)

De rechtbank doet blijkbaar geen poging om te onderzoeken of aan te tonen dat de regel van de beperkende interpretatie van uitzonderingen in casu niet opgaat, bijvoorbeeld omdat er geen sprake is van uitzondering, ofwel omdat uit de kontekst (bijvoorbeeld uit de voorbereiden de werken) blijkt dat deze "uitzonderingsregel" in de optiek van de wetgever ruim moet worden geïnterpreteerd. Om aan de toepassing van het principe van de beperkende interpretatie van uitzonderingen te ontsnappen ziet de rechtbank zich verplicht er van uit te gaan dat er in casu een leemte in het recht is om op basis hiervan tot een "vrije rechtsvinding" over te gaan.

Rekening gehouden met de terughoudendheid van de rechters om aan "vrije rechtsvinding" te doen, moet de arbeidsrechtbank de systematische interpretatie wel beschouwen als een interpretatiemethode die tot volkomen dwingende konklusies voert, zoniet zou ze eerst gepoogd hebben de vooropgestelde para-logische regel in concreto te weerleggen of minstens getracht hebben met andere interpretatiemethoden tot tegengestelde besluiten te komen.

166. Een laatste voorbeeld uit de rechtspraak toont aan hoe gemakkelijk men logische fouten begaat bij de toepassing van para-logische regelen zoals het principe dat uitzonderingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden.

Het vroeger artikel 355, lid 4 van het burgerlijk wetboek legde aan de rechter een motiveringsverbod op bij de homologatie van een adoptieakte. Volgens de rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen diende deze

(1) Arb. rb. Hasselt, 29 oktober 1973, R.W., 1973-74, 2285.

regel beperkend geïnterpreteerd te worden, omdat artikel 97 van de grondwet aan de rechter een algemene motiveringsverplichting oplegt. (1) Vermits de rechter zijn systematische interpretatie steunt op een regel van een hoger niveau dan de te interpreteren tekst lijkt op het eerste gezicht tegen deze beperkende interpretatie weinig te kunnen worden ingebracht. Bij nader toezien blijkt de redenering van de rechtbank echter niet te kloppen.

Artikel 355, lid 4 B.W. kan in casu niet beschouwd worden als een uitzondering op de algemene motiveringsverplichting die vervaagt ligt in art. 97 G.W.

Art. 355 B.W. bevat een motiveringsverbod, art. 97 G.W. een motiveringsverplichting.

Verbod en verplichting verhouden zich niet tot elkaar als regel en uitzondering.

Het zijn immers geen kontradiktorische begrippen, maar kontraire begrippen.

Bij kontradiktorische begrippen is het ene begrip noodzakelijk waar het andere vals is, en omgekeerd. Bij kontraire begrippen kunnen beide begrippen terzelfdertijd vals zijn, doch niet terzelfdertijd waar. In casu kan men niet terzelfdertijd een verbod en een verplichting tot motivering hebben, het is echter wel mogelijk dat men noch een motiveringsverbod noch een motiveringsverplichting heeft, namelijk wanneer men vrij is om al dan niet te motiveren.

Het begrip dat zich kontradiktorisch verhoudt tegenover "motiveringsverbod" is "motiveringsvrijheid". Tegenover "motiveringsverplichting" staat de vrijheid om niet te motiveren.

Wanneer de wetgever in art. 355 B.W. een motiveringsverbod oplegt gaat het dan ook om iets anders dan om de loutere opheffing van de in de grondwet voorziene motiveringsverplichting voor een bepaalde concrete situatie. Art. 355 B.W. heft de motiveringsverplichting niet enkel op, het legt bovendien een motiveringsverbod op. De grondwettelijke en de burgerrechtelijke regels beschermen beide verschillende, doch niet tegenstrijdige belangen. De grondwettelijke motiveringsverplichting

(1) Rb. Antwerpen, 16 december 1960, R.W., 1964-65, 434.

beschermt grosso modo de rechtsonderhorige tegen rechterlijke willekeur, terwijl het motiveringsverbod van art. 355 B.W. bepaalde private familiale belangen beschermt. Deze belangen zijn beide van een andere orde, zodat zij niet tegenover elkaar gesteld kunnen worden onder de vorm van regel en uitzondering.

Men kan de bescherming van het ene belang ruim interpreteren zonder dat dit enige afbreuk moet doen aan de bescherming van het andere belang. De redenering van de rechtbank, die het motiveringsverbod beperkend interpreteert omdat art. 97 G.W. een algemene motiveringsverplichting oplegt, steunt op de verkeerde premisse dat de motiveringsverplichting van art. 97 G.W. en het motiveringsverbod van art. 355 B.W. zich tegenover elkaar zouden verhouden als regel en uitzondering.

De rechtbank heeft aldus niet enkel een para-logische regel verkeerdlijk beschouwd als een dwingend logische regel, maar bovendien bij de toepassing van deze regel een logische fout begaan.

167. Uit de hier besproken voorbeelden uit de rechtspraak kan besloten worden dat de regel volgens dewelke uitzonderingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden, geenszins een dwingend logische regel is, die de rechter een vaste leidraad kan bieden bij de interpretatie van wetteksten. Deze regel kan slechts geldig worden toegepast wanneer uit de ratio legis of uit andere elementen blijkt dat de "uitzondering" een minder belangrijke juridische waarde beschermt dan de "algemene regel", zodat de "uitzondering" beperkend geïnterpreteerd moet worden, niet omdat ze een uitzondering op een meer algemene regel vormt, maar omdat ze een belang beschermt dat ondergeschikt is aan het belang dat door de "algemene regel" beschermd wordt. (1) Deze belangenafweging laat onvermijdelijk steeds een min of meer grote ruimte voor een persoonlijke appreciatie door de rechter.

(1) De oorsprong van het principe van de beperkende interpretatie van uitzonderingen zou volgens de traditionele opvatting te vinden zijn in het Romeins recht. Deze opvatting strookt echter geenszins met de werkelijkheid. Wel is het zo dat het succes van dit interpretatiebeginsel deels verklaard kan worden doordat men verkeerdelijk gemeend heeft dat het reeds gold in het Romeins recht. Zie in dit verband: BLAGOJEVIC, B., L'interprétation des règles exceptionnelles, in: Eranion in honorem Georgii S. Maridakis, Athene, 1963, dl. 2, blz. 47.

b. A fortiori en a contrario redeneringen

168. Bij een a fortiori redenering past men een wettekst toe op een situatie die niet uitdrukkelijk in de wettekst voorzien is, op grond van de overweging dat de wel voorziene situatie(s) belangrijker is dan de niet voorziene, m.a.w. dat de redenen die aanleiding gaven tot het opstellen van de wettekst in nog grotere mate gelden voor de niet voorziene situatie. De a fortiori redenering doet zich voor in twee modaliteiten: als argument a maiore ad minus (van het meer belangrijke naar het minder belangrijke) en als argument a minore ad maius (van het minder belangrijke naar het meer belangrijke). Het eerste argument heeft zijn neerslag gevonden in het adagium "qui peut le plus peut le moins": wie de bevoegdheid heeft om een onroerend goed te verkopen mag dit goed a fortiori verhuren. Het tweede argument slaat ofwel op de voorwaarden om op een bepaald recht aanspraak te kunnen maken ofwel op een wettekst die negatief geformuleerd is. Zo bepaalt artikel 1189 B.W. dat de schuldenaar van een alternatieve verbintenis van zijn schuld bevrijd is door de levering van één van de twee zaken die in de verbintenis begrepen zijn. Wie beide zaken levert is dus a fortiori van zijn schuld bevrijd. Wanneer men het voorbeeld dat gegeven werd bij het argument a maiore ad minus in negatieve vorm omzet krijgt men een redenering a minore ad maius: wie onbevoegd is om een onroerend goed te verhuren mag het a fortiori niet verkopen.
169. Wanneer een rechter een a fortiori redenering toepast bij de interpretatie van een wettekst gaat hij er van uit dat de wetgever, wanneer hij de te interpreteren regel uitdrukkelijk toepasselijk heeft willen maken op een bepaalde situatie, hij deze regel alleszins toepasselijk heeft geacht op het geval waarover de rechter moet oordelen. Ofwel achtte de wetgever het overbodig dit geval uitdrukkelijk in de wettekst te voorzien, ofwel heeft hij dit geval niet voor ogen gehad bij het stemmen van de wettekst, maar kan er geen twijfel over bestaan dat de

wetgever dit geval in de wettekst zou hebben voorzien zo hij er kon-
kreet aan gedacht zou hebben.

170. Bij een a contrario redenering weigert men een wettekst toe te passen op een bepaalde situatie op grond van de overweging dat de wetgever een of meer andere situaties uitdrukkelijk heeft voorzien, zodat uit een stilzwijgen van de wetgever m.b.t. de niet voorziene situaties kan afgeleid worden dat de wettekst niet toepasselijk is op de konkrete, niet voorziene, situatie. Essentieel voor de eigenlijke a contrario redenering is dat het gaat om een aan de wel voorziene situatie(s) tegengesteld geval. Een voorbeeld hiervan is de volgende overweging van het hof van cassatie in een arrest van 23 september 1971; waarin het a contrario argument wordt toegepast op artikel 591, 7° Ger. W. naar aanleiding van een geschil over de bevoegdheid van de vrederechter:

"Dat overigens uit de beperking in deze laatste bepaling (1) namelijk dat, opdat sommige uitkeringen tot onderhoud in verband met een rechtsvordering tot echtscheiding of tot scheiding van tafel en bed aan de bevoegdheid van de vrederechter worden onttrokken, het nodig is dat over die rechtsvordering geen uitspraak is geveld bij een in kracht van gewijsde gegane beslissing, a contrario dient te worden afgeleid dat voor die waarin een eindbeslissing is gewezen, het beginsel van de bevoegdheid van de vrederechter opnieuw toepassing vindt; Dat het immers niet denkbaar is dat de wetgever de voorwaarde heeft bepaald waaraan de door hem ingestelde beperking was onderworpen, indien hij hetzelfde had willen doen gelden voor de gevallen, die deze zelfde voorwaarde niet vervullen;" (2)

(1) m.n. art. 591, 7° Ger. W.

(2) Cass., 23 sept. 1971, Arr. Cass., 1972, 90.

171. In de praktijk wordt ook wel eens a contrario redenering genoemd het argument waarbij gesteld wordt dat uit een loutere niet vermelding van een geval in een wettekst "a contrario" kan worden afgeleid dat de wet op dit geval niet toepasselijk kan zijn, afgezien van het feit of het om een tegengesteld, dan wel om een analoog geval gaat. Dit is het argument expressio unius est exclusio alterius (door bepaalde elementen uitdrukkelijk te voorzien worden de andere elementen uitgesloten). Wanneer artikel 450 B.W. bepaalt dat de voogd de goederen van de minderjarige niet mag verkopen, noch in huur nemen, tenzij de familieraad de toeziende voogd gemachtigd heeft ze hem in huur te geven, noch de overdracht aannemen van enig recht of enige schuldvordering ten laste van zijn pupil, dan leidt men hieruit af dat de voogd alle andere overeenkomsten met zijn pupil wel mag aangaan. Dergelijke redenering kan niet beschouwd worden als een a contrario redenering, vermits de a contrario redenering niet steunt op de loutere niet vermelding van een bepaald geval, maar vooral op het feit dat het gaat om een geval dat tegengesteld is aan de in de wettekst wel voorziene gevallen. Wanneer art. 450 B.W. enkel spreekt over het kopen of huren van goederen van de minderjarige kan men hier geenszins a contrario uit besluiten dat deze goederen door de voogd bijvoorbeeld wel gepacht zouden mogen worden. Integendeel zal men eerder naar analogie met de huur of zelfs a fortiori konkluderen dat de landpacht eveneens begrepen is onder het verbod van artikel 450 B.W.

172. De a fortiori en de a contrario redenering hebben beide gemeen dat ze een waardeoordeel van de interpretator impliceren t.a.v. de verhouding tussen de in de wettekst wel voorziene gevallen en het konkrete niet voorziene geval. Het is de interpretator die oordeelt of het ene geval belangrijker of minder belangrijk is dan het andere en of het ene geval al dan niet tegengesteld is aan het andere geval.

Bovendien moet het gaan om de belangrijkheid of om een tegenstelling in het kader van de juridische ordening die door de wettekst beoogd wordt.

Zo kan men uit de regel dat dieven moeten worden gestraft niet a contrario afleiden dat alle eerlijke mensen recht hebben op een beloning. Nochtans staan we hier voor duidelijk tegengestelde elementen. (1) Of de tegenstelling, respectievelijk de grotere belangrijkheid, de konklusies rechtvaardigen die de interpretator uit de wettekst haalt, kan men pas vaststellen wanneer men vooraf de wettekst in een ruimere kontekst situeert, waardoor in het bijzonder de ratio legis duidelijk naar voren komt.

Het is dan niet zozeer uit de tekst van de wet dan wel uit de ratio legis dat men besluiten zal trekken t.a.v. de vraag of de niet voorziene situatie al dan niet onder de geïnterpreteerde wettekst begrepen moet worden.

173. De a contrario en de a fortiori redenering zijn dus niet-dwingende para-logische redeneringen, waarvan de sterkte afhangt van de mate waarin de door de interpretator gekwalificeerde belangrijkheid of tegenstelling algemeen aanvaard wordt. Dit betekent dat deze redeneringen in de praktijk slechts een beperkte bruikbaarheid hebben. Ze zullen maar met overtuigingskracht kunnen worden toegepast wanneer de relatie tussen de tegenover elkaar gestelde begrippen duidelijk omschreven is en als dusdanig vastligt. Zo is verkoop belangrijker dan verhuring binnen de kontekst van de juridische bevoegdheden.

Wanneer deze relatie niet in het positieve recht vastligt steunt de redenering in laatste instantie op een waardeoordeel van de interpretator, die zelf oordeelt in welke mate een begrip tegengesteld is aan, of belangrijker is dan een ander begrip.

Bovendien moet de geldigheid van de a contrario en de a fortiori redenering getoetst worden aan de ratio legis van de geïnterpreteerde wettekst en meestal ook nog aan de ratio legis van de andere regels

(1) Deze tegenstelling is een kontraire tegenstelling en geen kontradiktische (vgl. het voorbeeld i.v.m. motiveringsverbod versus motiveringsverplichting, dat hoger besproken werd onder nr. 166).

binnen het rechtssysteem, die bij de interpretatie betrokken worden.

(1)

In het hoger geciteerde cassatiearrest van 23 september 1971 bijvoorbeeld is de a contrario redenering slechts mogelijk vanuit een algemene kennis van de procedureregelen in verband met de bevoegdheid.

Het onderzoek naar de ratio legis van de geïnterpreteerde wettekst brengt echter met zich mee dat aan de systematische interpretatie noodzakelijkerwijze een andere interpretatiebenadering voorafgaat, die bovendien determinerend is voor het resultaat van de interpretatie.

c. Analogie en rechtsverfijning

174. Bij een analogische redenering wordt een wettekst toegepast op een geval dat niet uitdrukkelijk in deze wettekst voorzien wordt, op grond van de overweging dat dit geval op bepaalde essentiële punten overeenkomt met het geval of de gevallen die expliciet in de wettekst besloten liggen. Dit is het argument a pari.
- Bij deze para-logische redenering ligt het waarderingsmoment bij het bepalen van de essentiële gelijkensissen tussen twee gevallen. Net zoals bij de hoger besproken argumenten moet ook hier de gelijkensissen omschreven worden in functie van de ratio legis van de geïnterpreteerde wettekst. Beide gevallen moeten een essentiële gelijkensissen met elkaar vertonen in het licht van de door de wetgever beoogde juridische ordening. In de kontekst van deze juridische ordening dient de interpretator uit te maken welke gelijkensissen of verschilpunten essentieel zijn om te kunnen beslissen of een niet voorzien geval toch onder de wettekst gebracht kan worden. De interpretator staat immers voor een geval dat niet onmiddellijk onder de toepassing van de wettekst valt, in zijn prima facie-betekenis genomen, en dus duidelijke verschilpunten vertoont met de gevallen die wel in de wettekst uitdrukkelijk voorzien zijn. Wanneer de interpretator de wettekst naar analogie toepast op het niet voorziene geval schuift hij dit verschil terzijde en handelt hij alsof het om een identiek geval zou gaan.
- Hij oordeelt dat het onderscheid tussen beide gevallen irrelevant is in het licht van de ratio legis van de toegepaste norm.
- Dit onderzoek naar de ratio legis formuleert men soms als volgt: vanuit een bij de wet geregeld geval stijgt men op naar een algemeen beginsel dat men dan toepast op een niet bij de wet geregeld maar met

(1) Het a contrario argument is als interpretatiebenadering door het Europese Hof van Justitie in een arrest van 29 nov. 1956 zeer sterk generaliseerd geworden: "Een dergelijke argumentatie kan evenwel slechts als een uiterst middel worden aanvaard wanneer geen andere interpretatie deugdelijk blijkt of verenigbaar, hetzij met de tekst of de context, hetzij met het doel waartoe die teksten worden opgesteld." (zaak 8-55, Belgische Steenkoolfederatie t./ Hoge Autoriteit, Publikatieblad van de E.G.K.S. 1957, 31).

Voor een kritiek op de frekwente toepassing van het a contrario argument in het Franse afstammingsrecht, zie: AGOSTINI, E., L'argument a contrario, Recueil Dalloz, 1978, Chronique, XXX, 149-150.

het eerste analoog geacht geval. (1) Deze formulering verwijst echter eerder naar een teleologische interpretatiebenadering, vermits niet vanuit de wettekst zelf geredeneerd wordt, maar vanuit een door de interpretator gekonstrueerd algemeen beginsel.

De interpretator wijzigt op basis van de analogieredenering niet de prima-facie betekenis van de tekst om aan de tekst een ruimere definitieve betekenis toe te kennen, doch de interpretator leidt uit de ratio legis van de wettekst een meer algemeen principe af, dat hij dan rechtstreeks gaat toepassen op het voorliggend geval, volledig los van de bestaande wettekst.

175. De volgende redenering waarin de toepassing van de analogie in het strafrecht verdedigd wordt loopt mank, precies omdat de auteur zijn stelling steunt op een verkeerde analogieredenering:

"Analogie wordt aanvaard op ieder ander gebied van het Publiek Recht, voornamelijk op dit van het Grondwettelijk Recht. De analogische procedure enkel en alleen uit het Strafrecht verbannen, is een tergende onrechtvaardigheid: men vergete immers niet dat de letter der Constitutie gewichtiger is dan die der Strafwet". (2) Deze redenering bevat zowel een verkeerde toepassing van het analogieargument als van het a fortiori argument, doordat het verschil tussen het strafrecht en de andere takken van het publiek recht in casu genegeerd wordt.

Dat er een zekere gelijkenis bestaat tussen strafrecht en grondwettelijk recht zal niet betwist worden. Omwille van deze gelijkenis worden ze beide onder het publiek recht gerangschikt. Doch beide rechtstakken vertonen uiteraard ook grote verschillen. En in het licht van de basisprincipes van deze rechtstakken zijn die verschillen hier juist belangrijk. Van alle takken van het publiek recht grijpt het strafrecht

(1) VAN GERVEN, W., Algemeen deel, blz. 58; BARTHOLOMEYCZIK, H., Die Kunst der Gesetzesauslegung, blz. 83. Deze benadering gaat terug op de historische school (zie VON SAVIGNY, F.C., Juristische Methodenlehre (Kolleg-schrift), blz. 42-43).

(2) DE SIMPELAERE, A., Legaliteitsbeginsel en Analogie in het huidig strafrecht, Rechtskundig Tijdschrift voor België, 1938, 250, met verwijzing naar BINDING, Handbuch des Strafrechts, dl. I, blz. 28.

veruit het meest in op het gebied van de private rechten van de burgers. Slechts in het strafrecht wordt, voor de bescherming van het algemeen belang, dergelijke aantasting geduld van de rechten van de enkeling. Het legaliteitsbeginsel geldt dan ook in veel sterkere mate in het strafrecht dan in de andere takken van het publiek recht. Precies daarom kan men niet voorhouden dat de analogieredenering geldig zou zijn in het strafrecht omdat ze wordt aanvaard in de andere takken van het publiek recht. Dat de grondwet belangrijker is dan het strafrecht is ook geen argument. De grondwet situeert zich inderdaad op een hoger niveau in de hiërarchie binnen het rechtssysteem, doch deze hiërarchische verhouding heeft geen enkel verband met de mogelijke aanvaardbaarheid van de analogieredenering in het strafrecht. Integendeel, op het punt van de belangrijkheid van het legaliteitsbeginsel staat het strafrecht juist boven het grondwettelijk recht, zodat hier onmogelijk een a fortiori redenering kan worden toegepast.

176. Dit voorbeeld toont aan hoe gevaarlijk het kan zijn een wettekst naar analogie toe te passen wanneer men essentiële verschilpunten negeert, en vooral wanneer men nalaat voorafgaandelijk de ratio legis van de wet te onderzoeken om van hieruit te bepalen welke verschilpunten juist essentieel zijn en welke verschilpunten irrelevant zijn voor de interpretatie en bijgevolg zonder bezwaar mogen worden terzijde geschoven. Reeds in de livre préliminaire du code civil kwam een artikel voor dat stelde: "On ne doit raisonner d'un cas à un autre que lorsqu'il y a même motif de décider". (1) Net zoals bij de a contrario en de a fortiori redenering gaat aan de

(1) Livre préliminaire du code civil, Titel V, art. 8. Toch lijkt men in de negentiende eeuw veel waarde te hebben gehecht aan de analogieredenering: "Un des principes les plus féconds pour l'interprétation des lois est l'application par voie d'analogie". (PANDECTES BELGES, Tw. Interprétation des lois, 1896, kol. 654, nr. 39). In dezelfde zin: GENY, F., Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif, dl. I, blz. 304. Rechtspraak: Cass., 24 maart 1881, Pas., 1881, I, 170.

analogieredenering dus reeds een andere interpretatiebenadering vooraf, waarvan het resultaat determinerend is voor de geldigheid van de analogieredenering.

177. In de Engelse rechtspraak treft men een vorm van beperkende analogieinterpretatie aan in de "ejusdem generis rule". Volgens deze regel dekt een algemeen begrip, dat in een wettekst onmiddellijk volgt op een opsomming van concrete elementen, enkel die elementen die hieraan analoog zijn. (1) Ook voor deze regel wordt er op gewezen dat de toepassing ervan dient te geschieden in het licht van het doel van de wet. (2)
178. Tegenover de analogie staat de rechtsverfijning, een interpretatiebenadering die echter niet als een logische of paralogische regel beschouwd kan worden. De rechtsverfijning vormt nieuwe uitzonderingen op algemeen geformuleerde wetteksten. Waar bij de analogie een wettekst wordt toegepast op niet uitdrukkelijk voorziene gevallen, wordt bij de rechtsverfijning een wettekst niet toegepast op een geval dat nochtans wel begrepen is onder de prima-facie-betekenis van de wettekst. De interpretator oordeelt dat de door de wetgever gebruikte bewoordingen te algemeen zijn en dat een toepassing van de wettekst op het concrete geval in strijd zou komen met één of meer andere beginselen of regelen van het recht. Zo werd gesteld dat het slachtoffer dat in toepassing van artikel 1382 B.W. aanspraak kan maken op schadevergoeding, en dat niets gedaan heeft om de schade te beperken, voor dit hogere gedeelte van de schade geen aanspraak kan maken op art. 1382 B.W. (3) Het hof van cassatie heeft deze interpretatiebenadering in vrij radicale bewoordingen afgewezen: "Dat echter geen onderscheid moet worden

(1) Zie CROSS, R., Statutory Interpretation, blz. 116.

(2) CROSS, R., o.c., blz. 117.

(3) Zie RONSE, J., Schade en schadeloosstelling, A.P.R., blz. 352 e.v., nr. 460 e.v.

gemaakt daar waar de wetgever dat niet heeft gedaan." (1)

Het hof van cassatie staat terecht wantrouwig tegenover de "rechtsverfijning" die uitgaat van de rechters. Meer nog dan bij de paralogische regels van de systematische interpretatie speelt het waardeoordeel van de interpretator bij het toepassen van een "rechtsverfijning" een belangrijke rol.

Toch is de houding van het hof van cassatie te absoluut. De wijze waarop deze houding in de hoger geciteerde uitspraak van het hof geformuleerd wordt wekt de indruk dat het hof hier t.a.v. de rechtsverfijning gewoon zijn standpunt herhaalt dat "duidelijke" teksten niet geïnterpreteerd mogen worden. Over de ongeldigheid van dit principe en de zwakke punten ervan werd in het vorige hoofdstuk uitvoerig uitgeweid. In zoverre naar dit principe verwezen wordt kan het hof in zijn stelling dus niet gevolgd worden.

Zo moet bijvoorbeeld wel degelijk rekening gehouden worden met de mogelijkheid dat de wetgever uit het oog verloren heeft een noodzakelijke nuancering aan te brengen in de formulering van de wettekst, m.a.w. dat de te algemene formulering van de wettekst te wijten is aan een fout of aan een vergetelheid van de wetgever.

En zo dit niet het geval is, zo de wetgever dit onderscheid ook niet had gemaakt indien men hem het betwiste geval expliciet had voorgelegd, zou de interpretator zich nog steeds kunnen beroepen op historische ontwikkelingen sinds de totstandkoming van de wettekst: op wijzigingen in het rechtssysteem die impliciet een invloed hebben op de draagwijdte van deze wettekst, op gewijzigde materiële omstandigheden, op gewijzigde maatschappelijke opvattingen, enz.....

(1) Cass., 23 sept. 1971, Arr. Cass., 1972, 90. Voor een afwijzing van de rechtsverfijning bij de toepassing van art. 1382 B.W. zie Cass., 6 mei 1943, Pas., 1943, 1, 157.

Voor de beoordeling van de waarde van deze argumenten kan verwezen worden naar hoofdstuk vier, waarin gehandeld zal worden over de historische interpretatiebenadering.

Hier kan tot slot gesteld worden dat de rechtsverfijning als interpretatiebenadering slechts aanvaardbaar kan zijn wanneer terzelfdertijd gebruik gemaakt wordt van andere interpretatiebenaderingen, waarvan het resultaat de nuancering rechtvaardigt die de rechter aan de prima-facie-betekenis van de wettekst aanbrengt.

2.4. Waarde van de systematische interpretatie

179. In de bespreking van de "logische regelen" die binnen de systematische interpretatie worden toegepast, zijn twee zwakke punten van deze interpretatiemethode naar voren gekomen. Vooreerst blijken de logische argumenten para-logische regelen te zijn die niet tot een dwingend besluit kunnen leiden. Deze argumenten bevatten waarderingsmomenten, waarin het persoonlijk oordeel van de interpretator aan bod komt. Dit persoonlijk oordeel van de interpretator is beslissend voor het resultaat van de interpretatie. Het is immers mogelijk door toepassing van verschillende para-logische regelen op hetzelfde materiaal tot tegengestelde resultaten te komen. Een voorbeeld hiervan is de hoger gemaakte toepassing op artikel 46 van de Zeewet van de analogieredenering en van het argument dat uitzonderingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden. (1) Een tweede nadeel van de systematische interpretatie is haar afhankelijkheid van andere interpretatiebenaderingen. Wil men immers de hoger aangestipte persoonlijke waardering van de interpretator bij de toepassing van de para-logische regelen zoveel mogelijk op objectieve elementen laten steunen, dan dient men deze waardering te laten leiden door de ratio legis van de geïnterpreteerde wet en eventueel ook door de ratio legis van de andere wetteksten die bij de interpretatie betrokken worden. Het is slechts in het licht van deze ratio legis dat men een zinvolle en gefundeerde toepassing kan maken van de systematische interpretatie. Doet men dit niet, dan wordt de systematische interpretatie determinerend beïnvloed door subjectieve waarderings- en beoordelingen van de interpretator, hetgeen tot willekeurige inter-

(1) Zie hoger onder nr. 162.

pretaties kan leiden. (1)

Dit betekent dus dat de systematische interpretatie geen zelfstandige interpretatiemethode is, m.a.w. dat de kontekst van de wetgeving en van de buitenwettelijke rechtsregelen op zich onvoldoende is om een zeker antwoord te geven op de vraag naar de betekenis van een wettekst.

180. Een systematische interpretatie die niet gesteund is op de ratio legis van de wettekst leidt niet tot het achterhalen van de oorspronkelijke zenderbetekenis van de wettekst, doch beoogt evenmin de tekst te begrijpen in een ontvangerbetekenis. De betekenis die aan de wettekst wordt toegekend is een door de interpretator gekonstrueerde betekenis in een streven naar een maximaal inpassen van de wettekst in het geheel van de juridische regelen. Dit geheel wordt beschouwd als een strak gestructureerd systeem, terwijl men het als de taak van de rechter aanziet de wetteksten in die zin te interpreteren dat een optimale functionaliteit van dit systeem gewaarborgd wordt. Het gaat hier echter niet om een maatschappelijke functionaliteit van het rechtssysteem, maar om een interne coherentie van het abstrakt geheel van juridische normen. Vermits het recht in de eerste plaats een sociale ordening beoogt heeft een dergelijke coherentie als doel op zich slechts een betrekkelijke waarde, en kan ze in geen geval primeren op een door de wetgever beoogde juridische regeling, die in een of ander opzicht afbreuk doet aan de coherentie of de logische opbouw van het geheel van juridische normen. Heeft de interpretator na toepassing van andere interpretatiebenaderingen echter geen informatie over de ratio legis, dan kan een systematische interpretatie wel zinvol zijn.

181. De systematische interpretatie beperkt de kontekst tot het geheel of een deel van wetteksten en rechtsregelen. Uit de hoger geformuleerde kritiek blijkt dat dit een te beperkte kontekst is.

(1) Zie de hoger besproken cassatiearresten van 14 juni 1945 en 29 november 1945 waarin het begrip "risico eigen aan de normale weg" tegen de bedoeling van de wetgever in beperkend geïnterpreteerd werd (zie hoger onder nr. 164).

Immers, uit deze kontekst alleen kan men onmogelijk met zekerheid de ratio legis van de te interpreteren wettekst achterhalen, terwijl de systematische interpretatie noodzakelijkerwijze met deze ratio legis rekening moet houden. Om deze ratio legis te achterhalen moet de interpretator dus een ruimere kontekst bij de interpretatie betrekken, en met name de volledige zenderkontekst: de voorbereidende werken en de historische kontekst.

De systematische interpretatie kan dus slechts een deel zijn van een meer globale interpretatiebenadering, en geen methode die op zich zou volstaan om aan een wettekst zijn definitieve betekenis toe te kennen, laat staan een methode die zou primeren op andere interpretatiebenaderingen, zoals het hof van cassatie lijkt aan te nemen. (1)

182. Mits men rekening houdt met de hoger aangegeven beperkingen kan de systematische interpretatiemethode op een zinvolle en adekwate manier worden toegepast. Het komt dan ook nuttig voor op de methode zelf nog even in te gaan.

In de praktijk blijkt men de te interpreteren wettekst doorgaans te situeren in een kontekst van een beperkt aantal wetteksten en/of ongeschreven rechtsregelen.

Voor de interpretatie van een konkrete wettekst zijn immers slechts een beperkt aantal wetteksten en rechtsregelen relevant. Beschikt de interpretator nu over bepaalde aanwijzingen om een onderscheid te maken tussen de relevante en de irrelevante interpretatiekontekst? Algemeen geldende regels kunnen hiervoor niet worden geformuleerd. De kontekst kan trouwens sterk variëren naargelang de toegepaste paralogische regel, terwijl voor de keuze van deze regel ook geen algemene regels kunnen worden opgesteld, vermits deze keuze precies aan de ratio legis van de geïnterpreteerde wettekst moet getoetst worden en grotendeels door deze ratio legis gedetermineerd wordt.

(1) Zie hoger onder nr. 163-164.

Wel kan een onderscheid gemaakt worden tussen de expliciete en de impliciete zendercontext. Tussen beide contexten is er een niet onbelangrijk verschil in relevantie.

183. De expliciete zendercontext omvat alle teksten die samen met de te interpreteren tekst werden uitgevaardigd, evenals de reeds bestaande teksten waar door de wetgever uitdrukkelijk naar verwezen wordt. Men mag er van uitgaan dat de wetgever deze expliciete context zelf beschouwd heeft als een logisch en coherent geheel, waardoor een systematische interpretatie binnen deze context grotendeels kan steunen op een afgebakend systeem met een door de wetgever aangebrachte structuur.
- Bovendien kan uit deze expliciete context gedeeltelijk de ratio legis van de te interpreteren wettekst blijken, hetgeen ertoe bijdraagt de systematische interpretatie ook inhoudelijk richting te geven.
- Toch moet men ook met deze expliciete context voorzichtig zijn bij de toepassing van een systematische interpretatie. Ter illustratie kan het voorbeeld worden aangehaald van de wet van 1 maart 1961 op de cheque. Bij de bespreking van het technisch-juridisch taalgebruik in het kader van de grammatikale interpretatie werd er op gewezen dat de rechtspraak aan het begrip "cheque" in artikel 61 van deze wet een andere betekenis heeft toegekend dan de betekenis die de wetgever zelf aan het begrip heeft gegeven in de artikelen 1 en 2 van deze wet. (1) Zo men op deze wetteksten een systematische interpretatiemethode had toegepast zonder rekening te houden met de specifieke strafrechtelijke context (2) van artikel 61, zou men onvermijdelijk de (handelsrechtelijke) definitie van de artikelen 1 en 2 ook voor de toepassing van de (strafrechtelijke) bepaling van artikel 61 hebben moeten volgen.
- De rechtspraak heeft hier omwille van de ratio legis van artikel 61

(1) Zie hoger onder nr. 114.

(2) Hierbij moet opgemerkt worden dat deze context hier blijkbaar ruimer is dan de context van de wetteksten van het strafrecht. Hier wordt gerekened vanuit het algemeen doel van het strafrecht enerzijds en de concrete bescherming van de maatschappij tegen oplichting d.m.v. cheques anderzijds.

wel rekening gehouden met de impliciete strafrechtelijke context van dit artikel doch niet met de expliciete context van de andere artikelen van de wet van 1 maart 1961.

184. De impliciete zendercontext (1) vormt het komplement van de expliciete zendercontext. Deze context omvat alle wetteksten en rechtsregelen buiten de expliciete context, die van kracht waren op het ogenblik dat de te interpreteren wettekst gestemd werd. T.a.v. deze context is het allerminst zeker dat de wetgever bewust rekening gehouden heeft met alle mogelijkheden van inkonsistenties, die veroorzaakt konden worden door de nieuwe wetgeving, in zoverre deze afbreuk deed aan bestaande rechtsregelen. Naar gelang men zich hierbij op een evolutief of op een systeembestendigend standpunt stelt kan men de oude teksten naar de nieuwe toe interpreteren of omgekeerd, en hierdoor tot tegengestelde resultaten komen t.a.v. de betekenis van de geïnterpreteerde tekst. De impliciete zendercontext biedt dan ook weinig houvast voor een systematische interpretatie en lijkt in vele gevallen eerder een doel dan een middel te vormen voor de interpretatie.
- Deze context kan immers nauwelijks enige informatie bieden m.b.t. de bedoeling van de wetgever t.a.v. de te interpreteren tekst. Een interpretatie naar de impliciete context toe beoogt dan ook eerder het behoud van de traditionele structuur van het rechtssysteem dan het achterhalen van de concrete zenderbetekenis van de geïnterpreteerde wettekst.
- Het deel van de juridische regelen dat niet bestond ten tijde van de totstandkoming van de te interpreteren wettekst kan zeker niet als zendercontext beschouwd worden, maar wel als ontvangercontext. Wanneer de interpretator oudere wetteksten naar deze context toe interpreteert kent hij aan deze teksten een ontvangerbetekenis toe, die in principe wel meer in overeenstemming zal zijn met de wil van de actuele wetgever, doch alleszins afwijkt van de oorspronkelijke bedoeling van de

(1) Ook de impliciete zendercontext bevat expliciete wilsuitingen van de wetgever, m.n. alle door hem uitgevaardigde wetteksten; deze vormen echter een impliciete context t.a.v. de te interpreteren tekst.

wetgever bij de totstandkoming van de geïnterpreteerde wettekst.

185. Samenvattend kan gesteld worden dat de expliciete zendercontext van een wettekst een relevante interpretatiecontext vormt, waarbinnen men door toepassing van een systematische interpretatie tot relatief betrouwbare resultaten kan komen m.b.t. de zenderbetekenis van deze wettekst. Ook de impliciete zendercontext en de ontvangercontext van de recentere wetgeving kunnen in bepaalde gevallen een relevante interpretatiecontext vormen, waaruit echter in de regel geen besluiten getrokken kunnen worden m.b.t. de zenderbetekenis van de wettekst. M.a.w. deze laatste context is in principe niet bruikbaar voor het achterhalen van de wil van de wetgever.
186. M.b.t. de toegepaste para-logische regelen moet gekonkludeerd worden dat de keuze ervan in functie moet staan van de ratio legis van de te interpreteren wettekst, of, in sekundaire orde, bij gebrek aan informatie omtrent deze ratio legis, in functie van meer algemene doelstelling en of regelen binnen het actuele rechtssysteem. (1)

(1) In de praktijk zijn in het kader van het principe dat uitzonderingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden diverse regels geponeerd geworden, die hier ter illustratie kunnen worden vermeld:
In de PANDECTES BELGES (Tw. Interprétation des lois, kol. 653, nr. 36) wordt verwezen naar een (niet nader gespecificeerd) Frans cassatie-arrest, waarin gesteld wordt dat burgerlijke wetten moeten buigen voor politieke wetten. Het publiek recht zou dus hiërarchisch boven het privaatrecht staan, en de interpretatie ervan determinerend beïnvloeden. Hazel FOX wijst er op dat de bevoegdheden van plaatselijke overheden beperkend geïnterpreteerd moeten worden (Judicial Control of the Spending Powers of Local Authorities, L.Q.R., 1956, 237).
Anderzijds zouden bijzondere wetten in hun eigen systematiek begrepen moeten worden, relatief onafhankelijk van de algemene wetten: "Les lois spéciales doivent s'entendre d'après le système qui leur est propre. Elles ne sont censées se référer aux lois générales que dans les points qu'elles ne règlent ni expressément, ni implicitement." (PANDECTES BELGES, Tw. Interprétation des lois, kol. 653, nr. 37, met diverse verwijzingen). Deze regel komt, minstens gedeeltelijk, in botsing met het principe dat uitzonderingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden t.a.v. de meer algemene regels.

Addendum: Tweektalige wetgeving en systematische interpretatie

187. Volledigheidshalve dient hier nog even te worden ingegaan op de gevolgen die een meertalige wetgeving met zich kan meebrengen voor de interpretatieproblematiek. Door het feit dat de Belgische wetgeving terzelfdertijd in twee talen wordt uitgevaardigd, beschikt de interpretator immers over een bijkomende interpretatiecontext, namelijk dezelfde wettekst in een andere taal.
De interpretatie van een nederlandstalige wettekst in het licht van de franstalige versie houdt het midden tussen de grammatikale en de systematische interpretatiemethode. Omwille van het feit dat het uiteindelijk gaat om een context buiten de tekst van de geïnterpreteerde wet, en dat men de wetteksten naar elkaar toe interpreteert, kan deze interpretatiemethode best onder de systematische interpretatie gerangschikt worden.
188. Tweektalige wetgeving kan bepaalde problemen van de interpretatiemethodologie scherp tot uiting laten komen, vermits sinds de gelijkheidswet van 18 april 1898 alle in België uitgevaardigde wetgeving in beide landstalen authentieke kracht heeft. (1) In het bijzonder komen de aanhangers van de duidelijke-tekst-doktrine voor zware problemen te staan wanneer beide versies van dezelfde wettekst een duidelijke, maar van elkaar afwijkende betekenis hebben. In dergelijke gevallen komt nogmaals goed naar voor dat men een onderscheid moet maken tussen de (duidelijke) prima-facie-betekenis van de wettekst en de definitieve betekenis die de interpretator aan deze tekst toekent. De rechter kan zich hier immers onmogelijk beperken tot een verwijzing naar de "duidelijke tekst" van de wet, die geen interpretatie zou toelaten, vermits de duidelijke tekst in de ene landstaal een onduidelijke tekst in de andere landstaal als tegenhanger heeft.
-
- (1) Hetzelfde geldt bijvoorbeeld ook voor het recht van de Europese Gemeenschappen, waarin de meeste teksten eveneens in meer dan één taal authentieke kracht hebben (zie in dit verband: DUMON, F., en VERUGSTRAETE, I., De Jurisprudentie van het Hof van Justitie, blz. 112).

189. De vraag die ons hier interesseert is welke rol de tweelingtekst in de andere landstaal kan spelen bij de interpretatie van een wettekst. Het is duidelijk dat de versie van de wettekst in de andere landstaal een expliciete kontekst vormt, die bij uitstek geschikt is om de concrete bedoeling van de wetgever te verduidelijken. (1)

Kan men echter, wanneer beide teksten een verschillende prima-facie-betekenis hebben, de definitieve betekenis van de wettekst vastleggen door een loutere vergelijking van de twee versies? Aanhangers van de duidelijke-tekst-doktrine zullen in principe steeds pogen het interpretatieprobleem door een dergelijke vergelijking op te lossen. In de regel komt dit er op neer dat men de regel van de "grootste gemene deler" toepast, d.w.z. dat men het begrip of de tekst in zijn engste betekenis neemt. (2) Een dergelijke interpretatiebenadering kan echter geenszins aanvaard worden. Terecht wijst Herbots er op dat eerst getracht moet worden de ratio legis van de wettekst te achterhalen om dan in functie hiervan een keuze te maken tussen beide versies. (3) Ook het Europees Hof van Justitie heeft er reeds meermaals op gewezen dat bij uiteenlopende taalversies van een zelfde wet de keuze tussen beide versies bepaald moet worden aan de hand van de doelstelling van de betrokken wetgeving. (4) Deze visie vindt trouwens steun in de gelijkheidswet zelf, waarvan artikel 7 bepaalt: "Betwistingen gegrond op verschil van teksten worden opgelost ingevolge de wil van de wetgever, bepaald volgens de gewone regelen tot uitlegging, zonder voorrang van de ene tekst op de andere". (5)

-
- (1) Zie bvb.: Gent, 30 oktober 1963, Pas., 1965, II, 46; Cass., 5 maart 1971, R.W., 1971-72, 28; Pol. rb. Hasselt, 17 maart 1978, Limburgs Rechtsleven, 1979, 47.
- (2) Deze regel wordt toegepast in de Zuidafrikaanse rechtspraak (zie de rechtspraak aangehaald en besproken in: HERBOTS, J., Meertalig rechtswoord, rijkere rechtsvinding, blz. 95). Deze regel werd de facto ook toegepast in Gent, 2 juli 1957, R.W., 1958-59, 1606, doch nadat het hof had vastgesteld dat de voorbereidende werken geen oplossing boden. Zie ook nog het arrest van het Europese Hof van Justitie van 12 nov. 1969 (zaak 29-69, Jurisprudentie van het Hof van Justitie, 1969, 424-425).
- (3) HERBOTS, J., o.c., blz. 96.
- (4) Zie: DUMON, F., en VEROUGSTRAETE, I., De Jurisprudentie van het Hof van Justitie, blz. 113, en de aldaar aangehaalde rechtspraak.
- (5) Deze bepaling wordt, nagenoeg in dezelfde bewoordingen, hernomen in art. 7 van de wet van 31 mei 1961 op het gebruik der talen in wetgevingszaken. Voor een recente toepassing ervan in de rechtspraak, zie: Brussel, 21 februari 1974, Pas., 1974, II, 118.

Dit betekent dat de kontekst van dezelfde wettekst in de andere landstaal slechts een beperkte hulp kan bieden bij de wetsinterpretatie. De definitieve betekenis zal aan de wettekst immers worden toegekend op basis van de ratio legis van de wet, en slechts in sekundaire orde op basis van een loutere vergelijking of verzoening tussen beide versies.

Wel biedt de formulering van de wettekst in de andere landstaal een bijkomende, zij het beperkte, informatie over de bedoeling van de wetgever, die immers in de dubbele formulering van de wetgeving de mogelijkheid kan vinden om bepaalde gedachten nauwkeuriger uit te drukken. (1) Stelt de rechter een betekenisverschil vast tussen beide versies, dan kan hij de juiste (zender)betekenis van de wettekst echter onmogelijk omschrijven op basis van deze beide teksten alleen, vermits dit onvermijdelijk zou inhouden dat de ene tekst op een of andere manier ondergeschikt wordt gemaakt aan de andere tekst, hetgeen precies door artikel 7 van de gelijkheidswet van 18 april 1898 formeel wordt uitgesloten.

In de praktijk komt dit er op neer dat de meertalige wetgeving eerder het problematische van de prima-facie-betekenis van bepaalde wetteksten aan het licht zal brengen dan dat ze een interpretatiekontekst zou bieden die een doorslaggevende rol zou spelen bij het toekennen van de definitieve betekenis aan de wettekst door de rechter. (2)

190. Herbots kan bezwaarlijk gevolgd worden waar hij voorhoudt dat meertalige wetgeving de rechter een grotere interpretatievrijheid zou geven. (3) Een dergelijke opvatting vloeit in feite voort uit een aanvaarding van de duidelijke-tekst-doktrine, in wier optiek het bestaan van meerdere teksten in verschillende talen voor éénzelfde wet de kans op een onduidelijkheid vergroot, een "onduidelijkheid" die noodzakelijk is opdat de rechter tot interpretatie van de wettekst zou overgaan. Een juiste evaluatie van de invloed van de meertaligheid van de wetgeving

-
- (1) In dezelfde zin: HERBOTS, J., o.c., blz. 179, nr. 142.
- (2) Dit zal wel een van de redenen zijn waarom de tekstvergelijking in de Belgische rechtspraak weinig wordt toegepast als hulpmiddel bij de interpretatie van wetteksten. In zijn "ten geleide" tot het hoger aangehaald werk van Herbots wijst Ronse op de beperkte rol van deze interpretatiemethode in de rechtspraak (blz. IV).
- (3) Zie: HERBOTS, J., o.c., blz. 183.

op de wetsinterpretatie leidt integendeel tot het besluit dat ze de interpretatievrijheid van de rechter eerder verkleint dan vergroot. Immers, in zoverre bij meertalige wetgeving in de wetteksten zelf meer informatie beschikbaar is over de zenderbetekenis van deze wetteksten, vermindert de kans dat de rechter voor het bepalen van deze zenderbetekenis zal steunen op gissingen of betwistbare vermoedens en hierdoor subjectieve vermoedens mede deze zenderbetekenis zal laten bepalen.

191. Tot besluit van dit hoofdstuk kan gesteld worden dat, net zoals de grammatikale interpretatie, ook de systematische interpretatie een te beperkte kontekst in acht neemt en aangevuld moet worden door de ontleding van een ruimere kontekst, in het bijzonder de kontekst waaruit de ratio legis, de wil van de wetgever, blijkt. De aangewezen kenbron voor de wil van de wetgever m.b.t. konkrete wetteksten is het geheel van de voorbereidende werken. Deze interpretatiekontekst zal in het volgende hoofdstuk bestudeerd worden.

3. Kontekst van de voorbereidende werken

192. In het derde hoofdstuk van deel I werd ingegaan op de vraag wie als de zender van de wetteksten beschouwd moet worden. (1) Daar werd gepoogd aan te tonen dat, onafgezien wie de oorspronkelijke auteurs van de wetsontwerpen en wetsvoorstellen zijn, het steeds de wetgever als legislatieve instelling is die beschouwd moet worden als de zender van de tekst die als wettekst werd uitgevaardigd. De wetgever steunt bij de uitvaardiging van wetten in grote mate, en soms volledig, op ontwerp teksten die door ambtenaren of parlementsleden werden opgesteld. Zo de auteurs van deze teksten zender zijn van de ontwerp teksten, dan is het de wetgever die zender is van de wetteksten. Vermits de rechter de wetteksten interpreteert en niet de ontwerp teksten, moet hij voor het achterhalen van de zenderbetekenis van een wettekst de bedoeling onderzoeken van de wetgever en niet de bedoeling van de ambtenaren of de individuele parlementsleden die een ontwerp tekst opstelden of amendementen indienden.

193. Dit betekent echter geenszins dat de voorbereidende werken irrelevant zouden zijn voor de interpretatie van wetteksten. Wanneer de meerderheid van de parlementsleden een wettekst definitief aannemen steunen zij in grote mate op de bedoeling van de opstellers van de ontwerp teksten en van de voorstellen tot amendementen. Aan de stemming van de wet gaat een vrij uitgebreide procedure vooraf, waarin ontwerp teksten worden besproken, ingetrokken, gewijzigd en aangevuld. Het is in het bijzonder uit deze voorbereidingen en besprekingen in hun geheel dat de bedoeling van de wetgever t.a.v. konkrete wetteksten naar voor komt. In deze legislatieve procedure fungeert de wetgever, d.w.z. de meerderheid der parlementsleden die uiteindelijk de wet zullen stemmen, als ontvanger t.a.v. de ontwerp teksten, amendementen e.d. die in de loop van deze procedure worden ingediend en t.a.v. de opmerkingen, toelichtingen, verslagen en discussies die samen de "parlementaire besprekingen" vormen.

(1) Zie hoger nr. 66 tot 71.

Aan al deze teksten en uitspraken kennen de parlementsleden een betekenis toe. Deze betekenis zal uiteraard in doorslaggevende mate gedermineerd worden door de kontekst en in het bijzonder door de zenderkontekst van deze uitspraken en teksten, waaraan de parlementsleden een betekenis toekennen in functie van de toelichtingen die er door hun auteurs bij gegeven worden. Algemeen kan gesteld worden dat de wetgever enerzijds om praktische redenen zich in de regel moet beperken tot het vastleggen van algemene lijnen en voor de uitwerking ervan moet steunen op het werk van individuele parlementsleden en ambtenaren, terwijl anderzijds door alle wetteksten een rationele, coherente en zinvolle maatschappelijke ordening gerealiseerd moet worden. Dit betekent dat de wetgever in de praktijk niet enkel teksten overneemt die door ambtenaren e.d. werden opgesteld, doch zich vaak tevens de bedoeling eigen maakt van de oorspronkelijke auteurs van deze teksten zonder dat er bij de individuele parlementsleden, die samen als wetgever optreden, een bewuste (psychologische) bedoeling, m.b.t. deze teksten aanwezig is. In deze gevallen valt de zenderbetekenis van de wettekst per definitie volledig samen met de zenderbetekenis van de ontwerptekst. Vermits zowel de mondelinge als de schriftelijke elementen van de legislatieve procedure neergelegd zijn in de "voorbereidende werken", vormen deze voorbereidende werken de aangewezen kontekst waaruit de zenderbetekenis van de wettekst kan blijken.

194. Hetgeen tot hiertoe gezegd werd over de parlementaire procedure bij de voorbereiding van wetten in enge zin, geldt mutatis mutandis ook voor de wetgeving in ruime zin: koninklijke besluiten, ministeriële besluiten, enz.. (1), met dien verstande dat de voorbereidende werken hier minder omvangrijk zijn en soms volledig ontbreken. Ook hier geldt in de regel dat de verordenende macht slechts een bewuste bedoeling heeft gehad m.b.t. de grote principes, terwijl de uitwerking van de meer gedetailleerde regelingen noodgedwongen aan ambtenaren wordt overgelaten. Bij koninklijke besluiten gaat het zelfs zo ver

(1) Zie de ruime definitie van "wettekst" zoals die hoger gegeven werd onder nr. 53.

dat de verordenende macht, in casu de koning, zelfs m.b.t. de algemene principes geen bewuste bedoeling heeft, doch slechts optreedt als formele instantie die door het louter plaatsen van een handtekening besluiten "legaliseert", die volledig door anderen werden voorbereid en opgesteld. Ook hierbij moet men aannemen dat de koning samen met de teksten, die door de ambtenaren werden opgesteld, ook de bedoelingen van deze ambtenaren heeft overgenomen en dat men bijgevolg bij een onderzoek naar de zenderbetekenis van teksten uit koninklijke besluiten, moet nagaan welke de zenderbetekenis was van de ontwerptekst die door de minister aan de koning ter ondertekening werd voorgelegd. Het zou echter niet opgaan te beweren dat in casu geen sprake kan zijn van een "bedoeling van de wetgever" omdat er bij de koning duidelijk geen bewuste bedoeling aanwezig is m.b.t. de konkrete verordening. Een dergelijke bewering werd nochtans door Laurent geformuleerd t.a.v. het burgerlijk wetboek, dat zonder discussie gestemd werd door het Corps législatif, terwijl het voorbereidend werk volledig plaats vond in het Tribunat en de Conseil d'Etat:
 "D'abord il faut se rappeler que ni (le Tribunat) ni (le conseil d'Etat) ne faisaient la loi; c'est le Corps législatif qui la faisait, et il était muet, il ne prenait aucune part au travail préparatoire. On lui communiquait les procès-verbaux, que probablement il ne lisait pas; il entendait les discours des orateurs du gouvernement et du Tribunat qui exposaient les motifs des projets de la loi, puis il votait régulièrement l'adoption. Comment savoir, dans cette manière de procéder, quelles étaient les intentions du législateur?". (1)

(1) LAURENT, F., Principes de droit civil, dl. I, blz. 348, nr. 275. Vgl.: "Mais dans combien de cas une opinion émise par un membre du corps législatif, et qui n'a pas été relevée par l'assemblée, n'a-t-elle pas été présentée comme consacrée en quelque sorte par le mutisme général, mutisme bien souvent dû à la distraction, à l'indifférence, ou -qu'on nous excuse de le supposer- à l'ignorance de la question?" (MARX, J.-M., A propos de la valeur des travaux préparatoires dans l'interprétation des lois, B.J., 1927, 259). Vgl. verder nog: PLANIOL, M., Traité élémentaire de droit civil, Parijs, 1915, (7e uitg.), dl. I, blz. 86, nr. 218.

Laurent verliest uit het oog dat men bezwaarlijk een volledig wetboek kan stemmen zonder akkoord te gaan met de achterliggende bedoelingen. Zo het Corps législatif niet akkoord was gegaan met de bedoelingen van de auteurs van de ontwerp teksten, had het onvermijdelijk deze teksten verworpen. Welke betekenis aan de teksten van het burgerlijk wetboek ook werd toegekend door het Corps législatif, het is zeker dat deze in determinerende mate beïnvloed geweest is door de voorbereidende werken in het Tribunaat en in de Conseil d'Etat en door de mondelinge toelichtingen van de woordvoerders van de regering en van het Tribunaat. Ook indien men aanneemt dat de bedoelingen van de diverse instanties niet tot in de kleinste details samenvielen, blijven de voorbereidende werken nog altijd de meest relevante kontekst om de bedoeling van de wetgever te achterhalen.

195. Een gelijkaardige situatie doet zich voor wanneer de wetgever de Belgische wetgeving in overeenstemming brengt met internationale verdragen, waarbij deze verdragen in hun geheel goedgekeurd of verworpen moeten worden en niet in detail ter discussie staan.

Ook hier moet men aannemen dat de wetgever samen met de internationaal tot stand gekomen teksten de bedoeling overneemt die achter deze teksten schuil gaat, d.i. de bedoeling van de ambtenaren en de diplomaten die deze teksten in internationale commissies en konferenties hebben vastgelegd. Dat men de "wil van de wetgever" in dergelijke gevallen inderdaad aldus moet benaderen blijkt bijvoorbeeld uit de memorie van toelichting bij het ontwerp dat leidde tot de wet van 28 november 1928, die tot doel had de Belgische wetgeving in overeenstemming te brengen met het internationaal verdrag tot het vaststellen van enige eenvormige regelen inzake cognossementen, getekend te Brussel op 25 augustus 1924 (de zogenaamde "Haagse regels"). In deze memorie van toelichting bij de wet van 28 november 1928 wordt uitdrukkelijk gesteld dat men voor de interpretatie van deze wet gebruik zal moeten maken van de voorbereidende werken bij het internationaal verdrag inzake de cognosse-

menten. (1) In zijn arrest van 8 juli 1955 maakt het hof van cassatie gebruik van deze methode bij de interpretatie van de wet van 28 november 1928, en verantwoordt een beroep op de voorbereidende werken bij het verdrag door te verwijzen naar de memorie van toelichting bij deze wet.

(2) Het hof neemt dus aan dat de "wil van de wetgever" m.b.t. de wet van 28 november 1928 niets anders is dan een overname van de bedoelingen van de opstellers van het ontwerpverdrag dat door de International Law Association werd aangenomen in haar vergadering te Den Haag op 3 september 1921, en dat nadien als internationaal verdrag inzake cognossementen getekend werd te Brussel op 25 augustus 1924.

196. In de paragrafen van dit hoofdstuk zal achtereenvolgens een omschrijving gegeven worden van de voorbereidende werken, zal ingegaan worden op de vraag in hoeverre de voorbereidende werken een dwingende kracht hebben, zal de konkrete bruikbaarheid van de diverse voorbereidende werken nagegaan worden en zal de waarde van de voorbereidende werken als interpretatiekontekst onderzocht worden.

(1) Pasinomie, 1928, 477.

(2) Cass., 8 juli 1955, Arr. Verbr., 1955, 921; Pas., 1955, I, 1122-1123.

3.1. Omschrijving en afbakening van de voorbereidende werken

197. Onder voorbereidende werken wordt begrepen: alle teksten uitgaande van ambtenaren, van wetgevende organen of van leden hiervan, die rechtstreeks verband houden met de voorbereiding van een wetgevende maatregel. (1)
- Alle teksten, omdat louter mondelinge opmerkingen, toelichtingen, e.d., die geen neerslag hebben gevonden in een tekst, niet toegankelijk zijn als informatiebron voor de rechter bij de interpretatie van een tekst. (2)
 - Enkel de teksten die uitgaan van ambtenaren of leden van een wetgevend orgaan in het kader van een legislatieve procedure, of mondelinge opmerkingen van deze laatsten, voor zover ze in officiële teksten geakteerd zijn geworden (bvb. in de Parlementaire Handelingen). Krantenartikelen, moties van drukkingsgroepen e.d. worden niet als voorbereidende werken beschouwd ook al kunnen deze een rechtstreekse invloed hebben uitgeoefend op de totstandkoming van een wet.
Deze elementen zijn een uiting van een ruimere sociaal-ekonomische kontekst waarbinnen de wetgeving tot stand komt. Hierover zal verder gehandeld worden bij de bespreking van de historische kontekst. De voorbereidende werken echter blijven grotendeels beperkt tot een juridische kontekst, omdat ze uitgaan van juridische organen of leden van deze organen. Bovendien zijn ze tevens voor het grootste deel het werk van juristen.
 - Enkel teksten die rechtstreeks in verband staan met de voorbereiding van een wetgevende maatregel, d.w.z. teksten die deel uitmaken van de wordingsgeschiedenis van een wet, zoals wetsontwerpen, wetsvoor-

-
- (1) Vgl.: "Les travaux préparatoires sont "ensemble des documents relatant les diverses phases de l'élaboration d'un texte" (VANDER EYCKEN), P., Méthode positive de l'interprétation juridique, blz. 138).
- (2) De ontoegankelijkheid van de voorbereidende werken is één van de belangrijkste argumenten waarom men in Engeland het gebruik ervan niet wenselijk acht voor de juridische interpretatie (zie: THE LAW COMMISSION AND THE SCOTTISH LAW COMMISSION, The Interpretation of Statutes, blz. 35-36).

stellen, amendementen, memories van toelichting, verslagen aan de koning, rapporten van senaats- en kamercommissies, discussies in de kamers, e.d.

Nota's van ministeriële departementen, die slechts een algemene voorbereiding vormen op mogelijke wetsontwerpen, behoren echter niet tot de voorbereidende werken, en evenmin toelichtingen of preciseringen die na de uitvaardiging van een wet door een minister gegeven worden en die hun neerslag niet vinden in een interpretatieve wet. De eerste zijn te vrijblijvend t.o.v. de uiteindelijke wettekst om als relevante voorbereidende werken beschouwd te kunnen worden, en bovendien zijn ze moeilijk toegankelijk doordat ze niet gepubliceerd worden. De tweede zijn duidelijk geen voorbereidende werken, omdat ze de stemming van de wet niet voorafgaan maar er op volgen. In zoverre dergelijke toelichtingen uitgaan van het wetgevend orgaan zelf staan we voor een interpretatieve wet, in zoverre ze van anderen uitgaan zijn ze niet dienstig om de oorspronkelijke zenderbetekenis van de wet te achterhalen. In beide gevallen is het trouwens mogelijk dat onder de vorm van een interpretatie een wijziging wordt aangebracht aan de betekenis van de wet, zodat deze toelichtingen bezwaarlijk kunnen gelden als informatie over de bedoeling van de wetgever op het ogenblik van de totstandkoming van de wet. (1)

-
- (1) Toch worden in de praktijk dergelijke interpretaties nogal gemakkelijk beschouwd als officiële interpretaties. Zo blijkt in Frankrijk een grote waarde te worden gehecht aan de ministeriële antwoorden op schriftelijke parlementaire vragen die konkrete interpretatieproblemen opwerpen (zie: OPPETIT, B., Les réponses ministérielles aux questions écrites des parlementaires et l'interprétation des lois, D., 1974, I, 108).
Polak stelde een gelijkaardig verschijnsel vast in Nederland: de Nederlandse faillissementswetgeving werd grotendeels voorbereid door Molengraaff. Voor de interpretatie van deze wetgeving werd regelmatig gebruik gemaakt van de werken van deze auteur, ook werken die na de uitvaardiging van de faillissementswet werden gepubliceerd en die dus zeker niet behoorden tot de zenderkontekst van de wetgever op het ogenblik dat deze wet gestemd werd. (zie POLAK, J.M., Theorie en praktijk der rechtsvinding, blz. 23).

198. Vaak duidt men het gebruik van voorbereidende werken bij de interpretatie van een wet aan met de term "wetshistorische interpretatie". (1) Dit is een minder gelukkige terminologie. Het begrip "wetshistorische interpretatie" duidt immers op een onderzoek naar de wetsgeschiedenis, m.a.w. naar de historische ontwikkeling van opeenvolgende wetten, waarbij men specifiek nagaat welke wijziging de geïnterpreteerde wet heeft aangebracht aan de vroegere wetgeving. (2) Bij de voorbereidende werken daarentegen is er hoogstens sprake van een ontwikkeling in de opeenvolgende ontwerpteksten die aan de definitieve wettekst voorafgaan. Het gaat hier dus niet om wetsgeschiedenis, maar wel om de wordingsgeschiedenis van de wet. Weliswaar staan we in beide gevallen voor een ontwikkeling van teksten die alle aan de te interpreteren tekst voorafgaan, doch het verschil in aard van deze teksten maakt het wenselijk beide interpretatiemethoden uit elkaar te houden en met een verschillende term aan te duiden. Het komt dan ook aangewezen voor de term "wetsgeschiedenis" voor te behouden voor de historische evolutie van de wetgeving, terwijl de evolutie van de ontwerpteksten, die in de loop van de parlementaire procedure gewijzigd en geamendeerd worden, best wordt aangeduid met het begrip "wordingsgeschiedenis van de wet".

-
- (1) Zie o.m. SCHOLTEN, P., Algemeen Deel, blz. 55; POLAK, J.M., Theorie en praktijk der rechtsvinding, blz. 22; STRATENWERTH, G., Zum Streit der Auslegungstheorien, blz. 262. Wanneer in dit verband gesproken wordt over "historische interpretatie" kan dit voortvloeien uit het feit dat aan de hand van de voorbereidende werken de wil van de historische wetgever wordt onderzocht, in tegenstelling tot de wil van de aktuele wetgever. (zie in deze zin: HECK, Ph., Gesetzesauslegung und Interessenjurisprudenz, blz. 46; MAKKONEN, K., Zur Problematik der juristischen Entscheidung, blz. 103; WOLFSBERGEN, A., Historische interpretatie, blz. 204-226.) Onderzoek naar de wil van de "historische" wetgever staat echter niet gelijk met historische interpretatie. Historische interpretatie is een methode waarmee zowel de oorspronkelijke zenderbetekenis der wet, de huidige wil van de wetgever, als de huidige ontvangerbetekenis nader gepreciseerd kan worden. Een onderzoek van de voorbereidende werken daarentegen kan enkel dienstig zijn om de oorspronkelijke zenderbetekenis van een wet nader te omschrijven.
- (2) Zie hieromtrent verder onder nr. 222.

199. De term "wetshistorische interpretatie" is ook nog om een tweede reden minder adequaat als aanduiding van de interpretatiemethode die met behulp van de voorbereidende werken een wettekst interpreteert. De voorbereidende werken zijn namelijk niet enkel dienstig om er de wordingsgeschiedenis van de wettekst in terug te vinden, men kan er ook, en zelfs in hoofdzaak, toelichtingen in vinden bij de ontwerpteksten, informatie over de wil van de wetgever, die bijvoorbeeld blijkt uit discussies in het parlement e.d... De voorbereidende werken bieden de interpretator deze informatie los van elke wordingsgeschiedenis, m.a.w. los van elke ontwikkeling in de opstelling en de formulering van de ontwerpteksten. In zoverre de oorspronkelijke ontwerpteksten in ongewijzigde vorm door het parlement worden aangenomen kan men trouwens bezwaarlijk spreken van een "wordingsgeschiedenis" van de wet, vermits er geen sprake is van enige evolutie in de ontwerpteksten.

200. De in het vorige nummer geformuleerde kritiek maakt er ons opmerkzaam op dat we een duidelijk onderscheid moeten maken tussen twee verschillende bronnen van informatie die we in de voorbereidende werken kunnen terugvinden.

De eerste informatiebron is de ontwikkeling zelf van de ontwerpteksten in de loop van de parlementaire procedure, m.a.w. de wordingsgeschiedenis van de wet. Deze ontwikkeling komt tot uiting in het geheel van de voorbereidende werken.

De tweede informatiebron wordt gevormd door de toelichtingen bij de ontwerpteksten en bij de voorgestelde wijzigingen van deze teksten en door de kritiek die hierop wordt geformuleerd in parlementaire discussies. Deze informatie ligt verspreid in de afzonderlijke voorbereidende werken.

Dit onderscheid, dat in de literatuur niet gemaakt wordt, is in het bijzonder relevant wanneer men een antwoord zoekt op de vraag in hoeverre de voorbereidende werken een expliciete zendercontext vormen en in hoeverre een impliciete context, of, juister uitgedrukt, in hoeverre de wil van de wetgever expliciet dan wel impliciet uit de voorbereidende werken blijkt.

Men kan stellen dat de interpretator enkel in de wordingsgeschiedenis van de wet expliciete wilsuitingen van de wetgever zal aantreffen.

In feite gaat het dan nog om negatieve informatie over de wil van de wetgever, vermits ze blijkt uit de verwerping van alternatieven t.a.v. de uiteindelijk gestemde wetteksten. De wilsuitingen van de wetgever die blijken uit de wordingsgeschiedenis van de wet zijn expliciet omdat de wetgever bij de aanvaarding van amendementen uitdrukkelijk de oorspronkelijke ontwerptekst afwijst, terwijl hij bij de verwerping van amendementen uitdrukkelijk de voorgestelde wijziging afwijst en aan de bestaande ontwerptekst de voorkeur geeft. Aan de hand hiervan kan men dus met zekerheid vaststellen wat niet de bedoeling van de wetgever geweest is, en hierdoor, minstens gedeeltelijk, wat wel zijn bedoeling geweest is. (1)

In de afzonderlijke voorbereidende werken anderzijds, waarin toelichtingen bij ontwerpteksten of amendementen, parlementaire discussies e.d. vervat liggen, kan men geen expliciete wilsuitingen van de wetgever aantreffen. Men kan er hoogstens impliciet de wil van de wetgever uit afleiden, wanneer men deze uitspraken situeert in de wordingsgeschiedenis van de wet. Wanneer het parlement bijvoorbeeld een amendement aanneemt mag men er van uitgaan dat dit gebeurd is op basis van de toelichting die bij het amendement gegeven werd, zodat de wetgever bij de aanvaarding van het amendement impliciet de verantwoording overneemt die de indiener van het amendement erbij gegeven heeft. De draagwijdte van dit onderscheid tussen expliciete en impliciete wilsuiting van de wetgever mag echter niet overschat worden. In de parlementaire voorbereiding van bepaalde wetten blijkt hoe de wetgever zich soms vrij gemakkelijk achtereenvolgens voor tegengestelde amendementen laat winnen en zich nogal sterk laat beïnvloeden door de spreker

(1) Een erg duidelijk voorbeeld hiervan vindt men in een arrest van het hof van beroep te Brussel van 24 december 1974 (Pas., 1975, II, 90), waarin er op gewezen wordt dat een geamendeerde tekst door Kamer en Senaat werd goedgekeurd, ondanks de neerlegging in beide vergaderingen van andere amendementen, die de oorspronkelijke tekst hernamen. Zie ook nog verder onder nr. 208 e.v., waar op deze problematiek nader wordt ingegaan.

van het ogenblik. (1) Men kan in dergelijke gevallen dan ook slechts in beperkte mate spreken van een bewuste expliciete wilsuiting van de wetgever.

Anderzijds kan men stellen dat de algemene bedoeling van een wet zoals die in de toelichtingen van de ontwerpers naar voren komt weliswaar slechts impliciet, doch niettemin noodzakelijk door de wetgever aanvaard is geworden. Wanneer de wetgever zich beperkt tot detailkritiek en detailwijzigingen t.a.v. ontwerpteksten dan kan hieruit met zekerheid afgeleid worden dat hij de algemene bedoeling onderschrijft zoals ze geformuleerd werd door de auteurs van de ontwerptekst.

Het onderscheid tussen expliciete en impliciete wilsuiting van de wetgever kan dus geen determinerende rol spelen bij de beoordeling van de waarde van de diverse voorbereidende werken als interpretatiecontext. Het is immers niet omdat een tekst expliciet door de wetgever wordt aangenomen of afgewezen dat hier noodzakelijkerwijze de bedoeling van de wetgever duidelijk en volledig uit blijkt, terwijl omgekeerd een slechts impliciet aanvaarde toelichting of opmerking bij een tekst toch erg verhelderend kan zijn voor het bepalen van de zenderbetekenis van een wettekst.

202. Toch heeft dit onderscheid tussen wordingsgeschiedenis en afzonderlijke voorbereidende werken een waarde, o.m. ook voor de duidelijkheid bij de analyse van de problematiek van de voorbereidende werken als interpretatiecontext. Aan dit onderscheid lijkt trouwens ook soms impliciet een zeker belang te worden toegekend in de rechtspraak. Zo verwees het hof van beroep te Brussel enerzijds naar de wordingsgeschiedenis van artikel 58 van het BTW-wetboek ter ondersteuning van zijn interpretatie van dit artikel, terwijl anderzijds een tegengestelde zienswijze, uitgedrukt door de inspekteur-generaal bij het ministerie van economische zaken

(1) Zie bijvoorbeeld de opeenvolgende wijzigingen van de ontwerpteksten i.v.m. overspel als grond tot echtscheiding, die tussen 1802 en 1804 door de Conseil d'Etat aanvaard werden (zie LOCRE, Législation civile, commerciale et criminelle, deel II, blz. 397-601.)

en door de diensten van het ministerie van financiën in de loop van de parlementaire werkzaamheden, door het hof werd verworpen op grond van de overweging dat deze "niets vermogen tegen de duidelijke tekst van de wet noch tegen de eruit voortvloeiende verplichtingen". (1) Het hof had betere argumenten dan de "duidelijke tekst van de wet" om deze alternatieve interpretatie te verwerpen. Men kan echter uit deze formulering wellicht afleiden dat het hof principieel een verschillende waarde toekent aan de wordingsgeschiedenis van de wet enerzijds en aan losse opmerkingen in de loop van de parlementaire behandeling van het wetsontwerp anderzijds.

Bij de verdere bespreking van de voorbereidende werken als interpretatiecontext zal van dit onderscheid vertrokken worden.

Vooraleer op deze twee benaderingen van de voorbereidende werken nader in te gaan wordt echter eerst nog een paragraaf gewijd aan de vraag naar de bindende kracht van de voorbereidende werken. Sommige auteurs verwerpen immers de voorbereidende werken als relevant materiaal voor de rechterlijke interpretatie van wetteksten, op basis van de overweging dat hun inhoud de bindende kracht mist van de wettekst zelf.

(1) Brussel, 24 december 1974, Pas., 1975, 11, 90.

3.2. Dwingende kracht van de voorbereidende werken

203. Sommige auteurs verzetten zich tegen het gebruik van de voorbereidende werken omdat deze niet bindend zijn voor de rechter. (1) Men wijst er in het bijzonder op dat bij een verschil tussen de tekst van de wet en de tekst van de voorbereidende werken, de wettekst toch steeds *prima* meert. (2)

Door de rechter te stellen voor een keuze tussen de tekst van de wet en de tekst van de voorbereidende werken gaat men echter uit van een verkeerde probleemstelling. (3) Ook voorstanders van het gebruik van voorbereidende werken hebben zich hierdoor om de tuin laten leiden. Zo schrijft Vander Eycken dat bij een tegenstelling tussen de tekst van de wet en de tekst van de voorbereidende werken deze laatste de voorkeur geniet, voorzover de wil van de wetgever er duidelijk uit blijkt. (4)

Wanneer de rechter een wet interpreteert kiest hij echter niet tussen twee teksten met een verschillende betekenis, maar gebruikt hij de voorbereidende werken als interpretatiecontext teneinde de juiste zenderbetekenis van de wettekst te achterhalen.

- (1) Zie: RADIN, M., Statutory Interpretation, Harv.L.R., 1929-30, 871; VAUTHIER, M., Noot onder Cass., 14 maart 1946, Recueil de jurisprudence du droit administratif de la Belgique, 1946, 166.
- (2) In deze zin: LAURENT, F., Avant-projet de révision du code civil, dl. 1, blz. 178, en blz. 181, nr. 2; PANDECTES BELGES, Tw. Interprétation des lois, kol. 650-651, nr. 18; MARX, J.-M., A propos de la valeur des travaux préparatoires dans l'interprétation des lois, B.J., 1927, 259; CAPITANT, H., Les travaux préparatoires et l'interprétation des lois, in: Recueil Gény, dl. 11, blz. 208. Ook Gény maakte een voorbehoud in die richting: "Pourvu encore que le texte (de la loi) ne répugne pas à ce complément d'explications" (Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif, dl. 1, blz. 295)
- Ook het hof van cassatie heeft herhaaldelijk geponeerd dat de voorbereidende werken nooit kunnen opwegen tegen de duidelijke tekst van de wet (Cass., 20 feb. 1951, Arr. Verbr., 1951, 343; Pas., 1951, 1, 410; Cass., 15 jan. 1963, Pas., 1963, 1, 570; Cass., 19 okt. 1977, J.T., 1978, 5 - impliciet), maar wel de betekenis van een duidelijke tekst kunnen bevestigen (Cass., 20 okt. 1952, Arr. Verbr., 1953, 65; Pas., 1953, 1, 70; Cass., 13 dec. 1960, Pas., 1961, 1, 408; Cass., 22 juni 1978, J.T., 1978, 492.) Zie ook nog in dezelfde zin: R.v.St., 21 april 1967, R.W., 1967-68, 593.
- (2) In deze zin reeds: SCHOLTEN, P., Algemeen deel, blz. 56; zie ook RADBRUCH, G., Arten der Interpretation, Recueil Gény, dl. 11, blz. 218; MEIER-HAYOZ, A., Die Bedeutung der Materialien für die Gesetzesanwendung, Schweizerische Juristenzeitung, 1952, 231.
- (3) VANDER EYCKEN, P., Méthode positive de l'interprétation juridique, blz. 138.

De rechter kiest niet tussen beide teksten, maar kent aan de ene tekst een betekenis toe in het licht van de andere tekst. Wanneer de rechter inderdaad een betekenisverschil vaststelt, corrigeert hij eventueel de prima-facie-betekenis van de wettekst aan de hand van de voorbereidende werken, zodat hij beide teksten veeleer verzoent dan dat hij ze tegenover elkaar stelt.

Zo de rechter effectief zou moeten kiezen tussen de tekst van de voorbereidende werken en de tekst van de wet (in zijn definitieve betekenis) kan men inderdaad bezwaarlijk aannemen dat de voorbereidende werken zouden primeren op een tekst die als wet gestemd is geworden, en die door zijn uitvaardiging een normatieve kracht heeft gekregen. De voorbereidende werken hebben geen "gelding" als dusdanig, doch zijn enkel dienstig als interpretatiekontekst bij het omschrijven van de betekenis van een wettekst.

Men kan bijgevolg de inhoud van de voorbereidende werken evenmin beschouwen als "sekundaire normen", die zouden gelden bij onduidelijkheden of leemten in de wet. (1) De voorbereidende werken bevatten geen normen en missen dan ook elke juridische bindende kracht.

204. Het gaat er dus om, aan de hand van de voorbereidende werken de betekenis van de wettekst te preciseren, en niet om in de voorbereidende werken (dwingende) oplossingen te vinden voor konkrete problemen en geschillen. In de praktijk is men er nogal gemakkelijk toe geneigd in de voorbereidende werken konkrete antwoorden te zoeken op konkrete vragen. Men "integreert" de voorbereidende werken in de wetgeving zelf en beschouwt ze deels als een soort "officiële" uitleg, deels als een nadere uitwerking van de wetteksten. De toelichtingen, opmerkingen en verslagen in de voorbereidende werken koppelt men los van hun auteurs en licht ze uit hun kontekst.

(1) Zie nochtans in deze zin: SCHMIDT, F., Construction of Statutes, S.S.L., 1957, 173.

Schematisch komt dit er op neer dat men de tekst van de wet beschouwt als de meer algemene wilsuiving van de wetgever, terwijl men in de talloze opmerkingen, verslagen, tussenkomsten in diskussies e.d. de meer konkrete wil van de wetgever ziet m.b.t. een hele reeks zeer konkrete problemen.

Een onderzoek van de voorbereidende werken wordt in dergelijk geval geleid door de vraag: heeft de wetgever aan het voorliggend probleem gedacht? en zo ja, welke oplossing heeft hij voorzien?

Bij een dergelijke benadering wordt de waarde van de voorbereidende werken duidelijk overschat. Deze blijven immers steeds een voorbereiding op een tekst die in zijn definitieve vorm als wettekst een dwingende kracht verkrijgt.

Als voorbereidende werken vormen ze een kontekst, die zeer verhelderend kan zijn, doch die onvermijdelijk beperkt blijft tot een kontekst voor de interpretatie van de wet. Een eerste vereiste hierbij is dat men deze kontekst als een geheel beschouwt, en dat men in de eerste plaats uit dit geheel bepaalde konklusies pogt te trekken m.b.t. de betekenis van de te interpreteren tekst.

De afzonderlijke delen van de voorbereidende werken moeten zelf in hun kontekst gesitueerd worden om hun draagwijdte en bruikbaarheid te bepalen.

Het loutere feit dat een parlamentslid op een bepaald ogenblik tijdens de parlementaire voorbereiding de problematiek ter sprake heeft gebracht die thans door de rechter beoordeeld moet worden, laat niet toe met zekerheid uit te maken in hoeverre de geïnterpreteerde wettekst op het onderliggend geschil van toepassing is. Slechts door situering van deze gegevens in het licht van de volledige voorbereidende werken kan men de waarde ervan bepalen, en dan nog mag men deze fragmentarische uitspraken niet beschouwen als een door de wetgever voorziene oplossing voor een konkret geschil, doch slechts als een interpretatiekontekst bij de interpretatie van een wettekst. Het is deze wettekst die centraal staat bij het interpretatieproces, en het is de wettekst die op de feiten moet worden toegepast, niet een tekst uit de voorbereidende werken.

205. In de literatuur heeft men een onderscheid gemaakt tussen enerzijds de algemene bedoeling van de wetgever en anderzijds de concrete wil van de wetgever voor de regeling van specifieke concrete problemen. (1) Terecht wordt er op gewezen dat men in de voorbereidende werken enkel een meer algemene wil van de wetgever dient te zoeken. T.a.v. heel wat concrete problemen heeft de wetgever bij de bespreking en stemming van een wettekst geen "bedoeling" gehad, om de eenvoudige reden dat bij dergelijke besprekingen slechts aan de meest voorkomende en actuele problemen gedacht wordt, zodat er weinig kans bestaat dat de concrete feiten, waarop de rechter de wet moet toepassen, de wetgever bewust voor ogen hebben gestaan. Bovendien kan ook de bedoeling van de wetgever als dusdanig slechts een eerder algemene bedoeling zijn. De wil van de wetgever wordt immers gevormd door de consensus van de individuele bedoelingen van een meerderheid van de parlementsleden. Het is praktisch niet mogelijk, en evenmin zinvol, om deze consensus na te streven op alle punten en tot in de kleinste details. De wil van de wetgever is onvermijdelijk een grootste gemene deler van de wil van de individuele parlementsleden. Immers, ofwel is het wetsontwerp uitvoerig besproken en bediscussieerd geworden, in welk geval de definitieve wettekst een compromis is tussen tegengestelde of minstens van elkaar afwijkende opvattingen, ofwel is een ontwerptekst, die door ambtenaren of commissieleden werd voorbereid, zonder meer door het parlement aangenomen, in welk geval de bewuste "bedoeling" van de parlementsleden zich beperkt tot een aanvaarding van de algemene doelstellingen zoals ze in de toelichtingen bij de ontwerptekst uiteengezet zijn geworden. (2)

206. Tot besluit kan gesteld worden dat het zeker niet de bedoeling mag zijn in de voorbereidende werken een aanwijzing te zoeken voor de oplossing van een concreet probleem. Men mag de wil van de wetgever niet

(1) COX, A., Judge Learned Hand and the Interpretation of Statutes, Harv.L.R., 1946-47, 370-371; LLEWELLYN, K., Jurisprudence: Realism in Theory and Practice, blz. 228; MACCALLUM, G., Legislative Intent, blz. 250-260; THE LAW COMMISSION AND THE SCOTTISH LAW COMMISSION, The Interpretation of Statutes, blz. 32.

(2) Ook Larenz meent dat de wetgever niet in staat is de juiste draagwijdte te vatten van de technische uitwerking van de wetgevende regelen, maar dat men wel mag veronderstellen dat de algemene principes en doelstellingen van de wetten de parlementsleden duidelijk voor ogen hebben gestaan (LARENZ, K., Methodenlehre der Rechtswissenschaft, blz. 316)

herleiden tot een hyperconcrete wil, die zou vooruitlopen op alle mogelijke betwistingen die in de toekomst aan de rechters zouden kunnen worden voorgelegd. De wetgever stippelt algemene beleidsregels uit. Aan de hand van deze regels lost de rechter concrete betwistingen op. De wet kan onmogelijk pasklare oplossingen bieden voor de oneindige variëteit van het maatschappelijk leven. Een rechter die in de voorbereidende werken dergelijke pasklare oplossingen zoekt, miskent het onderscheid tussen de aard van de wetgeving en de aard van de rechterlijke beslissing.

Een wettelijke norm is per definitie een algemene maatregel (1), terwijl een rechterlijke uitspraak per definitie een concrete beslissing is. Hoger (2) werd reeds gewezen op de horizontale dimensie van de wetstaal, m.a.w. op de abstracte conceptuele aard van de wetteksten voor de rechtsonderhorigen. Zoals de wetstaal in een concreet geval voor de rechter een verticale, d.i. een concrete dimensie heeft (3), heeft de rechterlijke uitspraak (erga omnes) steeds een verticale, concrete dimensie, precies omdat de rechter altijd een concrete toepassing maakt van een algemene regel op concrete feiten. Artikel 6 van het gerechtelijk wetboek, dat de rechter verbiedt "uitspraak te doen bij wege van algemene en als regel geldende beschikking", is in feite een overbodige regel in ons rechtssysteem, omdat de rechter uit de aard van zijn functie een dergelijke algemene uitspraak gewoon nooit kan doen. Zo een rechter in een vonnis een normatieve uitspraak met algemene draagwijdte formuleert heeft deze uitspraak slechts een juridisch gevolg wanneer en in zoverre hij er concrete gevolgen aan verbindt voor het concrete geschil tussen de concrete partijen in het geding. Buiten het bestek hiervan heeft het vonnis geen enkele uitvoerbare kracht.

(1) Vgl. in dit verband: VAN WIJK, H.D., De norm is per definitie abstract, Deventer, 1971.

(2) Zie, in het eerste deel, nr. 74.

(3) Zie nogmaals nr. 74.

Omgekeerd wordt een wet in materiële zin juist gedefinieerd als: "de handeling waarbij de openbare macht bij wege van algemene en abstracte voorzieningen de maatschappelijke orde schept, handhaaft of wijzigt door het invoeren van rechtsnormen of het instellen van organen". (1) Dit criterium van algemene draagwijdte is zelfs zo belangrijk dat vonnissen of arresten die enkel ingaan tegen wetten of besluiten zonder algemene draagwijdte niet vatbaar zijn voor cassatie. (2)

En zelfs wanneer bepaalde concrete situaties in de loop van de parlementaire voorbereiding van een wet ter sprake zijn gekomen, mag men dit niet beschouwen als een vooruitlopen door de wetgever op concrete rechterlijke beslissingen. Deze situaties vormen slechts de aanleiding tot de wetgeving, of de aanleiding tot de nuancering of de wijziging van een ontwerptekst, m.a.w. de occasio legis. De gegevens die men hieromtrent in de voorbereidende werken vindt mag men dan ook niet beschouwen als concrete "wilsuitingen" van de wetgever, die rechtstreeks op concrete problemen toepasselijk zouden zijn, doch slechts als aanwijzingen voor de meer algemene bedoeling van de wetgever, t.a.v. de regel die in de wettekst zijn neerslag heeft gevonden. Deze gegevens zullen een zeer nuttige rol spelen bij de interpretatie van de wettekst wanneer de rechter voor situaties geplaatst wordt die vergelijkbaar zijn met degene die in de voorbereidende werken ter sprake zijn gekomen, ze kunnen echter geenszins beschouwd worden als dwingende "regels" die, onafhankelijk van de wettekst, een concrete juridische normering zouden inhouden.

(1) MAST, A., Overzicht van het Belgisch grondwettelijk recht, Gent, 1966, nr. 73, blz. 79, met verdere verwijzingen naar rechtsleer. Vgl. verder de konklusies van advocaat-generaal Ganshof van der Meersch vóór Cass., 17 mei 1963, Pas., 1963, I, 993.

(2) Zie Cass., 25 febr. 1875, Pas., 1875, I, 232, (met in noot verwijzing naar vroegere cassatierechtspraak); MAST, A., o.c., nr. 74, blz. 80.

3.3. Relevantie van de diverse voorbereidende werken

207. Hoger (1) werd er op gewezen dat het gebruik van voorbereidende werken bij de wetsinterpretatie twee verschillende benaderingen kan inhouden, namelijk enerzijds een onderzoek naar de wordingsgeschiedenis van de wet en anderzijds een onderzoek naar toelichtingen, opmerkingen, e.d., die in de loop van de parlementaire procedure t.a.v. de ontwerpteksten gemaakt werden. Het komt bijgevolg wenselijk voor bij een onderzoek naar de relevantie van de diverse voorbereidende werken een onderscheid te maken tussen de wordingsgeschiedenis van een wet, zoals deze uit het geheel van de voorbereidende werken blijkt, enerzijds, en de afzonderlijke voorbereidende werken, die de toelichtingen, opmerkingen, e.d. bij de ontwerpteksten inhouden, anderzijds.

a. De wordingsgeschiedenis

208. De wordingsgeschiedenis van een wet blijkt niet uit bepaalde voorbereidende werken doch uit het geheel van deze teksten. Om tot een juist beeld van deze ontwikkeling te komen dient men dus de volledige voorbereidende werken te onderzoeken. Om te kunnen spreken van een expliciete wilsuiting van de wetgever is het noodzakelijk dat de wijziging van een ontwerptekst uitdrukkelijk door de wetgever zelf (in een stemming) aanvaard of verworpen werd.

De loutere wijziging van een ontwerptekst in een parlementaire commissie bijvoorbeeld, kan, strikt genomen, niet beschouwd worden als een uitdrukkelijke wilsuiting van de wetgever. Doch men mag zich hier niet al te veel laten leiden door zuiver theoretische schema's. Hoger werd reeds gesteld dat de bewuste bedoeling van de wetgever zich noodgedwongen beperkt tot de grote lijnen van de gestemde wetgeving en dat de wetgever de ontwerpteksten zelf grotendeels overneemt in de betekenis die er door hun auteurs aan gegeven werd.

Expliciete wilsuitingen t.a.v. deze betekenis vindt men in het deel van de wordingsgeschiedenis van de wet dat aan de eigenlijke parlementaire discussies en stemmingen voorafgaat.

(1) Zie nr. 200.

Bovendien mag men stellen dat de wetgever, op het ogenblik dat de definitieve ontwerptekst aan hem wordt voorgelegd, min of meer uitdrukkelijk voor een keuze wordt gesteld tussen de diverse teksten die in de loop van de voorbereidende werkzaamheden werden aanvaard, gewijzigd of verworpen. (1) Door de wijzigingen die in de loop van deze voorbereiding aan de oorspronkelijke ontwerpteksten werden aangebracht wordt de aandacht van de wetgever gevestigd op alternatieve mogelijkheden t.a.v. de ontwerptekst zoals deze in zijn definitieve vorm aan hem wordt voorgelegd. Door één bepaalde tekst uitdrukkelijk te aanvaarden sluit de wetgever zich automatisch aan bij de wijzigingen van de oorspronkelijke ontwerpteksten zoals die in de loop van de wordingsgeschiedenis van de wet werden doorgevoerd.

Om deze redenen kan men dan toch uit de volledige wordingsgeschiedenis van de wet informatie halen die beschouwd kan worden als een expliciete wilsuiving van de wetgever, d.w.z. als een expliciete precisering van de zenderbetekenis van de wettekst. (2)

Aan de hand van enkele voorbeelden uit de rechtspraak zal hierna worden onderzocht in hoeverre men uit deze wordingsgeschiedenis van de wet dwingende besluiten kan trekken m.b.t. de zenderbetekenis van de wettekst.

(1) In deze zin ook: LANDIS, J., A note on statutory Interpretation, Harv. L.R., 1929-30, 889.

(2) Het is dan ook niet verwonderlijk dat in Engeland regelmatig kritiek wordt geuit op het verbod met de wordingsgeschiedenis van de wet rekening te houden, vooral wanneer in een concrete betwisting blijkt dat de rechtbank of het hof door een letterlijke interpretatie van de wettekst regelrecht ingaat tegen de bedoeling van de wetgever zoals die duidelijk uit de wordingsgeschiedenis van de wet blijkt: "If the Court of Appeal had had their attention drawn to the history of this legislation, it may be that they would have been able to find a way of preventing a man being able to take advantage of his own wrong." (WEST, W., The Intention of the Legislature, L.Q.R., 1971, 473).

209. In een arrest van 13 oktober 1955 diende het hof van cassatie een interpretatie te geven van de artikelen 7 en 12 van de wet van 17 oktober 1945 tot invoering van een belasting op het kapitaal. Het hof steunde zijn interpretatie op de wordingsgeschiedenis van de wet en motiveerde dit als volgt (1): Paragraaf 2, 4° van artikel 7 (waarrond de discussie draaide) was tot stand gekomen door een amendement van de regering op het oorspronkelijke wetsontwerp.

Een verantwoording voor deze wijziging werd gegeven in het verslag van de bijzondere kamerkommissie. Uit deze verantwoording blijkt duidelijk dat de interpretatie van het hof van cassatie volledig in overeenstemming is met de bedoeling van de regering bij het indienen van het amendement.

Het amendement werd door het parlement aangenomen en werd de definitieve tekst van artikel 7 paragraaf 2, 4°. Het hof van cassatie stipt hier nog bij aan dat de overwegingen ter verantwoording van het amendement niet werden tegengesproken in het parlement.

Een kritische lezer van dit arrest zou kunnen opwerpen dat het hof van cassatie zich hier veeleer steunt op een stilzwijgen van de wetgever dan op een expliciete wilsuiving van de wetgever. Men moet het begrip "expliciet" echter in een ruime betekenis opvatten. Strikt genomen wordt inderdaad enkel de tekst zelf van het amendement expliciet door de wetgever aanvaard. Men kan echter de tekst van het amendement en de zenderbetekenis van deze tekst niet van elkaar loskoppelen. Wanneer de wetgever in casu de wijziging aan de ontwerptekst heeft aanvaard dan is dit precies gebeurd op basis van de argumenten die hiervoor door de regering werden aangevoerd. Wanneer het parlement een wetsontwerp goedkeurt en hierbij een keuze maakt tussen een oorspronkelijke versie en een gewijzigde tekst dan gebeurt deze keuze niet op basis van een loutere lektuur van beide teksten, los van elke toelichting.

(1) Cass., 13 okt. 1955, Arr. Verbr., 1956, 96.

De parlementsleden zullen integendeel eerst nagaan welke de bedoeling is van de ontwerpers van de teksten en op basis hiervan hun houding bepalen. Het is volkomen irreëel te beweren dat het parlement weliswaar de tekst van het amendement heeft aangenomen doch wellicht met een andere bedoeling. De betekenis die door de parlementsleden aan de tekst van het amendement wordt toegekend wordt immers fundamenteel gedetermineerd door de bedoeling van de auteur ervan. Zelfs zo er een diskrepantie zou bestaan tussen de prima-facie betekenis die de parlementsleden aan de tekst toekennen bij een eerste lektuur ervan en de door de auteur bedoelde betekenis, dan zou ofwel na enige toelichting deze laatste betekenis zonder meer door de parlementsleden worden overgenomen als definitieve betekenis van de tekst, ofwel zou er enige reactie komen vanwege de parlementsleden i.v.m. de formulering van de tekst van het amendement vermits de tekst blijkbaar bij de lezer een andere betekenis oproept dan de door zijn auteur bedoelde betekenis. Bij afwezigheid van enige reactie in het parlement kan men samen met het hof van cassatie aannemen dat de wetgever aan de tekst van het amendement precies dezelfde betekenis heeft toegekend als degene die de auteur eraan gegeven heeft in zijn toelichting en verantwoording bij dit amendement. Trouwens, het is niet omdat een tekst in abstracto een oneindig aantal mogelijke betekenissen kan hebben dat men moet vrezen dat binnen het parlement een zelfde tekst voortdurend anders begrepen zou worden dan bedoeld is geworden door de auteur van de tekst. De kontekst beperkt immers in grote mate het aantal mogelijke betekenissen van een tekst. De parlementsleden en de minister lezen alle de ontwerp-teksten binnen éénzelfde, ruime kontekst: politieke, economische en sociale achtergronden, eisen van drukingsgroepen, maanden en soms jarenlange discussies over de ontwerp-teksten, éénzelfde taalgebruik (1), enz... De kans dat er betekenisdistorties optreden tussen de diverse

(1) Uiteraard is er, wat het taalgebruik betreft, geen diskrepantie mogelijk door een tijdsevolutie. Maar ook op het vlak van het sociaal taalgebruik bestaat er weinig of geen verschil tussen de parlementsleden: tot op heden behoort de overgrote meerderheid van de parlementsleden immers tot eenzelfde sociale groep, m.n. de burgerij; dit geldt ook voor diegenen onder hen die andere sociale groepen vertegenwoordigen. In de loop van hun parlementaire werkzaamheden leren de parlementsleden bovendien een zeker technisch-juridisch taalgebruik aan, waardoor ook het onderscheid tussen juristen en niet-juristen in het parlement, op het vlak van het taalgebruik, vervaagt.

personen die betrokken zijn bij de parlementaire voorbereiding is bijgevolg veel kleiner dan de kans dat zich dergelijke diskrepancies voordoen tussen de oorspronkelijke zenderbetekenis van een wet en de actuele ontvangerbetekenis.

Men mag dan ook stellen dat de gegevens die het hof van cassatie in het hoger geciteerde arrest uit de voorbereidende werken geput heeft beschouwd mogen worden als een expliciete wilsuiving van de wetgever. In de toelichtingen waar het hof naar verwees kan men dus met absolute zekerheid (1) nadere informatie zoeken i.v.m. de wil van de wetgever, m.a.w. de door de wetgever aan de wettekst toegekende betekenis.

210. In een ander cassatiearrest, m.n. van 20 januari 1950, gaat het hof van cassatie uitvoerig in op de wordingsgeschiedenis van artikel 918 B.W. om de tekst van dit artikel te interpreteren. (2) Ook hier leidde het hof uit de wordingsgeschiedenis van de wettekst een expliciete wilsuiving van de wetgever af. Het hof schetste deze ontwikkeling als volgt: De oorspronkelijke ontwerp-tekst van de regeringskommissie werd in een door Bigot-Préameneu gewijzigde versie op 21 pluviôse jaar XI voorgedragen aan de Conseil d'Etat, die de tekst op 28 pluviôse jaar XI goedkeurde, onder voorbehoud van een kleine nuancering die in de tekst zou moeten worden aangebracht. Tot op dit moment in de wordingsgeschiedenis van artikel 918 B.W. vindt de interpretatie van het hof van cassatie volledig steun in de voorbereidende werken. Het is nu de vraag in hoeverre de nadien aangebrachte wijzigingen een bewuste inhoudelijke verandering beoogden of enkel een louter herformulering van de tekst van artikel 918 inhielden.

(1) Het begrip "absoluut" heeft hier niet de dwingende betekenis zoals bij een wiskundige of fysische noodzakelijkheid. In het recht blijft de "zekerheid" steeds beperkt tot een menselijke zekerheid.
(2) Cass., 20 jan. 1950, R.W., 1949-50, 1109; Pas., 1950, I, 337; Dit arrest bevestigde: Brussel, 3 december 1947, R.W., 1947-48, 836.

Op 3 germinal jaar XI werd een volgens de instructies van de Conseil d'Etat aangepaste tekst opnieuw aan deze Raad voorgelegd. Naast de verwerking van de opmerkingen van de Conseil d'Etat had Bigot-Préameneu echter ook een andere formulering gegeven aan het goedgekeurde gedeelte van de tekst. Deze nieuwe formulering, die de definitieve zou blijven, lijkt op het eerste gezicht een ruimere betekenis te hebben dan de oorspronkelijke tekst. Ondanks deze wijziging (van een reeds goedgekeurde tekst) werd de nieuwe versie van artikel 918 zonder opmerkingen door de Conseil d'Etat goedgekeurd. Uit dit stilzwijgen van de Conseil d'Etat leidt het hof van cassatie af dat geen wijziging beoogd werd van de vroegere versie die reeds door de Raad was goedgekeurd, zodat de nieuwe tekst geïnterpreteerd moet worden in het licht van zijn oorspronkelijke formulering.

Opmerkelijk is dat het hof, zoals in het hoger besproken arrest, opnieuw uit een stilzwijgen van de wetgever een duidelijke wilsuiting afleidt. Het is echter precies de vraag in hoeverre dit stilzwijgen voortvloeit uit een unanieme aanvaarding van de ruimer geformuleerde tekst dan wel uit een onachtzaamheid (of ongeïnteresseerdheid) van de parlementsleden. Ten voordele van de eerste stelling zou men kunnen aanvoeren dat er toch minstens een opmerking zou gemaakt zijn in de Conseil d'Etat t.a.v. de ruimere formulering zo de leden van de Raad deze formulering hadden verworpen. Het is misschien bevreemdend dat er op 28 pluviôse een unanimité bestaat voor de aanvaarding van een enge versie en enkele dagen later eenzelfde unanimité m.b.t. een ruimere versie, doch vermits de draagwijdte van beide formuleringen niet zo fundamenteel verschilt, is het best mogelijk dat deze wijziging zonder discussie aanvaard werd.

Ten voordele van de tweede stelling kan worden aangevoerd dat de enge versie reeds was goedgekeurd en enkel op één welbepaald punt nog diende te worden aangepast, zodat mag worden verondersteld dat de Conseil d'Etat bij het onderzoek van de gewijzigde versie enkel op dit punt heeft gelet en de gewijzigde formulering van het overige gedeelte van de tekst haar ontgaan is.

Voor geen van beide stellingen kunnen dwingende argumenten worden aangevoerd, al overtuigt de tweede stelling wel meer dan de eerste. Van een expliciete wilsuiting van de wetgever kan hier dan ook bezwaarlijk sprake zijn. Houdt men enkel rekening met de ontwerpteksten zoals ze achtereenvolgens werden goedgekeurd dan moet men besluiten dat de Conseil d'Etat de engere versie uitdrukkelijk verworpen heeft ten voordele van een ruimere versie van artikel 918. Wanneer men deze opeenvolgende wijzigingen echter in hun kontekst situeert wordt de "expliciete" wilsuiting van de Conseil d'Etat erg twijfelachtig, zodat men in casu uit de wordingsgeschiedenis (1) van artikel 918 B.W. geen dwingende besluiten kan trekken voor de interpretatie van dit artikel.

Het is trouwens de vraag in hoeverre het aangewezen voorkomt voor elke zin in de wetgeving te zoeken naar een konkrete bedoeling van de wetgever. Wanneer het om details gaat kan de formulering van een wettekst afhangen van toevallige factoren en kan een inadekwate formulering ontsnappen aan het oog van de wetgever. Wanneer deze formulering als dusdanig niet uitdrukkelijk besproken is geworden in de parlementaire voorbereiding van de wet is het vrijwel onmogelijk om aan de hand van de voorbereidende werken de juiste zenderbetekenis van de wettekst te achterhalen. (2)

-
- (1) Strikt genomen beantwoordt de hier besproken ontwikkeling niet aan het begrip wordingsgeschiedenis zoals het hoger, onder nr. 198, omschreven werd. De Conseil d'Etat bereidde immers samen met het Tribunat de wetteksten voor, die uiteindelijk door het Corps législatif werden gestemd en uitgevaardigd. In de praktijk beperkte de rol van het Corps législatif zich tot een loutere ratificatie van de voorgelegde teksten, zodat niet enkel het voorbereidend werk maar ook de "parlementaire" discussies in de Conseil d'Etat en het Tribunat plaatsvonden. Hiermee rekening gehouden lijkt het aangewezen het hier besproken arrest op deze plaats te behandelen.
 - (2) Dezelfde opmerking kan gemaakt worden t.a.v. het vonnis van de correctionele rechtbank te Gent van 18 juni 1974 (R.W., 1974-75, 124), waarin besluiten worden getrokken uit het feit dat de ontwerptekst van art. 441 Ger. W. luidde: "In al hun ambtsverrichtingen dragen de advocaten de kledij die de Koning voorschrijft", daar waar naderhand in de wettekst het woord "al" is weggelaten, terwijl in de voorbereidende werken voor deze tekstverwijzing geen verklaring te vinden is.

Ook het hof van cassatie schijnt zich bewust te zijn geweest van het wankel karakter van zijn argumentatie. Het hof zocht immers nog steun in een teleologische interpretatie. Op deze argumentatie van het hof dient hier niet te worden ingegaan, wel kan er worden op gewezen dat de teleologische benadering in casu heel wat adekwater lijkt om de zenderbetekenis van art. 918 B.W. te achterhalen dan een interpretatie op basis van de voorbereidende werken.

211. Een derde voorbeeld uit de rechtspraak is het vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Dendermonde van 23 maart 1954. (1) Voor de interpretatie van de wet van 7 mei 1877 (2) steunde de rechtbank in het bijzonder op de afwijzing van een amendement door de kamer in de loop van de parlementaire voorbereiding van deze wet. De rechtbank overwoog: "dat bij het afkondigen der wet van 7 mei 1877 de wetgever wel is waar niet uitdrukkelijk heeft verklaard, dat de bedding der niet bevaarbare noch vlotbare waterlopen aan de openbare macht toebehoorde; dat echter uit de wordingsgeschiedenis dezer wet blijkt dat de Centrale Sectie der Kamer van Volksvertegenwoordigers (Pasinomie 1877, blz. 88) van oordeel was dat de oevereigenaars geen eigendomsrecht op deze waterlopen konden doen gelden; dat zelfs een amendement, dat tot doel had hun dit recht toe te kennen, door de Kamer van Volksvertegenwoordigers verworpen werd;" (3)
- Op het eerste gezicht staan we hier voor een expliciete wilsuiving van de wetgever, waaruit de zenderbetekenis van de wettekst duidelijk blijkt. Doch bij nader inzien blijkt de rechtbank wat al te voorbarig haar conclusies te hebben getrokken. Het amendement werd inderdaad niet door de Kamer aangenomen, maar evenmin uitdrukkelijk verworpen. Uit de

(1) R.W., 1953-54, 1864.

(2) Wet op de politie van de niet bevaarbare waterlopen (Staatsbl., 23 mei 1877).

(3) R.W., 1953-54, 1867.

voorbereidende werken blijkt immers dat de Kamer de discussie voorlopig wou uitstellen in het vooruitzicht dat de problematiek later in een andere wet zou geregeld worden. (1)

Dit voorbeeld wijst er nog eens op hoe belangrijk het is de voorbereidende werken in hun geheel bij de interpretatie te betrekken om te voorkomen dat men verkeerde besluiten zou trekken t.a.v. de wil van de wetgever. Bovendien blijkt uit dit voorbeeld dat de loutere afwijzing van een amendement door het parlement niet noodzakelijk betekent dat het parlement de inhoud van het amendement afwijst en het tegendeel ervan goedkeurt.

212. Hoger werd de hypothese geformuleerd dat uit de wordingsgeschiedenis van de wet in bepaalde gevallen expliciete wilsuivingen van de wetgever kunnen gehaald worden, die met zekerheid toelaten de zenderbetekenis van de wet te omschrijven. Deze hypothese wordt door de geanalyseerde rechtspraak niet bevestigd. Weliswaar wijst het cassatiearrest van 13 oktober 1955 in die richting (2), doch de analyse van het cassatiearrest van 20 januari 1950 (3) en van het vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Dendermonde van 23 maart 1954 maken er ons op attent dat de loutere aanvaarding of afwijzing van een ontwerp tekst of van

-
- (1) Zie de interpellatie van Tesch, die er toe leidde dat het amendement waarvan sprake in het vonnis niet werd aangenomen: "Je demande donc, et je crois que c'est la chose la plus utile à faire, que la chambre se borne à faire une loi de police et à laisser la décision de cette question à la loi générale. Quand vous aurez modifié le code civil, quand les questions si controversées et par la doctrine et par la jurisprudence et devant lesquelles les législateurs ont toujours reculé jusqu'à présent, quand ces questions auront été examinées par les juristes, qui se rendront compte de tous les intérêts qui y sont engagés, on nous proposera de modifier les articles 634 et 635 du code civil, et ces articles régleront tout ce qui a rapport à la police des eaux. Mais modifier le code civil dans une loi spéciale, ce n'est pas admissible, surtout en présence de toutes les incertitudes qui existent encore aujourd'hui." (Zitting 27 feb. 1877, Parl. Ann., Kamer, 1877, blz. 431).
- (2) Zie hoger nr. 209.
- (3) Zie hoger nr. 210.

een wijziging ervan niet volstaan om uit de wordingsgeschiedenis van de wet dwingende konklusies te kunnen trekken m.b.t. de wil van de wetgever. Om deze wil met zekerheid te kunnen omschrijven moet bovendien de bedoeling van de aanvaarding of van de afwijzing uitdrukkelijk blijken. Dit betekent dat men steeds in concreto zal moeten nagaan in hoeverre uit de wordingsgeschiedenis van de wet dwingende konklusies kunnen getrokken worden m.b.t. de zenderbetekenis van de wet. Men kan in geen geval a priori stellen dat de interpretator hierbij steeds tot een resultaat zal komen dat hem absolute zekerheid biedt.

b. De afzonderlijke voorbereidende werken

213. Met afzonderlijke voorbereidende werken wordt hier bedoeld: de voorbereidende werken die opmerkingen, toelichtingen e.d. inhouden, die niet rechtstreeks door de wetgever in de loop van de wordingsgeschiedenis van de wet aanvaard zijn geworden. Praktisch gezien slaat dit in het bijzonder op losse opmerkingen van parlementsliden, toelichtingen bij ontwerp teksten, verslagen van commissies, e.d. Meer dan de wordingsgeschiedenis verwijst de rechtspraak naar dergelijke afzonderlijke verklaringen die in het parlement worden afgelegd in de loop van de parlementaire voorbereiding van een wet. Zo steunde men zich op verklaringen van de verslaggever (1), op verklaringen van de minister van financiën, die de instemming hadden verkregen van de speciale kamercommissie (2), op een verklaring van de minister van justitie in de senaat (3), op een verklaring van de minister van middenstand in de kamer (4), op het verslag van de verenigde se-

(1) Cass., 13 oktober 1955, Arr. Verbr., 1956, 95; Pas., 1956, I, 121; Cass., 1 juni 1966, Pas., 1966, I, 1251.
(2) Cass., 28 jan. 1958, Pas., 1958, I, 577.
(3) Cass., 16 jan. 1958, Arr. Verbr., 1958, 301; Pas., 1958, I, 509.
(4) Hrb. Dendermonde, 16 april 1973, R.W., 1973-74, 2288-2289.

naatscommissies (1), op een verklaring van de regering, opgenomen in de memorie van toelichting (2), op de memorie van toelichting bij een wet (3), enz...

In hoeverre kan op deze verklaringen gesteund worden om de precieze zenderbetekenis van een wettekst te omschrijven?

Het criterium dat door de rechtspraak, en in het bijzonder door het hof van cassatie (4), gehanteerd wordt is het stilzwijgen van de wetgever. Wanneer de verklaringen van een verslaggever, van een minister, e.d. in het parlement niet worden tegengesproken, beschouwt men dit als een stilzwijgende instemming van de wetgever met de inhoud ervan. (5) Dit criterium lijkt bruikbaar te zijn, op voorwaarde dat men de verklaringen situeert in de kontekst van de volledige voorbereidende werken en dat men hierin geen tegenindicaties aantreft die er zouden op wijzen dat de wetgever wellicht een andere mening was toegedaan.

Dergelijke tegenindicaties zouden bijvoorbeeld kunnen zijn: het feit dat de tekst nadien nog gewijzigd werd of een tegenstrijdigheid tussen de inhoud van de afgelegde verklaring en andere delen van de wet of het algemeen doel van de wet. Voor zover dergelijke tegenindicaties ontbreken kan men die verklaringen beschouwen als preciseringen van de zenderbetekenis van de wettekst.

(1) Cass., 13 febr. 1968, Arr. Verbr., 1968, 781; J.T., 1968, 219.
(2) Cass., 31 jan. 1961, Pas., 1961, I, 584.
(3) Hrb. Antwerpen (kort geding), 9 nov. 1971, R.W., 1971-72, 872.
(4) Zie de hoger geciteerde cassatiearresten.
(5) Polak stelde eenzelfde houding vast in de Nederlandse rechtspraak (POLAK, J., Theorie en praktijk der rechtsvinding, blz. 23-24).

Toch zal de waarde van dergelijke opmerkingen en verklaringen sterk variëren van geval tot geval. Zo zal een losse opmerking van een parlementslid in de loop van een discussie een loutere indicatie zijn voor de zenderbetekenis van een wettekst, die slechts dienstig zal zijn voorzover geen andere informatie voorhanden is m.b.t. de zenderbetekenis van die bepaalde wettekst. Wanneer echter een verklaring van de betrokken minister nadien bevestigd wordt door de verslaggever in de kamer en door de verslaggever in de senaat, en op geen enkel ogenblik wordt tegengesproken (1), en geen betrekking heeft op een erg technisch of complex probleem mag men die verklaring met een vrij hoge graad van zekerheid beschouwen als de "wil van de wetgever".

214. Er moet op gewezen worden dat de waarde van de voorbereidende werken voor de interpretatie niet beïnvloed wordt door de "duidelijkheid" of "onduidelijkheid" van de wettekst, zoals het hof van cassatie lijkt aan te nemen. Het hof poneert immers dat "zinspelingen" (2) of "verklaringen" (3) in de voorbereidende werken niet kunnen opwegen tegen de (duidelijke) tekst van de wet. (4) Zoals in hoofdstuk I van dit deel uitvoerig werd aangetoond (5) kan de duidelijkheid van een tekst in zijn prima-facie betekenis geen hinderpaal betekenen voor een onderzoek naar de door de auteur bedoelde betekenis van de tekst. Zoals hoger eveneens werd aangestipt (6) gaat het bovendien niet om een keuze tussen een wettekst

-
- (1) Een voorbeeld hiervan treft men aan in de voorbereidende werken van de wet van 27 juni 1921 op de v.z.w. Ter specificatie van het begrip "leden" van de v.z.w. in art. 10 van de wet maakte de minister van justitie, in antwoord op de vraag van een volksvertegenwoordiger, een onderscheid tussen effektieve leden en andere leden en preciseerde dat art. 10 enkel sloeg op de effektieve leden (Parl. Ann., Kamer, 12 mei 1921). De verslaggever in de kamer bevestigde deze stelling tijdens een volgende bespreking van de tekst (Parl. Ann., Kamer, 18 mei 1921), terwijl deze interpretatie nadien nog eens herhaald werd in het senaatsverslag (Parl. Besch., Senaat, 1920-21, nr. 135).
- (2) Cass., 28 juni 1956, Arr. Verbr., 1956, 919; J.T., 1956, 490.
- (3) Cass., 20 feb. 1951, Arr. Verbr., 1951, 345; Pas., 1951, I, 413; Cass., 21 april 1960, Pas., 1960, I, 966.
- (4) In deze zin ook: DE LA MARNIERRE, E., Les techniques d'interprétation de la loi, Rev. trim. dr. civ., 1971, 234. Zie ook nog: Brussel, 24 dec. 1974, Pas., 1975, II, 90.
- (5) Zie hoger nr. 83 tot 136.
- (6) Zie hoger nr. 203.

en een tekst uit de voorbereidende werken, maar om de interpretatie van de wettekst in het licht van de voorbereidende werken. Wanneer in bepaalde gevallen de zenderbetekenis van de wettekst met absolute zekerheid uit de voorbereidende werken kan gehaald worden dan zal de interpretator zich niet kunnen verschuilen achter de prima-facie-betekenis van de wettekst, hoe duidelijk deze betekenis voor hem ook moge zijn (1), om deze informatie terzijde te schuiven. Omgekeerd zal een vage toespeling in de voorbereidende werken niet volstaan om de betekenis van een wettekst vast te leggen, hoe onduidelijk de prima-facie betekenis van deze tekst ook moge zijn.

215. De waarde van afzonderlijke teksten in de voorbereidende werken als informatiebron voor de zenderbetekenis van een wettekst dient beoordeeld te worden in het kader van de voorbereidende werken zelf, en in dit kader alleen. Ook bij de voorbereidende werken geldt de regel dat bij een interpretatie in principe de volledige kontekst moet in acht genomen worden: een opmerking van een parlementslid dient gesitueerd te worden in het kader van de discussie waarin ze wordt naar voor gebracht, terwijl deze discussie op haar beurt in de wordingsgeschiedenis van de wet moet worden gesitueerd.

-
- (1) In de Verenigde Staten is het gebruik van voorbereidende werken toegelaten los van de duidelijkheid van de prima-facie-betekenis van een wettekst (zie COX, A., Judge Learned Hand and the Interpretation of Statutes, Harv.L.R., 1946-47, 380, met verwijzing naar rechtspraak).

3.4. Waarde van de voorbereidende werken als interpretatiecontext

216. De voorbereidende werken vormen onbetwistbaar een zeer relevante interpretatiecontext, in het bijzonder voor het achterhalen van de juistzenderbetekenis van een wettekst. Naar gelang het geval kan men er met zekerheid of met een min of meer grote waarschijnlijkheid de betekenis uit afleiden die door de wetgever aan de wettekst werd toegekend. Een essentiële voorwaarde is echter dat men de voorbereidende werken in hun totaliteit bij de interpretatie betreft, zoniet loopt men het risico verkeerde besluiten te trekken uit de voorbereidende werken, zoals uit sommige voorbeelden in de hoger behandelde rechtspraak gebleken is.
- Een fragmentair onderzoek van de voorbereidende werken kan er ook toe leiden dat twee rechterlijke beslissingen tot tegenstrijdige interpretaties komen alhoewel ze beide steunen op de voorbereidende werken. Zo heeft het hof van cassatie op 1 juli 1864 (1) en op 23 december 1915 (2) aangenomen dat de uitdrukking "vervreemding met voorbehoud van vruchtgebruik" in artikel 918 B.W. volgens de bedoeling van de wetgever tevens de schenkeningen met voorbehoud van vruchtgebruik omvat. Het hof steunde telkens zijn interpretatie op de voorbereidende werken. Opmerkelijk is nu dat het hof van cassatie op 20 januari 1950 (3), eveneens na een onderzoek van de voorbereidende werken, op deze stelling is teruggekomen en heeft beslist dat artikel 918 B.W. niet slaat op de schenkingen met voorbehoud van vruchtgebruik. Deze omkering van de rechtspraak kan op zichzelf gerechtvaardigd zijn, doch wordt wel bedenkelijk wanneer ze op dezelfde gronden blijkt te steunen als de vroegere rechtspraak. Dit toont het belang aan van de motivering van de

(1) Cass., 1 juli 1864, Pas., 1864, I, 375.

(2) Cass., 23 dec. 1915, Pas., 1917, I, 5.

(3) Cass., 20 jan. 1950, R.W., 1949-50, 1109; Pas., 1950, I, 333.

wetsinterpretaties in de vonnissen en arresten. De gebrekkige motivering op dit punt werkt tegenstrijdige rechterlijke beslissingen in de hand. De motivering van de cassatiearresten van 1864 en 1915 is zo summier dat het voor het hof in 1950 niet eens mogelijk was de redenering in deze arresten op hun waarde te toetsen. In beide arresten wordt enkel geponeerd dat de door het hof aanvaarde stelling "steun vindt in de voorbereidende werken" (1), zonder enige nadere uitleg. Het arrest van 1950 is integendeel wel uitvoerig gemotiveerd. (2) De summiere motivering van de vroegere cassatiearresten maakt het ons echter onmogelijk na te gaan in hoeverre de ene motivering juist is dan de andere.

217. Deze motivering is vooral van belang omdat zelden een dwingend besluit kan worden getrokken uit de voorbereidende werken m.b.t. de zenderbetekenis van een wettekst. Het is bijgevolg mogelijk op basis van de voorbereidende werken tot tegengestelde betekenissen te komen zonder dat één van beide resultaten noodzakelijk verkeerd zou zijn. In de rechtspraak laat men het echter steeds voorkomen alsof het onderzoek van de voorbereidende werken steeds tot een dwingend resultaat leidt t.a.v. de betekenis van de geïnterpreteerde wettekst, zonder dat ooit wordt aangegeven op welke punten de rechter een keuze heeft gemaakt tussen twee of meerdere alternatieve mogelijkheden en bijgevolg ook zonder enige verantwoording van deze keuze.
- Het cassatiearrest van 20 januari 1950 is in vergelijking met de doorsnee-rechtspraak zelfs zeer uitvoerig gemotiveerd. Verwijzingen naar concrete teksten in de voorbereidende werken komen zelden voor. Soms wordt nog min of meer concreet verwezen naar het deel van de voorbereidende werken waarin de voor de interpretatie relevante tekst voor-

(1) Pas., 1864, I, 375, en Pas., 1917, I, 5.

(2) Deze motivering werd hoger reeds uitvoerig aangehaald en besproken onder nr. 210.

komt, zoals de "memorie van toelichting" (1), maar meestal beperkt de verwijzing zich tot de zeer algemene omschrijving: "de voorbereidende werken". (2) Dergelijke motivering is volstrekt onvoldoende vermits men in een aantal gevallen op basis van de voorbereidende werken tot diverse, van elkaar afwijkende en zelfs tegenstrijdige, resultaten kan komen naargelang de gebruikte teksten van de voorbereidende werken. Zo wijst Traest er op dat men artikel 215, alinea 1 B.W. verkeerd zou interpreteren zo men enkel zou voortgaan op het verslag van de kamerkommissie van justitie. Een situering van dit verslag in de wordingsgeschiedenis van het artikel leidt immers tot een tegengestelde interpretatie. (3) Wanneer men in dit voorbeeld het verslag van de kamerkommissie uit zijn kontekst zou lichten zou men schijnbaar tot een dwingend resultaat komen t.a.v. de betekenis van art. 215 B.W., terwijl in feite uit de voorbereidende werken een tegengestelde konklusie moet worden getrokken m.b.t. de betekenis van dit artikel. Wanneer de rechter zijn redenering niet nader expliciteert bemoeilijkt hij in grote mate een kritisch onderzoek van zijn interpretatiebenadering, en

- (1) Hrb. Antwerpen, (kort geding), 9 nov. 1971, R.W., 1971-72, 872.
 (2) Zie de hoger geciteerde cassatiearresten van 1 juli 1864 en 23 dec. 1915 (i.v.m. de interpretatie van art. 918 B.W.); zie verder: Cass., 17 jan. 1958, Arr. Verbr., 1958, 303 (interpretatie van art. 6 van de wet van 4 maart 1954 op de arbeidsovereenkomsten); Rb. Aarlen, 26 feb. 1960, Jur. Liège, 1959-60, 270 (interpretatie van art. 344 B.W.); Rb. Brussel, 30 okt. 1964, J.T., 1965, 158 (interpretatie van art. 344 B.W.); Rb. Leuven, 26 febr. 1969, R.W., 1969-70, 968 (interpretatie van art. 6 van de wet van 1 aug. 1899); Cass., 5 jan., 1970, Arr. Cass., 1970, 395 (interpretatie van art. 1 van de wet van 1 aug. 1899); Cass., 13 feb. 1968, J.T., 1969, 219 (interpretatie van art. 33 van de wet van 26 juni 1963 op de Orde van architecten); Luik, 19 okt. 1960, Jur. Liège, 1960-61, 161 (interpretatie van art. 344 B.W.); Cass., 12 feb. 1940, Pas., 1940, 1, 48 (interpretatie van het begrip "souteneur" in art. 8 W. 27 nov. 1891); Cass., 22 okt. 1965, Pas., 1966, 1, 246 (interpretatie van art. 2 van het wetboek van koophandel). Ook in Nederland werd vastgesteld dat de rechtspraak in meer dan de helft van de gevallen verwijst naar "de voorbereidende werken", zonder nadere uitleg (zie: SNIJDERS, H.J., Rechtsvinding door de burgerlijke rechter, Deventer, 1978, blz. 42).
 (3) TRAEEST, G., e.a., Het nieuw huwelijksvermogensrecht, T.P.R., 1976, 792-793.

bevordert hij de mogelijkheid dat een verkeerde interpretatie vaste rechtspraak wordt.

218. Een uitgebreide motivering dringt zich echter niet enkel op in dergelijke gevallen, waarin de interpretator op basis van verschillende teksten uit de voorbereidende werken tot verschillende interpretaties kan komen, doch eveneens in die gevallen waarin de besluiten die uit de voorbereidende werken getrokken kunnen worden vrij onzeker zijn. In deze gevallen vindt de rechter weliswaar zekere aanwijzingen in de voorbereidende werken die in de richting van een bepaalde interpretatie wijzen, doch dit materiaal is onvoldoende om met zekerheid de zenderbetekenis van de wettekst te kunnen omschrijven. Een verder onderzoek d.m.v. andere interpretatiebenaderingen dringt zich hier dan ook op, een onderzoek waaraan de rechter zich niet mag onttrekken. Levert dit onderzoek een negatief resultaat op, dan moet de rechter uitdrukkelijk specificeren dat de door hem omschreven zenderbetekenis van de wet slechts een vermoedelijke zenderbetekenis is, die steun vindt in de voorbereidende werken, doch slechts een beperkte steun.

De vaak geformuleerde kritiek dat men uit de voorbereidende werken kan halen wat men wil, m.a.w. dat men er argumenten in kan vinden voor elke stelling (1) vloeit precies voort uit de fragmentaire benadering van de voorbereidende werken enerzijds en de gebrekkige motivering van de interpretaties die op de voorbereidende werken steunen anderzijds. Deze kritiek is gegrond in zoverre ze slaat op de praktijk van de rechtspraak, doch ongegrond in zoverre ze een principiële verwerping impliceert van de voorbereidende werken als relevante interpretatiekontekst.

219. Verder kan het voor de rechter ook nog relevant zijn te weten in hoeverre een bepaalde wet of wettekst unaniem of slechts met een beperkte meerderheid in het parlement werd aangenomen. Weliswaar heeft dit geen invloed op de gelding van de wet (2), doch het kan in sommige gevallen

- (1) Zie: PLANIOL, M., Traité élémentaire de droit civil, dl. I, blz. 86, nr. 218; LAURENT, F., Principes de droit civil, dl. I, blz. 348, nr. 275; CAPITANT, H., Les travaux préparatoires et l'interprétation des lois, in Recueil Gény, dl. II, blz. 213.
 (2) Zie in dit verband de discussie rond de vraag wie t.a.v. de wetteksten als "normzender" beschouwd moet worden (deel I, nr. 66 e.v.)

een indicatie zijn om een bepaalde nuancering aan te brengen aan de draagwijdte van een tekst. Zo meende het hof van beroep te Luik in een arrest van 22 januari 1960 op basis van de onenigheid die in de parlementaire discussies naar voor was gekomen, dat het begrip "zwaarwichtige redenen" in artikel 360 B.W. beperkend geïnterpreteerd diende te worden. Dit artikel, dat thans vervangen is door artikel 367 B.W., voorzag de mogelijkheid voor de adoptanten om de adoptie te herroepen "wegens zwaarwichtige redenen". De overwegingen van het hof waren de volgende: "Attendu, il est vrai, que le point de vue des adoptants ne peut être absolument négligé bien que les discussions menées dans les chambres législatives indiquent que ce n'est pas sans opposition qu'il a été tenu compte de leurs intérêts personnels; qu'il est de toutes manières digne de remarque, que le seul exemple qui ait été avancé au Parlement, pour permettre une révocation au profit des adoptants, a trait à une conduite à ce point fautive de la personne adoptée, que celle-ci n'est plus jugée digne de ce fait, des avantages qui lui furent attribués."

(1)

220. Vermits enkel in de voorbereidende werken uitdrukkelijk preciseringen en toelichtingen worden gegeven bij de betekenis van teksten die nadien geheel of gedeeltelijk als wettekst worden uitgevaardigd, vormen de voorbereidende werken precies de meest relevante interpretatiecontext om de zenderbetekenis van een wettekst te achterhalen. Men kan er weliswaar zelden dwingende konklusies uit trekken, doch dit geldt eveneens voor de andere interpretatiebenaderingen. (2)

(1) Luik, 22 januari 1960, *J.T.*, 1960, 375.

(2) Zie hoger hoofdstuk 1, waarin de duidelijke-tekst-doktrine en de grammaticale interpretatie behandeld worden, hoofdstuk 2 waarin de systematische interpretatie onderzocht wordt, en verder hoofdstuk 4 en 5, waarin respectievelijk de historische en de teleologische interpretatie besproken worden.

221. De voorbereidende werken vormen echter slechts een deel van de zendercontext van de wet. De interpretator kan ook nog rekening houden met de informele voorbereidende procedures, zoals een voorafgaand overleg door de regering met de betrokken beroepsgroeperingen, sociale partners e.d. In theorie zou de rechter hierin eveneens relevante informatie kunnen vinden om de zenderbetekenis van de wet nader te preciseren, doch in de praktijk zijn deze bronnen weinig of niet toegankelijk, vooral wanneer enige tijd verstreken is sinds de totstandkoming van de wet. Overigens zou de rechter ook hieruit geenszins dwingende besluiten kunnen trekken t.a.v. de betekenis van de geïnterpreteerde wettekst.

Verder kan de rechter de wettekst nog situeren in zijn historische context. Dit kan zijn een beperkte wetshistorische ontwikkeling of een ruimere rechtshistorische of sociaal-ekonomische evolutie. Deze interpretatiecontext wordt in het volgende hoofdstuk uitvoerig besproken.

Ten slotte moet er nog op gewezen worden dat de voorbereidende werken slechts dienstig kunnen zijn om de zenderbetekenis van de wettekst te omschrijven, m.a.w. de bedoeling van de wetgever op het ogenblik dat de wet gestemd werd. Een interpretatie die enkel steunt op de voorbereidende werken, hoe dwingend het resultaat ook moge zijn dat men eruit kan afleiden, houdt geen rekening met de actuele ontvangerbetekenis van de wettekst en met de eventuele gewijzigde opvattingen van de huidige wetgever, en blijft bijgevolg een éénzijdige benadering. (1) De invloed van historische ontwikkelingen na het totstandkomen van een wet op de interpretatie van deze wet wordt eveneens in het volgende hoofdstuk besproken.

(1) Vgl.: "The method (of historical interpretation) is evidently quite appropriate in order to discover the intentions of lawgivers or negotiators of treaties. But it has never been much in favour in the practice of English Courts, and even on the Continent it is recognized more and more that circumstances may have changed so much since the time of the original promulgation that it would be preposterous to bind the Courts strictly to the views which obtained at that time". (VINOGRADOFF, P., *Common-sense in Law*, blz. 136-137).

4. De historische kontekst

222. Traditioneel wordt onder historische interpretatie een interpretatiemethode begrepen waarbij men tracht de wil van de wetgever te achterhalen of beter te begrijpen door de wet te situeren in de kontekst van juridische of extra-juridische factoren die de totstandkoming van de wet historisch voorafgingen en die er in mindere of meerdere mate verband mee houden.

Onder het begrip "historische interpretatie" worden in feite diverse nogal uiteenlopende interpretatiebenaderingen ondergebracht, zoals een onderzoek naar de wordingsgeschiedenis van de wet, naar de ontwikkeling van de wetgeving, naar de oudere historische antecedenten van de geïnterpreteerde wetgeving, en naar de juridisch-maatschappelijke en sociaal-ekonomische omstandigheden die tot de invoering van de wet geleid hebben. Wel heeft men een begripsverfijning doorgevoerd door een onderscheid te maken tussen wetshistorische en rechtshistorische interpretatie. Onder wetsgeschiedenis begrijpt men dan meestal de wordingsgeschiedenis van de wet, terwijl de rechtsgeschiedenis elk historisch gegeven omvat, buiten de wordingsgeschiedenis van de wet, dat verband houdt met de totstandkoming van de wet. (1)

Hoger werd er echter op gewezen dat de term "wetsgeschiedenis" minder aangewezen voorkomt om er de wordingsgeschiedenis van de wet mee aan te duiden (2), en werd de problematiek van de wordingsgeschiedenis van de wet reeds afzonderlijk behandeld onder de hoofding "kontekst van de voorbereidende werken". (3)

Er dringt zich hier dus een begripsprecisering op.

(1) Zie o.m.: SCHOLTEN, P., Algemeen Deel, blz. 103-104; POLAK, J.M., Theorie en praktijk der rechtsvinding, blz. 22-27; VAN GERVEN, W., Algemeen Deel, blz. 56-58.

(2) Zie nr. 198 en nr. 199.

(3) Zie nr. 208 e.v.

223. Vooraf dient nog te worden opgemerkt dat hier onder historische kontekst niet enkel de ontwikkelingen worden begrepen die aan de stemming van de geïnterpreteerde wet voorafgaan, maar tevens de geschiedenis tussen de invoering van de wet en het ogenblik waarop hij door de rechter geïnterpreteerd wordt. De historische kontekst wordt hier dus ruimer opgevat dan de geschiedkundige kontekst die traditioneel in de historische interpretatiebenadering onderzocht wordt om de wil van de wetgever, m.a.w. de zenderbetekenis van de wet, precies te kunnen omschrijven. Wel zal in de verdere uiteenzetting uitdrukkelijk een onderscheid gemaakt worden tussen de interpretatiebenaderingen die enkel rekening houden met de geschiedenis vóór de invoering van de wet (de klassieke historische interpretatie) en de interpretatiebenaderingen die de wettekst interpreteren in het licht van ontwikkelingen die zich na de totstandkoming van de wet hebben voorgedaan. Dit onderscheid dringt zich op omdat in het eerste geval de zenderbetekenis van de wettekst wordt opgespoord, terwijl in het tweede geval aan de wettekst een ontvangerbetekenis wordt toegekend, die vrij sterk kan afwijken van de oorspronkelijke zenderbetekenis.

224. Uit hetgeen hoger werd uiteengezet blijkt dat in dit hoofdstuk enkel die interpretatiebenaderingen besproken zullen worden, die traditioneel met de term "rechtshistorische interpretatie" worden aangeduid, en niet de interpretatiebenadering die gewoonlijk onder het begrip "wetshistorische interpretatie" begrepen wordt. Toch zullen beide termen hier behouden blijven, maar met een andere begripsomschrijving.

225. Wanneer ze op de periode vóór de stemming van de wet gericht is, wordt hier onder wetshistorische interpretatie begrepen: een onderzoek naar de zenderbetekenis van de wet in het licht van de historische ontwikkeling van de wetgeving die aan de te interpreteren wet voorafging en die door deze wet gewijzigd en/of gedeeltelijk hernomen wordt.

De wetshistorische kontekst beperkt zich tot de evolutie van de wetteksten, met uitsluiting van gewoonterecht, rechtspraak, rechtsleer, e.d., die tot de ruimere rechtshistorische kontekst gerekend worden.

Wanneer ze gericht is op de periode na de totstandkoming van de wet, wordt onder wetshistorische interpretatie begrepen: een onderzoek naar de, al dan niet gewijzigde, opvattingen van de huidige wetgever m.b.t. de materie waarin de geïnterpreteerde wet zich situeert en m.b.t. de principes en doelstellingen die in deze wet vervat liggen.

Vermits die opvattingen van de wetgever precies blijken uit de ontwikkeling van de wetgeving zelf, kunnen we deze interpretatiebenadering het best onder de noemer "wetshistorische interpretatie" brengen.

226. Bij de rechtshistorische interpretatie, die gericht is op de periode vóór de stemming van de wet, kan men een onderscheid maken tussen een vertikale en een horizontale rechtshistorische benadering.

Bij de horizontale dimensie van de rechtshistorische interpretatie situeert de interpretator de wettekst tegen de achtergrond van de juridisch-maatschappelijke en sociaal-ekonomische ontwikkelingen die de totstandkoming van de wettekst onmiddellijk voorafgaan, zoals bijvoorbeeld ontwikkelingen in rechtspraak en rechtsleer of maatschappelijke gebeurtenissen, die mede geleid hebben tot de invoering van de geïnterpreteerde wettekst. Het gaat hier dus om de onmiddellijke historische achtergrond van de wetgeving.

De vertikale dimensie van de rechtshistorische interpretatie leunt aan bij de wetshistorische interpretatie, maar heeft een ruimer onderzoeksveld: in haar vertikale dimensie gaat de rechtshistorische interpretatie verder in de tijd terug en stelt een onderzoek in naar de oudere antecedenten van de geïnterpreteerde wettelijke regeling, zoals bijvoorbeeld het oud-franse recht, het vroegere gewoonterecht, het Romeinse recht, enz....

Het verschil met de wetshistorische interpretatie bestaat hierin dat deze laatste interpretatiemethode zich beperkt tot een vergelijking van de geïnterpreteerde wet met de wetgeving, die door deze wet gewijzigd werd en er dus onmiddellijk aan voorafging, m.a.w. tot een vergelijking tussen wetten die elkaar opvolgen binnen éénzelfde rechtssysteem, terwijl de rechtshistorische interpretatie gericht is op een onderzoek van vroegere rechtssystemen, waarop de te interpreteren wettekst historisch teruggaat. Wanneer een juridisch principe of een rechtsfiguur door onze wetgeving ontleend werd aan een vreemd rechtssysteem (1), tracht men de draagwijdte ervan te omschrijven door een situering van het principe of de rechtsfiguur in de kontekst van dit rechtssysteem, ervan uitgaande dat de wetgever zich op dezelfde informatie heeft gesteund wanneer hij dit juridisch principe of deze rechtsfiguur in onze wetgeving heeft opgenomen.

Wanneer de rechtshistorische interpretatie gericht is op de periode na de invoering van de geïnterpreteerde wet, houdt de interpretator bij de toekenning van een betekenis aan de betrokken wettekst rekening met materiële of maatschappelijke ontwikkelingen die zich sinds de stemming van de wet hebben voorgedaan en die verband houden met de door de wetgever in deze wet uitgewerkte regeling.

227. De diverse vormen van historische interpretatie die hier gedefinieerd werden zullen in de volgende paragrafen elk afzonderlijk besproken worden, terwijl in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk besluiten zullen worden getrokken m.b.t. de waarde van deze interpretatiebenaderingen.

(1) "Vreemd" wil hier niet noodzakelijk zeggen "buitenlands". Ook ons eigen vroeger gewoonterecht is een "vreemd" rechtssysteem omdat het vrij fundamenteel verschilt van het thans vigerende rechtssysteem.

4.1. De wetshistorische ontwikkelingen

228. De voor de interpretatie relevante evolutie van een wettekst is per definitie de historische evolutie die dateert van vóór de uitvaardiging van een wet. Het is immers steeds de meest recente wet die van kracht is en door de rechter dient te worden toegepast. Wetshistorische interpretatie lijkt dus op het eerste gezicht synoniem te zijn met een onderzoek van het verleden van een wettekst.

Toch kunnen ontwikkelingen van de wetgeving die zich na de uitvaardiging van deze wettekst hebben voorgedaan eveneens relevant zijn voor de interpretatie. Wanneer nieuwe wetten worden uitgevaardigd op gebieden die deels dezelfde problemen omvatten als de te interpreteren wettekst, of op gebieden die erbij aanleunen, kan de rechter hierin nieuwe tendensen onderkennen en er algemene informatie in vinden over de wil van de huidige wetgever m.b.t. de problemen waarop de rechter thans een oudere (en misschien verouderde) wettekst moet toepassen. Deze wetshistorische ontwikkelingen en de klassieke wetshistorische benadering worden hierna elk in een afzonderlijke paragraaf behandeld.

a. De wetsgeschiedenis in de periode vóór de wet

229. De wetsgeschiedenis in de periode vóór de totstandkoming van een wet omvat de ontwikkeling van een konkrete wet(tekst) in de loop der jaren, waarbij in het bijzonder de opeenvolgende wijzigingen die aan de wet werden aangebracht relevant zijn voor de interpretator. Bij deze wetshistorische benadering staat vooral de formulering van de respektieve wetteksten centraal. Er worden konklusies getrokken m.b.t. de bedoeling van de wetgever wanneer bijvoorbeeld in de meest recente wettekst een zinsdeel werd weggelaten dat voorkwam in de vroegere tekst. Zo oordeelde het hof van beroep te Luik dat de gelijktijdige adoptie door een vader en een moeder van het wettig kind van één van hen toegelaten was, vermits het nieuw artikel 344 B.W. in alinea 6 de vroegere voorwaarde had

laten vallen die in de vorige wettekst was opgenomen en volgens de welke de adoptanten geen eigen wettige kinderen mochten hebben. (1) Net zoals bij de interpretatie in het licht van de wordingsgeschiedenis van de wet wordt hier uit een tekstwijziging afgeleid dat de gewijzigde versie in zoverre ze afweek van de nieuwe versie stilzwijgend doch expliciet door de wetgever werd afgewezen. Op deze benadering kan dezelfde kritiek worden uitgeoefend die hoger werd gegeven bij de bespreking van de wordingsgeschiedenis van de wet. (2) Uit dergelijke tekstwijzigingen kan men slechts met zekerheid de wil van de wetgever afleiden wanneer tevens blijkt welke de reden van de wijziging is geweest. Beschikt men niet over deze informatie dan kan men slechts met een min of meer grote waarschijnlijkheid uit de wetsgeschiedenis bepaalde besluiten trekken m.b.t. de betekenis van de wettekst.

Zo mogelijk zal deze interpretatie dus geconfirmeerd moeten worden met behulp van andere interpretatiebenaderingen. (3) Dat een tekstwijziging ook hier niet noodzakelijk een inhoudelijke wijziging van de vroegere wetgeving inhoudt moge blijken uit de volgende voorbeelden:

230. Artikel 313 B.W. werd achtereenvolgens gewijzigd bij de wet van 10 maart 1927 en bij de wet van 10 februari 1958. Het laatste deel van artikel 313 B.W. luidde na de wet van 1927 als volgt:

"De rechtsvordering tot ontkenning (4) is niet ontvankelijk, indien de vrouw bewijst dat de echtgenoten feitelijk herenigd zijn geweest".

Deze tekst werd door de wet van 1958 als volgt gewijzigd:

(1) Luik, 28 mei 1964, R.P.Not., 1966, 256.

(2) Zie hoger onder nr. 212.

(3) Dit gebeurde in casu in het aangehaalde arrest van het hof van beroep te Luik:

"Cette interprétation de l'art. 344, al. 6, confirmée par les travaux préparatoires, s'impose d'autant plus qu'elle est conforme au plus grand intérêt de l'enfant, en se conservant à son auteur les droits que l'adoption par l'autre conjoint seul lui ferait perdre" (o.c., l.c.)

(4) D.i. ontkenning van vaderschap.

"De rechtsvordering tot ontkenning is niet ontvankelijk, indien is komen vast te staan dat de echtgenoten feitelijk herenigd zijn geweest of dat zij hebben samengewoond."

De rechtbank van eerste aanleg te Brugge diende te oordelen over de vraag of deze wetwijziging een omkering van de bewijslast inhield. Het openbaar ministerie had immers in zijn advies de mening geopperd dat sinds de wet van 10 februari 1958 het de man was die diende te bewijzen dat er geen hereniging was geweest, daar waar het vroeger de vrouw was die moest aantonen dat de echtgenoten wel herenigd waren geweest.

De rechtbank verwierp deze stelling, die gesteund was op de wetsgeschiedenis van artikel 313 B.W., op grond van volgende overwegingen:

Deze tekst werd in 1958 gewijzigd omdat de rechtsleer had opgemerkt dat de bewijslast van deze exceptie in de eerste plaats op het kind of op zijn wettige vertegenwoordiger diende gelegd te worden en slechts op de vrouw in zoverre de wet ze in zake laat roepen om het kind bij te staan. Het is volgens de rechtbank dus zeker niet de bedoeling geweest van de wetgever de bewijslast van de vrouw op de man over te dragen, doch eerder van de vrouw op het kind. (1) Een grondig onderzoek naar de reden van de wetwijziging heeft de rechtbank hier tot een resultaat geleid dat tegengesteld was aan de interpretatie die het openbaar ministerie op het eerste gezicht uit de wetsgeschiedenis kon afleiden.

231. Een tweede voorbeeld van een wijziging in de formulering van opeenvolgende wetten vinden we in artikel 6 van de wet van 13 april 1971 op de verkoopconcessies, dat artikel 6 van de wet van 27 juli 1961 op de concessies van alleenverkoop vervangt. Dit artikel 6 van de wet van 1961 bepaalde: "De bepalingen van deze wet zijn van toepassing niettegenstaande hiermede strijdige overeenkomsten, gesloten vóór de opzegging van het contract waarbij de concessie is verleend. Zij zijn van toepassing op de concessies van alleenverkoop verleend vóór de inwerking-treding van deze wet." Door de wet van 1971 werden de woorden "de opzegging" vervangen door "het einde" en "concessies van alleenverkoop"

(1) Rb. Brugge, 20 juni 1960, R.W., 1960-61, 647.

door "verkoopconcessies".

Het hof van beroep te Brussel diende zich op 2 april 1975 uit te spreken over de draagwijdte van de vervanging van het begrip "opzegging van het contract" door het begrip "einde van het contract".

De eiser verdedigde de stelling dat de wetgever door deze wijziging duidelijk de toepassing van de nieuwe wet heeft willen uitbreiden tot de overeenkomsten waarvan de opzegperiode op 1 mei 1971 nog niet beëindigd was. Immers, zolang deze opzegperiode niet beëindigd was, was de overeenkomst, volgens de eiser, wel "opgezegd" maar nog niet "beëindigd". De eerste rechter had deze stelling aangenomen.

Het hof verwierp deze argumentatie op basis van een onderzoek van de voorbereidende werken, waaruit bleek dat het woord "opzegging" enkel vervangen werd door het woord "einde", omdat de wet ook van toepassing is op de overeenkomsten van bepaalde duur, die niet eindigen door opzegging maar door eenvoudige afloop van de kontraktueel voorziene termijn, zodat in de wettekst een ruimer begrip diende te worden opgenomen, dat zowel gold voor de overeenkomsten van onbepaalde duur als voor die van bepaalde duur. (1)

232. Uit deze voorbeelden (2) blijkt dat men uit de loutere wetsgeschiedenis, m.a.w. uit de enkele wijziging in de formulering van opeenvolgende wetteksten, zeker geen dwingende konklusies kan trekken m.b.t. de bedoeling van de wetgever. De opeenvolgende wetwijzigingen op zichzelf kunnen niet volstaan als interpretatiecontext, maar moeten op hun beurt in een ruimere context gesitueerd worden, zoals, bijvoorbeeld, de wordings-geschiedenis van de wet, de toelichtingen bij de ontwerp teksten, en de algemene historische achtergrond van de te interpreteren wetgeving. Deze informatie zal men in de regel in de voorbereidende werken kunnen vinden, wat trouwens in de beide besproken voorbeelden het geval was, doch het is niet uitgesloten dat de voorbereidende werken geen enkel gegeven bevatten dat verklaart waarom de wetgever een bepaalde wijzi-

(1) Brussel, 2 april 1975, Pas., 1976, II, 11. Het hof weerlegde de stelling van de eiser aan de hand van de toelichtingen in het verslag van de senaatskommissie en aan de hand van de wordingsgeschiedenis van de wet.
(2) Zie ook nog: Cass., 10 april 1978, R.W., 1978-79, 1378, waarin het hof overwoog "dat het feit dat de bewoordingen van artikel 464, eerste lid, van het wetboek van burgerlijke rechtsvordering niet volledig werden overgenomen in het gerechtelijk wetboek niet betekent dat de opstellers ervan hebben willen afwijken van de regels van dit artikel, doch integendeel dat die herhaling wegens de tekst van de artikelen 807 e.v. en 1042 van het gerechtelijk wetboek nutteloos was geworden".

ging in de formulering van de tekst heeft doorgevoerd. In een dergelijke situatie zal de interpretator met behulp van andere interpretatiebenaderingen moeten uitmaken welke de bedoeling van de wetgever geweest is.

In elk geval blijkt dat de wetsgeschiedenis op zichzelf een onvoldoende interpretatiecontext is om er dwingende konklusies uit te trekken t.a.v. de zenderbetekenis van de wettekst. Maar ook wanneer men door een ruimere kontekstsituering met zekerheid de wil van de wetgever kan achterhalen, moet men er rekening mee houden dat er zich na de invoering van de geïnterpreteerde wet belangrijke wijzigingen kunnen voordoen, die de rechter bezwaarlijk kan verwaarlozen bij het bepalen van de betekenis waarin hij de wettekst op het konkrete geval zal toepassen. In het bijzonder kan er zich een verschuiving voordoen in de opvattingen van de wetgever t.a.v. de norm(en) die in de geïnterpreteerde wettekst besloten ligt. Een dergelijke verschuiving kan blijken uit recente wetgeving op domeinen die nauw verwant zijn met het domein waarop de betrokken wettekst zich situeert, ofwel uit aktuele parlementaire voorbereidingen die kunnen leiden tot een wijziging van deze wettekst. Over deze problematiek zal in de volgende twee paragrafen gehandeld worden.

b. De evolutie van de wetgeving na de stemming van de wet

b.1. De uitdrukkelijke wilsuitingen van de "aktuele" wetgever

233. Een essentieel punt in de discussie over wetsinterpretatie is de vraag of men de wil van de "historische" wetgever dan wel de wil van de aktuele wetgever moet volgen.

Voor de wil van de historische wetgever pleit het argument dat van een konkrete wil, d.w.z. een wil m.b.t. de betekenis van konkrete wetteksten slechts sprake kan zijn op het ogenblik dat de wet gestemd werd. Zo de aktuele wetgever aan deze teksten welbepaalde konkrete wijzigingen zou willen aanbrengen moet men in principe aannemen dat hij dit door een uitdrukkelijke wetswijziging zou laten gebeuren. Voor de zenderbetekenis van een wet kan men dus enkel te rade gaan bij de "historische" wetgever.

Voor de wil van de aktuele wetgever pleit het argument dat het niet opgaat de wetgeving te interpreteren in het licht van opvattingen die thans door de wetgever niet meer gedeeld worden of op een andere wijze benaderd worden. (1)

Wanneer men er van uitgaat dat in het recht op basis van een geheel van waardeoordelen normen worden uitgewerkt, die, eveneens in hun totaliteit genomen, een bepaalde sociale ordening beogen, dan moet men beletten dat er in dit geheel van rechtsregelen inkonsistenties of antinomiën voorkomen die de funksionaliteit van het rechtssysteem in hoge mate kunnen schaden. Wanneer dergelijke inkonsistenties of antinomieën optreden als gevolg van een ontwikkeling van de opvattingen van de wetgever in de loop van de jaren, moet de rechter, met het oog op het behoud van de funksionaliteit van het recht, de verouderde wetteksten interpreteren in het licht van de aktuele opvattingen van de wetgever zoals die in de meer recente wetgeving tot uiting komen.

(1) In deze zin: CORNIL, L., Het Hof van Verbreking, blz. 18; SCHMIDT, F., Construction of Statutes, S.S.L., 1957, 193; OLIVECRONA, K., Law as Fact, blz. 74; VANDER EYCKEN, P., Méthode positive de l'interprétation juridique, blz. 205 e.v.

234. Een dergelijke vorm van wetshistorische interpretatie houdt dus steeds terzelfdertijd een systematische interpretatiebenadering in. Zo interpreteerde bijvoorbeeld het Europese Hof van Justitie bepalingen uit het E.G.K.S. verdrag in het licht van de meer recente E.E.G.- en Euratom-verdragen. (1)
235. Bovendien impliceert deze interpretatiemethode, tevens een teleologische benadering. (2) Vermits deze interpretatiecontext wetgeving bevat die slechts min of meer aanleunt bij de te interpreteren wettekst kan de interpretator er ook slechts algemene principes, waardenafwegingen e.d. uit halen die relevant kunnen zijn voor de interpretatie van de voorliggende wettekst. Konkrete aanwijzingen voor de betekenis van de te interpreteren wettekst zijn hier in principe uitgesloten. Een duidelijk voorbeeld van de teleologische aard van deze wetshistorische benaderingswijze vinden we in een vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Brussel van 26 oktober 1968: "Le législateur manifesta une tendance de plus en plus marquée à assimiler à tous points de vue l'enfant adoptif à l'enfant légitime. La révocation (de l'adoption) n'apparaît dès lors justifiée que lorsque des circonstances exceptionnelles commandent la dissolution des liens étroits de parenté que l'adoption avait fait naître". (3)
236. Door zich bij de hier besproken vorm van wetshistorische interpretatie te beperken tot algemene principes en tendensen in de recente wetgeving komt men ook tegemoet aan het hoger aangehaalde bezwaar dat men uit deze wetgeving geen relevante informatie kan halen voor de omschrijving van de konkrete betekenis van de wetteksten. Men kan dan ook stellen dat de rechter in principe rekening moet houden met mogelijke gewijzigde opvattingen van de wetgever voor zover deze

(1) Hof van Justitie, 13 juni 1958 (Meroni & Co vs de Hoge Autoriteit van de E.G.K.S., zaak 9/56), Publikatieblad van de Europese gemeenschappen, 1958, 107. Het hof preciseerde dat deze interpretatiebenadering geen beslissend argument vormde in zijn redenering.

(2) Voor een uitvoerige bespreking van de teleologische interpretatiebenadering, zie volgend hoofdstuk (nr. 272 e.v.)

(3) Rb. Brussel, 26 oktober 1968, J.T., 1969, 121-122.

in meer recente wetgeving naar voor komt en dat hij de te interpreteren wettekst moet situeren in de context van deze gewijzigde opvattingen. Het ligt echter voor de hand dat de uitwerking en toepassing van deze interpretatieregels heel wat vrijheid laat aan de rechter. Vooreerst zal hij zelf moeten oordelen in hoeverre van gewijzigde opvattingen van de wetgever sprake is en bovendien zal hij tevens de draagwijdte van deze wijziging voor de interpretatie van de konkrete wettekst, die hem wordt voorgelegd, naar eigen inzicht moeten beoordelen, en dit juist omwille van het teleologische karakter van deze interpretatiebenadering. (1)

237. Volledigheidshalve moet er nog op gewezen worden dat uit recente parlementaire besprekingen ook soms kan blijken dat de opvattingen van de wetgever m.b.t. de te interpreteren wet ongewijzigd zijn gebleven. Dit is o.m. het geval wanneer wetsontwerpen of wetsvoorstellen, die een wijziging van de betrokken wettekst inhouden, door het parlement worden verworpen. (2)

b.2. De anticiperende rechtsvinding

238. Een andere interpretatiebenadering die men ook nog kan beschouwen als een vorm van wetshistorische interpretatie is de anticiperende rechtsvinding. Bij deze benadering interpreteert men een wettekst in functie van een nieuwe wetgeving over hetzelfde onderwerp, die nog in het stadium van de parlementaire voorbereiding verkeert en niet definitief door de wetgever werd aangenomen. Gezien het feit dat de parlementaire voorbereiding van de wetten vaak jaren kan aanslepen (o.m. omwille van het tweekamerstelsel) kan de

(1) Voor een nadere uitwerking van deze problematiek kan verwezen worden naar het volgende hoofdstuk.

(2) Zie bvb.: Corr. Gent, 18 juni 1974, R.W., 1974-75, 125, waar de rechtbank uit de verwerping van een wetsvoorstel strekkende tot wijziging van art. 441 Ger. W. echter vooral een nadere precisering afleidde m.b.t. de oorspronkelijke zenderbetekenis van de wettekst.

rechter meer dan eens voor een situatie geplaatst worden waarin hij een wettekst moet toepassen die in zijn zenderbetekenis onbevredigend is, terwijl op hetzelfde ogenblik een parlementaire procedure aan de gang is waaruit min of meer duidelijk blijkt dat de parlementaire meerderheidsopvattingen terzake gewijzigd zijn. Hier staat de rechter voor het dilemma dat hij ofwel een wettekst gaat toepassen, die in zijn zenderbetekenis de wil van de huidige wetgever niet meer vertolkt, ofwel rekening gaat houden met voorgestelde wetswijzigingen die wellicht uiteindelijk niet door een meerderheid in het parlement zullen worden aangenomen.

239. Inzoverre de voorgestelde wettelijke hervormingen slechts een aanvulling of een nadere specificatie van de bestaande wetteksten inhouden stellen er zich geen problemen. Zo heeft het hof van cassatie in zijn arrest van 29 september 1967 (1) geanticipeerd op artikel 1023 Ger.W., dat nadien werd ingevoerd bij de wet van 10 oktober 1967 en in werking is getreden op 1 januari 1969. Bij dit arrest verklaarde het hof de factuurbedingen nietig die in een forfaitaire verhoging voorzien ingeval tot een gerechtelijke invordering van het factuurbedrag moest worden overgegaan. Het toen nog in ontwerp zijnde artikel 1023 Ger.W. voorziet thans eveneens de nietigheid van dergelijke bedingen. Het hof van cassatie heeft er zich echter voor gehoed uitdrukkelijk naar dit artikel te verwijzen en heeft zich er toe beperkt in zijn motivering te steunen op het grondwettelijk beginsel van de vrijheid om zich in rechte te verdedigen en op het principiële recht van de schuldenaar tot het vragen van uitstel (art. 1244 B.W.). Toch kan men aannemen dat het hof op een beslissende wijze beïnvloed is geworden door een wettekst die reeds diverse malen tijdens de parlementaire behandeling was aangenomen geworden en nauwelijks 11 dagen later definitief als wet zou worden uitgevaardigd. Voorheen werden dergelijke verhogingsbedingen immers aangevaard door de rechtspraak (2), alleszins in die gevallen waarin de niet-betaling op geen enkele aannemelijke grond steunde. (3)

(1) Cass., 29 sept. 1967, R.W., 1967-68, 590.

(2) Zie bvb. Hrb. Sint-Niklaas, 12 mei 1959, R.W., 1961-62, 1974; Hrb. Sint-Niklaas, 5 augustus 1958, R.W., 1959-60, 847 (impliciet).

(3) Zie Hrb. Brugge, 23 mei 1957, R.W., 1957-58, 1258; Hrb. Sint-Niklaas, 13 juni 1961, R.W., 1962-63, 508; Rb. Brugge, 2 jan. 1964, R.W., 1964-65, 591.

Blijkbaar heeft het hof van cassatie enerzijds rekening willen houden met de wil van de huidige wetgever, doch anderzijds willen voorkomen dat de anticiperende rechtsvinding zou beschouwd worden als een door het hof van cassatie principieel aanvaarde interpretatiebenadering.

240. Voor zover de anticiperende interpretatiebenadering in de Belgische rechtspraak expliciet aan bod is gekomen werd ze trouwens afgewezen. Dit gebeurde o.m. in een arrest van het hof van beroep te Gent van 15 januari 1955 (1), dat hierna als voorbeeld besproken wordt: De wet van 14 juli 1951 voorzag in haar artikel 5, 1° de opheffing van de sekwestratie van vijandelijke goederen ten behoeve van wettelijke erfgenamen.

Het hof diende erover te oordelen of deze bepaling eveneens van toepassing was op de testamentaire erfgenamen. Het hof kwam tot een negatief besluit en argumenteerde zijn interpretatie als volgt:

"(Overwegende) dat de tekst van gezegd artikel deze vrijstelling uitdrukkelijk beperkt tot de wettelijke erfgenamen,....;

Overwegende dat deze wettelijke regeling weliswaar in bepaalde gevallen onbillijke gevolgen kan hebben; dat overigens een wetsvoorstel werd ingediend dat aan die toestand wil verhelpen; dat artikel 4 B.W. de rechter echter niet toelaat de uitspraak te verdagen tot wanneer dit wetsvoorstel mogelijk wet zal zijn geworden;

dat de thans vigerende duidelijke wettekst geen plaats laat voor enige interpretatie;"

Op deze redenering van het hof kan in meer dan één opzicht kritiek geleverd worden.

Voor de ongegrondheid van de regel volgens dewelke "duidelijke" teksten niet geïnterpreteerd zouden mogen worden, kan verwezen worden naar het hoofdstuk over de grammatikale interpretatie. (2) De "duidelijkheid" is in casu hoogstens een prima-facie-duidelijkheid.

Bovendien wordt in het arrest verkeerdelijk gesteld dat de testamentaire erfgenamen door de betwiste wettekst uitdrukkelijk zouden zijn uitgesloten. Het artikel zwijgt gewoon over de testamentaire erfgenamen.

(1) Gent, 15 jan. 1955, R.W., 1954-55, 1675.

(2) Zie hoger nr. 83 e.v. (par. 1.1. De "duidelijke tekst" doktrine).

In geen geval stelt het artikel dat de opheffing enkel ten behoeve van de wettelijke erfgenamen mogelijk zou zijn.

Verder kunnen verschillende argumenten worden aangevoerd ten voordele van een ruime interpretatie van artikel 5 van de wet van 14 juli 1951. In de voorbereidende werken van deze wet kan een aanwijzing gevonden worden dat de formulering van artikel 5 de bedoeling van de wetgever inadekwaat heeft weergegeven. Bij zijn toelichting bij het wetsontwerp sprak de minister van financiën over "erfgenamen" in het algemeen, zonder beperking tot de wettelijke erfgenamen. (1)

Men zou kunnen voorhouden dat de toepassing van het sekwester in ons recht een uitzonderingssituatie is die beperkend moet worden geïnterpreteerd, zodat in casu de mogelijkheid tot opheffing van het sekwester ruim moet worden geïnterpreteerd.

Tevens zou men hier een a fortiori-redenering, of minstens een analogie-redenering kunnen volgen, ervan uitgaande dat wanneer de opheffing verantwoord is voor wettige erfgenamen, ze dit tevens is voor testamenteaire erfgenamen.

Geen van deze redeneringen kan echter als dwingend beschouwd worden. De steun die in de voorbereidende werken gevonden kan worden is hiervoor te zwak, terwijl hoger, onder het hoofdstuk van de systematische interpretatie, werd aangetoond dat de "logische" regelen zoals de beperkende interpretatie van uitzonderingen, de analogie-redenering en de a fortiori-redenering op zichzelf nooit tot een logisch dwingende konklusie kunnen leiden. (2)

Deze argumenten volstonden echter om het hof toe te laten te twifelen aan de prima-facie-betekenis van de wettekst en om de mogelijkheid van een anticiperende rechtsvinding te onderzoeken.

Weliswaar was het argument dat hiervoor werd ingeroepen eerder zwak, vermits de parlementaire procedure nog maar in het stadium was van het wetsvoorstel, doch samen met de andere argumenten en met het feit dat het hof zelf de letterlijke toepassing van het artikel in casu onbillijk achtte, kon de anticiperende rechtsvinding een voldoende verantwoording bieden voor een ruime interpretatie van het artikel.

(1) Parl. Hand., Kamer, 26 juni 1951, blz. 3. Het artikel zelf werd zonder nadere toelichting en zonder discussie aangenomen (o.c., blz. 6).

(2) Zie hoger nr. 158 e.v.

241. Opmerkelijk is wel dat anticiperende wetsinterpretatie in de Nederlandse rechtspraak, in tegenstelling tot de Belgische, regelmatig wordt toegepast. (1) Dit gebeurt hoofdzakelijk bij de interpretatie van artikelen uit het burgerlijk wetboek, waarbij de rechters gebruik maken van het Ontwerp B.W. Volledigheidshalve moet er wel worden op gewezen dat de Nederlandse rechtspraak het Ontwerp B.W. niet volgt wanneer de toekomstige normering fundamenteel verschilt van degene die thans nog wet is, doch slechts aan anticiperende interpretatie doet "in de marge", waar het Ontwerp B.W. de bestaande wetgeving niet handhaaft, maar ook niet radikaal wijzigt. (2)

De invloed van het Ontwerp B.W. op de Nederlandse rechtspraak is wel zeer duidelijk merkbaar. De Hoge Raad heeft bijvoorbeeld herhaaldelijk de bewoordingen van het Ontwerp B.W. vrijwel letterlijk in de motivering van zijn arresten overgenomen, zonder er evenwel naar te verwijzen. De Hoge Raad preciseerde aldus de draagwijdte van sommige bestaande wetteksten aan de hand van de toekomstige wetsartikelen.

242. Tot besluit kan gesteld worden dat de anticiperende rechtsvinding een delikate interpretatiebenadering is, vermits de rechter zelden met zekerheid de juiste wil van de wetgever kan bepalen vóór het einde van de parlementaire voorbereiding van een wettekst.

Anderzijds echter mag de rechter actuele ontwikkelingen in het juridisch beleid van het land niet miskennen, op gevaar af een maatschappelijk onfunktionele beslissing te vellen, zoals gebeurde in het besproken

(1) Zie o.m. de vele voorbeelden aangehaald in: VAN ZEBEN, C.J., Een kopen feest, Deventer, 1966; en in: SCHOLTEN, G.J., Anticiperende interpretatie, een nieuwe interpretatie-methode?, W.P.N.R., 1969, 109-112 en 121-124.

(2) Aldus: SCHOLTEN, G.J., o.c., 111.

arrest van het hof van beroep te Gent. (1)

In geval de anticiperende benadering twijfels laat kan de rechter steun zoeken in andere interpretatiebenaderingen. Uiteindelijk zal het de rechter zelf zijn die in de regel zal moeten kiezen tussen twee alternatieve uitleggingen van de geïnterpreteerde wettekst. Dwingende richtlijnen kan men de rechter hierbij niet opleggen.

Wel kan men eisen dat hij de wettekst in zijn meest ruime kontekst situeert en slechts vanuit deze totaalkontekst een beslissende keuze maakt m.b.t. de betekenis die aan de geïnterpreteerde wettekst moet worden toegekend.

(1) En zoals dit nog duidelijker het geval was in een beslissing van de voorzitter van de arrondissementsrechtbank te Utrecht dd. 14 dec. 1970 (N.J., 1971, 158, nr. 72), die een korte werkonderbreking bestrafte op grond van een 60 jaar oud strafrechtelijk stakingsverbod voor spoorwegpersoneel. In zijn kritiek op deze beslissing wijst Rood er op dat er reeds sinds vier jaar een door de regering ingediend wetsontwerp bij het parlement aanhangig was en dat in de loop van de parlementaire behandeling reeds duidelijk was gebleken dat een grote meerderheid van de parlementsleden voorstander was van de afschaffing van deze strafrechtelijke bepaling (ROOD, M., Heeft de rechter een taak in zogeheten politieke zaken?, Handelingen Nederlandse Juristenvereniging, 1975, deel I, blz. 67-68).

Hier wordt de vraag open gelaten in hoeverre een anticiperende rechtsvinding in het strafrecht aanvaardbaar kan zijn. Men kan er bijvoorbeeld op wijzen dat de strafrechter over andere technieken, zoals verzachten-omstandigheden, opschorting van de straf, e.d., beschikt om de onbillijke gevolgen van een bepaalde wetsinterpretatie geheel of gedeeltematig te voorkomen.

4.2. Rechtshistorische ontwikkelingen

a. De historische evolutie vóór de stemming van de wet

243. Bij de aanvang van dit hoofdstuk werd een onderscheid gemaakt tussen de "vertikale" en de "horizontale" historische achtergrond van een wet, d.w.z. tussen de verre juridische antecedenten van een wettelijke regeling enerzijds en de juridisch-maatschappelijke en sociaal-ekonomische kontekst waarbinnen de wet tot stand gekomen is anderzijds. (1) Beide konteksten kunnen in sommige gevallen een interessant licht werpen op de zenderbetekenis van de wetgeving.

Waar de verticale rechtshistorische kontekst nog nuttig kan zijn voor de interpretatie van konkrete wetteksten en rechtsfiguren, kan de horizontale rechtshistorische kontekst echter slechts dienstig zijn om het algemeen opzet van een wettelijke regeling beter te begrijpen.

a.1. De verticale rechtshistorische kontekst

244. In de negentiende eeuw werd in de rechtspraak regelmatig verwezen naar het vroegere gewoonterecht, naar het Romeinse recht, e.d... De toen nog vrij nieuwe wetboeken konden vaak beter begrepen worden aan de hand van hun historische antecedenten. (2)

Het is thans echter voor een rechter zeer moeilijk, zometijds onmogelijk, om op een vruchtbare wijze de rechtshistorische kontekst te gebruiken bij de interpretatie van een wet.

Vooreerst is het eigenlijk rechtshistorisch onderzoek het werk van een historicus, zodat de rechter in zijn mogelijkheden beperkt wordt door de beschikbare wetenschappelijke bronnen, die waarschijnlijk zelden een duidelijk antwoord zullen kunnen geven op zijn konkreet probleem. Bovendien volstaat het niet de historische evolutie te kennen die aan de wet voorafging.

(1) Zie de definities onder nr. 226.

(2) Zo wees Gény er op dat verschillende teksten uit het verbintenissenrecht verklaard moeten worden als verkeerd begrepen Romeinse teksten (GENY, F., Méthode d'interprétation, dl. I, blz. 289).

Voor de rechter is het essentieel te weten of de wetgever deze evolutie wou bevestigen, of er integendeel mee wou breken. Deze informatie zal hij echter elders moeten zoeken, zoals in de voorbereidende werken of in de sociaal-ekonomische kontekst ten tijde van de totstandkoming van de wet.

Wanneer er reeds een wetshistorische ontwikkeling en een uitgebreide jurisprudentie voorhanden is, zoals thans in feite voor geheel onze wetgeving het geval is, verliest de rechtshistorische kontekst zijn relevantie voor de wetsinterpretatie.

De té grote afstand in de tijd enerzijds en de mogelijkheid om efficiëntere interpretatiebenaderingen toe te passen anderzijds, maken dat de rechtshistorische kontekst nauwelijks nog enig nut kan opleveren voor de wetsinterpretatie.

Deze historische benadering kan slechts in beperkte mate bijdragen tot het bepalen van de zenderbetekenis van een wettekst, terwijl ze voor het bepalen van de ontvangerbetekenis van de wettekst volledig irrelevant is.

Deze interpretatiebenadering lijkt trouwens op vandaag nog eerder uitzonderlijk te worden toegepast in de Belgische rechtspraak. (1)

a.2. De horizontale rechtshistorische kontekst

245. Zoals hoger werd uiteengezet moet onder de horizontale rechtshistorische kontekst begrepen worden de juridisch-maatschappelijke en sociaal-ekonomische achtergrond, die de invoering van de wet verklaart. (2) De juridisch-maatschappelijke elementen hierin worden gevormd door de rechtspraktijk in ruime zin, m.a.w. rechtspraak, rechtsleer, notariële praktijk, administratieve praktijk, e.d.. De sociaal-ekonomische elementen omvatten de konkrete maatschappelijke situatie die de aanleiding vormde tot deze wetgeving, m.a.w. de occasio legis, en anderzijds de verschillende tegengestelde maatschappelijke belangen waartussen de wetgever een afweging of een keuze heeft moeten doen bij de uitwerking en uitvoering van de wet.

(1) Voor een recent voorbeeld, zie Cass., 14 jan. 1976, R.W., 1975-76, 1767 (impliciet) en vooral de eraan voorafgaande konklusies van eerste advocaat-generaal Dumon (o.c., 1757-1762). Uit zijn kwantitatief onderzoek van de Nederlandse rechtspraak konkludeerde Snijders dat de Nederlandse rechter thans geen steun meer zoekt in de oudere rechtsgeschiedenis voor de interpretatie van een wet (SNIJDERS, H.J., Rechtsvinding door de burgerlijke rechter, Deventer, 1978, blz. 36).

(2) Zie hoger onder nr. 226.

Een voorbeeld van historische interpretatie, waarbij artikel 22 G.W. geïnterpreteerd wordt in functie van de occasio legis, treffen we aan in een arrest van het hof van beroep te Gent van 10 november 1950: "Art. 22 G.W., dat het briefgeheim beschermt, heeft ten doel een politieke waarborg aan de burgers te verschaffen tegen zekere voormalige misbruiken, bekend onder de bewoordingen "cabinet noir", en door welke zekere regeringen het geheim van de brieven schonden om de politieke gevoelens en akties van de burgers te kennen". (1)

246. Dergelijke informatie over de occasio legis kan interessant zijn om de wettekst in zijn historisch-maatschappelijke kontekst te situeren, doch zal in de regel zelden relevant kunnen zijn voor de konkrete wetsinterpretaties. Het is slechts nuttig te weten welke konkrete situaties de wetgever precies op het oog had, wanneer die situaties thans nog bestaan. Hoe ouder de wet is, hoe meer de occasio legis een historisch fait divers wordt. Dit is bijvoorbeeld het geval in het hoger aangehaalde citaat uit het arrest van het hof van beroep te Gent. Het valt moeilijk in te zien hoe de "cabinet noir"-praktijken thans nog relevant zouden kunnen zijn om artikel 22 G.W. te interpreteren, m.a.w. om de draagwijdte van het briefgeheim voor een aktueel konkreet geval precies te bepalen.

Bovendien, en dit is een belangrijker argument, mag men de occasio legis en het toepassingsgebied van de wet niet met elkaar gelijkstellen. De occasio legis kan de aanleiding vormen tot een wetgeving met een veel ruimere draagwijdte.

Zo men al te veel aandacht besteedt aan de konkrete aanleiding voor de totstandkoming van een wet, loopt men het risico deze wet eng te interpreteren en zijn draagwijdte te beperken tot de specifieke situaties die aktueel waren ten tijde van de uitvaardiging van de wet.

247. De occasio legis kan dan ook voor de interpretator niet meer zijn dan een indikatie voor de maatschappelijke belangen waartussen de wetgever een keuze heeft gemaakt, de historische Interesses, zoals Heck ze genoemd heeft. (2)

(1) Gent, 10 november, 1950, R.W., 1951-52, 855-856.

(2) HECK, Ph., Gesetzesauslegung und Interessenjurisprudenz, blz. 72 e.v.; vgl. de omschrijving van Bekaert: "La prise en considération des données historiques, en ce sens que la loi est toujours le produit de tendances ou d'événements qui convergent à un moment déterminé pour procurer sa création, et qui par conséquent, permettent souvent d'expliquer l'origine, la portée et la nature de ses dispositions (BEKAERT, H., Introduction à l'étude du droit, blz. 223).

Zo de wetgeving een bewuste maatschappelijke ordening beoogt, is het voor de rechter onontbeerlijk het doel van de wet te kennen, en om dit doel te kennen dient de rechter te weten welke maatschappelijke belangen door de wetgever beschermd worden en in welke mate hij ze prioriteit geeft boven andere maatschappelijke belangen. Een interpretatie in functie van de horizontale rechtshistorische kontekst van een wet gaat dus onvermijdelijk over in een teleologische interpretatie. (1)

Informatie over deze rechtshistorische kontekst kan de rechter gedeeltelijk vinden in de voorbereidende werken en verder in kranten, tijdschriften, enz... Voor deze laatste bronnen stelt zich wel een probleem van toegankelijkheid, alhoewel dit niet onoverkomelijk is. Tevens geldt hier opnieuw dat men van de rechter niet het werk van een historicus mag verwachten. In zoverre het echter om een algemene sociaal-ekonomische of juridisch-maatschappelijke achtergrond gaat moet het voor de rechter in de regel steeds mogelijk zijn om een wet in zijn historische kontekst te situeren.

248. Deze historische achtergrond is verder niet enkel van belang om de wet in zijn zenderbetekenis beter te begrijpen, maar tevens om te kunnen nagaan in welke mate er zich nadien historische ontwikkelingen hebben voorgedaan die een invloed zouden kunnen hebben op de mogelijkheid en/of wenselijkheid om de wet in zijn zenderbetekenis te blijven toepassen. De historische evolutie moet immers beschouwd worden als een doorlopende lijn. Elke wet steunt op een momentopname in deze evolutie. Deze momentopname fixeert het verleden, terwijl de werkelijkheid zich verder ontwikkelt. Om te kunnen vaststellen in hoeverre de werkelijkheid zich (fundamenteel) gewijzigd heeft sinds de uitvaardiging van de wet, dient men een juist inzicht te hebben in de sociaal-ekonomische kontekst ten tijde van de totstandkoming van de wet. Over deze evolutie na de uitvaardiging van de wet en de invloed ervan op de interpretatie, wordt in de volgende paragraaf gehandeld.

(1) Zie voor een verdere uitwerking hiervan het volgende hoofdstuk, nr. 272 e.v.

b. Historische ontwikkelingen na de stemming van de wet

249. In deze paragraaf gaat het niet om rechtshistorische evoluties in de strikte zin van het woord. Het gaat integendeel om veranderingen in de sociale werkelijkheid die (nog) geen neerslag hebben gevonden in het recht, doch die de aanpassing van de bestaande wetgeving wenselijk of noodzakelijk maken. Dit is de problematiek van de toepassing door de rechter van achterhaalde en onaangepaste wetteksten. Hierbij kan men een onderscheid maken tussen materiële ontwikkelingen enerzijds en wijzigingen in de heersende maatschappelijke waarden en normen anderzijds. In het eerste geval staat de rechter voor feiten of toestanden die onbekend waren ten tijde van de totstandkoming van de wet, zodat ze strikt genomen niet onder de konkrete zenderbetekenis van de wettekst vallen. In het tweede geval is de afweging van maatschappelijke of familiale belangen, zoals ze door de wetgever in de wettekst gekoncretiseerd is geworden, niet meer in overeenstemming met de heersende waarden- en normenpatronen in de samenleving. Wanneer de rechter bij de wetsinterpretatie rekening houdt met een materiële evolutie, vraagt hij zich af hoe de wetgever destijds de wettekst zou geformuleerd hebben, zo hij de feiten zou gekend hebben zoals ze zich vandaag voordoen. De door de wetgever vastgelegde doelstellingen en belangenafwegingen worden niet in vraag gesteld. De rechter stelt zich dus wat dit betreft op het standpunt van de "historische wetgever". Wanneer de rechter echter rekening houdt met wijzigingen in het heersend mens- en maatschappijbeeld in de samenleving, wordt de door de wetgever vastgelegde maatschappelijke normering zelf in vraag gesteld.
250. In beide gevallen gaat de interpretator er van uit dat de wetgever normaal gezien de wettekst reeds zou hebben aangepast en dit enkel nog niet gedaan heeft omdat hij nog niet op de hoogte is van de konkrete historische ontwikkeling, ofwel omwille van tijdsgebrek of omwille van het

delikate politieke karakter van de problemen, of ook nog omdat de wetgever gewoon de behoefte niet voelt om de wettekst te wijzigen, bijvoorbeeld omdat de wettekst mits een soepele en ruime interpretatiebenadering thans nog altijd bruikbaar is, ondanks de gewijzigde omstandigheden.

Beide soorten maatschappelijke ontwikkeling die de wettekst achterhaald of onaangepast maken zullen hierna elk in een afzonderlijke paragraaf behandeld worden.

b.1. Materiële ontwikkelingen

251. Het is niet zo zeldzaam dat de rechtspraak gekonfronteerd wordt met situaties of technieken die onbekend waren ten tijde van de totstandkoming van de wet, waarvan één der partijen thans de toepassing vraagt. Steeds weer stelt de rechter zich dan de vraag in hoeverre deze nieuwe situaties en technieken onder de toepassing van de oude wettekst kunnen vallen of de toepassing van deze wettekst op andere situaties kunnen beïnvloeden.

Aan de hand van enkele voorbeelden uit de rechtspraak kunnen in dit verband een aantal verschillende gevallen ontleed worden:

252. In een eerste soort gevallen past de rechter een wettekst toe op feiten die niet onder de prima-facie-zenderbetekenis van de wettekst vallen, doch wel onder het algemeen doel van de wet. Zo is het in de rechtspraak een veel voorkomende vraag of een betonnen afsluiting kan aangezien worden als een muur, bij de toepassing van de artikelen 653 tot 665 B.W. inzake de gemene muur. Het gaat hier immers om een bouwtechniek die volstrekt onbekend was bij het totstandkomen van het burgerlijk wetboek. Zo men de zenderbetekenis van een wettekst beperkt tot de zeer concrete betekenis die de woorden in de ogen van de historische wetgever gehad hebben, dan valt een betonplaten muur niet onder de betekenis van het begrip "muur" in de artikelen 653 e.v. B.W.. Hoger werd echter kritiek uitgebracht op een dergelijke, te concrete omschrijving van de zenderbetekenis van een wettekst. (1) De zenderbetekenis van een wettekst mag niet worden gelijkgesteld met de concrete situaties waar

(1) Zie hoger onder nr. 206.

de individuele parlementsleden destijds aan gedacht hebben en evenmin met de gebruikelijke betekenis van de woorden in de algemene omgangstaal ten tijde van de uitvaardiging van de wettekst.

De betekenis van een wettekst wordt in de eerste plaats gedetermineerd door de beoogde sociale ordening. Dit wil zeggen dat in casu de betekenis van het begrip "muur" in essentie bepaald wordt door de funktie die de gemene muur moet vervullen. Deze funktie werd door de rechtbank van eerste aanleg te Kortrijk omschreven als het bevorderen van de rust en de veiligheid van de bewoners van huizen in steden en voorsteden. (1) De rechtbank stelde verder: "dat het onaanneembaar is, in afwezigheid van uitdrukkelijke bepaling, dat de Wetgever de vooruitgang van de konstruktietechniek heeft willen belemmeren door afsluitingen in nieuwsoortige materialen, zoals muren in betonplaten, te verbieden, in zover echter deze aan de wettelijke vereisten beantwoorden". (2) Met deze "wettelijke vereisten" bedoelt de rechtbank blijkbaar het algemeen doel van de wet, d.i. de funktie die de gemene muur in de door de wetgever beoogde sociale ordening moet vervullen. Vermits een muur in betonplaten dezelfde voordelen biedt qua rust en veiligheid als een stenen muur heeft de rechtbank terecht een betonplaten afsluiting beschouwd als een "muur" in de zin van de artikelen 653 e.v. B.W. Dergelijke interpretatie mag, zoals Drilsma terecht heeft opgemerkt (3), niet beschouwd worden als een analogische interpretatie. Immers, door te spreken van een analogische interpretatie gaat men er impliciet van uit dat de geïnterpreteerde wettekst in zijn "eigenlijke" betekenis niet toepasselijk is op de voorliggende feiten en er slechts naar analogie kan worden op toegepast omwille van de gelijkaardigheid van de situatie. Deze benadering steunt dus op het verkeerde uitgangspunt dat de betekenis van een wettekst slechts de concrete zenderbetekenis kan zijn, d.w.z. de concrete werkelijkheid waar de zenders van de tekst effectief aan gedacht hebben. (4)

(1) Rb. Kortrijk, 5 maart 1953, R.W., 1953-54, 1817.

(2) o.c., l.c.

(3) DRILSMA, R., De woorden der wet of de wil van de wetgever, blz. 119.

(4) Dit betekenisbegrip zou men dus kunnen omschrijven als de psychologische zenderbetekenis.

Ten onrechte meent Drilmsa echter "dat de moderne verschijnselen niet onder het oude begrip kunnen worden gebracht". (1) Ook hij verwacht de betekenis van een wettekst met de psychologische zenderbetekenis van de woorden in deze wettekst. Drilmsa kan zeker niet gevolgd worden waar hij de toepasselijkheid van de oude wetteksten op nieuwe verschijnselen verdedigt omwille van het feit dat het oude begrip in de loop van de jaren een gewijzigde betekenis heeft gekregen in de dagelijkse omgangstaal, zodat het thans ook de moderne verschijnselen dekt. (2) Deze, eerder toevallige, taalontwikkeling is immers op zichzelf volstrekt irrelevant voor de interpretatie van de wetgeving. De artikelen 653 e.v. B.W. zijn niet van toepassing op een betonnen afsluiting omdat men thans in de dagelijkse omgangstaal een dergelijke afsluiting ook "muur" noemt. Ook wanneer dit niet het geval zou zijn, zou een betonnen afsluiting onder deze artikelen vallen, en dit omdat ze de door de wetgever beoogde rust en veiligheid kan verzekeren.

253. Een tweede soort situatie waarin een materiële ontwikkeling problemen stelt voor de wetsinterpretatie, is die waarbij de feiten wel onder de prima-facie-betekenis van de wettekst vallen, doch niet onder het algemeen doel van de wet. Deze soort situatie vormt bijgevolg de tegenhanger van degene die hoger behandeld werd. Ter illustratie zal ook hier een voorbeeld uit het zakenrecht besproken worden.

Artikel 675 B.W. bepaalt: "Geen van de naburen mag, zonder toestemming van de andere, in een gemene muur een venster of een opening maken, hoe dan ook, zelfs niet met vaststaand glasraam". Dit verbod is zeer formeel en zeer algemeen geformuleerd, o.m. door toevoeging van de zinsnede "hoe dan ook". Toch werd beslist dat doorschijnende, maar ondoorzichtige glasblokken (de zogenaamde "Argusblokken") niet onder

(1) o.c., blz. 118.

(2) o.c., blz. 119 e.v.

de toepassing van dit artikel vallen (1), noch onder de toepassing van artikel 677 B.W., dat bepaalt onder welke voorwaarden lichtopeningen of vensters met vaststaand glasraam mogen worden aangebracht in een niet gemene muur. (2)

De stelling van de vrederechter van Messancy dat de tekst van de wet duidelijk is en bijgevolg de rechter niet de minste interpretatieruimte laat (3) is door de rechtspraak niet gevolgd geworden. Er werd van uitgegaan "dat, rekening houdend met de geest van de wet, de evolutie in de bouwtechniek in acht dient genomen", terwijl "het buiten kijf staat dat deze techniek niet meer dezelfde is als op het ogenblik van de opstelling van het burgerlijk wetboek". (4) Om nu te bepalen of deze nieuwe techniek, met name de argusblokken, al dan niet moet worden ondergebracht onder het begrip "vaststaand glasraam" is de rechtspraak niet overgegaan tot een grammatikale interpretatie maar tot een teleologische benadering:

Het was de bedoeling van de wetgever van 1804 de rust en de intimiteit van de families te verzekeren. (5) De beperking om lichtopeningen of vensters in de gemene scheidsmuur op te richten heeft concreet als doel te verhinderen dat men op het erf van de geur kan kijken, er voorwerpen op kan laten vallen of er kan binnendringen. (6)

- (1) Dit gebeurde reeds in 1914 in een vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Brugge: rb. Brugge, 25 februari 1914, J.J.P., 1916, 107.
(2) Vred. Hannuit, 29 januari 1963, Jur. Liège, 1962-63, 200, T. Vred., 1963, 300; Vred. Zinnik, 17 oktober 1959, Res Jur. Imm., 1959, 449; Rb. Tongeren, 26 november 1964, Jur. Liège, 1964-65, 117; Rb. Antwerpen, 18 november 1969, R.W., 1969-70, 1195.
(3) Vred. Messancy, 19 mei 1964, Mergen t./ Bonbler, niet gepubliceerd, vermeld in de noot onder rb. Tongeren, 26 november 1964, Jur. Liège, 1964-65, 118.
(4) Rb. Tongeren, 26 november 1964, Jur. Liège, 1964-65, 117; Vred. Hannuit, 29 januari 1963, T. Vred., 1963, 300; Jur. Liège, 1962-63, 200.
(5) Vred. Zinnik, 17 oktober 1959, Res Jur. Imm., 1959, 449.
(6) Rb. Antwerpen, 18 november 1969, R.W., 1969-70, 1196.

Voor zover zij nu volkomen ondoorzichtig zijn, leggen argusblokken geen last op het aanpalend erf, en "dienen zij niet als lichten en uitzichten in de wettelijke zin" beschouwd te worden. (1)

Deze redenering is in de rechtspraak vrijwel unaniem gevolgd geworden, ondanks de "duidelijkheid" van de prima-facie-betekenis van de geïnterpreteerde wetteksten. Net zoals in het hoger besproken voorbeeld van de kwalificatie van een betonnen afsluiting als "muur" is een teleologische benadering de enige zinvolle en de enige die de wil van de wetgever én de functionaliteit van het recht respecteert.

254. Een derde mogelijke situatie waarin een materiële ontwikkeling problemen stelt voor de wetsinterpretatie, is het geval waarin een evolutie van de stand van de wetenschap een ander licht werpt op de sociale ordening die door de wetgever werd beoogd of op de middelen die door de wetgever werden uitgewerkt om deze ordening te verwezenlijken.

Een goede illustratie van deze problematiek vinden we in de rechtspraak i.v.m. transsexualiteit en intersexualiteit, in het bijzonder waar het gaat om de bepaling van iemands geslacht. Deze bepaling is juridisch van groot belang o.m. voor wat betreft de naam en de mogelijkheid tot huwen. In principe wordt het geslacht definitief vastgesteld in de geboorteakte. Een wijziging van geslacht is juridisch onmogelijk; men kan echter wel een verbetering van de geboorteakte vragen, wanneer het bij de geboorte aangegeven geslacht niet overeenstemt met het werkelijke geslacht. Het is van deze mogelijkheid dat transsexuelen en intersexuelen gebruik maken om, na een heelkundig ingrijpen, hun juridische staat met de werkelijkheid te doen overeenstemmen. De vraag die in de rechtspraak wordt gesteld is in hoeverre de rechter rekening mag, of moet, houden met andere dan uitwendige geslachtskenmerken. Zo men enkel rekening houdt met de stand van de wetenschap ten tijde van de totstandkoming van de wet is het antwoord duidelijk ontkennend, houdt men echter rekening met de latere ontwikkelingen van de wetenschap dan blijken de uitwendige geslachtskenmerken slechts een sekundaire rol te spelen in de aanwijzing van het geslacht. Deze problematiek komt goed naar voor in een vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Mechelen:

(1) Rb. Tongeren, 26 november 1964, Jur. Liège, 1964-65, 117; Rb. Antwerpen, 18 november 1969, R.W., 1969-70, 1196.

"Wetenschappelijk kan worden aangenomen dat de vaststelling van het geslacht niet alleen zou mogen voortvloeien uit het waarnemen van de uitwendige geslachtstekens, dat tevens aandacht moet worden besteed aan andere factoren zoals o.m. psychologische, hormonale en genetische. De wet doelt echter alleen op de uiterlijk waarneembare geslachtskenmerken. In de huidige stand van de wetgeving laat een artificiële ingreep niet toe het geslacht in rechte te wijzigen door middel van verbetering in de registers van de burgerlijke stand. Hiertoe is een wetswijziging vereist. De rechtszekerheid en de rechtsgebondenheid van de rechter laten hem niet toe in zijn beleid vooruit te lopen op mogelijke ontwikkelingen van de wet". (1)

De rechtbank meent dus dat de rol van de rechter beperkt blijft tot een rekonstruktie van de psychologische zenderbetekenis van de wettekst, zonder dat met enig ander element rekening mag worden gehouden. Er hoeft nauwelijks op gewezen te worden dat deze houding voor gevolg heeft dat onder het mom van een strikte toepassing van de wet een louter willekeurige beslissing wordt geveld, die in casu noch de wil van de wetgever eerbiedigt, noch de rechtszekerheid dient, noch tegemoetkomt aan de eisen van de billijkheid.

De wil van de wetgever zoals die door de rechtbank van eerste aanleg te Mechelen wordt opgevat is een hyperkonkrete wil die weinig relevant is voor de bepaling van de (zender)betekenis van een wettekst. De wil van de wetgever mag immers niet begrepen worden als een reeks concrete regelingen voor een reeks welbepaalde concrete situaties die de wetgever destijds bewust voor ogen heeft gehad, maar wel als een algemene bedoeling m.b.t. de verwezenlijking van een bepaalde sociale ordening. Om deze ordening mogelijk te maken moeten de rechtsregels dienstig zijn voor het gestelde doel en moet de rechter waken over een functionele toepassing van de rechtsregels op actuele situaties. Wanneer de rechter weigert rekening te houden met gewijzigde omstandigheden miskent hij de draagwijdte van zijn taak en doet hij op een bedekte manier aan rechtsweigering. De rechtbank van eerste aanleg te Mechelen heeft zich in het hoger aangehaalde vonnis zelfs niet afgevraagd welke houding de wetgever zou hebben aangenomen zo hij over de huidige wetenschappelijke kennis had beschikt.

(1) Rb. Mechelen, 17 juni 1975, R.W., 1975-76, 873.

De rechtbank heeft niet eens de mogelijkheid overwogen dat de wetgeving in die omstandigheden wellicht anders zou geformuleerd zijn. De rechtbank heeft zich niet afgevraagd welk sociaal beleid door de wetgever beoogd werd, doch enkel welke de bewoordingen waren van de wetteksten. De rechtbank heeft niet de wet toegepast maar de wetteksten in zijn prima-facie-betekenis, en dan nog in zijn historische betekenis en niet in zijn aktuele betekenis.

Deze houding werd dan ook terecht bekritiseerd door Pauwels in een noot onder dit vonnis: "Steeds is aangenomen geweest dat de rechter de wet mag toepassen met inachtneming van omstandigheden die de wetgever niet bekend waren ten tijde dat de wet tot stand kwam. Het zou werkelijk ongehoord zijn indien men de rechter het recht zou onthouden of de rechter zichzelf het recht zou ontkennen om gebruik te maken van recent verworven kennis omtrent de bepaling van het geslacht." (1)

Een ander voorbeeld is de bepaling van de kortst mogelijke en de langst mogelijke duur van een zwangerschap. De wetgever heeft, zich basierend op de toenmalige stand van de wetenschap, deze respektievelijk bepaald op 180 en op 300 dagen (art. 312 B.W.). In de huidige stand van de wetenschap staat het echter vast dat een zwangerschap langer dan 300 dagen kan duren, terwijl anderzijds de medische wetenschap steeds meer in staat is te vroeg geboren en in leven te houden.

Onder invloed hiervan heeft de Nederlandse wetgever in artikel 197 van het nieuw B.W. bepaald dat de kinderen geboren vóór de 307e dag na de ontbinding van het huwelijk nog voor wettig worden gehouden.

De termijnen van 180 en 300 dagen worden echter door de heersende Belgische rechtspraak en rechtsleer beschouwd als een wettelijk vermoeden juris et de jure, dat dus niet voor tegenbewijs vatbaar is. Terecht wijst Delva er op dat dit vermoeden in het perspectief van de jongste stand van de geneeskundige wetenschap enkel een vermoeden juris tantum zou mogen zijn. (2) Immers, wil men de bedoeling van de wetgever respekteren, dan gaat het niet op in toepassing van artikel 312 B.W. e.v.

(1) PAUWELS, J.M., noot onder Rb. Mechelen, 17 juni 1975, R.W., 1975-76, 873; zie ook nog: Rb. Luik, 9 februari 1973, Jur. Liège, 1972-73, 283.
(2) DELVA, W., De wettige afstamming, T.P.R., 1975, 262.

bepaalde kinderen als onwettig te beschouwen, waarvan medisch bewezen is (of bewezen kan worden) dat zij binnen het huwelijk verwekt werden. Wellicht zal een rechter eerder rekening houden met nieuwe technieken dan met nieuwe wetenschappelijke inzichten. De toepassing van een wet op nieuwe situaties is op het eerste gezicht "slechts" een probleem van wetsinterpretatie, terwijl de rechter bij het interpreteren van een wet in het licht van recente wetenschappelijke ontwikkelingen eerder de indruk heeft de wet te wijzigen.

Vanuit het oogpunt van interpretatie zijn beide gevallen nochtans identiek. Zowel bij nieuwe technieken als bij nieuwe wetenschappelijke inzichten gaat het om een kennis, waarover de wetgever bij de totstandkoming van de wet niet kon beschikken en waarmee hij bijgevolg geen rekening heeft kunnen houden. Wil de rechter het doel van de wet respekteren dan dient hij met deze recente ontwikkelingen rekening te houden bij de interpretatie van de wet. Het is mogelijk dat nieuwe wetenschappelijke inzichten een meer diepgaande en belangrijkere invloed kunnen hebben op de betekenis die de rechter aan de wetteksten zal toekennen dan nieuwe technieken; dit is echter slechts een kwantitatief en geen kwalitatief verschil.

255. Ten slotte moet er op gewezen worden dat het probleem van gewijzigde materiële omstandigheden zich niet enkel stelt bij "oude" wetgeving. Ook bij op het eerste gezicht recente teksten moet met deze mogelijkheid rekening gehouden worden. Dit blijkt uit volgend voorbeeld: Artikel 86 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 bepaalt dat de werkloze die zonder wettige reden een beroepsopleiding weigert of stopzet, of die ontslagen wordt om billijke redenen, ingevolge zijn houding het voordeel van de werkloosheidsuitkeringen verliest overeenkomstig de artikelen 134 tot 140 van dit K.B. Het arbeidshof te Gent diende te antwoorden op de vraag of het volgen van een herscholingskursus in een preformatiecentrum kan beschouwd worden als een beroepsopleiding in de zin van dit K.B.. (1) Het arbeidshof gaf hierop een ontkennend antwoord, en steunde zich hiervoor op de omschrijving van het begrip "beroepsopleiding" zoals het in artikel 82 van het K.B. gegeven wordt. Volgens dit artikel dient onder "beroeps-

(1) Arbh. Gent, 4 januari 1971, J.T.T., 1971, 211.

opleiding" verstaan te worden: elke vorming tot het verkrijgen van kundigheden, vereist voor de uitoefening van een bepaald beroep. Het hof meende dat deze definitie de herscholingskursussen in een preformatiecentrum niet dekte. De arbeidsrechtbank te Charleroi daarentegen hield geen rekening met de bewoordingen van artikel 82 en stelde dat artikel 86 wel van toepassing is op kursussen in een preformatiecentrum. (1) De arbeidsrechtbank verantwoordde haar stelling door er op te wijzen dat deze wijze van herscholing van werklozen nog niet bestond in 1963 en dat er een voldoende analogie bestaat met de door de wetgever uitdrukkelijk voorziene gevallen om artikel 86 ook toepasselijk te achten op de herscholingskursussen die in een preformatiecentrum gevolgd worden.

Het kan in het midden gelaten worden of er nog andere, eventueel meer doorslaggevende argumenten (2) kunnen worden ingeroepen ten voordele van één van beide stellingen. Hier dient er enkel op gewezen te worden dat het arbeidshof blijkbaar geen rekening heeft gehouden met mogelijke materiële ontwikkelingen na de totstandkoming van het K.B. van 20 december 1963 en wellicht hierdoor tot een verkeerde beslissing is gekomen. Het is bovendien interessant op te merken dat de wettekst nauwelijks zeven jaar na de uitvaardiging ervan niet meer aangepast was aan de sociale werkelijkheid. Dit betekent dat de problematiek van de onaanpastheid van wetten aan nieuwe materiële ontwikkelingen zich in de praktijk bij elke wettekst kan stellen en niet enkel bij de oudere wetgeving. Net zoals de rechter nooit a priori de mogelijkheid mag uitsluiten dat de wettekst foutief is opgesteld en de wil van de wetgever onjuist weergeeft, mag hij evenmin de mogelijkheid uitsluiten dat er sinds de totstandkoming van de wet zich materiële ontwikkelingen hebben voorgedaan die de wettekst onaangepast hebben gemaakt aan de huidige situatie.

(1) Arb.rb. Charleroi, 12 maart 1971, J.T.T. 1971, 140.

(2) Zo had het arbeidshof ook nog een argument van systematische interpretatie ingeroepen door te stellen dat art. 86 een sanktie voorziet en de wettelijke voorschriften terzake bijgevolg strikt geïnterpreteerd moeten worden. De arbeidsrechtbank heeft echter eveneens met dit argument rekening gehouden ("Le refus de suivre des cours de préformation professionnelle ne peut être sanctionné sans texte") zonder dat dit haar beslissing heeft beïnvloed.

256. Tot besluit kan er worden op gewezen dat, waar de rechtbank eerder weifelend staat tegenover een interpretatie waarbij rekening wordt gehouden met recente materiële ontwikkelingen, de rechtsleer vrij unaniem voorstander is van een dergelijke benadering (1), waarbij de nadruk gelegd wordt op de taak van de rechter de wet maatschappelijk functioneel te interpreteren. Zo wijst Eggens er op dat "de wet en haar tekst niet vereenzelvigd mogen worden, dat de betekenis van de wet niet opgaat in wat zij met zoveel woorden zegt, en dat de betekenis van die woorden niet altijd dezelfde mag blijven, omdat die betekenis mede-bepaald wordt en redelijkerwijze mede-bepaald behoort te worden door de ontwikkeling van de samenleving waarin die wet toepassing moet vinden".

(2)

Het is deze redenering die ten grondslag ligt aan het adagium "cessante ratione legis, cessat lex ipsa", waarvan Drion een toepassing heeft gemaakt op het besluit van 7 Brumaire van het jaar IX betreffende de maten en gewichten. (3)

Dit besluit voorzag de oprichting van openbare burelen voor metingen en wegingen in alle steden waar de behoefte van de handel dit vereiste. Drion betoogt dat deze reglementering een dubbel doel beoogde: de afschaffing van monopolies en privileges uit het Ancien Régime en het verplicht en exclusief gebruik van het wettelijk metrisch stelsel. Beide doeleinden zijn sinds lang bereikt en het metrisch stelsel was reeds in de tweede helft van de negentiende eeuw volledig ingeburgerd in ons land. Bijgevolg, meent Drion, moet het besluit van 7 Brumaire van het jaar IX als afgeschaft worden beschouwd. Deze stelling kan worden bijgetreden vermits thans vanuit het doel van de wet geen enkele

- (1) Zie o.m.: ALLEN, C., Law in the making, blz. 499; STRATENWERTH, G., Zum Streit der Auslegungstheorien, blz. 264; WOLFSBERGEN, A., Historische interpretatie, R.M., 1931, 215-216; STEVIGNY, G., "Themis" op de helling, R.W., 1977-78, 614-615.
- (2) EGGENS, J., Iets over de verhouding van wet en recht, blz. 12. In dezelfde zin: BETTI, E., Allgemeine Auslegungslehre als Methodik der Geisteswissenschaften, blz. 627.
- (3) DRION, R., L'arrêté du 7 Brumaire an IX a-t-il encore force de loi? Jur. Comm. Brux. 1947, 1-14.

(maatschappelijk) zinvolle toepassing meer kan gemaakt worden van deze wet.

Dat een rechter zonder tussenkomst van de wetgever een wet als afgeschaft zou kunnen beschouwen lijkt op het eerste gezicht een moeilijk aanvaardbare stelling.

In principe verschilt het hier geschetste voorbeeld nochtans in niets van het hoger ontwikkelde voorbeeld van de argusblokken. (1)

De rechter stelt gewoon vast dat de wettekst in zijn prima-facie-betekenis niet kan worden toegepast omdat een dergelijke toepassing op de voorliggende feiten niet zinvol kan gebeuren in het perspectief van het doel van de wet. Het verschil tussen beide voorbeelden is enkel een kwantitatief verschil. De artikelen 675 e.v. B.W. kunnen in een meerderheid van gevallen nog steeds zinvol worden toegepast in hun prima-facie-betekenis. Het is slechts t.a.v. de nieuwe techniek van de argus-blokken dat de rechtspraak een "nuancering" aan de wettekst heeft aangebracht.

Het besluit van 7 Brumaire van het jaar IX kan echter op geen enkele situatie nog zinvol worden toegepast, zodat de rechter tot het logisch besluit moet komen dat de wet als afgeschaft moet worden beschouwd. Men kan het ook anders formuleren en stellen dat de wet zijn gelding behoudt, doch dat er op dit ogenblik geen concrete toepassingen van deze wet mogelijk zijn. Dit lijkt op het eerste gezicht een minder vergaande konklusie, die echter in de praktijk tot hetzelfde resultaat komt. Een dergelijke redenering steunt bovendien op een moeilijk verdedigbare scheiding tussen de wet en de wettekst op het gebied van de gelding. Het is immers de wet die gelding heeft en niet de wettekst. Wel zou men kunnen stellen dat de wet formeel nog bestaat, doch materieel niet meer, d.w.z. dat een zinvolle toepassing ervan niet meer mogelijk is, zodat de wet zijn normatieve kracht verloren heeft, doch dat de formele afschaffing door de wetgever, uit "onachtzaamheid", tot op heden niet is gebeurd. Ook t.a.v. de andere hoger besproken voorbeelden i.v.m. argusblokken, betonplaten en beroepsopleiding kan gesteld worden dat de inhoud van de wetteksten materieel gewijzigd is doch formeel nog dient aangepast te worden.

(1) Zie hoger nr. 253.

b.2. Gewijzigde opvattingen in de samenleving

257. Wanneer de maatschappelijke waarden- en normenpatronen zich wijzigen zou de wetgeving zich in principe hieraan moeten aanpassen. Vaak echter blijven dergelijke, soms noodzakelijke, wijzigingen om praktische of om politieke redenen achterwege. Dan stelt zich de vraag in hoeverre de rechter in afwachting van, of bij afwezigheid van een tussenkomst van de wetgever de wet mag interpreteren in functie van de actuele heersende waarden en normen.

In de literatuur worden vaak de beroemde woorden van Ballot-Beaupré met instemming geciteerd: "Il (d.i. de rechter) ne doit pas s'attendre à rechercher obstinément quelle a été, il y a cent ans, la pensée des auteurs du Code en rédigeant tel ou tel article: il doit se demander ce qu'elle serait si le même article était aujourd'hui rédigé par eux; il doit se dire qu'en présence de tous les changements qui, depuis un siècle, se sont opérés dans les idées, dans les mœurs, dans les institutions, dans l'état économique et social de la France, la justice et la raison commandent d'adopter libéralement, humainement le texte aux réalités et aux exigences de la vie moderne". (1) Diverse auteurs wijzen er met nadruk op dat het een essentiële taak is van de rechter niet enkel rekening te houden met materiële evoluties maar tevens de wet, desnoods tegen de oorspronkelijke wil van de wetgever in, te interpreteren in functie van de huidige maatschappelijke behoeften en

(1) BALLOT-BEAUPRÉ, Le centenaire du Code Civil, 1804-1904, blz. 27. Dit citaat vindt men met instemming geciteerd bij: CORNIL, G., L'élaboration du droit et l'illusion du législateur, Revue de l'université de Bruxelles, 1934-35, 174; CORNIL, L., Het Hof van Verbreking, blz. 13-14.

opvattingen. (1) Deze stelling kan in principe bijgetreden worden, vermits een dergelijke interpretatiebenadering noodzakelijk is om het recht zijn maatschappelijke functionaliteit te laten behouden. Door een wet toe te passen in een interpretatie die strijdig is met het heersend rechtsbewustzijn en het heersend billijkheidsgevoel schokt de rechter het vertrouwen van de rechtsonderhorigen in het rechtssysteem en tast hij aldus de rechtszekerheid aan. Veeleer dan een sociale ordening te bewerkstelligen werkt de rechter aldus een sociale onvrede in de hand en een reactie tegen het recht en tegen de rechtsinstellingen.

258. Een voorbeeld hiervan is het vonnis van de rechtbank van koophandel te Hasselt dd. 1 maart 1976, waarin als oneerlijke mededinging beschouwd werd de fabricatie en de verkoop door werknemers in eigen beheer van produkten na de sluiting van het bedrijf door de werkgever. (2) De rechtbank legde aan de door de werknemers opgerichte v.z.w. verbod

-
- (1) Zie o.m.: CLAUSS, K., Semantik im Dienste des Rechts, A.R.S.P., 1963, 391; VON DER HEYDTE, F., Stiller Verfassungswandel und Verfassungsinterpretation, A.R.S.P. 1951, 476; WOLFSBERGEN, A., Historische Interpretation, R.M. 1931, 216-217; CORNIL, G., o.c., l.c. De eis van de maatschappelijke aanvaardbaarheid van de rechterlijke beslissing loopt als een leidraad doorheen de (vooral de moderne) rechtsliteratuur: SCHOLTEN, P., Algemeen deel, blz. 154 e.v.; POLAK, J.M., Theorie en praktijk der rechtsvinding, blz. 44; ZIPPELIUS, R., Einführung in die juristische Methodenlehre, blz. 64 e.v.; maar in het bijzonder ESSER, J., Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts, blz. 243, 260 e.a.; TER HEIDE, J., Rechtsvinding, Handelingen van de vereniging voor wijsbegeerte des rechts, 1965, blz. 32 e.v.; TER HEIDE, J., Judex viator. Probleem- of systeemdenken, of gesystematiseerd probleemdenken, Ars Aequi, 1967, 3-31; ESSER, J., Vorverständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung, 1970. En zie verder nog: SCHOORDIJK, H.C.F., Oordelen en vooroordelen, Deventer, 1972; VAN GERVEN, W., Het beleid van de rechter, Antwerpen, 1973.
- (2) Hrb. Hasselt (kort geding), 1 maart 1976, R.W. 1976-77, 104.

op nog goederen te verkopen die eigendom waren van de werkgever of geproduceerd waren met grondstoffen die eigendom waren van de werkgever. Terecht werd tegen dit vonnis scherp gereageerd door Van Gerven, die erop wees dat "de rechter door zich zuiver juridisch-exegetisch op te stellen in feite een weinig doordacht beleid voert". (1) Verder stipte hij aan dat, waar de wetgeving niet meer aangepast is aan de hedendaagse maatschappelijke opvattingen, zoals dit in casu het geval was, de rechter de taak heeft het recht geleidelijk aan te passen aan het veranderende maatschappijbeeld. (2)

De goed gemotiveerde kritiek van Van Gerven vond blijkbaar gehoor in de rechtspraak. In een vonnis van 13 januari 1977 wees de arbeidsrechtbank te Hasselt, met verwijzing o.m. naar het artikel van Van Gerven, op de gewijzigde maatschappelijke opvattingen i.v.m. de functie van de onderneming. (3)

Op grond van deze gewijzigde opvattingen weigerde de rechtbank een ontslag wegens dringende redenen te aanvaarden, waarbij de werkgever de ontslagen werknemer ten laste had gelegd dat hij zijn medewerkers "op onverantwoorde wijze tot staking had aangezet". De rechtbank meende dat de houding van de werknemer in de optiek van de aktuele opvattingen over de onderneming niet zonder meer mocht worden afgekeurd.

259. Het rekening houden met een gewijzigd waarden- en normbesef in de samenleving bij de wetsinterpretatie is nochtans geen fenomeen dat nu pas in gang zou gevonden hebben in de rechtspraak. Reeds tientallen jaren heeft de rechtspraak met behulp van de figuur van het rechtsmisbruik

-
- (1) VAN GERVEN, W., Bedrijfsbezetting en verkoop in eigen beheer door werknemers van de onderneming, R.W., 1976-77, 65.
- (2) o.c., blz. 68.
- (3) Arb. rb. Hasselt, 13 januari 1977, R.W., 1976-77, 2607 (met een - entoesiaste - noot van Van Gerven).

expliciet de zenderbetekenis van sommige wetteksten aangepast aan gewijzigde opvattingen in de samenleving.

Dit is in het bijzonder gebeurd t.a.v. het eigendomsrecht. Artikel 544 B.W. omschrijft, in zijn prima-facie-betekenis genomen, het eigendomsrecht als een absoluut recht met als enige restrictie de beperkingen die worden opgelegd door wetten of verordeningen. (1) Het hof van cassatie (2) diende in het volgend geval uitspraak te doen over de eventuele verbreking van een vonnis waarin de rechtbank van eerste aanleg de draagwijdte van artikel 544 B.W. had beperkt op grond van de overweging "dat te huidige dag niet meer aanvaard wordt dat het eigendomsrecht onbeperkt is". (3) De rechtsvoorganger van de verweerders had in 1945 op zijn grond een gebouw opgetrokken, waarvan de zijgevel over een lengte van ongeveer zes meter en een breedte van ongeveer 20 centimeter op de grond stond van de eiser, die thans de afbraak van deze muur vorderde. De rechtbank van eerste aanleg had de eis als dusdanig afgewezen en aan de eiser enkel een compensatie gegeven voor het verlies van het genot van die strook grond door hem ten titel van schadevergoeding een som toe te kennen van vijftienduizend frank. De rechtbank kwalificeerde de eis als een misbruik van recht omwille van de wanverhouding tussen het voordeel dat de eiser kon halen uit het opnieuw beschikken over die strook grond (met een totale oppervlakte van nauwelijks één vierkante meter) en het nadeel dat de verweerders zouden ondervinden van een afbraak van de litigieuze muur. Deze beslissing werd ten volle onderschreven door het hof van cassatie, die de voorziening in cassatie integraal heeft verworpen.

260. Het hier gegeven voorbeeld is slechts een willekeurige keuze uit de tientallen vonnissen en arresten waarin een op het eerste gezicht juridisch onbetwistbare vordering wegens "rechtsmisbruik" werd afge-

-
- (1) "Eigendom is het recht om op de meest volstrekte wijze van een zaak het genot te hebben en daarover te beschikken, mits men er geen gebruik van maakt dat strijdig is met de wetten of met de verordeningen." (art. 544 B.W.)
- (2) Cass., 10 september 1971, R.W., 1971-72, 334.
- (3) Rb. Oudenaarde, 13 mei 1969, niet gepubliceerd, deels geciteerd in de konklusie van prokureur-generaal Ganshof van der Meersch vóór Cass., 10 september 1971, R.W., 1971-72, 322.

wezen. (1) Met behulp van deze rechtsfiguur oefent de rechtspraak een grenskontrolé uit op de zenderbetekenis van de wetgeving.

Deze zenderbetekenis wordt opzij geschoven of genuanceerd in functie van de in de samenleving heersende waarden en normen wanneer deze betekenis in het konkreet geval dat aan de rechter voorgelegd werd tot flagrant onbillijke en daardoor maatschappelijk onaanvaardbare gevolgen zou leiden. D.w.z. dat de ontvangerbetekenis van de wetteksten pas primeert op de oorspronkelijke zenderbetekenis wanneer een toepassing van de wetgeving in deze laatste betekenis de sociale orde eerder zou verstoren dan dat ze een maatschappelijk funktionele sociale ordening zou bewerkstelligen.

Men kan er natuurlijk over diskussiëren in hoeverre de zenderbetekenis van bijvoorbeeld artikel 544 B.W. afwijkt van de aktuele ontvangerbetekenis en erop wijzen dat dit artikel ook in zijn zenderbetekenis niet die absolute draagwijdte heeft die men er op het eerste gezicht uit zou kunnen afleiden. (2) Deze vaststelling is in het kader van deze uiteenzetting echter weinig relevant. Belangrijk is dat de rechters menen de zenderbetekenis van een wettekst te korrigeren aan de hand van gewijzigde maatschappelijke opvattingen. Hieruit blijkt dat de rechtspraak, blijkbaar unaniem, bereid is in bepaalde gevallen niet enkel de duidelijke prima-facie-betekenis van een wettekst te interpreteren maar ook de zenderbetekenis van de wettekst, m.a.w. de expliciete wil van de wetgever, opzij te schuiven ten voordele van een aktuele ontvangerbetekenis van de wettekst, d.w.z. de betekenis van deze tekst zoals die thans in het licht van het in de samenleving heersende waarden- en normenpatroon door de rechtsonderhorigen begrepen wordt.

-
- (1) Zie o.m.: Arb. Brussel, 5 november 1973, R.W. 1973-74, 1328; Gent, 29 juni 1973, R.W. 1973-74, 2501; Arb.rb. Antwerpen, 25 april 1973, R.W. 1973-74, 326; Cass., 28 april 1972, R.W. 1972-73, 217; Arb.rb. Luik, 26 juni 1972, T.S.R. 1972, 220; Rb. Antwerpen, 30 juni 1970, 632; Rb. Nijvel, 18 maart 1970, en Vred. Nijvel, 10 september 1969, Rec.jur.Niv. 1970, 205; Vred. Grivegnée, 7 feb. 1968, Jur.Liège, 1968-69, 135; Werkr. Charleroi, 9 juni 1966, R.G.A.R., 1968, 7952. Voor de oudere rechtspraak, zie VAN NESTE, F., Misbruik van recht, T.P.R., 1967, 340; DE BERSAQUES, A., L'abus de droit en matière contractuelle, R.C.J.B., 1969, 527-523.
- (2) Zie in dit verband: DERINE, R., Grenzen van het eigendomsrecht in de negentiende eeuw, Antwerpen, 1955, blz. 40 e.v.

261. Opmerkelijk is nochtans dat dit in de rechtspraak nooit expliciet zo wordt gesteld en men integendeel zeer terughoudend is om toe te geven dat hier een zeer ruime en vergaande wijze van interpreteren wordt toegepast.

Het begrip "rechtsmisbruik" alleen reeds verraadt een merkwaardige tweeslachtigheid in de praktijk van de rechterlijke interpretatie. "Rechtsmisbruik" is immers een juridische kontradiktie. Binnen het kader van een rechtssysteem kan een bepaalde persoon in bepaalde omstandigheden een bepaald recht hebben of dit recht niet hebben. Heeft hij dit recht, dan kan hij het juridisch gezien niet "misbruiken" en moet het door de rechtbank gehonoreerd worden. Zo de uitoefening van een op het eerste gezicht bestaand recht echter buiten de grenzen van dit recht blijkt te vallen, dan is er geen "misbruik" van recht maar gewoon een afwezigheid van recht. (1) Een recht impliceert de juridische mogelijkheid om dit recht uit te oefenen. Een rechter doet bijgevolg een kontradiktorische uitspraak wanneer hij iemands recht erkent doch hem terzelfdertijd juridisch de mogelijkheid ontzegt om dit recht uit te oefenen. Men heeft een recht of men heeft het niet, tertium non datur.

262. Welke rechtsteoretische opvattingen omtrent interpretatie gaan er dan schuil achter deze vreemde rechtsfiguur "misbruik van recht"? Zo men in de rechtspraak expliciet zou toegeven dat de door de rechter toe te passen betekenis van een wettekst niet noodzakelijk steeds de zenderbetekenis van deze tekst moet zijn, maar dat de wettekst bij de interpretatie ook gesitueerd dient te worden in de kontekst van de aktuele heersende waarden en normen in de samenleving, op een dergelijke wijze dat deze kontekst een determinerende invloed kan hebben op de uiteindelijke betekenis, die de rechter aan de wettekst toekent, zo de rechtspraak dit uitdrukkelijk zou erkennen, zou ze de min of meer algemeen aanvaarde principes van wetsinterpretatie inkoherent maken. Niet enkel de regel dat duidelijke teksten niet mogen worden geïnterpreteerd zou dan vervallen maar ook nog het principe dat de rechter in alle omstandigheden de wil van de wetgever moet eerbiedigen. Uit vrees voor de gevolgen die een relativering van deze interpretatieprincipes met zich

(1) De rechtspraak inzake maritale en ouderlijke macht lijkt in deze richting te gaan; voor verwijzingen, zie VAN NESTE, F., Misbruik van recht, T.P.R. 1967, 362-363.

zou kunnen meebrengen heeft de rechtspraak blijkbaar verkozen de aktuele heersende normen- en waardenpatronen in de samenleving niet als een interpretatiekontekst te gebruiken maar als een meta-juridische toetssteen voor de toepassing van het recht. Enerzijds wordt dus bij de interpretatie zelf van de wettekst met de gewijzigde maatschappelijke opvattingen geen rekening gehouden en aanvaardt de rechter de "duidelijke" prima-facie-betekenis of de oorspronkelijke zenderbetekenis van de wettekst als de definitieve betekenis die voor het concreet geval aan de wettekst moet worden toegekend. Anderzijds echter stoot in casu de toepassing van de wettekst in deze betekenis de rechter tegen de borst omwille van de flagrant onbillijke gevolgen ervan voor één of meer van de partijen. Om nu deze gevolgen te vermijden wordt de volgende konstruktie opgebouwd:

Het recht waarop de eiser (of de verweerder) zich beroept moet strikt juridisch gezien als geldend worden beschouwd. In de kontekst van de huidige maatschappelijke opvattingen dient de uitoefening van dit recht echter moreel afgekeurd te worden. Deze moreel afkeurenswaardige uitoefening van een recht berokkent schade aan de verweerder en dient bijgevolg als een fout beschouwd te worden in de zin van artikel 1382 B.W. (1) Deze fout wordt passend gesanktionneerd door een afwijzing van de eis in de vorm waarin hij werd ingesteld.

De rechter velt dus een meta-juridisch waardeoordeel over het gebruik van een, naar zijn mening juridisch onbetwistbaar recht. Dit moreel, meta-juridisch waardeoordeel brengt hij weer binnen in het rechtssysteem langs het foutbegrip van artikel 1382 B.W.. Op deze wijze kan hij aan zijn meta-juridisch waardeoordeel juridische gevolgen verbinden. Deze konstruktie laat de rechter toe bepaalde konsekventies van de door hem gevolgde interpretatietheorie te vermijden zonder aan deze theorie zelf te moeten raken. Blijkbaar zijn de juristen er zich niet van bewust dat dit een weinig elegante oplossing betekent voor het probleem van de maatschappelijke funksionaliteit van het rechtssysteem. Immers, door de toepassing van de figuur van het rechtsmisbruik wordt, met behulp van een theoretisch moeilijk verdedigbare konstruktie, de instandhouding bevorderd van onjuiste interpretatietheorieën, zoals bijvoorbeeld de duidelijke-tekst-doktrine. Een meer open benadering, waarbij de aktuele maatschappelijke opvattingen als een interpretatiekontekst

(1) Zie hierover uitvoerig: GANSHOF VAN DER MEERSCH, W., Konklusie vóór Cass., 10 september 1971, R.W. 1971-72, 325 e.v.

gebruikt zouden worden voor het geven van een betekenis aan de wetteksten zou precies de relativiteit van een aantal klassieke interpretatieregels beter tot uiting doen komen en tevens beter naar voor laten komen welke de invloed is van de eigen beoordelingen van de rechter op het resultaat van de interpretatie.

263. Hoe dan ook, al is het in de rechtspraak in de regel gebeurd met de konstruktie van het rechtsmisbruik, er blijkt in de praktijk een behoefte te bestaan om in bepaalde gevallen rekening te houden met gewijzigde maatschappelijke opvattingen bij de interpretatie van wetteksten. Zoals uit het hoger gegeven voorbeeld en uit de rechtspraak i.v.m. rechtsmisbruik in het algemeen blijkt kan noch een duidelijke prima-facie-betekenis noch de grens van de mogelijke woordbetekenissen hiervoor een beletsel vormen. Het heeft geen zin te stellen dat een aanpassing van de betekenis van een wettekst slechts mag gebeuren "mits de wettekst zich daartegen niet verzet" (1) of "soweit das dem Richter nach dem Inhalt des Gesetzes möglich ist" (2) of "lorsque le texte présente quelque ambiguïté". (3) De toevallige formulering van de wettekst is een zuiver willekeurige beperking van de interpretatievrijheid van de rechter.

Wanneer een wettekst door de maatschappelijke ontwikkeling achterhaald is geworden dan is het voor de interpretator irrelevant of de wettekst een duidelijke of een onduidelijke prima-facie-betekenis heeft, en is het even irrelevant te weten of, dank zij een evolutie van de taal, de woorden thans wellicht zo zouden kunnen worden begrepen dat kan worden tegemoetgekomen aan de gewijzigde maatschappelijke opvattingen. Zo de interpretator van een dergelijke taalontwikkeling profiteert om een nieuwe interpretatie aan de oude tekst te geven, dan kan hij wellicht in schijn een letterlijke toepassing maken van de wettekst, doch in feite wijkt hij evenzeer af van de oorspronkelijke bedoelingen van de wetgever als diegene die zich niet verschuilt achter een toevallig nog bruikbare tekst en uitdrukkelijk verwijst naar de gewijzigde maatschappelijke opvattingen als kontekst voor de interpretatie van de wettekst.

- (1) DRILSMA, R., De woorden der wet of de wil van de wetgever, blz. 163.
(2) BARTOLOMEYCZIK, H., Die Kunst der Gesetzesauslegung, blz. 44, die hiermee verwijst naar een uitspraak van het Duitse Reichsgericht (thans het Bundesgerichtshof).
(3) BALLOT-BEAUPRE, Le centenaire du Code civil, 1804-1904, blz. 27.

264. Toch is het niet ten onrechte dat gevreesd wordt voor een té groot belang dat door de rechter gehecht zou worden aan gewijzigde maatschappelijke opvattingen voor de interpretatie van wetteksten. Men kan niet steeds met de minste wijziging in de heersende waarden en normen rekening houden bij de wetsinterpretatie. In principe zal de rechter slechts met een duidelijke en belangrijke wijziging rekening moeten houden. (1) De miskennis van een kleinere of een onzekere maatschappelijke evolutie zou immers geen duidelijke sociale onvrede tot gevolg hebben en het oorspronkelijke doel van de wetgever blijft in dit geval maatschappelijk functioneel. Bovendien stelt zich hier het probleem van de informatie van de rechter over maatschappelijke situaties en ontwikkelingen. Een rechtssociologisch onderzoek dat door de rechter telkens ad hoc zou worden uitgevoerd is praktisch niet mogelijk. (2) Evenmin kan vrede genomen worden met de subjektieve, persoonlijke opvattingen van de rechter over de communis opinio. De meeste auteurs die naar deze communis opinio (3) of common sense (4) verwijzen lijken inderdaad te steunen op het

- (1) In dezelfde zin: BODENHEIMER, E., Jurisprudence, blz. 365-366.
(2) Zie in dit verband: KOOPMANS, T., De juridische opleiding, Handelingen der Nederlandse Juristenvereniging, 1972, dl. I, 156 e.v., nr. 17.
(3) Zie bvb. VANDER EYCKEN, P., Méthode positive de l'interprétation juridique, blz. 222.
(4) Zie ESSER, J., Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts, blz. 53, 81 e.v.; ESSER, J., Vorverständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung, blz. 126, 152, 155, 163. Bij Ter Heide wordt deze centrale rol van de common sense nog meer benadrukt, o.m. door zijn sociologische aanpak: zie Ter Heide, J., Enige opmerkingen over het juridisch onderwijs en de rechtspraak als sociale functie, T.P.R., 1973, 323-350; TER HEIDE, J., Iudex Viator; Probleem- of systeemdenken, of gesystematiseerd probleemdenken, Ars Aequi, 1967, 3-31; TER HEIDE, J., Ontwikkelingen in de rechtsbedeling van de laatste twintig jaar, in: Het rechterlijk oordeel, Zwolle, 1973, blz. 69-84.

persoonlijk inzicht van de rechter in wat het heersend mens- en maatschappijbeeld is. Er kan nochtans gevreesd worden dat de rechters, bij gebrek aan betere informatie, hun persoonlijke opvattingen of de heersende waarden en normen in hun onmiddellijke sociale omgeving als algemeen geldend gaan beschouwen. (1)

Cornil wijst dan ook terecht op de noodzaak van een betere sociologische vorming van de juristen. (2)

Niet alleen een sociologische vorming van de juristen is echter noodzakelijk (3), parallel hiermee dient op een systematische manier aan rechtssociologisch onderzoek gedaan te worden. Pas wanneer de resultaten van dergelijk onderzoek voorhanden zijn zal de rechter bij de interpretatie van de wet frekwenter rekening kunnen houden met gewijzigde maatschappelijke opvattingen, en hierdoor zorgen voor een meer zinvolle en maatschappelijk funktionelere toepassing van het recht.

-
- (1) Voor de gevaren die gepaard gaan met het steunen op levenservaring of beroepservaring (en bij gebrek aan methodisch verzameld empirisch materiaal is dit de enige kennisbron), zie VAN HOECKE, M., Mens- en maatschappijbeeld van de rechter, T.P.R., 1975, blz. 605-607.
 - (2) CORNIL, G., L'élaboration du droit et l'illusion du législateur, Revue de l'université de Bruxelles, 1934-35, 174-175.
 - (3) Deze sociologische vorming moet er op gericht zijn de rechter in staat te stellen sociologische onderzoekingen en hun resultaten adequaat te kunnen interpreteren en evalueren en niet, zoals hoger reeds werd gesteld, om zelf rechtssociologisch onderzoek uit te voeren.

4.3. Waarde van de historische interpretatie

265. De benaming "historische interpretatie" blijkt heel wat uiteenlopende interpretatiebenaderingen te dekken, die elk afzonderlijk op hun waarde moeten worden getoetst.
266. De wetshistorische kontekst vóór de totstandkoming van de wet blijkt te eng te zijn om er dwingende besluiten te kunnen uit trekken m.b.t. de zenderbetekenis van de wettekst. De wetshistorische ontwikkeling dient op haar beurt in een meer algemene rechtshistorische en sociaal-ekonomische kontekst gesitueerd te worden om de juiste draagwijdte van de wetwijzigingen te kunnen bepalen. Zo men door deze ruimere kontekstsituering met zekerheid de bedoeling van de wetwijzigingen kan achterhalen, kunnen echter in de wetshistorische kontekst relevante aanwijzingen gevonden worden voor het bepalen van de zenderbetekenis van de geïnterpreteerde wettekst. Bovendien gaat het in de regel om aanwijzingen m.b.t. tot de betekenis van konkrete zinnen en zinsdelen, zodat een wetshistorische interpretatiebenadering dienstig kan zijn voor het achterhalen van de konkrete zenderbetekenis van een wettekst.
267. Ook de wetshistorische kontekst na de uitvaardiging van de wet blijkt op zichzelf een té onzekere basis te vormen om er overtuigende konklusies uit te kunnen trekken m.b.t. gewijzigde opvattingen van de wetgever t.a.v. de geïnterpreteerde wettekst. Het is niet omdat dergelijke gewijzigde opvattingen hun neerslag hebben gevonden in bepaalde delen van de wetgeving dat hieruit noodzakelijkerwijze een impliciete wijziging blijkt van de wil van de wetgever m.b.t. aanverwante rechtsregelingen, die tot nu toe onveranderd zijn gebleven. Het is ook niet omdat een wetsvoorstel of een wetsontwerp werd ingediend tot wijziging van een wettekst dat hieruit met zekerheid een gewijzigde wil van de wetgever kan worden afgeleid. Toch vormen deze elementen belangrijke indicaties van een wijziging in het maatschappelijk beleid van de wetgever, die de rechter niet zonder meer terzijde kan schuiven, wil hij een zinvolle, maatschappelijk funktionele toepassing maken van

het recht. Doch het is de rechter zelf die telkens in concreto zal dienen te oordelen in hoeverre een toepassing van de wet in een akuele ontvangerbetekenis te verkiezen valt boven de toepassing van de wet in zijn historische zenderbetekenis.

De akuele wil van de wetgever, zoals die in de recente wetgeving of in de parlementaire behandeling van wetsontwerpen en wetsvoorstellen naar voor komt, kan de rechter in principe niet veel meer bieden dan algemene beleidsopties en principiële belangenafwegingen. Konkrete regelingen, die in de plaats zouden komen van de geïnterpreteerde wettekst zal de rechter in deze wetshistorische kontekst niet vinden. Dit betekent dat de rechter de wettekst vanuit algemene doelstellingen, dus teleologisch gaat interpreteren. De wetshistorische interpretatie vloeit aldus over in een teleologische interpretatie. (1)

268. Bij de rechtshistorische kontekst vóór de totstandkoming van de wet werd hoger een onderscheid gemaakt tussen de vertikale en de horizontale dimensie van deze kontekst. De vertikale dimensie, d.w.z. de oudere rechtsgeschiedenis, blijkt in de praktijk niet erg relevant te zijn voor de interpretatie. De horizontale dimensie d.w.z. de sociaal-ekonomische en juridisch-maatschappelijke achtergrond van de wetgeving, kan in sommige gevallen een zeer relevante interpretatiekontekst vormen, in het bijzonder om de algemene doelstellingen van de wetgever beter te begrijpen. Ook deze wijze van historische interpretatiebenadering vloeit dus over in een teleologische interpretatie.

269. Blijft tenslotte nog de rechtshistorische kontekst na de stemming van de wet.

Wanneer het om een materiële ontwikkeling gaat komt zeer duidelijk de noodzaak naar voor om de wetteksten teleologisch te interpreteren. Het is vooral wanneer de rechter met een dergelijke materiële evolutie gekonfronteerd wordt dat de klassieke, heersende interpretatietheorie

onhoudbaar blijkt te zijn. In deze situatie lijken de rechters trouwens het gemakkelijkst bereid te zijn om af te wijken van de duidelijke prima-facie-betekenis van een wettekst. Hier wordt de rechter zeer scherp gekonfronteerd met het onderscheid tussen enerzijds de, voor de interpretatie minder relevante, hyperkonkrete wil van de wetgever en anderzijds de algemene bedoeling van de wetgever, in het licht waarvan een wettekst ook bij gewijzigde omstandigheden nog zinvol kan worden toegepast. De problematiek van deze materiële historische ontwikkelingen brengt duidelijk aan het licht dat de "wil van de wetgever", waaraan de rechter in principe gebonden is, begrepen moet worden als een algemene bedoeling m.b.t. een bepaalde algemene sociale ordening, en niet als een reeks konkrete oplossingen voor konkrete problemen, waar de parlementsleden bij de totstandkoming van de wet effectief aan gedacht hebben. Eenmaal aangetoond is dat de "wil van de wetgever" in deze ruime zin begrepen moet worden treedt de teleologische interpretatie niet enkel naar voor als een aanvaardbare interpretatiebenadering, maar tevens als de interpretatiemethode die op de meest zinvolle en de meest adekwate wijze de wil van de wetgever eerbiedigt en toepast. Een meer uitvoerige bespreking van deze teleologische interpretatiebenadering wordt in het volgende hoofdstuk gegeven.

Hoe dan ook, afgezien van de kritiek die op een veralgemeende teleologische interpretatiebenadering kan gegeven worden, blijkt deze interpretatiemethode de enig mogelijke te zijn bij een materiële ontwikkeling na de uitvaardiging van de wettekst. Het is slechts door te redeneren vanuit de algemene doelstellingen van de wet dat de rechter in een dergelijke situatie de wet kan toepassen in een betekenis die zowel maatschappelijk zinvol is als in overeenstemming met de door de wetgever beoogde sociale ordening. Uiteraard laat dit aan de rechter de ruime vrijheid die eigen is aan de teleologische interpretatie, doch die in casu, in afwachting van een tussenkomst van de wetgever, onvermijdelijk is.

270. Nog groter wordt deze interpretatievrijheid wanneer de rechter niet

(1) Voor een uitvoerige bespreking van de teleologische interpretatiebenadering, zie volgend hoofdstuk, nr. 272 e.v.

gekonfronteerd wordt met een materiële ontwikkeling maar met gewijzigde opvattingen in de samenleving.

Enerzijds blijkt het voor de rechter delikaat en moeilijk te zijn om te achterhalen in hoeverre gewijzigde waarden- en normenpatronen in de samenleving in principe een aanpassing van de geïnterpreteerde wettekst vergen. Anderzijds echter dient de rechter als schakel in het rechtssysteem, en dus in het sociaal beleid, een zinvolle, maatschappelijk functionele toepassing van het recht te maken.

Dit betekent dat het voor de rechter soms noodzakelijk is rekening te houden met deze actuele sociaal-ekonomische kontekst, doch dit impliceert tevens dat de rechter bij een dergelijke interpretatie over een zeer ruime vrijheid beschikt. Immers niet enkel kiest de rechter hierbij de meest adequate middelen om bepaalde doeleinden te bereiken, maar, in tegenstelling tot de hoger besproken interpretatiebenaderingen, dient hij thans ook zelf de doeleinden van de wet, m.a.w. de beoogde sociale ordening als dusdanig te omschrijven. Is de rechter hierbij niet gebonden aan concrete doelstellingen die door de wetgever werden vastgelegd, dan dient hij zich toch te richten naar de meer algemene doelstellingen van het rechtssysteem en, uiteraard, naar de heersende maatschappelijke overtuigingen. In die zin zou de rechter ook hier tot een vorm van teleologische interpretatie overgaan, die men de rechtsteleologische benadering zou kunnen noemen, ter onderscheiding van de wets-teleologische interpretatie.

271. Tot besluit kan gesteld worden dat de historische kontekst vóór de totstandkoming van een wet onder bepaalde voorwaarden dienstig kan zijn om de algemene bedoeling van de historische wetgever te omschrijven, terwijl de historische kontekst na de stemming van de wet door de rechter, eveneens onder bepaalde voorwaarden, bij de interpretatie betrokken moet worden om de functionaliteit van het rechtssysteem in stand te houden.

In de meeste gevallen blijkt een historische interpretatiebenadering over te vloeien in een teleologische interpretatiebenadering. Deze teleologische benadering vormt het onderwerp van het volgende hoofdstuk, waarin de problematiek die hiermee verband houdt uitvoerig aan bod zal komen.

5. Het doel van de wet als interpretatiekontekst (teleologische interpretatie)

5.1. Aard van de teleologische interpretatiebenadering

272. Uitgangspunt van de teleologische interpretatie is de vaststelling dat elke wet een middel is om een welbepaald doel te bereiken, zodat de tekst van de wet steeds begrepen moet worden in het licht van dit doel. Dit betekent o.m. dat de "duidelijke betekenis" van een wettekst bij de teleologische benadering slechts beschouwd wordt als een prima-facie-betekenis, die aan het doel van de wet getoetst moet worden. Teleologische interpretatie is dus de interpretatie van een wettekst in het licht van het doel van deze wet. Dit doel vormt een interpretatiekontekst bij het geven van een betekenis aan de wettekst. Het is belangrijk er op te wijzen dat de wettekst zowel het vertrekpunt als het eindpunt vormt van het interpretatieproces. De wettekst is niet louter een middel om tot het doel van de wet te komen, waarna dit doel op zichzelf, los van de wettekst als de toe te passen norm zou kunnen beschouwd worden. Het is de wettekst die geïnterpreteerd wordt en op de feiten wordt toegepast. Het doel van de wet vormt hierbij niet meer dan een hulpmiddel om aan de wettekst een adequate, zinvolle betekenis toe te kennen. Men dient dus duidelijk een onderscheid te maken tussen het doel van de wet en de tekst van de wet. (1) De wettekst is niet de concrete formulering van het abstracte doel, en evenmin mag het doel van een wet beschouwd worden als een soort basisnorm die in de wettekst slechts een verdere uitwerking krijgt. Het is enkel de wettekst die een normatieve inhoud heeft, doch deze inhoud kan, in de teleologische benadering, pas ten volle begrepen worden in het licht van het doel van de wet.

(1) "Die Norm ist das Mittel zum Zweck; sie und ihr Zweck sind also zweierlei, wie immer man den Zweck auch definiert" (ECKER, W., Das Recht wird in und mit der Auslegung, J.Z., 1969, 480).

Elke wettekst heeft als maatschappelijk ordenende regel onvermijdelijk een bepaald doel. (1) Dit doel vormt dan ook een essentieel deel van de kontekst waarbinnen de te interpreteren wettekst gesitueerd moet worden. De voorstanders van de teleologische interpretatiebenadering stellen inderdaad terecht dat een wettekst pas werkelijk begrepen kan worden door hem te situeren tegen de achtergrond van het doel van de wet. (2)

Een nauwkeurige omschrijving van de teleologische interpretatiemethode treft men noch in de rechtsleer, noch in de rechtspraak aan. Zoals verder zal blijken is het ook niet mogelijk om in één enkele definitie de juiste draagwijdte aan te geven van de verschillende mogelijke teleologische interpretatiebenaderingen. Zoals dit ook voor de historische interpretatie het geval was, dekt het begrip "teleologische interpretatie" diverse uiteenlopende interpretatiemethoden, naargelang de soort doelstelling waarvan men uitgaat. (3)

273. Het lijkt bijgevolg interessant even na te gaan hoe de teleologische interpretatie omschreven wordt in rechtssystemen, waarin een teleologische interpretatieregel positiefrechtelijk werd vastgelegd.

In Engeland werd door de rechtspraak een historisch-teleologische interpretatieregel gekreëerd, met name de "mischief rule". Deze mischief rule werd in 1584 in de Heydon's case door de Barons of the Exchequer geformuleerd, en is tot op heden een klassieke interpretatieregel ge-

(1) Vgl.: "A piece of legislation, like any other rule of law, is, of course, meaningless without reason and purpose". (LLEWELLYN, K., Jurisprudence: Realism in Theory and Practice, blz. 228).

(2) Zie o.m.: FULLER, L., Positivism and Fidelity to Law, Harv.L.R., 1957-58, 664; RADIN, M., A short Way with Statutes, Harv.L.R., 1942-43, 398 en 400 (vn 20); SCHOLTEN, P., Algemeen Deel, blz. 114; ESSER, J., Vorverständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung, blz. 34; CLAUSS, K., Semantik im Dienste des Rechts, A.R.S.P. 1963, 389: "Das aber was die einzelnen Wendungen einer Gesetzlichen Vorschrift zusammenhält ist ihr Zweck."

(3) Zie verder onder nr. 285 e.v.

bleven in de Engelse rechtspraak. (1) De mischief rule houdt in dat de rechter bij de interpretatie van een wettekst dient na te gaan welke problemen aanleiding gegeven hebben tot de invoering van de wet en welke oplossing voor deze problemen de wetgever op het oog heeft gehad. M.a.w. uit een historisch onderzoek moet de rechter het doel van de wet afleiden, aan de hand waarvan dan de wettekst geïnterpreteerd moet worden. In deze regel wordt het doel van de wet volledig gelijkgesteld met de ratio legis.

Een teleologische interpretatieregel treft men eveneens aan in de Nieuw-Zeelandse Acts Interpretation Act van 1924:

"Every Act and every provision or enactment thereof, shall be deemed remedial, whether its immediate purport is to direct the doing of anything Parliament deems to be for the public good, or to prevent or punish the doing of anything it deems contrary to the public good, and shall accordingly receive such fair, large and liberal construction and interpretation as will best ensure the attainment of the object of the Act and of such provision or enactment according to its true intent, meaning and spirit." (2)

Deze regel bevat geen enkele nadere precisering m.b.t. aard en draagwijdte van het doel van de wet. Hij gaat echter wel verder dan de mischief rule, vermits uit de bewoordingen ervan blijkt dat voor de Nieuw-Zeelandse rechters de teleologische interpretatie dient te primeren op

- (1) "And it was resolved by them that for the sure and true interpretation of all statutes in general (be they penal or beneficial, restrictive or enlarging of the common law), four things are to be discerned and considered:
- 1st. What was the common law before the making of the Act,
 - 2nd. What was the mischief and defect for which the common law did not provide,
 - 3rd. What remedy the Parliament hath resolved and appointed to cure the disease of the Commonwealth and
 - 4th. The true reason of the remedy;
- and then the office of all the judges is always to make such construction as shall suppress the mischief, and advance the remedy, and to suppress subtle inventions and evasions for continuance of the mischief, and pro privato commodo, and to add force and life to the cure and remedy according to the true intent of the makers of the Act, pro bono publico". Zie verder: CROSS, R., Statutory Interpretation, blz. 9 e.v.; LANGAN, P., Maxwell on Interpretation, blz. 96 e.v.
- (2) Acts Interpretation Act 1924, section 1, j.

alle andere interpretatiemethoden. En het is precies rond de draagwijdte van de teleologische interpretatiebenadering dat de discussies draaien. Niemand betwist immers dat het doel van de wet een relevante kontekst vormt bij wetsinterpretatie. Het is echter de vraag in hoeverre de betekenis van een wettekst door het doel van de wet gedetermineerd wordt en gedetermineerd mag worden.

Zo men slechts rekening houdt met het doel van de wet bij "onduidelijke" teksten en weigert een teleologische interpretatie toe te passen wanneer de wettekst een duidelijke prima-facie-betekenis heeft, dan kan er bezwaarlijk gesproken worden van een volwaardige teleologische interpretatiebenadering.

De teleologische interpretatie als globale interpretatiemethode vindt trouwens voor een deel haar grondslag in de vaststelling dat de duidelijke-tekst-doktrine onhoudbaar is. Van alle interpretatiebenaderingen staan de teleologische interpretatie en de duidelijke-tekst-doktrine het scherpst tegenover elkaar. De voorstanders van de teleologische interpretatie zetten zich precies af tegen een slaafse toepassing van de "letter" van de wet.

Reeds in het Romeinse recht heette het dat men de wetten niet kent door hun woorden te lezen maar door hun doel en draagwijdte te onderzoeken. (1) Wanneer een letterlijke toepassing van de wettekst, in zijn prima-facie-betekenis genomen, niet in overeenstemming blijkt te zijn met het doel van de wet, dan wordt de betekenis van de wettekst "herzien" in het licht van het doel van de wet. (2)

Het is in deze, ruime zin dat de teleologische interpretatie verder zal begrepen worden, met name als interpretatiebenadering die er op gericht is ook schijnbaar duidelijke wetteksten beter te begrijpen en deze wetteksten zinvol toe te passen eventueel tegen hun prima-facie-betekenis in, wanneer deze tot absurde of onredelijke resultaten leidt, of wanneer de wettekst niet meer aangepast is aan gewijzigde technische of maat-

schappelijke omstandigheden.

Op deze diverse facetten van de teleologische interpretatiebenadering wordt hierna verder ingegaan, aan de hand van voorbeelden uit de rechtspraak.

5.1.a. Het beter begrijpen van de wettekst

274. Artikel 29 bis van het Regentsbesluit van 12 mei 1950 bepaalt dat veehandelaren de dieren die ze vervoeren verplicht moeten inschrijven in een controleboek.

De korrektionele rechtbank te Leuven diende deze wet te interpreteren in het licht van de volgende feiten.

Een veehandelaar werd vervolgd omdat hij elf biggen in zijn vrachtwagen had vervoerd zonder deze in het controleboek in te schrijven. Voor de rechtbank hield hij echter voor niet aan deze verplichting onderworpen geweest te zijn omdat hij de biggen niet beroepshalve had vervoerd, doch ze voor eigen kweek had gekocht.

Zo men enkel rekening houdt met de tekst van de wet dan lijkt deze opwerping irrelevant vermits in de wet geen onderscheid gemaakt wordt tussen dieren die beroepshalve vervoerd worden en dieren die ten privaten titel vervoerd worden. Om de juiste draagwijdte van de wettekst te begrijpen achtte de rechtbank het echter noodzakelijk deze te situeren in het licht van het doel van de wet. De rechtbank overwoog dat de wettekst in kwestie een uitvoeringsmaatregel inhield van de wet van 30 december 1882 op de gezondheidspolitie der huisdieren. Het doel van deze wet, aldus de rechtbank, is niet de veehandel als zodanig onder toezicht te stellen doch de gezondheid van de veestapel te bevorderen, zodat het onverschillig is of een veehandelaar de dieren vervoert met handelsdoeleinden of voor zichzelf, daar in de beide gevallen het gevaar voor overbrenging van besmetting hetzelfde is en het opzoeken van de herkomst der dieren in de beide veronderstellingen moet kunnen

(1) "Scire leges non hoc est verba earum tenere, sed vim ac potestatem" (Dig. I. III. 17)

Zie ook: "Benignius leges interpretandae sunt, quo voluntas earum conservetur." (Dig. I. III. 18)

(2) Een voorbeeld hiervan in het Romeinse recht vindt men in: VONGLIS, B., La lettre et l'esprit de la loi, blz. 123-124; voor een voorbeeld uit de Duitse rechtspraak, zie: BGH 10 december 1951, B.G.H.Z., 4, 157.

geschieden. (1)

Uit deze beslissing volgt impliciet dat de stelling van de vervolgte veehandelaar zou aanvaard zijn geworden, ondanks de duidelijkheid van de prima-facie-betekenis van de wettekst, indien was gebleken dat de inschrijving in het controleboek als enig doel had het toezicht op de veehandel te vergemakkelijken.

Dit voorbeeld toont aan hoe een teleologische interpretatie de rechter de mogelijkheid geeft een wettekst, die op het eerste gezicht geen interpretatiemoelijkheden inhoudt, beter te begrijpen met het oog op een zinvolle toepassing van deze wet. (2) Het is pas door de wettekst te lezen in het licht van het doel van de wet dat deze wettekst als norm werkelijk begrepen wordt. (3) Dit is uiteraard zo bij onduidelijke of onbegrijpelijke wetteksten, doch dit is eveneens het geval bij teksten met een duidelijke prima-facie-betekenis. De duidelijkheid van de wettekst voor de ontvanger van de tekst houdt immers geen enkel verband met de vraag in welke mate ontvangerbetekenis en zenderbetekenis van de wettekst in casu samenvallen. Wil men de door de wetgever beoogde maatschappelijke ordening zinvol realiseren dan kan men niet blijven stilstaan bij de ontvangerbetekenis van de wettekst alleen, hoe duidelijk deze betekenis ook moge zijn, doch dient men na te gaan welke de bedoeling van de wetgever geweest is, met welk doel en met het oog op welke maatschappelijke ordening de wet werd uitgevaardigd.

275. Een ander voorbeeld waarin de wettekst pas werkelijk begrepen kan worden vanuit het doel van de wet is de interpretatie van het begrip "loon" zoals het voorkomt in de wet van 12 april 1965 op de bescherming van het loon.

(1) Corr. Leuven, 19 november 1959, R.W. 1960-61, 648-649.
(2) Voor een voorbeeld uit de Engelse rechtspraak, zie: MARSHALL, E., Interpretation by a Superior Court, L.Q.R., 1974, 170 e.v.; voor rechtspraak van het Europese Hof van Justitie, zie: VALENTINE, D., The Court of Justice of the European Communities, dl. I, blz. 376-379.
(3) Dit geldt in het bijzonder wanneer de rechter situaties dient te beoordelen die door de wetgever niet voorzien werden. Zie in dit verband: COING, H., Die juristischen Auslegungsmethoden und die Lehren der allgemeinen Hermeneutik, blz. 24-25; HART, H., The Concept of Law, blz. 125-126.

In de rechtspraak heeft dit begrip een zeer ruime interpretatie gekregen, die veel verder reikt dan wat in het dagelijkse taalgebruik onder het begrip "loon" begrepen wordt. Zo wordt onder "loon" begrepen: de vergoeding voor reiskosten die de werkgever ingevolge de arbeidsovereenkomst aan de handelsvertegenwoordiger dient te betalen. (1)

Deze ruime betekenis van het begrip "loon" wordt expliciet bereikt met behulp van een teleologische interpretatiebenadering.

In zijn konklusie vóór het cassatiearrest van 24 mei 1972 wijst advocaat-generaal Lenaerts er op dat het in de bedoeling lag van de wet van 12 april 1965 het loon te beschermen door het treffen van de nodige maatregelen opdat de gerechtigde in voldoende mate over zijn loon kan beschikken om in zijn levensonderhoud te voorzien. Wil de wet haar doel bereiken dan moet haar werkingssfeer zich uitstrekken tot alle bestanddelen van dat inkomen, ook tot die welke maar indirect tot het levensonderhoud bijdragen, zoals bijvoorbeeld de vergoeding voor reiskosten. (2)

Interessant is in het bijzonder de opmerking van de advocaat-generaal dat het begrip loon deze ruime betekenis precies krijgt vanuit het doel van de wet, zodat men niet mag besluiten dat dit begrip in andere wettelijke regelingen noodzakelijk dezelfde betekenis heeft.

Deze uitspraak, die impliciet gevolgd is geworden in de rechtspraak (3), houdt zowel een afwijzing in van de duidelijke-tekst-doktrine als een afwijzing van het principe van het consistent taalgebruik van de wetgever. Zoals hoger (4) werd uiteengezet steunt dit laatste principe o.m. op de volgende twee regels:

- a) De wetgever gebruikt de woorden steeds in hun normale betekenis in het gewone spraakgebruik, behalve wanneer hij er zelf uitdrukkelijk een andere, technische betekenis aan gegeven heeft.

(1) Cass., 24 mei 1972, Arr. Cass., 1972, 894; J.T.T., 1972, 202.
(2) Konklusie van advocaat-generaal Lenaerts vóór Cass., 24 mei 1972, J.T.T. 1972, 202.
(3) Zie de rechtspraak aangehaald en besproken in: DUBOIS, B., en DE GEZELLE-JANSSENS, V., Overzicht van rechtspraak Arbeidsovereenkomsten (1971-1975), T.P.R. 1977, 308.
(4) Zie onder nr. 91 e.v.

- b) Eenmaal een bepaald woord een specifieke technische definitie heeft gekregen in een wettekst, behoudt dit woord deze betekenis in alle andere, en in alle nieuwe wetteksten, tenzij de wetgever er uitdrukkelijk van afwijkt.

Uit het gegeven voorbeeld i.v.m. de interpretatie van het begrip loon blijkt nogmaals (1) dat geen van beide principes houdbaar is.

De betekenis van een woord of van een tekst staat niet a priori vast, doch volgt uit de concrete kontekst. Het doel van de wet vormt een essentieel deel van deze kontekst en beïnvloedt op fundamentele wijze de betekenis van de wettekst. In casu kan de wettekst pas werkelijk begrepen worden wanneer hij gelezen wordt in het licht van het doel van de wet.

(1) Zie reeds de voorbeelden uit de rechtspraak, die hoger ontleed werden onder nr. 94 e.v. en onder nr. 114.

5.1.b. Het vermijden van absurde of onredelijke wetstoepassingen

276. Artikel 228 B.W. bepaalt dat de vrouw geen nieuw huwelijk mag aangaan dan na verloop van driehonderd dagen sinds de ontbinding van het vorige huwelijk.

Het artikel voorziet verder dat deze termijn een einde neemt in geval van bevalling of verkort kan worden wanneer de vrouw bewijst dat haar man voortdurend in de natuurlijke of morele onmogelijkheid is geweest om met haar gemeenschap te hebben.

Een gescheiden vrouw vroeg bij verzoekschrift aan de rechtbank van eerste aanleg te Gent vrijstelling van de termijn van 300 dagen op grond van het feit dat zij fysiek niet meer in staat was om zwanger te worden, hetgeen met medische attesten gestaafd werd. De rechtbank wees het verzoek af omdat de ingeroepen grond niet voorzien wordt in artikel 228 B.W. (1)

Op grond van een teleologische interpretatie (2) hervormde het hof van beroep te Gent dit vonnis en willigde het verzoek van de vrouw in, op basis van de volgende overwegingen: "De ratio legis van de bij artikel 228 B.W. opgelegde wachttermijn is het voorkomen van kroostverwarring enerzijds en het hooghouden van een zeker fatsoen anderzijds wanneer elke twijfel omtrent de afstamming van het kind dat de vrouw verwacht uitgesloten moet zijn. Als eenmaal medisch is vastgesteld dat de vrouw onvruchtbaar is geworden, vervalt dit bezwaar". (3)

In het licht van het doel van de wet zou een weigering het verzoek van de vrouw in te willigen inderdaad onredelijk zijn. Een toepassing van de wet in zijn, duidelijke, prima-facie-betekenis laat een dergelijke inwilliging echter niet toe.

Het is dan ook enkel langs een teleologische interpretatie om dat het hof in staat was het onredelijk gevolg te voorkomen dat zou voortvloeien

(1) Rb. Gent, 24 februari 1976, niet gepubliceerd.
(2) In een noot onder het arrest spreekt prof. Pauwels ten onrechte over een "analogische" interpretatie (R.W., 1976-77, 435). Zie in dit verband de kritiek die hoger onder nr. 252 geformuleerd werd.
(3) Gent, 2 april 1976, R.W. 1976-77, 435.

uit een toepassing van de wet in zijn prima-facie-betekenis. (1)
De rechtbank van eerste aanleg was slechts in schijn trouw aan de wet. Ze heeft niet de wettelijke norm als dusdanig toegepast doch slechts de wettekst in zijn prima-facie-betekenis toegepast.

277. Nochtans wordt een teleologische interpretatie tegen de "duidelijke wettekst" in ook door de meest consequente verdedigers van de duidelijke-tekst-doktrine in de praktijk soms aanvaard, precies omwille van manifest absurde of manifest onredelijke gevolgen van een letterlijke wetsinterpretatie. Zo wordt in de heersende interpretatieleer in Engeland, waar ondanks de mischief rule de tekst van de wet centraal staat, aanvaard dat de rechter van de duidelijke prima-facie-betekenis van een wettekst mag afwijken wanneer de toepassing van de wet in deze betekenis duidelijk in strijd is met het doel van de wet. (2)
Ook bij ons oordeelde het hof van cassatie reeds in 1825 dat men de termen van de wet hun "natuurlijke betekenis" moet geven behalve wanneer de rechter ervan overtuigd is dat de wetgever het gevolg hiervan niet heeft gewild of indien dit tot onredelijke en onbillijke resultaten zou leiden. (3)
278. Een ander voorbeeld is de interpretatie van artikel 313 B.W. door het hof van cassatie in zijn arrest van 7 november 1963. (4) Artikel 313 B.W. bepaalt: "De man kan het kind niet ontkennen door zich op zijn natuurlijke onmacht te beroepen; hij kan het kind zelfs niet ontkennen op grond van overspel, tenzij de geboorte voor hem is verborgen gehouden,...". Interpreteert men dit artikel letterlijk dan is het zeker niet toepasselijk op het geval waarin de vrouw wel de zwangerschap, doch niet de geboorte van het kind voor haar man verborgen heeft gehouden. Bovendien wijst de grammatikale constructie van de zin (zelfs niet..,

(1) In dezelfde zin: DELVA, W., Het aangaan van het huwelijk, T.P.R., 1975, 40.
(2) Zie: LANGAN, P., Maxwell on the Interpretation of Statutes, blz. 228.
(3) Cass., 9 februari 1825, Pas. 1825, I, 129.
(4) Cass., 7 november 1963, Pas. 1964, I, 256.

tenzij...) op het uitzonderlijk en beperkt karakter van de mogelijkheid tot ontkenning van vaderschap. Toch heeft het hof van cassatie zich noch gehouden aan de regel dat duidelijke teksten niet mogen geïnterpreteerd worden, noch aan de regel dat uitzonderingen beperkend geïnterpreteerd moeten worden, alhoewel het hof in andere arresten beide principes als vaststaande interpretatieregels heeft geponeerd. (1) Het hof heeft geoordeeld dat voor de toepassing van artikel 313 B.W. het verbergen van de zwangerschap gelijkgesteld dient te worden met het verbergen van de geboorte op basis van de ratio legis van het artikel. Immers, stelt het hof, artikel 313 B.W. stelt het verborgen houden van de geboorte als voorwaarde voor de ontkenning van vaderschap omdat deze houding van de vrouw ten opzichte van haar man een betekenisvolle aanwijzing is van de onwettige verwekking van het kind; welnu, naargelang de omstandigheden, kan men een dergelijke aanwijzing ook vinden in het verborgen houden van de zwangerschap. (2)
Dit arrest is een zeer duidelijk voorbeeld van teleologische interpretatie, alhoewel het hof haar interpretatiebenadering nergens expliciteert, laat staan motiveert en zelfs nergens in het arrest van "interpretatie" gewaagt.

Het hof beperkt er zich toe te besluiten dat er in casu "verberging van geboorte was in de zin van artikel 313 B.W."

Precies deze beperkte motivering van het hof maakt het mogelijk dat het hof op een vrijwel onmerkbare wijze zijn eigen interpretatieprincipes verloochent in die gevallen waar het resultaat ervan absurd of onredelijk blijkt te zijn, zonder daarbij de waarde van die interpretatieregels zelf in vraag te stellen of te relativiseren.

(1) Zie de cassatierechtspraak respectievelijk geciteerd in voetnoot 1 op blz. 77 en in voetnoot 1 op blz. 164.
(2) Cass., 7 november 1963, Pas. 1964, I, 256; voor een uitvoerigere bespreking van dit arrest en van de rechtsleer en de rechtspraak waarin hetzelfde interpretatieprobleem aan bod komt, zie: JANSSENS, R., Enkele belangrijke arresten van het Belgisch Hof van cassatie, R.M. Themis, 1967, 171-174.

Dat er een inkonsekventie zit in de interpretatiebenaderingen van het hof van cassatie kan echter niet geloofwaardig worden. Het hof heeft in zijn arrest van 7 november 1963 immers duidelijk de voorrang verleend aan een teleologische interpretatie boven een grammatikale en een systematische interpretatie, daar waar het hof in andere arresten dezelfde regels, die nu terzijde werden geschoven, als absolute principes heeft geponeerd, die geen verdere interpretatie meer zouden toelaten. (1)

Dat enkel een teleologische interpretatiebenadering een zinvolle, redelijke wetsuitlegging kan garanderen blijkt ook nog uit andere voorbeelden.

279. Artikel 18 van de wet op het bediendenkontraat bepaalt dat de opzegging wegens dringende redenen niet meer kan gegeven worden "wanneer het feit dat het zou gerechtvaardigd hebben sedert ten minste drie dagen aan de partij, die ontslag geeft, bekend is". Deze tekst heeft onbetwistbaar een duidelijke prima-facie-betekenis. Allezins zou bezwaarlijk kunnen worden voorgehouden dat de termijn van "drie dagen" omwille van zijn onduidelijkheid zou moeten geïnterpreteerd worden. Toch aanvaardt de rechtspraak in bepaalde gevallen langere termijnen, alhoewel de wet zelf geen enkele uitzondering voorziet. Zo werd geoordeeld dat de werkgever mag wachten op de uitleg van de werknemer (2), of op de inhoud van een te verwachten korrektioneel vonnis (3), of op de uitslag van het onderzoek naar de gegrondheid van de ten laste gelegde feiten. (4) In al deze gevallen werd de wettelijke termijn ver overschreden. Toch kunnen deze beslissingen gerechtvaardigd worden wanneer de wettekst gelezen wordt in het licht van de ratio legis van deze wet. De korte termijn van drie dagen beoogt immers een bescherming van de werknemer tegen mogelijke willekeur vanwege de werkgever.

(1) Zie nogmaals de cassatierechtspraak waarnaar verwezen wordt in voetnoot 1 op blz. 77 en in voetnoot 1 op blz. 164.
(2) Cass., 16 juni 1971, J.T.T. 1972, 37.
(3) Arb.rb. Luik, 19 juni 1972, J.T.T. 1973, 236.
(4) Arb.rb. Brussel, 1 maart 1971, J.T.T. 1971, 213.

In de drie aangehaalde gevallen was er zeker geen sprake van willekeur van de werkgever. Integendeel, telkens wachtte de werkgever op nadere gegevens die hem moesten toelaten met zekerheid uit te maken of de feiten inderdaad een onmiddellijk ontslag wettigden, waarbij, alleszins in de eerste twee gevallen, de werknemer de gelegenheid kreeg zich te verdedigen op de tegen hem ingeroepen beschuldigingen. Zo de rechtspraak de wettekst letterlijk zou interpreteren, zou dit ertoe kunnen leiden dat een aantal werkgevers het zekere voor het onzekere zouden nemen en de werknemer zouden afdanken binnen de drie dagen, zonder de werknemer de kans te geven zich tegen de beschuldigingen te verdedigen. In plaats van willekeur van de werkgever tegen te gaan, zoals de wet beoogt, zou de rechtspraak aldus willekeurige afdankingen in de hand werken. (1)

280. Als laatste voorbeeld kan een teleologische interpretatie van artikel 35 van het Veldwetboek aangehaald worden. Dit artikel bepaalt: "Hoogstammige bomen mogen slechts op een door vast en erkend gebruik bepaalde afstand geplant worden". Volgens de prima-facie-betekenis van deze tekst, zou deze niet toepasselijk zijn op bomen, die buiten toedoen van de mens schieten en opgroeien, vermits in de wettekst enkel sprake is van bomen die geplant worden. Het is duidelijk dat een dergelijke interpretatie absurd is in het licht van het doel van de wet, namelijk de bescherming van de gebuur tegen de hinder, veroorzaakt door de wortels (2), de overhangende takken en de neervallende bladeren. In deze optiek is het volstrekt irrelevant op welke wijze de bomen tot stand gekomen zijn. Daarom wordt artikel 35 doorgaans gelezen alsof er stond "hebben" of "laten groeien" in plaats van "planten". (3)

(1) Weliswaar zou de werknemer eventueel aanspraak kunnen maken op schadeloosstelling, doch het kan bezwaarlijk betwist worden dat dergelijke financiële schadeloosstelling (in de regel) nadeliger uitvalt voor de werknemer dan het behoud van zijn werkgelegenheid.
(2) In deze zin: Vred. Beaumont, 15 november 1873, Pas. 1874, III, 67.
(3) Zie o.m.: DERINE, R., en VAN NESTE, F., Beginnels van Belgisch Privaatrecht, V, Zakenrecht, dl. I, B. blz. 599, nr. 321, met verdere verwijzingen naar rechtsleer. Voor rechtspraak, zie impliciet: Vred. Beaumont, 15 november 1873, Pas. 1874, III, 66; rb. Antwerpen, 28 februari 1845, B.J. 1846, 1456.

Zelfs Laurent liet zich hier tot een teleologische interpretatie verleiden en verweet aan de tegenovergestelde interpretatiebenadering datgene wat men hem vaak verweten heeft, namelijk "qu'il s'attache trop servilement à la lettre de la loi". (1) Gekonfronteerd met bepaalde absurde resultaten van de toepassing van wetteksten in hun prima-facie-betekenis is Laurent, net zoals het hof van cassatie, afgeweken van zijn interpretatietheorie, die gedomineerd wordt door de regel "interpretatio cessat in claris", zonder hiervoor een theoretische verantwoording te (kunnen) geven, en zonder op basis van deze "uitzonderingen" zijn interpretatieopvattingen in vraag te stellen en te relativiseren.

5.1.c. Aanpassing van de wet aan gewijzigde omstandigheden

281. In het hoofdstuk over de historische kontekst werd er bij de bespreking van materiële ontwikkelingen na de totstandkoming van een wet reeds op gewezen hoe de rechter zijn toevlucht dient te nemen tot een teleologische interpretatiebenadering wil hij op een adequate manier rekening houden met gewijzigde omstandigheden. (2) Het moge dan ook volstaan hier ter illustratie nog één voorbeeld uit de rechtspraak te bespreken.
- Artikel 1 van de wet van 11-21 germinal van het jaar XI laat slechts toe die voornamen te geven welke op de onderscheidene kalenders voorkomen, of die gedragen worden door bekende personen uit de oude geschiedenis.
- Een ambtenaar van de burgerlijke stand had op grond van die bepaling de naam Dana geweigerd.
- De rechtbank van eerste aanleg, voor wie de zaak aanhangig werd gemaakt, overwoog echter dat het doel, de "geest", van de wet was het vermijden van belachelijke of onbetamelijke voornamen, en dat men zich voor de interpretatie en de toepassing van deze wet in de eerste plaats naar deze "geest" van de wet dient te richten. En de rechtbank stelde verder: "Elke wet - ook al is ze van openbare orde - dient zinvol te worden toegepast en indien, mede wegens de ontwikkeling van de communicatie-

(1) LAURENT, F., Principes de droit civil, dl. VIII, nr. 3.
(2) Zie hoger onder nr. 251-256.

media, de gewoonte ingang heeft gevonden andere voornamen te geven en te aanvaarden dan die van ongekende kalenders of van personen uit het verleden, mag met deze logische tijdsevolutie rekening worden gehouden en mogen aldus voornamen aanvaard worden, welke zich, naar deze tijds-evolutie, niet belachelijk noch onbetamelijk voordoen, temeer daar de voornamen van de kalenders en van historische personen thans allerlei aanvaarde vervormingen ondergaan". (1)

De rechtbank meende terecht dat een toepassing van de wet in zijn prima-facie-betekenis niet enkel onredelijk zou zijn in het licht van de actuele maatschappelijke opvattingen maar bovendien in strijd zou zijn met de bedoeling van de historische wetgever.

De wet van 11-21 germinal van het jaar XI is inderdaad een typisch voorbeeld van een wettekst die door de maatschappelijke ontwikkeling achterhaald is, een wettekst waarbij het door de wetgever voorziene middel niet meer dienstig is om het vooropgestelde doel te bereiken. Het is dan ook enkel door een teleologische interpretatie dat de rechter in staat is de oude wettekst zinvol toe te passen op actuele situaties.

282. Sommige auteurs spreken trouwens over de sociologische of teleologische interpretatiemethode wanneer zij stellen dat een wijziging in de maatschappelijke verhoudingen als gevolg kan hebben dat het toepassingsgebied van een voorschrift, rekening houdend met het doel van dat voorschrift, wordt uitgebreid of vernaauwd. (2)
- De term "sociologische interpretatie" is echter niet zo gelukkig. Er is immers geen sprake van een werkelijk sociologisch onderzoek dat aan

(1) Rb. Brugge, 7 januari 1975, R.W. 1974-75, 2144. In dezelfde zin: Antwerpen, 1 oktober 1975, R.W. 1975-76, 2009; Rb. Brussel, 8 januari 1975, R.W. 1975-76, 1263; PINTENS, W., noot onder Rb. Brussel, 8 januari 1975, R.W. 1975-76, 1265. Zie verder nog: Rb. Kortrijk, 15 februari 1957, J.T. 1957, 354-355 ("l'interprétation judiciaire de la loi, ... doit tendre, en s'inspirant du but poursuivi et des exigences de l'utilité sociale, à adapter l'application, suivant le cours de l'évolution des idées et l'esprit du temps..")
(2) VAN GERVEN, W., Algemeen deel, blz. 60-61; SCHOLTEN, P., Algemeen deel, blz. 156 (bij wie eerder de "doelmatigheid van het maatschappelijk handelen" dan het "doel van de wet" centraal staat.)

de interpretatie vooraf zou gaan. Men zou hoogstens kunnen spreken van een "maatschappelijk gerichte interpretatie". Bovendien valt een dergelijke interpretatiebenadering niet noodzakelijk samen met de teleologische benadering. Men kan immers een wettekst teleologisch interpreteren zonder specifiek aandacht te besteden aan de, al dan niet gewijzigde, maatschappelijke werkelijkheid (1), terwijl een "sociologische" interpretatie anderzijds veel verder kan gaan dan de teleologische interpretatie en bijvoorbeeld het doel van de wet irrelevant zou kunnen achten voor de interpretatie van deze wet en enkel rekening zou kunnen houden met de aktuele behoeften in de samenleving.

5.1.d. Het doel van de wet: geen metanorm

283. Hoger werd er reeds op gewezen dat het doel van een wet en de wettelijke regel zelf niet met elkaar verward mogen worden. (2) Evenmin echter mag men het doel van de wet beschouwen als een soort meta-norm ten opzichte van de norm die in de wettekst zelf besloten ligt. Een dergelijke benadering verraadt opnieuw een verkeerde opvatting over de betekenis en de mogelijke betekenissen van teksten. In deze benadering wordt de prima-facie-betekenis van de wettekst beschouwd als de werkelijke betekenis van de wettekst. Een interpretatie van deze tekst in het licht van het doel van de wet, die de prima-facie-betekenis opzij zou schuiven en tot een andere tekstbetekenis zou leiden, wordt niet mogelijk en alleszins niet toelaatbaar geacht. Waar men zich enerzijds gebonden voelt door de wettekst in zijn prima-facie-betekenis, doch anderzijds beseft dat deze betekenis in strijd is met het doel van de wet, zoekt men een oplossing in het tegenover elkaar stellen van de "letter" en de "geest" van de wet, waarbij men de "geest" op de "letter" laat primeren; een tegenstelling die Gény niet ten onrechte als "ietwat

(1) zie het voorbeeld dat hoger besproken werd onder nr. 274.

(2) zie nr. 272.

kinderlijk" betitelde. (1)

Zo achtte de rechtbank van eerste aanleg te Brugge de weigering door de ambtenaar van de burgerlijke stand van een voornaam, die niet voorkomt op een kalender of behoort tot een bekend persoon uit de geschiedenis, "strikt wettelijk gerechtvaardigd". Verder stelde de rechtbank echter dat de gekozen voornaam "niet tegenstrijdig is met de geest en het doel van de wet" (2), zodat de weigering van de ambtenaar van de burgerlijke stand dan toch ongedaan gemaakt werd door de rechtbank. Door te stellen dat de weigering "strikt wettelijk gerechtvaardigd" was geeft de rechtbank te kennen dat de wettekst zelf naar haar mening slechts één betekenis kan hebben, en dat dit in casu de duidelijke prima-facie-betekenis is. De ambtenaar van de burgerlijke stand heeft dus volgens de rechtbank de wettekst juist geïnterpreteerd. Om de onbillijke toepassing van de wettekst in deze "definitieve" betekenis te vermijden ziet de rechtbank zich verplicht te verwijzen naar "de geest en het doel van de wet", die ze dan blijkbaar als een meta-norm gebruikt om de wettelijke norm die in de wettekst besloten zou liggen in casu niet toepasselijk te verklaren. Nog explicieter komt dit naar voor in een vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Mechelen, waarin het doel van de wet beschouwd wordt als zijnde van een "hogere orde", waardoor de "letter" van de wet "niet toepasselijk" kan worden verklaard. (3)

Deze rechters voelen zich dus duidelijk gebonden door de wettekst in zijn prima-facie-betekenis begrepen. Ten onrechte zijn ze er van overtuigd dat het onmogelijk is de wettekst te interpreteren in het licht

(1) "Pas plus, il n'y a lieu, ce me semble, de proposer à l'interprète un choix, un peu puéril, entre le texte et l'esprit de la loi". (GENY, F., Méthode d'interprétation, dl. I, blz. 276).

(2) Rb. Brugge, 7 januari 1975, R.W. 1974-75, 2143-2144.

(3) Rb. Mechelen, 28 jan. 1952, R.W. 1951-52, 1142-1143; zie ook in dezelfde zin: Rb. Brussel, 26 mei 1951, Ann.not.enr. 1951, 192. Zie verder nog: RADIN, M., A short Way with Statutes, Harv.L.R. 1942-43, 407.

van het doel van de wet om uiteindelijk aan de wettekst een andere betekenis toe te kennen. De nochtans duidelijk onaangepaste betekenis van de wettekst lijkt voor hen onherroepelijk vast te staan. Om "tegen de wettekst in" dan toch een zinvolle juridische beslissing te nemen zien de rechters zich verplicht om het doel van de wet te beschouwen als een meta-norm ten opzichte van de wettekst, in plaats van als interpretatiecontext bij deze wettekst.

284. Een dergelijke houding steunt niet alleen op een verkeerde opvatting over de betekenis van teksten, maar kan bovendien moeilijk theoretisch verrechtvaardigd worden. Hoe omschrijft men immers het statuut van het doel van de wet als meta-norm beschouwd? Hoe verklaart men dat éénzelfde wettelijke regel twee verschillende, eventueel zelfs kontradictorische normen kan bevatten?

Het lijkt onmogelijk op deze vragen een bevredigend antwoord te geven zonder veel grotere problemen op te roepen dan diegene die door deze interpretatiebenadering opgelost zouden moeten worden. (1)

(1) Ekelöf maakt een onderscheid tussen de betekenis en het toepassingsveld van een wettekst (EKELÖF, P., Teleological Construction of Statutes, S.S.L., 1958, 77 e.v.)

Door deze distinktie te maken dient men geen gebruik te maken van een meta-norm, vermits aan de "betekenis" van de wettekst geen normatieve kracht wordt toegekend en het "toepassingsveld" van de wet niet noodzakelijk samenvalt met haar "betekenis". Deze constructie kan echter evenmin bevredigen.

Het gemaakte onderscheid is kunstmatig en arbitrair. De rechter past de wet immers toe in een bepaalde betekenis. Het gaat niet op "betekenis" en "toepassing" van elkaar los te koppelen. Ekelöf kan slechts gevolgd worden in zoverre men "betekenis" begrijpt als "prima-facie-betekenis" en "toepassingsveld" als "door de rechter toegekende betekenis". Het gaat hier inderdaad niet om het onderscheid tussen betekenis en toepassingsveld, want wat is de betekenis van een wet anders dan zijn toepassingsveld? Het gaat om het onderscheid tussen een schijnbare betekenis van de wet en een zinvolle betekenis die aan de wet wordt toegekend door een situering ervan in een ruimere context.

Hoe dan ook, zelfs zo deze benadering in een consistente theorie zou kunnen worden toegepast, dan nog zou dit een nodeloos ingewikkelde constructie betekenen, die kan vermeden worden door de prima-facie-betekenis van de wetteksten te relativieren en door bij het toekennen van een "definitieve" betekenis aan deze teksten rekening te houden met een zo ruim mogelijke interpretatiecontext, in casu in het bijzonder met het doel van de wet.

5.2. Soorten doeleinden

285. Wanneer men spreekt over "het" doel van de wet dan kan dit diverse soorten doeleinden dekken.

Vooreerst kan men doeleinden onderscheiden op verschillende niveaus, gaande van het doel van de konkrete wettekst tot het doel van het rechtssysteem in zijn geheel.

Verder kan men een onderscheid maken tussen de doelstellingen van de historische wetgever en de doelstellingen van de aktuele wetgever.

Elk van deze soorten doelstellingen heeft een eigen problematiek en heeft een specifieke invloed op de betekenis van de wettekst die in het licht van deze doelstelling geïnterpreteerd wordt.

Op deze soorten doeleinden wordt in de volgende paragrafen ingegaan.

5.2.a. Doeleinden op verschillende niveaus

286. Strikt genomen is het doel van een wettekst de konkrete doelstelling die de wetgever voor ogen had bij de stemming van de wettekst. In de praktijk echter grijpt men voor de interpretatie van een wettekst soms terug naar het doel van een rechtsfiguur in het algemeen, wanneer deze rechtsfiguur haar neerslag heeft gekregen in een reeks afzonderlijke wetten, die elk hun eigen konkrete doelstellingen hebben. Zo worden bijvoorbeeld afzonderlijke wetteksten die verband houden met adoptie geïnterpreteerd in het licht van een essentiële doelstelling van deze rechtsfiguur, namelijk de bescherming van het belang van het kind. (1) De interpretatie gebeurt dus niet in het licht van de specifieke doelstellingen van de geïnterpreteerde wettekst maar in het licht van het doel van een geheel van wetten, die deze materie ordenen. (2) Men kan echter nog verder gaan en wetteksten interpreteren in het licht van de algemene doeleinden van het rechtssysteem in zijn geheel en op deze wijze overgaan tot wat men een "systematisch-teleologische interpretatie" zou kunnen noemen. "Systematisch" omdat het rechtssysteem op het

(1) Zie bvb.: Luik, 28 mei 1964, R.P.Not., 1966, 256-257.

(2) Zie in dit verband: SCHOLTEN, P., Algemeen deel, blz. 112-114; POLAK, J.M., Theorie en praktijk der rechtsvinding, blz. 41 en 43.

niveau van de doelstellingen systematisch geïnterpreteerd wordt. "Teleologisch" omdat de doelstellingen van het rechtssysteem en in het bijzonder de maatschappelijke funktionaliteit ervan centraal staan bij de interpretatie van de wetteksten.

Waar het onderscheid tussen het doel van een konkrete wettekst en het doel van een geheel van rechtsregelen slechts een kwantitatief verschil is, kan men stellen dat de teleologische interpretaties die in het licht van deze doeleinden gebeuren niet enkel kwantitatief maar ook kwalitatief verschillen van de systematisch-teleologische benadering. Dit zal verder blijken bij de bespreking van deze laatste interpretatiebenadering.

Het komt bijgevolg aangewezen voor de verschillende doelniveaus in twee kategoriën in te delen: enerzijds de doelstellingen van afzonderlijke wetteksten en van gehelen van wetteksten i.v.m. éénzelfde materie en anderzijds de algemene juridisch maatschappelijke doeleinden. De eerste categorie zou men de wetsteleologische interpretatie kunnen noemen als tegenhanger van de rechtsteleologische of systematisch teleologische interpretatie.

a.1. Wetsteleologische interpretatie

287. Een wetsteleologische interpretatie situeert de wettekst tegen de achtergrond van de konkrete bedoeling van de wetgever bij de uitvaardiging van de geïnterpreteerde wettekst of van een geheel van samenhangende wetten waartoe deze wettekst gerekend kan worden.

Het is niet de konkrete wil van de wetgever, maar zijn algemene doelstellingen die centraal staan. De specifieke betekenis die de wetgever (reëel of vermoedelijk) aan de konkrete woorden en zinnen van de wettekst heeft toegekend is hierbij irrelevant. Als voorbeeld kan een interpretatie in de rechtspraak van het begrip "boedelbeschrijving" in het oude artikel 279 B.W. aangehaald worden. Het oude artikel 279 B.W. bepaalde: "De echtgenoten die besloten zijn tot echtscheiding door onderlinge toestemming over te gaan, zijn gehouden vooraf een boedelbeschrijving op te maken en een schatting te doen van al hun roerende en onroerende goederen, en hun wederzijdse rechten te regelen waaromtrent het hun evenwel vrijstaat een vergelijk te treffen".

Volgens de rechtbank van eerste aanleg te Brugge houdt een boedelbeschrijving een afzonderlijke schatting in van alle goederen. De echtgenoten die alleen verklaren geen goederen te bezitten ter uitzondering van hun klederen, linnen en juwelen, die geschat worden op 3.000 fr. per persoon, maken geen voldoende inventaris op. De rechtbank weigerde dan ook de echtscheiding toe te staan. (1) Deze interpretatie is waarschijnlijk in overeenstemming met de betekenis van het begrip "boedelbeschrijving" in de hedendaagse omgangstaal evenals met de concrete betekenis die de wetgever zelf aan dit begrip heeft toegekend.

In het arrest van het hof van beroep te Gent dat het vonnis van de rechtbank van Brugge hervormde, kwam men echter tot een tegengestelde betekenis van het begrip boedelbeschrijving in art. 279 B.W. door de tekst te interpreteren in functie van het doel van de wet: "Het door de wetgever beoogde doel is dat alles op materieel gebied zou geregeld worden en definitief vastgesteld worden". (2)

In het advies van het openbaar ministerie dat het arrest voorafgaat wordt hier nog aan toegevoegd dat een definitieve regeling op materieel gebied moet voorkomen dat na de uitspraak nog verdere betwistingen onder de partijen ontstaan. (3)

Dergelijke interpretatie is de meest frekwent toegepaste teleologische benadering. De prima-facie-betekenis van de wettekst wordt in het licht van het doel van de wet genuanceerd of gewijzigd.

Dit doel is niet de maatschappelijke functionaliteit van het rechtssysteem maar de concrete maatschappelijke ordening die de wetgever door de uitvaardiging van de geïnterpreteerde wettekst tot stand heeft willen brengen.

288. Zo werd in de rechtspraak ook geoordeeld dat een arbeidsongeschiktheid van 25% of van 50% in bepaalde gevallen beschouwd moet worden als een

(1) Rb. Brugge, 6 september 1954, R.W. 1954-55, 714-715.
(2) Gent, 30 oktober 1954, R.W. 1954-55, 713. De echtheid van de verklaring van de partijen dat ze enkel die goederen bezaten, werd door het hof aanvaard omdat de echtgenoten sinds hun huwelijk, bij gebrek aan geldmiddelen, bij hun ouders en schoonouders hun intrek hadden genomen.
(3) R.W. 1954-55, 713.

volledige arbeidsongeschiktheid "in de zin der wet" wanneer de arbeider ondanks zijn gedeeltelijke werkhbekwaamheid niet in staat is zijn beroep uit te oefenen. (1) De wetgever heeft immers niet de objektieve arbeidsongeschiktheid op het oog gehad, doch heeft de werknemer een vergoeding willen waarborgen voor het loonverlies dat hij door deze werkonbekwaamheid lijdt.

289. Ook in het volgend voorbeeld heeft de rechtbank de "duidelijke" prima-facie-betekenis van de wettekst genuanceerd en zelfs gewijzigd door bij de interpretatie uit te gaan van het doel van deze wet. Artikel 1 van het K.B. van 12 december 1955 schrijft voor dat de lokalen bestemd voor handel, bereiding en bewerking van vlees alleen mogen gebruikt worden voor de handel in vleeswaren en verduurzaamde of bewerkte produkten, dienend tot het kruiden of bereiden van vlees. Een beenhouwer werd vervolgd voor overtreding van dit artikel omdat hij pakjes soep verkocht. Inderdaad vallen deze produkten niet onder de prima-facie-betekenis van "vleeswaren" of van "verduurzaamde of bewerkte produkten dienend tot het kruiden of bereiden van vlees". De correctionele rechtbank te Tongeren stelde dan ook dat de wettekst aan klaarheid niets te wensen overlaat en een algemeen verbod oplegt. En de rechtbank voegde hieraan toe: "Zo de wetgever soepen in pakjes had willen toelaten tot de verkoping in de beenhouwerijen zou hij dit uitdrukkelijk bepaald hebben, quod non". (2) Deze laatste overweging is een typische vóóronderstelling van de interpretator t.a.v. de perfectie van de wetgever. Men gaat er enerzijds van uit dat de wetgever alle mogelijke denkbare situaties voorzien heeft, terwijl men anderzijds veronderstelt dat de bewoordingen van de wettekst, in hun (aktuele) ontvangerbetekenis genomen, een perfecte vertolking zijn van de bedoelingen van de wetgever. Op het fiktief karakter van deze vóóronderstellingen werd hoger reeds gewezen. (3)

(1) Vred. Mechelen, 9 oktober 1964, R.W. 1965-66, 1127; Cass., 6 februari 1958, Arr. Verbr. 1958, 386-387; Pas. 1958, 1, 619.
(2) Corr. Tongeren, 22 april 1959, R.W. 1958-59, 2122.
(3) Zie nr. 98-101.

Het is inderdaad onmogelijk dat de wetgever zowel alle mogelijke, zelfs toekomstige, feiten en situaties zou voorzien, als dat de formulering van de wettekst de bedoeling van de wetgever in alle opzichten perfect zou weergeven. Door de tekst van de wet te interpreteren in het licht van het doel van de wet kunnen leemten of onvolkomenheden zowel op het ene als op het andere punt door de rechter ondervangen worden.

Dit gebeurde in casu door de politierechtbank te Ledeberg, die in tegenstelling tot de correctionele rechtbank te Tongeren wel meende dat pakjes soep begrepen moeten worden onder "verduurzaamde producten dienend tot het kruiden of bereiden van vlees", niet omdat ze zouden vallen onder de prima-facie-betekenis van de wettekst, maar omdat ze konform zijn aan het doel van de wet. Volgens de politierechter is dit doel de bescherming van de openbare gezondheid. Vermits op pakjes soep uit hygiënisch oogpunt niet aan te merken valt, kunnen ze gerangschikt worden onder de toegelaten producten. (1)

De rechtbank interpreteert dus de tekst van de wet in het licht van de door de wetgever beoogde maatschappelijke ordening, zonder zich gebonden te voelen door de prima-facie-betekenis van de wettekst of door de wellicht beperktere concrete situaties die de wetgever effectief voor ogen heeft gehad bij de formulering en stemming van de wettekst.

290. De wetsteleologische interpretatie blijkt er dus op gericht te zijn de door de wetgever beoogde sociale ordening zinvol te verwezenlijken in die gevallen waar de wettekst de bedoeling van de wetgever onvolkomen (of eventueel verkeerd) weergeeft, of waar de wettekst in zijn prima-facie-betekenis op een bepaalde situatie niet toepasselijk is omdat de wetgever deze situatie blijkbaar niet voor ogen heeft gehad, ofwel uit vergetelheid ofwel omdat ze nieuw is sinds de uitvaardiging van de wet.

(1) Pol. rb. Ledeberg, 4 februari 1960, R.W., 1959-60, 1425.

Bij wetsteleologische interpretatie wordt het doel van de wet dus geenszins gelijkgesteld met de occasio legis, die slechts de aanleiding gevormd heeft tot de uitvaardiging van een wet, waarmee de wetgever een ruimere sociale ordening heeft willen tot stand brengen. Ze is een aanwijzing voor het door de wetgever beoogde doel, doch ook niets meer. (1)

a.2. Rechtsteleologische interpretatie

291. Vooral in de rechtleer wordt de teleologische benadering vaak doorgetrokken van een wetsteleologische naar een rechtsteleologische interpretatie.

Deze rechtsteleologische benadering is in wezen een systematisch-teleologische interpretatiebenadering. Het globale rechtssysteem wordt op het niveau van de doeleinden systematisch geïnterpreteerd. Aan de hand van een aantal centrale doelstellingen stelt men een "inwendig systeem" van het recht samen. Deze centrale doelstellingen zijn de basisopties van het maatschappelijk beleid van de wetgever en de rechtsetische principes die als een cultuurhistorische verworvenheid in de samenleving algemeen aanvaard worden. Vanuit dit "inwendig systeem" leidt de interpretator dan de "ratio legis" van afzonderlijke wetten af. Deze ratio legis omvat meer dan het eigenlijke doel van de wet, ze verwijst tevens naar "immanente principes" naar de "vernünftige Gründe" van een wettelijke regeling, die de wetgever niet steeds bewust voor ogen hebben ge-

(1) Vgl. VANDER EYCKEN, P., Méthode positive de l'interprétation juridique, blz. 111: "Le danger est particulièrement sensible quand on cherche des éclaircissements dans ce que l'on appelle l'occasion de la loi. Elle est l'événement, minime parfois, qui fait sentir l'utilité d'une réglementation avec une vivacité particulière et amène sa création; elle est un fait et, comme telle, renseigne sur le but: mais il faut la dépouiller de tout ce qui lui est particulier pour ne voir que les nécessités permanentes et générales qu'elle contient".

staan, doch die nadien door de rechtsleer worden uitgewerkt. (1) Dit "inwendig systeem" van het recht is geen abstrakte konstruktie van de rechtsleer en de rechtspraak maar is een geheel van principes dat afgestemd is op de maatschappelijke funksjonaliteit van het rechtssysteem. Het recht wordt niet begrepen als een entiteit op zich. Het recht kan, aldus Stein (2), slechts begrepen worden vanuit de totaliteit van Staat en maatschappij, vanuit de totaliteit van de juridische ordening en de maatschappelijke ordening. Uit de totaliteit van de juridische ordening, omdat de wettelijke regels geen geïsoleerde normen zijn die louter naast elkaar en los van elkaar zouden bestaan, maar de uitdrukking zijn van rationele basisprincipes. (3) Uit de totaliteit van de maatschappelijke ordening omdat de wet een instrument is van sociaal beleid. Precies daarom moet de wet worden geïnterpreteerd op een wijze die het meest in overeenstemming is met een goede funksionering van het door de wetgever geschapen mechanisme. (4) In de woorden van Llewellyn: "It is a part of a Supreme Court's duty to keep Our Law Whole, and a working Whole". (5) De rechtsteleologische interpretatie "onderzoekt het maatschappelijk gebeuren en put

-
- (1) LARENZ, K., Methodenlehre der Rechtswissenschaft, blz. 325-326.
 - (2) STEIN, E., Die Verfassungsrechtlichen Grenzen der Rechtsfortbildung durch die Rechtsprechung, N.J.W. 1964, 1746. Zie ook: COING, H., Die juristischen Auslegungsmethoden und die Lehren der allgemeinen Hermeneutik, blz. 24-25: "Es kommt hier nun hierzu, dass die Rechtsordnung als eine wesentlich ethisch fundierte Ordnung auf ethische Werte zurückgreifen kann und das Wertbewusstsein ja die Eigentümlichkeit hat auf bestimmte Situationen zu reagieren, so dass die Verweisung auf bestimmte ethische Werte Wege zeigen kann auch für Situationen, die der Gesetzgeber gar nicht vorausgesehen hat. Daher kommt es dass man sagen kann, dass das Gesetz weiser ist als der Gesetzgeber".
 - (3) ESSER, J., Vorverständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung, blz. 37.
 - (4) DRILSMA, R., De woorden der wet of de wil van de wetgever, blz. 21, waar de auteur, gedeeltelijk met instemming, het standpunt van Saleilles weergeeft.
 - (5) LLEWELLYN, K., Jurisprudence, blz. 229.

daaruit haar regel, doch zij doet dat, omdat eerst dóór die regel het maatschappelijk leven doelmatig wordt ingericht". (1)

Bij de rechtsteleologische benadering staat dus de maatschappelijke funksjonaliteit van het rechtssysteem als systeem centraal.

De konkrete wetteksten worden geïnterpreteerd in het licht van de basisprincipes van het rechtssysteem, die op hun beurt in hun maatschappelijke kontekst gesitueerd worden.

292. Een dergelijke benadering vinden we terug in een vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Brussel van 20 januari 1956, waarin artikel 76, 1° lid en artikel 78 van de wet van 10 maart 1925 tot regeling van de openbare onderstand geïnterpreteerd werden. (2) Artikel 76, 1° lid van deze wet bepaalde:
- "De kinderen wier onderhoud en opvoeding toevertrouwd zijn aan de commissiën van onderstand worden ingedeeld in vondelingen, verlaten kinderen en behoeftige wezen".

Artikel 78 bepaalde:

"De kinderen die te welken titel of onder welke benaming ook toevertrouwd worden aan een commissie van onderstand, staan onder de voogdij dezer commissie.

De voogdij der commissie duurt totdat de haar toevertrouwde kinderen meerderjarig of mondig verklaard worden."

De rechtbank diende te antwoorden op de vraag of een kind dat om gezondheidsredenen tijdelijk aan een commissie van openbare onderstand was toevertrouwd geworden in toepassing van artikel 78 onder de voogdij van deze commissie kwam te staan tot de meerderjarigheid of de ontvoogding.

Het klassieke antwoord dat in de rechtspraak op deze vraag werd gegeven luidde dat artikel 78 door de algemeenheid van zijn bewoordingen naast de kinderen vermeld in artikel 76 ook toepasselijk was op de kinderen die vrijwillig aan een commissie van openbare onderstand waren toe-

-
- (1) SCHOLTEN, P., Algemeen deel, blz. 156.
 - (2) Rb. Brussel, 20 januari 1956, J.T. 1956, 672.

vertrouwd. (1) Deze absolute stelling werd hoofdzakelijk beïnvloed door de zinsnede "te welken titel of onder welke benaming ook toevertrouwd worden", waarvan het belang nog geaksentueerd werd door deze formulering te plaatsen tegenover de formulering van artikel 76. (2)

In haar vonnis van 20 januari 1956 verwierp de rechtbank van eerste aanleg te Brussel uitdrukkelijk deze interpretatiebenadering. De rechtbank stelde:

"Qu'en l'espèce il s'agit d'une question qui touche à l'ordre social, le sort de l'enfant confié à l'assistance publique intéressant en tout premier lieu l'enfant lui-même, ensuite l'ordre des familles, enfin une institution créée dans l'intérêt public. Placé devant la réalité complexe de pareil problème le tribunal entend rejeter la méthode de la dialectique et de l'exegèse. Seul l'induction sociale peut conduire à une solution rationnelle". (3)

De rechtbank gaat dan over tot een afweging van de diverse betrokken belangen die ze in hun maatschappelijke kontekst situeert. Ze weigert uitdrukkelijk de artikelen 76 en 78 van de wet van 10 maart 1925 als geïsoleerde wetteksten te interpreteren en toe te passen. Evenmin echter beperkt ze zich tot een systematische interpretatie op het niveau van de teksten. De rechtbank steunt haar interpretatie op een algemene en globale visie op het belang van het kind, de familiale orde en de functie van de voogdij uitgeoefend door openbare instellingen. Het is in het licht van de basisprincipes hiervan dat het begrip "toevertrouwd worden" in artikel 78 van de wet van 10 maart 1925 geïnterpreteerd wordt. Deze basisprincipes worden niet als abstracte beginselen geponeerd maar getoetst aan de sociale realiteit. Hoe de rechtbank precies te werk gaat blijkt uit de overwegingen in het vonnis, die hierna in extenso worden weergegeven:

"L'argument tiré de ce qu'il est souhaitable que tous les enfants con-

- (1) Luik, 24 juni 1941, Pas. 1942, II, 28; rb. Brussel, 27 oktober 1928, Pas. 1929, III, 39; rb. Antwerpen, 21 april 1955, J.T. 1955, 421, die hiëraan toevoegt: "Par conséquent chaque enfant recueilli par la commission d'assistance publique dans ses établissements doit être considéré comme à elle "confié" et placé à ce titre sous la tutelle sans qu'il y ait même à examiner si cette admission est légalement justifiée".
- (2) Zie in het bijzonder rb. Antwerpen, 21 april 1955, gecit. De rechtbank staaft haar interpretatie verder nog met een wetshistorische analyse en met een verwijzing naar de vrij algemene consensus die t.a.v. deze interpretatie in de rechtspraak zou heersen (het vonnis vermeldt echter geen konkrete verwijzingen).
- (3) Rb. Brussel, 20 januari 1956, J.T. 1956, 673.

fiés à une commission publique soient soumis au même régime "dans l'intérêt d'une bonne administration et dans le but d'assurer une stricte discipline absolument indispensable dans les établissements de ce genre" (1) est sans pertinence en la cause. L'intérêt d'une bonne administration et le souci d'assurer "une stricte discipline" ne peuvent être pris en considération que si d'une part ils sont compatibles avec la mission générale des commissions d'assistance (2), d'autre part s'ils ne heurtent pas les droits découlant de la filiation. Une règle de pure organisation interne ne peut mettre en échec une institution telle que la puissance paternelle créée dans l'intérêt de la famille et de l'enfant. Le contrôle des tribunaux est strictement organisé en matière de déchéance tant obligatoire que facultative de la puissance paternelle. Une interprétation trop extensive de la loi du 10 mars 1925 aurait pour conséquence que le simple fait de confier l'enfant, en vue de soins temporaires, à une institution hospitalière dépendant de l'assistance publique, ferait perdre aux parents l'exercice de la puissance paternelle sur cet enfant. (3) Cela reviendrait à dire que par suite d'un subterfuge le père ou la mère indigent pourrait être automatiquement, sans l'intervention des tribunaux, frappé d'une sanction civile, privé d'un droit naturel parce qu'il n'a pas les moyens de faire soigner son enfant dans une institution privée. L'on se trouverait devant cette situation paradoxale que la mère ou le père coupable bénéficierait de la garantie du pouvoir judiciaire avant de pouvoir être déchu de ses droits, tandis que les parents qui n'ont en rien démérité subiraient d'office cette déchéance et devraient, postérieurement avoir recours aux tribunaux, suivant la procédure prescrite à l'article 83 de la loi organique pour recouvrer leurs droits.

Pareille solution ne se justifie pas en droit, les règles de la puissance paternelle étant d'ordre public, et ne trouve aucune justification

- (1) Dit argument werd o.m. ingeroepen door Rb. Brussel, 27 oktober 1928, Pas. 1929, III, 39, die zelfs beweerde dat alle kinderen vanaf hun intrede in het tehuis verlaten kinderen worden.
- (2) Deze algemene zending werd eerder door de rechtbank omschreven als het verlichten en voorkomen van de armoede en de organisatie van de ziekenhuisverzorging.
- (3) De rb. Antwerpen schoof dit argument ter zijde met de overweging dat misbruiken uitgesloten zijn, vermits de ouders zich steeds tot de rechtbank kunnen wenden (Rb. Antwerpen, 21 april 1955, J.T. 1955, 420).

en fait.

En effent l'intérêt de l'enfant ne commande pas une telle application extensive de la loi. L'exercice de la tutelle par l'assistance publique est pour les enfants indigents "une mesure de protection morale" (Buttgenbach, n° 959). Pareille mesure est nécessaire quand l'enfant ne trouve dans sa famille aucune protection. Par contre, la Société, représentée par la Commission d'Assistance publique, n'a pas à prendre en charge la tutelle d'un enfant qui trouve une protection naturelle dans l'affection de ses parents, ceux-ci assurant tous les devoirs inhérents à la puissance paternelle. En l'espèce la demanderesse, en vue des soins qui nécessiterait son état de santé, n'aliène qu'à titre provisoire et toujours révoicable le droit de garde qu'elle exerce sur son enfant, tout comme le font les parents qui confient leur enfant à une institution privée". (1)

Uit de argumentatie van de rechtbank blijkt dat door een rechtsteleologische benadering een maatschappelijk én juridisch zinvolle interpretatie kan gegeven worden aan het begrip "toevertrouwd" in artikel 78 van de wet van 10 maart 1925, daar waar dit duidelijk niet het geval is wanneer men deze wettekst toepast in zijn prima-facie-betekenis en evenmin wanneer men hem systematisch interpreteert in het licht van andere artikelen van dezelfde wet of wanneer men de wettekst situeert in zijn wetshistorische kontekst. (2)

293. Een ander voorbeeld van rechtsteleologische interpretatie treft men aan in een vonnis van de correctionele rechtbank te Brussel van 14 december 1973. (3) Aan de rechtbank werd gevraagd zich uit te spreken

-
- (1) Rb. Brussel, 20 januari 1956, J.T. 1956, 673. Deze interpretatie werd later in de rechtspraak bijgetreden door: Rb. Hasselt, 9 december 1960, R.W. 1960-61, 1106.
(2) Het resultaat van de systematische interpretatie werd bevestigd door een wetshistorisch onderzoek in: rb. Antwerpen, 21 april 1955, J.T. 1955, 420.
(3) Pas., 1974, III, 69.

over de grondwettigheid van de wet van 7 september 1939, waarbij aan de koning de macht werd verleend besluiten te nemen met kracht van wet. De rechtbank oordeelde dat het verlenen van een dergelijke bevoegdheid door de wetgever aan de koning geen inbreuk betekent op de grondwet, wanneer dit gebeurt om dringende redenen of omwille van een nationale crisis, hetgeen in casu het geval was. Bij de interpretatie van de grondwet heeft de Brusselse correctionele rechtbank zich dus niet laten leiden door de prima-facie-betekenis van de grondwettelijke teksten, en ook niet door het strikte doel van deze teksten, maar door de maatschappelijke functionaliteit van het rechtssysteem in zijn geheel. De rechtbank heeft een op het eerste gezicht ongrondwettige maatregel van de wetgever toch in overeenstemming geacht met de grondwet, omdat een andere interpretatie de goede werking van het rechtssysteem in de samenleving in hoge mate zou schaden. (1)

294. Bij deze vorm van teleologische interpretatie blijkt de rechter nog meer dan bij de wetsteleologische interpretatie over een ruime interpretatievrijheid te beschikken. Met behulp van de rechtsteleologische interpretatiebenadering kan de rechter immers aan wetteksten (en in casu ging het zelfs om teksten uit de grondwet) een betekenis toekennen die fundamenteel afwijkt van de oorspronkelijke zenderbetekenis van deze wetteksten, zonder dat de rechter zich hierbij laat leiden door doelstellingen van de historische of van de actuele wetgever.

-
- (1) Dezelfde redenering ligt besloten in de cassatiearresten van 11 februari 1919 (Pas., 1919, I, 9) en van 11 december 1944 (Pas., 1945, I, 65), waarbij het hof de besluitwetten, genomen tijdens de oorlog, grondwettig verklaarde, alhoewel ze niet werden uitgevaardigd door de grondwettelijk bevoegde organen (zie hieromtrent verder onder nr. 350).

5.2.b. Historische versus aktuele doelstellingen

295. De teleologische interpretatie die in de rechtspraak wordt toegepast is in de regel een wetsteleologische interpretatie die gericht is op de historische doelstellingen van een bepaalde wet of van een geheel van wetten (die in de tijd niet te ver uit elkaar liggen). Teleologische interpretatie is hierbij gericht op het achterhalen van de wil van de historische wetgever, maar dan niet een concrete wil doch een wil die herleid wordt tot de kernbedoeling, tot de fundamentele opties, tot de essentiële doelstellingen van de wetgever. (1) Door de wil van de wetgever als interpretatiecontext tot deze kernbedoeling te reduceren kan de interpretator onder meer rekening houden met gewijzigde omstandigheden, die de wetgever niet heeft kunnen voorzien en waarmee hij dan ook geen rekening heeft kunnen houden bij de formulering van de wettekst.

296. Wanneer echter de opvattingen van de wetgever zelf of de maatschappelijke opvattingen in belangrijke mate gewijzigd zijn sinds de uitvaardiging van de te interpreteren wettekst, dan worden de doelstellingen van de historische wetgever minder relevant voor de interpretatie van een wettekst met het oog op een toepassing ervan op een aktuele situatie. De rechter die een wettekst met behulp van een teleologische benadering interpreteert zal dan geneigd zijn de historische doelstellingen te verlaten en zich te steunen op aktuele doelstellingen. Deze aktuele doelstellingen kunnen ofwel doelstellingen zijn die de wetgever uitdrukkelijk naar voor gebracht heeft bij de bespreking en uitvaardiging van meer recente wetten, die bij de geïnterpreteerde wettekst aanleunen (2), ofwel doelstellingen die de rechter afleidt uit gewijzigde maatschappelijke opvattingen t.a.v. de sociale ordening. Dit is het zogenaamde "objektief" doel van de wet, in tegenstelling tot het "subjektief" historisch doel van de wet. Hiermee bedoelt men dat dit doel grotendeels,

(1) Zie o.m. SCHOLTEN, P., Algemeen deel, blz. 158; GENY, F., Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif, dl. 1, blz. 264, nr. 97; GERMANN, O.A., Probleme und Methoden der Rechtsfindung, blz. 104.
(2) Zie bvb.: Cass., 15 juni 1956, Arr. Verbr., 1956, 873; Pas., 1956, I, 1133.

of zelfs geheel, losstaat van de subjektieve, bewuste bedoelingen van de historische wetgever. Het doel van de wet wordt beschouwd als een aktuele objektieve realiteit. (1)

In de rechtsteleologische benadering vertrekt men zelfs per definitie van dit "objektief" doelbegrip, dat als leidraad dient voor het herdenken van een historisch normeringspatroon in functie van de oplossing van hedendaagse problemen, gesitueerd in een ruime maatschappelijke en juridische kontekst. (2)

Men gaat niet uit van doelstellingen van de historische wetgever maar van de aktuele sociale functie van de rechtsfiguur, de rechtsinstelling of de rechtsregel. Dit betekent in feite dat bij de interpretatie van een wettekst bewust rekening gehouden wordt met het praktische resultaat van deze interpretatie. (3) Negatief geformuleerd komt het er op neer dat de onaanvaardbaarheid van het resultaat van een interpretatie die met behulp van een andere benadering bereikt werd, de rechter er op wijst dat zijn interpretatiebenadering verkeerd of onvoldoende is (4) en hem dwingt langs een teleologische interpretatie tot een maatschappelijke en juridisch aanvaardbare oplossing te komen. Is dit niet mogelijk met be-

(1) Zie o.m.: VANDER EYCKEN, P., Méthode positive de l'interprétation juridique, blz. 101, 103 e.v.; ESSER, J., Vorverständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung, blz. 37; GERMANN, O.A., Probleme und Methoden der Rechtsfindung, blz. 102; LARENZ, Methodenlehre der Rechtswissenschaft, blz. 322 e.v.
(2) Vgl.: ESSER, J., Vorverständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung, blz. 44-45. Zie ook BARTHOLOMEYCZIK, H., Die Kunst der Gesetzesauslegung, blz. 44: "Die objektive Theorie gewinnt die Richtlinien der Gesetzesauslegung aus den Werturteilen der bei der Entscheidung, nicht bei der Setzung, herrschenden Kulturschicht. Sie fragt, welche heutigen Wertberücksichtigungen und Werturteile in der Gesamtheit der Rechtsregelung ihren Ausdruck finden."
(3) "The method of "interpreting" a statute by its results is therefore an almost inevitable consequence of the existence of a chain of purposes in every piece of legislation". (RADIN, M., Statutory Interpretation, Harv.L.R. 1929-30, 877).
(4) In deze zin: PERELMAN, Ch., Logique juridique, blz. 9.

hulp van een wetsteleologische benadering dan moet dit in elk geval verwezenlijkt kunnen worden met behulp van een rechtsteleologische interpretatie.

297. Wanneer de rechter uitgaat van het "objektief" of aktueel doel van de wet impliceert dit in feite een historische benadering. Omgekeerd is in het vorige hoofdstuk (1) trouwens gebleken dat een konsekvent doorgetrokken historische interpretatie overvloedt in een teleologische benadering.
- Of het nu gaat om gewijzigde materiële omstandigheden, om een evolutie in de opvattingen van de wetgever of om een wijziging in de maatschappelijk heersende opvattingen, telkens wordt de rechter gekonfronteerd met een wettekst die in zijn zenderbetekenis niet zinvol op de aktuele situatie kan worden toegepast. De overbrugging van de historische kloof tussen vroeger en nu kan slechts gebeuren door de wettelijke regel te ontdoen van zijn historisch toevallige elementen en hem te beschouwen als een historisch gedetermineerd middel om een historisch gedetermineerd doel te bereiken. Dit vergt in de eerste plaats een historisch onderzoek naar de bedoelingen van de historische wetgever en naar de maatschappelijke kontekst waarbinnen de wet tot stand is gekomen. Dit vergt verder een onderzoek naar de ontwikkelingen die zich sindsdien hebben voorgedaan op materieel gebied en op het vlak van het beleid van de wetgever en van de maatschappelijke opvattingen. Wanneer de ontwikkeling beperkt blijft tot een evolutie op materieel gebied en de oorspronkelijke doelstellingen en belangenafwegingen van de wetgever onverkort hun gelding bewaren, kan de rechter door een wetsteleologische interpretatie het onaangepaste middel, met name de wettekst, herdenken en interpreteren in funktie van het oorspronkelijke doel van de wet. Het historisch ordeningsmodel van de wetgever blijft hierbij onaangeroerd.
- Wanneer de interpretator echter ontwikkelingen vaststelt in de opties en doelstellingen van de wetgever, die rechtstreeks of onrechtstreeks verband houden met de geïnterpreteerde wettekst dan zal in het bijzonder

(1) Zie hoger onder nr. 249-264.

bij een systematische interpretatie deze historische evolutie en de daardoor ontstane diskrepancies merkbaar worden. Vooraleer de teksten zinvol in hun onderling verband te kunnen situeren zal de interpretator, rekening houdend met de historische evolutie, de wettelijke bepalingen op het niveau van de doelstellingen moeten harmoniseren. Deze harmonisering dringt zich op in zoverre de inkoherentie tussen diverse wetten de maatschappelijke funktionaliteit van het recht in het gedrang zou brengen. De historische interpretatie vloeit hier dus over in een systematisch-teleologische benadering, die hoger de rechtsteleologische interpretatie genoemd werd.

Belangrijk bij deze interpretatiebenadering is dat ze diverse dimensies bevat, dat ze een syntese vormt van verschillende interpretatiebenaderingen die in de regel afzonderlijk en los van elkaar worden toegepast om aan een wettekst een bepaalde betekenis toe te kennen.

Wanneer een rechter vaststelt dat hij bij de interpretatie van een wettekst gekonfronteerd wordt met gewijzigde maatschappelijke opvattingen, die al dan niet reeds hun neerslag in positieve wetgeving hebben gevonden, dan kan hij slechts tot een zinvolle, juridisch en maatschappelijk verantwoorde interpretatie van de wettekst komen, wanneer hij zowel rekening houdt met de samenhang van de diverse regelen binnen het rechtssysteem als de historische dimensie hierin onderkent en een inzicht heeft in de funktionaliteit van het recht in de samenleving.

5.3. Kenbronnen van de doeleinden

298. Een van de essentiële problemen van de teleologische interpretatie is het precies omschrijven van het doel in het licht waarvan de wettekst geïnterpreteerd wordt. Welke bronnen heeft de rechter te zijner beschikking om er doeleinden van de wet uit af te leiden? Ook hier komt het aangewezen voor een onderscheid te maken tussen de wetsteleologische en de rechtsteleologische interpretatie. Bij de wetsteleologische interpretatie zoekt de rechter naar welomschreven doelstellingen die de wetgever voor ogen gehad heeft bij de uitvaardiging van de wet, hij tracht te achterhalen welke sociale ordening de wetgever heeft willen verwezenlijken door middel van de wet. Het probleem van de rechter is dus een probleem van het vinden van een zo uitgebreid en zo betrouwbaar mogelijke informatie over de bedoelingen van de wetgever.

Bij de rechtsteleologische interpretatie gaat de rechter veel verder en interpreteert hij het doel van afzonderlijke wetten in het licht van het globale rechtssysteem en in het bijzonder in het licht van de maatschappelijke functionaliteit van dit rechtssysteem. De rechter steunt zich hierbij niet op welbepaalde afzonderlijke concrete doelstellingen doch op de maatschappelijke functionaliteit van deze deeldoelstellingen, die gesitueerd en daarna geharmoniseerd worden tegen de achtergrond van het globale rechtssysteem.

De taak van de rechter is hier dus niet het achterhalen van een welbepaalde bewuste bedoeling, maar een konstruktie van het "objektief" aktueel doel van een wettelijke regeling op basis van een systematisch-historische situering van het oorspronkelijke doel van de historische wetgever binnen het aktuele rechtssysteem, dat op zijn beurt in zijn maatschappelijke kontekst gesitueerd wordt.

5.3.a. Wetsteleologische interpretatie

299. Zelden wordt het doel van de wet expliciet door de wetgever geformuleerd, meestal zal de rechter de bedoeling van de wetgever uit een aantal impliciete gegevens moeten trachten te rekonstrueren. Een expliciete omschrijving van het doel van de wet vindt men in elk geval nooit in de wet zelf. De rechter zal dus een beroep moeten doen op de voorbereidende werken. Deze voorbereidende werken zullen in de regel de rechter trouwens meer informatie geven over de algemene bedoeling van de wetgever dan over de konkrete zenderbetekenis van de afzonderlijke wetteksten.

In de discussie over de waarde van de voorbereidende werken bij de wetsinterpretatie wordt trouwens de vraag gesteld in hoeverre sprake kan zijn van een werkelijke wil van de wetgever t.a.v. de betekenis en draagwijdte van de afzonderlijke wetteksten. Diverse auteurs houden voor dat van een bewuste wil slechts sprake kan zijn t.a.v. de basisprincipes van de gestemde wetgeving, m.a.w. het doel van de wet. (1) Waar de voorbereidende werken vaak verworpen worden als informatiebron voor de "wil van de wetgever" t.a.v. de konkrete betekenis van afzonderlijke wetteksten, worden deze voorbereidende werken juist naar voor geschoven als de informatiebron bij uitstek voor het achterhalen van het algemeen opzet van de wetgever. (2)

Wanneer in de rechtspraak een wettekst teleologisch wordt geïnterpreteerd treft men dan ook regelmatig een uitdrukkelijke verwijzing naar de voorbereidende werken aan. Zo stelde het hof van cassatie "dat volgens de parlementaire voorbereiding van de wet van 1 augustus 1899 de vervoerpolitie een dubbel voorwerp moet hebben: het in stand houden

-
- (1) Zie o.m. N., Legislative Materials to Aid Statutory Interpretation, noot in Harv.L.R., 1936-37, 822; COX, A., Judge Learned Hand and the Interpretation of Statutes, Harv.L.R., 1946-47, 371; LARENZ, K., Methodenlehre der Rechtswissenschaft, blz. 316.
- (2) Zie o.m.: BARTHOLOMEYCZIK, H., Die Kunst der Gesetzesauslegung, blz. 52-53; RADIN, A short Way with Statutes, Harv.L.R., 1942-43, 423.

van de wegen en de verkeersveiligheid". (1)

300. Toch is het mogelijk dat de voorbereidende werken slechts een beperkte informatie geven over de algemene bedoeling van de wetgever, omdat bijvoorbeeld de expliciet geformuleerde doelstelling beperkt blijft tot de oplossing voor de occasio legis.

In dit geval zal de rechter hieruit zelf een meer algemene doelstelling moeten afleiden en moeten nagaan welke maatschappelijke belangen in casu beschermd worden en in welke mate de wetgever deze belangen prioriteit heeft gegeven boven andere belangen.

Hetzelfde probleem zal zich voordoen wanneer de rechter in de voorbereidende werken enkel een vage beginselverklaring aantreft of enkel een explicitering van de doeleinden en niet van het algemeen doel van de wet.

301. Bij gebreke aan een expliciete formulering van het doel van de wet moet de rechter werken met elementen waaruit deze doelstellingen impliciet blijken.

Dit kan de tekst zelf van de wet zijn, waaruit zonder specifiek onderzoek duidelijk een bepaalde bedoeling van de wetgever gehaald kan worden. (2) In de praktijk zal het onderzoek van de interpretator echter een dialektisch proces zijn, waarbij de interpretator in een eerste fase het resultaat van de interpretatie van de wettekst in het licht van het vermoedelijke doel van de wet zal situeren in zijn maatschappelijke kontekst, om nadien dit vermoedelijke doel wellicht te corrigeren of te nuanceren. Het is voor een deel een "verstehen des Sachverhalts

-
- (1) Cass., 5 jan. 1970, Arr. Verbr. 1970, 397; Zie verder: Cass. 12 feb. 1931, Pas. 1931, I, 81, i.v.m. het doel van de wet van 21 april 1810 op het mijnwezen; een uitvoerige analyse van de voorbereidende werken in dit verband vindt men in de besluiten van prokureur-generaal Paul Leclercq, die dit arrest voorafgaan (Pas. 1931, I, 79 e.v.) Zie ook nog: Cass., 15 juni 1956, Arr. Verbr., 1956, 873; Pas., 1956, I, 1133. (interpretatie van de belastingwet van 30 mei 1949).
- (2) Zie in dit verband: LARENZ, K., Methodenlehre der Rechtswissenschaft, blz. 319; zie ook RADIN, M., A Short Way with Statutes, Harv.L.R. 1942-43, 423 en 400, waar gesteld wordt dat de woorden van de wet precies als eerste taak hebben de doeleinden van de wetgever duidelijk te maken; DUMON, F., De opdracht van de hoven en rechtbanken, R.W., 1975-76, 209.

nach Massgabe des seinerseits nach Massgabe des Sachverhalts verstandenen Gesetzes". (1) Maar het is bovendien een begrijpen van de wettekst in het licht van het doel van de wet, dat op zijn beurt uit de wettekst gehaald werd.

In de regel beschikt de rechter over meer dan de loutere wettekst om het doel van de wet te achterhalen. Historische "achtergrondinformatie" (2), wetshistorische ontwikkelingen, expliciet geformuleerde doeleinden van de wetgever bij aanverwante wettelijke regels (3), e.d. zullen de rechter hierbij leiden.

Naarmate de rechter minder informatie heeft over het concrete doel van de wet, zoals dit gekoncipieerd werd door de historische wetgever, zal hij geleidelijk overgaan van een wetsteleologische naar een rechtsteleologische interpretatie, met dien verstande dat de rechter vanuit een rechtsteleologische benadering een concreet doel van een concrete wettekst tracht te rekonstrueren. Hierbij ontwikkelt zich dan een dubbel interpretatieproces. Enerzijds interpreteert de rechter de wet op het niveau van de doeleinden. Het doel van de wet wordt omschreven door een situering van de wet in het kader van het sociaal beleid van de wetgever op het betrokken gebied, of op een ruimer vlak, aan de ene kant en in het kader van de sociale noden en maatschappelijke realiteit waarop de wet moet worden toegepast aan de andere kant. Vanuit een historische, een rechtssystematische en een maatschappelijke invalshoek tracht de rechter te achterhalen welke sociale ordening de wetgever (vermoedelijk) op het oog heeft gehad.

-
- (1) RODIG, J., Die Theorie des gerichtlichen Erkenntnisverfahrens, blz. 291, voetnoot 34.
- (2) O.m. "de omstandigheden die tot de aanneming van de tekst geleid hebben" (DUMON, F., De opdracht van de hoven en rechtbanken, R.W. 1975-76, 209).
- (3) Zie bvb.: Cass., 15 juni 1956, Arr. Verbr., 1956, 873; Pas., 1956, I, 1133.

Anderzijds wordt de wettekst herlezen in het licht van het aldus ge(re)-konstrueerde doel van de wet en wordt de betekenis die uiteindelijk door de rechter aan de wettekst wordt toegekend in determinerende mate door dit doel beïnvloed.

Dit dubbel, en vrij ingewikkeld, interpretatieproces verloopt in feite grotendeels onbewust en intuïtief. Dit verklaart wellicht waarom in de rechtspraak vaak verwezen wordt naar "het doel van de wet" zonder dat hiervoor enige bronverwijzing wordt gegeven. (1)

(1) Zie bvb.: Gent, 30 oktober 1954, R.W. 1954-55, 713; Pol. rb. Ledeberg, 4 februari 1960, R.W. 1959-60, 1425; Corr. Leuven, 19 november 1959, R.W. 1960-61, 648; Gent, 2 april 1976, R.W. 1976-77, 435; rb. Brugge, 7 januari 1975, R.W. 1974-75, 2144; rb. Mechelen, 28 januari 1952, R.W. 1951-52, 1142; Vred.Mol, 11 oktober 1977, R.W. 1977-78, 2538; Cass. 10 april 1978, R.W., 1978-79, 1378.

5.3.b. Rechtsteleologische interpretatie

302. Bij de rechtsteleologische interpretatie wordt door de rechter niet gezocht naar een bewuste, konkrete bedoeling van de wetgever t.a.v. de geïnterpreteerde wet, maar wordt er door de rechter een doelstelling gekonstrueerd uitgaande van algemene rechtsprincipes en van het beginsel dat het rechtssysteem functioneel moet werken als ordening van de huidige samenleving.

De informatie waarover de rechter hiervoor dient te beschikken is veel ruimer dan bij de strikte wetsteleologische interpretatie.

Hij dient enerzijds een fundamenteel inzicht te hebben in de structuur en de basisbeginselen van het rechtssysteem, terwijl hij anderzijds over een grondige kennis van de sociale werkelijkheid dient te beschikken en in het bijzonder van de werking van het recht in de samenleving. Is aan deze voorwaarden niet voldaan, dan kan men bezwaarlijk spreken van een "objektief"-teleologische interpretatie. Bovendien moet men er rekening mee houden dat zelfs wanneer de interpretatie qua informatie onder ideale voorwaarden gebeurt, de rechter steeds van een aantal onbewezen premissen vertrekt.

Deze premissen zijn: een vóóronderstelde rationaliteit van de wetgever en het postulaat van de maatschappelijke functionaliteit van het rechtssysteem.

De vóóronderstelde rationaliteit van de wetgever houdt in dat men er van uitgaat dat de wetgever een zinvolle maatschappelijke ordening heeft willen uitwerken, die aan de feiten is aangepast. (1)

Het postulaat van de maatschappelijke functionaliteit van het recht steunt op de stelling dat rechtsnormen niet autoritair aan de samenleving worden opgedrongen maar als maatschappelijke ordening (grotendeels) voortvloeien uit de feitelijke structuur van de maatschappelijke verhoudingen zelf. (2)

(1) Zie bvb.: LARENZ, K., Methodenlehre der Rechtswissenschaft, blz. 322, die hierbij specificeert: "Nur wenn man dem Gesetzgeber diese Absicht unterstellt, wird man im Wege der Auslegung zu Resultaten gelangen, die eine "angemessene" Lösung ermöglichen".
(2) Zie: MULLER, F., Juristische Methodik, blz. 107 e.v.

Hoezeer deze premissen ook aanvaardbaar mogen zijn en aanvaard mogen worden, de keuze ervan als vertrekpunt voor de interpretatie blijft een persoonlijke keuze van de interpretator en is geenszins vooraf gegeven in de wetgeving.

303. Een rechter die voor de toepassing van een rechtsteleologische interpretatie gebruik maakt van alle beschikbare informatiebronnen, zou zowel tot een uitgebreid rechtsteoretisch onderzoek als tot een diepgaande sociologische en rechtssociologische studie moeten overgaan. Resultaten van dergelijke onderzoeken ontbreken echter vrijwel volledig. Anderzijds kan de rechter onmogelijk ter gelegenheid van een bepaalde procedure zelf wetenschappelijke studies aanvatten. Naast de problemen die dit zou stellen qua tijd, geld en competentie, valt dit gewoon buiten de taak van de rechter. (1)
- Een "objektieve" rechtsteleologische interpretatie is dus slechts mogelijk in zoverre de rechter over de nodige voorafgaande rechtsteoretische en rechtssociologische studies kan beschikken en in zoverre hij er effectief gebruik van maakt.

(1) Vgl. hoger onder nr. 264.

5.4. Waarde van de teleologische interpretatie

304. Uit de rechtspraak die in dit hoofdstuk werd ontleed is gebleken dat het doel van de wet een essentieel deel vormt van de interpretatie-kontekst van deze wet.
- Elke wet moet immers beschouwd worden als een maatschappelijk ordenende regel, zodat elke wet niet alleen noodzakelijkerwijze een bepaald doel heeft maar bovendien pas vanuit dit doel volledig kan begrepen worden.
- Diverse auteurs hebben dan ook gesteld dat een teleologische interpretatie voor de rechter de meest aangewezen interpretatiebenadering is (1), in het bijzonder wanneer het er om gaat een oude wet toe te passen op nieuwe toestanden. (2) Inderdaad blijkt een teleologische interpretatie de enige oplossing te zijn voor een zinvolle toepassing van een wettekst bij gewijzigde omstandigheden. Dit wordt uitstekend verwoord door Cornil, waar hij schrijft:
- "In haar tekst, is de wet statisch. Moest de rechter, voor de interpretatie der honderdjarige wetten, zich houden aan de gedachte van degenen die ze opgemaakt hebben, dan zou hij zich blootstellen aan het gevaar dat zijn vonnissen, ver van de maatschappelijke vrede te doen heersen, deze laatste diep zouden storen door een terugkeer tot een verleden dat in strijd is met de concepties waarover het akkoord der mensen sindsdien verwezenlijkt is geworden. De rechter beseft echter zijn plicht

(1) Zie o.m.: CORNIL, L., Het Hof van Verbreking, blz. 13; RADIN, M., A Short Way with Statutes, Harv.L.R. 1942-43, 400, voetnoot 20, waarin gesteld wordt dat de teleologische interpretatie het vertrekpunt dient te zijn van elke interpretatie: "What I should like to insist upon is not that it is legitimate to inquire into the purpose of the statute, but that it is imperative to do so first and principally". Esser stelt dat de interpretator door een doelgerichte interpretatie de ratio legis niet enkel beter begrijpt dan de historische wetgever, maar deze ook pas werkelijk gaat begrijpen (ESSER, J., Vorverständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung, blz. 117-118).

(2) Zie o.m. STRATENWERTH, G., Zum Streit der Auslegungstheorien, in: Festschrift für O.A. Germann, blz. 264.

de maatschappelijke vrede te verzekeren; ook verzet hij zich tegen dergelijke wijze van interpretatie der verouderde wetten; natuurlijk eerbiedigt hij hun tekst doch, - de voorschriften van Portalis indachtig waarbij hem bevolen wordt de geest te bestuderen wanneer de letter dooft, waarbij hem herinnerd wordt dat de tekst toepassen in strijd met de doeleinden ervan neerkomt geenszins op een gehoorzaamheid aan de wet doch op een opstand tegen de wet -, tracht hij aan deze laatste de interpretatie te geven, die het meest overeenkomt met de sociale noodwendigheden, zoals deze voortvloeien én uit de feiten én uit de heersende gedachten". (1)

Door de wettekst in zijn prima-facie-betekenis toe te passen miskent de rechter precies de werkelijke betekenis van de wet. Op grond van een verkeerde opvatting over wetsinterpretatie meent de rechter dat hij gehouden is door de "duidelijke wil" van de wetgever zoals die uit de wettekst naar voorkomt, terwijl hij in werkelijkheid aan de wettekst een betekenis toekent die duidelijk in strijd is met de bedoeling van de wetgever.

Dat dit bij gewijzigde omstandigheden of bij absurde of onbillijke gevolgen van een toepassing van de wet in zijn prima-facie-betekenis duidelijk in het oog springt ligt voor de hand. Dit wil echter niet zeggen dat het doel van de wet als interpretatiecontext enkel voor die gevallen relevant zou zijn. Ook bij de minder spektakulaire gevallen kan een teleologische interpretatie nuttig of noodzakelijk zijn om de wettekst in zijn juiste draagwijdte op de voorliggende feiten toe te passen.

305. Een teleologische wetsinterpretatie lijkt echter niet in de lijn te liggen van de Belgische rechtspraak. Dit werd in 1943 reeds opgemerkt door Van Dievoet (2) en wordt bevestigd door het beperkt aantal vonnissen dat men in de meer recent gepubliceerde rechtspraak aantreft, waarin een teleologische interpretatiebenadering expliciet wordt toegepast.

(1) CORNIL, L., Het Hof van Verbreking, blz. 13.

(2) VAN DIEVOET, E., Het burgerlijk recht in België en Nederland van 1800 tot 1940, blz. 345.

Nochtans heeft de rechtspraak uit een onverwachte hoek, met name van de kant van de wetgever, reeds diverse aansporingen gekregen om door middel van een teleologische interpretatie de wetten zinvol toe te passen en zich niet gebonden te voelen door de prima-facie-betekenis van de wetteksten.

Zo stipt Van Dievoet aan dat een teleologische interpretatie door de Belgische rechtspraak van de wetgeving i.v.m. de ouderlijke macht, op 15 mei 1912 door de wetgever "gelegaliseerd" werd in de wet op de kindbescherming. (1)

Laurent had deze rechtspraak op basis van de duidelijke-tekst-doktrine scherp aangevallen. Alhoewel een tegengestelde oplossing zowel in strijd zou geweest zijn met de bedoeling van de wetgever als met de billijkheid, meende hij "que la justice est désarmée par le législateur lui-même". (2) Dergelijke "legalisering" van een gevestigde rechtspraak die door een teleologische interpretatie de prima-facie-betekenis van een wettekst terzijde schuift, zal men niet zo gauw aantreffen. (5) Immers, in zoverre het om een gevestigde rechtspraak gaat zal er geen behoefte bestaan aan een wetswijziging. In een dergelijk geval echter zal precies het stilzwijgen van de wetgever een instemming betekenen met de door de rechtspraak gevolgde interpretatiebenadering. In dit verband kan verwezen worden naar de rechtspraak die oudere wetteksten teleologisch geïnterpreteerd heeft in functie van gewijzigde omstandigheden, zoals de wet van het jaar XI op het geven van voornamen (3) en de artikelen 653 e.v. B.W. i.v.m. de gemene muur. (4) Alhoewel de rechtspraak in beide gevallen sinds lang vrij unaniem van de "duidelijke" prima-facie-betekenis van deze wetteksten is afgeweken heeft de wetgever hiertegen nooit gereageerd.

(1) VAN DIEVOET, E., o.c., blz. 327-328.

(2) LAURENT, F., Traité de Droit civil, dl IV, blz. 388.

(3) Zie hoger nr. 281 op blz. 294-295.

(4) Zie hoger nr. 252 op blz. 256-258.

(5) Zie nochtans recent nog de wet van 14 juli 1976, waarin een regel werd opgenomen die vóór deze wet door rechtspraak en rechtsleer werd voorgehouden, en die een door de wetgever niet voorziene uitzondering op art. 815, 1° lid B.W. inhield (zie: DELVA, W., De contractuele en de gerechtelijke scheiding van goederen, T.P.R., 1978, 545, voetnoot 47, en de verdere verwijzingen aldaar.)

306. Dit wordt ook nog a contrario bevestigd door het hoger (1) uitvoerig besproken voorbeeld, waarin de wetgever precies gereageerd heeft tegen rechtspraak die door een te enge interpretatiebenadering de bedoeling van de wetgever duidelijk miskende.

Door een interpretatieve wet reageerde de wetgever op 13 december 1945 (2) tegen de interpretatie door het hof van cassatie (3) van artikel 1 van het besluit van de sekretarissen-generaal van 24 december 1941 op de arbeidsongevallen.

Het hof van cassatie had in casu een grammatikale en een systematische interpretatie verkozen boven een teleologische interpretatie of een beroep op de voorbereidende werken. In zijn arrest van 14 juni 1945 maakte het hof van cassatie weliswaar melding van de voorbereidende werken die met de geïnterpreteerde tekst verband hielden, doch gaf er een enge interpretatie aan, die niet in overeenstemming was met het doel van de wet. (4)

Op dezelfde wijze reageerde de wetgever met de interpretatieve wet van 14 augustus 1978 (5) tegen een cassatiearrest van 19 oktober 1977. (6) In dit arrest had het hof geen rekening gehouden met het doel van de wet op de kansspelen, zoals dit uit de voorbereidende werken bij de wet van 22 november 1974 bleek, omdat de tekst van artikel 1 van deze wet, waarrond de betwisting draaide, "duidelijk was" en "de voorbereidende werken niet kunnen opwegen tegen een duidelijke wettekst". (7) (8)

(1) Zie nr. 164.

(2) Art. 2 en 9 Besluitwet 13 dec. 1945, Staatsbl., 16 feb. 1946, nr. 47.

(3) Cass., 14 juni 1945, Arr. Verbr., 1945, 170; Pas., 1945, I, 184; en Cass., 29 nov. 1945, Arr. Verbr., 1945, 254; Pas., 1945, I, 283.

(4) Cass., 14 juni 1945, Arr. Verbr., 1945, 171.

(5) Wet tot verklaring van het laatste lid van art. 1 W. 22 nov. 1974 tot wijziging van art. 1 W. 24 okt. 1902 op het spel, aangevuld door de W. 19 april 1963 (Staatsbl., 1 sept. 1978).

(6) J.T., 1978, 5, met de besluiten van advocaat-generaal J. Velu.

(7) Dit wordt impliciet door het hof gesteld inzoverre het arrest steunt op de besluiten van advocaat-generaal Velu (J.T., 1978, 8).

(8) Zie hieromtrent de memorie van toelichting bij het wetsontwerp tot verklaring van het laatste lid van art. 1 W. 22 nov. 1974 (Parl. Besch., Kamer, nr. 354-1, blz. 2).

307. Alhoewel het doel van de wet onbetwistbaar beschouwd moet worden als een essentieel deel van de interpretatiecontext stelt de teleologische interpretatie toch heel wat praktische problemen. Zo kan een wet soms meerdere doeleinden nastreven, zodat de rechter in bepaalde gevallen zich verplicht ziet een keuze te maken door de diverse, soms zelfs tegenstrijdige belangen tegenover elkaar af te wegen. (1)

De rechter zal slechts kunnen vermijden dat deze keuze louter subjectief gebeurt wanneer hij de wetsteleologische interpretatie aanvult met een rechtsteleologische benadering, d.w.z. wanneer hij de keuze tussen die doeleinden niet enkel laat bepalen door zijn persoonlijke opvattingen en zijn persoonlijke voorkeur, maar door een systematisch-teleologische situering van die doelstellingen in het kader van het gehele rechtssysteem, gekonfronteerd met de sociale werkelijkheid.

Vooral het achterhalen van de doelstellingen blijkt bij de teleologische interpretatie problematisch te zijn. In dit verband dient het onderscheid gemaakt te worden tussen de wetsteleologische en de rechtsteleologische interpretatie.

308. Bij wetsteleologische interpretatie kan men het doel van de wet vrij vaak in de voorbereidende werken uitvoerig geformuleerd vinden. In dit geval zullen er zich in principe geen problemen stellen. In veel gevallen echter wordt het doel van de wet uit de tekst zelf van de wet gehaald, d.w.z. dat de interpretator door een situering van de tekst in zijn historische en maatschappelijke context tot een welomlijnde mening komt omtrent het vermoedelijke doel van de wet. Zo ligt het bijvoorbeeld voor de hand dat de gemene muur als doel heeft de rust, de veiligheid en de privacy van de geburen te waarborgen. Ook zonder uitdrukkelijke specificering door de wetgever kan de rechter dit met een vrij grote zekerheid afleiden uit de wettekst, gesitueerd in zijn historisch-maatschappelijke context. In sommige gevallen zal deze zekerheid vrijwel absoluut zijn, doch in andere gevallen zal het vooropgestelde doel in grote mate een hypotese zijn van de rechter, die hij wel plausibel kan maken doch niet bewijzen.

(1) Zie in dit verband: EKELÖF, P., Teleological Construction of Statutes, S.S.L., 1958, 87.

In dergelijke gevallen kan het doel van de wet dan ook niet volstaan als enige kontekst voor de interpretatie van de wet en zal de rechter de wettekst in een ruimere kontekst moeten situeren vooraleer er een definitieve betekenis aan toe te kennen.

309. Bij de rechtsteleologische interpretatie is de situatie nog problematischer. In de huidige stand van rechtsteorie en rechtssociologie kan een dergelijke benadering in principe nooit leiden tot een dwingend resultaat. Vermits de rechter steeds een onvolledig inzicht heeft in het volledige rechtssysteem en in de maatschappelijke realiteit zal hij het doel van de wet niet zozeer uit een aantal vaste, objectieve gegevens afleiden dan wel op basis van een persoonlijk inzicht in de structuur en de werking van het rechtssysteem en van de sociale werkelijkheid een doel van de wet konstrueren, dat op zoveel mogelijk objectieve elementen steunt, doch in laatste instantie een konstruktie van de interpretator blijft:

"Interpretation ist Entscheidung. Entscheidung nach Massstäben die nicht mit dem erst zu interpretierenden Wort schon gegeben sind, sondern vom Interpretieren an das Objekt herangetragen werden müssen - nach den für ihn und seine Zeit verbindlichen Zielsetzungen". (1)

Op grond van gewijzigde omstandigheden en in het bijzonder gewijzigde opvattingen wordt uitdrukkelijk afgeweken van de subjektieve bedoeling van de historische wetgever. Men vertrekt van de oorspronkelijke zenderbetekenis van de wet, doch gaat deze doordenken, "zu Ende denken" (2) in functie van de huidige omstandigheden, zodanig dat de interpretator de wet "beter gaat begrijpen dan de wetgever zelf". (3) Dit "beter

-
- (1) ESSER, J., Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts, blz. 258.
- (2) Zie STEIN, E., Die verfassungsrechtlichen Grenzen der Rechtsfortbildung durch die Rechtsprechung, N.J.W. 1964, 1752; ECKER, W., Das Recht wird in und mit der Auslegung, J.Z. 1969, 481.
- (3) Soms drukt men het zo uit dat de wet verstandiger is dan zijn auteur: "Das Gesetz aber kann klüger sein als seine Verfasser, der Ausleger das Gesetz besser verstehen, als sie es verstanden haben. Ja, er muss sogar das Gesetz besser als sie verstehen. Denn das Gesetz heischt Anwendung auch auf Fälle, deren sich die Verfasser des Gesetzes noch gar nicht versehen konnten". (RADBRUCH, G., Arten der Interpretation, in: Recueil GénY, dl. II, blz. 218). Zie verder nog: GENY, F., Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif, dl. I, blz. 283; GERMANN, O.A., Probleme und Methoden der Rechtsfindung, blz. 102; LARENZ, K., Methodenlehre der Rechtswissenschaft, blz. 321.

begrijpen" van de wettekst is in feite een harmoniëring van zenderbetekenis en ontvangerbetekenis, van zin en bedoeling van deze wettekst. Dit is niet een samenbrengen van oorspronkelijke zenderbetekenis en actuele prima-facie-betekenis, die immers in de meeste gevallen beide inadekwaat zijn om de wettekst zinvol toe te passen bij gewijzigde omstandigheden. Het is een samenbrengen van de historisch gedetermineerde bedoeling van de wetgever met de actuele sociale behoeften en juridische normen. (1) D.w.z. dat de interpretator, rekening houdend met de gewijzigde situatie, zoveel mogelijk de door hem aan de wettekst toegekende ontvangerbetekenis laat aansluiten bij de oorspronkelijke zenderbetekenis.

310. Tot besluit kan gesteld worden dat de teleologische interpretatie enerzijds noodzakelijk is voor het toekennen van een adequate betekenis aan een wettekst, doch anderzijds een vrij ruime interpretatievrijheid laat aan de rechter.

Deze interpretatievrijheid heeft de rechter in vele gevallen reeds bij het omschrijven van het doel van de wet, omdat dit doel niet zonder meer gegeven is in de wet zelf of in de voorbereidende werken. Daarnaast is het doel van een wet een vrij abstract principe, dat door de rechter gekoncretiseerd dient te worden. De volgende formuleringen bijvoorbeeld zijn erg ruim en laten een grote vrijheid aan de rechter bij de toepassing van de wettekst op een concrete situatie in het licht van de doeleinden van de wet: "Artikel 2279 B.W. werd in de wetgeving opgenomen met het oog op de handhaving van de openbare orde en de veiligheid van de handel". (2)

"Artikel 2280 B.W. werd in de wet opgenomen om de gezonde en te goeder trouw gedreven handel te beschutten." (3)

De begrippen die in deze omschrijving voorkomen, zoals "goede trouw", "openbare orde" en "veiligheid van de handel" zijn waarderende of

-
- (1) Reeds GénY wees op de noodzaak van een dergelijke interpretatiebenadering: "Ne peut-on pas prétendre aussi, que l'intention probable de l'auteur de la loi a été de laisser à l'interprète le soin d'harmoniser sa disposition abstraite avec les transformations et les modifications de la vie?" (GENY, F., Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif, dl. I, blz. 271; zie verder ook nog dl. II, blz. 225, nr. 185 en blz. 230, nr. 186).
- (2) Rb. Kortrijk, 22 maart 1951, R.W. 1952-53, 374.
- (3) Rb. Kortrijk, 22 maart 1951, R.W. 1952-53, 375.

normatieve begrippen (1), die de rechter de mogelijkheid geven wetteksten te interpreteren in het licht van waarden en normen, die naar zijn mening algemeen of vrij algemeen aanvaard worden in de huidige samenleving.

Tenslotte beoordeelt de rechter vrij in welke mate de betekenis van de wettekst door het doel van de wet beïnvloed moet worden.

In het uiterste geval kan de rechter zelfs de wettekst geheel terzijde schuiven omdat het door de wetgever geformuleerde middel niet meer dienstig is voor het door hem gestelde doel omwille van gewijzigde omstandigheden of nieuwe wetenschappelijke inzichten (zie het hoger gegeven voorbeeld van de wet van 11-21 germinal van het jaar XI op het gevan van voornamen(2)). Het is inderdaad de rechter die oordeelt of de gewijzigde omstandigheden voldoende zijn om de wet inadekwaat te achten als middel om het door de wetgever gestelde doel te bereiken.

(1) Waarderende begrippen zijn begrippen die een waardeoordeel inhouden, die verwijzen naar een bepaalde (morele) waarde, zoals goedheid, rechtvaardigheid, schoonheid, billijkheid, e.d. Normatieve begrippen zijn begrippen die impliciet verwijzen naar maatschappelijke normen. Zo verwijst het begrip "fout" in artikel 1382 B.W. naar de overtreding van maatschappelijke (al dan niet juridische) normen. Zie hierover uitvoeriger: VAN HOECKE, M., Mens- en maatschappijbeeld van de rechter, T.P.R. 1975, nr. 25 en 26.

(2) Onder nr. 281.

DEEL III. BESLUIT

1. Wetsbetekenis en kontekstsituering

311. Zowel uit de ontleding van de problematiek van de taalinterpretatie in het algemeen in het eerste deel van dit werk als uit de analyse van rechtspraak in het tweede deel is duidelijk gebleken dat de betekenis van een tekst geen eigenschap is van deze tekst, geen intrinsieke eigenschap die door de lezer uit deze tekst gehaald wordt, maar dat de interpretator, de ontvanger van de tekst, aan deze tekst een betekenis toekent. (1)
312. Verder is gebleken dat men een onderscheid dient te maken tussen enerzijds de zenderbetekenis en anderzijds de ontvangerbetekenis van een tekst, naargelang men de tekst benadert vanuit het standpunt van de auteur ervan, in casu de wetgever, of vanuit het standpunt van de lezer, in casu de rechter. In beide gevallen kan de betekenis van de (wet)tekst bovendien nog variëren naargelang de kontekst waarin deze tekst gesitueerd wordt en waarmee bij de interpretatie rekening gehouden wordt. Wanneer men door gebruik te maken van verschillende interpretatiemethodes tot verschillende betekenissen voor eenzelfde wettekst kan komen, dan is dit zo omdat de diverse interpretatiebenaderingen alle herleid kunnen worden tot een bepaalde (eenzijdige) kontekstsituering. Zo houdt de grammatikale interpretatiemethode een interpretatie in waarbij de woorden en/of zinnen in een wettekst volledig los van hun kontekst gelezen worden, of waarbij een woord in een wettekst hoogstens gesitueerd wordt in de kontekst van de zin waarin hij voorkomt. De systematische (of "logische") interpretatie situeert de wettekst in de kontekst van een deel of het geheel van de wetgeving, of, nog ruimer, in de kontekst van het volledig rechtssysteem.

(1) Dit werd weliswaar reeds meermaals in de juridische literatuur beklemtoond, doch zonder dat op deze betekenisproblematiek als dusdanig ooit nader werd ingegaan. Zie bvb.: MAKKONEN, K., Zur Problematik der jurisdischen Entscheidung, blz. 111: "Auslegung ist Verleihung des Bedeutungs-inhalts, nicht seine Feststellung". Meestal ziet men dit trouwens niet als een betekenisproblematiek, doch eerder als de problematiek van het "vinden" van de toepasselijke rechtsnormen (zie bvb.: RINGHOFER, K., Interpretation und Reine Rechtslehre, blz. 205).

De interpretatiebenadering die de wil van de wetgever tracht te achterhalen aan de hand van de voorbereidende werken, situeert de wettekst in het licht van de discussies en ontwerp teksten die aan de stemming van deze wettekst vooraf zijn gegaan.

De historische interpretatie kent een betekenis toe aan een wettekst tegen de achtergrond van een wetshistorische of een rechtshistorische ontwikkeling.

De teleologische interpretatie tenslotte interpreteert een wettekst in het licht van het doel van de wet of in het licht van een meer algemene doelstelling van de wetgeving of van het rechtssysteem.

313. Opmerkelijk is dat elke interpretatiebenadering slechts een beperkt deel belicht van de toch wel erg ruime kontekst waarbinnen een wettekst gesitueerd kan worden.

Uit de analyse van rechtspraak in de loop van het tweede deel van dit werk moge voldoende gebleken zijn welke invloed de diverse kontekstsitueringen kunnen uitoefenen op de betekenis die door de interpretator aan de wettekst wordt toegekend. Niet alleen kunnen, naargelang de kontekst die bij de interpretatie betrokken wordt, belangrijke betekenisnuanceringen optreden, vaak kan men door te interpreteren in het licht van een andere kontekst tot volledig tegengestelde betekenissen komen voor eenzelfde wettekst. (1) Bovendien biedt geen enkele van deze kontekstsitueringen één vastomlijnde betekenis, doch kan de rechter in de praktijk binnen éénzelfde kontekst nog tot diverse van elkaar afwijkende interpretaties komen. Vooral bij de systematische interpretatie is dit duidelijk naar voor gekomen.

314. Het aantal interpretatiemogelijkheden t.a.v. een bepaalde wettekst is ook nog verschillend naargelang de aard van de kontekst. (2) Een juridische, tekstuele en expliciete kontekst, zoals bijvoorbeeld het geheel van de wettelijke bepalingen die samen met de geïnterpreteerde wettekst werden uitgevaardigd (systematische interpretatie), laat heel wat minder ruimte voor een eigen appreciatie door de rechter dan een niet-juridische, a-tekstuele en impliciete kontekst, zoals de maatschappelijke achtergrond tegen dewelke de totstandkoming van de geïnterpreteerde wettekst gesitueerd wordt (historische interpretatie).

(1) Zie hoger onder de nummers 103, 104, 114, 119, 150, 164, 216, 217, 230, 231, 252, 253, 254, 258, 276, 278, 280, 289 en 292.

(2) Zie hieromtrent nr. 80.

Algemeen kan gesteld worden dat de expliciete kontekst van een wettekst relevanter is voor het achterhalen van de bedoeling van de wetgever dan de impliciete kontekst, dat de tekstuele kontekst heel wat toegankelijker is voor de interpretator dan de a-tekstuele kontekst, terwijl de juridische kontekst voor de rechter zowel beter gekend als beter toegankelijk is dan de niet-juridische kontekst. (1)

315. In het eerste deel werd uitvoerig ingegaan op de diverse betekenisdefinities die Ogden en Richards onderscheiden in hun werk "The Meaning of Meaning". Het komt thans aangewezen voor even na te gaan in hoeverre we deze verschillende opvattingen over "betekenis" terugvinden in de juridische interpretatiebenaderingen, zoals ze ontleed werden in het tweede deel. Immers, achter elke interpretatie van een wettekst gaat een bepaalde opvatting schuil over betekenis in hoofde van de interpretator. Zonder dat met elk van de besproken interpretatiemethodes noodzakelijk één welbepaald betekenisbegrip samenhangt, lijkt het toch mogelijk met elk van deze interpretatiebenaderingen één of meer van de in het eerste deel besproken betekenisdefinities in verband te brengen.

316. De eerste vijf betekenisomschrijvingen kunnen we terugvinden in de grammatikale interpretatiebenadering.

De interpretator zal er wellicht eerder uitzonderlijk van uitgaan dat betekenis een intrinsieke eigenschap is (def. I), of een unieke, niet analyseerbare relatie tot andere dingen (def. II). In de praktijk van de grammatikale interpretatie, en in het bijzonder van de duidelijke tekst-doktrine, zal betekenis echter wel regelmatig beschouwd worden als een essentie (def. V), of als de kernbetekenis van een woord in het taalgebruik (def. IV). Bij de grammatikale interpretatiebenadering treffen we verder ook nog rechtspraak aan die voor het toekennen van betekenis aan woorden in een wettekst uitdrukkelijk verwijst naar de definitie in het woordenboek (def. III).

317. Bij de systematische interpretatie beschouwt men betekenis duidelijk als de plaats van de geïnterpreteerde wettekst in het wets- of rechtssysteem (def. VIII).

(1) Voor een omschrijving van deze begrippen, zie hoger onder nr. 44 e.v.

318. Het betekenisbegrip van definitie XIV kan zowel in een grammatikale als in een systematische interpretatiebenadering vervat liggen, namelijk betekenis als datgene waarnaar de gebruiker van een symbool, in casu de wetgever, zou moeten verwijzen. Men gaat hierbij uit van een bepaald taalgebruik en/of van een bepaalde logika, een bepaalde systematiek in hoofde van de wetgever. Betekenis is hierbij niet zozeer de werkelijke bedoeling van de wetgever bij het uitvaardigen van de wetteksten, dan wel een door de interpretator redelijkerwijze veronderstelde betekenis. Een toepassing hiervan is de regel dat woorden en zinnen in wetteksten begrepen moeten worden in de betekenis die ze hebben in het gewone taalgebruik, behoudens een uitdrukkelijk afwijkende omschrijving door de wetgever. (1)

319. Het gebruik maken van de voorbereidende werken bij de interpretatie van een wettekst impliceert dat men de betekenis van de wettekst associeert met de wil, de bedoeling van de auteur van de wettekst (def. VII). Het zoeken naar de concrete bedoelingen van de wetgever bij het gebruik van bepaalde bewoordingen hangt ook samen met de betekenisopvatting van definitie XV, namelijk betekenis als datgene waarnaar de gebruiker van een symbool zelf denkt te verwijzen, en met de betekenisopvatting van definitie XIII, met name betekenis als datgene waarnaar de gebruiker van een symbool in feite verwijst.

320. Wat de historische interpretatie betreft moeten we vaststellen dat geen enkele van de zestien definities van Ogden en Richards karakteristiek is voor deze interpretatiebenadering.

321. Hetzelfde geldt voor de teleologische interpretatie: wat bij deze interpretatiebenadering als betekenis van de geïnterpreteerde wettekst beschouwd wordt is van een dergelijk specifieke aard dat geen der zestien besproken definities er rechtstreeks mee in verband kan worden gebracht.

322. Hieruit blijkt dat de toch wel erg uitgebreide lijst van betekenisdefinities die door Ogden en Richards besproken worden, nog onvolledig is. Dat we in deze lijst geen enkele omschrijving van "betekenis" terugvinden die karakteristiek is voor de historische of voor de teleologische

(1) Zie in dit verband hoger onder nr. 105.

interpretatiebenadering, kan verklaard worden op basis van de eigenheid van het recht en, in casu, van de wetgeving.

De betekenisdefinities van Ogden en Richards zijn in hoofdzaak, zoniet uitsluitend, afgestemd op informatieve mededelingen, op vragen, op konkrete geboden en verboden, e.d. In elk geval is geen enkele van deze definities specifiek voor normatieve uitspraken met een algemene draagwijdte (recht, moraal). In de definities van Ogden en Richards ligt het aksent ofwel op het woord of de uitspraak zelf, ofwel op de zender, ofwel op de ontvanger van de mededeling. Nu speelt in het recht, naast deze elementen, de door de wetgever beoogde zinvolle (maatschappelijk functionele, billijke, rechtvaardige, e.d.) sociale ordening eveneens een centrale rol. D.w.z. dat in het recht de semantiek en de pragmatiek (1) niet van elkaar te scheiden zijn. Voor de rechter komt het er niet op aan een wettekst in abstracto te begrijpen, hij dient deze wettekst integendeel steeds te begrijpen in functie van een toepassing op een konkret geval. Ook deze toepassing mag geen willekeurige toepassing van de wettekst zijn, maar dient een zinvolle toepassing te zijn van de norm die in de wettekst besloten ligt. Dit houdt in dat in de relatie "rechter-wettekst-wetgever" veel meer dan in gelijk welke andere relatie "ontvanger-teken-zender" het door de wetgever beoogde doel centraal staat, doch ook weer niet het doel in abstracto, maar het doel betrokken op de konkrete maatschappelijke situatie die de wetgever beoogt te ordenen. De "betekenis" van wetteksten heeft dus een teleologische dimensie omwille van de essentiële doelgerichtheid van het recht.

323. De "betekenis" van wetteksten heeft verder ook een historische dimensie, omwille van de historiciteit van het recht. Elke wetgevende regel kan gesitueerd worden in een historische kontekst. Weinig wetgevende maatregelen ordenen een tot dan toe juridisch onbewandeld terrein. Een wetgevende maatregel houdt vrijwel steeds een wijziging of een aanvulling in van een reeds bestaande rechtsregel. Het ligt voor de hand dat de kennis van deze historische ontwikkeling in hoge mate kan bijdragen

(1) Waar de syntaxis de vormelijke structuur van de tekens betreft, is de semantiek de leer van de betekenis van de tekens, terwijl de pragmatiek slaat op het gebruik en het effect van tekens (zie voor deze definities: DIK, S.C. en KOOIJ, J.G., Beginnelsen van de algemene taalwetenschap, blz. 23).

tot het begrijpen van de wettekst, tot het begrijpen van de door de wetgever beoogde sociale ordening. Hetzelfde geldt trouwens voor die gevallen waarin de wetgever een juridisch onontgonnen terrein geordend heeft, vermits ook hier bepaalde maatschappelijk-historische ontwikkelingen (mede) tot een juridische ordening zullen hebben geleid.

Zoals in het hoofdstuk over historische interpretatie reeds uitvoerig werd benadrukt, is de historische kontekst niet enkel relevant om de zenderbetekenis van de wettekst, d.i. de wil van de wetgever, beter te begrijpen. Een inzicht in de maatschappelijke ontwikkelingen die zich sinds de stemming van de te interpreteren wettekst hebben voorgedaan is eveneens noodzakelijk voor een adequaat "begrijpen" van deze wettekst, d.w.z. voor een zinvolle toepassing van de wettekst die voor een andere situatie geschreven is dan voor de huidige situatie, die door de maatschappelijke ontwikkeling min of meer sterk gewijzigd is.

324. Deze "teleologische" en "historische" eigenheid van het recht heeft voor gevolg dat de interpretatievrijheid van de rechter t.a.v. wetteksten, die op louter taalkundig vlak reeds erg ruim is (zie o.a. de sterk uiteenlopende betekenisdefinities van Ogden en Richards), binnen de juridische kontekst nog ruimer wordt.
- De betekenis van een wettekst is dus duidelijk meer dan de betekenis die de wetgever geassocieerd heeft met de woorden en zinnen in deze wettekst, en het is ook meer dan de betekenis die de rechter (of de rechtsonderhorige) thans associeert met de woorden en zinnen in de wettekst. Wanneer we nu een betekenisbegrip zouden trachten te omschrijven voor de "betekenis" van wetteksten, dan blijkt dat hierbij met heel wat diverse facetten rekening dient te worden gehouden. Verder zal gepoogd worden tot een dergelijke betekenisdefinitie te komen (1), doch eerst zal worden ingegaan op enkele vóóronderstellingen en rechtsfilosofische uitgangspunten, die verscholen zitten achter de diverse interpretatiebenaderingen.

325. Bij de bespreking van de verschillende interpretatiebenaderingen werd er herhaaldelijk op gewezen hoe men bij diverse interpretatiemethodes impliciet uitgaat van een vóóronderstelde rationaliteit van de wetgever

(1) Zie nr. 338.

D.w.z. men gaat uit van de premisse dat de wetgever bij het wetgevend werk op een rationele, konsekvente, adequate en zeer sekure wijze te werk gaat.

Zo steunt de duidelijke-tekst-doktrine op de vóóronderstelling dat de wetgever zich bedient van een consistent en zeer precies taalgebruik (1), wat o.m. inhoudt dat hij elke afwijking van het normale taalgebruik uitdrukkelijk aangeeft en omschrijft (2), en dat de wettekst de wil van de wetgever perfect weergeeft. (3)

De interpretatiebenaderingen die zich beperken tot het zoeken naar de zenderbetekenis van de wetteksten gaan er van uit dat de wetgever alle mogelijke toekomstige situaties en konkrete problemen voorzien heeft bij het opstellen van de wettekst en, indien er toch een onverwacht probleem zou rijzen of indien er zich een nieuwe, niet voorziene situatie zou voordoen, dat de wetgever, indien hij dit nodig acht, de wetgeving onmiddellijk zal aanpassen aan de maatschappelijke ontwikkeling. (4) Bij de systematische interpretatie gaat men uit van een rationele en konsekvente opbouw van de structuur van de wetgeving (5), en van een perfecte inpassing van nieuwe wetten in het bestaande wetgevingssysteem (6), d.w.z. men veronderstelt dat de wetgever alle gevolgen overziet die een wetswijziging of de invoering van een nieuwe wet kan uitoefenen op de bestaande wetgeving, zodat men mag veronderstellen dat de wetgever aan de bestaande wetteksten alle nodige aanpassingen heeft verricht die de wetswijziging of de invoering van de nieuwe wet vereisen.

326. Al deze vóóronderstellingen verwijzen naar het beeld van een technisch perfecte wetgever. Dat dit ideaalbeeld geenszins strookt met de werke-

(1) Zie hoger onder nr. 91.
(2) Zie hoger onder nr. 93.
(3) Zie hoger onder nr. 98 e.v.
(4) Zie hoger onder nr. 102 e.v. en nr. 289.
(5) Zie hoger onder nr. 144 en nr. 170
(6) Zie hoger onder nr. 156.

lijkheid werd in het tweede deel van dit werk aan de hand van diverse voorbeelden reeds aangetoond (1), en het wordt zelfs uitdrukkelijk toegegeven door sommige verdedigers van dit ideaalbeeld. Zij stellen dat dit ideaalbeeld wellicht een fictie is, doch dat het om een noodzakelijke fictie gaat, die zich opdringt omwille van de rechtszekerheid.

(2) Deze rechtzekerheid wordt hierbij als een absolute waarde beschouwd, waaraan onder geen enkele voorwaarde afbreuk mag worden gedaan.

Aldus blijkt dat de grammatikale en de systematische interpretatiebenadering, en in het bijzonder de duidelijke-tekst-doktrine het primaat van de rechtszekerheid als rechtsteoretisch uitgangspunt hebben.

327. Tegenover de vóóronderstellingen i.v.m. een technische rationaliteit van de wetgever, die in functie staan van de bescherming van de rechtzekerheid, treffen we vóóronderstellingen aan die betrekking hebben op een ander soort rationaliteit van de wetgever.
- Hierbij gaat men niet uit van een technisch perfecte wetgever, maar van een billijke, rechtvaardige wetgever, een wetgever die geen onbillijke of absurde resultaten kan gewild hebben (3): "On ne peut supposer au législateur l'intention d'avoir voulu exiger..." (4), of: "le législateur de 1969 n'a pu viser l'hypothèse où...". (5) Wanneer de interpretator vaststelt dat een letterlijke toepassing van de wettekst tot een onredelijk of onbillijk resultaat zou leiden, ziet hij hierin het bewijs dat de wettekst de wil van de wetgever onvolkomen uitdrukt, vermits de wetgever, volgens de interpretator, geen onbillijk of onredelijk resultaat kan gewild hebben. Deze vóóronderstelling, die er in feite toe strekt een ontvangerbetekenis van de wettekst voor te stellen als de zenderbetekenis van deze wettekst, heeft het primaat van de billijkheid als rechtsteoretisch uitgangspunt.

(1) Zie op de bladzijden waarnaar in de vorige voetnoten verwezen wordt.
(2) Zie hoger op blz. 97, en in het bijzonder voetnoot 1.
(3) Zie hoger onder de nummers 103, 129 en 302.
(4) Brussel, 27 feb. 1866, Pas., 1866, II, 360.
(5) Rb. Brussel, 13 nov. 1970, R.Not.B., 1971, 198.

328. Belangrijk is wel dat men tot tegengestelde resultaten kan komen bij de interpretatie van een wettekst, naargelang de soort rationaliteit van de wetgever waarvan men uitgaat (een "technische" of een "maatschappelijke" rationaliteit).

Dit komt duidelijk naar voor in een discussie over de vraag of artikel 15 B.W. als stilzwijgend afgeschaft moet worden beschouwd. Zonder op het rechtsprobleem zelf in te gaan, kunnen hier bij wijze van voorbeeld twee citaten worden aangehaald:

Een voorstander van de stelling dat artikel 15 B.W. stilzwijgend zou zijn afgeschaft beroept zich uitdrukkelijk op een "maatschappelijke" rationaliteit van de wetgever: "Il est évident que le législateur belge n'a pu vouloir maintenir l'étranger dans ce droit exorbitant qui se comprend dans une législation où l'article 14 du Code civil s'applique à l'étranger, mais qui n'a plus aucune raison d'être dans une législation qui a pour principe de soumettre les étrangers aux mêmes règles de compétence que les Belges. L'article 15 du Code civil est donc abrogé comme l'article 14." (1)

Een tegenstander van deze stelling "weerlegt" dit argument door te verwijzen naar een vóóronderstelde "technische" rationaliteit van de wetgever: "Lorsque le législateur approuve une Convention internationale, et la fait entrer dans le droit positif, l'on doit présumer - même présumer juris et de jure! - qu'il sait ce qu'il fait, qu'il sait ce qu'il approuve et, en fin de compte, que le législateur n'ignore pas les lois dont il est l'auteur". (2)

Geen van beide argumenten is op zichzelf in staat het andere argument te weerleggen. Het eerste argument is immers slechts geldig in zoverre men aan de billijkheid en de maatschappelijke functionaliteit van het recht meer belang hecht dan aan de rechtzekerheid, terwijl het tweede argument slechts valabel is binnen een redenering waarin de primaatiteit van de rechtzekerheid als premisse fungeert.

(1) DE PAEPE, Etudes sur la compétence civile à l'égard des étrangers, dl. I, Brussel, 1900, blz. 143, met instemming geciteerd door GANSHOF, F.L., La compétence générale des tribunaux belges à l'égard des Belges en matière d'état et de capacité, J.T., 1976, 93.
(2) VANDER ELST, L'article 15 du Code civil a-t-il été tacitement abrogé?, J.T., 1976, 317.

De keuze tussen twee tegengestelde wetsinterpretaties kan dus teruggedoerd worden tot een keuze tussen twee tegengestelde rechtsteoretische opvattingen, en in feite tot een keuze tussen twee tegengestelde rechtsfilosofische uitgangspunten.

329. Er dient te worden opgemerkt dat beide benaderingen uitgaan van de zenderbetekenis van de wettekst. Ook al gaat het om aan elkaar tegengestelde gezichtshoeken, de betekenis van de wet wordt telkens herleid tot de zenderbetekenis van de wettekst.

In het geval van de "maatschappelijke" rationaliteit van de wetgever is de fiktieve wil van de wetgever wellicht slechts een vermomming voor de ontvangerbetekenis van de wettekst om de interpretator toe te laten ongemerkt de wettekst in deze laatste betekenis toe te passen, belangrijk is echter dat de interpretator net zoals bij de vóóronderstelling van de technische rationaliteit van de wetgever beweert de wil van de wetgever trouw te volgen, m.a.w. de wettekst enkel toe te passen in zijn zenderbetekenis. Deze vaststelling is interessant omdat dit aantoonst dat zelfs wanneer men met eenzelfde betekenisbegrip werkt, men nog tot tegengestelde interpretaties kan komen, zonder dat op juridische gronden de ene interpretatie boven de andere verkozen kan worden.

330. In de praktijk en de theorie van de juridische interpretatie is deze tegenstelling tussen diverse vóóronderstellingen i.v.m. de rationaliteit van de wetgever echter slechts een sekundaire tegenstelling. De fundamentele tegenstelling, die men traditioneel omschrijft als die tussen de "subjektieve" en de "objektieve" interpretatie (1), is de tegenstelling tussen de interpretatoren die uitgaan van de zenderbetekenis van de wettekst en de interpretatoren die de wettekst willen toepassen in zijn ontvangerbetekenis. Ook deze tegenstelling is een weerspiegeling van de strijd tussen de billijkheid en de rechtszekerheid. De toepassing van de wet in zijn ontvangerbetekenis wordt verdedigd op billijkheidsgronden en veroordeeld omdat een dergelijke interpretatiebenadering de rechtszekerheid zou aantasten. Opmerkelijk is dat deze tegenstelling de diverse interpretatiemethoden doorkruist.

(1) Zie hierover hoger onder nr. 80.

331. Bij de grammatikale interpretatie, die in principe de zenderbetekenis van de wettekst poogt te preciseren, kan men door een toepassing van de duidelijke-tekst-doktrine een prima-facie-ontvangerbetekenis van de wettekst verkeerdelijk voorstellen als de "duidelijke" zenderbetekenis van de wettekst.

Zoals hoger (1) uitvoerig werd aangetoond dient deze vorm van ontvangerbetekenis noch de billijkheid noch de rechtszekerheid. De duidelijke-tekst-doktrine wordt weliswaar verdedigd met argumenten die verwijzen naar de rechtszekerheid, doch blijkt geenszins de rechtszekerheid te dienen. Zowel vanuit het standpunt van de rechtszekerheid als vanuit het standpunt van de billijkheid moet deze interpretatiebenadering dan ook verworpen worden.

332. Ook de systematische interpretatie poogt in principe de zenderbetekenis van de wettekst te achterhalen. Wanneer men echter met behulp van een systematische interpretatiebenadering een oudere wettekst naar recentere wetten toe interpreteert, kent men aan deze wet een ontvangerbetekenis toe, die in min of meer aanzienlijke mate kan afwijken van de betekenis die oorspronkelijk door de wetgever aan de wettekst werd toegekend. (2)

333. Enkel de kontekst van de voorbereidende werken is een zuivere zenderkontekst, waarvan het gebruik slechts dienstig kan zijn om de zenderbetekenis van de wettekst te achterhalen.

334. De historische interpretatie poogt eveneens de zenderbetekenis van de wet vast te leggen, voor zover enkel aandacht wordt besteed aan de historische ontwikkelingen vóór de totstandkoming van de geïnterpreteerde wet. Wanneer de interpretator echter rekening houdt met historische ontwikkelingen, die zich na de stemming van de wet hebben voorgedaan, dan kent hij aan de wettekst een ontvangerbetekenis toe die fundamenteel kan verschillen van de oorspronkelijke zenderbetekenis van de wettekst. (3)

(1) Zie nr. 83 e.v.

(2) Zie hierover hoger onder nr. 156 e.v.

(3) Zie hierover hoger onder nr. 259 e.v., en onder nr. 281 e.v.

335. Met behulp van de teleologische interpretatie tenslotte kent de rechter aan de wettekst een ontvangerbetekenis toe in functie van de algemene doelstellingen die de wetgever op het oog had bij de stemming van deze wet, of in functie van de meer algemene doelstellingen van het globale rechtssysteem.

336. Uit de bespreking van de verschillende interpretatiemethoden is gebleken dat ook bij de omschrijving van de zenderbetekenis van de wettekst een persoonlijke appreciatie van de interpretator niet kan worden uitgesloten. De door de rechter omschreven "zenderbetekenis" van de wet is steeds de betekenis die volgens de interpretator door de zender aan de wettekst werd toegekend. (1) Naargelang de interpretatiecontext waarmee de rechter rekening houdt, kan zijn persoonlijke inbreng bij de betekenisverlening variëren, doch ze kan nooit volledig worden uitgeschakeld. Wanneer anderzijds de wet wordt toegepast in een ontvangerbetekenis dient dit geenszins gelijkgesteld te worden met een louter subjektieve betekenisverlening vanwege de rechter. Wanneer de rechter vertrekt van de doelstellingen van de wetgever en in functie hiervan rekening houdt met onvoorziene of gewijzigde omstandigheden, dan beschikt de rechter weliswaar over een duidelijke interpretatievrijheid, doch binnen relatief beperkte grenzen. Ook wanneer de rechter overgaat van een wetsteleologische naar een rechtsteleologische interpretatie (2) bindt hij zichzelf aan de doelstellingen die in het rechtssysteem besloten liggen. Het is pas wanneer de rechter gaat stellen dat de door de wetgever vooropgestelde doeleinden door de maatschappelijke ontwikkelingen achterhaald zijn, dat hij een schier onbeperkte interpretatievrijheid lijkt te hebben. Toch kunnen ook hier verplichtingen aan de rechter worden opgelegd die zijn interpretatievrijheid beperken, en die vooral het louter subjektieve, willekeurige element uit de interpretatie kunnen uitschakelen. Over de grenzen die aan de interpretatievrijheid van

(1) Vergelijk betekenisdefinitie XVI(c) van Ogden en Richards (zie hoger onder nr. 13).

(2) Zie hierover hoger onder nr. 286, en onder nr. 291 e.v.

de rechter kunnen worden aangebracht wordt verder in het derde hoofdstuk gehandeld. (1)

337. Het blijkt dus dat de interpretatievrijheid van de rechter wel gradueel doch niet fundamenteel verschilt naargelang wordt uitgegaan van de zenderbetekenis of van de ontvangerbetekenis van de wettekst. De stelling van Mennicken volgens dewelke de strijd tussen de interpretatiebenaderingen volledig herleid kan worden tot een strijd tussen de billijkheid en de rechtszekerheid (2), klopt wellicht met het feitelijk interpretatiegedrag van de rechters in de rechtspraktijk, doch in werkelijkheid moet deze tegenstelling beschouwd worden als een valse tegenstelling.

Vooreerst hebben we in de loop van dit werk herhaaldelijk kunnen vaststellen dat elke toekenning van betekenis aan een (wet)tekst onvermijdelijk een persoonlijke keuze van de lezer inhoudt. Bij geen enkele interpretatiebenadering kan de kans worden uitgeschakeld op een willekeurige betekenisverlening door de interpretator.

Naargelang de mate waarin de rechter beschikt over een persoonlijke appreciatievrijheid kan men hoogstens stellen dat de ene interpretatiebenadering meer waarborgen biedt voor de rechtszekerheid dan de andere. Bovendien gaat het niet op de billijkheid en de rechtszekerheid te beschouwen als aan elkaar tegengestelde waarden. (3) Rechtszekerheid betekent afwezigheid van willekeur, in casu de zekerheid voor de rechtsonderhorige dat het rechterlijk vonnis geen willekeurige beslissing zal inhouden. Het Duitse begrip "Rechtssicherheit" en het Franse begrip "sécurité juridique", die rechtsveiligheid betekenen, drukken nog beter de gedachte uit die in het begrip "rechtszekerheid" besloten ligt. Deze veiligheid wordt voor de rechtsonderhorige precies gewaarborgd wanneer hij kan rekenen op een billijke uitspraak, waarin rekening gehouden wordt met alle feitelijke elementen van de zaak. Een rechterlijke beslissing die bijvoorbeeld geen rekening houdt met gewijzigde omstandigheden en met het doel van de wet, en door een letterlijke interpretatie van de wettekst tot absurde of onbillijke resultaten komt, is net zo goed een willekeurige beslissing die de rechtszekerheid schaadt als

(1) Zie verder onder nr. 352 e.v.

(2) MENNICKEN, A., Das Ziel der Gesetzesauslegung, blz. 76.

(3) Waarmee echter niet gezegd wordt dat billijkheid en rechtszekerheid synoniemen zouden zijn.

een vonnis waarin geen rekening gehouden wordt met de wettekst en waarin de rechter zijn beslissing steunt op louter persoonlijke inzichten. De keuze tussen zenderbetekenis en ontvangerbetekenis wordt wellicht in de praktijk ervaren als een keuze tussen billijkheid en rechtszekerheid, waardoor de keuze tussen deze laatste waarden in sterke mate de eerste keuze bepaalt. Het is echter ten onrechte dat men meent dat een benadrukken van de billijkheid noodzakelijk ten koste van de rechtszekerheid gebeurt, en het is eveneens ten onrechte dat men meent dat de keuze voor een bepaalde soort betekenis (zender- of ontvangerbetekenis) noodzakelijkerwijze een keuze tussen de rechtszekerheid en de billijkheid impliceert.

338. Tot slot van dit hoofdstuk zal nog gepoogd worden een betekenisbegrip te definiëren dat beantwoordt aan de eigenheid van de wetsinterpretatie door de rechter.

Dit komt o.m. neer op het geven van een antwoord op de vraag die in het eerste deel van dit werk (onder nr. 54) geformuleerd werd, met name de vraag welke kontekst voor de rechter relevant is bij de interpretatie van een wettekst.

In de loop van dit werk moge voldoende aangetoond zijn dat geen enkele van de klassieke interpretatiemethoden aanspraak kan maken op een exclusiviteit en dat bij de interpretatie van een wettekst steeds de totale kontekst in acht genomen moet worden. (1) Dit betekent niet dat bij elke wetsinterpretatie noodzakelijkerwijze alle interpretatiekonteksten onderzocht moeten worden. Dit betekent ook niet dat de prima-facie-betekenis van de wetteksten steeds in vraag gesteld moet worden door een situering van deze teksten in diverse konteksten. Dit betekent echter wel dat zodra er ook maar enige twijfel of discussie ontstaat over de betekenis van de wettekst men pas tot een definitieve betekenisverlening kan komen na een situering van de wettekst in zijn volledige kontekst. In de praktijk zal de rechter zich doorgaans kunnen beperken tot de zenderkontekst van de wettekst. Wanneer de rechter echter vaststelt dat er zich bepaalde historische ontwikkelingen hebben voorgedaan sinds de stemming van de wet, of dat een toepassing van de wet in zijn zenderbetekenis om een andere reden tot absurde of onbillijke resultaten leidt, dan dient hij ook de volledige ontvangerkontekst bij de interpretatie te betrekken

(1) Vgl.: EMGE, C.A., Über die Unentbehrlichkeit des Situationsbegriffs für die normativen Disziplinen, blz. 3 e.v., waar er op gewezen wordt dat men bij het pomen en bij het toepassen van normatieve regels steeds rekening moet houden met de totale werkelijkheid waarin de normontvanger zich bevindt. In dezelfde zin: EGGENS, J., Iets over de verhouding van wet en recht, blz. 13 e.v.

In welke mate de rechter de zenderbetekenis van de wet door deze ontvangerkontekst mag of moet laten beïnvloeden, kan moeilijk in het algemeen worden vastgesteld. Hier zal de rechter geval per geval moeten pogen zoveel mogelijk het realiseren van de door de wetgever beoogde maatschappelijke ordening te verzoenen met de maatschappelijke functionaliteit van deze ordening.

De rechter dient dus voor het begrijpen van wetteksten hun "betekenis" te beschouwen als een kompleks geheel, waarbij:

- 1° de betekenis van een wettekst voortvloeit uit een zo ruim mogelijke kontekstsituering, vertrekkende van de zenderkontekst doch desgevallend uitgebreid tot de ontvangerkontekst;
- 2° in geval de ontvangerkontekst relevant wordt geacht voor de interpretatie van de wet, de betekenis van de wettekst voortvloeit uit een dialektische wisselwerking tussen zenderbetekenis en ontvangerbetekenis;
- 3° in het bijzonder rekening moet worden gehouden met de maatschappelijke doelgerichtheid van de wetgeving.

2. De interpretatievrijheid van de rechter

339. Bij de verwarring die er heerst in de praktijk van de wetsinterpretatie is de feitelijke interpretatievrijheid van de rechter zeer uitgebreid. Deze methodenverwarring komt naar voor in enerzijds de principiële aanvaarding door de rechtspraak van de duidelijke-tekst-doktrine en van een aantal vóóronderstellingen m.b.t. de "technische" rationaliteit van de wetgever, terwijl anderzijds deze principes in heel wat concrete gevallen terzijde worden geschoven en aldus feitelijk impliciet worden verworpen. (1) Aldus blijkt de "duidelijke tekst" van de wet vaak slechts een voorwendsel te zijn waarachter de rechter zich kan verschuilen wanneer hij van oordeel is dat een interpretatie van de wetteksten in het licht van de actuele ontvangerkontekst tot een betekenis zou leiden, die naar zijn persoonlijke mening "te ver" zou gaan of niet gewenst zou zijn. Wanneer de rechter anderzijds meent dat de wetteksten wél moet toegepast worden in een betekenis die aangepast is aan actuele situaties en behoeften, dan schuift hij de "duidelijke tekst" van de wet zonder meer opzij met behulp van één of andere interpretatiemethode. (2)
340. De methodenverwarring in de rechtspraak komt ook naar voor in het ongemotiveerd gebruik van interpretatiebenaderingen waarbij slechts een beperkte interpretatiekontekst in acht wordt genomen terwijl andere relevante konteksten buiten beschouwing worden gelaten.

-
- (1) Zie o.m. onder nr. 130 en nr. 132 en de verdere verwijzingen die aldaar gegeven worden.
- (2) Dit pragmatische interpretatiegedrag, dat op methodologisch gebied zelfs opportunistisch mag heten, is zeker geen typisch Belgisch verschijnsel. Een zelfde methodologisch opportunisme stelt men ook in andere landen vast. Zie o.m., voor Nederland: VAN DEN BERGH, G., boekbespreking over CROMBAG, H., e.a., Het rechterlijk oordeel, R.M. Themis, 1975, 272; voor Duitsland: HEUSINGER, B., Rechtsfindung und Rechtsfortbildung im Spiegel richterlicher Erfahrung, blz. 104 e.v.; LARENZ, K., Die Bindung des Richters an das Gesetz als hermeneutisches Problem, blz. 295; voor Engeland: ALLEN, C., Law in the Making, blz. 503 e.v.; voor Zwitserland, zie (met talrijke voorbeelden uit de rechtspraak van het Zwitserse Bundesgericht): SCHNYDER, B., Entgegen dem Wortlaut, in: Erhaltung und Entfaltung des Rechts in der Rechtsprechung des Schweizerischen Bundesgerichts, Basel, 1975, blz. 29-38 (i.h.b. blz. 32 e.v.).

Door nu eens aan de ene en dan weer aan de andere interpretatiemethode de voorkeur te geven, lijken de rechters hun interpretatiemethodologie te laten bepalen door het resultaat van de interpretaties. Enkel dié interpretatiemethode wordt dan toegepast die tot het gewenste resultaat leidt, of, wanneer een door de partijen of door de lagere rechters ingeroepen interpretatie uitdrukkelijk moet worden weerlegd, wordt er ad hoc door de rechter een hiërarchie van de interpretatiemethoden opgesteld, waarin, naargelang van het geval, telkens dié interpretatiemethode(n) bovenaan wordt geplaatst, die in casu tot het gewenste resultaat leidt. Aldus konden we hoger vaststellen dat het hof van cassatie regelmatig de facto de hiërarchie van de interpretatieregels omkeert. (1) Wellicht is het mede om zijn vrijheid op dit punt niet te beperken dat het hof van cassatie er zich steeds voor behoed heeft uitdrukkelijk een "officiële" hiërarchie van de interpretatiemethoden aan te geven. Vermits men naargelang van de toegepaste interpretatiebenadering tot van elkaar sterk afwijkende en zelfs tegengestelde betekenissen kan komen voor eenzelfde wetteksten, betekent de afwezigheid van enige methodologische regel op het vlak van de keuze en van de hiërarchie tussen de verschillende interpretatiemethoden, een belangrijke uitbreiding van de interpretatievrijheid van de rechter. (2)

341. Bij de bespreking van de diverse interpretatiemethodes is naar voor gekomen dat ook binnen deze methodes nog meerdere verschillende interpretatiebenaderingen mogelijk zijn, die tot van elkaar afwijkende en aan elkaar tegengestelde resultaten kunnen leiden. Zo kan het gebruik van de voorbereidende werken tot verschillende resultaten leiden naargelang de teksten waarop men beroep doet en naargelang het gezag dat men eraan toekent. (3) Het resultaat van een systematische interpretatie wordt op zijn beurt op determinerende wijze beïnvloed door het "systeem" dat door

-
- (1) Zie onder nr. 278.
- (2) Ook in de Verenigde Staten stelt men fundamentele kontradicties vast tussen de heersende interpretatieregels, waardoor de rechter naargelang zijn persoonlijk inzicht tot tegengestelde interpretaties kan komen. Zie in dit verband: LLEWELLYN, K., Jurisprudence, blz. 339; vergelijk verder: ROSS, A., On Law and Justice, blz. 151-157; LARENZ, K., Die Bindung des Richters an das Gesetz als hermeneutisches Problem, blz. 295.
- (3) Zie hoger onder nr. 216 e.v.

de rechter als interpretatiecontext gebruikt wordt en vooral door de "logische regelen" die aangewend worden om uit de plaats van de wettekst in het wets- of rechtssysteem bepaalde conclusies te trekken t.a.v. de betekenis van deze wettekst. (1) Vermits ook hier in de praktijk van de wetsinterpretatie geen enkele regel de rechter aanwijst hoe hij tussen die diverse mogelijkheden zijn keuze dient te bepalen, kan de rechter willekeurig nu eens de ene interpretatiebenadering volgen en dan weer een andere, hetgeen nogmaals de ruime interpretatievrijheid aksentueert waarover de rechter de facto beschikt.

342. Ten slotte dient er op gewezen te worden dat er op de rechter geen enkele motiveringsplicht rust m.b.t. de wijze waarop hij aan wetteksten betekenis toekent. Hierdoor kan de rechter om het even welke interpretatiebenadering toe te passen, zonder dat hij gedwongen wordt zijn keuze te verantwoorden, en zonder dat hij zelfs verplicht is zijn interpretatiebenadering te expliciteren.

Ook dit verhoogt in niet onaanzienlijke mate de feitelijke interpretatievrijheid van de rechter, zoals gebleken is uit de analyse van rechtspraak in het tweede deel van dit werk. (2)

343. Nu is in de loop van dit werk naar voor gekomen dat sommige door de rechtspraak toegepaste interpretatiebenaderingen op theoretische gronden verworpen moeten worden, zodat thans zich de vraag opdringt welke eisen aan de rechter kunnen gesteld worden i.v.m. wetsinterpretatie, op basis van de bevindingen van dit onderzoek.

Als antwoord op deze vraag kunnen enkele algemene principes geformuleerd worden, terwijl voor een aantal eisen die aan de rechter gesteld kunnen worden i.v.m. detailpunten verwezen kan worden naar de laatste paragraaf van de hoofdstukken van deel twee, waarin telkens de besproken interpretatiebenadering op haar waarde wordt getoetst.

(1) Zie hoger onder nr. 179 e.v.

(2) Zie hoger onder nr. 104, nr. 114, en nr. 216.

344. De belangrijkste bevinding van dit onderzoek is wel de vaststelling dat voor elke tekst en dus ook voor elke wettekst steeds meerdere betekenissen mogelijk zijn, zodat een wettekst nooit één enkele "duidelijke" betekenis heeft, die op het eerste gezicht uit deze tekst kan worden gehaald.

De rechter kan zich dus niet aan een nader interpretatieonderzoek onttrekken op grond van de duidelijkheid van de wettekst.

Dit betekent anderzijds niet dat de rechter verplicht zou zijn de prima-facie-betekenis van elke wettekst en van elk woord in deze wetteksten steeds opnieuw in vraag te stellen. Zo lang er geen enkele indicatie is om te veronderstellen dat een andere betekenis wellicht meer in overeenstemming zou zijn met de bedoelingen van de wetgever, met het doel van de wet, met de actuele heersende rechtsopvattingen, e.d., kan de rechter om praktische redenen niet anders dan de duidelijke prima-facie-betekenis van de wettekst te beschouwen als de definitieve betekenis die aan deze wetteksten dient te worden toegekend.

Zodra er echter enige twijfel of discussie omtrent deze prima-facie-betekenis ontstaat is de rechter verplicht tot een uitvoerig interpretatieonderzoek over te gaan.

345. Teneinde een willekeurige betekenisverlening te vermijden is de rechter verplicht de wettekst in zijn totale context te situeren. (1) De rechter kan niet arbitrair een bepaalde context relevant achten en een andere context buiten beschouwing laten. In principe is steeds de volledige context relevant voor de interpretatie. Hier staat de rechter echter opnieuw voor het praktisch probleem dat een dergelijke ruime contextsituering een uitgebreid onderzoek vergt, terwijl bovendien sommige contexten niet of zeer moeilijk kunnen worden afgelijnd, zoals bijvoorbeeld de historische context. Dit praktisch probleem zou men kunnen ondervangen door de rechter in eerste instantie slechts te verplichten de wettekst te situeren in zijn expliciete, tekstuele zendercontext. Dit komt echter neer op een beperking van het interpretatieonderzoek tot een grammatikale en een systematische interpretatie,

(1) Dit is het antwoord op de vraag, die geformuleerd werd onder nr. 54 en nr. 78, met name de vraag naar de keuze die de rechter heeft in het betrekken van diverse contexten bij de interpretatie van wetteksten.

met alle bezwaren van dien. Gezien bijvoorbeeld de waarde van de voorbereidende werken, o.m. om er het doel van de wet uit te halen, zou men moeten eisen dat de rechter, in eerste instantie, minstens de volledige tekstuele (juridische) zenderkontekst bij de interpretatie van de wettekst zou betrekken. Tot een historische en een teleologische interpretatie, waarbij deels ook de ontvangerkontekst betrokken wordt, zou de rechter pas in tweede instantie dienen over te gaan, wanneer een dergelijke benadering om een of andere reden nuttig of noodzakelijk voorkomt.

Een duidelijke grens kan men echter onmogelijk trekken, o.m. omwille van het feit dat de historische en de teleologische dimensie essentieel zijn in het recht, zodat men hier bezwaarlijk een theoretisch onderscheid kan maken en hoogstens enkele richtlijnen zou kunnen formuleren voor de praktische aanpak van het interpretatieproces.

Verder dient er nog op gewezen te worden dat het werk van de rechter in vele gevallen reeds voorbereid is door de procespartijen en door de bestaande rechtspraak en rechtsleer, zodat een situering van de wettekst in een ruime kontekst in de praktijk toch niet steeds zulk een zware opgave zal zijn.

346. Als derde algemeen principe kan gesteld worden dat het niet aanvaardbaar is dat een rechter een niet logisch dwingende redenering als logisch dwingend voorstelt. Dit lijkt misschien een triviale eis, doch uit de analyse van de rechtspraak, in het bijzonder ter gelegenheid van de bespreking van de systematische interpretatie, is voldoende gebleken dat deze elementaire regel in de rechtspraak regelmatig, zo niet dagelijks, overtreden wordt.

Een algemene toepassing van deze regel zou ook als gevolg hebben dat de rechter zich verplicht zou zien het waardeoordeel in zijn redenering te expliciteren, hetgeen het uitoefenen van controle en kritiek op de redenering van de rechter veel zou vergemakkelijken.

347. Doch zelfs wanneer de rechter zich strikt aan deze drie eisen zou houden, blijft zijn interpretatievrijheid nog erg ruim. De eerste regel formuleert immers een louter negatieve eis, de tweede regel geeft

slechts een formele richtlijn, terwijl de derde regel een zowel negatieve als formele eis inhoudt.

Een toepassing van deze regels zou enkel de willekeurige interpretatiebenaderingen sterk inperken, zonder afbreuk te doen aan de reële interpretatievrijheid waarover de rechter beschikt bij het toekennen van betekenis aan wetteksten.

348. Elke kontekstsituering laat verschillende benaderingen toe en houdt onvermijdelijk persoonlijke beoordelingen van de rechter in. Vooral wanneer de rechter overgaat tot een teleologische benadering na een situering van de wettekst in de actuele historische kontekst, staat de persoonlijke beoordeling van de rechter centraal. Nu is hoger naar voor gekomen dat elke wetsinterpretatie essentieel een teleologische dimensie dient te hebben (1), zodat in feite bij elke wetsinterpretatie de persoonlijke beoordeling van de interpretator een centrale rol speelt. Dit kan er zelfs toe leiden dat een wet van dwingend recht beschouwd wordt als zijnde "in onbruik" geraakt, zoals de Nederlandse Hoge Raad oordeelde in een arrest van 3 maart 1972. (2) Een dergelijke wetsinterpretatie zal men niet licht aantreffen in een Belgisch vonnis, doch gezien de interpretatiehouding van de Belgische rechters lijkt het wel mogelijk dat men in de praktijk in een gelijkaardige situatie tot hetzelfde resultaat tracht te komen langs een andere, meer bedekte, weg.

349. Men zou kunnen opwerpen dat bij een teleologische interpretatie de persoonlijke inbreng van de interpretator toch nog steeds in grote mate beperkt wordt doordat de rechter dient uit te gaan van, en gebonden is door, de maatschappelijke ordening zoals ze in essentie door de wetgever beoogd werd.

Dit is in theorie juist, doch in de praktijk blijkt dat de wetgever bij het creëren van nieuw recht doorgaans onvoldoende doelgericht te werk gaat, o.m. omdat zelden een volledige materie vanuit een algemene visie

(1) Zie deel II, hoofdstuk 5, par. 4, nr. 304 e.v., en deel III, hoofdstuk 1, nr. 322 e.v. Zie ook nog in deze zin: VONGLIS, B., La lettre et l'esprit de la loi, blz. 166.

(2) Hoge Raad, 3 maart 1972, N.J., 1972, 1044, nr. 339.

in één maal hervormd wordt, maar meestal kleine wijzigingen na elkaar worden aangebracht, waarbij een duidelijke lijn zoek raakt. (1) En zelfs afgezien van dergelijke partiële wetwijzigingen is het vaak zeer moeilijk juist te bepalen welk doel de wetgever met een wet heeft willen bereiken. (2) Bovendien kan ook dit doel door de maatschappelijke ontwikkeling achterhaald worden (3), zodat de rechter dient over te gaan van een wetsteleologische naar een rechtsteleologische interpretatie, die hem duidelijk nog meer beoordelingsvrijheid laat.

350. De rechter kan verder nog oordelen dat de konkrete situatie die aan hem wordt voorgelegd niet voorzien werd door de wetgever, zodat men in feite voor een leemte in het recht staat. Hoe ingrijpend de betekenis van de geïnterpreteerde wetgeving door een dergelijke vaststelling beïnvloed kan worden blijkt uit de cassatiearresten van 11 februari 1919 (4) en van 11 december 1944 (5), waarbij het hof van cassatie de besluitwetten verbindend verklaarde die respectievelijk genomen werden tijdens de eerste wereldoorlog door de koning en de regering samen en tijdens de tweede wereldoorlog door de regering alleen. Deze arresten zijn duidelijk in strijd met de prima-facie-betekenis van artikel 26 van de grondwet, waarin bepaald wordt dat de wetgevende macht gezamenlijk uitgeoefend wordt door de Koning, de Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat. Het hof van cassatie meende echter dat de oorlogstoestand als onvoorziene omstandigheid de betekenis die in casu aan artikel 26 G.W. diende te worden toegekend fundamenteel moest beïnvloeden.

(1) Zie in dezelfde zin: DELVA, W., De metamorfose van het Belgische civielrecht, Thorbecke-colleges, 3, Leiden-Zwolle, 1977, blz. 25; SILANCE, L., La motivation et la cohérence du droit, in: PERELMAN, Ch., en FORIERS, P. (ed.), La motivation des décisions de justice, Brussel, 1978, blz. 231.

(2) In deze zin: DE BERSAQUES, A., L'abus du droit, noot bij Gent, 20 nov. 1950, R.C.J.B., 1953, 286; GANSHOF VAN DER MEERSCH, W., Conclusie vóór Cass., 10 sept. 1971, R.W., 1971-72, 327.

(3) Zie de literatuur geciteerd onder de vorige voetnoot en zie hoger onder nr. 295.

(4) Cass., 11 feb. 1919, Pas., 1919, I, 9.

(5) Cass., 11 dec. 1944, Pas., 1945, I, 65.

Het hof steunde zijn beslissingen impliciet op de premisse dat de continuïteit van het wetgevend werk voor het land belangrijker was dan de wijze waarop de wetgeving tot stand kwam.

Aldus heeft het hof van cassatie tweemaal de interpretatie van een artikel uit de grondwet beslissend laten beïnvloeden door de politiek-maatschappelijke opvattingen van de leden van het hof. Dat de stelling van het hof van cassatie algemeen aanvaard is geworden (1), doet niets af van de vaststelling dat de rechters over een zeer grote interpretatievrijheid blijken te beschikken, vermits in casu de zenderbetekenis van een wettekst, die een fundamentele norm van het rechtssysteem bevat, volledig werd gewijzigd op basis van de ontvangercontext van de rechters.

En hier ligt precies één van de kernelementen van de interpretatievrijheid van de rechter, namelijk dat hij steeds kan kiezen tussen een zenderbetekenis en een ontvangerbetekenis van de wettekst. Het is uiteindelijk steeds de rechter die er over oordeelt in welke mate de zenderbetekenis van de wettekst in het konkreet geval waarvoor de rechter staat beïnvloed moet worden door de aktuele ontvangercontext waarin de rechter de wettekst situeert.

351. Wanneer de rechter over een dergelijk ruime interpretatievrijheid beschikt dan kan de vraag gesteld worden in welke mate de wetgever deze interpretatievrijheid zou kunnen beperken, bijvoorbeeld door aan de rechter bepaalde regels op te leggen, die hij zou dienen te volgen bij de interpretatie van wetteksten. Een antwoord op deze vraag wordt in het volgende hoofdstuk gezocht.

(1) Zie o.m. MAST, A., Overzicht van het Belgisch Grondwettelijk Recht, Gent, 1975, blz. 104-105, en de aldaar aangehaalde literatuur. Zie ook: VANWELKENHUYZEN, A., De quelques lacunes du droit constitutionnel belge, in: PERELMAN, Ch. (ed.), Le problème des lacunes en droit, Brussel, 1968, blz. 347-350; PERELMAN, Ch., Logique juridique, blz. 76 e.v., nr. 41.

3. Welke beperkingen kunnen door de wetgever aan de interpretatievrijheid van de rechter worden aangebracht?

352. Zoals in de loop van dit werk naar voor is gekomen en in vorig hoofdstuk nogmaals werd aangestipt, heeft de rechter thans in feite een onbeperkte interpretatievrijheid.

Zonder te willen ingaan op de vraag in hoeverre deze toestand positief of negatief moet worden geëvalueerd en in hoeverre het wenselijk of noodzakelijk zou zijn de vrijheid van de rechter meer aan banden te leggen, zullen hierna de mogelijkheden onderzocht worden, die de wetgever ter beschikking staan om de interpretatievrijheid van de rechter t.a.v. wetteksten te beperken.

Deze beperking van de rechterlijke interpretatievrijheid zou kunnen bekomen worden door op het gebied van de interpretatie aan de rechter bepaalde verplichtingen op te leggen, doch een dergelijke beperking zou eveneens kunnen voortvloeien uit een verbetering van de kwaliteit van het wetgevend werk.

Beide mogelijkheden zullen hierna worden onderzocht.

3.1. Wettelijke richtlijnen i.v.m. wetsinterpretatie

353. Bij de wettelijke richtlijnen waarmee de wetgever de interpretatievrijheid van de rechter zou kunnen beperken kan een onderscheid gemaakt worden tussen richtlijnen op het niveau van de interpretatiebenadering en richtlijnen op het niveau van de motivering van de aangewende interpretatiebenadering.

a. Het niveau van de interpretatiemethodologie

354. Zoals hoger reeds werd aangestipt (1) is de theorie van de interpretatie voor het grootste deel een meta-theorie, die ontsnapt aan een mogelijke normering door de wetgever. Zo kan de wetgever bijvoorbeeld onmogelijk een bepaalde stand van de taalwetenschap op een bepaald ogenblik normatief gaan fixeren, zodat de rechter geen rekening meer zou kunnen houden met latere ontwikkelingen in deze wetenschap. Evenmin zou de wetgever de rechter kunnen verbieden rekening te houden met nieuwe of onvoorziene situaties. Immers, zo dit verbod in een bepaald concreet geval tot een absurd of onbillijk resultaat zou leiden, zou de rechter dit verbod steeds opzij kunnen schuiven door te stellen dat de wetgever, zo hij dit specifiek geval voor ogen zou hebben gehad, het verbod zeker niet zou hebben uitgevaardigd, of althans op een meer genuanceerde wijze.

355. De wetgever zou dan ook bezwaarlijk de rechter kunnen verbieden om tot bepaalde interpretatiebenaderingen over te gaan en hem hoogstens kunnen verplichten de wettekst in een bepaalde minimumcontext te situeren. Alhoewel in principe steeds de totale context van de wettekst relevant is voor de interpretatie van deze wettekst, lijkt het weinig zinvol de rechter wettelijk te verplichten bij elke wetstoepassing tot een uitgebreid interpretatieonderzoek over te gaan. Het lijkt echter wel mogelijk en zinvol aan de rechter een bepaalde minimumcontext aan te wijzen waarmee hij in elk geval rekening zou dienen te houden. (2) De meest voor de hand liggende regel is die

(1) Zie onder nr. 58-59. Zie in dezelfde zin: CROSS, R., Statutory Interpretation, blz. 164.

(2) Een toepassing hiervan vinden we in de legislatieve voorstellen van de Engelse Law Commission, zoals ze in een rapport uit 1969 geformuleerd worden. Een eerste artikel luidt: "In ascertaining the meaning of any provision of an Act, the matters which may be considered shall, in addition to those which may be considered for that purpose apart from this section, include the following, that is to say - (volgt dan de opsomming van vijf soorten teksten)." Een bepaalde hiërarchie tussen interpretatiecontexten wordt door de commissie niet voorgesteld. Wel wordt in een tweede artikel bepaald dat een betekenis die in overeenstemming is met het doel van de wet verkieslijker is dan een betekenis die ermee in strijd is (dit artikel bevat verder nog een - beperkte - regel van systematische interpretatie). (THE LAW COMMISSION AND THE SCOTTISH LAW COMMISSION, The Interpretation of Statutes, blz. 51).

waarbij de rechter verplicht zou worden elke interpretatie te toetsen aan het doel van de wet. (1)

De wetgever zou ook een hiërarchische onderverdeling kunnen maken van de voorbereidende werken volgens hun relevantie voor het begrijpen van de wettekst. Zo zou hij bijvoorbeeld het verslag van de kamer- of senaatskommissie kunnen laten primeren op het verslag van de parlementaire discussies, of omgekeerd.

Verder zou de wetgever de rechter bijvoorbeeld kunnen verplichten tot een systematische interpretatie waarbij oudere wetten steeds zouden worden geïnterpreteerd in het licht van meer recente wetgeving, die dezelfde materie ordent.

Ook de mogelijkheid, of zelfs de verplichting, om onder bepaalde voorwaarden over te gaan tot een anticiperende interpretatie zou door de wetgever voorzien kunnen worden.

356. De wetgever beschikt aldus over heel wat mogelijkheden om de wetsinterpretatie door de rechter binnen zekere banen te leiden, zij het dat dit vooral in negatieve zin zou geschieden door bepaalde ongewenste interpretatiebenaderingen te voorkomen eerder dan voor elk concreet geval de rechter een volledige interpretatiemethodologie te bieden.

357. Naast algemene regels die voor elke wetsinterpretatie kunnen gelden zou de wetgever ook in afzonderlijke wetten bepalingen kunnen inlassen die de rechter bepaalde interpretatiebenaderingen zouden opleggen, die specifiek aangepast zijn aan deze wet en waarvan de draagwijdte dan ook tot deze wet beperkt zou worden.

Zo zou de wetgever kunnen aangeven dat, voor het geval de rechter tot een interpretatieonderzoek van de betrokken wet overgaat, een systematische interpretatie zich opdringt in het licht van concreet aangeduide wetteksten. (2)

(1) Zie ter vergelijking het Engelse voorstel, aangehaald in voetnoot 2, *in fine* op blz. 355, en de Nieuw-Zeelandse interpretatieregels, geciteerd in voetnoot 1 op blz. 52.

(2) Dit kan ook een bepaalde categorie van wetteksten zijn zoals bijvoorbeeld de internationale verdragen.

Teneinde een willekeurige toepassing te voorkomen van het principe van de beperkende interpretatie van uitzonderingen, zou de wetgever kunnen aangeven in welke mate een bepaalde wettekst beperkend of ruim geïnterpreteerd dient te worden.

Voor bepaalde wetten of bepaalde delen van de wetgeving lijkt het zelfs mogelijk dat de wetgever een bindende hiërarchie van interpretatiebenaderingen zou vastleggen. Zo zou de wetgever in materies zoals bijvoorbeeld de adoptie een absolute primautéit kunnen toekennen aan de teleologische interpretatie, terwijl in materies zoals bijvoorbeeld de reglementering van het wegverkeer de systematische interpretatiebenadering (1) een absolute voorrang zou kunnen krijgen.

Het ware wellicht interessant per juridische materie de mogelijkheden te onderzoeken om een hiërarchie van interpretatiebenaderingen op te stellen. De bevindingen van huidig onderzoek laten echter vermoeden dat bindende richtlijnen slechts in uitzonderlijke gevallen mogelijk zullen zijn.

b. Het niveau van de motivering

358. In het vorige hoofdstuk werd er reeds op gewezen dat de feitelijke interpretatievrijheid van de rechter aanzienlijk wordt vergroot door de afwezigheid van enige verplichting voor de rechter om de door hem toegepaste interpretatiebenadering te expliciteren, laat staan te motiveren.

Het is duidelijk dat de wetgever een grote beperking zou kunnen opleggen aan willekeurige wetsinterpretaties door aan de rechter de verplichting op te leggen duidelijk aan te geven hoe en op welke gronden hij aan de wettekst een bepaalde betekenis toekent. Een dergelijke motivering zou niet enkel formeel de kontekst dienen aan te geven waarin de wettekst gesitueerd werd, maar ook, en vooral, een verantwoording dienen te geven van de door de rechter gekozen interpretatiebenadering.

(1) Dit kan dan in een ruime zin worden opgevat, waarbij niet alleen de wetgeving maar ook de rechtspraak en de rechtsleer tot het "rechtssysteem" worden gerekend. Een dergelijke systematische interpretatie zou vooral de coherentie bevorderen in de toepassing van de betrokken wetgeving.

In het bijzonder zou de wetgever aan de rechter de verplichting kunnen opleggen elk argument te beantwoorden dat door de partijen wordt ingeroepen i.v.m. de interpretatie van de wet, zodat de rechter zich nooit zonder meer achter de "duidelijke" tekst van de wet zou kunnen verschuilen, wanneer deze "duidelijke" betekenis van de wettekst door een der partijen betwist wordt.

359. De motiveringsplicht, opgelegd door artikel 97 van de grondwet, wordt door het hof van cassatie immers vrij eng geïnterpreteerd. De rechter dient wel elk middel te beantwoorden dat door de partijen wordt ingeroepen (1), maar niet elk argument. (2) Bovendien streven de hogere rechtsmachten, en in het bijzonder het hof van cassatie, er niet naar te overtuigen, maar beperken ze er zich toe de beslissing formeel te verantwoorden (3), waarbij ze daarenboven nog trachten zo beknopt mogelijk te zijn in hun motivering. (4) Tegen het uitbreiden van de motiveringsverplichting, zoals die thans wordt begrepen, zou kunnen worden aangevoerd dat dit heel wat bijkomend werk zou betekenen voor de rechter, wat de gerechtelijke procedures nog langer zou doen aanslepen dan nu reeds het geval is. (5) Dit bezwaar moet echter sterk worden gerelativeerd. Vooreerst zou deze verplichting immers slechts gelden t.a.v. wetsinterpretatie, en niet t.a.v. feitelijke betwistingen, daar waar deze laatste veruit het belangrijkste deel uitmaken van de betwistingen die door de rechters dienen te worden beslecht. Bovendien wordt het werk van de rechters voorbereid door de partijen en het openbaar ministerie, zodat de rechter meestal slechts een keuze moet maken tussen de verschillende argumenten die voor de diverse uiteenlopende stellingen worden ingeroepen. Vooral het hof van cassatie kan hierbij steunen op zeer grondig uitgewerkte besluiten van het openbaar ministerie. Het ware wenselijk dat het hof de argumentatie van het openbaar ministerie expliciet zou overnemen, in zoverre het ermee instemt, en niet louter impli-

(1) doch slechts voor zover de gegrondheid van dit middel een invloed kan hebben op de beslissing (zie hieromtrent: GANSHOF VAN DER MEERSCH, W., L'obligation de motiver les actes de juridiction en droit belge, in: Rapports belges au Xème Congrès International de droit comparé (Budapest, 23-28/8/1978), Brussel, 1978, blz. 454, nr. 54).
(2) Zie o.m. Cass., 13 dec. 1965, Pas., 1966, I, 498.
(3) Zie: GANSHOF VAN DER MEERSCH, W., o.c., blz. 495, nr. 163.
(4) Zie: GANSHOF VAN DER MEERSCH, W., o.c., blz. 496, nr. 167.
(5) Zie in deze zin: GANSHOF VAN DER MEERSCH, W., o.c., blz. 498, nr. 170.

ciet, zoals dit thans het geval is. (1) Tenslotte moet worden gesteld dat het ingeroepen bezwaar van een bijkomende belasting van de rechter wellicht op een bepaald ogenblik doorslaggevend kan zijn voor de praktische beleidsvoering, doch irrelevant is wanneer het er om gaat vast te stellen wat teoretisch mogelijk of principieel wenselijk is.

360. Trouwens, door de rechter te verplichten zijn interpretatiebenadering te expliciteren en te verantwoorden, zou de wetgever hem dwingen zich grondiger te bezinnen over deze interpretatie en over de toegepaste interpretatiemethodes. Dit kan de kwaliteit van de rechtspraak enkel ten goede komen.

3.2. Verbetering van het wetgevend werk

361. Door aan bepaalde punten meer aandacht te besteden bij de redactie van wetgeving moet het voor de wetgever mogelijk zijn de interpretatievrijheid van de rechter de facto te beperken. Op dit gebied staan er voor de wetgever verschillende mogelijkheden open. Bij wijze van suggestie zullen er hierna enkele worden aangestipt zonder dat er hier dieper zal worden op ingegaan. Een nadere, concrete uitwerking ervan zou trouwens een meer diepgaande studie vereisen. De wetgever zou zich bij de uitvaardiging van wetteksten een voorstelling kunnen maken van de moeilijkheden waarmee de rechter bij de interpretatie van deze wetteksten gekonfronteerd zou kunnen worden. Hij zou in zekere zin kunnen anticiperen op de interpretatie.
362. Een eerste belangrijke verbetering die de wetgever aan de wetgeving zou kunnen aanbrengen, is het duidelijker expliciteren van de doelstellingen van de wetten. Dit zou voorkomen dat de rechter de wet schijnbaar teleologisch interpreteert en in werkelijkheid aan de wet doeleinden toeschrijft die hij zelf wenselijk acht. De explicitering van de doeleinden door de wetgever vereist uiteraard de aanwezigheid van dergelijke doeleinden. Naar analogie met hetgeen hoger gezegd werd i.v.m. een meer uitgebreide motiveringsverplichting voor de rechter, kan men echter verwachten dat de wetgever aldus zichzelf zou verplichten bij de in-
- (1) De huidige situatie moet verklaard worden door het feit dat de raadshoof-verslaggever pas kennis krijgt van de besluiten van het openbaar ministerie nadat het ontwerp van arrest reeds geredigeerd is.

voering van elke nieuwe wettekst zich te bezinnen over de doelstellingen van deze wet, evenals over de coherentie ervan met de doelstellingen van de bestaande wetgeving, waaraan door de nieuwe wet een gedeeltelijke wijziging wordt aangebracht.

363. Naast de teleologische interpretatie kan de wetgever ook op een systematische interpretatiebenadering anticiperen door duidelijk de structuur, de systematiek, van de wetgeving aan te geven.

Zoals bij de bespreking van de systematische interpretatie in het tweede deel is gebleken (1), heeft de rechter bij deze interpretatiebenadering een ruime interpretatievrijheid doordat hij enerzijds zelf de wettelijke kontekst kan omlijnen waarbinnen naar zijn mening de wettekst "systematisch" geïnterpreteerd dient te worden, terwijl hij anderzijds ook nog een keuze heeft tussen diverse, zelfs aan elkaar tegengestelde, logische regelen, aan de hand waarvan hij uit de plaats van de geïnterpreteerde wettekst in het wets- of rechtssysteem bepaalde besluiten trekt m.b.t. de betekenis van die wettekst.

In veel gevallen moet het voor de wetgever mogelijk zijn een bepaalde kontekst te omlijnen waarbinnen dan bepaalde para-logische regelen door de rechter zouden mogen worden aangewend. Zo zou de wetgever bijvoorbeeld kunnen bepalen dat een analogieredenering enkel toelaatbaar is binnen de grenzen van het burgerlijk recht en er voor de interpretatie van burgerrechtelijke wetteksten geen gebruik mag worden gemaakt van teksten uit het strafrecht om er naar analogie besluiten uit te trekken t.a.v. de betekenis van die teksten uit het burgerlijk recht.

364. Om de keuzemogelijkheden van de rechter tot een minimum te herleiden zou de wetgever er ook kunnen naar streven de relevante interpretatiekontekst zo beperkt mogelijk te houden door er voor te zorgen dat de rechter in een beperkt deel van de wetgeving en een beperkt deel van de voorbereidende werken alle nuttige informatie kan vinden om de zenderbetekenis van de wettekst nauwkeurig te omschrijven. Hiervoor zou de wetgever niet enkel de doelstellingen van de wet duidelijk dienen aan te geven, hij zou er bovendien moeten naar streven zijn gedachten uit te drukken in een zo adequaat mogelijke taal.

(1) Zie hoger onder nr. 137 e.v.

Een zeer precieze wetstaal zou de rechter inderdaad meer kunnen binden, doch anderzijds zou de techniciteit van de formulering van de wetteksten een nadelige invloed kunnen hebben op de verstaanbaarheid van de wet voor de gewone burger. (1) Bovendien loopt men het gevaar bij het uitwerken van een technische rechtstaal, die zo éénduidig mogelijk tracht te zijn, de wetteksten minder aangepast te maken aan de diversiteit van het sociale leven.

365. Veeleer dan een technische rechtstaal te ontwikkelen die zeer precies, doch voor de leek onverstaanbaar is, en voor de rechtspraktijk onvolgende flexibel is, ware het wellicht meer aangewezen dat de wetgever er zou naar streven beter aan te knopen bij het dagelijkse taalgebruik. Aldus zou de wetgever o.m. anticiperen op de interpretatie van de wetteksten door de rechter en de rechtsonderhorige, vermits het dagelijkse taalgebruik precies deel uitmaakt van de ontvangerkontekst van de rechter, en vooral van de rechtsonderhorige. Dit houdt niet noodzakelijk een aanpassing in van de rechtstaal aan dit dagelijkse taalgebruik; veeleer zou de wetgever aanknopingspunten kunnen bieden aan de interpretator van de wettekst, die, vertrekkende van het dagelijkse taalgebruik in de wetgeving een antwoord zou moeten kunnen vinden op de vraag wanneer en in hoeverre het taalgebruik van de wetgever afwijkt van het dagelijkse taalgebruik. Zo werd reeds voorgesteld een "wetstaalwoordenboek" op te stellen, waarin alle technisch-juridische termen die in de wetgeving voorkomen gedefinieerd zouden worden in functie van het gewone spraakgebruik. (2)

(1) Vgl. de vaststelling van Aubert t.a.v. een Noorse wet op de dienstboden, waaromtrent hij sociologisch onderzoek verrichtte: "Das Hausangestelltengesetz ist für Hausfrauen und Hausangestellte vor allem deshalb so schwer zu verstehen, weil es in einer Sprache geschrieben ist, die für eine ganz andere Funktion geschaffen wurde. Diese Sprache, in der auch die meisten anderen Gesetze geschrieben sind, benutzt eine knappe und exakte Terminologie, die als Kommunikationsmittel innerhalb der juristischen Berufe, als Mittel zur Lösung von Rechtskonflikte mit Hilfe juristisch vorgebildeten Personen entwickelt wurde." (AUBERT, V., Einige soziale Funktionen der Gesetzgebung, in: Studien und Materialien zur Rechtssoziologie, Keulen/Opladen, 1967, blz. 294).

(2) Zie: WALTER, R., Die Lehre von der Gesetzestechnik, Osterreichische Juristenzeitung, 1963, 88.

366. Hiermee, of met andere initiatieven kan de wetgever wel een ruimere informatie ter beschikking stellen van de interpretator, doch uiteindelijk kan dit de (zender)betekenis van de wetteksten niet fundamenteel duidelijker maken voor de rechter. Drilsma heeft er terecht op gewezen dat de wetgever slechts binnen zekere grenzen in staat is zijn wil duidelijk weer te geven d.m.v. wetteksten, en dit om twee redenen: vooreerst de noodzakelijkheid voor de wetgever om de norm op een vrij abstrakt niveau uit te vaardigen, en daarnaast het wezen zelf van de taal, vermits deze onvermijdelijk steeds meerduidig is. (1) Dit laatste is in het eerste deel van dit werk eveneens duidelijk naar voor gekomen.
367. Precies omwille van de steeds aanwezige mogelijkheid om aan een wettekst diverse betekenissen toe te kennen, zal de wetgever door het gebruik van sobere formuleringen de interpretatievrijheid van de rechter eerder verruimen dan beperken. Om het aantal mogelijke betekenissen tot een minimum te herleiden zou de wetgever veeleer moeten zorgen voor een zekere redundantie aan informatie. (2) Deze bijkomende informatie volgt uit de kontekst, maar kan ook expliciet in de wettekst worden opgenomen door het geven van voorbeelden, van nadere toelichting, e.d. Wat deze redundantie aan informatie betreft is de Belgische wetgeving geprivilegieerd door haar tweetalig statuut, waardoor elke wettekst steeds tweemaal, in een andere taal, geformuleerd wordt. Dat deze formulering van de wettekst in de andere taal dan die van de interpretator een nuttig hulpmiddel kan zijn bij de interpretatie van de wettekst, werd duidelijk aangetoond in een rijkelijk gedocumenteerde studie van J. Herbots. (3)
368. Tenslotte zou de wetgever heel wat spekulaties in de rechtspraak kunnen voorkomen door gewoonweg fouten en vergetelheden in de wetgeving zo snel mogelijk recht te zetten.

(1) DRILSMA, R., De woorden der wet of de wil van de wetgever, blz. 104.

Zie ook hoger op blz. 127 e.v.

(2) Zie hieromtrent hoger onder nr. 50.

(3) HERBOTS, J., Meertalig rechtswoord/Rijkere rechtsvinding, Gent, 1973.

Dat dergelijke fouten en vergetelheden niet zo uitzonderlijk in de wetgeving voorkomen blijkt uit de rechtspraak die in het tweede deel ontleed werd. (1) Wanneer de wetgever nalaat deze fouten of vergetelheden te corrigeren na er door de rechtspraak of op een andere wijze op attent te zijn gemaakt, schept hij een situatie van onzekerheid nopens zijn eigenlijke bedoelingen t.a.v. de betrokken wettekst.

(1) Zie in het bijzonder paragraaf 1.1.b.3, nr. 98 e.v.

4. Samenwerking tussen wetgever en rechter

4.1. Het samenwerkingsprincipe

369. Kommunikatie komt slechts tot stand wanneer er een zekere samenwerking is tussen de personen die met elkaar communiceren. Hoe beter deze samenwerking, des te beter de communicatie. Wie een mededeling doet moet hierbij bepaalde regels volgen wil hij door de ontvanger begrepen worden, d.w.z. hij moet waken over de helderheid, de ondubbelzinnigheid, de (relatieve) bondigheid en de ordelijkheid van zijn mededeling. (1) Wil de zender van de mededeling de zekerheid hebben door de ontvanger begrepen te worden dan moet hij anticiperen op de interpretatie van zijn mededeling door de ontvanger. In casu betekent dit dat de wetgever tot op zekere hoogte moet trachten te voorzien welke ontvangerbetekenis door de rechter en/of de rechtsonderhorige aan de wettekst zal worden toegekend. Anderzijds dient de ontvanger de mededeling te begrijpen binnen zijn kontekst, in het licht van de bedoeling van de zender. De ontvanger moet in de eerste plaats trachten de bedoeling van de zender te achterhalen en mag niet willekeurig aan de mededeling één van de (vele) mogelijke betekenissen toekennen die deze mededeling kan hebben wanneer men ze los van de kontekst beschouwt. De ontvanger moet de mededeling "eerlijk" benaderen.
370. Dit samenwerkingsprincipe dat geldt voor dagelijkse konversaties, geldt nog sterker voor het formuleren en interpreteren van wetteksten door respectievelijk de wetgever en de rechter. De wetgever moet de wetteksten zó formuleren dat de rechtsonderhorigen en/of de rechters zo goed mogelijk de bedoeling van de wetgever begrijpen, terwijl zij op hun beurt de wetteksten zo moeten interpreteren en toepassen dat de door de wetgever beoogde sociale ordening zo goed mogelijk verwezenlijkt wordt.

(1) Zie in dit verband: GRICE, H., Logic and Conversation, blz. 46 e.v.

Wil men tot een optimale communicatie tussen wetgever en rechter komen, dan dienen de storingen in deze communicatie zo veel mogelijk en zo snel mogelijk opgespoord en geëlimineerd te worden. Dit impliceert een terugkoppeling tussen wetgever en rechter.

Dit kan een terugkoppeling zijn van wetgever naar rechter, met name een ingrijpen van de wetgever in een, al dan niet heersende, rechtspraak, die naar zijn mening afdwaalt van, of in tegenstrijd is met de, historische of aktuele, bedoeling van de wetgever. Een dergelijke ingreep is mogelijk door een wetswijziging of door een interpretatieve wet. Anderzijds is er een terugkoppeling mogelijk van rechter naar wetgever, waarbij de wetgever gewezen wordt op fouten of leemten in de wet, op onvoorziene of gewijzigde omstandigheden, op bepaalde onbillijke gevolgen of ernstige moeilijkheden bij de toepassing van de wet, enz... Een dergelijke terugkoppeling is mogelijk door een overweging de lege ferenda in een rechterlijk vonnis of door een rechterlijke wetsinterpretatie die op een fout, leemte, enz. in de wet wijst.

Op beide mogelijkheden van terugkoppeling tussen wetgever en rechter zal hierna even dieper worden ingegaan.

a. Terugkoppeling van wetgever naar rechter

371. Een reactie van de wetgever op rechterlijke uitspraken kan haar oorsprong vinden in een miskennis door de rechter van de wil van de wetgever, maar ook in een al te slaafse toepassing van de wet in zijn zenderbetekenis waarbij de rechter bijvoorbeeld onvoldoende rekening heeft gehouden met gewijzigde omstandigheden. In het eerste geval is een interpretatieve wet het aangewezen middel om de rechtspraak opnieuw op het "juiste spoor" te brengen, terwijl er zich in het tweede geval een wetswijziging opdringt.
372. Reacties van de wetgever op bepaalde jurisprudentiële wetsinterpretaties zijn eerder zeldzaam in de geschiedenis van onze wetgeving. Toch kunnen er hier enkele voorbeelden worden aangehaald:
- De besluitwet van 13 december 1945, die deels een interpretatieve wet was t.a.v. het besluit van de sekretarissen-generaal van 24 december 1941 op de ongevallen op de weg naar en van het werk,

reageerde tegen cassatierechtspraak waarin dit besluit te eng geïnterpreteerd werd. (1)

- De wet van 29 juni 1955 omschreef nader het toepassingsgebied van de wet van 30 april 1951 op de handelshuur, als reactie op enkele cassatiearresten (2), die aan artikel 1 van deze laatste wet een interpretatie gaven die regelrecht inging tegen de bedoeling van de wetgever. (3)
- De wet van 4 januari 1960, die een interpretatie gaf van artikel 918 B.W., reageerde tegen een cassatiearrest van 20 januari 1950 (4), dat, naar de mening van de wetgever blijkbaar ten onrechte, een vaste rechtspraak had gewijzigd, die een tegengestelde interpretatie gaf van artikel 918 B.W. (5)
- De wet van 14 augustus 1978, die een interpretatie gaf van artikel 1 van de wet van 22 november 1974 op de kansspelen, reageerde tegen diverse rechterlijke uitspraken, en in het bijzonder tegen een cassatiearrest van 19 oktober 1977, dat door te steunen op de duidelijke prima-facie-betekenis van de wettekst het doel van de wet volledig miskend had. (6)

373. Naast het feit dat de wetgever eerder zelden reageert op "verkeerde" wetsinterpretaties in de rechtspraak, stellen we vast dat deze reacties dan nog vrij lang op zich kunnen laten wachten: in het eerste van de hoger gegeven voorbeelden reageert de wetgever nog binnen de zes maanden na het eerste cassatiearrest dat de wil van de wetgever miskent, in het vierde voorbeeld gebeurt dit binnen het jaar, in het tweede voorbeeld volgt de reactie van de wetgever pas ruim twee jaar na het eerste cassatiearrest, terwijl de wetgever in het derde voorbeeld zelfs een volledig decennium op zich laat wachten.

(1) Zie hieromtrent hoger nr. 164 en nr. 306.

(2) Cass., 30 april 1953, Arr. Verbr., 1953, 593; Pas., 1953, 1, 670; Cass., 30 april 1953, Arr. Verbr., 1953, 594; R.W., 1952-53, 1488; Cass., 20 mei 1954, R.W., 1954-55, 699; Pas., 1954, 1, 815; Cass., 4 feb. 1955, R.W., 1955-56, 77; Cass., 3 juni 1955, Arr. Verbr., 1955, 824.

(3) Zie hierover uitvoerig: PAUWELS, A., Huur van Handelshuizen - aanvullingen en wijzigingen ingevolge de wet van 29 juni 1955, A.P.R., nr. 23 en nr. 188.

(4) Cass., 20 jan. 1950, R.W., 1949-50, 1109; Pas., 1950, 1, 333.

(5) Zie o.m.: Cass., 1 juli 1864, Pas., 1864, 1, 373-391; Cass., 23 dec. 1915, Pas., 1917, 1, 4-5.

(6) Zie hieromtrent hoger nr. 306.

Het is duidelijk dat de reactie van de wetgever veel van haar kracht verliest naarmate ze langer uitblijft. Bovendien worden er intussen steeds meer zaken door de rechtbanken en hoven definitief beslecht in een door de wetgever ongewenste zin.

374. De traagheid waarmee de wetgever reageert is te wijten aan twee oorzaken. Enerzijds is ze het onvermijdelijk gevolg van de omslachtigheid en de ingewikkeldheid van de parlementaire procedure. Anderzijds is ze ook een gevolg van het parlementair systeem zelf, dat steunt op het principe van de indirecte belangenvertegenwoordiging, en dat de facto nauwelijks een volksvertegenwoordiging is maar een vertegenwoordiging van beperkte machtsgroepen binnen politieke partijen. Precies omwille van deze relatief ondemokratische funktionering van het parlement zijn er naast het parlement andere normvormende instanties tot stand gekomen waarin belangengroepen rechtstreeks met elkaar onderhandelen over problemen die hun sektor raken, zoals bijvoorbeeld verenigingen van ondernemingen en verbruikersverenigingen, werkgeversorganisaties en werknemersorganisaties, enz... Daar de aldus gevormde wetgeving (1) veel meer door een directe belangenvertegenwoordiging (2) tot stand komt, kan ze sneller tot stand komen en kan er ook sneller gereageerd worden op rechtspraak die afwijkt van de bedoeling van de wetgever, zoals uit het volgend voorbeeld moge blijken.

375. Op 22 oktober 1975 bevestigde het hof van cassatie (3) een arrest van het Brusselse arbeidshof van 6 september 1974 (4), waarin gesteld werd dat het overlijden van een notaris een einde stelt aan de arbeidsovereenkomsten van diens personeel, wegens het persoonlijk karakter van de medewerking (toepassing van artikel 19 van de wet op de bedien-

(1) "Wetgeving" wordt hier in ruime zin begrepen.

(2) Ook deze belangenvertegenwoordiging is slechts relatief "direkt" en schijnbaar zelfs minder democratisch, vermits de vertegenwoordigers in de regel niet door de basis verkozen worden. De wetgeving die aldus tot stand komt is echter in haar resultaat democratischer dan de parlementaire wetgeving, omdat door de specialiteit van de belangenvertegenwoordiging deze belangen veel duidelijker en veel kordater verdedigd worden.

(3) Cass., 22 okt. 1975, Pas., 1976, 1, 238.

(4) Arbh. Brussel, 6 sept. 1974, J.T.T., 1975, 171.

denovereenkomst). Het paritair komitee voor notarisbedienden reageerde tegen deze rechtspraak door in artikel 21 van de kollektieve arbeids-overeenkomst van 22 april 1975 (1) te voorzien dat het overlijden van een notaris geen einde stelt aan de arbeidsovereenkomsten van zijn personeel. Deze reactie tegen het arrest van het arbeidshof gebeurde erg snel, vermits ze nog vóór de uitspraak van het hof van cassatie kwam.

376. Men kan dus verwachten dat de terugkoppeling van de wetgever naar de rechter toe met een grotere regelmaat en een grotere snelheid zal gebeuren naarmate de wetgeving uitbreidt die door kollektief overleg van belangengroepen tot stand komt. Deze vorm om wetgeving te produceren is echter slechts voor een beperkt aantal materies adequaat, ook al kan ze thans zeker nog sterk worden uitgebreid.
377. Anderzijds zou door de eventuele afschaffing van het tweekamerstelsel de parlementaire procedure aanzienlijk vereenvoudigd en versneld worden, wat een snellere reactie van de parlementaire wetgever mogelijk zou maken.
378. Welke uitwerking men er ook aan geeft, omwille van het belang van de samenwerking in de kommunikatie tussen wetgever en rechter, komt het alleszins wenselijk voor dat er van de kant van de wetgevende instanties een bijzondere aandacht zou besteed worden aan deze terugkoppeling naar de rechters toe.

(1) Staatsbl., 30 september 1975.

b. Terugkoppeling van rechter naar wetgever

379. Waar enerzijds de wetgever zo snel en zo akkuraat mogelijk dient te reageren op rechtspraak die zijn ordeningsplan miskent, moet anderzijds de rechter de wetgever wijzen op fouten of leemten in de wet, op de onaangepastheid van de wettekst aan bepaalde situaties e.d.. Deze terugkoppeling is reeds mogelijk door de loutere publikatie van het vonnis waarin op een dergelijke fout, leemte, enz. gewezen wordt, doch kan wellicht op een meer adequate manier gebeuren, bijvoorbeeld wanneer de opmerkingen en bedenkingen terzake door de rechter rechtstreeks zouden worden overgemaakt aan het parlement of aan het ministerie van justitie.
380. De meest direkte terugkoppeling zou die zijn waarbij de rechter ter gelegenheid van een konkrete moeilijkheid bij de toepassing of interpretatie van een wettekst dit probleem rechtstreeks aan de wetgever zou voorleggen. Een dergelijke terugkoppeling was voorzien in de wet van 16-24 augustus 1790 op de gerechtelijke organisatie. Artikel 12 van deze wet voorzag de mogelijkheid, en deels ook de verplichting (1), voor de rechtbanken om zich rechtstreeks tot de Corps Législatif te wenden telkens ze het noodzakelijk achtten "soit d'interpréter une loi, soit d'en faire une nouvelle". Bij de wet van 27 november - 1 december 1790 werd daarenboven aan de tribunal de cassation de verplichting opgelegd zich tot de Corps législatif te wenden in geval van een derde voorziening in cassatie in éénzelfde zaak. Beide vormen van rechtstreekse verwijzing van de rechter naar de wetgever werden, hoofdzakelijk om praktische redenen (2), afgeschaft. De eerste terugkoppelingsmogelijkheid, die voor alle rechtbanken open stond, werd reeds in 1804 afgeschaft, terwijl de verwijzing naar de wetgever door het hof van cassatie na een derde verbreking tot 1865 bleef

(1) Over de vraag in welke mate het hier om een verplichting ging, zie: HUBERLANT, Ch., Les mécanismes institués pour combler les lacunes de la loi, in: PERELMAN, Ch., (ed.), Le problème des lacunes en droit, Brussel, 1968, blz. 48.

(2) Zie LOCRE, Législation civile, commerciale et criminelle, dl. I, Brussel, 1836, blz. 313.

voortbestaan. (1)

De afschaffing van deze mogelijkheden voor de rechter om in verband met een interpretatieprobleem rechtstreeks een beroep te kunnen doen op de wetgever, komt logisch voor in zoverre de wetgever aldus tussenkwam in lopende geschillen, en er hierdoor een inbreuk werd gepleegd op het beginsel van de scheiding der machten. Het valt echter te betreuren dat men door deze afschaffing elke rechtstreekse terugkoppeling van de rechter naar de wetgever heeft uitgeschakeld.

Men zou kunnen overwegen een dergelijke wijze van samenwerking tussen de rechterlijke en de wetgevende macht opnieuw in te voeren, maar dan bijvoorbeeld in de vorm waarin deze thans in de U.S.S.R. bestaat.

In de Sovjetunie heeft het Plenum van het Opperste Gerechtshof (2) een wetgevend initiatiefrecht. Het kan wetsvoorstellen indienen bij het presidium van de opperste sovjet van de U.S.S.R. Deze voorstellen kunnen slaan, ofwel op interpretatieproblemen m.b.t. de wetgeving van de U.S.S.R. ofwel op problemen die enkel door een wetgevende procedure opgelost kunnen worden. Aldus kunnen de rechters onmiddellijk en rechtstreeks een wetswijziging of een interpretatieve wet uitlokken wanneer een bepaalde wettelijke regeling onbevredigend blijkt te zijn of aanleiding geeft tot uiteenlopende interpretaties.

Wanneer men een gelijkaardige bevoegdheid zou toekennen aan de verenigde kamers van het hof van cassatie zouden hieraan dezelfde voordelen verbonden zijn als in de U.S.S.R., zonder dat tegen een dergelijke procedure ernstige bezwaren kunnen worden ingebracht. De meest voor de hand liggende opwerping zou kunnen zijn dat de rechterlijke macht zich aldus voortdurend zou kunnen mengen in de werkzaamheden van de

wetgevende macht. Hierop kan men echter antwoorden, enerzijds dat een beperking van het wetgevend initiatiefrecht tot de verenigde kamers van ons hoogste gerechtshof voldoende waarborgen inhoudt opdat er niet lichtvaardig gebruik zou worden van gemaakt, terwijl anderzijds de loutere indiening van een wetsvoorstel geen enkele verplichting inhoudt voor de wetgever m.b.t. het al dan niet aanvaarden van de inhoud van dit wetsvoorstel.

381. Uiteraard kan de wetgever ook nu nog kennis nemen van de rechtspraak waarin op wenselijke wijzigingen of verbeteringen in de wetgeving gewezen wordt. Dit gebeurt echter geenszins systematisch. Het feit of een bepaald probleem aan de wetgevende instanties gesignaleerd wordt hangt van een aantal toevallige factoren af, zoals het feit dat een zaak voor het hof van cassatie wordt gebracht, dat er in rechtspraak en rechtsleer een uitgebreide discussie over het probleem ontstaat, dat het probleem door een van de betrokken partijen of door een der betrokken magistraten ter kennis wordt gebracht van een parlementslid of van de wetgevingsadministratie, enz...
- Anderzijds is ook de rechter eerder karig met bedenkingen of aanwijzingen de lege ferenda. Immers, wanneer de rechter de mening is toegedaan dat een verbetering of een wijziging van de wet wenselijk is in het licht van het hem voorgelegde probleem, dan zal hij vaak trachten voor het konkreet geschil de gewenste oplossing op een indirecte wijze te bereiken, o.m. door de feiten van het geval aldus te interpreteren dat men hoe dan ook tot het gewenste resultaat komt. De rechter kan bijvoorbeeld aanvaarden dat er tussen de partijen een stilzwijgend akkoord was tot stand gekomen m.b.t. een vordering waarvan de wettelijke grondslag thans voor de rechtbank betwist wordt. Door de houding van één der partijen als een stilzwijgende instemming te beschouwen met de vordering van de andere partij, kent hij aan deze vordering een kontraktuele basis toe, zodat hij zelfs niet meer hoeft te antwoorden op de vraag in hoeverre die vordering steun vindt in de vigerende wetgeving.

(1) Wet van 7 juli 1865. De wet van 4 augustus 1832 had aan deze verwijzingsverplichting naar de wetgever reeds een wijziging aangebracht, waarbij de regering als tussenschakel werd ingelast tussen het hof van cassatie en het parlement. Het was dan de regering die een interpretatieve wet diende uit te lokken.

(2) Dit Plenum bestaat uit alle leden van dit hof evenals uit de voorzitters van de opperste gerechtshoven van de 16 Unierepublieken.

Precies omdat in de heersende interpretatieopvattingen de rechter zich gebonden voelt aan de "duidelijke" prima-facie-betekenis van de wettekst, zal hij vaak trachten aldus te ontsnappen aan de interpretatie van de "duidelijke" wettekst, omdat hij deze interpretatie ongeoorloofd acht, én aan de toepassing van de wettekst in zijn prima-facie-betekenis, omdat deze hem absurd of onbillijk voorkomt. Door op deze wijze interpretatieproblemen te ontwijken belemmert de rechter in feite een inzicht in de wenselijkheid van wetswijzigingen of wetsverbeteringen. Omgekeerd acht de rechter zich vaak zó sterk gebonden aan de "duidelijke wettekst" dat hij meent niet anders te kunnen doen dan de wet in zijn onbevredigende, maar duidelijke betekenis toe te passen. In dergelijke gevallen richt de rechter soms een duidelijke vingerwijzing tot de wetgever, door in het vonnis aan de vaststelling dat de eis gegrond of ongegrond is toe te voegen: "in de huidige stand van de wetgeving" (1).

382. Wil men tot een vlotte en adequate terugkoppeling komen van de rechters naar de wetgever toe, dan dient men enerzijds aan de rechters te vragen elke informatie die zou kunnen leiden tot een wetswijziging of wetsverbetering over te maken aan het parlement, d.i. aan de wetgevingsadministratie, terwijl anderzijds de wetgever zelf een kader zou moeten uitbouwen waarbinnen een dergelijke terugkoppeling efficiënter kan gebeuren. Voor dit laatste zijn heel wat mogelijkheden denkbaar. Zo zou men bijvoorbeeld de korpsoversten van de diverse rechtbanken en hoven de verplichting kunnen opleggen de hogergenoemde informatie te verzamelen en, eventueel met een advies, over te maken aan het bestuur der wetgeving bij het ministerie van justitie. Ook zou men voor alle gevallen waarin de rechter uitdrukkelijk in een vonnis wijst op een fout of een leemte in de wetgeving, of op een onaangepastheid van de wet aan onvoorzien of gewijzigde situaties, aan de rechter (en niet alleen aan de hoogste rechtsmachten) de verplichting kunnen opleggen het vonnis ambtshalve aan de wetgevingsadministratie over te maken; een dergelijke verplichting zou alleszins gekoppeld moeten worden aan een meer uitgebreide motiveringsverplichting m.b.t. de wetsinterpretatie in de rechterlijke uitspraken.

(1) Zie bvb.: Cass., 16 feb. 1955, Arr. Verbr., 1955, 497; J.T., 1955, 249.

383. Een interessante formule voor de terugkoppeling van rechtspraak naar wetgeving werd in Frankrijk ingevoerd door het dekreet van 22 december 1967. (1)

Artikel 12 van dit dekreet voorziet dat het hof van cassatie jaarlijks aan de minister van justitie verslag uitbrengt over zijn werkzaamheden; en artikel 13 bepaalt dat de eerste voorzitter en de procureur-generaal de aandacht van de minister van justitie kunnen vestigen op moeilijkheden die het hof heeft vastgesteld bij de behandeling van voorzieningen in cassatie, en hem kunnen informeren over de mogelijke verbeteringen die zij van aard achten aan deze moeilijkheden te kunnen verhelpen. Het Franse hof van cassatie heeft van deze laatste mogelijkheid elk jaar dankbaar gebruik gemaakt om de wetgever te wijzen op een aantal wenselijke wetswijzigingen, o.m. t.a.v. "duidelijke" wetteksten die tot onbillijke resultaten leidden. (2) Van zijn kant is de wetgever op verschillende van deze suggesties ingegaan en heeft de door het hof voorgestelde wetswijzigingen doorgevoerd. (3)

De invoering van een gelijkaardige mogelijkheid m.b.t. het Belgische hof van cassatie zou waarschijnlijk op korte termijn de meest eenvoudige en de meest efficiënte vorm van terugkoppeling inhouden voor de verhouding rechter-wetgever in het Belgische rechtssysteem. Men mag immers verwachten dat een jaarlijks verslag van de werkzaamheden van het hof van cassatie, waarin o.m. suggesties voor wetsverbeteringen en wetswijzigingen zijn opgenomen, in België een even grote werklank en een even groot gezag zou hebben als dit thans in Frankrijk het geval is. (4)

-
- (1) Dekreet nr. 67-1208 van 22 dec. 1967, houdende toepassing van de wet van 3 juli 1967 op het hof van cassatie (Journal Officiel, 30 dec. 1967).
 - (2) Zie: SOLUS, H., Le rapport de la Cour de Cassation (Année judiciaire 1968-1969), La Semaine Juridique, 1970, I, 2321, nr. 18 e.v.; voor de volgende verslagen, besproken door dezelfde auteur, zie: La Semaine Juridique, 1971, I, 2373; 1972, I, 2473; 1973, I, 2575, nr. 97 e.v.; 1974, I, 2653, nr. 168 e.v.
 - (3) Zie: SOLUS, H., Le rapport de la Cour de Cassation (Année judiciaire 1971-1972), La Semaine Juridique, 1973, nr. 97.
 - (4) Ook in Nederland werd reeds herhaaldelijk gepleit voor de navolging van dit Franse voorbeeld (zie o.m. POLAK, J.M., De conclusies van Lange-meijer, in: Speculum Langemeijer, Zwolle, 1973, blz. 418-419; POLAK, C.H.F., Hulp voor de wetgever, N.J.B., 1976, 912; POLAK, J.M., Adviseren en rechtspreken, in: Adviseren aan de overheid, Den Haag, 1977, 373.

384. Het samenwerkingsprincipe in de kommunikatie tussen rechter en wetgever eist niet enkel een terugkoppeling in beide richtingen, maar ook een respons op deze terugkoppeling. Dit betekent enerzijds dat de rechter zich moet schikken naar het oordeel van de wetgever wanneer deze door een wetswijziging of een interpretatieve wet reageert tegen bepaalde rechtspraak. Doch dit betekent anderzijds ook dat de wetgever zo snel mogelijk moet overgaan tot een verbetering van de wetgeving wanneer hij op fouten of leemten gewezen wordt, of tot een wijziging van de wetgeving wanneer hij gewezen wordt op gewijzigde omstandigheden die de vigerende wetteksten onaangepast maken aan actuele situaties.

4.2. De rol van de rechter

385. De heersende interpretatietheorie, zoals deze in de Belgische rechtspraak wordt toegepast steunt niet enkel op een verkeerde opvatting over de taal en over de betekenis van teksten, ze steunt eveneens op een verkeerde opvatting over de rol van de rechter. Deze laatste opvatting vindt op haar beurt haar oorsprong in een te enge visie op het beginsel van de scheiding der machten.

Men gaat er verkeerdelijk van uit dat dit beginsel elke actieve rol van de rechter op het vlak van de rechtsvinding en de rechtsvorming zou uitsluiten. De rechter wordt nog steeds beschouwd als "bouche de la loi".

Dit vindt zijn neerslag in interpretatiebenaderingen zoals het principeel weigeren rekening te houden met de ontvangerkontekst bij de interpretatie van de wet, of het vertrekken van ficties m.b.t. een technische perfectie van de wetgever.

386. De opvattingen over de rol van de rechter in zijn verhouding tot de wetgever zijn sinds de tweede helft van de negentiende eeuw wel enigszins geëvolueerd in de richting van een nuancering en een relativering van het beginsel van de scheiding der machten. Deze evolutie is echter enkel merkbaar in de rechtsleer en is op geen enkele wijze terug te vinden in de rechtspraak. (1) Men vindt weliswaar strikt legistische rechtspraak in de negentiende eeuw en vrijere interpretatiebenaderingen in de twintigste eeuw, doch het omgekeerde is evenzeer waar. (2) Dit moge trouwens blijken uit de rechtspraak die in de loop van dit werk

-
- (1) Het tegendeel wordt nochtans algemeen aangenomen in de literatuur (zie o.m.: PERELMAN, Ch., Logique juridique, blz. 21, die drie periodes onderscheidt en deze vrij uitvoerig bespreekt op blz. 23 t.e.m. 96), waar men blijkbaar wensen voor werkelijkheid neemt, zonder dat er ooit een onderzoek is uitgevoerd naar een evolutie in de rechtspraak, die van een enge interpretatieopvatting in de negentiende eeuw geëvolueerd zou zijn naar een vrijere rechtsvinding in de loop van de twintigste eeuw.
- (2) Zie in het bijzonder de studie van Van Dievoet, waarin duidelijk wordt aangetoond dat de Belgische rechtspraak zich nauwelijks of niet heeft laten beïnvloeden door de rechtsleer op het gebied van de interpretatiebenaderingen en de opvattingen over de rol van de rechter (VAN DIEVOET, E., Het burgerlijk recht in België en in Nederland van 1800 tot 1940. De rechtsbronnen, Antwerpen, 1943). Voor recente eng legistische wetsinterpretaties, zie: Cass., 16 feb. 1955 (verenigde kamers), Arr. Verbr., 1955, 497; J.T., 1955, 249; R.v.St. 1 feb. 1962, Arr.R.v.St., 1962, 102; Cass., 2 feb. 1978, R.W., 1977-78, 2651, en de eronder gepubliceerde noten.

ontleed en aangehaald werd. (1) En ook indien er sprake zou kunnen zijn van een beperkte ontwikkeling in de rechtspraak, dan is het in elk geval zo dat de legistische benadering steeds de overheersende strekking geweest is. In de interpretatiebenaderingen van de rechters merkt men dat hun opvattingen over de rol van de rechter in zijn verhouding tot de wetgever geen wezenlijke verandering hebben ondergaan.

387. In de lijn van de aktuele opvattingen over de rol van de rechter, zoals deze in de literatuur terug te vinden zijn (2), en op basis van de bevindingen van dit onderzoek, kan de rol van de rechter als volgt omschreven worden.

388. De rechter is een beleidsman, een beslisser binnen het rechtssysteem. Als rechter dient hij samen met de uitvoerende macht mee te werken aan de verwezenlijking van de door de wetgever beoogde maatschappelijke ordening. Door de interpretatievrijheid die hij t.o.v. de wetteksten heeft vanuit zijn positie als rechter, neemt hij beslissingen over de feitelijke draagwijdte van min of meer abstracte juridische normeringen, waardoor hij net zoals de wetgever en de uitvoerende macht beleid voert, zij het op een ander niveau.

389. Binnen de organisatie van het rechtssysteem dient de rechter in zijn verhouding tot de wetgever beschouwd te worden als een kritische normadressaat. Normadressaat, omdat hij ontvanger is van de wetteksten, ook wanneer de normen die in deze wetteksten besloten liggen niet als dusdanig op hem persoonlijk van toepassing zijn. Een kritische normadressaat, omdat hij, als objectieve buitenstaander t.o.v. de relatie wetgever-rechtsonderhorige en t.o.v. de relatie tussen de rechtsonderhorigen (3) onderling, de wetteksten dient te toetsen aan de konkrete werkelijkheid, met het oog op een optimale verwezenlijking

- (1) Zie de rechtspraak geciteerd in voetnoot 1 op blz. 77 en in voetnoot 1 op blz. 106; en verder: Cass., 23 sept. 1971 (nr. 178); Vred. Messancy, 19 mei 1964 (nr. 253); rb. Mechelen, 17 juni 1975 (nr. 254); Arbh. Gent, 4 jan. 1971 (nr. 255); Hrb. Hasselt, 1 maart 1976 (nr. 258); rb. Gent, 24 feb. 1976 (nr. 276); Corr. Tongeren, 22 april 1959 (nr. 303); rb. Antwerpen, 21 april 1955 (nr. 292).
- (2) Zie in het bijzonder: VAN GERVEN, W., De taak van de rechter in een West-Europese democratie, blz. 22-24, bij wiens opvattingen ik mij volledig kan aansluiten.
- (3) "Rechtsonderhorigen" moet hier zeer ruim begrepen worden, en dekt elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die voor een rechtbank als partij kan optreden, dus bijvoorbeeld ook de Staat.

van de juridische ordening zoals ze door de wetgever gekoncipieerd werd. Deze kritische functie vervult de rechter in voortdurende communicatie met de wetgever en met de andere rechters. (1) Precies deze intensieve communicatie moet een waarborg zijn tegen willekeurige wetsinterpretaties en wetstoepassingen.

390. Wanneer een rechter een betekenis toekent aan een wettekst, die afwijkt van de prima-facie-betekenis van deze wettekst en/of afwijkt van de betekenis die in andere gevallen door de rechtspraak aan deze wettekst werd toegekend, dan dient de rechter in zijn motivering uitdrukkelijk te verantwoorden waarom hij aan de wettekst een andere betekenis toekent. De rechter dient zich dus te richten naar, en aan te sluiten bij de beoordeling en de motivering van andere rechters. Niet zozeer de interpretatie zelf moet systeemgericht zijn, het is vooral in de motivering van de interpretatie dat de rechter zich dient te situeren t.o.v. de bestaande rechtspraak en de bestaande interpretaties van de door de rechter geïnterpreteerde wettekst. Door een dergelijke stysteemgerichte motivering is er een discussie mogelijk in de rechtspraak over problemen i.v.m. wetsinterpretatie. En het is precies door deze discussie dat men tot een relatieve, of zelfs een volledige consensus kan komen over de betekenis van wetteksten. Een dergelijke consensus, die door een discussie met uitgebreide argumentaties tot stand komt, draagt in zich alle waarborgen dat de uiteindelijk aanvaarde wetsinterpretatie maximaal in overeenstemming zal zijn, zowel met de door de wetgever beoogde sociale ordening, als met de maatschappelijke functionaliteit van het recht, met de billijkheid en met de rechtszekerheid.

391. Omwille van het belang van een voortdurende en intensieve communicatie tussen de rechters onderling zou het wenselijk zijn dat het hof van cassatie in twee opzichten een wijziging zou aanbrengen aan zijn rechtspraak, namelijk op het gebied van de motivering van de cassatiearresten en op het gebied van de beantwoording van de middelen tot verbreking. (2)

- (1) En in de praktijk ook met de rechtsleer en met de gedingvoerende partijen en hun advocaten.
- (2) Zie hieromtrent ook hoger onder nr. 359.

392. Thans beperkt het hof van cassatie er zich toe met nauwelijks enige motivering een bepaalde stelling te affirmeren, zonder het rechtsprobleem in het arrest grondig te analyseren, laat staan de argumenten voor en tegen de door het hof verkozen stelling tegen elkaar af te wegen. Het hof vermijdt ook zorgvuldig in discussie te treden met rechtspraak of rechtsleer. (1) Zelfs ter ondersteuning van de in het arrest verdedigde stellingen verwijst het hof nooit naar rechtsleer of naar rechtspraak, behalve soms naar zijn eigen vroegere rechtspraak. (2) Bovendien beperkt het hof er zich toe één ingeroepen middel te beantwoorden wanneer het bestreden arrest op dit middel verbroken wordt. Aldus laat het hof soms een kans voorbijgaan om een controversieel punt in de rechtspraak in de ene of de andere zin te beslechten.

393. Het zou veel bijdragen tot een aktivering en intensifiëring van de discussies in de rechtspraak i.v.m. wetsinterpretatie indien het hof van cassatie zijn beslissingen veel uitgebreider zou motiveren. Dit houdt in dat het hof op elk ingeroepen middel zou antwoorden, en niet alleen op het middel dat de verbreking mogelijk maakt, en dat het hof bovendien op elk argument zou antwoorden dat door de partijen wordt aangevoerd. Net zoals de wetgeving door de rechter aan de werkelijkheid getoetst moet kunnen worden, moeten de standpunten van het hof van cassatie aan afwijkende en tegengestelde standpunten getoetst kunnen worden. De wijze waarop de arresten van het hof van cassatie thans zijn opgesteld laat een dergelijke kritiek slechts in beperkte mate toe. (3)

-
- (1) Het gaat zelfs zo ver dat het hof van cassatie belangrijke wijzigingen in zijn rechtspraak laat voorkomen als bevestigingen van zijn vroegere rechtspraak. In tegenstelling tot bvb. de House of Lords in Engeland stelt het hof nooit zijn eigen rechtspraak ter discussie, zelfs niet wanneer deze rechtspraak in feite door het hof grondig herzien wordt (zie hieromtrent: VAN WELKENHUYZEN, A., La motivation des revirements de jurisprudence, in: PERELMAN, Ch., en FORIERS, P. (ed.), La motivation des décisions de justice, Brussel, 1978, blz. 275 e.v.)
- (2) Zie bvb.: Cass., 3 feb. 1938, Pas., 1938, I, 33. Sinds de tweede wereldoorlog lijken echter ook dergelijke verwijzingen niet meer voor te komen in de motivering van de cassatiearresten (zie in deze zin: VAN WELKENHUYZEN, A., o.c., blz. 263).
- (3) Zie ook nog in verband met de motivering van vonnissen en arresten: VAN HOECKE, M., Mens- en maatschappijbeeld van de rechter, T.P.R., 1975, 664-665, nr. 146.

394. Verder zou het ook wenselijk zijn dat er een betere terugkoppeling zou komen tussen de rechtsmachten onderling, in die zin dat de lagere rechtsmachten systematisch kennis zouden krijgen van de vonnissen en arresten die in hun zaken gewezen werden na hoger beroep of cassatie. Artikel 724 Ger.W. voorziet weliswaar de terugzending van het dossier van de rechtspleging aan de griffier van de rechter voor wie de zaak in eerste aanleg aanhangig was, en dit na de eindbeslissing in hoger beroep of in cassatie, doch in de praktijk blijken de beslissingen van de hogere rechtsmachten eerder zelden de lagere rechters te bereiken, die de auteurs zijn van de bevestigde of hervormde beslissingen. (1)

395. Wat de communicatie tussen rechter en wetgever betreft werd er hoger reeds gewezen op de noodzaak aan een regelmatige terugkoppeling tussen rechter en wetgever. Deze noodzaak vloeit o.m. voort uit de beperktheid van de wetgever om bij de formulering en de stemming van een wettekst alle mogelijke huidige en toekomstige situaties te overzien waarop deze wettekst van toepassing zal zijn. Daarnaast blijkt de wetgever in de praktijk erg traag te reageren, zowel op rechtspraak die zijn wil miskent als op aanwijzingen in de rechtspraak dat bepaalde wetteksten fouten of leemten bevatten of aan een maatschappelijke ontwikkeling zouden moeten worden aangepast. Alleen reeds om die reden is het in het belang van een goede rechtsbedeling dat de rechters hun verantwoordelijkheid opnemen, en dat zij de aanvulling van leemten in de wet, de verbetering van fouten in de wet en de aanpassing van wetteksten aan maatschappelijke ontwikkelingen niet afschuiven op de wetgever omwille van een verkeerd begrepen beginsel van de scheiding der machten. Het gaat niet op zonder meer de reactie van de wetgever af te wachten wanneer men weet dat een louter technische verbetering van één wetsartikel reeds minimum anderhalf jaar tot twee jaar vergt aan administratieve procedure tussen de opwerping van het probleem in het parlement en de indiening van een wetsontwerp door de minister. Voor

-
- (1) Zie de redactionele opmerking onder CLOQUET, A., L'information du juge... et son indépendance, J.T., 1972, 107. Nochtans blijkt er een reële nood te bestaan aan deze informatie (zie het geciteerde artikel van Cloquet en de bedenking van vrederechter Hennebert onder de titel "L'information du juge, encore...", in: J.T., 1972, 178). Er blijken ook verschillende initiatieven te bestaan die streven naar een betere informatie van de rechters, in het bijzonder in de arbeidsgerechten (zie o.m. de opmerking van de hoofdgriffier van het arbeidshof te Luik in: L'information du juge, J.T., 1972, 36).

belangrijke wetsontwerpen moet men zelfs rekenen op een minimumtermijn van vijf jaar. (1) (2)

Men zou dan ook kunnen stellen dat het niet opgaat de rechter te laten wachten op de noodzakelijke aanpassingen van de wet door de wetgever, maar dat hij zelf de wettekst dient te interpreteren in het licht van de aktuele ontvangerkontekst. Wanneer de rechter hierbij naar de mening van de wetgever op het verkeerde spoor komt, zal de wetgever des te sneller reageren naarmate zijn konceptie van de sociale ordening ernstiger miskend wordt. (3) Door de rollen om te keren en het initiatief voor aanpassingen, verbeteringen, e.d. van wetteksten bij de rechter te laten in afwachting van een wetswijziging door de wetgever, voorkomt men niet alleen een groot aantal onbevredigende rechterlijke beslissingen die anders in deze (vrij langdurige) tussenperiode geveld worden, bovendien vergemakkelijkt en verlicht men ook in grote mate het werk van de wetgever. In de praktijk kan de wetgever immers het overgrote deel van de wetsinterpretaties in de rechtspraak goedkeuren, waarbij de rechter met een ontvangerkontekst rekening heeft gehouden. Een dergelijke stilzwijgende goedkeuring kent men trouwens nu reeds in de rechtspraak. Dit blijkt uit de afwezigheid van enige reactie van de wetgever tegen vaste rechtspraak op diverse rechtspunten, waarbij niet alleen aan de wettekst een betekenis wordt toegekend die afwijkt van de prima-facie-betekenis van deze wettekst, maar zelfs een betekenis die duidelijk ingaat tegen de oorspronkelijke bedoeling van de wetgever ten tijde van de stemming van deze wettekst. Het meest frappante voorbeeld hiervan in de Belgische rechtspraak is de jurisprudentie die het, door de wetgever uitdrukkelijk gewilde (4) onderscheid

-
- (1) In de praktijk duurt het voorbereiden van een wetsontwerp vaak heel wat langer, in het bijzonder wanneer het probleem niet dringend wordt geacht, wanneer het om een sociaal of politiek delikate kwestie gaat, of wanneer er zich in de loop van de wetgevingsprocedure een regeringswijziging voordoet.
 - (2) Reeds in 1904 merkte Fockema Andreae op "dat eene herziening van wetten zoo moeilijk, zoo langzaam geschiedt, zooveel voeten in de aarde heeft." (FOCKEMA ANDREAE, J.P., Tien Jaren Rechtspraak van den Hoogen Raad, blz. 175).
 - (3) Zie bijvoorbeeld de besluitwet van 13 december 1945, die binnen de zes maanden reageerde tegen cassatierechtspraak, hoger besproken onder nr. 164, nr. 306 en nr. 372.
 - (4) Zie: LOCRE, Législation civile, commerciale et criminelle, dl. II, blz. 487, 397, 579 en 601.

tussen man en vrouw op het gebied van de sanktionering van echtelijke ontrouw vrijwel volledig heeft laten verdwijnen door het begrip "onderhoud van bijzit in de echtelijke woning" zodanig te interpreteren dat bijna elke overspelige relatie er onder gebracht kon worden. Dat het hier om een stilzwijgende goedkeuring en niet om een nalatigheid van de wetgever ging, blijkt uitdrukkelijk uit de wetswijziging van 28 oktober 1974. Met deze wetswijziging heeft de wetgever meer dan een eeuw na het begin van deze jurisprudentiële evolutie, de wettekst aangepast aan de betekenis die er in de rechtspraak aan gegeven werd. (1)

396. Ganshof van der Meersch merkt dan ook terecht op dat een jurisprudentiële aanpassing van de wetteksten aan de maatschappelijke werkelijkheid noodzakelijk is voor een soepele, maatschappelijk functionele rechtsontwikkeling. (2) De wetgever is immers genoeg gewapend om desgevallend tegen een verkeerde evolutie in de rechtspraak te reageren. Bovendien zal een dergelijke reactie zich eerder zelden opdringen, vermits aan de discussies in de wetgevende kamers reeds een discussie in de rechtspraak en vaak ook in de rechtsleer is voorafgegaan. Door de mogelijkheid tot hoger beroep en tot cassatie worden toevallige "vergissingen" binnen de rechtspraak zelf opgevangen. De wetgever zal dus pas moeten reageren wanneer hij niet akkoord kan gaan met een consensus die tussen de rechters tot stand is gekomen.

-
- (1) Een dergelijke legalisering van rechtspraak "contra legem" is geen uitzonderlijk verschijnsel; zie o.m. hoger onder nr. 100 en CORNIL, L., Het Hof van Verbreking, blz. 17; zie verder nog de (Franse) rechtspraak besproken in: MALAURIE, Ph., La jurisprudence combattue par la loi, blz. 604 e.v.
 - (2) GANSHOF VAN DER MEERSCH, W., Overwegingen omtrent de kunst recht te spreken en de uitoefening van het rechterlijk ambt, R.W., 1973-74, 117; zie ook in dezelfde zin: CORNIL, L., Het Hof van Verbreking, blz. 14.

397. Wanneer men de nadruk legt op de eigen inbreng van de rechter in de rechtsvinding, die zijn basis vindt enerzijds in de interpretatievrijheid van de rechter en anderzijds in de rol van de rechter binnen het rechtssysteem, dan komt het belang van het mens- en maatschappijbeeld van de rechter eveneens centraal te staan. (1)
Zonder op dit probleem hier nader te willen ingaan, kunnen in dit verband en tot slot een paar bedenkingen naar voor worden gebracht.
398. Het vrij coherente mens- en maatschappijbeeld van de rechters, dat hoofdzakelijk zijn oorsprong vindt in de gemeenschappelijke socio-kulturele achtergrond van de rechters, kan zowel een positieve als een negatieve invloed hebben op de rechtspraak.
Een positieve invloed, omdat dit leidt tot een uniforme jurisprudentie, en een dergelijke stabiliteit bevorderlijk is voor de rechtszekerheid en leidt tot een gelijke behandeling van gelijke situaties, hetgeen een vorm is van rechtvaardigheid.
Een negatieve invloed, omdat dit kan leiden tot eenzijdigheid, wanneer het mens- en maatschappijbeeld van de rechters niet representatief is voor het in de samenleving heersende mens- en maatschappijbeeld.
399. Wanneer de rechter hoger als een kritische normadressaat werd beschouwd in zijn verhouding tot de wetgever, dan dient er hier aan toegevoegd te worden dat hij niet alleen zijn vonnis dient te motiveren in functie van de andere rechters, maar evenzeer in functie van mogelijke kritiek die door buitenstaanders op zijn beslissing moet kunnen worden uitgeoefend.
Bovendien moet ook de niet gepubliceerde rechtspraak volledig worden opengesteld voor uitgebreid rechtssociologisch onderzoek, dat o.m. de representativiteit van het mens- en maatschappijbeeld van de rechters moet kunnen nagaan.

(1) Voor de invloed van het mens- en maatschappijbeeld van de rechter bij de beoordeling van feiten en bij de toepassing van zogenaamde vage normen, zie: VAN HOECKE, M., Mens- en maatschappijbeeld van de rechter, T.P.R., 1975, 575-681.

Algemeen besluit

400. Een wettekst heeft geen betekenis op zich, maar krijgt pas een betekenis door de interpretatie vanwege de lezer van de wettekst.
401. Men dient een onderscheid te maken tussen de zenderbetekenis en de ontvangerbetekenis van wetteksten.
402. De "duidelijke betekenis" van de wet blijkt in werkelijkheid slechts een duidelijke prima-facie-ontvangerbetekenis te zijn, waaraan geen enkele normatieve kracht kan worden toegekend, vermits deze "duidelijke betekenis" in strijd kan zijn zowel met de wil van de historische en/of aktuele wetgever, als met een aktuele maatschappelijk zinvolle betekenis. De duidelijkheid van een wettekst kan dan ook nooit een hinderpaal vormen voor een nadere interpretatie van deze wettekst.
403. Bij de toepassing van een wettekst "in zijn normale betekenis" moet men een onderscheid maken tussen de betekenis van de woorden in het technisch-juridisch taalgebruik en in de dagelijkse omgangstaal, tussen hun betekenis in het taalgebruik ten tijde van het totstandkomen van de wet en hun betekenis in het hedendaagse taalgebruik. Binnen het aktuele, gewone taalgebruik moet men nog rekening houden met betekenisdivergenties door sociaal of geografisch uiteenlopende taalgewoonten.
404. De theorie volgens dewelke woorden een vaste kernbetekenis hebben en een vage randbetekenis kan geen houvast bieden aan de interpretator, vermits deze kernbetekenis slechts "vast" is binnen één bepaald soort taalgebruik en sterk kan variëren naargelang het soort taalgebruik waarin het woord voorkomt. In de wetgeving wordt de kernbetekenis van de woorden in essentie bepaald door de normatieve inhoud van de wettekst.

405. Zogenaamde logische interpretatieregels, zoals de beperkende interpretatie van uitzonderingen, de a fortiori-, de a contrario- en de analogieredenering, zijn geen dwingend logische doch slechts paralogische regels, die maar geldig kunnen worden toegepast mits uit andere elementen blijkt dat een toepassing ervan in overeenstemming is met de ratio legis van de geïnterpreteerde wettekst. Ook de rechtsverfijning is als interpretatiefiguur slechts verantwoord in zoverre uit andere kontekstelementen blijkt dat een dergelijke interpretatie in overeenstemming is met het doel van de wet.
406. Ook wanneer de wetteksten volledig buiten het parlement werden opgesteld en besproken, en deze (vrijwel) zonder enige discussie door het parlement werden aangenomen, is er wel degelijk sprake van een bewuste wil van de parlementaire meerderheid, die bij de interpretatie beschouwd kan worden als de "wil van de wetgever" ten aanzien van de betrokken wetgeving.
407. De vraag in hoeverre de voorbereidende werken kunnen opwegen tegen de (duidelijke) tekst van de wet, is een vals probleem. De interpretator maakt geen keuze tussen beide, maar gebruikt de voorbereidende werken als interpretatiekontekst bij het toekennen van een betekenis aan de wettekst.
408. In de voorbereidende werken kan de interpretator geen concrete oplossingen vinden voor concrete problemen, doch slechts algemene informatie over de bedoeling van de wetgever, in het licht waarvan de betekenis van de wettekst dan nader kan worden vastgesteld.
409. Uit de loutere wijzigingen in de formulering van opeenvolgende teksten in de wordingsgeschiedenis van een wet of in de wetsgeschiedenis kan men geen besluiten trekken i.v.m. de wil van de wetgever t.a.v. deze wijziging. De interpretator moet eerst onderzoeken waarom de oorspronkelijke tekst gewijzigd, aangevuld of verworpen werd.

410. Om uit de voorbereidende werken korrekte besluiten te trekken m.b.t. de bedoelingen van de wetgever dienen deze steeds in hun totaliteit bij de wetsinterpretatie betrokken te worden.
411. Een zinvolle wetstoepassing eist dat de rechter bij het toekennen van betekenis aan een wettekst ook rekening houdt met ontwikkelingen die zich na de uitvaardiging van de betrokken wettekst hebben voorgedaan, zoals feitelijke, technische of wetenschappelijke ontwikkelingen, evoluties in de opvattingen van de wetgever die bijvoorbeeld blijken uit aan de geïnterpreteerde wettekst aanverwante wetgeving, en evoluties in de heersende opvattingen in de samenleving. Dit kan enkel adequaat gebeuren aan de hand van een teleologische interpretatie.
412. Een teleologische interpretatie is in veel gevallen noodzakelijk om de wet zinvol te kunnen toepassen, niet enkel bij gewijzigde omstandigheden, maar ook om absurde of onredelijke wetstoepassingen te vermijden, en in het algemeen om de wet toe te passen in overeenstemming met de bedoelingen van de wetgever.
413. Bij een teleologische interpretatie kan de rechter uitgaan, ofwel van de doelstellingen van de historische wetgever, ofwel van actuele doelstellingen die in aanverwante wetgeving of in de actuele heersende maatschappelijke opvattingen tot uiting komen.
414. De betekenis van woorden, zinnen en teksten varieert niet enkel volgens het betekenisbegrip dat de interpretator hanteert, maar tevens volgens de kontekst waarin hij het woord, de zin, of de tekst situeert. De in de rechtspraak gebruikte interpretatiemethoden kunnen tot van elkaar afwijkende of zelfs aan elkaar tegengestelde resultaten leiden, precies omdat ze alle de wettekst slechts in een deel van de volledig relevante kontekst situeren.
415. Geen van alle betekenisomschrijvingen die men in de niet-juridische literatuur aantreft is ten volle bruikbaar als betekenisbegrip bij de juridische interpretatie, omdat de wetgeving zich essentieel kenmerkt door haar historische en haar teleologische dimensie, die in de wetsinterpretatie volledig tot hun recht moeten komen.

416. De grammatikale en de systematische interpretatie steunen op de fictie van de technisch perfecte wetgever. Deze fictie vindt haar grondslag in het postulaat van het primaat van de rechtszekerheid. De teleologische interpretatie steunt in bepaalde gevallen op de fictie van de redelijke, billijke wetgever, welke fictie haar grondslag vindt in het postulaat van het primaat van de billijkheid.

417. Binnen elke interpretatiebenadering heeft de rechter een min of meer ruime interpretatievrijheid omwille van de diverse waarderingsmomenten die in elke interpretatiemethode voorkomen. Hoe ruimer de kontekst waarin de rechter de geïnterpreteerde wettekst situeert, des te groter is het aantal waarderingsmomenten en des te groter is dus de interpretatievrijheid van de rechter. Hoe beperkter de kontekst echter is waarin de rechter de wettekst situeert, des te meer kan hij door de keuze van deze kontekst en de uitsluiting van andere konteksten het resultaat van de interpretatie naar willekeur bepalen. Dit leidt tot de paradoxale vaststelling dat naarmate de interpretatievrijheid van de rechter op het eerste gezicht groter lijkt, er meer garanties aanwezig zijn voor een objectief resultaat van de interpretatie, terwijl naarmate deze interpretatievrijheid op het eerste gezicht kleiner lijkt, er een grotere kans bestaat op willekeur bij het resultaat van de interpretatie.

418. Door de methodologische inkonsekventies en door de beperkte motivering in de rechtspraak, en in het bijzonder in de rechtspraak van het hof van cassatie, is de interpretatievrijheid van de rechter in feite nog groter dan in theorie.

419. Om de interpretatievrijheid van de rechter te beperken kan men enkel negatieve en/of formele richtlijnen voor de rechter formuleren. Ook de wetgever zou vrijwel uitsluitend negatieve of formele verplichtingen aan de rechter kunnen opleggen om diens interpretatievrijheid te beperken.

420. De huidige feitelijke interpretatievrijheid van de rechter kan voor een deel beperkt worden door een technische verbetering en verfijning van het wetgevend werk.

421. Het is wenselijk dat er een efficiënte en snelle terugkoppeling tot stand zou komen tussen rechter en wetgever en tussen wetgever en rechter, in het kader van een nauwere samenwerking tussen rechter en wetgever, die allebei belangrijke beleidsorganen vormen binnen ons rechtssysteem.

422. De rechter moet ten aanzien van de wetgeving beschouwd worden als een kritische normadressaat, die deze wetgeving toetst aan de werkelijkheid met het oog op een optimale verwezenlijking van de juridische ordening zoals ze door de wetgever gekoncipieerd werd, en die deze ordening op haar beurt toetst aan haar aktuele maatschappelijke functionaliteit. Deze kritische evaluatie dient idealiter te gebeuren in een voortdurende communicatie met de andere rechters, met de wetgever en met de rechtsleer.

Voor de bevordering van deze communicatie, is het wenselijk dat de rechtspraak, en vooral het hof van cassatie, de vonnissen en arresten niet enkel formeel zou motiveren m.b.t. discussiepunten i.v.m. de interpretatie van de wet, maar hierbij ook uitgebreid zou argumenteren om te pogen de procespartijen en andere lezers van het vonnis of arrest te overtuigen van de juistheid van de beslissing.

BIBLIOGRAFIE

Enkel de doorlopend geciteerde werken worden in deze bibliografie opgenomen. Voor de eenmalig geciteerde werken werden de noodzakelijke bibliografische gegevens in de voetnoten opgenomen.

De vermelde werken worden in drie rubrieken onderverdeeld:

- 1) Taalwetenschap en taalfilosofie;
- 2) Recht en taal;
- 3) Rechtsvinding.

Naast de vermelding van de bibliografische gegevens wordt bij elk werk tevens de inhoud kort weergegeven. Bij meer algemene werken wordt enkel de inhoud aangegeven waarin de problematiek aan bod komt die in onderhavige studie ter sprake komt.

1. Taalwetenschap. Taalfilosofie

CHILD, Arthur, Interpretation, a general theory, University of California publications in philosophy, vol. 36, University of California Press, Berkeley en Los Angeles, en Cambridge University Press, Londen, 1965, 136 blz.

Geeft een deskriptief overzicht van interpretatieproblematiek; behandelt geen juridische interpretatie.

DIK, S.C., en KOOIJ, J.G., Beginnelen van de algemene taalwetenschap, Aula boeken, dl. 448, Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht en Antwerpen, 1973, 228 blz.

Algemene inleiding tot de taalwetenschap, waarin vooral aandacht wordt besteed aan de syntaxis. De semantiek wordt behandeld op blz. 163 t.e.m. 192.

GIZBERT-STUDNICKI, Tomasz, Lexicography and Interpretation of Law, A.R.S.P., 1977, 161-176.

Maakt een vergelijking tussen de lexicografische en de juridische benadering van woorden. Wijst op de verschillpunten tussen de taalkundige en de juridische benadering.

GRICE, H.P., Logic and Conversation, in COLE, Peter en MORGAN, Jerry, Syntax and Semantics, dl. 3 Speech Acts, Academic Press, New-York en Londen, 1977, blz. 41-58.

Handelt over het samenwerkingsbeginsel in de konversatie en over de beweringen en de informatie die impliciet in uitspraken besloten liggen ("implicatures").

LEECH, Geoffrey, Semantiek, dl. 1, Aula boeken, dl. 556, Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht en Antwerpen, 1976 (eerste, Engelse, uitgave: 1974), 208 blz.

Overzicht van de actuele wetenschappelijke stand van zaken in de semantiek; inleidende uiteenzetting van een eigen theorie.

LYONS, John, Semantics, dl. 1, Cambridge University Press, Cambridge/Londen/New-York, 1977, 371 blz.

Algemeen, grondig overzicht van de semantiek.

NEUMANN-DUESBERG, Horst, Sprache im Recht, Regenberg'sche Verlagsbuchhandlung, Münster, 1949, 136 blz.

Algemene verhandeling over de aard van de taal; behandelt niet specifiek de rechtstaal; eerder psychologische benadering.

OGDEN, C.K., en RICHARDS, I.A., The Meaning of Meaning (a study of the influence of language upon thought and of the science of symbolism), Routledge & Kegan Paul, Londen, 1960 (eerste uitgave: 1923), 250 blz.

Standaardwerk in de taalwetenschap voor de ontleding van de betekenisproblematiek.

PERELMAN, Chaïm, Avoir un sens et donner un sens, in PERELMAN, Ch. (ed.), Le champ de l'argumentation, Presses Universitaires de Bruxelles, Brussel, 1970, blz. 64-78.

Maakt een onderscheid tussen een realistische, een nominalistische en een theologische benadering van het betekenisbegrip; zeer summier (4 blz. uiteenzetting, gevolgd door 11 blz. discussie).

SIMON, Josef, Sprachphilosophische Alternative, in Recht und Sprache, A.R.S.P., Beiheft 9, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1977, blz. 1-11.

Geeft enkele algemene taalfilosofische beschouwingen i.v.m. betekenis.

SLAMA-CAZACU, Tatiana, Langage et contexte (Le problème du langage dans la conception de l'expression et de l'interprétation par des organisations contextuelles), reeks Janua Linguarum Maior, dl. 6, Mouton, Den Haag, 1961, 251 blz.

Fundamenteel werk over de kontekstsitueringen bij de interpretatie van taaluitdrukkingen.

WHEATLEY, Jon, Language and rules, reeks Janua Linguarum Minor, dl. 80, Mouton, Den Haag, 1970, 113 blz.

Behandelt algemene taaltheorieën en semantische en syntactische problemen. Bouwt een computerprogramma uit dat op basis van grammatikaal korrekte zinnen als output een "woordenboek" geeft, dat de woorden klasseert naar grammatikaal genre, en ze gedeeltelijk definieert op een wijze die filosofisch interessant is.

YNGVE, Victor H., Syntax and the Problem of Multiple Meaning, in LOCKE, William N., en BOOTH, A. Donald, (ed.), Machine Translation of Language, John Wiley & Sons, New-York en Chapman & Hall, Londen, 1955, blz. 208-226.

Bespreekt de problemen die rijzen bij de machinale vertaling van woorden met meervoudige betekenis, in het bijzonder de selectie van de minimumtekst, die noodzakelijk is om de juiste betekenis van de woorden te achterhalen.

2. Recht en taal

- CHAFEE, Zechariah, Jr., The Disorderly Conduct of Words, Col.L.R., 1941, 381-404.
Bespreekt de problematiek van de betekenis van woorden, uitgaande van het werk van Ogden en Richards, The Meaning of Meaning, en knoopt hieraan enkele bedenkingen vast i.v.m. wetsinterpretatie.
- CLAUSS, Karl, Semantik im Dienste des Rechts, A.R.S.P., 1963, blz. 375-407.
Van blz. 375 tot 388 wordt een overzicht gegeven van stromingen in de semantiek; van blz. 388 tot 407 wordt een toepassing gemaakt van inzichten uit de taalwetenschap op het recht, en in het bijzonder op de rechtsvinding, o.m. aan de hand van een concreet rechtsvindingsprobleem uit het Duitse verzekeringsrecht.
- ECKMANN, Horst, Rechtspositivismus und sprachanalytische Philosophie, (Der Begriff des Rechts in der Rechtstheorie H.L.A. Harts), Schriften zur Rechtstheorie, dl. 15, Duncker & Humblot, Berlijn, 1969, 137 blz.
Van blz. 101 tot 117 wordt een vrij beknopte schets gegeven van Harts taalopvattingen.
- FORSTHOFF, Ernst, Recht und Sprache (Prolegomena zu einer richterlichen Hermeneutik), Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1964 (eerste uitgave: 1941), 47 blz.
Het eerste deel bevat een aantal taalfilosofische beschouwingen, toegespitst op het recht (blz. 1-17); het tweede deel behandelt meer de problematiek van de wetsinterpretatie (blz. 18-47). Het werk leunt veel meer aan bij de negentiende eeuwse dan bij de moderne literatuur.
- HABA, Enrique, P., Etudes en allemand sur les rapports entre droit et langue, Arch. Phil. Dr., 1974 (dl. XIX), blz. 257-289, en Arch. Phil. Dr., 1975 (dl. XX), blz. 175-207.
Vrij uitvoerig en volledig overzicht van de Duitse literatuur over recht en taal; het eerste deel (1974) bevat het eigenlijk overzicht; het tweede deel (1975) bevat een kritisch besluit en een zeer volledige bibliografie.
- HAFT, Fritjof, Recht und Sprachtheorie, in Recht und Sprache, A.R.S.P. Beiheft 9, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1977, blz. 27-34.
Geeft enkele algemene beschouwingen over taalwetenschap, taalfilosofie en hermeneutiek.

HARTMANN, Peter, Sprachwissenschaft und Rechtswissenschaft - eine vergleichende Konfrontation, Rechtstheorie, dl. 1, 1970, blz. 47-68.

- Stelt in navolging van de taalwetenschap een structurele aanpak voor van de rechtswetenschap, niet zozeer een toepassing van taalwetenschappelijke verworvenheden op de juridische taal en op de interpretatie ervan, doch eerder een toepassing van het model van de hedendaagse linguïstiek op het recht. Het recht wordt gedefinieerd als "taal", zodat de taalstructuur zonder meer gekaluleerd lijkt te kunnen worden op het recht als systeem.
- HORN, Dieter, Rechtssprache und Kommunikation (Grundlegung einer semantischen Kommunikationstheorie), Duncker & Humblot, Berlijn, 1966, 183 blz.
Sterk theoretische verhandeling; onderzoekt de rechtstaal vanuit het perspectief van de communicatie (tussen normzender en normontvanger) in tegenstelling tot de traditionele ontologische benadering.
- HORN, Dieter, Rechtswissenschaft und Kommunikationstheorie, A.R.S.P., 1967, 573-587.
Pleidooi voor een toepassing van de communicatietheorie in de rechtswetenschap; met "communicatietheorie" wordt hier de wetenschap bedoeld, die de problematiek onderzoekt i.v.m. de taal als communicatiemiddel, dus in feite i.v.m. de betekenis van woorden en zinnen.
- KALINOWSKI, Georges, Sur les langages respectifs du législateur, du juge et de la loi, in Le langage du droit, Arch. Phil. Dr., 1974, (dl. XIX), blz. 63-74.
Analyse van de taal van wetgever, wet en rechter; er wordt gesteld dat de taal van de wetgever en rechter normatief, performatief en metalinguïstisch is; ook de taal van de wet is normatief, doch die uit zich niet steeds in de syntactische structuur.
- LELIARD, J., Rechtstaal-problemen, R.W., 1956-57, 855-862.
Behandelt de rechtstaal vanuit een esthetische optiek: een eenvoudige taal, zonder taalfouten, die zo dicht mogelijk aanleunt bij het gewone taalgebruik.
- MELLINKOFF, David, The language of the law, Little Brown & Co, Boston en Toronto, 1963, 526 blz.
Behandelt de Engelse rechtstaal, enerzijds historisch (blz. 33-282), en anderzijds vanuit het oogpunt van goede stijl (precisie, bondigheid, verstaanbaarheid en soepelheid t.a.v. mogelijke betekensevaluaties) (blz. 285-454).
- MOUNIN, Georges, La linguistique comme science auxiliaire dans les disciplines juridiques, in Le langage du droit, Arch. Phil. Dr., 1974 (dl. XIX), blz. 7-16.
Bespreekt de bruikbaarheid van de linguïstiek voor de rechtswetenschap; stipt hierbij enkele mogelijkheden aan, die echter reeds bestonden vóór de aanwinsten van de moderne taalwetenschap.

OKSAAR, Els, Sprache als Problem und Werkzeug des Juristen, A.R.S.P., 1967, 91-130.

Het artikel is ingedeeld in vier hoofdstukken:

1) Taal en recht, 2) Het wezen van de taal, 3) Stijlproblemen, 4) De rol van de semantiek; het laatste punt wordt het meest uitvoerig behandeld.

ROSS, Alf, Tū-Tū, S.S.L., 1957, blz. 139-153; 70 Harv.L.R., 1956-57, 812 e.v.

Toont aan dat de typische juridische termen, zoals bijvoorbeeld "eigendom", niet verwijzen naar een materiële werkelijkheid, maar abstrakties zijn, die een heel pakket juridische voorwaarden en gevolgen inhouden.

STUTTERHEIM, C.F.P., Taalwetenschap en rechtswetenschap, in 't Exempel dwinght (Kischbundel), Tjeenk Willink, Zwolle, 1975, 357-365.

Bevat enkele algemene bedenkingen van een taalkundige i.v.m. de verhouding tussen taal en recht.

THOMAS, Yan, La langue du droit romain. Problèmes et méthodes, in Le langage du droit, Arch. Phil. Dr., 1974 (dl. XIX), blz. 103-125.

Behandelt de verwarring tussen rechtstaal en gewone omgangstaal in de literatuur over Romeins recht; bepleit een analyse van de juridische termen (in het Romeinse recht) in structureel verband: uit het gebruik van een rechtsterm in diverse konteksten moet de specifiek juridische betekenis van de term kunnen omschreven worden; het artikel steunt op de werken van de Italiaanse romanist A. Carcaterra, die o.m. de syntaktische analyse van Chomsky op romeinsrechtelijke teksten heeft toegepast.

VISSER 'T HOOFT, H.Ph., La philosophie du langage ordinaire et le droit, in Le langage du droit, Arch. Phil. Dr., 1974 (dl. XIX), blz. 19-23.

Korte schets van de verhouding rechtstaal/gewone taal, en een bespreking van het nut van de filosofie van de omgangstaal voor het recht.

WILLIAMS, Glanville, Language and the law, 61 L.Q.R., 1945, blz. 71-86 (I), 179-195 (II), 293-303 (III), en 384-406 (IV).

Geeft een uiteenzetting over de moderne theorieën i.v.m. de funktie van de taal (o.m. de opvattingen van Ogden en Richards), en onderzoekt het belang van deze theorieën voor de jurist.

3. Rechtsvinding

A.L.G., Treble Penalties in Income Tax Law, 76 L.Q.R., 1960, 215-223.

Kritiek op het arrest van de House of Lords inzake Inland Revenue Commissioners v. Mincin, waarin de regel wordt geponeerd dat bij een "duidelijke tekst" niet afgeweken mag worden van de letterlijke betekenis van de woorden, ook niet wanneer deze interpretatie tot flagrant onbillijke resultaten leidt.

ALLEN, Carleton Kemp, Law in the Making, Oxford University Press, Oxford, 1964 (eerste uitgave: 1927), 649 blz.

Van blz. 482 tot blz. 530 wordt een heldere en kritische uiteenzetting van de interpretatieproblematiek gegeven; er wordt in het bijzonder gewezen op de inkonsistenties bij de toepassing van de interpretatieregels.

ALLEN, Layman E., Symbolic Logic: A Razor-Edged Tool for Drafting and Interpreting Legal Documents, 66 Yale Law Journal, 1956-57, 833-879.

Zuiver formeel logische benadering; behandelt niet de interpretatieproblematiek, maar formaliseert enkel de syllogistische redenering.

ANDRE-VINCENT, Ph.I., L'abstrait et le concret dans l'interprétation, in L'interprétation dans le droit, Arch. Phil. Dr., 1972 (dl. XVII), blz. 135-147.

Vertrekt van, en bouwt verder op, het boek van K. Engisch, Die Idee der Konkretisierung in Recht und Rechtswissenschaft unserer Zeit; het interpretatieproces wordt geschetst als een voortdurende dialectiek tussen de abstracte regel en de concrete feiten.

ARNAUD, André-Jean, Le médium et le savant (signification politique de l'interprétation juridique), in L'interprétation dans le droit, Arch. Phil. Dr., 1972 (dl. XVII), blz. 165-181.

Wijst op de ideologische gekleurdeheid van elke juridische interpretatie, en onderzoekt de mogelijkheden om door middel van wetsinterpretatie tot een evolutie in het recht te komen.

BARTHOLOMEYCZIK, Horst, Die Kunst der Gesetzesauslegung (Eine wissenschaftliche Hilfe zur praktischen Rechtsanwendung), Kommentator Verlag, Frankfurt am Main, 1965 (eerste uitgave 1951), 128 blz.

Behandelt de diverse interpretatiemethodes aan de hand van praktische voorbeelden; bevat geen theoretische, kritische uiteenzetting, maar vormt een beknopte praktische handleiding voor de rechtspractici.

BATIFFOL, Henri, Questions de l'interprétation juridique, in L'interprétation dans le droit, Arch. Phil. Dr., 1972 (dl. XVII), blz. 9-27.

Zoekt een antwoord op de vragen waarom, hoe en tot waar men mag interpreteren; doel van de interpretatie is, volgens de auteur, het verschaffen van een regel aan de hand waarvan een concreet probleem kan worden opgelost, en niet zozeer het achterhalen van de bedoeling van de historische wetgever.

- BEKAERT, Hermann, Introduction à l'étude du droit, Bruylant, Brussel, 1973.
Blz. 220 tot 224 bevat een korte bespreking van de wijze waarop de rechter de wet kan en mag interpreteren.
- BENTIL, J.K., The Mischief Rule and the Theft Act 1968, L.Q.R., 1971, 156-158.
Bespreekt de toepassing van de "mischief rule" in een arrest van 1970 inzake diefstal.
- BETTI, Emilio, Allgemeine Auslegungslehre als Methodik der Geisteswissenschaften, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1967 (eerste, Italiaanse, uitgave: 1955).
Het achtste hoofdstuk (blz. 600-664) behandelt de juridische interpretatie; hermeneutische benadering van het interpretatieprobleem, met de nadruk op de rol van de kontekst van de feiten bij de interpretatie van de wet die op deze feiten moet worden toegepast; er wordt gewezen op het belang van een wetsinterpretatie die gebeurt in funktie van een zinvolle eenheid van het rechtssysteem.
- BINDER, Julius, Rechtsnorm und Rechtspflicht (Rede beim Antritt des Prorektorates), von Junge, Erlangen, 1911, 17 blz.
Analyse van de elementen die een rechtsnorm bindende kracht verlenen; volgens de auteur zijn de rechtsnormen enkel tot de rechter gericht, zodat er bijgevolg geen "rechtsplichten" bestaan, doch enkel een "onderworpenheid" aan het recht.
- BOBBIO, Norberto, Le bon législateur, in HUBIEN, H. (ed.), Le raisonnement juridique (actes du congrès mondial de philosophie du droit et de philosophie sociale), Bruylant, Brussel, 1971, blz. 243-249.
Bevat enkele bedenkingen i.v.m. de (technische) rationaliteit van de wetgever, waarvan in de Italiaanse rechtspraak wordt uitgegaan.
- BOCKELMANN, Paul, Richter und Gesetz, in Rechtsprobleme in Staat und Kirche (Festschrift für Rudolf Smend), Otto Schwarz & Co., Göttingen, 1952, blz. 23-39.
Behandelt de dwingende kracht van de strafwet voor de rechter.
- BODENHEIMER, Edgar, Jurisprudence, Harvard University Press, Harvard, 1962, blz. 347-386.
Behandelt de interpretatie van de grondwet en de interpretatie van wetten, en geeft een korte schets van de taak van de rechter; legt de nadruk op een "zinvolle" interpretatie, waarbij rekening wordt gehouden met de wil van de wetgever (die op zijn beurt zinvol moet worden geïnterpreteerd) en met eventuele absurde of onbillijke gevolgen van een bepaalde interpretatie.
- BONNECASE, Julien, L'école de l'exégèse en droit civil, De Boccard, Parijs, 1924 (eerste uitgave: 1920), 279 blz.
Encyclopedische uiteenzetting over de exegetische school; uitvoerige onderlinge vergelijking van de diverse vertegenwoordigers van deze school.
- BOULANGER, J., La méthode depuis le Code civil de 1804 au point de vue de l'interprétation judiciaire, J.T., 1952, 229-234.
Behandelt de problematiek van de leemten in het recht.
- CLAUSS, Karl, Die Sens-Clair-Doctrine als Grenze und Werkzeug, in HUBIEN, H. (ed.), Le raisonnement juridique (actes du congrès mondial de philosophie du droit et de philosophie sociale), Bruylant, Brussel, 1971, blz. 251-255.
Verdedigt de duidelijke-tekst-doktrine als beperking op de interpretatievrijheid van de rechter.
- COING, Helmut, Die juristischen Auslegungsmethoden und die Lehren der allgemeinen Hermeneutik, reeks Arbeitsgemeinschaft für Forschung des Landes Nordrhein-Westfalen, dl. 84, Westdeutscher Verlag, Keulen en Opladen, 1959, 56 blz.
Blz. 5-25 bevat de eigenlijke uiteenzetting, blz. 27-56 een discussie; systematiseert de diverse juridische interpretatiemethodes aan de hand van de principes van de algemene hermeneutiek, en wijst op het parallelisme tussen beide.
- CORNIL, L., Het hof van verbreking, beschouwingen over zijn zending, Bruylant, Brussel, 1950, 54 blz.
Bespreekt de evolutie m.b.t. de taak van het hof van cassatie: van een controle op de onderwerping van de rechterlijke macht aan de wetgevende macht, naar een unifiërende rol in de toepassing van het recht op konkrete geschillen, m.a.w. het tot stand brengen en handhaven van een "gerechtelijke sociale vrede".
- COX, Archibald, Judge Learned Hand and the Interpretation of Statutes, 60 Harv. L. R., 1946-47, 370-393.
Uiteenzetting over de interpretatiebenadering van rechter Hand, die onduidelijke, maar ook schijnbaar duidelijke woorden en teksten interpreteerde in het licht van het (algemeen) doel van de wet; voorbereidende werken beschouwde hij als nuttig materiaal voor de omschrijving van dit doel.
- CROSS, Rupert, Statutory Interpretation, Butterworths, Londen, 1976, 180 blz.
Syntetisch en kritisch overzicht van de Engelse interpretatiepraktijk en interpretatieproblematiek.
- DE HARVEN, P., Réflexions sur la technique de l'interprétation judiciaire des lois, J.T., 1960, 205-207.
Analyse van enkele interpretatieproblemen, aan de hand van praktische gevallen uit rechtspraak en rechtsleer.

- DE LA MARNIERRE, Edmond Sallé, Les techniques d'interprétation de la loi (à propos de l'application de la réforme des régimes matrimoniaux, loi du 13 juillet 1965), Rev. trim. dr. civ., 1971, 231-249.
Verdedigt de duidelijke-tekst-doktrine, uitgaande van het principe dat het de eerste taak van de jurist is de rechtszekerheid te waarborgen; kritiqueert interpretaties door rechtsleer en rechtspraak van de Franse wet op het huwelijksgoederenrecht, omdat ze in strijd zijn met de duidelijke wettekst, ook al bieden deze interpretaties betere oplossingen dan hetgeen uit de letter van de wet voortvloeit.
- DE LA MARNIERRE, Edmond Sallé, Eléments de la méthodologie juridique, Librairie du journal des notaires et des avocats, Parijs, 1976.
Van blz. 141 tot 150 wordt gehandeld over de toepassing van de rechtsregel op het geding; behandelt enkele problemen i.v.m. wetsinterpretatie: exegetische interpretatie, de voorbereidende werken, de "geest van de wet", en de rol van de rechter bij de interpretatie van de wet.
- DE PAGE, Henri, De l'interprétation des lois (contribution à la recherche d'une méthode positive et théories en présence), Brussel, 1925, dl. 1, 198 blz., en dl. 2, 336 blz.
Herleidt de interpretatieproblematiek tot het probleem van de rechtsteoretische en rechtsfilosofische vóórondersellingen van de interpretatoren; de discussie wordt enkel op dit niveau gevoerd.
- DE SIMPELAERE, André, Legaliteitsbeginsel en Analogie in het huidig strafrecht, Rechtskundig Tijdschrift voor België, 1938, 231-265.
Verdedigt de toepassing van de analogische interpretatie in het strafrecht.
- DE VREESE, Alfons, De taak van het Hof van Cassatie, T.P.R., 1967, 567-589.
Bespreekt o.m. de vrijheid van het hof van cassatie t.a.v. de interpretatie van de wet (blz. 586-589).
- DOLLE, Hans, Vom Stil der Rechtssprache, reeks Recht und Staat in Geschichte und Gegenwart, dl. 138/139, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1949, 75 blz.
Behandelt de problematiek van de keuze tussen een algemene en abstrakte rechtsterminologie en een eenvoudige, duidelijke concrete terminologie; de auteur stelt dat de wetgever zich eenvoudig, duidelijk, beknopt en precies moet uitdrukken.
- DRILSMA, Roland Leonard, De woorden der wet of de wil van de wetgever (proeve ener bijdrage tot de leer der rechtsuitlegging uitgaande van de beschouwingen van Raymond Saleilles en Francois Génny), Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, Amsterdam, 1948.
Bespreking van de interpretatieopvattingen van Saleilles (blz. 13-23) en van Génny (blz. 24-71), met een vergelijking tussen beide (blz. 72-87); schetst een eigen standpunt (blz. 88-158), dat steunt op een taalwetenschappelijke benadering.
- DRILSMA, Roland Leonard, Rechtsvinding en het "handelingskarakter" van het woord, in 't Exempel dwinght (Kischbundel), Tjeenk Willink, Zwolle, 1975, blz. 69-81.
Korte nabeschoouwing over het in 1948 verschenen proefschrift van de auteur, De woorden der wet of de wil van de wetgever.
- DRION, Robert, L'arrêté du 7 Brumaire an IX a-t-il encore force de loi? - Le problème de l'abrogation des lois par désuétude, Jur. comm. Brux., 1947, 1-14.
Bespreekt aan de hand van een actuele toepassing van een wettekst die door de maatschappelijke ontwikkeling achterhaald werd, de vraag in hoeverre een wet door onbruik kan worden opgeheven.
- DUFOUR, Alfred, Droit et langage dans l'Ecole historique du Droit, in Le langage du droit, Arch. Phil. Dr., 1974 (dl. XIX), blz. 151-180.
Bespreekt de opvattingen van Jakob Grimm en van Friedrich-Carl von Savigny die verband houden met de problematiek van recht en taal.
- ECKER, Walther, Das Recht wird in und mit der Auslegung, J.Z., 1969, 477-482.
Teleologische benadering, waarbij de nadruk wordt gelegd op de invloed van de feiten op de betekenis die door de interpretator aan de wet wordt toegekend.
- EGGENS, J., Iets over de verhouding van wet en recht, in verband met "ongerechtvaardigde verrijking" en "misbruik van dwangpositie", afscheidskollege, Amsterdam, 1961, 23 blz.
Vertrekkend van een arrest van de Hoge Raad, wordt er op gewezen dat het de taak is van de rechter de wet dóór te denken, en toe te passen op feiten waarop hij niet rechtstreeks toepasselijk lijkt; terwijl omgekeerd nieuwe interpretaties en rechtskonstrukties moeten kunnen worden ingepast in het bestaande wetssysteem.
- EICHLER, Hermann, Das Wesen des Gesetzes. Phänomenologische Betrachtungen, Carl Heymann Verlag, Keulen en Berlijn, 1959, 22 blz.
Bespreekt o.m. de voorwaarden waaraan een goede wet- (geving) moet voldoen; bevat een zeer uitvoerige bibliografie.
- EKELØF, Per Olof, Teleological Construction of Statutes, 2 S.S.L., 1958, 75-117.
Stelt het doel van de wet tegenover de betekenis van de wet; behandelt de problematiek van de "wil van de wetgever" en van de "eigenlijke betekenis" van de wet- (tekst); wijst op de rol van de kontekst bij de betekenisgeving; de problematiek wordt vrij grondig en op een heldere manier behandeld.

- EMGE, Carl August, Über die Unentbehrlichkeit des Situationsbegriffs für die normativen Disziplinen, Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, dl. 3, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden en Mainz, 1966, 47 blz.
Wijst er op dat men bij het poneren en bij het toepassen van normatieve regels steeds rekening moet houden met de totale werkelijkheid waarin de normontvanger zich bevindt.
- ESSER, Josef, Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts (rechtsvergleichende Beiträge zur Rechtsquellen- und Interpretationslehre), J.C.B. Mohr, Tübingen, 1974, (eerste uitgave: 1956), 394 blz.
Fundamenteel werk over rechtsvinding. Maakt een vergelijking tussen de Angelsaksische en de kontinentale benaderingen van de rechtsvindingsproblematiek.
- ESSER, Josef, Vorverständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung, Athenäum Verlag, Frankfurt am Main, 1972 (eerste uitgave: 1970), 220 blz.
Analyse van het rechtsvindingsproces, dat geschetst wordt als een dialektische discussie norm-feit-oplossing, waarin voortdurend waarderingsmomenten naar voor komen, en waarbij deze waarderingsmomenten niet gebeuren vanuit de wettelijke normen, maar vanuit de "vooroordelen" (in een neutrale betekenis) van de rechter; sterk beïnvloed door de hermeneutiek van Gadamer; er wordt veel belang gehecht aan de maatschappelijke aanvaardbaarheid van het resultaat van de wetsinterpretatie.
- FIKENTSCHE, Wolfgang, Methoden des Rechts (in vergelijkender Darstellung), dl. 4, Dogmatischer Teil, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1977, 706 blz.
Bevat een overzicht van de klassieke interpretatiebenaderingen, met een nadruk op de teleologische interpretatie (blz. 356-373).
- FOCKEMA ANDREAE, Joachimus Pieter, Tien jaren rechtspraak van den Hoogen Raad (Bijdrage tot de leer der wetsuitlegging), S.C. Van Doesburgh, Leiden, 1904.
Onderzoek van de interpretatiebenaderingen van de Nederlandse Hoge Raad, aan de hand van de rechtspraak tussen 1893 en 1902; beschrijvend overzicht.
- FORIERS, Paul, Réflexions sur l'interprétation de la loi et ses méthodes, Noot onder Rb. Brussel, 20 jan. 1956, R.C.J.B., 1957, 333-343.
Bevat enkele algemene opmerkingen i.v.m. de interpretatiemethoden, o.m. i.v.m. de "duidelijkheid" van de wettekst als grens voor de interpretatie (blz. 333-338), gevolgd door een korte bespreking van het geannoteerde arrest (blz. 338-343).

- FRANK, Jerome, Words and Music: Some Reflections on Statutory Interpretation, 47 Col.L.R., 1947, 1259-1278.
Maakt een metaforische vergelijking tussen de interpretatie van een muziekpartituur door een muzikant en de interpretatie van een wettekst door de rechter; besluit dat de rechter een nog grotere interpretatievrijheid heeft dan de muzikant.
- FULLER, Lon L., Positivism and Fidelity to Law (a Reply to Professor Hart), 71 Harv. L. R., 1957-58, 630-672.
Kritiek op de "duidelijke-kern"-doktrine, zoals ze verdedigd wordt door Hart; toont aan dat de betekenis niet inherent is aan de woorden, maar gedetermineerd wordt door het doel van de wet en de structuur van de tekst.
- FULLER, Lon L., The Morality of Law, Yale University Press, Londen en New Haven, 1973 (eerste uitgave: 1964).
Bevat een hoofdstuk waarin gehandeld wordt over wetsinterpretatie (blz. 81-91); de auteur verdedigt het begrip "wil van de wet" ter vervanging van het begrip "wil van de wetgever".
- GANSHOF VAN DER MEERSCH, W.J., Overwegingen omtrent de kunst recht te spreken en de uitoefening van het rechterlijk ambt, R.W., 1973-74, 113-156; en: Bruylant, Brussel, 1973, 55 blz.
Bevat enkele bedenkingen m.b.t. de taak van de rechter bij wetsinterpretatie, in het bijzonder wanneer de wettekst in zijn prima-facie-betekenis achterhaald is door de maatschappelijke evolutie.
- GAUDEMET, Eugène, L'interprétation du Code Civil en France depuis 1804, reeks Basler Studien zur Rechtswissenschaft, dl. 8, Basel, en uitgeverij Sirey, Parijs, 1935, 75 blz.
Tekst van vier lessen, door de auteur in 1923 gegeven voor de universiteit van Basel; behandelt in feite enkel de evolutie in de literatuur (exegetische school, vrij wetenschappelijk onderzoek).
- GENY, Francois, Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif, 2 dl., Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1954 (eerste uitgave: 1899), 422 + 446 blz.
Fundamenteel werk i.v.m. wetsinterpretatie, met een zeer grote weerklink in de juridische literatuur. Sluit de periode van de exegetische school definitief af.
- GERMANN, Oskar Adolf, Probleme und Methoden der Rechtsfindung, Stämpfli & Co., Bern, 1967 (eerste uitgave: 1965), 444 blz.
Behandelt de interpretatiemethoden (blz. 47-110) en problemen zoals de gelding en de dwingende kracht van het recht, het primaat van de wetgeving, en de leemten in het recht; vrij grondige ontleding van de problematiek.

- HART, H.L.A., The Concept of Law, The Clarendon Press, Oxford, 1961, 262 blz.
Behandelt de problematiek van de rechtsvinding in het hoofdstuk "Formalism and Rule-scepticism" (blz. 120-150); de "duidelijke-kern"-doktrine, waarvan Hart een belangrijke vertegenwoordiger is, komt ook op andere plaatsen in het werk ter sprake.
- HATZ, Helmut, Rechtssprache und juristischer Begriff (Vom richtigen Verstehen des Rechtssatzes), reeks Res Publica, dl. 10, Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1963, 106 blz.
Eerder gevoelsmatige benadering; koppelt de wet los van de auteur ervan; toegespitst op stijlproblemen.
- HECK, Philipp, Gesetzesauslegung und Interessenjurisprudenz, verkorte versie, opgesteld door Roland DUBISCHAR, reeks Studien und Texte zur Theorie und Methodologie des Rechts, dl. 2, Gehlen Verlag, Bad Homburg von der Höhe/Berlijn/Zürich, 1968 (eerste en volledige publikatie in: Archiv für die civilistische Praxis, 1914, 1 e.v.), blz. 46-141.
Belangrijkste werk over wetsinterpretatie van een vertegenwoordiger van de Interessenjurisprudenz; voor de interpretatie wordt het onderzoek naar de "historische Interessen" centraal gesteld, d.w.z. de private en maatschappelijke belangen die hun neerslag hebben gevonden in de wet; dit impliceert dus een historisch-teleologische interpretatiebenadering; wijst op het belang van de persoonlijke evaluaties van de rechter in het interpretatieproces. Originele en grondige ontleding van de problematiek.
- HERBOTS, Jacques, Meertalig rechtswoord - Rijkere rechtsvinding (Interpretatie van rechtsteksten in meer dan één taal door middel van vergelijking der verscheidene versies), Story-Scientia, Gent, 1973, 183 blz.
Rechtsvergelijkend, beschrijvend overzicht van de wijze waarop in de rechtspraak betekenis wordt toegekend aan wetteksten wanneer men voor wetteksten of verdragen staat die in verschillende talen rechtskracht hebben en wanneer de verschillende versies van elkaar afwijkende prima-facie-betekeningen hebben.
- HEUSINGER, Bruno, Rechtsfindung und Rechtsfortbildung im Spiegel richterlicher Erfahrung, Carl Heymanns Verlag, Keulen/Berlijn/Bonn/München, 1975, 192 blz.
Bespreking van de rechtsvindingsproblematiek door een emeritus-voorzitter van het Duitse Bundesgerichtshof; wijst op de beperkte rol van de logika in de rechtsvinding en op de essentiële taak van de rechter steeds in concreto een afweging en een keuze te doen tussen "Gesetzestreue" en "Einzelfallgerechtigkeit"; verwijst in laatste instantie naar het persoonlijk geweten van de rechter.

- HOFFMANN-RIEM, Wolfgang, Rechtsanwendung und Selektion, J.Z., 1972, 297-302.
Handelt over de selectie van rechtsregels en de selectie van feiten, o.m. toegelicht aan de hand van het politieoptreden in strafonderzoeken; wijst op het onvermijdelijke waarderingsmoment dat in deze selectie besloten ligt.
- HOLMES, Oliver Wendell, The Theory of Legal Interpretation, 12 Harv. L.R., 1898-99, 417-420.
De auteur schetst zijn interpretatieopvattingen i.v.m. de betekenis van een wettekst: niet de bedoeling van de auteur van de wettekst moet worden achterhaald, maar de betekenis van de tekst op zich, zoals hij begrepen wordt in het normaal taalgebruik.
- HRUSCHKA, Joachim, Das Verstehen von Rechtstexten, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1972.
Behandelt o.m. het betekenisbegrip (blz. 27-41) en de hermeneutische korrelatie tussen recht en juridische interpretaties (blz. 52-55).
- HUMBLET, F. en GHUYS, T., Note au sujet d'un problème de concordance entre les textes néerlandais et français de la Constitution, J.T., 1972, 727.
Handelt over de stilzwijgende afschaffing van artikelen uit de grondwet, die overgangsmaatregelen inhouden.
- JACOBS, Raymond, Schuilt er een redactiefout in het tweede lid der art. 1211 en 1220 van het gerechtelijk wetboek? R.W., 1969-70, 249-256.
Verdedigt op zeer absolute wijze de duidelijke-tekstdoktrine.
- KAHN-FREUND, Otto, Repeal of statutory definitions - powers of public corporations, 12 M.L.R., 1949, 97-100.
Behandelt het probleem dat rijst wanneer een wettelijke begripsomschrijving wordt opgeheven, terwijl het aldus gedefinieerde begrip nog voorkomt in andere, niet opgeheven wetteksten.
- KALINOWSKI, Georges, Philosophie et logique de l'interprétation en droit (Remarques sur l'interprétation juridique, ses buts et ses moyens), in L'interprétation dans le droit, Arch. Phil. Dr., 1972 (dl. XVII), blz. 39-49.
Formuleert enkele bedenkingen i.v.m. wetsinterpretatie; wijst o.m. op de praktische aard van de juridische interpretatie en op het belang van de ratio legis bij deze interpretatie.
- KELSEN, Hans, Zur Theorie der Interpretation, R.I.T.D., 1934, 9-17.
Behandelt de hiërarchie van de rechtsnormen, die volgens de auteur slechts een kader vormen, waarbinnen er een open ruimte is voor interpretatie; elke toepassing van een norm houdt steeds een interpretatiekeuze in.

KEUTH, Hans Herbert, Zur Logik der Normen, reeks Schriften zur Rechts-
theorie, dl. 27, Duncker & Humblot, Berlijn en München, 1972,
116 blz.

Behandelt o.m. de vraag wie als normzender van de wet-
teksten en wie als normontvanger van de wetteksten
beschouwd moet worden (blz. 24-31).

KORTMANN, C.A.J.M., De woorden van de wet, Kluwer, Deventer, 1976,
22 blz.

Geeft kritiek op het gebruik van verschillende woorden
om een zelfde inhoud weer te geven, omdat dergelijk
"stylistisch" woordgebruik misleidend is voor de inter-
pretator, die meent dat de wetgever door een ander woord
te gebruiken een andere inhoud wil aanduiden; gebruikt
voorbeelden uit het staatsrecht.

KRUGER, Uwe, Der Adressat des Rechtsgesetzes, reeks Schriften zur
Rechtstheorie, dl. 17, Duncker & Humblot, Berlijn, 1969,
125 blz.

Grondige behandeling van het probleem wie als adres-
saat van de wetgeving beschouwd moet worden; begrips-
omschrijvingen (blz. 11-18), bespreking van de verschil-
lende standpunten in de rechtsleer (blz. 19-62) en in-
houdelijke analyse van de problematiek (blz. 63-114);
uitgebreide bibliografie (vrijwel uitsluitend duits-
talige werken).

LANDIS, James M., A Note on "Statutory Interpretation", 43 Harv.L.R.
1929-30, 886-893.

Kritiek op de vrije rechtsvinding waarbij de rechter
zich laat leiden door zijn persoonlijke waardeoordelen
en inzichten en niet door de wil van de wetgever;
de rechter moet volgens de auteur werken met een weten-
schappelijke interpretatiemethode, d.i. een verantwoorde
analyse van de kontekst van de wet (o.m. de voorberei-
dende werken) om de bedoeling van de wetgever te achter-
halen.

LANGAN, P.St.J., MAXWELL on The Interpretation of Statutes, Sweet
& Maxwell, Londen, 1969, 391 blz.

Twaalfde uitgave van het Engelse standaardwerk over wets-
interpretatie, waarvan de eerste uitgave, van de hand
van P.B. Maxwell, verscheen in 1875; zeer volledig,
doch zuiver beschrijvend overzicht van de heersende in-
terpretatiebenaderingen die (van oudsher) in de Engel-
se rechtspraak worden toegepast.

LANGEMEYER, Gerard E., Nieuwe Duitse theorieën over rechterlijke
rechtsvinding, reeks Klasse der Letteren, 1966, dl. 3, Konink-
lijke Vlaamse Akademie voor wetenschappen, letteren en
schone kunsten van België, Brussel, 1966.

Bespreekt drie fundamentele Duitse werken over rechter-
lijke rechtsvinding (ESSER, J., Grundsatz und Norm in
der richterlichen Fortbildung des Privatrechts; WIEACKER,
F., Gesetz und Richterkunst; LARENZ, K., Methodenlehre
der Rechtswissenschaft).

LARENZ, Karl, Richterliche Rechtsfortbildung als methodisches Problem,
N.J.W., 1965, 1-10.

Behandelt de problematiek van de rechtsvorming door de
rechter in die gevallen waarin de wet door een syllogis-
tische redenering schijnbaar zonder enige persoonlijke
beoordeling of interpretatie van de rechter wordt toe-
gepast.

LARENZ, Karl, Die Bindung des Richters an das Gesetz als hermeneu-
tisches Problem, in Festschrift für Ernst Rudolf Huber,
Otto Schwarz & C. Verlag, Göttingen, 1973, blz. 294-309.

Bespreekt in het bijzonder de hermeneutische benade-
ring van Gadamer (Wahrheit und Methode) en Esser (Vor-
verständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung).

LARENZ, Karl, Methodenlehre der Rechtswissenschaft, Springer Verlag,
Berlijn/Heidelberg/New-York, 1975 (eerste uitgave: 1960),
489 blz.

Algemeen werk over rechtsvinding; historisch gedeelte
met een overzicht van de rechtsvindingsteorieën in
Duitsland sinds Savigny (blz. 11-161); systematisch
gedeelte met een volledige, grondige en genuanceerde
analyse van de rechtsvindingsproblematiek (blz. 165-
474).

LAURENT, Francois, Avant-projet de révision du Code civil, dl. 1,
Bruylant, Brussel, 1882.

Op blz. 173 tot 185 stelt de auteur zes artikelen
voor i.v.m. wetsinterpretatie om in het burgerlijk
wetboek te worden ingevoegd; artikel per artikel wordt
er een toelichting en een verantwoording gegeven.

THE LAW COMMISSION AND THE SCOTTISH LAW COMMISSION, The Interpreta-
tion of Statutes, Her Majesty's Stationery Office, Londen,
1969, 56 blz.

Rapport van de Engelse en Schotse "Law Commission"
over wetsinterpretatie; rake analyse van de proble-
matiek; weinig revolutionaire hervormingsvoorstellen.

LECLERCQ, Paul, De la Cour de cassation, in FAURES, J., en DE MEYER,
J., (ed.), La pensée juridique du procureur général Paul
Leclercq, Bruylant, Brussel, 1953, dl. 1, blz. 29-91.

Behandelt de verhouding van het hof van cassatie
tot de wetgever en tot de feitenrechter, vooral
aan de hand van citaten uit besprekingen en komen-
taren m.b.t. de oprichting van het hof van cassatie,
uit het einde van de achttiende en het begin van
de negentiende eeuw.

LEGROS, Robert, Considérations sur les lacunes et l'interprétation
en Droit Pénal, Rev. dr. pén. crim., 1966-67, 3-35.

Bevat o.m. kritiek op de duidelijke-tekst-doktrine.

- LEVI, Edward H., An introduction to legal reasoning, The University of Chicago Press, Chicago, 1963 (eerste uitgave: 1948), 104 blz.
Toont met rechtspraak rond een drietal (strafrechtelijke) regels aan hoe de rechters soms een letterlijke toepassing maken van een wettekst in zijn prima-facie-betekenis, en aldus klaarblijkelijk ingaan tegen de bedoeling van de wetgever.
- LEYTEN, Jan C.M., Enige opmerkingen over "interpretatie" van wetteksten, Annalen van het Thijmgenootschap, 1969, 113-120.
Korte beschouwing over aard en doel van de interpretatie van wetteksten.
- LLOYD OF HAMPSTEAD, Dennis, Introduction to Jurisprudence, Stevens & Sons, Londen, 1972 (eerste uitgave: 1959), 873 blz.
Werk over rechtsteorie en rechtsfilosofie, met in hoofdzaak uittreksels uit werken van belangrijke auteurs; zeer ruime benadering; zeer up to date; van blz. 733 tot 743 wordt een schets gegeven van de interpretatiebenaderingen die men aantreft in de Engelse rechtspraak.
- MACCALLUM, Gerald C., Legislative Intent, in SUMMERS, R., Essays in Legal Philosophy, Basil Blackwell, Oxford, 1968, blz. 237-273, en 75 Yale Law Journal, 1966, 754 e.v.
Analyseert het begrip "wil van de wetgever" en gaat na in hoeverre van een dergelijke wil sprake kan zijn; origineel werk.
- MAKKONEN, Kaarle, Zur Problematik der juristischen Entscheidung (eine strukturanalytische Studie), reeks Annales Universitatis Turkuensis, serie B, dl. 93, Turku, 1965, 235 blz.
Op blz. 97 tot 122 wordt de interpretatie van wetteksten behandeld; vooral interessant i.v.m. logische interpretatie; op blz. 207 tot 224 wordt de interpretatievrijheid van de rechter besproken.
- MALAUURIE, Philippe, La jurisprudence combattue par la loi, in Mélanges offerts à René Savatier, Dalloz, Parijs, 1965, blz. 603-620.
Geeft een overzicht van de wijze waarop de Franse wetgever gereageerd heeft op verkeerde of ongewenste interpretaties van de wet door de rechter.
- MALGAUD, W., Le raisonnement juridique, J.T., 1958, 121-126.
Onderzoekt de rol van de logica in de juridische interpretatie.
- MARSH, Norman S., Interpretation in a National and International Context, Centre international d'études et de recherches européennes (Luxemburg), UGA, Heule/Brussel/Namen, 1974, 99 blz.
Wijst herhaaldelijk op het belang van de kontekst bij het toekennen van betekenis aan een wettekst, zonder deze problematiek als dusdanig nader uit te werken. Naar Angelsaksische normen een teoretisch werk, naar kontinentale normen nog sterk kasuïstisch uitgewerkt. De verhandeling ligt in de lijn van het rapport van de Law Commission van 1969 (zie hoger in deze bibliografie) waar de auteur lid van was.

- MARSHALL, Enid A., Interpretation by a Superior Court, L.Q.R., 1974, 170-181.
Wijst op tegengestelde opvattingen in de rechtspraak t.a.v. de betekenis van woorden, namelijk de betekenis in het gewoon taalgebruik tegenover de specifieke betekenis binnen de kontekst van de wet en van de volledige wetgeving; wijst er op dat de verschillende benaderingen tot aan elkaar tegengestelde resultaten leiden.
- MARX, J.-M., La valeur des travaux préparatoires, B.J., 1927, 257-263.
Pleidooi tegen het gebruik van voorbereidende werken bij de interpretatie van wetten.
- MAYER, Max Ernst, Rechtsnormen und Kulturnormen, reeks Strafrechtliche Abhandlungen, dl. 50, Schletter'sche Buchhandlung, Breslau, 1903, 136 blz.
Behandelt o.m. de vraag wie als normadressaat van de wetgeving beschouwd moet worden.
- MENNICKEN, Axel, Das Ziel der Gesetzesauslegung, reeks Studien und Texte zur Theorie und Methodologie des Rechts, dl. 4, Gehlen Verlag, Bad Homburg/Berlijn/Zürich, 1970, 120 blz.
Behandelt de problematiek "wil van de wet" versus "wil van de wetgever".
- MULLER, Friedrich, Juristische Methodik, Duncker & Humblot, Berlijn, 1971, 195 blz.
Niet zeer grondige maar wel ruime behandeling van de problematiek van de rechtsvinding; vrij veel verwijzing naar (Duitse) rechtspraak; enkel verwijzingen naar Duitse literatuur.
- MULLER-ERZBACH, Rudolf, Wohin führt die Interessenjurisprudenz?, Tübingen, 1932.
Bespreekt o.m. de teleologische interpretatiemethode (blz. 73-78).
- MURRAY, Donald B., When is a Repeal not a Repeal?, 16 M.L.R., 1953, 50-58.
Wijst er op dat gedeeltelijke wijzigingen in een wet vaak ook impliciet een wijziging inhouden van het niet veranderd gedeelte van de wet, zonder dat dit de bedoeling van de wetgever is geweest.
- NOWAK, Leszek, De la rationalité du législateur comme élément de l'interprétation juridique, in Contributions polonaises à la théorie du droit et de l'interprétation juridique, reeks Etudes de logique juridique, dl. 3, Bruylant, Brussel, 1969, blz. 65-86.
Behandelt de problematiek van de a priori's t.a.v. een (technische) rationaliteit van de wetgever waarvan bij de interpretatie van wetteksten wordt uitgegaan; formeel logische benadering.
- OERTMANN, Paul, Gesetzeszwang und Richterfreiheit, Junge Verlag, Erlangen, 1908, 16 blz.
Stelt een teleologische benadering centraal voor de interpretatie van de wet door de rechter.

- OLIVECRONA, Karl, Law as Fact, Stevens & Sons, Londen, 1971 (eerste uitgave: 1939), 320 blz.
Bespreekt o.m. de problematiek van de "wil van de wetgever" (blz. 73-78) en de problematiek van de taal, en in het bijzonder van de rechtstaal (blz. 240-267).
- OPPETIT, Bruno, Les réponses ministérielles aux questions écrites des parlementaires et l'interprétation des lois, D., 1974, I, Chronique, 107-112.
Bespreekt het feitelijk gezag van ministeriële antwoorden op parlementaire vragen m.b.t. de interpretatie van wetteksten; pleit voor de toekenning van een speciale bevoegdheid aan, bijvoorbeeld, het hof van cassatie om wetteksten te interpreteren los van concrete betwistingen.
- PANDECTES BELGES, Tw. Interprétation des lois, Larcier, Brussel, dl. 54, 1896, 645-665.
Korte schets van principes die de rechter moeten leiden bij de interpretatie van wetten; vrijwel uitsluitend gebaseerd op de werken van Francois Laurent.
- PATON, George Whitecross, A Text-Book of Jurisprudence, Clarendon Press, Oxford, 1964.
Geeft een beknopt overzicht van de in Engeland heersende interpretatieregels (blz. 216-221).
- PERELMAN, ChaTm, L'interprétation juridique, in L'interprétation dans le droit, Arch. Phil. Dr., 1972 (dl. XVII), blz. 29-37.
Bevat enkele bedenkingen over de rechterlijke interpretatie van wetteksten (wisselwerking hof van cassatie - parlement; en de motivering van vonnissen en arresten); wijst o.m. op de onhoudbaarheid van de regel "interpretatio cessat in claris".
- PERELMAN, ChaTm, Logique juridique (Nouvelle rhétorique), Dalloz, Parijs, 1976, 193 blz.
Toepassing van Perelman's argumentatietheorie op de rechterlijke rechtsvinding; in een eerste deel (blz. 19-96) wordt een ontwikkeling van de interpretatiebenaderingen in rechtspraak en rechtsleer geschetst; in het tweede deel (blz. 97-177) wordt de argumentatietheorie ontwikkeld aan de hand van concrete voorbeelden.
- PFARR, Heide M., Auslegungstheorie und Auslegungspraxis im Zivil- und Arbeitsrecht der DDR, reeks Schriften zur Rechtstheorie, dl. 30, Duncker & Humblot, Berlijn en München, 1972, 169 blz.
Toont aan dat de rechters in de Duitse Democratische Republiek in de praktijk een ruimere interpretatievrijheid hebben dan hen in theorie wordt toegestaan.
- POLAK, J.M., Het "gewone spraakgebruik" bij de uitlegging van wetten, N.J.B., 1948, 182-183.
- POLAK, J.M., Theorie en praktijk der Rechtsvinding, Tjeenk Willink, Zwolle, 1953, 86 blz.
Beschrijvend overzicht van de interpretatiebenaderingen in de rechtspraak van de Nederlandse Hoge Raad van 1936 tot 1952; trekt voortdurend vergelijkingen met het gelijkwaardige onderzoek van Fockema Andreae, dat de periode 1893-1902 beslaat.
- QUANJARD, Piet, Rechtszekerheid en rechtspraak, Economisch en Sociaal Tijdschrift, 1960, 13-20.
Stelt dat de rechters een ruime interpretatievrijheid hebben, wat tot tegenstrijdige rechtspraak leidt; volgens de auteur dienen de rechters zich te richten naar de heersende rechtspraak om de rechtszekerheid in de rechtspraak te handhaven.
- RADIN, Max, Statutory Interpretation, 43 Harv.L.R., 1929-30, 863-885.
Stelt dat er geen "wetgever" als dusdanig bestaat en dat een eventuele "wil van de wetgever" niet bindend kan zijn voor de rechter; wijst op het feit dat een wettekst pas "dubbelzinnig" wordt na een konfrontatie met de feiten, en dat de keuze tussen de mogelijke betekenissen van de tekst gedetermineerd wordt door de subjectieve inzichten van de rechter.
- RADIN, Max, A Short Way with Statutes, 56 Harv.L.R., 1942-43, 388-424.
Interessante historische situering van hedendaagse interpretatieregels en interpretatieproblemen, waardoor verschillende regels en begrippen in een heel ander daglicht komen te staan; verdedigt de teleologische interpretatiemethode aan de hand van voorbeelden uit de rechtspraak.
- RINGHOFER, Kurt, Interpretation und reine Rechtslehre, in MERKL, A.J., e.a., (ed.), Festschrift für Hans Kelsen zum 90. Geburtstag, Franz Deuticke Verlag, Wenen, 1971, blz. 198-210.
Weerlegging van een kritiek van Franz Bydinsky op de interpretatietheorie van Kelsen t.a.v. leemten in het recht.
- RODIG, Jürgen, Die Theorie des gerichtlichen Erkenntnisverfahrens (Die Grundlinien des zivil-, straf- und verwaltungsgerichtlichen Prozesses), Springer Verlag, Berlijn/Heidelberg/New-York, 1973, 348 blz.
Rechtsteoretische analyse van de kennis die door de rechter in een proces beoogd wordt en bereikt kan worden; formeel logische benadering, doch voortdurend gesitueerd in de kontekst van de rechtstechniek, van de rechtspraktijk en van de interpretatieproblematiek.

ROMBACH, Jan, Hedendaagse opvattingen over rechtsvinding en rechterlijke functie, W.P.N.R., 1974, 81-88, en 97-105.

Geeft een overzicht van de Nederlandse literatuur over rechtsvinding, in het bijzonder in de periode tussen 1960 en 1973.

ROOD-DE BOER, M., Rechtsvorming en rechtsvinding in het jeugdrecht, Kluwer, Deventer, 1972, 28 blz.

Analyse van de methodologie van de rechtsvinding in de Nederlandse rechtspraak op het gebied van het jeugdrecht aan de hand van concrete vonnissen en arresten.

ROSS, Alf, On Law and Justice, Stevens & Sons, Londen, 1974 (eerste uitgave: 1958).

Geeft van blz. 108 tot 157 een uitstekende en grondige analyse van de interpretatieproblematiek, toegespitst op het geven van betekenis aan teksten (de taalproblematiek).

ROTH-STIELOW, Klaus, Die Auflehnung des Richters gegen das Gesetz (Eine Studie zur Auslegung des Gesetzes zwischen den Werten Gerechtigkeit und Ordnung am Beispiel aktueller Rechtsprobleme), Ring Verlag, Villingen, 1963, 208 blz.

In het eerste deel (blz. 3-91) wordt de problematiek geanalyseerd van de tegenstelling tussen rechtvaardigheid en orde bij de wetsinterpretatie; in het tweede deel (blz. 92-208) wordt uitvoerig rechtspraak geanalyseerd die tegen de "rechtsorde" ingaat.

SALMOND, John W., Jurisprudence, Sweet & Maxwell, Londen, 1966.

Van blz. 131 tot 140 worden de interpretatiemethoden besproken aan de hand van een indeling in "letterlijke" en "vrije" interpretatiemethoden.

SCHMIDT, Folke, Construction of Statutes, S.S.L., 1957, 157-198.

Gaat uitvoerig in op de concrete waarde van de diverse voorbereidende werken.

SCHOLTEN, G.J., Anticiperende interpretatie, een nieuwe interpretatiemethode?, W.P.N.R., 1969, nr. 5031, 109-112 (I), en 121-124 (II).

Beantwoordt de vraag in hoeverre het ontwerp van nieuw (Nederlands) burgerlijk wetboek een rol dient te spelen bij de interpretatie van het oud B.W., dat nog in voege is.

SCHOLTEN, Paul, Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlandsch Burgerlijk Recht, Algemeen Deel, Tjeenk-Willink, Zwolle, 1931, 260 blz.

Het eerste hoofdstuk (blz. 1-179) behandelt de methode van het privaatrecht en is vrijwel volledig gewijd aan de rechtsvindingsproblematiek; door zijn volledigheid, grondigheid en genuanceerdheid, en door de heldere uiteenzetting is dit het beste werk dat ooit over rechtsvinding geschreven werd.

SCHOORDIJK, H.C.F., Klaassen-Eggens-Luijten en de methode van rechtsvinding, R.M.Themis, 1966, 85-122.

Bespreking van de interpretatiebenadering van Luijten in zijn herwerking van het handboek van Klaassen en Eggens over het huwelijksgoederen- en erfrecht (deel I, huwelijksgoederenrecht); geeft een inzicht in de, later nog verder geëvolueerde, interpretatieopvattingen van Schoordijk; de auteur zet zich in het bijzonder af tegen de door Luijten sterk benadrukte grammatikale interpretatie en geeft o.m. de voorkeur aan de systematische interpretatie; hecht tevens belang aan het bereiken van een maatschappelijk gewenst resultaat.

SIMPSON, A., The analysis of legal concepts, 80 L.Q.R., 1964, 535-558.

Analyseert het juridisch taalgebruik door het te vergelijken met het gewone taalgebruik; bespreekt de theorieën van Hohfeld, Ross en Hart m.b.t. de juridische taal.

SNELL, John, Trouble on oiled waters - statutory interpretation, 39 M.L.R., 1976, 402-413.

Behandelt de problematiek van de dubbelzinnigheid van een wettekst en de absurditeit van een tekst in zijn "normale" betekenis.

SPRUYT, M.-H., Introduction à la dialectique légale (ou exposition sommaire des principaux arguments admis en jurisprudence), M.E. Rampelbergh, Brussel, 1814, 103 blz.

Geeft een zeer uitgebreide lijst van de logische argumenten die in de achttiende en negentiende eeuwse rechtspraak werden toegepast.

STEIN, Erwin, Die Verfassungsrechtlichen Grenzen der Rechtsfortbildung durch die Rechtsprechung, N.J.W., 1964, 1745-1752.

Behandelt de problematiek van het waarde-denken in de rechtspraak, in het bijzonder de toetsing van de wet aan de etische en rechtspolitieke regels en principes, die neergelegd zijn in de grondwet.

STONE, Julius, Legal system and lawyers reasoning, Stevens & Sons, Londen, 1964, 454 blz.

Algemeen werk over rechtstheorie en rechtsfilosofie, waarin op diverse plaatsen over de interpretatieproblematiek gehandeld wordt: blz. 29 tot 41 (i.v.m. taalinterpretatie en wetsinterpretatie), blz. 212 tot 223 (waar hoofdzakelijk de opvattingen van Francois Gény besproken worden) en blz. 348 tot 354 (waar vooral gehandeld wordt over de voorbereidende werken).

STOYANOVITCH, K., L'interprétation du droit dans les pays socialistes, in L'interprétation dans le droit, Arch.Phil.Dr., 1972 (deel XVII), blz. 149-164.

Wijst op de rol van de marxistische ideologie bij de wetsinterpretatie in de Oost-Europese landen.

STRATENWERTH, Günter, Zum Streit der Auslegungstheorien, in NOLL, P., en STRATENWERTH, G., (ed.), Rechtsfindung, Beiträge zur juristischen Methodenlehre (Festschrift für Oscar Adolf Ger-mann), Stämpfli, Bern, 1969, blz. 257-273.

Behandelt de tegenstelling tussen de interpretatieleer die steunt op de wil van de historische wetgever en de strekking die uitgaat van de wil van de hedendaagse wetgever.

TOUFFAIT, Adolphe, en TUNC, André, Pour une motivation plus explicite des décisions de justice notamment de celles de la cour de cassation, Rev. trim. dr. civ., 1974, 487-508.

De auteurs verdedigen de stelling dat een ruimere motivering van vonnissen en arresten veel zou bijdragen tot de rechtszekerheid en tot de ontwikkeling van het recht.

VALENTINE, D.G., The Court of Justice of the European Communities, Stevens & Sons, Londen, 1965, dl. 1.

Het zevende hoofdstuk van dit werk bespreekt de methodes die door het Europese Hof van Justitie worden toegepast bij de interpretatie van de Europese verdragen (blz. 370-404); beschrijvend overzicht.

VANDER EYCKEN, Paul, Méthode positive de l'interprétation juridique, Librairie Falk, Brussel en Parijs, 1907, 434 blz.

Fundamenteel werk i.v.m. wetsinterpretatie. Sluit aan bij Gény, doch gaat verder dan deze laatste doordat hij principieel opteert voor een teleologische interpretatiebenadering.

VAN GERVEN, Walter, Beginselen van Belgisch Privaatrecht, Algemeen Deel, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen en Utrecht, 1969.

In het eerste hoofdstuk wordt het rechtsvindingsproces besproken (blz. 15-40): de factoren van de rechtsvinding, de verhouding rechter - wetgever, waarbij eveneens een vergelijking wordt gemaakt met het Anglo-Amerikaanse recht; het tweede hoofdstuk bevat een paragraaf over de interpretatiemethodes bij wetsinterpretatie (blz. 51-61).

VAN GERVEN, Walter, Het beleid van de rechter, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen, en Tjeenk Willink, Zwolle, 1973, 166 blz.

Vulgariserende weergave van de opvattingen van de meest belangrijke West-Europese en Amerikaanse auteurs, die in de loop van de twintigste eeuw een bijdrage hebben geleverd tot de discussie over de rechtsvinding; tussen de verwerking van de literatuur door geeft de auteur zijn eigen visie op de taak van de rechter bij de rechtsvinding, een visie die sterk aanleunt bij die van Paul Scholten.

VAN GERVEN, Walter, De taak van de rechter in een West-europese democratie, Kluwer, Antwerpen en Deventer, 1977, 26 blz.

De auteur lijnt in het bijzonder de taak van de rechter af t.o.v. de taak van de wetgever.

VINOGRADOFF, P., Common-Sense in Law, reeks Home University Library of Modern Knowledge, dl. 83, Oxford University Press, Londen, 1959.

Van blz. 121 tot 147 wordt een beknopt overzicht gegeven van de in de Engelse rechtspraak meest gebruikte interpretatiebenaderingen; er wordt enkel verwezen naar rechtspraak (zonder bronvermeldingen), en niet naar rechtsleer.

VOIRIN, Pierre, Interprétation judiciaire et interprétation administrative en droit social, in Mélanges offerts à René Savatier, Dalloz, Parijs, 1965, blz. 941-957.

Aan de hand van enkele voorbeelden uit het sociaal zekerheidsrecht wijst de auteur er op dat het (Frans) hof van cassatie vaak schijnbaar de wet letterlijk toepast, doch haar in werkelijkheid teleologisch interpreteert; dit blijkt uit een vergelijking tussen de enge interpretaties van de administratie en de ruime interpretaties van het hof van cassatie.

VON DER HEYDTE, F.A., Stiller Verfassungswandel und Verfassungsin-terpretation, A.R.S.P., 1951, 461-476.

De auteur gaat er van uit dat elke wetgeving stil-zwijgend de klausule "rebus sic stantibus" bevat; vrij idealistische benadering; verwijst in grote mate naar het persoonlijk geweten van de rechters.

VONGLIS, Bernard, La lettre et l'esprit de la loi (dans la juris-prudence classique et la rhétorique), reeks Publications de l'institut de droit romain de l'université de Paris, dl. 24, Sirey, Parijs, 1968, 217 blz.

Beschrijvend overzicht van de heersende interpretatie-technieken in het Romeins recht.

VON JHERING, Rudolf, Der Zweck im Recht, dl. 1, von Breitkopf & Härtel, Leipzig, 1884.

Behandelt o.m. de vraag wie als normadressaat t.o. v. de wetgeving beschouwd dient te worden.

VON SAVIGNY, Friedrich Carl, Vom Beruf unsrer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, J.C.B. Mohr, Freiburg im Breisgau, 1892 (eerste uitgave: 1814), 131 blz.

Verdedigt de stelling dat de invoering van wetboeken geen enkel nut heeft voor de rechtspraktijk.

- WALTER, Robert, Die Lehre von der Gesetzestechnik, Osterreichische Juristenzeitung, 1963, 85-90.
De auteur bespreekt het opstellen van een lexikon van de juridische begrippen die door de wetgever gehanteerd worden.
- WARLOMONT, R., L'interprétation terminologique dans la doctrine et la jurisprudence, J.T., 1951, 177-180.
Bevat enkele korte beschouwingen over taalinterpretatie, de bedoeling van de wetgever, de "gebruikelijke" en "normale" betekenis van woorden, e.d., aan de hand van rechtsleer en vrij veel rechtspraak.
- WEST, W.A., The Intention of the Legislature, 87 L.Q.R., 1971, 471-473.
Toont aan hoe de Court of Appeal een wet verkeerdelijk eng interpreteert door o.m. geen rekening te houden met de wordingsgeschiedenis van de wet, waaruit nochtans zeer duidelijk blijkt dat de wetgever voor deze wet een zeer ruim toepassingsgebied op het oog had.
- WIEACKER, Franz, Gesetzesrecht und richterliche Kunstregel (zu Essers Buch "Grundsatz und Norm"), J.Z., 1957, 701-706.
Uitvoerige bespreking van het werk van Josef Esser, Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts (1956).
- WIELAND, J.H., De rechtsvindingsmethode volgens Josef Esser, Kluwer, Deventer, 1976, 19 blz.
Bespreking van en (filosofische) kritiek op het werk van Josef Esser, Vorverständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung (1970).
- WOLFF, Karl, Die Gesetzessprache, Verlag Brüder Hellinek, Wenen, 1952, 121 blz.
Bevat vooral taalkundige en stylistische aanwijzingen voor de wetgever; zeer gedetailleerd uitgewerkt, met veel voorbeelden.
- WOLFSBERGEN, A., Historische interpretatie, R.M., 1931, 204-226.
De auteur omschrijft de historische interpretatie als de interpretatiebenadering die zoekt naar de oorspronkelijke zenderbetekenis van de wettekst; hij oefent kritiek uit op deze benadering omdat zij geen rekening houdt met de actuele rechtsovertuiging.
- WROBLEWSKI, Jerzy, Semantic Basis of the Theory of Legal Interpretation, in Logique et Analyse, dl. 6, 1963, 397-416.
De auteur poogt aan te tonen dat de problematiek van de juridische interpretatie enkel verhelderd kan worden op basis van een semantische benadering.
- WROBLEWSKI, Jerzy, Legal reasoning in legal interpretation, in Contributions polonaises à la théorie du droit et de l'interprétation juridique, reeks Etudes de logique juridique, dl. 3, Bruylant, Brussel, 1969, blz. 3-31.
Analyseert de problematiek van de wetsinterpretatie in het licht van de tegenstelling tussen formele en niet-formele logika; behandelt o.m. de problematiek van de "duidelijkheid" van wetteksten en past een kontekstuele benadering toe.
- WROBLEWSKI, Jerzy, L'interprétation en droit: théorie et idéologie, in L'interprétation dans le droit, Arch. Phil. Dr., 1972 (deel XVII), blz. 51-69.
De auteur verdedigt de stelling dat de ideologie van de interpretator determinerend is voor het resultaat van de interpretatie van een wettekst.
- ZEILER, A., Ein Gerichtshof für bindende Gesetzesauslegung, Schweitzer Verlag, München en Berlijn, 1911, 42 blz.
Pleit voor de oprichting van een opperste gerechtshof dat bindende interpretatieregels aan de rechters zou opleggen.
- ZIEMBINSKI, Zygmunt, Le langage du droit et le langage juridique. Les critères de leur discernement, in Le langage du droit, Arch. Phil. Dr., 1974 (deel XIX), blz. 25-31.
Bespreekt het onderscheid tussen de rechtstaal (d.i. de taal waarin het recht geformuleerd is) en de juridische taal (d.i. de taal waarin de juristen over het recht spreken).
- ZIMMERMAN, Theo, Der Wortlaut des Gesetzes im Spiegel höchstrichterlicher Rechtsprechung, N.J.W., 1956, 1262-1264.
Oefent kritiek uit op de enge woordinterpretaties in de (Duitse) rechtspraak.
- ZIPPELIUS, Reinhold, Rechtsnorm und richterliche Entscheidungsfreiheit, J.Z., 1970, 241-245.
Handelt over de onvermijdelijke interpretatievrijheid van de rechter, die o.m. voortvloeit uit de meerduidigheid van wetteksten, de onduidelijkheid van het doel van de interpretatie, het gebrek aan exaktheid van de interpretatiemethoden, e.d.
- ZIPPELIUS, Reinhold, Einführung in die juristische Methodenlehre, Beck Verlag, München, 1971, 137 blz.
Weidt in het bijzonder uit over de interpretatieproblematiek op blz. 53 tot 67.

SUMMARY

The Liberty of Interpretation of the Judge

This work contains an examination of the discretion enjoyed by the courts in interpreting statutes; in other words, an assessment of the widely different ways in which it is possible for the courts to construe the text of a statute without losing sight either of the rules applicable in the fields of linguistics, logic or legal principles.

The first standpoint which is upheld in this work suggests that a statute does not have any scope in itself, but only derives its scope from the way its reader interprets it.

In order to bear out this viewpoint, we will endeavour first of all to demonstrate that the concept of "meaning" is not entirely unambiguous, or, to put it another way, that the exact scope of the word "meaning" is by no means a foregone conclusion.

In this context, mention is made of the 16 different definitions of the word "meaning" as given by Ogden and Richards in their authoritative work "The Meaning of Meaning".

Here, it becomes clear that a number of these definitions are totally impracticable as a concept which can be used for the purposes of interpreting statutes, and that certain others enjoy a measure of practicality because they stress a particular aspect of the meaning of statutes; none of these definitions, however, are acceptable as being a correct and complete definition of what is to be considered as the "meaning" of a law.

The second important conclusion which can be drawn from an analysis of the concept of "meaning" is that a word, a sentence, a text must at all times be considered as a communication by the speaker or by the writer, i.e. the transmitter, directed at the listener or reader, i.e.

the receiver. This is the so-called triangle of meaning between transmitter, sign and receiver.

The existence of this triangle of meaning is important in two respects. First, a large number of communication interferences may occur, since the communication, or sign, not only constitutes a translation of the transmitter's ideas, but has also to be translated by the receiver. Accordingly, the meaning attached to the communication by the transmitter and the way it is interpreted by the receiver do not necessarily coincide.

The existence of a possible and, to a certain extent, unavoidable discrepancy in meaning between transmitter and receiver moreover leads to the conclusion that a fundamental distinction must be made between the transmitter meaning and the receiver meaning of a statute. This distinction has its counterpart, in terms of interpreting the statute, in the so-called objective and subjective methods of interpretation.

Apart from this distinction between transmitter meaning and receiver meaning, attention is also drawn to the concept of "prima-facie" meaning, i.e. the meaning given at first sight by the reader to the words, sentences or texts.

Whenever there is mention of a clear law, this means nothing more than that it has a clear prima-facie meaning attributed by the reader to this law; in other words, a meaning is attributed unconsciously. The fact that this prima-facie meaning is clear, which automatically entails that there is a prima-facie meaning for the receiver, by no means constitutes a guarantee that the transmitter meaning and the receiver meaning are the same. And it is precisely in order to ascertain whether both meanings actually coincide that the statute must in the first place be interpreted consciously.

Following this analysis of the concept of meaning, an examination is made of the elements which play a part in attributing a meaning to the statute.

Here, attention is drawn to the key role played by the context in attaching a particular meaning. Such a context can be explicit or impli-

cit, linguistic or non-linguistic, written or spoken, legal or non-legal. Linguistic doctrine holds that the context exerts a fundamental influence on the meaning of words, sentences and texts.

Regarding the influence exerted by the context on the meaning of statutes, the following questions arise:

- (1) To what extent can interpretations which take the context into account lead to one statute being interpreted in different ways?
- (2) What options are open to the courts in involving several contexts in the interpretation of statutes?

Our next assertion is that the various traditional methods of interpretation of statutes come down to constantly locating the statute concerned in a different context; in each case, one particular context is deemed to be applicable in attributing a concrete meaning to a concrete statute.

1. If clear statutes seemingly fail to be interpreted, this appears to entail that that statute has unconsciously been located in the context of the legal and social awareness and beliefs as experienced by the receiver. It is this unconscious process which prompts him to attribute a prima-facie meaning which is qualified as being "clear".
2. The literal method is also a method of interpretation which does not involve a conscious process of context location, or where at most a word is located in the context of the sentence.
3. The logical or systematic method places the interpreted statute in the context, either wholly or in part, of the existing set of statute law.
4. In assessing the legislature's intention as it appears from the legislative materials, the statute concerned is located in the context of these documents.
5. If a historical approach is adopted, the statute is placed in the

context of developments in legislative history or of the law in general which have taken place either before or after the enactment of the statute.

6. Finally, if the teleological method is employed, the law is interpreted by locating it in the context either of the purpose underlying the statute or a more general body of legislation, or of the entire legal system.

In Part 2 of this work, these various methods of interpretation are systematically discussed; in each case is examined to what extent the court has the discretion to opt for any particular context of interpretation, and how extensive is his freedom of construction within a given context, or, in other words, within a certain method of interpretation.

Part 2, Chapter 1 seeks to demonstrate that the clear statute doctrine, which prohibits the court to interpret a clear law, does not hold good, either from a linguistic or from a doctrinal point of view.

Criticism at linguistic level has already been gone into. Doctrinal criticism can be summarized as follows:

The clear prima-facie meaning attributed by the receiver to the law takes no account of the transmitter context and transmitter meaning, and consequently basically ignores the legislature's intention. Naturally, this criticism is valid in practice only to the extent that the transmitter meaning and receiver meaning differ from each other; it is, however, precisely by interpreting the statute beforehand that this can be verified.

Our criticism does not end there. It is not because the judge imparts a certain meaning to the statute which deviates from the meaning attributed to it by the legislator, that the former's approach to construction is wrong. It could well be, for instance, that certain historical developments compel the courts to attribute a meaning to the statute which differs from that imparted by the draftsman at the time when the statute was passed, so that it be applied appropriately to the concrete case in hand. Accordingly, it is not automatically wrong to

apply the statute according to its receiver meaning. Criticism levelled at the clear-statute doctrine concerns the fact that the intention of the legislature of the time has been ignored, there being no certainty that this has happened with a view to interpreting the law in such a way as to be more in line with present-day social requirements or ways of thinking. Since the meaning of a statute, which has been qualified as being clear, is merely a prima-facie meaning, this entails automatically that any conscious location of the statute in any context, be it the transmitter or the receiver context, is absent.

It is an undeniable fact that ultimately, the meaning of every word and every sentence in a law is conditioned by the normative context, consisting of the legislature's intention on the one hand, and an appropriate social order on the other. It is precisely for this reason that another rule, which is frequently found in doctrine and in case law, does not hold good, viz. that the words contained in a statute must invariably be applied in their "normal" meaning. Criticism of this rule is corroborated when one considers that, in fact, the concept of "normal" significance covers a whole range of meanings which in many cases can be found to differ widely from each other. A distinction must be drawn not only between technical legal jargon and the everyday use of the language, but also between terminology in use at the time when the statute was passed, and present-day language; finally, even the present-day use of the language reveals a number of possible differences in meaning resulting from everyday speech, which differs according to social or geographical circumstances.

Having dealt with the literal method, we now turn our attention to the systematic or logical approach. Here, it is noticeable that the statute law system, under which the courts apply principles of logic in order to attribute a particular meaning to a statute, is to a large extent a judge-constructed system. Thus, for instance, when a court applies the rule under which exceptions are to be interpreted in a restrictive way, it is the court itself which determines in advance which law will be deemed to be the rule and which one will be qualified as exception, and also which set of laws is to be considered as self-sufficient (e.g. property law, civil law, private law, or legislation as a whole). Moreover, the rules of logic employed by the court when using the sys-

tematic method of construction are not coercive rules, but all contain important moments of choice, which means that, even if one locates the same statute in the same legislative context, it is still possible to arrive at mutually different and even contradictory meanings in relation to that very same statute; this can occur either by applying different rules of logic, or even by applying one rule of logic only, but which can be used in different ways in view of the available range of options.

When assessing the systematic approach to construction, one is led to the conclusion that this method does not constitute an adequate way of becoming acquainted with the transmitter meaning of the statute, but is more of a means by which the interpreter seeks to realize a degree of internal coherence within the abstract set of laws.

Chapter 3 deals with the method of interpretation which is especially concerned with discovering the legislature's intention, i.e. the method by which statutes are located in the context of the legislative materials. The first assumption which must be made is that in each case, the legislative materials merely constitute an interpretation context, supplying information which is relevant to the meaning which is to be attributed to the law.

It would be wrong, then, to claim that the text of the legislative materials can never outweigh the text of the statute, be it clear or unclear. What happens is not a choice between these texts, but one text being used in order to interpret the other.

The legislative materials can be classified according to the nature of the information they have to offer. The first source of information is the evolution of the draft texts in the course of proceedings in Parliament, in other words, the genesis of the statute. The second is made up by the explanatory memorandum accompanying the various texts, as well as the criticism to which the text has been subjected outside proceedings in Parliament. This distinction is an important one, as any explicit intention by the draftsman can only be found in the genesis of the law, whereas one can, at best, only derive an implicit statement of intention from isolated explanatory statements in the

legislative materials, an additional condition being that these separate remarks and explanations are placed in the context of the complete legislative materials, more particularly in that of the genesis of the statute.

It is, however, especially from a theoretical point of view that this distinction is important. Legal practice reveals two factors: first, that as regards the genesis of the statute, the lawmaker sometimes amends the statute without any conscious intention in relation to the meaning of the amended text, and second, regarding isolated remarks and explanatory memoranda, that some implicit statements of intention by the legislature, if placed in their proper context, can be put on the same footing as an explicitly-stated intention, since it reveals with near-perfect certainty the lawmaker's intention.

An essential requirement which must be fulfilled with regard to the legislative materials as interpretation context, is that these documents must always be involved in their entirety in the construction process. By using it in fragmented fashion, contradictory interpretations may occur in practice, according to the item in the legislative materials used as interpretation context.

The conclusion can accordingly be drawn that, although the legislative materials may constitute the most appropriate interpretation context in order to ascertain the transmitter meaning of the statute, i.e. the legislature's intention, they still remain merely a part of the transmitter context, together with the legislative history and legal history in general, and furthermore merely serve to discover the transmitter meaning of the statute, viz. the legislator's intention at the time when the law was passed, so that any important changing conditions or amendments in the lawmaker's approach are left out of consideration.

This historical pattern, both before and after the law came into being, is discussed in Chapter 4. In this regard, the concept of historical construction is given a meaning which differs considerably from the meaning traditionally attributed to it. Here the term legislative history is the preserve of the historical trend in successive statutes, whereas the evolution of successive draft laws which precede one par-

ticular statute is referred to as genesis of the statute.

Moreover, the legislative historical context covers not only the developments in statute law which precede the statute which is being interpreted, but also developments which followed the enactment of this statute in other, related fields, and which can give rise to either a change in the legislature's approach, or some further vital information.

In terms of the period preceding the passing of the statute, the legal history context refers to the antecedents to the interpreted rule (e.g. Roman law, early customary law, etc.), as well as the socio-legal and socio-economic developments immediately prior to the statute coming into being, and which have influenced the introduction of the interpreted text (e.g. developments in case law and in doctrine).

As far as the period following the enactment of the law is concerned, the legal history context covers material or social developments which have occurred since the passing of the statute and relate to its context.

The following conclusions can be drawn from an analysis of the historical context:

- the historical context before the introduction of the law at times yields extremely relevant, but non-coercive, information regarding the transmitter meaning of the statute,
- the historical context after the introduction of the statute points to the necessity in certain cases to interpret the law according to the teleological method, in order to be able to apply the law appropriately if circumstances change, if the legislator entertains a different approach, or if there are developments in society's way of thinking.

The final chapter deals with the objective of the statute taken as interpretation context, in other words, the teleological method of interpretation. Here, a new distinction is made which, terminologically speaking, runs parallel to that between legislative historical interpretation and

legal historical interpretation, i.e. that between the legislative teleological method and the general legal teleological method. The legislative teleological method places the law against the background of the legislature's concrete intention in enacting the interpreted statute or the set of statutes of which the law concerned forms a part. Here, the accent in most cases lies on historical rather than on topical objectives.

The general legal teleological approach, for its part, locates the statute against the purpose underlying the entire legal system. This entails, amongst other things, that the court will base its interpretation on topical rather than on historical objective.

From our analysis, we may draw the conclusion that in certain cases the interpretation of a statute in the light of the purpose of the statute, or that of the entire legal system, is a necessity, either for an adequate understanding of the statute, or in order to prevent absurd or unreasonable applications of the statute, in the light of changing circumstances. Moreover, this is evident in a number of reactions shown by the lawmaker who, by means of an explanatory statute, has repeatedly reacted against such case law as had contravened the legislature's intention in interpreting the law in its prima-facie meaning. Conversely, this also appears from frequent instances where the lawmaker has legalized judgments which had, by means of a legislative or general legal teleological approach, set aside the prima-facie meaning of the text.

By virtue of the difficulties experienced in ascertaining the exact purpose behind the statute, and certainly that of the legal system as a whole, and because of the somewhat distant nature of this purpose, it would appear that the courts also enjoy a great deal of liberty of interpretation when they employ the teleological method.

In Part 3 of this work, an attempt is made at wording a number of conclusions regarding the problem of the meaning of the statute on the one hand, and the liberty of interpretation enjoyed by the courts, as well as the task of the courts, on the other.

From our analysis, it appears that every approach to construction only

takes account of a limited part of the global and relevant context, that the meaning of a statute can be different, and even contradictory, according to the context in which the law has been located, but also that within the same part of a particular context, the law can be given a different meaning according to the method of interpretation adhered to.

Given this range of possibilities to choose from, the courts, in practice, can be said to enjoy a great deal of freedom of construction.

The question also arises whether it is possible to take one particular concept of meaning, which could be used in all circumstances where the meaning of statutes is called into question.

It would appear that several concepts of meaning, as envisaged by Ogden and Richards, which have been dealt with in Part 1, can be related to one or several methods of interpretation which have been dealt with.

It is, however, remarkable that not one of these concepts of meaning seems to be typical of the historical approach. This can be explained by the fact that the distinction between legislation and other, non-regulatory means of expression lies precisely in the historical and teleological dimension of the law.

By this, we mean that the law must of necessity have a purpose behind it, and also that every piece of legislation either complements or amends an existing law, or is the result of socio-historical developments, whereas, moreover, it is necessary to adapt legislation constantly to trends in society if the latter is to be regulated in an appropriate manner.

The additional historical and teleological dimensions of the law entail that the liberty of interpretation enjoyed by the reader of a statute from a linguistic point of view becomes even wider within a legal context.

Accordingly, when an attempt is made at defining a concept of meaning which is adequate in determining the meaning of statutes, the only conclusion we can draw relates to the three formal requirements which can be expected of the courts in interpreting statutes:

1. The interpreter must locate the statute in as wide a context as possible; more particularly, he must take into account not only the transmitter context, but also the receiver context.
2. When the receiver context appears to be relevant in any respect, the meaning of a statute must be defined in accordance with the dialectical interaction between transmitter meaning and the receiver meaning.
3. The interpreter must always take into account the social purpose behind the statute.

Having established that, in fact, the courts enjoy a great deal of liberty of interpretation, we examine the possibilities provided by the legislator for limiting this freedom. The conclusion in this respect is that these possibilities are restricted, since the lawmaker could impose almost exclusively negative or formal obligations on the courts to restrict this freedom of construction. On the other hand, the present freedom of interpretation which exists in practice could be limited to a great extent by improving legislation from a technical point of view, and by refining it.

In order to restrict the conflicts and difficulties which may result from contradictions between the transmitter meaning and the receiver meaning of a statute, it is further argued that there should be closer co-operation between the courts and the legislature. Such a co-operation could consist in an enhanced interaction between the lawmaker and the judge. It would, for example, appear advisable for the lawmaker, through amendments or explanatory statutes, to make a more timely intervention when, in his view, the statute has been wrongly interpreted by the courts; the legislator, for his part, could also effect a faster legalization of judge-made corrections of the law in the light of changing circumstances.

Conversely, there could be a better organisation of the way information is conveyed from the courts to the legislator, each time the courts discover mistakes or omissions in the statutes, or when they establish that a statute is not appropriate to a given situation.

In this context, reference is made to a formula which has been applied in France for some ten years, and under which the Cour de Cassation, in an annual report, submits to the Ministry of Justice any information it possesses in this regard.

Finally, an outline is given of the role of the courts in relation to the construction of statutes. The judge is a policy maker, a decision maker within the legal system. As a judge, he must co-operate with the executive in realising the social order as envisaged by the lawmaker. By the liberty of interpretation he enjoys *vis-à-vis* the statutes in his capacity of judge, he takes decisions on the actual scope of the more or less abstract legal system, which enables him, as well as the legislature and the executive, to pursue a policy, albeit on a different level.

Within the organisation of the legal system, the judge, in his relationship with the legislator, is to be considered as a critical addressee of rules. He is an addressee of rules in his capacity of receiver of statutes, even in cases where the rules contained in those statutes do not, as such, apply to himself.

He is also a critical addressee of rules because, as an impartial outsider *vis-à-vis* the relationship between legislator and subject, and *vis-à-vis* the relationship between the subjects themselves, the statutes are to be assessed in the light of real situations, with a view to an optimal realisation of the legal order as conceived by the legislature. It should be pointed out in this regard that the courts, in performing this critical task, are continually in communication with the legislature and with other courts, and, in practice, also with legal doctrine as well as with the parties involved in the dispute and their lawyers.

It is precisely this intensive communication which must constitute a safeguard against arbitrary constructions and applications of statutes.

In order to promote this communication, it is, for instance, advisable for the courts, and especially the Cour de Cassation, not to confine their statement of reasons to a formal statement, but to endeavour, by using extensive arguments, to convince the parties involved in the case as well as other readers of the judgment that their judgment is the right one.

TREFWOORDENREGISTER

(De cijfers verwijzen naar de nummers)

A contrariorenering	168 e.v.
A fortioriredenering	168 e.v., 240
Acte clair	83 (in voetnoot)
Adoptie	152, 166, 218, 229, 235, 286, 357
Algemene rechtsbeginselen	60
Analogie	162, 174 e.v., 240, 252
Anticiperende rechtsvinding	238 e.v.
Antinomie	90
Arbeidsongeschiktheid	288
Arbeidsongevallen	164
Bedoeling	19, 31, 32
- van de wetgever	32
Zie ook: Wetgever	
Begriffsjurisprudentie	17
Betekenis	
- aktuele	85, 116 e.v.
- definitie	13 e.v., 338
- drager	35 e.v.
- driehoek	31, 53, 64, 80
- duidelijke	25, 29 e.v., 51, 83 e.v.
- eenheid	36 e.v., 134
- historische	116 e.v.
- in de kontekst	4, 43 e.v.
- intrinsieke	15, 52, 102
- kern	122 e.v.
- letterlijke	83
- mogelijke	127, 209, 263
- normale	91, 275
- ontvanger	14, 24 e.v., 52, 64, 80, 85 e.v., 131, 180, 260, 309, 330 e.v.
- prima-facie	14, 24 e.v., 40, 42, 49, 52, 102, 103, 115, 117, 129 e.v., 139, 188 e.v., 214, 283, 304, 338, 344
- schepping	49
- technische	91, 275
- woordbetekenis	4, 37
- zender-	14, 24 e.v., 52, 64, 80, 87, 131, 151, 180,

- zinsbetekenis	201, 221, 309, 329, 330 e.v.
- zinvolle	4, 37 274, 281
Bevolkingsregisters	
- begrip (W. 10 april 1975)	103
Billijkheid	327, 330, 337
Boedelbeschrijving	
- begrip (art. 279 B.W.)	287
Burgerlijk Wetboek	155, 194
Cheque	
- begrip	114
Common sense	264
Consensus	27, 396
Dagelijkse omgangstaal	107 e.v.
zie ook: taalgebruik	
Definities	
- in de wet	16
Direktieve taaluiting	74
Duidelijke tekst	83 e.v.
Duidelijke-kern-doktrine	122 e.v.
Dwingend recht	348
Eigendomsrecht	211, 259
Erfrecht	240
- van de langstlevende echtgenoot	99
Essentie	13, 17
Fiscaal recht	202, 209
Fout	
- in wettekst	99 e.v., 130, 157, 178, 368, 379 e.v.
- logische	166
Funktionaliteit	
- van het recht	86, 180, 233, 297, 302, 338
Geest van de wet	131, 283
Gerechtigd Wetboek	99, 144, 170, 206, 239
Gewoonte	60, 66, 142, 225, 226, 244
Grammatikale interpretatie	81, 83 e.v., 187, 253, 278, 306, 316, 318, 331
Grondwet	293, 350
Handelshuur	163
Historische evolutie	
- en systematische interpretatie	155 e.v.
- en teleologische interpretatie	281 e.v., 295 e.v., 304
- in de rechtspraak	386
- na de stemming van de wet	249 e.v.

- van de taal	92, 109, 116 e.v., 252, 263
- van de techniek	251 e.v.
- van de wetenschap	254
- van maatschappelijke opvattingen	257 e.v., 281
- vóór de stemming van de wet	243 e.v.
Historische interpretatie	23, 155, 222 e.v., 320, 322 e.v., 334
zie ook: Rechtshistorische interpretatie, Wetshistorische interpretatie	
Historische school	66
Hof van cassatie	27, 59, 75, 132, 164, 278, 306, 340, 380, 383, 391 e.v.
Huisraad	
- begrip (art. 534 en 1752 B.W.)	94
Huurwetgeving	103, 163
Ideologie	
- van het recht	154
Imperatieweetheorie	73 e.v.
Informatieve taaluiting	74
Interpretatie	
- absurde	86, 102 e.v.
- analogische	252
- beperkende	
- van uitzonderingen	56, 159 e.v., 278, 357
- definitie	51 e.v.
- objektieve	80, 330
- onbillijke	86, 102 e.v.
- sociologische	282
- subjektieve	80, 330
- willekeurige	131, 179, 347
Interpretatiemethode	52, 339 e.v., 354 e.v.
Interpretatieproces	53, 301
Interpretatieregels	
- buitenwettelijke	60 e.v.
- ttelijke	58, 59, 273, 353 e.v.
- rpretatieve wet	75, 164, 197, 306, 371 e.v.
Interpretatievrijheid	
- definitie	63
Kansspelen	306
Kommunikatie	6 e.v., 24 e.v., 55, 56, 65
- stoornissen	6, 19, 24, 31
- tussen rechter en wetgever	369 e.v.
Konnotatie	13, 17
Kontekst	43 e.v., 54, 313 e.v., 345
- a-tekstuele	46, 80, 142
- expliciete	44, 80, 138, 183, 189
- funktie	49 e.v.
- impliciete	44, 80, 142, 184
- juridische	47, 80, 138
- linguïstische	11 e.v., 39 e.v., 45, 80

- niet-juridische	47, 80
- niet-linguïstische	43, 45, 80
- ontvanger-	58, 80, 184
- soorten	43 e.v., 80, 314
- struktuur	48 e.v.
- tekstuele	46, 80, 138
- zender-	58, 80, 183 e.v.
Lasten van het huwelijk	100
Leemte	
- in de wettekst	49, 203
- in het recht	165
Legalisatie	
- van rechtspraak	100, 305
Letter van de wet	131, 283
Logika	56, 133, 141, 158 e.v., 346
Logische interpretatie	137 e.v.
Loon	
- begrip	275
Maatschappijbeeld	
zie: Mensbeeld	
Mensbeeld	10
Motivering	135, 166, 216 e.v., 278, 342, 358 e.v., 390 e.v.
Muur	
- begrip (art. 653 e.v. B.W.)	118, 252, 253
Normadressaat	73 e.v.
- kritische	76, 389
Normativiteit	
- van het recht	10, 12, 23, 85, 86
Normontvanger	64 e.v., 72 e.v.
Normzender	64 e.v.
Occasio legis	206, 245 e.v., 290, 300
Ontbossing	
- begrip	107
Ontkenning van vaderschap	230, 278
Ontvanger	6, 10, 12, 24 e.v.
Openbare onderstand	292
Pragmatiek	322
Psychologie	22 e.v.
Rationaliteit van de wetgever	325 e.v.
- technische	102, 104, 144, 156, 289, 326
- maatschappelijke	104, 289, 302, 327
Recht	
- definitie	76
Rechterlijke beslissing	

- aard	206
Rechtsbewustzijn	66, 257
Rechtsdogmatiek	112
Rechtshistorische interpretatie	222 e.v., 243 e.v.
- definitie	226
- waarde	268 e.v.
Rechtsmisbruik	89, 259 e.v.
Rechtssysteem	20, 88 e.v.
- inwendig systeem	142, 145 e.v.
- uitwendig systeem	142, 144
zie ook: Wetssysteem	
Rechtstaal	
- aard	133
- techniciteit	85, 364 e.v.
Rechtsteleologische interpretatie	270, 286, 291 e.v., 301, 302 e.v., 309, 336, 349
Rechtstheoretische opvattingen	33
Rechtsverfijning	178
Rechtswegering	254
Rechtzekerheid	46, 85, 101, 132, 254, 257, 326, 330, 337, 398
Rol van de rechter	385 e.v.
Romeins recht	15, 226, 244, 273
Schadevergoeding	
- plichten van het slachtoffer	178
Schenken	210, 216
Sociaal recht	154, 160, 258, 275, 279, 375
Sociaal zekerheidsrecht	154, 164, 165, 255
Sociaal-ekonomische kontekst	197, 222, 226, 245 e.v., 270
Sociologie	264, 303, 399
Strafrecht	114, 153, 175, 242 (in voetnoot), 274, 289, 299
Symbool	13, 25 e.v.
Systematische interpretatie	137 e.v., 234, 286, 292, 306, 317, 318, 332, 363
Taal	
- dagelijkse omgangstaal	3, 8, 91, 93, 107 e.v.
- evolutie	92, 109, 116 e.v.
- funktie	5 e.v., 17
- gemeenschappelijke	8, 105 e.v.
- juridisch-technische	3, 8, 107, 111 e.v.
Taalgebruik	
- aktueel	116 e.v.
- historisch	116 e.v.
- juridisch-technisch	107, 111 e.v., 119
- normaal	17, 91, 105 e.v.
- soorten	106 e.v.

- van de wetgever	25, 91 e.v.
Taak	
- van de rechter	101
- van de wetgever	101
Teken	23
Teleologische interpretatie	141, 174, 210, 235, 236, 247, 253, 267, 268, 269, 272 e.v., 321 e.v., 335, 348 e.v., 362
- aard	272 e.v.
- soorten	285 e.v.
- waarde	304 e.v.
zie ook: Rechtsteleologische interpretatie, Wetsteleologische interpretatie	
Transseksualiteit	254
Tweetalige wetgeving	187 e.v., 367
Vakantiegeld	165
Vaststaand glasraam	
- begrip (art. 675 B.W.)	118
Veldwetboek	280
Verdragsrecht	195
Vereniging zonder winstoogmerk	99
Verkoop van onroerende goederen	
- minderjarige	104
Verkoopconcessies	231
Voogdij	292
Vorbereidende werken	26, 47, 69, 80, 81, 163, 164, 192 e.v., 299, 319, 333
- bindende kracht	203 e.v.
- definitie	197 e.v.
Voornaam	281, 283
Vrije rechtsvinding	165
Waardenkeuze	75, 161, 167, 172, 173
Wet op de handelspraktijken	94
Wetgever	
- definitie	68 e.v., 192 e.v.
- reaktie van de	25
- taak van de	101
- wil van de	19, 26, 69, 71, 80, 97 e.v., 205 e.v., 222, 233, 269, 295 e.v., 299
Wetgevingstechniek	361 e.v., 395
Wetshistorische interpretatie	198 e.v., 222 e.v., 228 e.v., 292
- definitie	225
- waarde	266, 267
Wetssysteem	88, 90 e.v.
Wetsteleologische interpretatie	270, 286, 287 e.v., 299 e.v., 308, 336, 349

Wetstoepassing	12
Wettelijke betekenisdefinities	91, 93 e.v., 113 e.v.
Wil	
- van de wetgever	19, 26, 69, 71, 80, 97 e.v., 205 e.v., 222, 233, 269, 295 e.v., 299
zie ook: bedoeling	
Woordenboek	13, 16, 17, 109, 365
Wordingsgeschiedenis van de wet	197 e.v., 208 e.v.
Zeerecht	162, 195
Zelfmoord	
- begrip	107
Zender	12, 24 e.v.
Zin	31, 32
Zwangerschap	
- huwelijkswachtermijn	276
- mogelijke duur	254
- verberging van	278